Jānis Teteris

LATVIJAS LABAD

jeb

grāmata mums visiem

1999

Satura rādītājs

Ievads....5
I nodaļa....6
Laikmeta likumsakarības....6
Reformu griežos....6
Komunismu ar kailām rokām neuzveikt....9
Kā varā mēs nokļuvām?....10
Ko nozīmē darbība pēc kapitāla likumiem?....12
Grūti apzināt sevi....13
Rietumoidu dzīves stils....14
ATMODA beigusies?....16
Cilvēki un darījumu kultūra....17
Nesagatavotība kā dzīves stils....19
II nodaļa....22
No pasaules prakses reformmākā....22
Der zināt Latvijas tautai....22
Esam tālu aiz citiem....28
Ķīna un Austrumu vīzijas....35
Panākumu atslēga - harmonija....37
Grieķija un Eiropas Savienība....37
Māršala plāns vai ekonomiskie brīnumi tikai izredzētiem....38
Doktors Erhards, Rietumu sabiedrotie un partijas....40
Cik aktuāls ir Māršala plāns postkomunisma telpā?....42
III nodaļa....47
Pirmā piecgade....47
Pieci gadi pēc LTF 2. kongresa....47
Nav finansu stabilizācijas....50
Grūtības un valsts....52
IV nodaļa....53

Bagātības raugot 53
No kā kļūst bagāta valsts? 53
Ar ko kļūt bagātai Latvijai? 54
Par budžetu 58
Sievietes kā valsts budžeta dievietes 58
V nodaļa 59
Mentalitāte 59
Kāpēc mēs esam tādi? 59
Mēs nākam no muižām 61
Lai dzīvo mūsu mentalitāte! 62
Vecpilsoņu vai paraugmentalitāte 64
Lai dzīvo liberālisms, *Latvijas ceļš* un bankas 65
Vieni sēj, citi pļauj 67
Kā balso latvju jaunatne 69
VI nodaļa 71
Kultūra 71
Kurp mainās kultūra? 71
Kultūra un civilizācija 72
Masu kultūra vai masveida civilizācija 73
Masu kultūra: poetizācija un posts 75
...Reklāma 75
Radio 76
Elvisa Preslija revolūcija 77
Skaņu enerģijas ietekme 79
Masu kultūra, vēsture, harmonija 80
VII nodaļa 82
Par sievietēm un ne tikai 82
Meklējiet sievieti 82
Sievietes uzvar bez kaujas 83
Atšķirības starp cilvēkiem 85
Emancipācija 86
Modernās sievietes rekomendē un darbojas 89
Kādus vīriešus pieprasa sievietes? 91
Feministes pret plastiskiem ķirurgiem 92
Nabadzības feminizācija Latvijā 93
Sievietes un mode 95
Nost ar top-modelēm 97

Mana mode – izglītība 99
Sieviete kā pretstats vīriešu muļķībām 99
Sieviete un viņas svars 101
Nost ar Bārbijas imidžu 102
Sievietes mazina bīstamību 104
Kur meklēt vienlīdzību 105
VIII nodaļa 106
Modernie ismi 106
Globālisms 106
Liberālisms jeb bīstamu pārmaiņu spīlēs 109
Amerikānisms 110
Amerikāņi, PSRS un Latvija 112
No marginālisma uz amerikānismu 116
Neoliberālisms – ceļš uz III pasauli 116
Banānvalsts pazīmes 118
IX nodaļa 118
Par kļūdām 118
Kļūdas pirmsākumos 118
Greizi iestellētie spoguļi 121
Latvija ar Igauniju un Lietuvu 121
Ieskaties monopolistu sejās 124
Kā pietrūkst profesionāļiem? 127
Piemineklis II republikas pirmajiem gadiem 127
X nodaļa 128
Reformas un resursi 128
Vēlreiz par reformām 128
Reformu resursi 130
Reģionālās reformas – tas nav vienkārši 132
No materiālā deficīta – uz gara apsīkumu 135
Ko nevarēja apgūt – tas nozuda 136
Valsts meritokrātijas instruments 139
Es raugos trijos bārdaiņos 140
XI nodaļa 143
Procesi Krievijā 143
Kas notiek ar reformām Krievijā? 143
Krievijas ekonomika un Eiropas Savienība 147
Krievu ideja pagātnes un ekonomikas gūstā 149

XII nodaļa 151
Vajadzības pēc pārmaiņām 151
Kas šodien Latvijas tautai vajadzīgs? 151
Vai Latvijai vajadzīga sociāldemokrātija? 152
Rīgai jāmācās no Parīzes 154
Politiskās skatuves pārbūve 155
Ar jaunu Saeimu – jaunu domāšanas paradigmu 160
XIII nodaļa 162
Šodiena Latvijā 162
Latvijas stāvoklis 1998. gadā 162
Sarukums 165
Klimats, lauki, lauksaimniecība 166
Nav izpratnes 168
No kompromisiem uz paradoksiem 170
Mēs un mūsu nojūdzes 172
XIV nodaļa 174
Gadsimta izskaņa 174
Šie tumšie 90. gadi 174
Cik tālu latvieši no amerikāņiem 176
Gadsimta uzvarētāji, pastarīši un vaininieki 177
Neatvairāmi tuvojas 182
Kā savākties 183
Pēcvārds 185
Politiskais neizšķirts 185
Karš ar superieroci 187
Nobeigums 191
Vēsturiskam posmam beidzoties 191
Palīdzēsim, ziedosim, atveseļosimies 193
Par autoru 194

Ievads

Šī grāmata rakstīta par mums visiem un tātad arī par katru no mums. Valstis un tautas, kuras kļūst par savas pagātnes un nemākulības ķīlniecēm, nonāk bīstamos strupceļos. Tas pats notiek ar atsevišķiem reģioniem, novadiem, pagastiem, ģimenēm, paaudzēm.

Griežoties laikmetiem, vienmēr rodas cerības un vienlaikus skan pavēles mainīties. Bet līdz ar to tiek gatavotas negaidītas un masveidīgas lamatas – plaisas, bedres un pat aizas starp cerībām un realitāti. Lamatas var būt daudzpakāpju un daudzfunkcionālas: fiziskas, materiālas, psihoemocionālas. No lamatām vai nu izkļūst, vai iet bojā. Jebkuras lamatas visgrūtāk jūtamas konkrētas tagadnes mirkļos, šodienā un ikdienā. tas ne izbēgami liek ieskatīties pagātnē, lai izprastu, kas un kādēļ tā vai citādi ir noticis un joprojām notiek.

Es ieskatos tikai tuvā pagātnē, kas noteic šodienas procesus. Bet daudzi no tiem nav izprotami bez pasaules prakses izziņām un kopējām likumsakarībām, jo viss jau kaut kur un kaut kad ir noticis. Tāpēc grāmatā ir arī lielas atkāpes – ieskats dažādās norisēs pasaules vēsturē.

Šodien notiekošais nepārliecina, ka vēsture nevarētu atkārtoties jaunās modifikācijās un scenārijos. Ko XX gadsimtā nevarēja veikt ar tanku armijām, koncentrācijas nometnēm un *gulagiem,* to XXI gadsimtā varētu civilizēti, pat likumīgi īstenot ar banku un vērtspapīru operācijām, konteineru un refrižeratoru sūtījumiem, ar finansu, saimnieciskām un demogrāfiskām krīzēm.

Grāmatai jāveicina domāšana. Tajā aprakstītās likumsakarības nav izzudušas. To nezināšanu, ignorēšanu un neizmantošanu vēsture neattaisnos. Vēlētām amatpersonām un kandidātiem uz augstiem posteņiem valsts pārvaldē būs jāatbild uz grāmatā izvirzītiem jautājumiem. Vēlētāji, valsts iedzīvotāji tos uzdos.

Reformu laiks valstī ir ārkārtīgi svarīgs periods. Tas ir augšanas un formu veidošanas laiks. Kā tiks veiktas reformas, tāda arī valstī būs turpmākā dzīve. Tāpēc reformatoriem ir ārkārtīgi liela nozīme. Un tāpēc arī ieskatos vēsturē, citu valstu veiktajās reformās. Tas viss tiek darīts katra vēlētāja, katras amatpersonas un katra pozitīvi darboties spējīga valsts iedzīvotāja labad, Latvijas labad.

Reformas jāveic patiesi spējīgiem cilvēkiem, nevis politisko partiju kompromisos un *andelēs* izvirzītām personām, pret kurām visiem vismazāk ir pretenziju un vismazāk vērsto personīgo ambīciju.

Grāmata domāta jaunatnei, sievietēm, pedagogiem, visiem. Tā vērsta pret remdenību, vienaldzību un aklu paklausību. Jaunai valstij, tāpat kā jaunībai vienmēr vajadzīga veiksme, nu kaut vai mazliet. Bet parasti veiksme smaida tiem, kas ir darboties spējīgi, kam ir fantāzija un veselīga attieksme pret dzīvi. Viens no Rietumu civilizācijas postulātiem – dzīve augstāka par morāli – ir apliecinājums šīs civilizācijas sasniegumiem.

Pirmās tūkstošgades sākumā Jēzus Kristus aicināja cilvēkus: «Neesiet remdeni...» Es aicinu pārdomāt, pārbaudīt grāmatā pa retam minētos skaitļus, apstrīdēt, nosvītrot tos un ierakstīt savus skaitļus. Aicinu nosvītrot un pārsvītrot tekstu, ierakstīt savas domas un atziņas, savus turpinājumus grāmatas saturam.

Tas būs apliecinājums, ka nebūsit un neesat vienaldzīgi un remdenīgi, ka zināt, no kurienes ņemt informāciju un kā ar to strādāt. Tas viss jādara Latvijas un mūsu nākotnes labad.

Dievs mīl mūsu tautu, saudzē mūsu zemi. Mēs paši nesaudzējam sevi un savu tautu kopumā.

Šī grāmata ir par izpratni, par apskaidrību, par to, lai mēs nenonāktu līdz liktenīgam brīdim, kad kāds vēršas pie tautas ar uzrunu vai paziņojumu: «Es glābjos kā varu, jūs glābieties kā varat.»

Piecdesmit procenti no grāmatas realizācijas peļņas tiks veltīti grūtos apstākļos dzīvojošiem ārlaulībā dzimušiem Latvijas bērniem. Tā būs tik ļoti šodien nepieciešamā atgriezeniskā saikne starp lasītājiem un vissvarīgāko Latvijas resursu – mūsu bērniem. Tas būs katra lasītāja ieguldījums Latvijas labā un Latvijas labad.

J. Teteris

I nodaļa

Laikmeta likumsakarības

Vai pie jums ir labāk nekā bija?
Par ko tu runā!?
Tu taču zini, ka tagad pie mums
visur, visur tie latvieši...
(No skaļas starptautiskās
telefonsarunas Rīgas stacijā)

Reformu griežos

Visur latvieši. Pagodinājums? Drīzāk gan nosodījums.

Jā, oficiāli visur latvieši. Cita lieta - kādi rezultāti. Vieni – gaidītie un cerētie, otri – faktiskie, izjūtamie, taustāmie. To pamaz, pat nav. Ja ir, tad ne visiem un ne visur. Tos nejūt latvieši, nejūt nelatvieši. Tie vienkāršie latvieši nejūt, toties jautā: «Kas tās par reformām? Cik ilgi būs jācieš?»

Atbilde: Kādi cilvēki – tādas reformas. Bet vai šos cilvēkus neraksturo *švako galviņu* sindroms? Vai šo cilvēku domas spēj virzīt valsti uz priekšu, uz tautas uzplaukumu, vai tai lemts mīņāties uz vietas, nīkuļot?

Viss jaunais, kā zināms, sākas ar cenšanos to izprast. Pēc tam var gribēt un varēt. Latvijā bija abi varianti. Sākās viss ar LTF 2. kongresu. Tajā tika deklarēta Latvijas virzība uz neatkarības atguvi, atgriešanos Eiropas valstu un tautu saimē, Rietumu–Austrumu tilta izveide. Paradokss, ka šo tilta ideju 1990.-1991. gadā vistiešāk, lineārāk uztvēra nevis latvieši, bet gan aktīvākā krievu jaunatne.

Baltijā un jo sevišķi Latvijā bija jūtama Maskavas metodoloģijas skolas ietekme. Skolas rīkotajos semināros un lietišķās spēlēs latviešu bija maz. Izglītotākai krievu jaunatnei, kas allaž piedalījās kuplā skaitā, ar metodoloģiskām konsekvencēm un vēsturiskiem analogiem tika pierādīts un domās un refleksijas treniņos secināts, ka Baltijas vēsturiskā atpakaļgaita Eiropā ir neizbēgama, ka ilūzijas un asaras par impērijas priekšrocībām ir pērnā gada sniega vērtas, ka jānoslauka puņķi un asaras, jāuzloka piedurknes un jāsāk katram darboties savā vai savas ģimenes labā. Ir pienācis laiks parādīt sevi.

Pēc 1991. gada augusta Latvijas atjaunotā valsts, Latvijas valstiskums tika salīdzināts ar īsiem roku stumbeņiem. Veidot valstiskumu nozīmēja vispirms pietiekami garus ataudzēt šos stumbeņus. Pēc tam uz tiem izveidot pareizu, spēcīgu muskuļu sistēmu un tikai tad sākt domāt par roku smalkumu, par greznuma izpausmēm. Augstākās Padomes deputāti un deputātministri, kas jau toreiz rausās greznās valsts mašīnās un lidoja biznesa klasēs, parodēja Latvijas valsti, rūpējās par īso stumbeņu smalkumu.

Krievu jaunatnei (komjaunatnei) toreiz lika risināt galveno jautājumu: kur būs viņu vieta, atjaunojoties Latvijas valsts neatkarībai, atveroties robežām, izveidojoties Austrumu–Rietumu tiltam Un metodoloģija deva skaidras un reizē šokējošas atbildes un atziņas – kas un kurš nebūs spējīgs mācīties, pārveidot sevi, pārprojektēt dzīvi un īstenot šos projektus, tiem vieta būs tikai zem tilta un patiltē. Labu pamudinājumu jaunām darbībām deva arī izanalizētās un caur katra smadzenēm izlaistās impēriju sabrukumu likumsakarības, kā arī svarīgāko jau darbojošos likumu analīze vēstures kontekstā.

Izrādās, sabrūkot impērijām, visos pārejas periodos galvenajās lomās vienmēr bijušas trīs četras noteicošās pamatdarbības: tirgošana, augļošana, laupīšana, karošana. Tā tas bija, sabrūkot Romas, Osmāņu, Austroungārijas un jo sevišķi Krievijas impērijai. Jaunu gudrot neko nevajadzēja. Bija jāsāk darboties pa īstam, vērīgāk raudzīties uz apkārt esošām materiālām vērtībām un vēstures pārbaudītā teorija vēlreiz jāattaisno ar personīgo praksi. Tāpēc arī tirdzniecība uzreiz visiem kļuva tik saprotama, pievilcīga un mīļa. Augļošanu tagad sauca par starpniecību, laupīšanu – par reketu. Kukuļņemšana un došana ar visām niansītēm bija tīrais sīkums, to sauca par komercdarījumu risināšanu.

Lūk, izrādās, kādas iniciatīvas pavērās tiem, kas zināja senās Romas saimniecisko vēsturi, sevišķi impērijas beigu posmā.

Radās rekets, ievajadzējās apsardzi. Jo vērienīgāku, jo labāk. Pēc nepieciešamības un apstākļiem, apsardze ar reketu mainījās vietām. Vienkārši un efektīvi, atbilstīgi konkrētiem pieprasījumiem no tirgotāju un saimnieku puses.

Kara mākslā trenētie karotgribētāji un volontieri arī varēja atrast sev nodarbi eksimpērijas teritorijās un bijušā sociālisma blokā.

Visiem par lielu pārsteigumu atklājās, ka toreiz tikko pieņemtam likumam par kooperatīviem nav nekā kopēja ar klasiskiem Ročdeles kooperācijas principiem. Tikpat svešs tas bija arī pirmskara Latvijas kooperācijas likumiem. Savienības likums par kooperatīviem pēc būtības bija ļoti labs un vitāls, pat plēsonīgs. Papētot Maskavas metodoloģijas skolas izdoto 900 lappušu biezo Finansu enciklopēdiju, kurā bija apkopota Eiropas valstu pēdējo 120 gadu pieredze finansu un nodokļu politikā, kļuva redzams, ka minētais likums ir ļoti labvēlīgs personīgo interešu īstenošanai. Aktīvākos variantos tas darbojās kā sūknis, limitētos un pasīvākos – kā sūklis starp valsts īpašuma sistēmu un privātīpašumu. Savukārt prakse liecināja, ka tādi likumi ilgi nepastāv. Tas aicināja mesties darbībās, darboties ar visu, kam var tikt klāt.

Vēlāk pieņemtais LR likums par valsts uzņēmumu savā būtībā izrādījās superliberāls un bija kā metodoloģisks turpinājums jau minētam. Ar šo likumu varēja darīt gan brīnumus valsts labā, ja vien bija iestrādes, intelektuālais potenciāls, gribēšana, godprātība u.t.t., gan brīnumainā veidā ātri, nevainīgi un masveidīgi izputināt valsts uzņēmumus. Šis otrais variants – izlaupīšanas un iztukšošanas paveids – taču nebija nekādā pretrunā ar jau nosauktām pārejas perioda likumsakarībām. To nesaprata likumdevēji, bet ļoti labi saprata praktiķi. Vārdu sakot, nomenklatūra.

Šo likumu liberālismam un atbildības trakumam bija tālejošas sekas. Krievu jaunatne bez nostalģijas masveidā pameta komjaunatni, kompartiju un sāka apgūt pārejas perioda galvenās darbības. Sāka praktiski apgūt LTF pasludināto programmu, proti, pēc savas izpratnes un mentalitātes. Latviešiem šādas masveidības nebija. Bija aktivitātes Tautas frontē un ap Tautas fronti, ar zemes un citu īpašumu atgūšanu un, protams, ar dejošanu un dziedāšanu.

Vēl jāmin ļoti svarīgs un objektīvs faktors. Jebkurai impērijai vai citai slēgtai totalitārai sistēmai sabrūkot un jo sevišķi tik dažādīgai un noslēgtai, kāda bija PSRS, tās iedzīvotājos izbrīvējas un izlaužas uz āru dažādas milzīgas enerģijas: kriminālā, seksuālā, uzņēmējdarbības, dzīves maiņas, pārvietošanās tieksmes, kā arī šo enerģiju dažādie paveidi. Pie tam dažādām tautām tas izpaužas atšķirīgi. Jebkuras valsts vadītājiem tas obligāti jāņem vērā.

Rietumos tas jau ir bijis un iziets. Tur viss ir nostabilizēts, ar projektiem un programmām novirzīts vēlamās un kontrolējamās gultnēs, ielikts saprātīgos civilizētos rāmjos. Pie mums, kā tas tika nostādīts un veikts pašā pārejas perioda sākumā, tā turpinās arī līdz šai dienai. Šeit uzreiz meklējama daļēja atbilde, kādēļ Latvijā daudz kas ir noticis tā, kā nepavisam nebija paredzēts. Ir lietas, kas tagad ar lielām grūtībām jāpārveido, jāiegrožo un jāievirza mūsu valsts interesēm vēlamā, atbilstīgā gultnē. Bet tā jau ir atveseļošana vai sanācija. Tā vienmēr ir dārgāka, sāpīgāka un ilgāka par laikā neveikto profilaksi.

Jebkura sabiedrība vai sistēma, kas jāreformē, ir savā veidā slims organisms. Reforma – tā ir operācija. Tās ir dažādas: ar un bez sagatavošanās, pēkšņas un neatliekamas vai arī vairākpakāpju.

Katrai ir savi krīzes periodi, kurus sociologi dēvē par sāpju ielejām. XX gadsimta prakse liecina, ka, veicot politiski ekonomiskās reformas, visas tautas, valsts un nācijas sastopas ar četrām galvenām likstām. Ja tās neizdodas pārvarēt, tad nācijas nav, tauta var izsīkt, pārvērsties par pūli un izzust, bet valsts ieņem vietu trešajā pasaulē. Un Latvija nav nekāds izņēmums. Sevišķi, ja patur prātā baltu tautu likteni. Lai no tām izvairītos, nemitīgi jāatceras šīs četras likstas – aksiomas.

1. Viegli ir iznīcināt bagātību, bet praktiski neiespējami iznīcināt nabadzību.
2. Viegli ir iznīcināt gara brīvību, bet praktiski neiespējami iznīcināt gara verdzību.
3. Viegli ir pieņemt patēriņa psiholoģiju, bet grūti pārņemt ražošanas psiholoģiju.
4. Nekas nav tik grūti, kā mācēt rīkoties ar brīvību.

Katra sabiedrība, katra tauta un valsts meklē paņēmienus, risinājumus vai algoritmus, kā pārvarēt šīs likstas, kā ātrāk izkļūt no sāpju un bēdu ielejas. Miera apstākļos, manuprāt, tas arī ir galvenais par tautas spēju un tās vadītāju talantu liecinošais kritērijs. Ar to arī tautas ievēlētie deputāti un viņu ieceltie ministri atšķiras no valsts ierindas iedzīvotājiem.

Reformas ir nazis. Tās ir konkrēta bremzējošā gan saimnieciskā, gan kultūras slāņa izārdīšana un nogriešana. Reformas vairāk vai mazāk stieg kultūrā, jo tieši tā satur kopā visu esošo, tai skaitā arī novecojušo. Liela daļa sociālisma laika elites arī ir novecojusi. Tieši tās pārstāvjos reformas arī stieg. Kad slānis, kārta noārdīta un nogriezta, izbrīvējās visāda veida mākslīgi apslāpētas enerģijas, un pirmām kārtām kriminālā un seksuālā vai dabisko instinktu enerģija. Tādēļ likumsakarīgi, ka reformu sā-

kumposmā arēnā iznāk tie aktīvākie un enerģiskākie šo enerģiju patērētāji. Iznāk izlēcēji, nevis gaidītie kulturālie un kultūras ļaudis.

Reformas vienlaikus ir arī liels risks, jo sevišķi, ja valsti neapdzīvo viena tauta, bet dažādas, ar dažādiem raksturiem un temperamentiem un ar dažādu izpratni par vēsturiskiem notikumiem. Lielu daļu riska un nenoteiktības var savaldīt ar likumiem, programmām un projektiem, kas šīs enerģijas ierobežo, utilizē, novirza vēlamās gultnēs. Bet tas jāprot darīt un jāgatavojas laikus.

Reformas pieprasa refleksīvus cilvēkus. Tādus, kas var ieskatīties nākotnē, cilvēkus ar nākotnes vīzijām.

Veicot saimnieciskās reformas, pārmaiņas notiek arī kultūrā. Daudz tiek ārdīts, nogriezts, pamests. Starp ekonomiku un kultūru ir būtiskas un principiālas atšķirības. Lai pārveidotu ekonomiku, nepieciešamas izsmeļošas zināšanas, stingrība, prasme caur likumsakarībām savienot šodienu ar nākotni. Var paiet gadu desmiti, līdz tās uztaustīs, apzinās, satvers un iemontēs Latvijas saimnieciskos apstākļos. Ja tas nenotiks, gaida Āfrikas tautu liktenis. Daudzās valstīs reformas bija neveiksmīgas, tās jau gadus 30 dreifē nabadzībā un postā.

Kultūra ir pakārtota saimniecībai. Tā nāks un uzplauks attīstītā saimniecībā, jo tās uzdevums – dot dzīvei stabilitāti, līdzsvaru un jēgu. Tādēļ šodien par kultūru daudzi viebjas.

Būtu naivi domāt, ka, piemēram, vidējais amerikānis dzīvo kultūrā. Viņš dzīvo konkrētā empīriskā esamībā, tas ir, dievina un stiprina sadzīvi. Amerikānis klusē, kad dzird runājam par literatūru, par kādu mākslas veidu. Viņu interesē skolas un koledžas izvēle saviem bērniem, mājas pārbūve vai jaunas pirkšana, kredītu likmes un iespējas saņemt kredītu bankā, un, protams, savs rēķins bankā un uzkrājumi pensiju fondos. Neizsīkstošās kultūras vērtības viņam ir paša optimisms, personālisms, uzticība valstij un amerikāņu dzīvesveidam.

Klasiskās ekonomiskās teorijas postkomunisma telpā arī nestrādā. Pasaules prakse dažādos kontinentos pierādījusi, ka ekonomiskās teorijas pārstāj strādāt tur, kur sāk radikāli revidēt un pārskatīt nacionālās intereses, dabas ekoloģijas jautājumus un pašu dzīves ekoloģiju. Bet nepārskatīt nacionālos jautājumus nevar, ja Latvija grib būt Eiropā. Eiropa taču ir valstu kopiena, nāciju kopiena, bet katra Eiropas valsts ir dibināta uz pamatnācijas bāzes.

Līdz Latvijas lata ieviešanai, tas ir, līdz 1993. gada vidum, presē vēl sprieda, vai Latvija var ielēkt civilizētā tirgū un Rietumu sabiedrībā, vai tas laiks vilksies neprognozējami ilgi. Naudas reforma visas nacionāli romantiskās jūtas aprija, bet kārtējais «baigais piektais gads» – «Bankas Baltija» bankrots 1995. gadā – iedibināja ekonomisko genocīdu pret neaizsargātākajiem Latvijas iedzīvotājiem. Ļoti daudziem šis trieciens nozīmēja atpakaļ un uz leju. Un tādēļ Latvijas pamatiedzīvotāju gājienu uz Eiropu var attēlot arī šādā alegoriskā salīdzinājumā. Iedomājieties 60 gadu vecu korpulentu kundzi, kurai jāsāk braukt ar skrituļdēli.

Un ne tikai labi braukt, bet arī vienlaikus labi runāt un izskaidroties angliski. Katrs var iedomāties, ko tas maksās. Vispirms jau pati gatavošanās ir lielāks vai mazāks šoka periods. Pirms likt kāju uz skrituļdēļa, šai dāmai - LATVIJAI - ir krietni jāpastrādā ar sevi. Bet bez attiecīgas ideoloģijas un personīgās pārliecības nekas neiznāks. Jāmaina uzskati un arī dzīvesveids. Bet katra atsevišķa Latvijas pilsoņa un iedzīvotāja vārdā un vietā to nevar izdarīt pat nekāda supersaeima vai ekstravaldība. Labākā gadījumā tās var radīt tikai labvēlīgus apstākļus un kaut kādas garantijas. Gribam vai negribam, bet nonākam arī pie mazpatīkama secinājuma: šī dāma vairs neiemācīsies braukt ar skrituļdēli, tāpat kā daudzi rakstnieki vairs neuzrakstīs grāmatas, kuras gribētu lasīt lasītāji. Un nepalīdzēs nekādas dotācijas ne dolāros, ne latos. Šai dāmai nav fizisko spēju un garīgā spēka un gribas apgūt skrituļdēli. Ja viņu tiešām interesē doma par savu darbību nākotnes labā, tad tas jādara vitālākām paaudzēm, t.i., bērniem, mazbērniem, varbūt arī kaimiņu bērniem. Vēstures griežos ir paaudzes, *kurām maz tiek dots un daudz vairāk ņemts*. Bija laiks, kad tās drīkstēja, līdz pienāca laiks, kad tās vairs nevar. Rūpes par Latvijas nākotni vēl var apliecināt ar savas mantas, laika un veselības ziedošanu saviem pēctečiem un vēl nedzimušiem bērniem. Tā būs Latvijas valstiskuma apzināšanas pārmantojamība un pēctecība. Šādi formēta nacionālā apziņa veido Latvijas nacionālo perspektīvu. Šis koks šodien jākopj. Augļi būs tikai nākamām paaudzēm. Tas vēlreiz pierāda, ka šodien Latvijas rīcībā nav tūlītēju un universālu līdzekļu vēsturisko seku pārvarēšanai.

Komunismu sagrāvušie faktori nekur nav izzuduši, paši par sevi nav pārtapuši radošos faktoros. Šāda pārtapšana ir vairāku paaudžu jautājums.

Varas krišana un robežu atvēršana impērijas apstākļos augušam cilvēkam vienmēr bijusi ļoti bīstama parādība. Un jo sevišķi, tik zibenīgi sabrūkot tādai milzīgai, slēgtai un izolētai sistēmai kā padomju impērija. Izzūd orientējošās sētas, mūri, aizgaldi. Bet pats šausmīgākais, ka vienlaikus nozuduši visi kopēji, uzraugi un barotāji. Tā visa vietā neaprakstāms brīvības smagums, spožums un posts.

Pie dziļām reformām to pirmā puse vienmēr ir negatīva, noārdoša, bet otrai jābūt pozitīvai. Šeit galvenais – pēc iespējas ātrāk, mazsāpīgāk un ar mazākiem zaudējumiem pārvarēt pirmo pusi, pāriet uz otro, uz pozitīvo orientāciju. Bet tā ir māksla un liela māksla. Un nav naivāku domu par to, ka katra valdība, katra partija un katrs šīs partijas, bet agrāk kompartijas iecelts valdības vadītājs spējīgs veikt pozitīvas reformas, t.i., uzlabot tautas dzīves līmeni, ievest tautu pasaulē – pārvērst nācijā.

Viengabalainas reformu teorijas nav. Jāzina ļoti daudz un jo sevišķi no empīrijas. Tādēļ ir padomnieki. Prakse rāda: tie, kas neprot strādāt ar daudziem padomniekiem, nav reformatori. Tā bija ar LTF domi un LTF valdību. Un padomnieki nevis no draugu, darba un partijas biedru vidus, bet gan **neatkarīgie**. Tad var cerēt uz panākumiem.

Padomju sociālismu vēl neviens nav reformējis, un nav analogu, kā to pārveidot. Tādēļ reformas pie mums būs ilgstošas. Bez tam ir milzums pielaisto kļūdu. Jānāk izpratnei par reformu vērtību. Reformatori ir nežēlīgi ļaudis. Viņi saredz to, kas slēpjas aiz apvāršņa. Pārējie to neredz, nesaprot un tādēļ uz turieni ir jāvelk. Sākumā pat ar varu un jaunizdoto likumu bardzību.

Pasludinot reformu filozofiju, ka galvenais ieguldījums ir valsts un sava tauta, tā jāpārvērš Latvijā dzīvojošo cilvēku pārliecībā, ticībā. To var veikt tikai talantīgi reformatori un vislabāk ar zināmu harizmātismu apveltīti cilvēki. Noteikti jāņem vērā mūsu tautas mentalitāte, un, ja tad šo pārmaiņu ideoloģiju un filozofiju, kas atbilst tautas mentalitātei, izdodas pārvērst pārliecībā, tad tas jau ir **resurss.** Resurss – nozīmē avots.

Resursi nepārtraukti ir jāmeklē. Un jāmeklē tie, kas vēl ir dzīvi un spējīgi augt, attīstīties, dot atdevi. Un tādi, kurus mūsu mentalitāte spēj apgūt. Piemēram, tās pašas drakonvalstis Dienvidaustrumāzijā. Tikai retais saprot un pat augstākās mācību iestādēs nav izpratnes, ka turienes ekonomiskie brīnumi ir cieši saistīti ar konfucionisma ticības un mācības pārvēršanu **resursā**. Līdz šīm reformām konfucionisms bija tikai ētikas līmenī. Bet tad to smalki apstrādāja ar modernām inženiersocioloģiskām un inženierpsiholoģiskām metodēm un pamazām iemontēja saimnieciskā mehānismā. Un prata to tālāk izmantot programmās, nemaz jau nerunājot par privātfirmām, mācību iestādēm un visām mācību programmām.

Komunismu ar kailām rokām neuzveikt

Komunismu kā totalitāro sistēmu es attiecinu burtiski uz visām mūsu tautas dzīves jomām. Latviešu strēlnieki kaldināja Latvijas brīvvalsti, vienlaikus arī milzīgo padomju impēriju, kas vēlāk aprija gan pašus tās pamatlicējus, gan Latviju kā neatkarīgu valsti. Gribam vai negribam, bet Latvija bija cieši saistīta ar neizdevušos grandiozo sociālo eksperimentu. Lielām sabiedriskām sistēmām piemīt arī liela inerce. To mēro ar cilvēku paaudzēm. Mēs joprojām esam un pagaidām paliekam šīs inerces iedarbes varā. Pastāv arī teorija, ka tautas un tautības, kas pieņēma komunismu, agri vai vēlu noies no vēstures skatuves. Vienkārši netiks galā ar vēstures izaicinājumiem vai savām atmodām, tādēļ sadalīsies, sašķelsies, izirs, tiks asimilētas.

Kā tas var notikt? Ļoti vienkārši. Regulāri mirs vairāk nekā dzims. Ģeogrāfiskā telpa vairs netiks apsaimniekota. Tā degradēs, evolūcijas ceļā tiks pazaudēta. Un pašai teritorijai vairs nebūs un jau tagad nav pirmšķirīgas nozīmes. Tā kļūst eksnozīmīga.

Kā izpaužas mūsu joprojām esamība komunistiskās inerces ietekmībā? Paskaidroju ar atkāpēm pagātnē.

1. Mēs nākam no grandioza un modema strupceļa, no padomju sistēmas, kas savas pastāvēšanas laikā tīši un netīši, gan mērķtiecīgi, gan neapzināti veicināja domas novienkāršošanu, notrulināšanos un civilizētu iemaņu izzušanu katra atsevišķa likumpaklausīga indivīda līmenī. Tas pa īstam atklājās tikai ar robežu nojaukšanu.

2. Visas padomju impērijas apakšsistēmas, izņemot militāro kompleksu, savās darbībās balstījās uz neafišēto valsts ekonomisko politiku – jebkura resursa sašaurinātu atražošanu. Gadu desmitiem to varēja īstenot, tikai balstoties uz milzīgām Krievijas dabas bagātībām, tās noziedzīgi izsaimniekojot. Sa-

šaurinātā atražošana aptvēra ne tikai materiālās, bet arī garīgās dzīves jomas, cilvēkus, demogrāfiju ieskaitot.

3. Tā kā sašaurinātā atražošana bija plānveidīga un konsekventa un totāla visas vides, tai skaitā arī cilvēka lejupslīde, tad Latvijas pārejas perioda iniciatīvas nekādā ziņā nevar saistīt tikai ar rūpniecību, lauksaimniecības vai tranzīta attīstību. Vienlaikus jārīkojas visās jomās un nozarēs, visos virzienos un līmeņos.

4. Šodien rit reformu un pārkārtojumu otrais etaps. Jau pietrūkst kvalificētu kadru. Liela kļūda, ka šo etapu cenšas veikt ar vecajiem kadriem. Iznākums ir stipri apdraudēts. Čehijā, piemēram, no otrā reformu etapa veikšanas ir nobīdīta visa sociālisma nomenklatūra.

5. Baidoties zaudēt varu un ietekmi, kompartija vienmēr bijās no reformatoriem. Tā principā bija pret cilvēku apmācīšanu ārzemēs. LTF valdība arī neveidoja intelekta izaugsmi Latvijā, neaizsūtīja talantīgākos mācīties uz Rietumiem, pārņēma PSKP kadru praksi, palaida garām labvēlīgāko brīdi, iebruģēja ceļu uz tautas nabadzību.

1988. gada nogalē galvenie metodologi refleksijas nodarbībās jau paklusām brīdināja baltiešus – ja kaut kas notiks ar PSRS, sekos neprognozējamu notikumu ķēde, kas raksturīga totalitāru un despotisku režīmu norietiem. Apmēram pēc gada, kad Baltijā jau valdīja pacēlums un eiforija, kad metodologi bija atmaskojuši M. Gorbačova ieviesto terminu «paātrinājums» un līdz ar to pats autors no šā vārda atteicies, minētie neprognozējamie notikumi tika nosaukti par sabrukuma ķēdi. Sadaloties PSRS, sekos vesela sabrukuma ķēde. Vispirms komunistiskā ideoloģija ar savām centrālām varas struktūrām un valsts pārvaldes sistēmu. Tālākais etaps – ražošana, tad kultūra un visbeidzot jau atsevišķa cilvēka, ģimenes, personības degradācija.

Šodien un jau agrāk tas visos bijušās impērijas plašumos un nostūros ir noticis un papilnam izbaudīts. Pēc komunistiskās ideoloģijas un Maskavas varas struktūru sabrukuma tika atjaunota Latvijas valsts neatkarība. Tālākā sabrukuma ķēde mums galīgi nebija vajadzīga, nebija paredzēta. Pašiem negaidot, izbaudījām un joprojām baudām minētās sabrukuma ķēdes rezultātus. Esam taču šīs ķēdes pilntiesīgie locekļi kā tauta, kas savulaik netika galā ar vēstures izaicinājumu, pieņēma un samierinājās ar komunismu.

Impēriju sairšanai ir globāla nozīme, izraisot pārmaiņas visas civilizācijas attīstībā. Nozūd ierastie orientieri un vērtības, tiek zaudēti un pārdalīti īpašumi. Atņemti tituli un privilēģijas. Cilvēki degradē veselām paaudzēm, izirst un pazūd titulētas ģimenes un senas dzimtas.

Atskatoties uz Eiropas vēsturi XX gadsimtā, uz Austroungārijas monarhijas un Krievijas impērijas sabrukumu, šodienas notikumi nešķiet vairs ne tik dziļi dramatiski un ne tik nepārvarami un bezcerīgi. Visas lielākās pārmaiņas un drāmas notiek augšējos hierarhijas līmeņos. Jo tuvāk apakšai, jo mazāk būtisku pārmaiņu.

Paskatīsimies uz sadzīves līmeni. Padomju sistēmas sabrukumu veicināja ļoti daudzi faktori, tai skaitā arī iedzīvotāju pasivitāte, apātija, neizdarība un bezsaimnieciskums, netehnoloģiskums un slinkums, zādzības, alkoholisms, likumnepaklausība un tā tālāk. Līdz šim nav skaļi pateikts un nav ņemts vērā, ka pēc 1991. gada 21. augusta šīs negatīvās īpašības un parādības taču nekur nav zudušas, nav automātiski pārtapušas attiecīgos labas gribas un labdarības paveidos un izpausmēs. Neviens neatsūtīja jaunu un nenomainīja veco sociālismā nolietoto iedzīvotāju sastāvu. Iedzīvotāji tāpat kā valsts ir doti vienīgā eksemplārā. Ar tiem vai nu sekmīgi jāstrādā, vai arī jānoiet no vēstures skatuves, kā tas noticis ar daudzām tautām un tautībām, ieskaitot arī kādreiz tik varenos romiešus.

Pēc NVS izveidošanas 1991. gada nogalē, Krievijas sociologi kopā ar vācu kolēģiem un minētās savienības valstu atsevišķiem zinātniekiem jau nākamā gadā bija veikuši plašus pētījumus par cilvēku atbilstību jauno uzdevumu veikšanai. Secinājumi bijuši nepārprotami: cilvēku kvalifikācija ir tālu no tām prasībām, kas nepieciešamas, lai īstenotu aizsāktos grandiozos pārkārtojumus.

Kā varā mēs nokļuvām?

Ar Rietumu uzvaru pār komunisma totalitāro sistēmu un ar robežu atvēršanos Latvija nokļuva jaunos, ne ar ko neierobežotos spaidos – naudas totalitārisma žņaugos. Gribot negribot cilvēki pēkšņi kļuva par naudas totalitārisma subjektiem un objektiem, par šīs totalitārās sistēmas neatņemamiem locekļiem, par cietējiem un upuriem. Tā nav brīvprātīga, tā ir spiesta lieta.

Naudas totalitārisms prasa saimniecības un sadzīves pārkārtošanu uz intensīvu un nepārtrauktu patēriņa sistēmu. Nauda kļuva ne tikai par organisma asinsrites, bet daļēji arī par organisma nervu sistēmu.

Pēc formas nauda dalās trijās kategorijās:

– preču nauda: taloni, kuponi, bonas. Tiem ir preču segums un tos izmanto sevišķos gadījumos un iedzīvotāju atsevišķām kategorijām;

– papīra naudaszīmes un monētas;

– vērtspapīri, čeki, kredītkartes, visdažādākie juridiskie naudas dokumenti: vekseļi, ķīļu zīmes, sertifikāti u.t.t.

Ikdienā cilvēki veic norēķinus skaidrā un bezskaidrā naudā ar čeku un kredītkaršu palīdzību. Tā ir niecība no tām summām, kas vispār cirkulē pasaulē. Pārējā ir nosacītā nauda. Cilvēkus un materiālo ražošanu tā tieši neskar, jo apkalpo globālās tirdzniecības, valūtas un spekulācijas operācijas.

Nosacīto naudu nevar tieši pārvērst reālā naudā. Bez nosacītās naudas cilvēce var izdzīvot, jo tā praktiski ir visu esošo sabiedrisko attiecību izteiksme naudā. Lai šīs sarežģītās attiecības nestāvētu uz vietas, lai tās virzītos, cirkulētu, atgrieztos savās vietās, paceltos uz kādu citu pakāpi, nepieciešams dzinējspēks. Un tā arī ir šī nosacītā nauda milzīgās summās.

Nosacītās naudas sistēmas straujā attīstība kļuva iespējama ar kompjūteru un smalko tehnoloģiju palīdzību.

Dažādās formās cirkulē astronomiskas naudas summas. Tās zināmā mērā atspoguļo cilvēces milzīgās bagātības. Līdz ar to naudas joma pārvērtusies autonomā un lielā mērā no reālās ekonomikas neatkarīgā sistēmā.

Viena no pasaules ekonomikas svarīgākām pārmaiņām pēdējā desmitgadē tieši saistās ar nosacītās naudas faktoru. Nevis tirdzniecība ar precēm un pakalpojumiem, bet gan kapitālu kustība, t.i., naudas kustība kļuvusi par pasaules ekonomikas dzinējspēku. Šī kustība notiek neatkarīgi no tirdzniecības un daudzkārt pārsniedz apjomus, kas nepieciešami reālo preču un pakalpojumu virzībai. Piemēram, Londonas dolāru tirgū ir 25 reizes vairāk par pasaules kopējo tirdzniecības apjomu. Savukārt summas, kas cirkulē operācijās, pasaules tirdzniecības kopējo apjomu pārsniedz vairāk nekā divpadsmit reižu.

Nosacītās naudas pielietošana atnes daudzas ērtības. Vienlaikus ar tās palīdzību un starpniecību vēl vairāk tiek pastiprināta naudas vara pār cilvēkiem. Praktiski visi, kam ir darbs, ir totalitārās naudas sistēmas padotie. Samazināt šo režīma varu un ietekmi uz sevi var tikai šādi:

– pastiprināt savu lietišķo aktivitāti un ar jebkādiem līdzekļiem cenšoties palielināt savu rēķinu bankā;

– sliktākā gadījumā savest kopā galus, sabalansējot savus ienākumus ar saviem izdevumiem.

Visizplatītākā naudas totalitārisma ierocis un izpildes mehānisms ir banka. Visā pasaulē tie ir nežēlīgi iestādījumi, sevišķi privātbankas. Totalitārais dzīves režīms, naudas totalitārisms spiež katra cilvēku uz intensīvāku dzīvesveidu, bet visu sabiedrību – uz savstarpēju intensīvu vielmaiņas apriti, personīgo un sabiedrisko attiecību maksimālu noformēšanu naudas un vērtspapīru izteiksmē.

Naudas totalitārisma darbību nodrošina naudas mehānisms. Tas ir nokomplektēts ar algotiem darbiniekiem. Mehānisma darbība ir eklektiska: komandatiecības, saskaņošanas procedūras. Tām nav nekā kopēja ar ekonomiskām attiecībām. Šis mehānisms ir nedemokrātisks. Katrā tā nodaļā, apakšgrupā spēkā ir stingra robotveidīga disciplīna. Mehānisms ir despotisks attiecībā pret pārējo sabiedrības daļu. Šai ziņā ar to nevar līdzināties nekāda pasaules diktatūras vara. Lai tāds mehānisms izveidotos, vispirms nepieciešama bagāta, vispusīgi attīstīta ekonomiskā sistēma ar labi izveidotiem pašorganizācijas tīkliem, spēcīga valsts, kas pedantiski pilda un uzrauga finansu funkcijas un operācijas, konvertējama nauda. Jo mazāk kādā valstī tā visa ir, jo lielākā atkarībā ir šīs valsts iedzīvotāji no naudas totalitārisma. Tā ir viena no sāpju ielejas lauvu bedrēm, kurā likumsakarīgi ievēlās postpadomju valstis. Lai sekmīgi iekļautos pasaules naudas aprites mehānismos, nepietiek tikai ar zināmu kapitāla un banku skaita koncentrāciju savā valstī. Lieta tāda, ka šodienas civilizētais Rietumu kapitālisms no pirmskara kapitālisma atšķiras ar jaunu kvalitāti. Tas izpaužas tādējādi, ka iedzīvotāji masveidā ir iekļauti naudas operācijās pēc kapitāla likumiem, ka tādu operāciju skaits ir milzīgs un tās arvien aug. Šo operāciju loma cilvēku dzīvē arvien palielinās un atvieglina viņu dzīvi; Tiesa, tikai tiem, kuru rēķinos vienmēr ienāk nauda. Kas vadīs, organizēs, stimulēs šos procesus Latvijā? Banka? Kaut kāds SIA, kāds vietējais partijas boss vai alkohola *točkas* turētājs?

Lai iekļautos naudas operācijās, vispirms naudai ir jānonāk pie valsts iedzīvotājiem. Ir masveidā jāpelna, jāpalīdz pelnīt, jāorganizē pelnīšana. Pašplūsma un politiskā vadība šeit nav metode. No bērnu naudām un pagastu pabalstiem dzīvojošiem nekādas iesaistes naudas mehānismos nav vajadzīgas. Viņiem pietiek ar vietējo veikaliņu. Strautiņa kunga autobodēm un humānās palīdzības sūtījumiem.

Iekļauties operācijās pēc kapitāla likumiem nozīmē, ka iedzīvotāji ievēro protestantisma ētiku un veic uzkrājumus, uzticas valstij, bet valsts modri sargā uzkrājumus bankās, investīciju un pensiju fondos, ka iedzīvotāji netur naudu rokās, neslēpj ārzemēs, uzkrāj un iegulda tālejošos pasākumos.

Rietumvalstīs šos procesus pēckara periodā risināja pakāpeniski un gadu desmitiem. Vispirms palielinājās valsts loma naudas operācijās, attīstījās naudas mehānisma likumdošana, attiecību sakārtošana un reglamentēšana starp darba devējiem un algotām personām, notika konkurences regulēšana, monopolistu ierobežošana un cenu iesaldēšana uz stratēģiskiem resursiem. Tā bija saimnieciskās darbības socializācija no valdības un likumdevēju puses, lai sagatavotu iedzīvotājus dzīvot pēc kapitālu darbības likumsakarībām. Kad tas bija veikts, valsts varēja atsevišķas funkcijas pakāpeniski nodot privātstruktūrām, samazināt savu daļu un ietekmi dažādos fondos.

Ko nozīmē darbība pēc kapitāla likumiem?

Atcerēsimies veco (marksisma) formulējumu: kapitāls ir nauda, kas nes jaunu, vēl lielāku naudu. Nauda stikla burciņā nav kapitāls. Savukārt kapitālists ir cilvēks vai uzņēmējs (arī organizācija), kas naudu izmanto kā kapitālu. Tādā gadījumā vislielākais kapitālists ir banka.

Naudas totalitārisms Rietumos – arī mēs uz to ejam – noveda pie tā, ka lielākā sabiedrības daļa, kurai ir kaut kādi pastāvīgi ienākuma avoti, spiesta norēķinus kārtot caur bankām, līdz ar to dodot tām iespēju rīkoties ar svešu naudu. Atklāto akciju sabiedrību milzīgais daudzums akcionāru savas akcijas arī tur bankās. Līdz ar to viņi visi kļūst par kolektīvā kapitāla līdzdalībniekiem, par kapitālistiem. Kapitālisms līdz ar to kļūst totāls. Visa sabiedrība sāk pārvērsties vienotā kapitālā.

Padomju ideoloģija un arī Rietamu propaganda šeit atkal visu ir sajaukusi. Pensionārs, kuram pensiju pārsūta uz banku, dažu akciju turētājs ar bankā piereģistrētām akcijām un atvērto rēķinu, uz kuriem reizi gadā pārskaita dividendes, un pats bankas īpašnieks, kas operē ar miljardiem – visi formāli tiek pieskaitīti pie kapitālistu šķiras. Tieši tā arī padomju skolās mācīja, liekot uzsvaru uz kapitāla koncentrāciju un pieņemot to par galveno pazīmi. Būtībā galvenā pazīme ir visu iedzīvotāju slāņu, veselu reģionu un teritoriju iesaistīšana naudas operācijās pēc kolektīvā kapitāla likumiem un šīs iesaistes arvien pieaugošā nozīme cilvēku dzīvē. Bet to visu varēja veikt tikai godīga un sociāli atbildīga valdība.

Svarīgs process notika pašā kolektīvā kapitāla iekšienē: pakāpeniska īpašumattiecību pārmaiņa – evolūcija. Kapitālisti arī sadalījās vai noslāņojās, uzņēmēji apvienojās dažādās korporācijās un fondos, bet līdz ar to ranžēti pazaudēja daļu savas brīvības. «Ranžēti» nozīmē dažādās pakāpēs. Lielo kapitālu īpašnieki un pārvaldītāji zaudēja daļu no brīvas iespējas izrīkoties ar tiem pēc saviem uzskatiem. Mazie īpašnieki tādas iespējas zaudēja pilnīgi. Viņi kļuva par kapitāla īpašniekiem, bet tikai potenciāliem. Rodas vesela šķira šādu potenciālu kapitālistu. Notiek kapitāla īpašuma funkciju nodalīšana no rīcības funkcijām ar šo kapitālu. Līdz ar to rodas arī funkcionālo kapitālistu šķira. Mazo kapitālu īpašnieku vara kļūst ļoti nomināla. Lai to pastiprinātu, jāiekļūst funkcionālos kapitālistos. Bet to var izdarīt, tikai palielinot savu kapitālu, palielinot savu atdevi un līdz ar to vēl vairāk nostiprinot un paplašinot kolektīvā kapitāla sistēmas darbību. Iekļūstot funkcionālajos kapitālistos, jau varēs izrīkoties ne tikai ar savu, bet arī jau ar viņam nepiederošo, bet viņa rīcībā nonākušām kapitāla summām. Pie tam viņam vēl tieši maksās par šo rīcību ar svešiem kapitāliem. Tādēļ arī partiju un politiķu starpā ir tāda cīņa un konkurence, *andeles* un vienošanās, kompromisi un skandāli par ienesīgām un ietekmīgām vietām dažādās padomēs, asociācijās, novērotāju un pilnvarnieku posteņos. Mūsu valsts ir maza, nabadzīga, nav nedz ievērojamu rūpniecības uzņēmumu nedz starptautiskas nozīmes korporāciju. Bet cīņa rit par to pašu mazumiņu. Tādas ir kapitāla funkcionēšanas likumsakarības. Mēs taču paši šo ceļu izvēlējāmies. Tagad jau kapitāls pa šo ceļu dzen mūs pats.

Grūti apzināt sevi

Savu piederību impērijai mēs apzīmējām ar mīnuszīmi un šo zīmi spodrinājām. Tagad impērijas nav, rnīnuszīmes arī. Bet piederība ir «plus» jēdziens. Piederības apstiprinājums ar verbāliem līdzekļiem, t.i., vārdos – valstiska atjaunošana, valsts Satversme, kopējas Baltijas valstu rezolūcijas, pievienošanās starptautiskām konvencijām u.t.t. uz mūsu zemapziņu tieši un lineāri neiedarbojas. Un, kas nav zemapziņā, to nevar pārvērst stingrā, noturīgā, darbīgā pārliecībā. Tāpat kā uz kompjūtera ekrāna nevar dabūt to, kas nav tā programmā.

Gribam apzināti piederēt pie lielas sistēmas, ko sauc par Rietumu civilizācijas pasauli. Lai piederētu sistēmai, ir sinhroni līdzjādarbojas, jākļūst par sistēmas satelītu, līdzdalībnieku, sastāvdaļu. Kur problēma?

Manuprāt, galveno problēmu ir noformulējis A. Zinovjevs.

«Jebkura tauta spējīga izmantot Rietumu civilizācijas labumus, ja tie tiks tai pasniegti dāvinājuma veidā. Bet nepavisam ne katra tauta spējīga pati radīt tāda veida civilizāciju vai kaut vai kļūt par līdzdalībnieci tās veidošanā un atražošanā.»

Tātad principā uz piederību Rietumiem spējīga ne katra tauta. To varētu dēvēt par likteņa brīdinājumu. Toties šīs civilizācijas labumus, ja dod – ņemt un ņemt. To varētu saprast arī kā brīdinājuma par ekspansijas tieksmēm. Vēl jo vairāk tādēļ, ka Rietumu sistēmas darbības princips ir neko nevienam par brīvu nedot.

Rietumu civilizāciju ir radījušas un uzturējušas, sargājušas un attīstījušas noteiktas tautas ar noteiktiem raksturiem. Citas tautas radījušas cita veida civilizāciju, mēģinājušas tās radīt vai piedalīties šādās radībās.

Līdz šim mēs nosaucām tikai tās likumsakarības un parādības, analoģijas un metaforas, kuras izraisīja pats impērijas sabrukšanas process un ar to saistītie nogruvumi. Viss nosauktais un minētais notika un notiek mūsu pašu vidē, t.i., pagātnes sabrukuma telpā. To sen vajadzēja zināt un apzināt, lai izsargātos no notiekošām nevēlamām parādībām un izmantotu vēlamās. Kā līdz šim tas ir darīts, cik daudz neatgriezeniski pazaudēts – tā ir viena lieta. Te ir darbs entuziastiem un pētniekiem.

Mums jāiet tālāk un jākonstatē turpmākais. Atveroties robežām, Rietumi mūs paņēma savā varā. Ari oficiālā valsts ideoloģija formulē: «Uz priekšu, pretim Rietumiem un kopā ar Rietumiem.» Vienlaikus izskanēja arī, ka esam it kā nokļuvuši vakuuma telpā – nav vairs orientieru. Patiesībā strupceļā, tukšumā nokļuva tikai mūsu apziņa, mūsu līdzšinējais domāšanas veids. Rietumos jau sen viss ir apzināts, sakārtots un savests kārtībā. Mēs ar savu postkomunisma telpu nonācām jūtamā Rietumu sistēmas ietekmē, t.i., pavisam citādi orientētu objektīvu un mijiedarbīgu spēku laukā. Ja ir tādi objektīvu spēku lauki, tad ir ari savas likumsakarības un darbību, procedūru noteikumi un secības. Ja tās neizzina un neapjēdz, neapspriež sabiedrībā un nedara zināmu tiem, kas pirmām kārtām atbild par reformu gaitu un dzīves pārveidošanu Latvijā, tad arī paliksim bakstoties tādā intuitīvā līmenī un līdz ar to Rietumu sistēmas piedēkļa statusā.

Paskatīsimies no citas puses, pieņemot, ka mūsu tauta vēsturiski ir saglabājusi Rietumiem raksturīgās domāšanas un darbības iezīmes. Tagad atliek tikai jaunrades un ikdienas darbs savā valstī. Katrs savā teritorijā pa gabaliņam vien sāk aust un adīt tādu pašu sociāli ekonomisko audumu un adījumu, kādos ir ietērpušies Rietumu civilizācija. Noaust, noadīt gabaliņu, piemērīt un pievienoties Rietumu milzīgam gobelēnam. Un tā soli pa solītim: izgatavot, piemērīties, pievienoties.

Darītāji – audēji un adītāji – uzreiz jautās, no kā tad sastāv šis krāšņais Rietumu gobelēns? Mēs taču redzam un taustām tikai ārpusi. Kāda ir patiesā struktūra? Kāds ir gobelēna zīmējums vai kods?

Lai izprastu Rietumu civilizācijas darbības pamatprincipus, tās darbību apakšā, pašā zemākā līmenī, Aleksandrs Zinovjevs ieviesa tādus terminus kā «šūniņa», «rietumoids», «rietumisms». Šūniņu veidus nosaka: lietišķais aspekts, komunālais aspekts, cilvēciskais faktors. Lietišķība, lietišķais faktors nosaka milzīgā daudzuma materiālo vērtību radīšanu, cirkulāciju un nepārtrauktu atjaunošanos. Lietišķo faktoru kapitālisms pilnveidoja gadu simtiem. Un tikai XX gadsimta 60. gados Amerikā un 70. gados Eiropā tika panākta materiālo vērtību pārpilnība. Bija sasniegts lietišķuma līmenis, kas nepieciešamas civilizēto kapitālismu veidojošām šūniņām.

Komunālais aspekts nosaka cilvēku savstarpējo attiecību veidošanos, izplatīšanos un pilnveidošanos. Tas prasīja daudzas paaudzes un gadsimtus. Cilvēkus sāka apmācīt, rezultāti uzlabojās, apmācības kļuva plašākas. Neskatoties uz to, daudzi vispār nebija spējīgi apgūt šīs attiecības. Cilvēku uzvedība pēc komunalitātes nesaskanēja ar ētiskiem principiem un morāles normām. Lai pasargātos un pašizsar-

gātos no komunālās uzvedības trakulībām un liekulības, morāle un ētika tika paaugstināta likumstatusā. Komunalitāti apputeksnēja ar morāles ziedputekšņiem. Kad cilvēki savās savstarpējās attiecībās sāka ievērot un darboties pēc uzlabotiem komunalitātes likumiem, sabiedrībā un valstī sākās pozitīva virzība un strauja attīstība.

Lietišķuma un komunalitātes iedarbību iemieso konkrēts cilvēks, bet ilgākā laikposmā – tauta. Tauta nav šo vienādo cilvēku parasta vienkārša summa, tāpat kā mežu neraksturo atsevišķu koku summa un īpašību summējums. Tauta ir kopuma neparasta parādība vai kopuma fenomens. Kopumu neveido atsevišķi cilvēki, bet gan šo cilvēku raksturīgākie tipi, kurus dēvē par arhetipiem. Viņi ar savu darbību un savā starpā iedarbojoties nosaka kopuma īpašības, t.i., tautas īpašības.

Rietumu cilvēka tips ir nodēvēts par rietumoidu. Tam tiek piedēvētas šādas raksturīgākās īpašības: lietišķums, praktiskums, prognozējama uzvedība, spēja konkurēt un riskēt, pašdisciplīna un pašorganizēšanās, vēsums un emocionāls nejūtīgums, tieksme uz panākumiem un neatkarīgu stāvokli, vēlme valdīt pār vājākiem un mazaktīvajiem, individuālisms labas gribas izpausmes veidā, savas nozīmības un lepnuma izjūta.

Rietumoidam formulā «es» un «mēs», kas nosaka cilvēka mentalitāti, ir izteikta nosliece uz «es» faktoru. Rietumoidiem šī tendence ir krietni spēcīgāka un bijusi spēcīgāka nekā citām tautām citās civilizācijās. No šejienes arī viens no formulējumiem: Rietumu civilizācija ir liela, kultūrattīstībā saliedēta «**mēs**» faktoru apvienība no indivīdiem ar stipru, izteiktu «**es**» faktoru. Tā aptvēra un izplatījās pa visām Rietumos dzīvojošo tautu dzīves jomām.

Rietumoidu psiholoģijas fundamentālais princips tiek formulēts šādi: nenogurstoši strādāt sev, visu pārējo pieņemt kā vidi un savas esamības attīstības līdzekļus un nosacījumus. Tas viss ir noticis arī Latvijā pēc LTF 2. kongresa. Apskatot šo principu, varēs aizstāvēt disertācijas, iegūt doktorgrādus. Atcerieties par nostādnēm krievu jaunatnei: pienācis laiks strādāt sev un savai ģimenei.

Rietumoidu dzīves stils

Naudas totalitārisma apstākļos dzīves standarts tiek mērīts vienīgi pēc naudas ienākumu skalas. Pārējais gandrīz netiek ņemts vērā. Materiālās kultūras ziņā Rietumu civilizācija līdz šim ir visturīgākā cilvēces vēsturē. Bet tas nenozīmē, ka Rietumi pārspēj pārējos arī citos aspektos. Tādēļ jāieskatās šā Rietumu dzīves standarta kvalitātē vai saturīgajā aspektā.

Lielākai daļai Rietumos dzīvojošiem cilvēkiem augstais dzīves līmenis nav brīva izvēle, bet gan spiesta, uzspiesta un dārga lieta. Šai gadījumā brīva izvēle ir izvēle piespiestības rāmjos. Tātad iluzoriska. Mēģinājumus mazināt šo piespiestības pakāpi, samazināt sava darba apjomus un slodzi un attiecīgi arī mazināt ienākumus var atļauties tikai vientuļi un labi nodrošināti cilvēki. Ģimenes cilvēkam tas nozīmē mājas vai dzīvokļa maiņu uz mazāku un šaurāku, pārbraucienu uz zemāka prestiža rajonu, bērniem arī skolas maiņu uz zemākā statusā esošu u.t.t.

Rietumoids ir ierobežots. Tādu viņu padarīja naudas despotisms un augstais dzīves standarts. Viņu ierobežo ikdienas dzīve, kura nepārtraukti atgādina: tu nedrīksti atļauties būt nabadzīgs, atļauties maz strādāt, atļauties sevi apkārt ar politiku un prezidenta solījumiem, atļaut bankai piesavināties tavus naudas noguldījumus, atļauties nerūpēties par savu bērnu izglītību un nākotni, tu nedrīksti būt slikts un nesagatavots laulības partneris un dzīvesbiedrs, būt auksta un frigida sieviete, tev jābūt enerģiskam, jāprot enerģiju iegūt no citiem un dot citiem, lai gūtu sev, tev jārūpējas par savu veselību, izskatu un pašsajūtu, tu nedrīksti.., tev jāprot... u.t.t. Tas viss nav brīvprātīgi, tās visas ir spiestas lietas.

Rietumu dzīves standarta nešķiramais pavadonis ir nedrošība par nākotni, bailes zaudēt darbu, bailes noslīdēt uz zemāku dzīves pakāpi, bailes par vecumdienām, bailes saslimt. Līdz ar naudas teroru šie jēdzieni sāk materializēties arī Latvijā. Šāda realitāte padara cilvēkus ne vien taupīgus, kašķīgus un skopus, bet arī prognozējamus un aprēķināmus savās darbībās. Jaunībā domas par dzīvi vecumdienās diktē uzvedību, izpriecas un mentalitātes īpatnības. Jāpieliek lielas, pat pārcilvēcīgas pūles, lai rēķins bankā nenokristu līdz nullei. Rietumu cilvēks ir ne tikai *homo ekonomikus*, bet drīzāk h*omo bankus*. Kad ienākumi droši, pastāvīgi un pietiekami lieli, banka ir ērts iestādījums rietumoidam. Ar maziem un neregulāriem ienākumiem šīs ērtības vairs nav ērtības, bet nevajadzīgi izdevumi, kuri krīzes brīžos būtu jāsamazina. Bet banka un naudas terorsistēma to nepieļauj. Banka nemitīgi, pastāvīgi un bez izņēmumiem izmanto rietumoidus par savas peļņas avotiem. Tās pakalpojumi primāri, totalitāri un obli-

gāti jebkuram, kas stājas pirkšanas, pārdošanas, maiņas, kreditēšanas, uzkrāšanas, taupīšanas un citās attiecībās. Tās arī ir obligātas lietas.

Nekad cilvēces vēsturē nav bijis tik daudz bagātu cilvēku un tāda viņu bagātību līmeņa kā pašlaik. Bagātības dod iespēju racionalizēt savu dzīvi, atpūtu, izpriecas, saglabāt veselību. Pārmērības un izšķērdības darbojas jau kā netikumi ar savām sekām un novērtējumiem.

Raksturīga šāda iezīme. Pēc dzīves labumu gradācijas skalas «augstākai sabiedrībai» piederošo cilvēku intelektuālais, kultūras un morāles līmenis gandrīz neatšķiras no visas sabiedrības vidējā līmeņa. Tiesa, agrāk, t.i., vēl pagājušā gadsimtā, bagātība bija ceļš uz kultūru un tādu dzīvesveidu, kurš bez bagātībām vienkārši nebija pieejams. Tagad ir masu kultūra, pietiekami augsta un pieejama tautas masām. Ir dārgi kultūras pasākumi, ļoti dārgi izklaides veidi un līdz ar to pieejami tikai bagātniekiem. Tie kalpo prestižam, imidžam un ārišķību demonstrēšanai, nevis kā augsta intelektuāla līmeņa ierosmes un izpausmes veidi. Tas apliecina, ka «augstākā sabiedrība» Rietumos nav vairs aristokrātija tās agrākā izpratnē, bet tikai iedzīvotāju slānis ar augstāku mietpilsonības līmeni.

Mietpilsonība nekādā ziņā nav jāsaprot kā negatīva, nosodāma parādība, kā to iztēloja un nonicināja komunisti. Rietumu sabiedrība jau pēc savas dabas un izcelsmes ir mietpilsonības, mietpilsoņu sabiedrība. Tās filozofija vai dzīves kredo ir šāds: «Dzīve augstāka par morāli, par ideoloģiju.» Mietpilsonis pirmām kārtām rūpējas par savas dzīves iekārtošanu un labiekārtošanu. Viņu neaizrauj revolucionārie saukļi, šķiru cīņa, avantūras un pasaules lāpīšana. Māja, ģimene, bērni, rēķins bankā, sev apkārt esošās vides tīrība un aizsardzība, atskaitījumi un iekrājumi pensiju fondos – tas ir Rietumu cilvēka - mietpilsoņa vai rietumoida pirmā lieluma problēmu loks.

Vēl 1989. gadā, būdams trimdā, Aleksandrs Solžeņicins vērsās pie saviem tautiešiem ar nacionālo programmu «Kak nam obustroiķ Rossiju?», aicinot etniskos krievus un Krievzemes patriotus pārtraukt klejošanu un laimes meklēšanu pa visu Padomju Savienību. Pārstāt uzmākties cittautiešiem ar saviem internacionālās draudzības apliecinājumiem, pārstāt gausties par cittautiešu necieņu pret krieviem, bet gan atgriezties savas etniskās dzimtenes robežās un teritorijās, sākt šeit no apakšas iekārtot, pārkārtot un organizēt savu dzīvi, savest kārtībā sevi, savu ģimeni un apkārtni, lai izkļūtu no materiālās atpalicības, demogrāfiskās krīzes un garīgas novājināšanās. Vārdu sakot, Nobela prēmijas laureāts aicināja savus tautasbrāļus likt dzīvi augstāk par komunisma dogmām un kompartijas ideoloģiskiem apsvērumiem un savākties, mobilizēties ikdienišķam mierīgam darbam savā dzimtenē. Programma paredzēja audzēt Krievzemes patriotisma un mietpilsonības vektorus, kultivēt darba ētiku protestantisma garā. Kas no tā iznācis, tas ir cits jautājums.

Rietumu dzīves ideoloģija neveicina un neļauj apzināt sevi tiem cilvēkiem, kas dzimuši sociālisma apstākļos un nokļuvuši stereotipu un *fikso* ideju gūstā. Kāpēc gūstā? Tādēļ, ka, ievērojot tās, nokļūst strupceļā, bezizejā, bankrotā. Kapitālisma kritiķi, protams, apsmej *fikso* ideju autorus par straujā kapitālisma ieviešanu Latvijā, jo tirgus ekonomikas realitāte ir aizstāta ar tirgus ekonomikas ideoloģisko tēlu. Ideoloģiskais tēls nekurina pavardu, nesilda dzīvokli, neaizstāv pret privātkapitāla un monopolu ekonomisko varmācību, nerada darbavietas. Un, pats galvenais, neformē pareizu domāšanu un ražošanas psiholoģiju, aizstājot to visu ar patēriņa idillēm. Bet kā patiesībā sākt uz šo idilli virzīties un strādāt – par to ne vārda.

Kam tāda pieeja ir izdevīga? Protams, Rietumiem. Viņi taču ir radījuši un izreklamējuši šo tēlu, kas tagad pats reklamē, ieteic un jau ar direktīvu un pat ar likuma spēku pieprasa rīt uz brokastlaiku likvidēt visu atpalikušo un ieviest moderno ekonomiku. Tas pasniegts kā vienīgais un pietiekamais nosacījums bezierunu ekonomiskam uzplaukumam, jo visu taču regulēs neredzamā, neatkarīgā tirgus roka. Tas domāts tautu un reģionu apmuļķošanai, kur dzīvo mazzinoši un tikpat mazsaprotoši, naivi, vientiesīgi un lētticīgi ļaudis.

Kapitālisma kritiķi pievērš uzmanību šādam paradoksam: ja varētu izmērīt visu to intelektuālo, gribasspēka, analītisko, aprēķinošo, plānojošo un komandējošo darbību summu, kura ikdienā kvalitatīvi tiek veikta Rietumu tirgus ekonomikas jomās, un salīdzināt ar attiecīgi veikto komandplānojošo darbību sociālistiskās ekonomikas sektorā, tad būtu šokēti par sociālistiskās plānošanas niecību un nevarību salīdzinājumā ar kapitālistisko. Un paradokss kvadrātā ir tas, ka tieši par visaptverošo plānošanu Rietumi kritizēja Austrumus.

ATMODA beigusies?

Tajos gados krievu intelektuāļi, no Maskavas ciemos atbraukušie sociologi un metodologi man jautāja, kad mums beigšoties atmodas eiforija, kad nacionāļi beidzot sāks strādāt un pareizi domāt.

Manuprāt, atmoda atkāpās visu laiku un taustāmi nozuda 1993. gada Vasarsvētkos. Atcerieties 5. un 6. jūniju. Vasarsvētki, 5. Saeimas vēlēšanas. Pēc 1934. gada, pēc 59 gadiem atjaunota Saeima. Pēdējais atmodas eiforijas uzplaiksnījums, tikpat kā retais zaļais saulstariņš, saules ugunīgam diskam pazūdot aiz jūras apvāršņa.

Pārejas perioda minētās likumsakarības nepārtraukti un raženi strādāja. Droši vien arī citas sakarības un cēlonības, kuras atklāsies, taps zināmas vēlāk.

Līdz ar šiem Vasarsvētkiem, ar gaišām naktīm zūd zvaigžņu spožums. Ari Tautas frontes auseklīšu mirdzums. Sāpīgi, bet likumsakarīgi. Igaunijā Tautas fronte jau bija paziņojusi par pašlikvidēšanos kā organizācija, kas veikusi savu uzdevumu konkrētos vēsturiskos apstākļos.

Latvijā Tautas frontei bija liela inerce. Un, kas šļūc pa inerci, tas vairs nav brīvs, tas nepieder pats sev. TF bija cieši saistīta ar nacionālo ideju. Bet šo ideju nepārprotami saistīja ar katra nacionālai idejai uzticīga cilvēka dzīves materiālo augšupeju. Daudzu iemeslu dēļ tas nav noticis. Bet pamatkļūdas pielaida TF valdība. Pat ne tik valdība, cik LTF Dome. Šīs kļūdas ir vāji iztirzātas, neatzītas, neizprastas. Galveno kļūdu vispār vēl neviens nav noformulējis, bet par to vēlāk. Tagad paskatīsimies uz divām atsevišķām parādībām, kuras «nobumbulēja» atmodas eiforiju.

Pirmkārt, I. Godmaņa kungs nezināja un neizprata impērijas sabrukuma un pārejas perioda likumsakarības. Pašplūsmā un bez kontroles tika atstātas šīs milzīgās, nesavaldīgās enerģijas, kas izbrīvējās šajās brucībās. Viņš likvidēja vecās sistēmas kontroli – Tautas kontroli, neradīja jaunu finansu un tautsaimniecības kontrolēs mehānismu. Apstrīdēja šādas institūcijas nepieciešamību vispār Latvijā. Norādot, ka viņš ceļot kapitālismu. Līdz ar to saimnieciskā dzīve un daudzas finansu norises kļuva nekontrolējamas vai mazkontrolējamas. Rezultāts: sistēmā ievērojami pieauga entropija, t.i., haotiskas un apšaubāma rakstura pašiniciatīvas, bet valstī – strauja dzīves līmeņa polarizācija un reģionu nevienmērīga attīstība.

Otrkārt, I. Godmaņa kungs bija populists. Varbūt iekšēji neapzināts, bet daudzās reālās darbībās – populists. Populisms aizsākās ar savu vietnieku izvēli. Kam bija administratīva darba pieredze, tas nošausmināja par viņa lēmumu strādāt tikai ar diviem vietniekiem. Situācijā, kad jāmaina gan politiskā, gan ekonomiskā sistēma, burtiski no pamatiem jāveido valsts no jauna, jālasa kopā, kas vēl kaut kur palicis no brīvvalsts pēc piecdesmit gadu nebrīves, burtiski visu ņemt uz sevi – tas bija neizsvērts solis. Tas bija tikpat kā amerikāņu smagais bumbvedējs, kuram pilna apkalpe ir astoņi vīri, bet pacelt gaisā var minimums trīs apkalpes locekļi. Bet kā ar kaujas lidojumu veikšanu? Publikai, protams, Tautas frontei, tāda I. Godmaņa kunga izvēle patika. Vēlāk to izvērtēs vēsture. Varbūt apsēstība? Drīzāk populisms. Šāda populisma paveida un reizē pašuzupurēšanās sekas izjūt visa valsts un izjutīs vēl ilgi.

Populistiska bieži bija arī L Godmaņa kunga uzstāšanās Augstākajā Padomē. Kā sāka kritizēt kādu ministru, valdības vadītājs ieradās AP un deputātus «nolika pie vietas». Kad pamatota kritika sāka skart uzreiz vairākus ministrus vienlaikus: lauksaimniecības ministru D. Ģēģeri, iekšlietu ministru Z. Čeveru un finansu ministru E. Siliņu, tad MP priekšsēdētājs paskaidroja un uzsvēra, ka viņi visi ir viena komanda, un baidīja AP ar valdības demisiju. Ainas bija nepievilcīgas un šķebinošas. Tāds bija priekšsēdētāja darba stils. Un veiklie zēni saprata, ko nozīmē šī pirksta kratīšana nesagatavoto deputātu priekšā, un, protams, izvērsās. Izpildvaras vadītāja teikto pirmajos gados pastiprināti analizēja biznesmeņi, baņķieri, viņu padomnieki. Lasīja arī starp rindiņām rakstīto un fiksēja sev darbības virzienus ar zaļo gaismu vai arī pavisam jaunus paņēmienus naudas ražas vākšanā. Atcerieties: privātkapitāls veikli apspēlēja valsts sektoru. Atmoda pavēra un atvēra privātkapitālam visus ceļus un ejas, neuzliekot pat nekādas valstiska mēroga ierobežojuma zīmes. Kādēļ tā notika, izspriedīsit paši. Tādēļ arī dodu šādu atkāpi.

Padomju Savienības augstāko mācību iestāžu, droši vien arī LVU bibliotēkā nebija ārzemju autoru grāmatu par vadības un pārvaldes procesiem. Tiesa, mūsu Zinātniski tehniskā un V. Lāča bibliotēkā jau nu gan tās bija. Un, lūk, jebkurā tādā grāmatā izskaidrots, kas ir organizācija, vadība, pārvalde. Tajās arī norādīts, skaidrots un iztirzāts, ka jebkura elementāra pārvalde summējas no piecām pamatfunkcijām: plānošanas, organizācijas, vadības, motivācijas, kontroles. Pēc šīm pamatfunkcijām arī veido pārvaldes aparātu. Grāmatās arī norādīts, kas notiek, ja kādu no šīm funkcijām neattīsta vai ignorē. Sevišķi liela dažādība ir motivācijas un kontroles darbībās. Tās atkarīgas no konkrētas tautas, no cilvēku

mentalitātes un temperamenta, no profesionalitātes un vecuma, no izglītības līmeņa un darba stāža, no tautas paražām un tradīcijām. Jau 1988.gadā Rīgā profesors G. Ķeniņš-Kings savā pirmā lekciju ciklā, aprakstīja kontroles funkcijas tādā varenā korporācijā kā *BOING*, kurā viņš kādu laiku bija darbojies kā eksperts un konsultants.

Padomju laikā izcilākie speciālisti un administratori ļoti labi zināja, ko nozīmēja strādāt lielos kolektīvos, kuros pārstāvēta daudznacionāla padomju tauta. Līdz 30-40% darba laika aizņēma kontroles iedibināšana un īstenošana. Kam ir jānotiek, ja no valsts pārvaldes izmet ekonomisko procesu kontroli? Jānotiek pamatīgai deformācijai. Atcerieties par sabrukuma ķēdi. Šīs ķēdes pašā galā bija cilvēks ar savu ģimeni. Tagad šī deformācija maļ un maļ šo ķēdes pašu galējo posmu, jo iedarbināti sabrukumenerģijas visdažādākie pašiedarbes ģeneratori.

TV diskusijā 1997. gada 30. aprīlī I. Strautiņa kungs teica: «Neaizstāvot savu iekšējo tirgu, katru gadu budžets zaudē 100-150 miljonus latu. Realizācija iet caur vairumtirdzniecības bāzēm. Godmanis atcēla PSRS uzskaites formas, un sešus gadus mokāmies ar pavadzīmēm. Līdz ar to neaizstāvam savus ražotājus, sevišķi zemniekus,»

Izlasot grāmatu «Cilvēks Godmanis», visiem saprotams un skaidrs, ka par sabiedrības un valsts vadības un pārvaldes jautājumiem vai par saimnieciskās vadības jautājumiem studentu un vēlākos gados nekas nav ne spriests, ne domāts. Tādēļ vajadzības brīdī tam visam nebija no kā nākt, nebija ko celt ārā un sākt praktiski pielietot. Un, ja tas nav darīts jaunībā, tad arī padomnieki nepalīdzēs. Tāpat kā jaunatne nodarbojas ar mūziku un citām palīgpeļņas un iztikas lietām, tāpat bija un ir atsevišķi intelektuāļi, kas tikpat cītīgi un fanātiski noņemas ar vadības, socioloģijas un metodoloģijas lietām. TF valdības laikā un arī vēlāk viņi ļoti modri sekoja, ko dara valdība, un ar savām darbībām un jo sevišķi konsultācijām veicināja privātkapitāla uzvaru pār valsts struktūrām.

Kontrole, valsts kontrole. Šie jēdzieni cieši saistīti ar valstiskuma izjūtu. Latvijas sabiedrība ir ļoti atsvešināta no valsts. Sevi kā valsts daļiņu galvenokārt izjūt tikai vecpilsoņi. Notikumi rit nelabvēlīgi. Pareizāk sakot, tie rit vai nu paši par sevi vai lielkapitāla interešu virzienos. Lielkapitālam nepavisam nav vajadzīgi visi Latvijas valsts iedzīvotāji. Vajadzīga Rīga ar finansu un banku sistēmu, vajadzīgas ostas un visu veidu kravas transports. Un vajadzīga politiska valdība, kas nekur neiejaucas, netraucē.

Atmoda bija izgājusi pirmo, visai tautai kopīgo fāzi. Pēc tās seko reformu fāze. Tā ir ilgstoša, pulsējoša. Bet daudzās vietās pulsēšana bija pārgājusi konvulsijās un vēl daudzās vispār viss apstājies. Atmoda pārgājusi dziļos atplūdos un vispārējā kritumā. Šī atmoda beigusies. Tādās vietās jāgaida kāds vietējais, reģionālais paisums, kas varētu izkustināt un izcelt no krituma. Vai arī jācer uz jaunu, uz nākamo atmodu vai jaunu reformu kursu, vai uz kādiem jauniem ieceļotājiem.

Cilvēki un darījumu kultūra

Sairstot padomju impērijai, radās varenas drupu, lūžņu, visdažādāko atlūzu un drazu kaudzes, ieskaitot arī cilvēkus. Ar šīm drazu un drupu kaudzēm gribot negribot kaut kas ir jādara, un līdz ar to cilvēks atkal kļūst par ļoti svarīgu faktoru. Cilvēks un vispirms jau ražošanas spēki raksturojas ar darījumu kultūras līmeni. Bet tas savukārt saistīts ar tautas gara vērtībām.

Latvijas brīvvalsts gars labi ja saglabājies kādos 15-18% šodienas cilvēku. Abi okupācijas režīmi bija dzirnavrežīmi. Tomēr cilvēkiem piemīt vēl psiholoģiska un garīga inerce. Tādēļ maluma rezultāts nekad tieši neatbilst pasūtītam vai noregulētam malšanas režīmam.

Padomju impērijā nebija vērtību, kas būtu pieņemamas latviešu tautai. Un, ja nav šādu vērtību, nav arī gara izaugsmes. Var būt tikai novājināšanās vai mīņāšanās uz vietas, vai arī cenšanās savākt, saturēt un saglabāt visu veco. Tā arī notika, jo nebija pieņemamas abas galvenās padomju gara izpausmes plūsmas: augšā - kompartijas nomenklatūriskā domāšana, apakšā – stacijas vai lielās staigāšanas un klaidonības psiholoģija.

Rietumu pasaule pa aizskrējušiem 50 gadiem principā bija izvēlējusies un piekopa vienkāršu un visiem saprotamu attīstības ģenerālvirzību, raksturojot to šādi. **Pasaulē principā pastāv tikai divas lielas problēmas: gudri cilvēki un nauda.** Visas pārējās lietas ir šo problēmu atvasinājumi.

No šejienes arī vēlreiz parādās drakonvalstu valdību gudrā pieeja, desantējot par valsts līdzekļiem uz Rietumiem desmitiem tūkstošu savu studentu, jauno zinātnieku, skolēnu. No šejienes arī pārvaldes teorijas spārnotais aforisms, ka nav bagātu un nabadzīgu valstu, bet tikai slikti pārvaldītas valstis. Šis secinājums ir sasparojis un līdz pasaules līmenim pacēlis ar dabas resursiem ļoti trūcīgas valstis.

Atveroties robežām, Rietumi gāzās virsū Baltijai. Uzreiz izpaudās viņu nospiedošais pārākums. Tas bija mūra pārākums pret slotu un birsti. Viņu cilvēki darījumu kultūru gadu desmitiem un pat simtiem bija uzsūkusi ar mātes pienu un no paaudzes uz paaudzi to nepārtraukti diendienā atražoja un pilnveidoja. Šī nostabilizējusies darījumu un dažādu manipulāciju kultūra un apakškultūras noteica rietumnieku domāšanu, uzvedību un dzīves standartus. Līdz šim bijām sastapušies tikai ar atsevišķiem viņu pārstāvjiem – laipniem, atsaucīgiem, pieklājīgiem. Bet viņu sistēma bija un paliek neizzināta. Mēs redzējām atsevišķus kokus, bet neredzējām mežu. Mēs zinām, kas ir ledus, bet nezinām par aisberga īpašībām un pārvietošanās likumsakarībām. Tāds Rietumu aisbergs pēc impērijas krišanas uzšļūca virsū Latvijai. Daudzi no bailēm aizbēga, nozuda, citi no ledus dvašas uzreiz apsaldējās un ātri vien nomira, un daudzi vēl kaut kā turas un ķepurojas virs ūdens.

Agrāk arī Rietumos darījumu cilvēku bija maz. Tagad viņi tur tiek producēti masveidīgi, jo sistēma sevi sargā, nemitīgi atražo un nostiprina. Tas notiek brīvi un nepiespiesti. Savās darbībās rietumnieki automātiski ievēro sociālā aprēķina principus: nekad nedara to, kas var sev kaitēt, neļauj citiem darboties sev par sliktu, nepieļauj savu dzīves apstākļu pasliktināšanos, vienmēr dod priekšroku labākiem apstākļiem, maksimāli izmanto savu stāvokli savu interešu īstenošanai. Šie fundamentālie dzīves principi Rietumos gan labi izkopti, gan labi dozēti un ierobežoti ar likumiem un tiesībsargājošo mehānismu operativitāti un katra indivīda ārēji labām manierēm. Tas viss pamazām tika apgūts daudzu paaudžu laikā. Un ne mazums bija cilvēku, kas to vispār nevarēja apgūt un nebija spējīgi pielāgoties. Par to šodien sen ir aizmirsts un neviens pat nepiemin, kaut gan cilvēcisku drāmu un traģēdiju ir bijis papilnam.

Kad, pēc mūsu uzskatiem un stereotipiem, šie solīdie rietumnieki nonāk Āfrikā un tagad arī Austrumeiropas postkomunisma telpā, mainās arī viņu uzvedība. Viņu darbības principi paliek, bet ierobežojumi mums ir čagani un vāji, ierindas policija pēc operativitātes un prasmes līmeņa viņu uztverē ir smieklīgi bērnišķīga, bet pilsoņu aizsardzība vairāk pašaizsardzības līmenī. Tādēļ rietumnieki, arī klaidu latvieši demonstrē pie mums gan labo, bet vēl vairāk visu slikto.

Piemēram, to pašu *Macdonalds* Basteja bulvāri sākotnēji atvēra bez nevienas tualetes. Pašā Amerikā neviens tam neticētu. Pēc ASV standartiem, tādās iestādēs jābūt sanitārām telpām ar tādu aprēķinu, lai tur vienlaikus varētu uzturēties līdz 80% no nominālā apmeklētāju skaita. Bet mūsu varas orgāni no tā neko nesaprot un novīzēs un parakstīs visu ko. Kad par Rīgas *Macdonalds* pastāstīju Interklubā franču jūrniekiem, viņi uzjautrinājās un teica, ka pirmā apmeklējumā tur visus kaktus piečurātu. To sauktu par demokrātijas mācībstundu.

Robežām veroties, sastapāmies ar izkopta aprēķina cilvēkiem, pielāgotiem savstarpējai un starptautiskai konkurencei, spējīgiem uz pārmaiņām un risku, apveltītiem ar personīgām ambīcijām un, protams, ar pārākuma apziņu.

Mūsu cilvēki jau vairākas paaudzes veidojušies lielākā vai mazākā nospiestībā, diktātā un paklausībā no centra, no augšas. Šādi apstākļi un dzīvesveids radīja sava veida cilvēku populāciju, kas neadekvāti vai ne visai atbilstīgi reaģē uz pārmaiņām savā dzīvē, uz visu jauno un mainīgo ārējos apstākļos. Šī nesagatavotība izpaudās un izpaužas ne tikai kā vadības, bet arī kā vispārējs dzīves stils. Cilvēkiem un veselām paaudzēm to nevar pārmest. Tas jāpārdzīvo. Tāpat kā vienā vai otrā sporta veidā ar esošo sportistu sastāvu vairs nekādus atzīstamus panākumus nav iespējams gūt. Tad pāriet uz jaunākām paaudzēm un sāk visu veidot no jauna.

1940.-1941. g. Latvijas brīvvalsts robežas tika atvērtas. Pareizāk sakot, ar varu un militāru pārspēku atrautas un vispār nojauktas un likvidētas. Robežas tika atvērtas uz Austrumiem, uz nospiestības, tumsonības un nabadzības pasauli. Protams, ka civilizācijas vektors no Latvijas, no Baltijas bija vērsts uz tumsonības valstību. Tas, kas plūda un aizplūda, ko grāba, stūma, veda, atņēma un izveda no Latvijas uz turieni, bija labā stāvoklī un labas kvalitātes. Nekādas reklāmas, aģitācijas, pierunāšanas nevajadzēja. Tur viss līdz pēdējam bija funkcionāli noderīgs un atpakaļ nekas netika atdots, nedz izbrāķēts.

Atveroties robežām otrreiz, mēs bijām mainītās lomās. Rietumu civilizācijas vektors burtiski caururba Latviju. Ja 1941. gadā mūs ar varu ierāva lielā aziātiskā un despotiskā sistēmā un uz ilgiem gadiem atņēma pašnoteikšanās tiesības, tad 1991. gadā cita milzīga, lai ari lolota sistēma ar saviem civilizācijas labumiem un milzīgiem krājumiem, standartiem un reklāmām, ar starptautiska mēroga darbiniekiem un blēžiem, ar savas materiālās darbības pārpalikumiem, ar izbrāķētiem resursiem un precēm, ar šaubīgām un pat bīstamām idejām labprātīgi un ar abpusēju saskaņu uzgāzās mums virsū. Gan bruņota invāzija no Austrumiem, gan civilizācijas ofensīva no Rietumiem bija un ir izaicinājums Latvijas

valstij un tautai. Ja pirms 50 gadiem viss bija skaidrs un mūs atbalstīja arī Rietumi, tad pašreiz ir gan neskaidrība, gan neizpratne par Rietumu ofensīvas tālejošām sekām. Kā norādīja un brīdināja civilizācijas pētnieks *A. TOINBI*, jebkura sabiedrība izdzīvo vai iet bojā atkarībā no prasmes pieņemt vēsturiskus izaicinājumus un tikt ar tiem galā. Un nevienam nav šaubu, ka komimpērijas sabrukums un robežu atvēršanās ir varens un reizē sarežģīts izaicinājums. Līdz ar to katram jāsaprot un jāapzinās, ka pat visnevainīgākais izaicinājums var kļūt par ļoti bīstamu, ja esam pārsteidzīgi savā nesagatavotībā, ja nespējam iekšēji savākties, pārmainīties un pareizi reaģēt, sargājot sevi un savu nākotni. Nosargāt sevi un nākotni šodien nozīmē pareizi un līdzvērtīgi iekļauties kopējā Rietumu civilizācijas plūsmā un nesadrupt, neizkaisīties, nepazust tajā. Tādēļ vajadzīga tikpat laba un atzīstama līmeņa darījumu kultūra kā uz rietumiem no Oderas upes. Šodien jaunajām Latvijas paaudzēm savā valstī nav no kā pārņemt šo kultūru. Esošo vecāko paaudžu pieredze gan subjektīvi, gan objektīvi ir zaudējusi savu nozīmību jaunāko paaudžu uztverē (apziņā) un reālās situācijas izvērtējumā. Šeit arī slēpjas gan laikmeta izaicinājums, gan sadzīves likstas un paaudžu traģēdijas. Tas ir kā pēkšņa, kardināla klimata maiņa pārsteigusi visas dzīvās radības. Tas arī ir jau minētais un pašu piesauktais aisbergs, kas ar šoka terapijas ledus dvašu izstindzinājis, sasaldējis Latviju. Un aizgājis jau līdz tādai pakāpei, ka dažviet novadi kļuvuši dzīvei nepiemēroti un vieglāk, lētāk tur vēl dzīvus palikušos pārvietot uz citām vietām nekā cīnīties ar nederīgo, degradējušo dzīves telpu.

Agrāk jaunākās paaudzes gandrīz pilnībā varēja atkārtot un izmantot iepriekšējo paaudžu pieredzi. Šodien tas nav iespējams. No šejienes arī neapmierinātība un urdošs, traucējošs diskomforts. Nodzīvoto gadu skaits vairs nav noteicošais faktors, lai cilvēks būtu spējīgs izprast notiekošo un pārveidot dzīvi.

Vislielākās ilūzijas un līdz ar to vissmagākās sekas izraisījis mīts par mūsu tautas talantīgumu un līdz ar to par cilvēku vērtību. Bija uzskats, ka esam tik talantīgi un piemēroti, ka daudzi pat nav jāsūta mācīties uz Rietumiem. Lai mācās korejieši, ķīnieši, indieši... Impērijās dzīvojošiem raksturīgs, ka sarežģītas lietas mēdz stipri novienkāršot. Mūsu zemē sarežģītas lietas tika no vienkāršotas tik tālu un tvertas tik sekli, ka masveidīga maizes un graudu izstrādājumu izmešana Rīgas atkritumu tvertnēs jau pēc trim četriem gadiem nomainījās ar liela skaita Latvijas pilsoņu un Latvijas iedzīvotāju sistemātiskiem maizes un citu ēdamvielu meklējumiem šajās pašās atkritumu kastēs un izgāztuvēs.

Problēmu novienkāršošanas pieeja nāk no Tautas frontes laikiem. To rosina jebkura liela manifestācija, t.sk. arī Dziesmu un deju svētki. Protams, vieglāk, ierastāk un it kā patriotiskāk ir sasēsties autobusos un ierasties uz grandiozu mītiņu 11. novembra krastmalā nekā strādāt pie kaut kā jauna un nezināma, nekā meklēt analogus pasaules praksē, analizēt un domāt, kā to visu pielietot un izmantot šeit un šodien. Mītiņi, manifestācijas un demonstrācijas ir vajadzīgas. Jo sevišķi stipri mērenīgiem Baltijas pamatiedzīvotājiem. Bet tā ir tikai priekšspēle. Darījumu kultūras priekšspēle. Jābūt vēl labai *virtuvei*. Katra organizācija un kustība, partija un valdība ir tik stipra, cik stipra ir tās *virtuve* – eksperti un analītiķi. Ja viņi ir vāji, tad galdā tiek celts gan jēls un piesvilināts, gan saskābis un pārsālīts. Citiem vārdiem, idejas, resursi, cilvēki un dzīve nav sajūgti. Šķiet, ka ar to stipri savā laikā grēkoja LTF Domes ļaudis un jo sevišķi spices vīri. Tad visu izšķīra mītiņi un manifestācijas. Protams, tie ir, lai pasludinātu, ko gribam un vēlamies, ko esam nolēmuši, uz ko ceram un gaidām. Bet *virtuve* līdzi netika. Krievu metodologi ļoti pedantiski lasīja LTF Domes lēmumus un bieži teica: maz intelekta, netiek tverta realitāte. Kādas skaļas manifestācijas laikā man jautāja: «Vai tie ļaudis, kas ar karogiem staigā, zina pirmā prezidenta valsts celtniecības filozofiju?» Tiešām, arī šodien preses ļaudīm nenāktu par sliktu vienlaikus visiem 7. Saeimas deputātiem pajautāt, kāda bija Jāņa Čakstes Latvijas valsts celtniecības filozofija un kādu filozofiju viņi paši īsteno šodien. Vēl ir laiks. Arī mūsu vēsturē tas ieietu kā 7. Saeimas deputātu profesionālā līmeņa rādītājs Latvijas valsts celtniecībā.

Nesagatavotība kā dzīves stils

I. Godmaņa kungs reizi pa reizei dod plašas intervijas par pirmo gadu notikumiem atjaunotās Latvijas valsts ekonomikā. Teiktais, protams, pieder pie lietas, bet pateikts nav viss. Tur ir ko papildināt. Būtība, kas nav acīm redzama, izslīdēja, aizslīdēja un joprojām nav sataustīta.

Ir trīs tādi segvārdi, dežūrvārdi, kas neiziet no apgrozības, bet detalizēti gan netiek. Tie ir: Eiropa, Rietumi, mežonīgais kapitālisms. Un ne jau Latvijas tauta XX gadsimta beigās var šeit izgudrot kaut

ko jaunu. Jāstrādā ar to materiālu, ar tām zināšanām un atziņām, kas jau pārbaudītas Rietumos, vispirms Eiropā, kā arī sekmīgi pielietotas saimniecības attīstībai Dienvidaustrumāzijā.

Sāksim kā parasti ar impērijas laikiem. Padomju impērijā nebija saimniecības tās klasiskā nozīmē. Tā principā nebija iespējama. Marksismā nav tādas kategorijas, tāda jēdziena. Ir kategorija «ražošana», un visā PSRS bija tikai ražošana. Ja īsi, tad ražošana no saimniecībās atšķiras ar to, ka ražošanu neinteresē nākotne, tā neatbild un nav saistīta ar nākotnes problēmām, vīzijām un attīstību. Ja valstī nav saimniecības, kā tas bija PSRS, tās vēstures lappuse ir šķirta un liktenis lemts. Lai kādas bagātības tur arī būtu sakoncentrētas, viss ir tikai laika jautājums. Bet pats skaidrākais un sliktākais – un tieši attiecas arī uz Latviju – ir tas apstāklis un fakts, ka saimniecību nevar iedibināt ar ātrām idejām, nacionāliem karogiem un simboliem, ar partiju kongresiem, ar augstu kordziesmu kultūru un Satversmes atjaunošanu, ar intelektuāļu klubiem, ballēm Kongresa namā un Eiropas samitiem Davosā. Ir vajadzīgs vēl un vēl kaut kas ļoti svarīgs, būtisks, ar kailu, kaut arī spalvainu, naudīgu roku netverams.

Jāsāk ar pirmsākumiem. Jāieskatās Maksa Vēbera grāmatā «Saimniecības vēsture», kurā viņš kapitālisma attīstību Eiropā skata no ekonomista, sociologa un filozofa pozīcijām. Tiek izsekots un parādīts, kā garīgā dzīve un reliģija ietekmēja sabiedrības materiālo ražošanu un no kurienes radās tā darba ētika un uzņēmējgars, kas raksturīgs modernam, civilizētam Rietumu kapitālismam.

M. Vēbers apliecina, lūk, ko: «Kapitālisms Eiropā dzima nevis piejūras tirdzniecības centros, bet gan iekšzemes industriālajās pilsētas. Kapitālismu radīja pastāvīgs racionāls uzņēmums ar racionālu grāmatvedību, lietvedību, tehniku, racionālu domāšanu savienojumā ar racionālu dzīvesveidu un racionālu saimniecisko ētiku.»

No šīs pamattēzes izriet viss pārējais. Tiek aplūkoti divi kapitālisma cilvēka tipi – racionālais un iracionālais vai avantūristiskais. Līdz ar to eksistē divi kapitālismi, kas gan ir savstarpēji saistīti, bet dziļi atšķirīgi pēc būtības. Viens radies fosilā senatnē, līdz ar pirmo nevienlīdzīgo, netaisno, balstoties uz principu «neapmānīsi – neiemainīsi», bet šodien uz principu «neapmānīsi – nepārdosi». Otrs produktīvais radās Eiropā un tikai noteiktos vēsturiskos apstākļos. Kādos? M. Vēbers norāda, ka pirmsākums bija likts ar baznīcas reformāciju, ar daudzo klosteru likvidāciju. Klosteru iemītniekiem dziļi reliģiozām būtnēm, autoritātēm un personībām, tagad nācās visus reliģisko mācību baušļus pielietot laicīgā pasaulē, palikt par mūkiem arī šai jaunā pārmainītā vidē. No šejienes arī leģendārais askētisms. To nostiprināja, izplatīja reliģiozi tikumiskā Reformācija, kas pārvēlās pāri Rietumeiropai 16.-17. gadsimtā.

Protestantisms deva jaunu ekonomiskā cilvēka tipu – *homo ekonomikus* – un tam atbilstīgu racionālo kapitālismu, kas bija orientēts nevis uz naudas taisīšanu tikai no naudas, no tirdzniecības, bet gan uz produktīvu ražošanu un peļņas gūšanu no masveidā savu saražoto preču realizācijas. Reformācijā arī dzima lozungs «godīgums – labākā politika».

Postkomunismā graujošā, diversējošā pārsvarā ir ekonomiskā cilvēka pirmais tips ar atbilstīgu dzīves filozofiju: nopelnīt, atlicināt nebaltām dienām, sakrāt bērniem un mazbērniem, iekārtoties, iegūt sabiedrības un vēl labāk politiķu un likumdevēju atzinību. Šeit nevajag speciālus, sevišķus talantus, augstas morāles īpašības. Vajag tikai minimālas tirgus iespējas, elementāras struktūras, un tirgotājiem jau rodas naudas pārpalikumi un uzkrājumi. Preču, protams, vairāk nekļūst, kvalitātes nav. Nauda nozīmē greznību, to var viegli noēst, nodzert, nospēlēt. Tā ir mērķis, visam mēraukla īstenības pēdējā instancē.

Homo ekonomikus cilvēka tipam ir citi pasaules uzskati. Nauda viņam arī svarīga, bet tikai kā līdzeklis, lai organizētu produktīvu ražošanu, gūtu likumīgu peļņu un ar laiku izveidotu perspektīvu saimniecību. Tā arī ir produktīva kapitālisma darba, saimniecības un uzņēmējdarbības ētika. Tā ir Rietumu kapitālisma ģenēze, kas nāca līdz ar Mārtiņu Luteru.

Dieva lūgšana, svēto pielūgšana, jā, tas ir darbs un grūts darbs pa desmit un vairāk stundām visā diennakts garumā izstieptām, bet tas ir neracionāls darbs. Luters aicināja ar tādu pašu kaisli un degsmi, pietāti un uzticību kalpot Dievam laicīgā pasaulē – daudz un godīgi strādāt. Tā būs ne tikai Dieva baušļu izpildīšana, bet arī ievērojama labuma nešana cilvēkiem. Un tādā veidā reliģiozā askēze kopā ar mūkiem un garīdzniekiem izgāja ārpus klosteru un baznīcu mūriem, gūstot konkrētu racionālu pielietojumu.

Tas jau bija dziļš apvērsums apziņā. Lai to nostiprinātu ikdienā, bija vajadzīga atziņa un pārliecība, ka cilvēkam jebkurš darbs ir Dieva dots, ka Dievs ir aicinājis pildīt šo darbu un darba darīšana ir kalpošana Dievam. No šejienes arī cēlies vācu vārds «*beruf*» ar divējādu nozīmi: profesija un aicinājums.

Tu, cilvēk, šai vietā savā darbā, profesijā esi Dieva aicināts, Dieva nolikts, un tava darbošanās ir konkrēta, patiesa kalpošana Dievam. Un jādara tas tāpat kā baznīcā: ar atturību, askētismu, visu dvēseli, godaprātu un veselīgu saprātu. Tieši ar šāda tipa cilvēku palīdzību, šādu domu darbību un tai sekojošo adekvāto, atbilstīgo rīcību uzplauka Rietumu civilizācija. Produktīvais civilizētais kapitālisms un modernā rūpniecība savos pirmsākumos radās nevis no zelta, sudraba un milzīgām koloniālo preču ieplūdēm, kā tas bija Anglijas un Spānijas karaļvalstīs, bet gan no jaunā gara plūsmas, no protestantisma saimnieciskās ētikas gara. Ziemeļamerikas štatu savienība bija krasā pretstatā ar greznībā ieslīgušām abām jau minētām karaļvalstīm. Ieceļotāji raksturojās ar tehnoloģiskumu, racionalitāti un metodiskumu gan darbā, gan sadzīvē. Īpašuma cenzam un dižciltības pakāpēm bija maznozīmīga ietekme.

Metodisti ir viena no protestantisma ietekmīgākajām sektām. Atcerēsimies pēdējās vēlēšanas ASV 1996. gada rudenī un kandidātu prezidenta amatam no republikāņu partijas Bobu Doulu vai Robertu Džozefu Doulu. Ticība – metodists, noderīgākā īpašība – solījumu pildīšana. No kurienes tas nāk, nav jākomentē. Trīsdesmit piecus gadus ASV senātā, kongresā un nepārtraukti pilda savus solījumus. Nu, ziniet, uz Latvijas politiskā un saimnieciskā fona tas neiekļaujas nekādos rāmjos.

M. Vēbers norāda, ka tirgotājļaužu, augļotāju un avantūristu vienmēr visās zemēs un visos laikos bijis papilnam. Toties produktīvas uzņēmējdarbības tipa cilvēkus nevar pasūtīt, nevar nopirkt ne par kādiem līdzekļiem. Tie ir jāizaudzina. Tas liecina par milzīgo plaisu starp abiem ekonomiskā cilvēka tipiem, starp abiem kapitālisma tipiem, kā arī par to, ka otrie paši no sevis, ne pašplūsmā, ne automātiski nerodas no pirmajiem. Šeit kļūst redzamāk un saprotamāk, kādu indi cilvēcei zinību biķerī tā visai nemanāmi pielējis Kārlis Markss. Viņš apvienoja, salēja vienā katlā un samaisīja gan finansu kapitālismu, gan tūkstošgadīgos tirdzniecības, avantūrisma un laupītājnarkokapitālismu, gan arī jaundzimušo racionālo, rūpnieciski produktīvo. Ar šīm nepareizībām visi sociālismu pieņēmušie tika saindēti. Pa aizgājušiem atjaunotās brīves gadiem apziņa nav atindēta. Kad runā par Rietumu pieredzi, viss saindētais joprojām velkas līdzi, sabojā starprezultātus, nedod īstus rezultātus. Šķiet, nav par to arī jēdzīgu mācību grāmatu.

Bijušiem ekonomikas profesoriem jāaizmirst ceļš uz auditorijām. Jāpalīdz aizmirst. To jau dara Igaunijā. Vecus organismus nevar atindēt, tos var tikai pārzāļot, bet vēl labāk – iebalzamēt. Iebalzamēt ar pensijām, labām pensijām.

Vēl Gorbačova laikā sprieda: katram padomju inženierim trīsistabu dzīvokli un jaunākās markas žiguli zem loga. Lūk, tad gan varbūt PSRS varētu sekmīgi iekļauties pasaules zinātniski tehniskā un informācijas apguves revolūcijā.

Metodologi teica: nonsens, abrakadabra, un apsmēja šādus pieņēmumus. A. Zinovjevs brīdina reformatorus un visus savus tautiešus Krievijā, ka viņu priekšstati par tirgus saimniecību ir ņemti no Rietumu ideoloģijas un propagandas standartiem... Ja aizvēsturiskā kapitālisma imitācijai pašreizējā laikposmā vēl varēja sadabūt diezgan lielu baņķieru kriminālistu un kriminālistu kapitālistu skaitu, tad modernam kapitālismam ir vajadzīgs nopietns vēsturisks process, kuram Krievijā nav nekādu apstākļu un nosacījumu.

Daudzām tautām civilizētā kapitālisma tirgus saimniecība ir smaga, pretīga, nepanesama un pretrunā ar savām izsenām tradīcijām. Mūsu gadījumā arī ar padomju laikā sazēlušām negatīvām izdarībām.

90. gadu sākumā Rīgā bija sekmīgs Latvijas-Azerbaidžānas kopuzņēmums, kas darbojās dīzeļdegvielas un naftas produktu tirdzniecībā. Diemžēl viss ātri izira, pie tam uz līdzenas vietas un labos apstākļos. Nevarēja paplašināt infrastruktūru, kaut arī līdzekļi bija. Vainīga dienvidnieku psiholoģija – «nopelnīt, lai notērētu». Naudai neļāva sakrāties uz rēķina. Sasniedzot zināmu summu, to sāka tērēt sev un tikai savām personīgām vajadzībām un iegribām Azerbaidžānā un jo sevišķi pašā Baku. Imidžs un autoritāte atkarīga no tā, cik un kā tiek tērēta nauda. Gan sava, gan valsts, gan savu partneru. Visi darījumi tikai caur lieliem, bezjēdzīgiem banketiem, kukuļiem un dāvanām. Rīgā dzīvojošie Azerbaidžānas jaunās paaudzes pārstāvji un zinātnieki, kas bija iecelti šā kopuzņēmuma valdē, arī nevarēja neko pretstatīt Baku valdošajiem tikumiem.

Secinājums šāds. Azerbaidžāņi ir tirgotājtauta, bet ne kapitālistiska nācija. Šķiet, ka to varētu teikt par visu Kaukāza reģionu.

II nodaļa

No pasaules prakses reformmākā

Der zināt Latvijas tautai

1932. gada 8. novembrī ASV prezidenta vēlēšanās uzvarēja kandidāts no demokrātu partijas Franklins Delano Ruzvelts. Pēc toreizējiem likumiem, viņš vēl četrus mēnešus palika privātpersonas statusā un amatā stājās tikai 1933.gada 4. martā. Šai periodā ASV sociālekonomiskais stāvoklis pasliktinājās ar katru nedēļu. Vecais pārvaldes aparāts bija paralizēts, sevi izsmēlis, bankrotējis. Valsti pārņēma bankrotu, streiku un izmisuma vilnis.

Jaunais prezidents vēl nevarēja stāties amatā, bet intensīvi strādāja ar padomniekiem. Viņu vidū nebija neviena vecās elites pārstāvja ne no finansu, ne rūpniecības aprindām. F. Ruzvelts teica padomniekiem: «Sakoncentrēsim mūsu pūles uz vienu – glābt valsti un tautu un, ja tādēļ dienā divreiz nāksies mainīt savus uzskatus, iesim arī uz to.»

Valstī brieda vēl nepieredzēta finansu katastrofa. 1933. gada sākumā aizvērās ap 5000 banku. Iedzīvotāji ar šausmām vēroja šīs kataklizmas un drudžaini ņēma ārā savus noguldījumus. Naudu turēja rokās, pārsūtīja uz ārzemēm. Bankas, protams, nevarēja visus apmierināt ar skaidro naudu, vēl jo vairāk ar zelta dolāriem. 27. februārī vairums banku bija slēgtas. Volstrīts no valdības pieprasīja nekavējošu finansiālo palīdzību. Situācija bija komiska: baņķieri, kas līdz šim nikni pretojās palīdzības sniegšanai bezdarbniekiem un postā nonākušajiem fermeriem, tagad prasīja palīdzību sev.

Ticība godīguma motīviem un augstiem ideāliem bija sagrauta. Rūpniecības un finansu līderi nomesti no savām augstām pozīcijām. Vienīgā valoda, ko saprata lielākā daļa uzņēmēju, bija spēka valoda.

Tautai atlika vienīgā cerība – prezidents. 1933. gada martā F. Ruzvelts teica: «Ja izrādīsies, ka esmu slikts prezidents, iespējams, būšu pēdējais prezidents.»

1933. gada pavasarī pieņēmās spēkā un kvēlē nekad nerimstošā fermeru kustība. Sīkie īpašnieki cēlās kā mūris savas jau vairakkārt ieķīlātās mantas aizstāvībai. Kopējie fermeru parādi sasniedza 12 miljardus dolāru. Katram draudēja reālas briesmas pazaudēt ģimenes īpašumus, kurus ar tik lielām pūlēm bija ieguvušas, kopušas un sargājušas viņu iepriekšējās paaudzes, sākot jau no kolonistu ieceļošanas laikiem Ziemeļamerikas kontinentā. Pār miljoniem fermeru katru mirkli draudēja noklaudzēt nežēlīgais ūtrupes āmurs.

Fermeri izveidoja apvienoto streiku asociāciju un aicināja ar spēku pārvarēt grūtības. Tika atdzīvināta vecā amerikāņu doktrīna: privātīpašums ir svēts un, ja nepieciešams, tas jāaizstāv ar ieročiem rokās. Visādā gadījumā miljoniem fermeru aicināja aizstāvēt savas fermas no bankām.

1933. gada sākumā Fermeru federācijas prezidents O.Nils brīdināja Senāta komiteju: «Ja kaut kas netiks darīts amerikāņu fermeru labā, gada laikā laukos sāksies revolūcija.» Fermeru līderi izsmēja oficiālos paziņojumus, ka krīzi izraisījusi pārpilnība. Vienlaikus daudzi miljoni cilvēku cieta badu. Nevis pārpilnība, bet zemā pirktspēja paralizēja tautu. Tās bija monopolizācijas un starpnieku mahinācijas sekas.

1933. gada 16. martā F. Ruzvelts kongresam piedāvāja kompromisa plānu. Lai atjaunotu fermeru pirktspējas un noturētu cenas lauksaimniecības produktiem, jāsamazina sējumu platības, valdībai jāuzņemas uz sevi procentu izmaksas par fermeru parādiem, lauksaimniecības produktu pārstrādes kompānijām jāuzliek nodoklis, lai kompensētu izmaksas par sējumu platību samazināšanu. Plāns izraisīja lielus strīdus kongresā, labējie politiķi brīdināja, ka tas ir ceļš uz Maskavu. Tas ir vairāk nekā sociālisms. Plāna apspriešana un lēmumu pieņemšana ieilga.

Kamēr likumdevēji izvērsa «par» un «pret», iejaucās dzīve. Fermeri no vārdiem pārgāja uz darbiem. 27. aprīlī Aijovas štata pilsētiņā Le-Mars ap 500 fermeru ieņēma tiesas ēku, kur tiesnesis pasludināja kārtējo lēmumu par mantas atņemšanu par parādiem. Tiesnesis pievērsa uzmanību tam, ka tiesu zālē nenēsā cepures. Viņam paskaidroja, ka tiesu ēka nav viņa, ka fermeri to apmaksājuši ar nodokļiem.

Tiesnesi izvilka uz ielas, nolika uz ceļiem, atnesa virvi un ieteica aizlūgt Dievu pirms nāves. Galu galā fermeri apžēlojās un aizgāja, pametot ceļa dubļos piekauto likumu sargu.

Citā Aijovas štata apriņķī fermeri izdzenāja aģentus, kas bija ieradušies pārdot izsolē kaimiņu fermu. Ducī citu apriņķu gubernators izsludināja kara stāvokli. Nacionālās gvardes zaldāti ieradās šajos apriņķos. Ap pusotra simta cilvēku tika arestēti.

Daudzos štatos vairs nebija iespējams pārdot fermeru saimniecības izsolē. Apbruņoti fermeri ieradās uz aukcioniem un piedāvāja savu smieklīgu cenu par mantību. Kad visapkārt stāvēja drūmi, apbruņoti, izlēmīgi vīri, kad turpat netālu nevērīgi uzmesta nokarājās cilpa, pircējam izkalta mute un mēle neklausīja nosaukt savu cenu. Par grašiem izpirktās fermas un mājas turpat uz vietas tika atgrieztas īpašniekam. Ūtrupes, izpārdošanas, aukcioni tika pārtraukti. Streiku asociācija, kas 3. maijā bija nozīmējusi fermeru nacionālo streiku, pārcēla to uz galējo datumu – 13. maiju.

Dienu pirms streika kongress pieņēma likumu par lauksaimniecības regulēšanu – AAA (*Agricultural Adjustment Act*). Ar šo likumu valsts veica ārkārtas pasākumus, lai refinansētu fermeru parādus, un vairs nesaistīja dolāru ar zelta ekvivalentu. Prezidents F. Ruzvelts nostājās uz inflācijas ceļa. Daudzi bija uz panikas robežas. Jaunnozīmētais budžeta biroja direktors L. Duglass, kas līdz šim bija sajūsmā par jauno prezidentu, tagad uzskatīja, ka prezidents tuvina beigām Rietumu civilizāciju. F. Ruzvelts no pjedestāliem novēla vecās skolas finansistus kopā ar viņu elku, ar zeltu nodrošināto dolāru. Līdz ar to mērķi tika nodalīti no līdzekļiem. Inflācija pieļaujamās robežās kļuva par līdzekli saimniecības attīstībai.

AAA īstenošanu uzlika Lauksaimniecības ministrijai. Tika izveidota Fermeru kredītasociācija, kas jau 1933. gada otrā pusē atvēra kredītlīniju 100 miljoniem dolāru. Mājas, fermas vairs nepārdeva. Parādzīmes pagarināja. Varen sašutuši bija baņķieri. Valdības iejaukšanās noveda pie tā, ka 16 un vairāk procentu vietā par gada aizdevumiem tagad fermeriem izsniedza kredītus ar 5% gada likmi. ASV lauksaimniecība sāka iekarot pasaules tirgu.

Attīstībā atpaliekošas tautas un valstis velk analoģijas: vēsturiskās, saimnieciskās, sociālās. Es velku analoģiju un piesaistu, izklāstu faktus ASV demokrātu partijas un tās līdera F. Ruzvelta izpratni un darbību smagās 30. gadu krīzes apstākļos. Vēsture pulsē cikliski. Noteiktu apstākļu un faktu sakritības atkārtojas dažādās valstīs un kontinentos. Esmu pārliecināts, ka viss pie mums Latvijā vakar un šodien notiekošais kaut kad, kaut kur citā sabiedrībā, valstī jau ir bijis.

XX gadsimtam aizejot, F. Ruzvelts ASV vēsturē ir atzīmēts par savas valsts visu laiku izcilāko prezidentu-reformatoru. Prezidenta amats nebija negaidīts kā skolniekam pēkšņs izsaukums pie tāfeles. Viņš gāja uz šo posteni jau vismaz desmit gadus iepriekš, paredzēdams, ka pēckara ekonomiskais pacēlums pēc Versaļas miera līguma ilgi neturpināsies, kā arī vērodams, kā Amerikas rūpniecības un enerģētikas monopoli, baņķieri un starpnieki ar ekonomiskām metodēm pazemo un noved trūkumā savu tautu. Pie varas esošās republikāņu partijas valdības atbalstīja lielkapitālu. Sociālās politikas nebija. Tās nebija pat attiecībā pret pirmā pasaules kara veterāniem un invalīdiem, kuri 1932. gadā organizēja lielu bada gājienu uz Vašingtonu.

F. Ruzvelts, vērojot neko labu nesološos 20. gadus, vērās savas valsts pagātnē. Tomass Džefersons, demokrātu partijas pamatlicējs, bija prezidents, kurš no visas pasaules ieceļojošos padarīja par amerikāņiem, par amerikāņu tautu. Ieceļotājiem no Eiropas viņš prata iedvest ticību saviem spēkiem un uzticēšanos saviem praviešiem.

1925. gadā F. Ruzvelts rakstīja: «.. Mēs tuvojamies laikam, kas pēc analoģijas atbilst 1790.-1800. gadiem, kad Aleksandrs Hamiltons federālās valdības: lietas risināja vispirms tirdzniecības palātu, spekulantu un šaurā nacionālās valdības iekšpusē, pulciņa interesēs. Ja A. Hamiltons ar miesu un dvēseli ticēja bagātību un varas aristokrātijai, tad T. Džefersons varu atdeva ierindas vēlētāju rokās, liekot uzsvaru uz vēlētāju masveidīgu izglītošanu un aktivizēšanu. Mums tagad nepieciešama tāda pati izglītošanas kampaņa, un, iespējams, mēs atradīsim citu Džefersonu. Ja amerikāņi tāpat kā viņu senči cīņā par neatkarību necelsies cīņai ar jauno ekonomisko feodālismu, tad vara sakoncentrēsies izredzēto rokās, bet lielākais tautas vairums grims bezpalīdzībā un postā. Par laimi, ASV tautai tagad ir iespēja savas tiesības drīzāk aizstāvēt ar vēlēšanu biļeteniem nekā ar musketēm.»

Prezidents, jaunievēlētie likumdevēji no amerikāņu tautas saņēma lielu kredītu – uzticību. Toties apmēram 2000 banku vairs nebaudīja jaunās valdības uzticību, tika atzītas par slimām un nesaņēma atļaujas tālākai darbībai.

1933. gada 16. jūnijā tas viss tika nostiprināts pieņemtajā Glassa – Stigala likumā par bankām. Komercbankas tika atdalītas no investīciju bankām. Līdz ar to vairs nebija iespējamas bezkaunīgas, me-

žonīgas spekulācijas, ko līdz šim piekopa baņķieri, izmantojot un notriecot savu klientu uzticēto naudu. Tika izveidota Federālā korporācija, kas apdrošināja noguldījumu summas līdz 5000 dolāriem.

Ar lielu skandālu pieņēma likumu par ASV valdības kredītu. Kredītlīdzekļi tika ņemti, stingri samazinot algas visiem valsts ierēdņiem, kalpotājiem un kongresa locekļiem, bet veterāniem pensijas. Tas gandrīz izraisīja dumpi pārstāvju palātā, nikni pretojās senāts.

Kongresa locekļi protestēja ne tikai pret savu algu samazināšanu. Bija tādi, kas centās nepieļaut daudzu finansu mahināciju izmeklēšanu. Vēl 1932. gadā, prezidenta E. Guvera laikā, kongresā tika izveidota komisija, lai izmeklētu biržas spekulācijas. E. Guvers uzskatīja, ka darījumu ētikas zemais līmenis bija viens no finansu krīzes cēloņiem. Stājoties amatā F. Ruzveltam, izmeklēšana enerģiski turpinājās. Atklājās ar savu cinismu un bezkaunību šokējošas lietas, ko piekopa valsts finansu karaļi.

Atklājās, ka Morgana banka vairumā un mazumā bija uzpirkusi daudzas Amerikā cienījamas un slavējamas personas: politiķus, uzņēmējus, ģenerāļus, sportistus, ieskaitot arī F. Ruzvelta finansu ministru U. Vudinu.

Pats prezidents par savu ministru izteicies filozofiski: «Daudzi no mums līdz 1929. gadam darīja to, ko tagad mēs pat domās nedrīkstam pieļaut. Ir mainījušās mūsu ētikas normas.»

Amerikas darījumu pasaule uz to skatījās savādāk. Kāds no baņķieriem par Ruzveltu izteicies: «Viņš ir vissliktākās sugas komunists. ..kurš tad, izņemot komunistus, būtu iedrošinājies izmeklēt mistera Morgana un mistera Mellona lietas.»

Pamazām apskaidrība aizkļuvusi ari līdz uzņēmējiem, atzīstot, ka kapitālisma sistēmu efektīvāk var iznīcināt, uzticot tās aizsardzību bagātniekiem, nekā importējot tās sagraušanai miljonu sarkano no Maskavas...

Kļūstot par prezidentu, F. Ruzvelts turpināja jau 1929. gadā aizsākto kampaņu par hidroelektrostaciju piederību valstij. Monopolijas, kas piegādāja elektroenerģiju, nežēlīgi laupīja patērētājus, nosakot absurdus tarifus. Nododot visu privātbiznesam, valdībai nebūs iespēju pareizi veikt elektrības ražošanas izmaksu aprēķinus un līdz ar to nebūs reālu kritēriju enerģijas kontrolei valstī. Savu nostāju prezidents skaidroja šādi: "Ja mēs Savienotās Valstīs pilnīgi zaudēsim kontroli pār enerģiju, tad izvērsīsies uzbrukums citām mūsu brīvībām, jo ļoti spēcīgas finansu grupas elektroenerģiju grib izmantot savās personīgās kampaņās."

Tagad F. Ruzvelts personīgi nodarbojās ar reģionāla projekta īstenošanu Tennesi upes ielejā – TVA (*Tennessee Valley Authority*), kas aptvēra piecus dienvidu štatus. Ar šo projektu viņš lepojās līdz mūža galam.

Pirms I pasaules kara kapitālisms savā nepievilcībā un alkatībā bija pārvēlies pār šīs upes ieleju, atstājot aiz sevis izcirstus mežus, noplicinātus laukus, bīstamu augsnes eroziju ar dubļu straumēm lietus laikā un nabadzīgus iedzīvotājus.

Senators D. Norris 1928. un 1931. gadā izdabūja projektu caur kongresu, bet prezidenti Kulidžs un Guvers uzlika veto kā uz «sociālistisku un Amerikas civilizācijas pamatprincipus graujošu». Tagad kārta bija pienākusi F. Ruzveltam. Viņš veica lielu izskaidrošanas kampaņu, uzsverot, ka valdības uzdevums ir rādīt paraugu, sniegt piemēru, kā uzņēmējdarbību savienot ar dabas resursu saglabāšanu un pavairošanu. TVA bija dibināta kā valdības korporācija ar privātuzņēmumam raksturīgu iniciatīvu un izveicību. Tā paredzēja ievest kārtību elektroenerģijas ražošanā un sadalē, veikt meža stādījumus un pasākumus pret augsnes eroziju, uzsākt lētu minerālmēslu ražošanu, palīdzēt postā nonākušiem fermeriem, bet ieceļotājiem uzcelt jaunas mājas.

Peļņas bruņinieki, elektrokompānijas un labējā prese sacēla lielu troksni, ka viņiem tiek atņemts tirgus, ka notiks nodokļu līdzekļu izsaimniekošana, ka tie ir Maskavas paņēmieni iejaukties biznesā.

Tā brīvās, stihiskās uzņēmējdarbības okeānā Ziemeļamerikas kontinentā krīzes pārņemtajos 30. gados radās TVA saliņa, kuras darbība aptvēra 640 000 kvadrātjūdžu. Jau tuvākajos gados šis nolaistais un Dieva aizmirstais nostūris uzplauka. Pie pieciem dambjiem uz Tennesi upes vēl pievienojās divdesmit. Upe kļuva kuģojama, ievērojami uzlabojās zemkopība, sazaļoja jaunas mežu audzes. Bet galvenais rādītājs – iedzīvotāju ienākumu straujš kāpums – apklusināja pat niknākos TVA ienaidniekus. Sacensībās starp TVA un privātkompānijām pēdējās zaudēja. Visvairāk ieguva rūpnieki, izmantojot lētu elektroenerģiju no valsts spēkstacijām. TVA bija saimniecībā iebūvēts stabilizators un reizē paraugs, kā valsts var sadarboties un nostiprināt kapitālismu.

Tas viss piederēja pie F. Ruzvelta programmas «Jaunais kurss», kas vēsturē iegājis kā reformu bestsellers. Bez AAA un TVA tas vēl ietvēra likumu par nacionālās rūpniecības atjaunošanu – NIRA (*Na-*

tional Industrial Recoverj Act), kas paredzēja valdības sadarbību ar rūpniekiem. Visās rūpniecības nozarēs ieviesa godīgas konkurences kodeksus, kas reglamentēja ražošanas apjomus, tehnoloģijas procesus, darba drošību. Viena no svarīgākajām bija 7A nodaļa. Tā pasludināja strādnieku tiesības arodbiedrību organizācijas dibināt un slēgt kolektīvos līgumus. Tika aizliegts bērnu darbs, noteikta minimālā alga un darba nedēļas pieļaujamais maksimālais garums. Katras rūpniecības nozares kodeksu apstiprināja ASV prezidents.

NIRA darīja galu apkaunojošai konkurencei uz darba ņēmēju rēķina, kad uzņēmēji sacentās, kurš mazāk var maksāt par darbu, kurš vairāk var nodarbināt bērnus un sievietes un cik galēji necilvēcīgus darba un sadzīves apstākļus var izturēt cilvēki.

Lielkapitāls bija neapmierināts ar NIRA 7A nodalu, jo arodbiedrībās, lai cīnītos par savām tiesībām, stājās masveidīgi. Populārs bija lozungs: «Prezidents vēlas, lai tu iestātos biedrībā. Atteikties nav patriotiski, stājies nekavējoties». Uzņēmēji visiem spēkiem pretojās arodbiedrību kustībai un kolektīvo līgumu slēgšanai. Daudzās nozarēs notika streiki. Divu gadu laikā pēc NIRA pieņemšanas bija četri Visamerikas streiki. Tādi nebija redzēti kopš 1919. gada. Likums deklarēja tikai principus. To īstenošana notika nepārtrauktā cīņā. Pamazām likums un tiesu prakses disciplinēja darba devējus un darba ņēmējus.

Neskatoties uz protestiem, pirmo reizi ASV vēsturē valdības kabinetā bija sieviete. Demokrāts F. Ruzvelts par darba ministri iecēla Frensisu Perkins. Prese ironizēja, izteicot līdzjūtību uzņēmējiem. Ja ar arodbiedrībām varot ne sevišķi ceremonēties, tad ar sievietēm tik viegli neiešot. Neskatoties uz kritiku, prezidents palika nelokāms un turpināja skaidrot: «Mēs visiem spēkiem cīnīsimies pret monopolijām biznesā, atbalstīsim kolektīvos līgumus, nepieļausim netaisnīgu konkurenci un apkaunojošus paņēmienus tirdzniecībā.»

Neviens Baltā nama saimnieks vēl nekad nebija devis tādus noteiktus un tālejošus solījumus. Pēc lieliem satricinājumiem un garīgo spēku pārbaudījumiem kovboju, fermeru un mehāniķu tauta pārtapa par sociāli orientētu uzņēmēju, civilizētu ierēdņu un augsti kvalificētu inženieru nāciju.

Tikpat personīga kā TVA, bija arī izstrādātā un īstenotā resursu saglabāšanas programma CCC (*Civil Conservation Corp.*). CCC paredzēja pilsētu jauniešus bezdarbniekus nosūtīt uz dažādiem valsts rajoniem, lai saglabātu dabiskos resursus un nostiprinātu jaunatnes veselību. Jau pirmajā vasarā darba nometnēs pabija 250 000 jauniešu vecumā no 18 līdz 25 gadiem, kā arī kara veterāni bezdarbnieki. Viņus nogādāja nometnēs, izmitināja, apģērba un ēdināja uz valsts rēķina un maksāja vienu dolāru dienā. Darbus organizēja un vadīja inženiertehniskie darbinieki un ASV armijas atvaļinātie virsnieki. Arodbiedrības protestēja pret šādām darba nometnēm.

CCC attaisnoja cerības ar uzviju un bija ļoti populāras. 1935. gadā jau bija iesaistīti 500 000 cilvēku, bet līdz II pasaules kara sākumam tajās pabija 3 miljoni jaunatnes. Viņu veikums bija kapitāls. Mežu tīrīšana un stādīšana, meliorācija, dīķu tīrīšana un rakšana, ceļu un tiltu remonts un celtniecība.

No Kanādas robežas pa simto meridiānu līdz Abilenas pilsētai Teksasas štatā tika iestādīta meža aizsargjosla. Konservatīvie un republikāņi protestēja: Dievs neesot lēmis augt kokiem lielā līdzenumā un arī «Jaunais kurss» šeit nelīdzēšot. Bet tika izstādīti vairāk nekā 200 miljoni koku, kas sāka šalkt Ziemeļamerikas prērijās.

CCC deva labu fizisko sagatavotību un iepotēja disciplīnas izjūtu miljoniem jauniešu. Tas viss ļoti noderēja, jo sagatavoja tautu II pasaules kara pārbaudījumiem.

CCC izcēlās pulkvedis K. Maršals. Viņš vadīja 17 nometnes ASV Dienvidaustrumos. Pienāca laiks un arī Eiropa izbaudīja jau ģenerāla Dž. Kenneta Maršala intelekta un talanta augļus.

E Ruzvelts, vienīgais ASV trīskārtējais prezidents, atstāja piemērus, kā runāt ar tautu, ar streikotājiem, ar bada gājienu dalībniekiem, ar kara veterānu demonstrācijām, ar profesoriem, fermeriem, baņķieriem. Tā pamatā – neizsmeļams optimisms, darbotiesgriba un godkāre visur būt pirmajam, spēja paredzēt nākotni. Kad 1920. un 1924. gadā demokrāti zaudēja prezidenta vēlēšanās, F. Ruzvelts teica, ka, viņaprāt, nācija neizvēlēs demokrātu, kamēr republikāņi neieraus valsti nopietnā depresijā ar lielu bezdarbu. 1926. gadā viņam jau kļuva skaidrs, ka krīze tuvojas, ka valsts attīstība jau ievērojami palēninājusies.

Kredīts vairs neapkalpoja patērētāju, nestimulēja patēriņspējas, neatjaunoja kara laikā nolietojušos ražošanu. Kredīti pārstāja kalpot tautai. Ar to palīdzību vairs nevarēja uzlabot sadzīves apstākļus un ģimenes dzīvi, izremontēt skolas un savest kārtībā baznīcas.

Tai pašā laikā amerikāņiem pēc I pasaules kara piederēja lielākie zelta krājumi. Pasaules biržās amerikāņi bija iesaistījušies šaubīgās spekulācijās. Pieprasīti bija biržu mākleri un banku klerki. Banku bizness manipulēja ar pie varas esošiem politiķiem. Maz bija tādu, kuriem rūpēja tautas nākotne, nācijas liktenis.

Republikāņu prezidents Guvers demokrātus dēvēja par pūļa un padibeņu aizstāvjiem, uzsverot, ka demokrātija saindējusi Eiropu. Turpretim F. Ruzvelts atdzīvināja terminu «aizmirstais cilvēks» un ieviesa savu «apmaldījušies bērni».

Izsīcis tāds svarīgs amerikāņu nācijas resurss kā patēriņspēja, iedzīvotāju pirktspēja. Un nav lielas atšķirības, vai pie tā vainīga komisāru komiteja vai neliela saujiņa baņķieru un direktoru. Spekulācijas biržā, manipulācijas ar kredītiem un valsts varas uzpirkšana novedusi pie ātras bagātību uzkrāšanās nedaudzo vareno rokās, atstājot lielāko daļu iedzīvotāju nabadzībā un trūkumā, bez līdzekļiem, bez nākotnes izredzēm.

Ruzvelta «jauno kursu» kritizēja kā zināmu norobežošanos no pārējās pasaules. Kursa izstrādātāji profesori nekavējoties paskaidroja: «Mēs pirmā kārtā piekopjam nacionālās pašnodrošināšanās politiku. Ja mums lemts organizēt, plānot un vadīt savu ekonomisko sistēmu, tad no šejienes neizbēgami seko, ka to nepieciešams aizsargāt no ārējiem spēkiem, jo tie nav mūsu kontrolē.»

1935. gada vasarā, otro simts dienu laikā, tika pieņemti trīs likumi, kuriem bija lemts mainīt Ameriku. Prezidents F. Ruzvelts vairs nelūdza kongresu, kā bija pirmajās simts dienās. Kā jau pret jaunu, nebijušu, gandrīz katrs pretojās šo likumu pieņemšanai. Tika pielietoti visi prezidenta rīcībā esošie līdzekļi: viņš darbojās caur kongresa līderiem, sauca pie sevis senatorus un kongresmeņus, apelēja pie sirdsapziņas un tautas nākotnes, pārliecināja un draudēja.

Jūnijā notika vēl nebijis gadījums un līdz ar to šokējošs jaunums ASV praksē. Pārmaiņas nodokļu likumdošanā paredzēja pazemināt nodokļus zemiem ienākumiem un paaugstināt lieliem. Naudas elite reaģēja ļoti slimīgi: prezidentam vairs nekas neesot svēts, viņš jau lien amerikāņu kabatās. Satrakotā banku, biržu elite un viņu vadītā labējā prese, jo sevišķi Skripsa – Hovarda avīžu koncerns, sacēla lielu ažiotāžu. Lielā biznesa vārdā prezidentu piesauca izbeigt eksperimentus. Uzsākušās otrās «simts dienas» tika raksturotas kā ļoti naidīgas biznesam. Savukārt prezidents skaidroja, ka industrijas laikmetā bagātība nav tikai individuālo pūļu rezultāts, ka jaunā nodokļu programma risinās plašus un taisnīgus sociālos uzdevumus, ka nav runa par bagāto cilvēku iznīcināšanu, bet gan par bezmērķīgas, neveselīgas uzkrāšanas ierobežošanu un valdības finansu sloga racionālāku izlīdzināšanu. Prezidents kārtējo reizi atgādināja, ka svarīgi ir rūpēties par iedzīvotāju pirktspēju un ka nelielais nodokļu palielinājums uzņēmējiem tiks kompensēts tieši ar šo pirktspējas pieaugumu.

Jūlijā tika pieņemts Vāgnera likums. Tas bija kalngals, ko varēja sasniegt organizētā strādnieku kustība un arodbiedrības. Likuma preambulā bija teikts: «Uzņēmēju atteikšanās atzīt strādnieku tiesības organizēt arodbiedrības un slēgt kolektīvos līgumus rada streikus un citus cīņas veidus rūpniecībā, kas padziļina atkārtojošās ekonomiskās krīzes.»

Prezidents Ruzvelts un viņa ietekmē arī kongress piekāpās strādnieku un arodbiedrību prasībām. Viņi atkāpās, lai nostiprinātu kapitālistisko sistēmu, lai tajā iemontētu līdzsvara mehānismus, lai turpmāk ASV pasargātu no dziļām postošām krīzēm, lai ieliktu tiesiskos un ekonomiskos pamatus slavenās amerikāņu vidussšķiras dzimšanai. Vāgnera likums, NIRA pielikums 7A un streiki tagad bija efektīvi strādnieku ieroči savu ekonomisko interešu aizstāvībai.

Augustā spēkā stājās likums par sociālo nodrošināšanu: Bija izstrādāta un pieņemta sarežģīta pensiju un pabalstu sistēma ar atšķirībām dažādos štatos. Bet galvenais – bija ielikts princips, valsts rūpēs, lai arī ierobežotas, par saviem pilsoņiem. Ruzvelts skaidroja, ka viņš neredz iemeslu, kādēļ katrs bērns no dzimšanas nevar būt sociālās nodrošināšanas sistēmas loceklis. Kad paaugsies un strādās, tas vecumdienās būs nodrošinājums no sistēmas, pie kuras viņš piederēja visu mūžu. Ja nestrādā, viņam jāsaņem pabalsts. Ja slims vai kļuvis par invalīdu, tāpat jāsaņem pabalsts. Tas bija galīgi pretrunā ar iepriekšējiem amerikāņu standartiem: katrs rūpējas par sevi, bet par pārējiem - sātans.

Visu veidu labējie un konservatīvo uzskatu paudēji apraudāja «brīvās uzņēmējdarbības» beigas. Pēc viņu uzskatiem, federālā valdība jau grāva ģimenes pavardus, sašķobīja pašus svētākos amerikāņu dzīves pamatus.

1936. gada prezidenta vēlēšanās F.Ruzvelts ar lielu pārsvaru tika ievēlēts otram termiņam. Inaugurācija notika 1937. gada 20. janvārī. Visas savas valstiskās darbības laikā nevienu runu F. Ruzvelts neesot gatavojis tik rūpīgi kā šo. Viņš uzzīmēja Amerikas iedzīvotāju smago stāvokli ikdienā.

«Es redzu desmitiem miljonu cilvēku, ievērojamu daļu iedzīvotāju, kuriem pat pēc viszemākām šodienas prasībām nav nodrošinātas visnepieciešamākās dzīves vajadzības.

Es redzu miljoniem ģimeņu, kuras izdzīvo no tik trūcīgiem ienākumiem, kā ģimenes katastrofa viņām draud ik dienu.

Es redzu miljonus, kuru ikdienas dzīve pilsētās un fermās būtu nosaukta par nepieklājīgu salīdzinājumā ar dzīves apstākļiem pirms 50 gadiem.

Es redzu miljonus, kuri nevar iegūt izglītību un atpūtu, kuriem nav iespēju uzlabot savu un savu bērnu likteni.

Es redzu miljonus, kuriem nav līdzekļu, lai iegādātos rūpniecības preces un pārtiku, un kuru nabadzība nedod iespēju pelnīt dzīves iztiku vēl daudziem miljoniem.

Es redzu nācijas trešo daļu, kas dzīvo sliktās mājās, slikti ēd un slikti ģērbjas. Dodot no jauna prezidenta zvērestu, es svinīgi apsolu vest amerikāņu tautu pa viņas izvēlēto ceļu.»

Manuprāt, ir vērts šos skarbos vārdus salīdzināt ar A. Šķēles uzrunu Latvijas tautai 1995.-1996. gada mijā.

F. Ruzvelts norādīja, ka 1,5% ASV bagātāko cilvēku ienākumi līdzinās 47% nabadzīgāko iedzīvotāju ienākumiem. Tika atgādināti D. Vebstera atzinumi: «Visbrīvākā valsts nevar ilgi eksistēt, ja tās likumi un valdība veicina bagātību uzkrāšanos nedaudzo rokās, lielāko daļu iedzīvotāju atstājot nabadzībā bez eksistences līdzekļiem. Tādā gadījumā tautām vajag apcirpt bagāto privilēģijas, citādi bagātību iespaidā tiks ierobežots tautas gribas brīvās izpausmes.»

F. Ruzvelts bargi brīdināja politiķus un biznesmeņus: «Neviena pa pusei nobankrotējusi tauta nevar eksistēt. Ja puse iedzīvotāju nav pirktspējīga, tad aizvērsies fabrikas un raktuves, Volstrīts un Brodvejs... Pienācis laiks atzīt, ka mēs atrodamies ārkārtas stāvoklī, visādā gadījumā līdzīgi kara stāvoklim. ... Visā valstī vīrieši un sievietes gaida no mums vadību un taisnīgāku nacionālo bagātību sadali.

Lielās pilsētās un pilsētiņās, ciematos un fermās miljoni citu mūsu pilsoņu cer, ka viņu iepriekšējais dzīves līmenis nebūs zudis nebūtībā. Tie miljoni nevar ilgi, bezcerīgi gaidīt, un viņi negaidīs...»

Acīmredzot šeit runāts par masu psiholoģijas īpatnību, likumsakarību, ka cilvēki ilgākā laika periodā nevar uzturēt nepārtrauktu augsto ideālu piesaukšanu un atkārtošanu. Ja avīzēs redz vienus un tos pašus virsrakstus, TV ekrānā vienas un tās pašas sejas, pie tam paštaisnas un momentintereses vienmēr aizstāvošas, tad neticība, apātija un ciniska attieksme garantēta.

Uzsākot savu otro prezidentūru, Ruzvelts iesniedza kongresam projektu par ASV Augstākās tiesas reformu. Kad prese publicēja šo projektu, to nosauca par bumbas sprādzienu. Amerikas garantokrātiju šokēja projekta motivācija:

«Ikdienas sarežģītā dzīve pieprasa jaunu asiņu ieplūdi tiesās tikpat, cik tās nepieciešamas valdības resoros un privātās organizācijās. Pazeminātas prāta vai fiziskās spējas liek cilvēkiem izvairīties no iedziļināšanās sarežģītās lietās. Pamazām vecas brilles izkropļo jaunus faktus, jo brilles tika piemeklētas un pielāgotas citas paaudzes vajadzībām. Vecie vīri (veči), uzskatot, ka viss ir tāpat kā agrāk, pārstāj izzināt un apšaubīt tagadni un nākotni.» Pēc reformas vidējā Augstākās tiesas locekļa vecums samazinājās no 72 uz 57 gadiem.

1937. gadā tika noorganizētas arodbiedrības augsti monopolizētās un privātkapitāla pārvaldītās ražošanas nozarēs: automobiļu būvniecībā, tēraudrūpniecībā, ķīmiskā rūpniecībā un ķīmiskās mašīnbūves nozarēs. Un tai pašā gadā pirmo reizi ASV vēsturē uz uzņēmēju teroru strādnieki atbildēja ar «itāļu streiku».

Ja vakar un šodien Latvijā plāta rokas – ko tad mēs varam, visur taču tagad privātkapitāls, tad nevajag vismaz musināt citus tādus pašus nezinīšus, bet gan kolektīvi apdomāt, kā tad pirms 60 gadiem tika iedibinātas arodbiedrības Forda impērijā. Un nenotika tas, kā liecina vēsture, bez streikiem, streiklaužiem, piketiem, kautiņiem. Un, protams, ne jau katra tauta uz to spējīga, ne jau katra tauta spējīga ievēlēt demokrātus vai sociāldemokrātus, kuri pieņem attiecīgus likumus arodbiedrību un darba ņēmēju interešu nostiprināšanai.

1938. gada februārī mainījās un vēl vairāk nostabilizējās lauksaimniecības politika. AAA vietā kongress pieņēma likumu par lauksaimniecību. Tagad valdība noteica ikgadējās kvotas galveno lauksaimniecības kultūru ražošanā. Pēc tam notika fermeru referendums. Ja divas trešdaļas fermeru nobalsoja par šīm kvotām, tad tās kļuva obligātas izpildei. Cenu uzturēšanai fermeriem maksāja par sējumu platību samazināšanu. Valsts uzpirka arī pārpalikumus un lieko lauksaimniecības produkciju.

Latvijā ir liela atpalicība ražošanas attīstībā, valda apātija ar krīzes elementiem. Bet tas viss jau daudzkārt kaut kur ir bijis, arī ASV. Ar ko tad un par ko tad līdzšinējā ASV vēsturē vislielākais Reformators prezidents demokrāts vai šodienas izteiksmē – sociāldemokrāts FRANKLINS DELANO RUZVELTS uzstājās un iestājās lielās krīzes un depresijas gados?

– Par haotiskās un nekontrolējamās privātiniciatīvas pakārtošanu sabiedrības un līdz ar to valsts interesēm.

– Pret politiski ekonomisko oligarhiju.

– Par reālām vērtībām, kuras rada reāls darbs materiālā jomā, un pret banku un biržu mahinācijām un spekulācijām.

– Par valsts atbildību un ekonomiskā kursa noturi mazliet pa kreisi no centra.

– Par to, ka vidējā iedzīvotāja pirktspēja ir valsts nacionālās bagātības sastāvdaļa un vienlaikus līdzeklis un metode tās palielināšanai, tādēļ pirktspējai pastāvīgi jābūt valdības redzeslokā.

– Par fermeru pirktspēju nekavējošu atjaunošanu kā galveno elementu reformu ķēdē.

– Par ASV ekonomiskās varenības atjaunošanu, balstoties uz valdības plāniem un nevis uz haotiskām un pašplūsmā atstātām privātbiznesa iniciatīvām.

– Par sociālo politiku, kura īsteno «aizmirsto cilvēkmiljonu» cerības.

Priekšvēlēšanu kampaņa 1936. gadā bija Reformatora triumfa laiks. Ņujorkā un Bostonā ielas un trotuāri piecdesmit kilometru garumā bija cilvēku pārpildīti. Amerikāņi centās personīgi paraudzīties uz Lielo prezidentu, kurš miljoniem un miljonus vienkāršo cilvēku bija paglābis no posta, izglābis no iznīcības, kurās viņus bija iegrūdušas bankas, biržas, privātkapitāls. Gan skaļi skandinot priekā un sajūsmā, gan caur asarām saucot, tauta sveica prezidentu: «Viņš iedeva mums darbu, viņš izglāba manu māju, viņš saglāba manu fermu un ģimeni.»

Jautājums Latvijas jaunatnei: vai mums var būt tāds prezidents un cik gadu mūs šķir no šāda varbūtēja fenomena?

F. RUZVELTS bija dziļi pārliecināts, ka prezidentūra nav tikai administratīvs amats. Tā vispirms ir vieta, no kuras izstaro morālo vadību. Visi ASV lielie prezidenti bijuši garīgās dzīves līderi tajos brīžos, kad bija jāizvēlas un jāizgaismo tautai noteiktas un skaidras idejas un vēsturiskās perspektīvas.

Šai ziņā Amerikas prezidents – tas ir milzīgs Resurss. Sevišķi tas pieaug krīzes brīžos, jo tad resurss īstenojas caur iekšējo enerģiju – ticību, kura savukārt daudzkārt pastiprina katra amerikāņa darbības.

F. Ruzvelta reformas nebūtu bijušas tik sekmīgas, ja viņš balstītos tikai uz demokrātisko partiju. Idejas un galvenās nostādnēs, jā, tās izstrādāja demokrāti. Bet par tālāko prezidents teica: «Es cenšos īstenot labas idejas tad, kad atrodu tām piemērotus cilvēkus. Viņu partijas piederībai nav lielas nozīmes.» Tādējādi redzam, ka jau toreiz, t.i., pirms 60 gadiem, demokrātija un partiju intereses Amerikā un šodienas Latvijā tika un tiek izprastas dažādi.

Esam tālu aiz citiem

Runājot par ekonomikas korifejiem, izrāvienvalstīm un valstīm ar izsenis augstu dzīves līmeni, nevar nedomāt par šo valstu iedzīvotāju rakstura un mentalitātes īpašībām, par individuālisma izpausmēm un tautas kolektīvo garu. Šie jēdzieni un viss, kas ar tiem saistās, ikdienā tiek sajaukti, saputroti, un mēs zaudējam skaidrību un līdz ar to orientierus.

Tautas un valstis, sevišķi Eiropā, samērā viegli aizgūst un pārņem jaunās tehnoloģijas, kā arī svarīgākos ekonomikas elementus un politiskos principus. Daudz sarežģītāk ir ar kultūrattīstības iekšējiem spēkiem, ar gara dāvanām. Tādēļ vienmēr un vispirms jānošķir raksturs no prāta un gars no zināšanām. Prātu un zināšanas iegūst ar dzīves praksi, bet raksturs un gars sakņojas pašā tautas būtībā. Zināšanas, daudzzinība attīsta prātu, bet ne garu un raksturu. Tautas raksturs iemiesojas ikdienas tradīcijās, kā pozitīvās, tā negatīvās. Tās arī izveido kulturālo un nacionāli vēsturisko esamības substanci vai gara noturības un atjaunotības bāzi.

Zināšanas un prāta atklājumi pāriet no tautas uz tautu. Rakstura iezīmes vienas tautas ietvaros var nostiprināties, noslīpēties, bet nevar kā zināšanas nodot no tautas uz tautu, no valsts uz valsti. Tādēļ arī tautu vēsturiskos likteņus nosaka ne tik daudz prāts, cik raksturs un gars. Romas impērijas norieta periodā prāta spējas un zināšanas bija vairāk attīstītas un izsmalcinātākas nekā viņu priekštečiem impērijas ziedu laikos. Toties viņi bija zaudējuši tādas rakstura īpašības kā enerģiskumu, darbīgumu un strā-

dātgribu, neatlaidīgumu un sīkstumu, godīgumu savstarpējās attiecībās un uzticību valsts ideāliem. Bija izsmelti iekšējie gara resursi, zuda minētās rakstura īpašības, nozuda romieši.

Mēs atpaliekam garā. Stingri atpaliekam, netuvojamies. No kā un kam? No tiem, kas likvidē un jau likvidējuši savu valstu un tautu atpalicību pasaules saimniecības sistēmā. Atpaliekam no tālaustrumniekiem, no vidusaustrumniekiem, no dienvidaustrumniekiem, no dienvidaustrumaziātiem.

Kāds sakars ar tiem? – katrs otrais iesauksies.

– Tāds, teikšu – ka vēl pirms 30, pat 20 gadiem dienvidaustrumaziāti bija nabadzīgi, pat ļoti trūcīgi. Trūcīga šodien arī Latvija. Trūcīga ne tikai ar to, ka nav nekādu uzkrājumu, ka nevar pat ar rudzu, miežu maizi pabarot savus grūtdieņu kārtā nonākušos bērnus un daudzos vecos cilvēkus. Gara trūkums novedis līdz maizes trūkumam.

Gars pret trūkumu. Ar to sāka Āzija. Ja ņem dabas resursiem nabago un šai ziņā Latvijai ļoti līdzīgo izbijušo koloniālo valsti Dienvidkoreju, tad gara cīņa pret nabadzību izpaudās arī šādos pasākumos un darbībās.

Tautas, nācijas garu sarežģītās situācijas vispirms jau iemieso valdība. Valdības vadības māksla balstās uz tautas pietuvināšanu varai. Vara tautai nozīmē un nodrošina divas svētas lietas: drošību un pabarošanu. Līdz ar tām tiek iedarbināta jebkura vadības procesa un mehānisma galvenā dzensiksna vai atgriezeniskā saite – varas atbalsts un varas cienīšana plašos iedzīvotāju slāņos. Šie trīs nosacījumi: drošība, paēdināšana un plašs, patiess atbalsts no tautas puses ir nacionālā konsensusa, t.i., nacionālās vienotības un sadarbības galvenie elementi un līdz ar to gara avoti.

Latvijā līdz šim visas pūles šai virzienā ir aprobežojušās ar vienotības meklējumiem valdības līmenī. Tās ir kādas 20, 30 personas plus vēl 100 Saeimas deputātu. Un viss. Un tas viss ir nacionālais «nekas». Bet, lai ietu tālāk, lai šo vai citu vienotību ienestu dažādos sabiedrības sektoros, slāņos un Latvijas reģionos, tādi mērķi vispār vēl nav definēti. Un kur tad vēl līdz konkrētiem uzdevumiem un to ieviešanas mehānismiem.

Ko dara Dienvidkorejā, lai nonāktu līdz kopējai vienotībai un to uzturētu?

– Veic indikatīvo vai rekomendējošo plānošanu visos ekonomikas sektoros un pa visiem valsts reģioniem;

– Izveido apdomāšanas centrus un padomes. Tur tiek pārstāvēti visi iedzīvotāju slāņi un profesionālie grupējumi, reģioni un novadi, politiskās partijas, ministrijas un profesionālās asociācijas. Viņu uzdevums – izsijāt rekomendācijas un plānus, veikt programmu un projektu atlasi. Līdz ar to visa valsts nonāk radošā, svētīgā kustībā. Tautai kopumā tas ir augstākais īstenības moments, tautas gara sintēze;

– Valsts budžeta pieņemšana, balstoties uz apdomāšanas centros izstrādātiem lēmumiem un ieteiktām rekomendācijām;

– Ieviešanas mehānismu izkopē katrā nozarē, reģionā, pilsētā.

Pēc tā visa katra saimnieciskā vienība un firma, katra fabrika, māja, iela, ģimene zina, kas viņus gaida nākotnē. Zina, kas būs, ja pildīs saistības, un kas notiks ar viņiem un citiem, ja neizdosies tikt galā ar saviem uzdevumiem. Tādēļ arī dienvidkorejiešus citās pasaules malās dēvē par brīnumainiem, apbrīnojamiem cilvēkiem. Tik grandiozas reformas un tik īsā laika sprīdī. «Likumu ievērošana – labākā reforma» – tāda ir viņu gan ikdienas dzīves devīze, gan sadzīves moto.

Individuālā pieejā latvieši un korejieši ir absolūti nesavienojami. Individuālais darbaholisms postkomunisma valstīs vispār ir nepazīstama parādība, bet pie viņiem masveidīga.

Ko nozīmē darbaholisms?

– Vienmēr un visur daudz strādāt, lai varētu dzīvot kaut mazliet labāk.

– Ļoti daudz strādāt, lai dzīvotu labi.

Nu kā ar tādiem var sacensties? Vai tad tādiem var tikt līdzi? Pat ziemeļkorejieši apgalvo, ka viņu tautas brāļi uz dienvidiem no trīsdesmit astotās paralēles esot pārvērtušies līdz nepazīšanai. Tā esot kvalitatīvi pavisam cita tauta. Un jo sevišķi atšķiroties sievietes, jaunatne, bērni. Bet tas taču ir nācijas kodols.

Ko vēl tādu, reformas uzsākot, darīja Dienvidkorejas valdība, kas nav darīts Latvijā? Ar dažādiem paņēmieniem un metodēm paplašināja, padziļināja un nostabilizēja nacionālo konsensusu, līdz tas pārvērtās par Korejas fenomenu, pārauga Korejas brīnumā. Izpaudās tas ļoti dažādi, bet galvenai iecerei – iesaistīt un iekļaut, burtiski ievilkt visus valsts iedzīvotājus aktīvā ekonomiskā dzīvē, atļaut un uzticēt iedzīvotājiem savās dzīvesvietās īstenot viņu ekonomiskās intereses, personīgās dotības un spējas, sa-

saistot un sajūdzot to visu ar valsts globāliem mērķiem – tika veltītas visu valsts ierēdņu, valdības un prezidentu pūles.

Uzreiz iebilde: jāmāk jūgt. Jā, jāmāk. Kaut arī ir brīva izvēle, vilcējs jāliek priekšā, nevis aiz ratiem, jo ar brīvības sakām var nožņaugties. Korejieši, pareizāk, Dienvidkorejas valdība un prezidenti ģenerāļi priekšā aizjūdza savu naudu un mazos uzņēmumus, ģimenes uzņēmumus. Gada laikā radīja plašu tiesisko bāzi mazam biznesam, pieņemot daudz dažādu likumu, tai skaitā arī 12 likumus par maziem uzņēmumiem. Darbinieku skaits mazos uzņēmumos: pārstrādē un apstrādē, transportā un celtniecībā – līdz 20 cilvēkiem, tirdzniecībā un apkalpošanas jomā – līdz 5 cilvēkiem.

Dienvidkorejas saimniecības aizjūgs-pajūgs saucās: «Mazais bizness – ekonomiskās izaugsmes dzinējspēks». Valsts tam bruģēja labu, drošu, perspektīvu ceļu. Piecpadsmit organizācijas – gandrīz visas valstiskās – joprojām turpina attīstīt un apsargāt mazo biznesu. Kādā veidā? Palīdz piereģistrēties, pārreģistrēties un iegūt licences, apmāca, konsultē un sūta komandējumos speciālistus, uzstājas ar aizstāvību tiesas procesos, uzstājas par garantiem pie aizdevumu saņemšanas bankās, pat aizdod bezprocenta kredītus.

Ar mazā biznesa naudas lietām vien nodarbojas četras valsts kredītiestādes: Nacionālā un Industriālā banka, Korejas Kredītu garantijas fonds un Korejas Tehnoloģiskais kredītu fonds. Ir arī mazā biznesa rūpniecības korporācija, daži speciālie institūti un vairāki tehnoloģiskie centri, kas visi tikai strādā jaunākās, racionālākās tehnikas izstrādei, pārņemšanai, pievirzīšanai maziem uzņēmumiem un izmantošanai tajos. Ārpus Korejas robežām mazo uzņēmumu intereses virza, nepārtraukti meklē nišas un kontraģentus ārējās tirdzniecības speciālisti eksperti. Ir varenas datu bāzes un iestrādes tirgus sagrābšanā. Arī par izejvielām katram atsevišķi nav galva jālauza, jo valsts tās piegādā centralizēti.

Mazais bizness kļuva iespaidīgs un varens. Apmēram 97% no visām ražotnēm – mazie un ģimenes uzņēmumi. Un, ja jau valsts ar tādu rūpību, gādību un valdības ar tādu kompetenci un ātrumu uzslēja mazo biznesu, tad, protams, tas pats notika arī ar lieliem uzņēmumiem. Kur lielie uzņēmumi un korporācijas ar pasaules slavu, kā «SAMSUNG», «DAEWOO» u.c., tur lielas bagātības, korupcija, ģimeņu klani, noslāņošanās plus vēl ģenerāļu prezidentu autoritārisms.

Tas viss tur bija un ir. Bet pret to cīnās. Un ne tikai ar likumiem. Plaši izmanto streikus, demonstrācijas, barikādes, ielu cīņas un ēku blokādi. Ar visatļautību, demokrātiju Dienvidkoreja nav bagāta. Par kukuļņemšanu un došanu pieci gadi cietumsoda, par izvairīšanos no nodokļu maksāšanas – mūža ieslodzījums, par tīšiem bankrotiem – līdz 12 gadiem, par afērām vēlēšanu kampaņās – 10 gadi nebrīvē.

1990. gada rudenī, pavadot un izrādot Rīgu pirmajiem pēc neatkarības pasludināšanas Latvijā iebraukušajiem dienvidkorejiešiem – vidējā biznesa pārstāvjiem, devos ar viņiem no Vecrīgas uz viesnīcu «Latvija», kur viņi bija apmetušies. Apstājāmies pie katedrāles. Diezgan izstaigājušies un piekususi no pārbrauciena un iespaidiem, un jo sevišķi no laika joslu maiņas, viesi bija kļuvuši mazrunīgi un tiecās ātrāk atpūsties. Bet te, lūk, ne no šā, ne no tā sāka savā starpā čalot, smieties, rādīt uz katedrāli, skatīties apkārt.

«Mēs šeit bijām dienā, bet nesaprotam, kur ir valdības nams,» izteicās kāds briļļainītis. Laiks rādīja bez desmit minūtēm vienpadsmit vakarā. Valdības namā kā parasti gaiši divi logi trešā stāvā sekretariāta telpā.

«Vai tad jums nav problēmu, nav darba?» neizpratnē bija drakonvalstieši. Protams, pieraduši, ka Seulā valdības namā mirdz ugunis un darbs tur kūsā pāri pusnaktij. Tas iedibināts, vēl pie varas esot ģenerāļiem Čon Du Hvan un Ro De U. Viņi atšķīrušies no trešās pasaules diktatoriem, jo uzcītīgi diendienā līdz vēlai naktij strādājuši ar saviem ekonomiskiem padomniekiem, lai personīgi pārbaudītu un izsvērtu SVF, Pasaules bankās un citu ārzemju finansu institūtu rekomendācijas, kā tas ietekmēs Dienvidkorejas valsts attīstību un iedzīvotāju dzīves līmeni.

Dienvidkorejas labklājības sastāvdaļa, bet tikai sastāvdaļa, ir fanātisks ikdienas melnais rutīnas darbs. Darbs bez nevienas brīvas dienas nedēļā un gadiem, pat gadu desmitiem bez atvaļinājumiem. Bet mums tas nedraud. Tā nav Eiropas pieeja. Un, lai kā gribētu, gan katrs atsevišķi, gan visi Latvijas iedzīvotāji kopumā šeit nav un nebūs konkurenti dienvidkorejiešiem. Jāmeklē citi risinājumu. Ja meklē, rok, cenšas un atkal meklē, atrast var. Tādēļ no fanātiskā darba un izpildes kulta, kas vispār raksturīgs Āzijas tautām, pāriesim pie citām Dienvidkorejas brīnuma sastāvdaļām. Nacionālais konsensus, iedzīvotāju vienotība plus vadības māksla un... un, protams, nauda. Dienvidkorejiešu diktatori un demokrāti naudas jautājumos nekad nav strīdējušies, jo atzīst, ka atrast savā zemē naudu, to nosargāt un pavairot – tā arī ir valsts vadības mākslas sastāvdaļa.

Bet no kurienes bijušai kolonijai, zemei bez jebkādam dabas bagātībām radās nauda? Pirmais no trijiem ģenerāļiem prezidentiem Pak Džon Hi pie varas nāca 1963. gadā, mantojumā un valdījumā saņemot galējā nabadzībā ieslīgušu valsti ar 82 USD nacionālā kopprodukta uz iedzīvotāju gadā. Šeit arī sākās reformas. Pēc 30 gadiem šis radītājs bija 7466 USD, bet Dienvidkorejas eksports palielinājies 500 reižu.

«No kurienes, no kurienes nauda reformām?» iesauksies nepacietīgie. Ne jau tā, kas guļ jūriņas dibenā, tika pacelta. Savas valsts, savas tautas un iedzīvotāju uzkrājumi, noguldījumi un ietaupījumi – pirmais un galvenais reformu finansēšanas avots Dienvidkorejā.

Atcerēsimies, mums ikgadējā uzkrājumu likme impērijas sastāvā bija 2%, bet Dienvidkorejā pirms reformām – 5%. Lai pamudinātu iedzīvotājus krāt naudu, tur šī likme tika palielināta līdz 20%.Kad arī šo uzkrājumu nepietika, kad visi valsts un tās iedzīvotāju brīvie līdzekļi mērķtiecīgi tika iesaistīti ražošanās investīcijās, tikai tad Dienvidkorejas vadība sāka piesaistīt ārzemju naudu un veidot brīvās ekonomiskās zonas.

Jebkurām, tai skaitā ari neparastām vai fenomenālām, brīnumainām parādībām ir ne tikai parādes, bet arī sētas puses. 1992. gadā pirmo reizi Dienvidkorejā pie varas nāca citādi domājošais vai disidents Kin En Sam. Pirmo reizi civilpersona. Pēc viņa domām, nācija apreibusi no ekonomiskiem panākumiem, pašnomierinājusies, un tas novedis pie «korejiešu» slimības: kopības pagaisums, dinamisma zudums ekonomikā, iedzīvotāju pasīvums, patriotiskās atturības iz-plēnēšana, tā vietā dodot priekšroku Rietumu patēriņa standartiem.

Pretestības nolūkos prezidents izvirzīja ļoti ambiciozu un tālejošu programmu «SEGEHVA» - valsts globalizācija. Dienvidkorejai 2010. gadā, pēc ekonomikas rādītājiem, jāieņem vieta pirmajā desmitniekā. Tas nozīmē Dienvidkorejas kapitāla ekspansiju un darbaspēka ieplūdi. Arī Latvijā. Jāsagatavojas. Viņi jau ir Baltijā.

«SEGEHVA» politikā nozīmē tīru, godīgu valdību, tiesisku valsti ar kārtības ievērošanu savā zemē. Un tiek pasvītrota šīs programmas īstenošanas filozofija: tikumība pārvarēs jebkurus šķēršļus.

Dienvidkoreja, dienvidkorejiešu dzīvesveids nav domāti eiropiešiem. Kopumā šī valsts ir labs uzskates līdzeklis, paraugs un modelis. Valsts ir uzraudzēta uz mononacionālas mīklas, un viss piesātināts, sabiezināts, aizplīvurots ar nacionāliem toņiem, sakāpinātām nacionālā gara un austrumnieciskā askētfanātisma izpausmēm.

Ārzemniekiem Dienvidkorejā ir smagi, neomulīgi, toties pašai valstij ļauj pilntiesīgi iekļauties jaunā pasaules tirdzniecības apritē un jaunā pasaules kārtības ranžējumā ieņemt ļoti augstu vietu – vienpadsmito.

Lai arī Dienvidkorejā nav nekādu dabas bagātību, izņemot augsnes kārtu un upju ūdeņus, tomēr izrādās, brīvai pasaulei tur ir ko zaudēt. Tur ir XX gadsimta asiņainās kataklizmās sašķeltās, bet garā ļoti stiprās tautas radīts ekonomiskais brīnums un reizē brīvās pasaules priekšpostenis Dienvidaustrumāzijā. Nebūtu pirmā, nebūtu arī otrā. Nabadzīgiem jūt līdzi, cenšas palīdzēt, bet nekur pasaulē viņus nemīl, neciena.

Dienvidkoreja – tā ir XX gadsimtā noformulētā vadības mākslas aforisma kvintesence: nav bagātu un nabadzīgu valstu, ir slikti pārvaldītas valstis.

Zemeslodes mērogā Latvijas tautas raksturs, gars un valdību vadītprasme no dienvidaustrumaziātiem atšķiras proporcionāli attālumam no Latvijas līdz viņiem. Latvijai līdz Dienvidkorejai – kā ar kruķiem no Rīgas līdz Seulai.

Katrā valstī ir augša un apakša – valdība un tauta. Valdības, ja ir labi eksperti un metodologi, zināmā mērā spējīgas kaut ko viena no otras mācīties. Apakšniekiem jādara tas pats. Un jo sevišķi tad, ja augša ir mazspējīga un bezkaunīga, nestrādā perspektīvi, pielaiž tās pašas standartkļūdas, kas jau sen notikušas citur un ir diezgan izpētītas apspriestas un izprastas.

«Korejieši nāk!» šie vārdi izskan arvien biežāk un dara nemierīgus pasaules ekonomikas līderus. Korejieši jau ienākuši Baltijā, Kēnigsbergā-Kaļiņingradā ar koncerna «KIA» autorūpnīcu. Pirms kara Kēnigsbergā bija Forda autosalons, tagad tur rosās viens no Dienvidaustrumāzijas «tīģeriem». Globālprogramma «SEGEHVA» strādā.

Nokopēt, atkārtot Dienvidkorejas pieredzi tieši un tādos mērogos, šķiet, nevienam vēl nav izdevies. Vispirms jau valsts ar spēka paņēmieniem, t.i., uzturot disciplīnu, kārtību un modri sargājot valsts un iedzīvotāju naudu, triecientempos izveidoja tirgus saimniecību. Valsts finansu sistēmā un prezidenta pārvalde radīja varenas ražošanas korporācijas. Tām tika pasludināta vienīgā ideoloģija, viens bauslis,

viena dievība – EKSPORTS. Visai produkcijai bija jāatbilst starptautiskiem standartiem. Spējīgākie saņēma lētus kredītus. Tiesa, par kredītu izsaimniekošanu un ja vēl nepiederēja pie valdošās partijas, draudēja mūža ieslodzījums.

Kas palika tiem, kuri vēl nebija izauguši līdz eksporta līmenim? Palika iekšējās rezerves. Dienvidkorejā ir lielas, saliedētas ģimenes un tiek respektēta radniecība. Pēc korejiešu tradīcijām, kad pienāk grūti laiki, viņi mazāk paļaujas uz valsti, bet vairāk uz sevi, savām ģimenēm un radiniekiem, uz saviem personīgiem un radinieku ietaupījumiem.

Atkal redzams, cik neizdevīgā stāvoklī, reformas uzsākot, bija Latvijas tauta.

Pirmkārt, Latvijā absolūtā pārsvarā ir viena, divu un bezbērnu ģimenes. Tas ir pavājš resurss tik atbildīgā posmā. Pagājušā gadsimta beigās un šā gadsimta sākumā, kad Baltija pārgāja uz industriālo ražošanu un intensīvu lauksaimniecību, Latvijā bija kuplas ģimenes. Tas ļāva izturēt I pasaules kara smagumu un saglabāt cilvēkus Latvijas brīvvalstij.

Otrkārt, iedzīvotāju iekrājumi tika krietni samazināti ar naudas reformu, bet, galvenais, pēc tam iznīcināti divos cēlienos pie politiskām «Latvijas ceļa» valdībām: V. Birkava laikā ar SIA krāpniekfīrmām, M. Gaiļa laikā ar «Banku Baltija».

1990. gada beigās Ņujorkas Starptautiskās vadības akadēmijas ikgadējās kopsapulces dalībniekiem tika organizēta smadzeņu «šturme». Uzdevums – noteikt pašas svarīgākās problēmas, ar kurām gadsimta pēdējā desmitgadē neizbēgami saskarsies visas valstis. Pēc vētrainiem strīdiem un debatēm, akadēmijas locekļi nosauca septiņas problēmas, trīs no kurām dod Dienvidkorejas pieredze.

Pirmkārt, veselu valstu ekonomikā attīstība kopumā un tautu labklājība nav savienojama ar dažādvirzienu un bieži haotiskām privātbiznesa tieksmēm un iniciatīvām. No šejienes – uzdevums nodrošināt tādu valsts un biznesa sadarbības stratēģiju, pie kuras bizness būtu vērsts uz visas sabiedrības pacēlumu kopumā.

Otrkārt, 70. un pat 80. gados nav novērstas pārvaldes īpatnības ar dažādām nacionālām kultūrām. Ne tehnika, ne organizācija nevar aizstāt nacionālā rakstura, tradīciju un reliģiskās pārliecības ietekmi uz pārvaldes efektivitāti. Katrai valstij, tautai jāmācās izmantot savas īpatnības. Latvijas jau esošā pieredze apliecina, ka kredīti nav zelta atslēdziņa, nav visas sabiedrības uzplaukumā garants, ja nav noformulēta pat reformu filozofija.

Treškārt, pasaules līmeņa vadības pieredze ir kļuvusi par reālu kapitālu un ieguvumu visām valstīm. Valdības metožu internacionalizācija kļūst par svarīgu ekonomiskā pacēluma faktoru.

Šie materiāli par Dienvidkoreju, par mazo uzņēmumu attīstību 1991. gadā bija Ministru Padomē. Bet toreiz bija cita dziesma: ārzemes Latvijai palīdzēs, ārzemju nauda izšķirs visu. Toties formulētās trīs atziņās par Dienvidkorejas pieredzi, dīvaini, nekas nav teikts par naudu. Tātad tā nav nedz galvenais, nedz vienīgais nosacījums. Padomju inženierus taču arī uz priekšu nevirzīja pēdējās markas žigulis personiskā īpašumā, tāpat kā Latvijas tautu nevirza uz priekšu jaunākās markas mersedess.

Aiz kadra, tiesa gan, līdz šim palika kāda būtiska lieta – speciālistu sagatavošana. Dienvidkorejas valdība ņēma kredītus un sūtīja uz ārzemēm mācīties desmitiem tūkstošu speciālistu, zinātnieku, studentu, skolēnu plus vēl iedzīvotāji nežēloja izglītībai savā rīcībā esošos ietaupījumus un vēl plus ārzemēs dzīvojošie tautieši bez atlīdzības uzņēma savās ģimenēs daudzus studentus, skolēnus.

Jaunatnē izvērsās svētīga, veselīga konkurence. Skolas sacentās par savu audzēkņu izvirzi mācībām ārzemēs. Pārveidojās mācību programmas, jo radās jaunas rūpniecības nozares. Tas notika ar rūpīgu valsts plānošanu, likumdošanu un vienlaikus nodrošināšanu ar līdzekļiem. Haotiskas privātiniciatīvas, mežonīgā kapitālisma sekmēšana un jebkuras kontroles likvidācija I. Godmaņa stilā, naudas sabīde ar koferiem un peļņas nulles kooperatīvu un firmu gada bilancēs, pasarg Dievs, tāda nelaime Dienvidkoreju nepiemeklēja. Kad par to jautā, viņi vienkārši nesaprot, par ko runā.

Viss, kas saistīts ar speciālistu sagatavošanu, bija ļoti iespējams ari Latvijā. Ir taču it kā ļoti atsaucīga emigrācija, ir Pasaules brīvo latviešu apvienība (PBLA). Tika saņemti kredīti. Ja kaut nieka 8-10% no izšķiestām summām būtu ieguldīti izglītībā, Latvija nākotnē, iespējams, arī varētu cerēt uz kādu nelielu brīnumu. Bija vajadzīga paliela runga – valsts politika. Sevišķi tas viss bija vajadzīgs lielām, ar tehniku saistītām ražošanas vienībām. Vajadzēja finansēt pavisam nelielus zinātniskus un NEW-HAU centrus ar 6-10 cilvēku personālu. Protams, ka to nevarēja darīt atsevišķi. Bija jāraugās kopumā vai kontekstā. Nelaime tā, ka šī kopuma nebija, bet par to vēlāk. Toreiz par šīm lietām runāt ar I. Godmaņa kungu – piedodiet par naivumu.

Igaunijas valdība jau 1990. gadā ar V. Habakuka institūta palīdzību atlasīja 50 speciālistus un kopā ģimenēm aizsūtīja mācīties uz ASV un Kanādu. Interfrontes radio par to lasīja morāli, ka, lūk, Igaunijas valdība atņēmusi darbaļaudīm vienu miljonu dolāru, otru miljonu, zināms, uz kādiem noteikumiem, iedevusi igauņu buržuāziskā emigrācija, lai saujiņa izredzēto nacionālu varētu mācīties Rietumos. Šaubas neizraisot, kādiem mērķiem un ideāliem šie speciālisti kalpošot pēc atgriešanās no Rietumiem. Visiem jābūt skaidrs, ka jau pirms reformu sākuma Igaunija bija priekšā Latvijai. Padies Dievam, ka degungalā ir paraugs. Jāpriecājas, ka vismaz viena no Baltijas valstīm jau uzaicināta uz pārrunām par iestāšanos Eiropas Savienībā. Daudz sliktāk būtu, ja netiktu uzaicināta neviena. Bet to jau kārtējo reizi latviešiem un jo sevišķi mūsu histēriskai presei nav lemts saprast.

Atgriežoties pie Dienvidkorejas pieredzes, redzam bezgalīgu atšķirību reformu izpildē pie viņiem un pie mums. Izņemot naudas reformu un likumdošanu, viss pārējais pie mums risinājās lielākā vai mazākā pašplūsmā, kareivīga individuālisma un mazatbildības garā. Dienvidkorejā haotiskas, nepārdomātas un kaitīgas privātiniciatīvas vispār nebija.

Pasludinātai valsts politikai «eksports» iedegās zaļā gaisma. Tā ir mūsu un viņu reformu otra būtiskākā atšķirība. Pirmā bija, ka, reformas uzsākot, Dienvidkorejā nacionālais ienākums uz cilvēku bija 82 USD, bet Latvijā reformu aizsākumā 1990. gadā - 3590 USD.

Finansu krīze Dienvidaustrumāzijā sāpīgi skāra Dienvidkoreju. Vairums speciālistu domā, ka Dienvidkoreja atžirgs ātri. Ar tādu ražošanas potenciālu nevar neatveseļoties. Šis mehānisms vienkārši nebija piemērots globālismam – lieliem starptautiskiem finansu darījumiem un spekulācijām. To ātri izlabos, apcirps, ievirzīs pareizā gultnē. Galvenais – nav izzudušas eksportspējīgas ražotnes.

Dienvidkorejieši ir unikāla tauta – iedzīvotāji labprātīgi vāc un atkal atdod valstij savas zelta rotas, lai ātrāk pārvarētu krīzi. Zelta vākšana būtībā ir studentu demonstrāciju turpinājums. Organisms ir spēcīgs, tikai tagad mazliet apslimis. Tas ātri atveseļosies, un «SEGEHVA» turpināsies ar jaunu sparu un augstākā kvalitātē.

Paši dienvidkorejieši 90. gadu vidū savu ekonomiku uzskata par «pārkārsušu» – ikgadējie pieauguma tempi par lieliem. Un vēl šai laikā valsts kontrolējamā finansu sistēma saauga ar lielām ražošanas korporācijām, pārtopot gigantiskos konglomerātos – čebolos. Tie parāva zem sevis, pakļāva mazo biznesu. Valdošā partija veicināja šos notikumus, saņemot naudu no čeboliem. Galu galā izbijušie valsts līderi Čon Du Hvan un Ro De U nonāca uz apsūdzēto sola. Bet tas jau bija aktīvas sabiedrības, jo sevišķi inteliģences un studentu nopelns. Un uzreiz rodas jautājums: vai mūsu studenti arī, tāpat kā valdība, neko nevar izmantot no Dienvidkorejas pieredzes?

Jābūt taču kaut kādām vienkāršām lietām, kuras varētu pieņemt, pārņemt uzreiz. Pārņemt, pat neskatoties uz to, kā pēc atmodas esam kļuvuši nezinātkāri un apātiski, gļēvi un receklīgi, vairums ticam *Panorāmām*, statistikai, SVF, prezidentiem, ārzemju naudas brīnumiem. Ja Latvijas jaunatnei būtu kādi 10-15% no dienvdkorejiskā gara, tad nebūtu tādas cūcības, ka sešu gadu laikā pēc neatkarības atjaunošanas valsts neizsniedz studentiem lētus kredītus mācībām. Tai pašā laikā visas partijas izglītības svarīgumu un tās prioritāti zelē kā košļeni, bet vēlēšanu riestos par iekļūšanu Saeimā izglītību uz savu partiju ideoloģiskiem durkļiem nes tāpat, kā Napoleons uz savu grenadieru «štikiem» nesa Eiropai vārdu «republika».

Ja dažos desmitos aktīvāko studentu – par visiem nav runas – būtu kaut atblāzma no Dienvidkorejas brīnuma, tad jau 1993. gadā līdz ar pirmo G-24 kredītu saņemšanu un dalīšanu tiktu aizbarikadēts Raiņa bulvāris, Merķeļa iela, 11. novembra krastmala. Vismaz kāda daļiņa no «nopļurinātiem», izsaimniekotiem kredītiem būtu ieguldīta izglītībā un izglītības pasākumos.

1995. gada rudenī 30 000 studentu un skolēnu piedalījās demonstrācijās pret valdību, pieprasot nodot tiesai bijušo valsts prezidentu Čon Du Hvan un Ro De U. 16 000 policistu un kārtībnieku netika galā ar studentu nemieriem. Tā bija varena gara izpausme. Izpausme pašmājās, lai vēlāk ar šiem speciālistiem izplūstu pa pasauli, vēstot un apliecinot Korejas brīnumu.

Rīgā pietiktu 300 aktīvās jaunatnes, lai jau sen piespiestu brīvvalsts valdības kreditēt studijas augstskolās, lai nepieļautu siltummonopolistu patvaļu. Pirmajai Baltijā dibinātai tehniskai augstskolai – Rīgas Tehniskai universitātei – 1997. gada martā atvieno siltumu. Un nekas. Mācības var pārnest uz siltāku laiku. Ja šādi turpināsies, tad drīz skolas laiks un mācību semestri Latvijā sāksies ar bezdelīgu atlidošanu un beigsies ar zosu aizlidošanu. Ja RTU profesoram, nemaz jau nerunājot par maģistrantiem un studentiem, būtu pa kripatiņai no dienvidkorejiešu pašcieņas, gara spēju un iekšējās organizētības, tad nenotiktu nekādas siltuma atvienošanas apkures periodā valsts augstākai mācību iestādei. Tādā si-

tuācijā Dienvidkorejas studenti pāris stundu laikā būtu nobloķējuši MP ēku, ieņēmuši siltummonopolista biroju, apgāzuši mašīnas un sadūruši riepas. Tad šo monopolistu nievājošās sejas izteiksmes vairs nespoguļotos *Panorāmā* un neskandinātu «viss maksā tik, cik maksā». Patiesībā viss maksā tik, cik Lihtenšteina prasa un cik Latvija dod. Un monopolisti raus(ies), kamēr vien studenti un profesori būs kā dūdieviņi, kā jēriņi.

Varbūt kādam profesoram ir ko zaudēt, bet studentam savos gados un ar stipendiju 7-10 latu nav galīgi ko zaudēt. Šodienas studentu, kas nemāk nedz protestēt, nedz aizstāvēt sevi no ekonomiskiem varmākām, vēlāk nepratīs aizstāvēt nedz savus uzskatus, nedz projektus un programmas, kur būs saskarsme ar konkurenci, ar ārzemnieku spiedienu un gara pārbaudi. Ja nevar noorganizēties, iziet ielās un aizstāvēt sevi jaunības un maksimālisma briedumā, tad arī vēlāk nespēs iziet pasaulē un apliecināt sevi. Kāds dienvidkorejiešu zinātnieks dalījās savās atziņās: «Kad vairākas dienas esi pavadījis bez ēdiena un ūdens nobloķētā mājā un atsitis policijas triecienus, pēc tam izlauzies, un ūdensmetēji tevi triekuši un vēluši pa asfaltu, tad loti skaidri apzinies, ko vēlies sasniegtāko nozīmē dzīve, brīvība, Dzimtene.» Šķiet, šīs atziņas arī atsedz Dienvidkorejas ekonomiskā brīnuma anatomiju.

Kāpēc tāda padevība, tik akla uzticība varai, priekšniecībai, pekstiņiem, ko rāda TV oficiozs? Viens no iemesliem – totalitārās pazemības iesakņošanās apziņā un pašas cilvēka dabās slinkumainībā. Jau A. Solžeņicins savā laikā, t.i., impērijas laikā, apsprieda šo jautājumu, teikdams, ka komunisms sabruks tad, kad katrā padomju ģimenē ienāks grāmatas «Gulaga arhipelāgs» sējumi. Bet izrādījās, ka padomju cilvēks ir vājš, ka nav spējīgs izlasīt šos dokumentāli vēsturiskos romānus un līdz ar to izprast, kā darbojas vara, kas notiek pie tautas un katra indivīda bezdarbības.

Sociologi šeit ieteic atmest, pacensties atmest visu emocionālo – sāpes, asaras, pazemojumus, bet apziņā stingri fiksēt nelietību, pie varas un tai blakus esošo cilvēku vienaldzību un gļēvulību un līdz ar to varas sistēmas pagrimuma dziļumu. Tikai fiksējot šo dziļumu un paturot prātā, ka dažādas varas dažādās sabiedriskās iekārtās pie to nekontrolejamības šādā vai citādā veidā savas alkatības un korumpētības dēļ vienmēr slīd uz šiem dziļumiem, var sākt izprast Rietumu demokrātijas iedarbināšanu.

Nevienam mācību spēkam, nav dzirdēts arī par juristiem, pat prātā neienāk tādās reizēs uzdot sakramentālo jautājumu, ko visu zemju disidenti un cilvēktiesību aizstāvji uzdod saviem paverdzinātajiem, vēršas pie sabiedrības un neatkarīgām organizācijām, un jautājums skan vienkārši: Ar kādām tiesībām... ?

Tiešām, ar kādām tiesībām valsts mācību iestādei – Tehniskai universitātei – atvieno apkuri?

Un nekādus jautājumus «Kāpēc, par ko, kā dēļ?» Tad mēs iestiegam komunalitātes purvā, sākam meklēt vainu valdībā, finansu ministrijā, energoregulēšanas padomē un līdz ar to kopā ar visiem ieslīgstam komunalitātē, nomuļļājamies, nosmērējamies un vēl paliekam vainīgi.

Tikai jautājums: «Ar kādām tiesībām ...?» var dot tiesisku atbildi un skaidru priekšstatu, kas devis tādas tiesības: ministrija, Saeima, ministru prezidents utt. Un tad prettiesiskuma gadījumā var rīkoties: demonstrācija, bloķēšana, ēku ieņemšana. Vainīgiem jāliek just savas vainas apziņa valsts mērogā un nevis aicināt uzstāties pa dažādiem TV kanāliem, kur viņi izklāsta dažādās versijās nozares fantāzijas. Monopolistu piederīgiem jābūt gataviem, ka par neķītru enerģijas un siltuma atvienošanu ziemas sezonā, par dzemdību nodaļu abortēšanu šodienas monopolisti jau nākamā gadsimta sākumā tiks ierakstīti postkomunisma kauna grāmatā. Tā jau būs atsevišķa sadaļa kapitālam darbam «Noziegumi pret Latvijas tautu: 1918 - 2018».

A. Solžeņicins savācis no arhīviem, tiesu protokoliem, aculiecinieku liecībām un paskaidrojumiem, no desmitiem tūkstošu vēstuļu un piederīgo apliecinājumiem kolosālus faktu materiālus par PSRS *gulagiem*.

Personīgi pazīstu Sibīrijas latviešus, kuri stāstīja, ka 1937-1938.gadā viņu sādžas vīrieši, koferīšus vai maisus, ko likt uz muguras, sakravājuši, gaidījuši, kad pēc viņiem ieradīsies čekisti. Vasarās vairs neko nav būvējuši, nav pat remontējuši istabas, pagrabu, kūtiņu. Savukārt A. Solžeņicinam ir piemēri no deportāciju prakses, kad čekisti naktīs sagaidīti ar cirvjiem, sērskābi, petroleju, verdošu ūdeni. Un tādas ģimenes un pat veselas mājas pilsētās, kur iedzīvotāji sevi aizstāvējuši, nav aiztiktas. Un šādas aizstāvības pamatā tas pats jautājums: Ar kādām tiesībām...? Tas dod garīgu spēku un nedod garantiju, ka čekisti, monopolisti, citi deportētāji var patvaļīgi izrīkoties ar cilvēku likteņiem. Un Latvijā atkal ir deportāciju laiks, ir pienācis ģimeņu izlikšanas laiks no dzīvokļiem. Acīmredzot tas turpināsies, kamēr pie varas nenāks sociāldemokrāti, kamēr Latvijas pilsoņi ar lielu pārsvaru neievēlēs sociāldemokrātus Saeimā.

Atcerieties, ka tāda situācija jau ir bijusi, ka viss atkārtojas. Pārlasiet vēlreiz par Ameriku 30. gados. Pārlasiet, pārspriediet un izlemjiet.

Izdarības un procedūras ar Liepājas-Vaiņodes vilciena atcelšanu un kustības atjaunošanu ir spilgts piemērs, cik dziļi apziņā ir iesakņojies viss vecais. Bija nevis jāpateicas Valsts prezidentam par iejaukšanos konflikta noregulēšanā, bet gan jājautā: «Ar kādām tiesībām un kādēļ Valsts prezidents tik ilgi klusēja un neiejaucās konfliktā, kur izpildvara bija ieņēmusi spēka pozīcijas un konfrontēja ar vienu no Latvijas novadiem?»

Tikai tādā veidā var iedibināt tiesisku valsti. Padevība un kūkumi valsti uz priekšu nevirza.

Ķīna un Austrumu vīzijas

Prognoze pamatojas uz cikliskuma teoriju, pēc kuras vispasaules vēsture ir civilizāciju summa. Šīs civilizācijas iziet caur vienādām fāzēm – dzimšana, attīstība, noriets, sadalīšanās, bojāeja.

1997. gads. Centrālais notikums, kuru daudzi neizprot – Honkongas pievienošana Ķīnai. Ķīnas valūtas rezerves pieaug līdz 100 miljardiem USD un ir otrā vietā aiz Japānas. Sākas Ķīnas iekšējo provinču strauja attīstība. Honkongas iedzīvotāji ātri pārliecinās par izdevīgumu no apvienošanās ar «Māti – Dzimteni». Sākas ASV un Ķīnas spēkošanās.

1998. gads. ASV vēstniecības pārcelšana no Telavivas uz Jeruzalemi (pēc Senāta lēmuma tam jānotiek 1999. gadā) simbolizēs ASV attiecību pasliktināšanos ar islāma pasauli. Izaugs izdevumi Izraēlas drošības nodrošināšanai. Izbeigsies īslaicīgais efekts, ko Bosnijas musulmaņi sniedza ASV. Tuvie Austrumi arvien vairāk nosvērsies Ķīnas interešu pusē. Pēdējā sāks iepirkt naftu par labākiem nekā ASV noteikumi.

ASV panāk Polijas, Čehijas, Ungārijas, Slovākijas iestāšanos NATO. ASV pieaug izdevumi, pasliktinās attiecības ar Krieviju, sākas dolāra svārstības.

1999. gads. Eirovalūtas ieviešana dod triecienu ASV dolāram. Pasliktinās ES attiecības ar ASV. Rietumeiropu neapmierina ASV centieni iedibināt kontroli pār Austrumeiropu. Vācijā arvien vairāk briest pārliecība, ka nav nekādu vēsturisku iemeslu ASV karaspēka turpmākai šeit palikšanai. Sāk kristies dolāra kurss.

2000. gads. ASV – Japānas savstarpējās drošības līgumam 40 gadu. Japāna ierosina pārskatīt līgumu un sākt karaspēka izvešanu. Tiek radīta bāze Ķīnas stratēģiskai savienībai ar Japānu un lielās Austrumāzijas telpas noformējumam.

Karaspēka izvešana no Vācijas un Japānas un tā izmitināšana rada lielu slogu ASV budžetam. Sāk izirt sociālās nodrošināšanas sistēma, sākas nopietni sabiedriskās dzīves bangojumi.

2001. gads. Neko neieguvušās no iestāšanās NATO, Polija, Čehija, Ungārija, Slovākija sāk izstāties no alianses. Pati alianse sāk sadalīties. Eiropieši meklē izeju, nostiprinot savu Rietumeiropas militāro savienību. Bez pielietojuma palikušais ASV daudzskaitlīgais virsnieku un ģenerāļu korpuss sāk meklēt vainīgos politikā elitē.

2002. gads. Izšķirīgais gads notikumu ķēdē. Honkongas piemērs un nacionālās eiforijas pacēlums noved pie Taivanas apvienošanās ar Ķīnu. «Lielās Ķīnas» valūtas rezerves sasniedz vairākus simtus miljardus USD. Tā faktiski kontrolē visu aiz ASV robežām esošo dolāru masu un spējīga to izputināt jebkurā brīdī. Ķīnas rūpnīcas pārvēršas par pasaules galveno pārstrādes cehu. Par supertriecienu kļūs Ķīnas un Japānas lēmums radīt jaunu universālu naudu, kurai būs pilns zelta un preču segums, elektroniskā izteiksme un elektroniskā aizsardzība. Uz dolāru balstītās pasaules naudas un finansu sistēmā sāksies dziļa krīze, ko izraisījušas kataklizmas ASV. Jauniedibinātā naudas sistēma, jaunās naudas sabiedriskā iekārta vairs nepiederēs Rietumu cilvēkam, Rietumu civilizācijai. Eiropas un Amerikas nolaupīšana notiks ar tiem pašiem līdzekļiem, kas tās kādreiz nostiprināja – ar naudu.

Iespējama civilizēta ASV sadalīšanās pēc nacionāliem un sociāliem kritērijiem. Tā vairs nebūs spējīga uzņemt arvien jaunus un jaunus emigrantus no dažādām valstīm. Esošie emigranti iedalīsies pēc afroamerikāniskās izcelsmes un spāņu valodā runājošiem, izveidojot savus valstiskos institūtus. Tagadējais ASV krāsaino iedzīvotāju kustības līderis musulmanis Luis Farrahans pieļauj patstāvīgas nēģeru republikas izveidi sākumā trijos štatos.

Ražojošie un izrakteņus iegūstošie štati centīsies atdalīties no liekās nastas – finansu centriem, kuriem ar jaunās pasaules naudas sistēmas ieviešanu vairs nebūs nekādas nozīmes. Atdzims naids starp Ziemeļiem un Dienvidiem. Sāksies krievu emigrantu atgriešanās etniskā dzimtenē.

Tiek minēti fakti – draudi, kas darbojas pret ASV varenību.

– Ārējais parāds un budžeta deficīts 600 miljardu USD.

– 300 miljardu USD bez jebkāda seguma cirkulē ārpus ASV robežām. Pie zināmiem apstākļiem šī summa vekseļu veidā var tikt uzrādīta ASV valdībai. Finansists Z. Attali teic, ka notikušais jāatzīst kā brīnišķīgs kulbits, kura dēļ ASV no pasaules lielākā naudas aizdevēja un finansētāja pārvērtušās par pasaules lielāko parādnieku. Tāds precedents vai kaut kas līdzīgs cilvēces vēsturē vēl nav bijis.

– Lielvalstu valdības savā starpā cīnās par savām ekonomiskām stratēģijām. Izejas princips – maksimāla peļņa. Līdz ar to kapitāli un ražošanas tiek pārvietotas uz izejvielu un lētā darbaspēka valstīm un reģioniem. Apstājas, pagrimst ražošana savās valstīs, jo augsta darbaspēka samaksas, sociālo maksājumu un ekoloģisko izdevumu dēļ nav efekta ražošanas modernizācijām.

Šīs prognozes tika sastādītas Krievijā. Redzama raksturīgā attieksme pret NATO. Par pašu Krieviju teikts, ka tai nav jātīksmināš par notiekošo, bet jāturpina savākt un sakārtot sevi.

1978. gadā Ķīna pieņēma likumu par dzimstības ierobežošanu – viens bērns ģimenē. 1997. gadā, t.i., pēc 20 gadiem, izrādījās, ka ar šo likumu nav sasniegti vēlamie rezultāti. No trīssimt divdesmit miljoniem ķīniešu ģimeņu tikai vienai piektdaļai no tām ir viens bērns.

Sekmīgas ekonomiskās reformas, daudzu brīvi ekonomisko zonu izveide palielināja ģimeņu ienākumus, kas savukārt rosināja dzimstību. Līdz šim uzskatīja, ka Ķīnā ir apmēram 1 200 000 000 iedzīvotāju. Bet 1997. gada jūlijā Ķīna atklāti paziņoja, ka 2000. gadā tajā būs šāds iedzīvotāju skaits - 1 300 000 000 cilvēku.

Fantastiskais ekonomiskais pieaugums – 10-12% ik gadu un pilsētu attīstība pieprasa arvien vairāk darbaroku rūpniecības un tirdzniecības zonās. No laukiem nemitīgi aizplūst iedzīvotāji. Tas savukārt rada ekoloģisko spiedienu visai pasaulei. Proti, arvien vairāk Ķīnā ir jāieved pārtika jo sevišķi labība pilsētu iedzīvotāju uzturēšanai.

Pēc šiem skaitļiem, vīzijām un prognozēm, Latvijas skolēniem ieteicams aprēķināt, cik būs iedzīvotāju Latvijā un Ķīnā Latvijas valsts simtgadē, kādas tad būs Latvijas un Ķīnas attiecības un vai Ķīna varētu no Latvijas ik gadu līdz pēdējam graudam, cukura un kartupeļu cietes kilogramam iepirkt visu lieko lauksaimniecības produkciju?

Vai Rīgai būtu jāslēdz sadarbības līgums ar kādu no Ķīnas pilsētām, kā tas līdz šim darīts ar dažādām Eiropas pilsētām?

Gaisā strāvo ari ideja par superdzelzceļa līnijas Eiropa-Singapūra izbūvi. Ir trīs varianti, un jau sākušās debates par tiem.

Pirmais. Tradicionālais ceļš caur Sibīriju, pa *BAM* maršrutu uz Tālajiem Austrumiem un tālāk uz dienvidiem caur Mandžūriju, Ķīnu utt.

Otrais. No Sibīrijas pavērst uz Mongoliju, cauri tai utt.

Trešais. No Ukrainas uz Kazahiju, caur Alma-atu, Vidusāziju utt.

Par pirmo variantu stāvēs un kritīs Krievija, otrajā ieinteresēta ir ANO, lai attīstītu Mongoliju, trešo aktīvi aizstāv Nursultans Nazarbajevs, jo no tropiskās Singapūras uz Eiropas centru visīsākais un visdrošākais ceļš esot tieši caur Kazahiju. Un ja vēl izglītības ministrija iepirks mūsu skolām kapitālas kartes no vienas sienas līdz otrai, uz kurām vienlaikus būs Parīze ar Singapūru, Mandžūriju un Mongoliju, tad mūsu skolēni paši noteiks īsāko superdzelzceļa maršrutu. Tā reizē būs domāšana globāli un spurināšanās lokāli.

Ar šādas trases izbūvi gandrīz jebkura kontinentālās Eiropas galvaspilsēta būs savienota ar Dienvidaustrumāzijas valstu galvaspilsētām. Bet skolu jaunatnei jāapspriež šādi jautājumi:

1. Cik reižu slavenais Singapūras malajiešu tirgus ir lielāks un lētāks par Rīgas Centrāltirgu?
2. Cik reižu Singapūras gada kopprodukts uz vienu cilvēku ir lielāks nekā Rīgā, nekā Latvijā?
3. Vai Singapūrā var redzēt ziemeļblāzmu, Dienvidu krustu un Polārzvaigzni?
4. Kādēļ mācību iestādēm būtu vēlams dibināt sadraudzības attiecības ar singapūriešiem un kura no Rīgas skolām to izdarīs pirmā? Kura būs otrā, trešā?

Kamēr tas viss dibinās un notiek, Rīgā, pieņemsim, vienas nedēļas laikā ienāk trīs speciāli pasažieru ekspreši: Maskava – Rīga, Bangkoka – Rīga, Pekina – Rīga. Visiem iebraucējiem ir brīva prakse, t.i., Latvijas vīzas uz gadu. Situācijas apzināšanai šādi jautājumi:

1. Kas, no kurienes un kādi cilvēki atbrauks ar šādiem ekspreišiem?
2. Kurš ko no viņiem darīs Rīgā un Latvijā?

3. Kas būs ar viņiem pēc gada?
4. Kā tas viss varētu iespaidot Latviju?

Panākumu atslēga - harmonija

Kur slēpjas Ķīnas saimniecisko panākumu atslēga? Tiešām, kur? Viņiem taču reformas rit otro gadu desmitu un nekad nekādas lejupslīdes vispār nav bijis. Tikai uz priekšu. Katru gadu 8-10% iekšējā kopprodukta vairāk nekā iepriekšējā gadā. Panākumu atslēga HARMONIJĀ. Ķīnā savienoti tirgus ekonomikas un autoritārās pārvaldes principi. Neredzamo dzinējspēku veido privātuzņēmējdarbība, brīvās ekonomiskās zonas un autoritārā politiskā sistēma, kura neļauj zagt, laupīt, neievērot un ignorēt nācijas intereses. Iedomājieties, ka Latvijā visi pieķertie autozagļi, visu veidu izspiedēji, banku blēži un organizētos noziegumos iesaistītie būtu apšauti kā Ķīnā. Tas ir sava veida analogs Franko Spānijai, Pinočeta Čīlei. Izrādās, tāda sistēma dod Ķīnai milzīgu dzīves spēku. Izvēles principi ir vienkārši: kurš grib un ir spējīgs, tas pāriet uz privātsektoru un privātuzņēmējdarbību, kas nevēlas vai nav uz to spējīgs, paliek valsts sektorā. To arī sauc par harmoniju. Bez tam komunistiskā partija joprojām paliek populāra tautā, tā var paļauties uz zemniecību. Ja šodien Ķīnā notiktu brīvas, demokrātiskas vēlēšanas, daudzi speciālisti uzskata, ka pie daudzpartiju sistēmas uzvarētu kompartija. Tā ir harmonija Ķīnas variantā.

Pirmā Ķīnas revolūcija 1949. gadā apvienoja valsti, izdalīja zemi zemniekiem, emancipēja sievietes un apmācīja strādniekus. Otrā revolūcija uzsākta 1978. gadā Den Sjao Pina vadībā. Tā ļoti paaugstināja izglītības līmeni, miljoniem tautiešu apmācot aiz Ķīnas robežām. Dena pakāpeniskās reformas paaugstināja dzīves līmeni, radīja vidējo slāni un pagrieza valsti demokratizācijas virzienā. Ķīnā jau ir daudzveidība ekonomikā un kultūrā. Pamazām var sākt iedibināties plurālisms ari politikā. Tirgus sistēma ekonomikā lēnām «noēd» marksismu-ļeņinismu.

Starp minētām revolūcijām bija arī Mao kultūras Revolūcija ar badu, kas aiznesa gandrīz 30 miljonus zemnieku dzīvību. Bet tas visiem pagāja secen un to neatceras. Toties izrēķināšanās ar studentiem Tjaņ-Miņa laukumā 1989. gada 2. jūnijā šokēja visu demokrātisko pasauli un uz laiku Ķīnu pat politiski izolēja.

Harmoniju Ķīnā veicina arī tas apstāklis, ka netika iznīcināta elite, īpašnieku slānis. Valsts nacionalizēja īpašumus un kompensāciju naudā par tiem maksāja vēl 20-40 gadus, atstājot uzņēmumos strādāt arī bijušos īpašniekus, viņu ģimenes locekļus un radiniekus.

Ķīnas saimniecisko panākumu atslēga slēpjas harmonijā – interešu, uzskatu un darbības kopībā un saskaņā.

Kā 1,3 miljoniem latviešu gūt tādu pašu saskaņu kā 1,3 miljardiem ķīniešu?

Arī ASV meklē saskaņu un prognozējamas attiecības ar Ķīnu. Tā labad, šķiet, arī Taivanas likteni lielvalstis ir izlēmušas. Viens no B. Klintona vizītes mērķiem Ķīnā 1998. gada jūlijā bija nepieļaut juaņa devalvāciju. Ķīna to var atļauties, jo tai ir milzīgas valūtas rezerves. Devalvācijas gadījumā Ķīnas vieglās rūpniecības preces izkonkurētu citu valstu ražojumus. Par to pat baidās runāt.

Grieķija un Eiropas Savienība

Baltijas valstu ceļu uz Eiropas Savienību zināmā mērā var salīdzināt ar Dienvideiropas valstu paveikto un noieto ceļa posmu uz iekļaušanos savienībā. ES vadība Baltijas reģionu tagad uztver apmēram kā savā laikā Vidusjūras zemju reģionu. Tādēļ, manuprāt, ir vērts palūkoties, kā uz šodienas Eiropu virzījās un virzās pati Eiropas civilizācijas šūpuļzeme, Hellādas mantiniece Grieķija.

1962. gadā Grieķijas valdība parakstīja asociācijas līgumu ar ES, lai sagatavotu valsti iestāties savienībā. Starp 1962. un 1972. gadu Grieķijas ekonomikai bija augsti attīstības tempi ar ražošanas aktivitātēm un investīcijām. Divas naftas krīzes 70. gados izjauca finansu līdzsvaru un līdz ar to ražošanas izaugsmi. 1981. gadā Grieķija iestājās Eiropas Savienībā. Bija gan budžeta deficīts, gan inflācija apmēram 18% gadā.

Pirmie desmit gadi ES sastāvā tiek uzskatīti gan kā ieguvuma, gan kā zaudēto iespēju gadi. «Rodas iespaids, ka 80. gados Grieķijas darbība sekmīga bija Eiropas politikā un diplomātijā, bet neefektīva izrādījās ekonomikā un pielāgotībā integrācijas procesiem Eiropas Savienībā.» Tā teica ekonomisko zinātņu meistars Gerasimos Turukis, atskatoties uz Grieķijas 10 gadu līdzdalību ES sastāvā. Desmit

gadu laikā no dažādiem ES fondiem Grieķija saņēmusi 11,4 miljardus ekiju vai 15% no visiem saviem valūtas ieņēmumiem. ES agrārais fonds ik gadu izsniedzis subsīdijas 5% apmērā no Grieķijas lauksaimniecības eksporta. Tas ļāvis krietni paaugstināt grieķu fermeru ienākumus. To īstenoja «Integrētās Vidusjūras zemju programmas» ietvaros, kuru 1985. gadā pieņēma ES.

Pēc 10 gadiem ES sastāvā un pirms tam ja 20 gadus esot Eiropas Savienības asociētā locekle, Grieķija ar savu drahmu atteicās piedalīties mehānismā, kas regulē un uztur ES valūtas vienības ekija maiņas kursu. Bet motivācija šāda:

1. Ļoti jutīgs ir agrākais sektors, bet grieķu zemnieki ar savu domāšanas veidu, savām darbībām un uzvedību pagaidām ir mazpiemēroti ES projektu īstenošanai.
2. Ierēdniecība un valsts administratīvais aparāts vēl nav sagatavots ES projektu vadībai un koordinācijai.
3. Grieķija cenšas īstenot pakāpeniskās pielāgotības principu, jo jaunā Eiropas arhitektūra ir ļoti trausla, jo sevišķi Dienvidaustrumos.

Par zaudētām iespējām. No ES budžeta saņemtās lielās valūtas summas vairāk varēja veicināt Grieķijas rūpniecības pārstrukturizāciju un attīstību. Tā vietā lieli līdzekļi izlietoti patēriņa preču importam un izaugušā lielā ārējā parāda apkalpošanai. Tas vēl vairāk bremzējis ražošanu, paplašinājis ēnu ekonomiku, palielinājis valsts parādus, sašaurinājis sociālo aizsardzību un samazinājis depozītus Grieķijas bankās.

Pats interesantākais, protams, ir jautājums, kāpēc grieķi ar savu naudas vienību atteicās no līdzdalības ekija regulēšanā? Iemesli šādi:

1. Būtu nepieciešams padarīt drahmu krietni stiprāku, t.i., revalvēt, bet tas radītu grieķu preču un pakalpojumu krietnu sadārdzināšanos un līdz ar to jaušamu konkurētspēju krišanos ES valstu tirgos. Tirdzniecības bilance uzreiz noslīdētu mīnusos.
2. Būtu jāpaaugstina procentu likmes noguldījumiem, lai ārzemniekiem kompensētu viņu zaudējumus no nacionālās naudas vienības revalvācijas, kā arī lai turpmāk varētu saistīt ārzemju investorus.
3. Noguldījumu likmju palielināšanās samazinātu kredītu pieeju saviem rūpniekiem un lauksaimniekiem, visnegatīvāk ietekmējot apstrādājošās nozares.
4. Samazinātos ekonomikas attīstības tempi un, tiem kļūstot zemākiem par kredītprocentu likmēm un pastāvot budžeta deficītam, krasi palielinātos valsts parādi.

Neskatoties uz saukļiem un aicinājumiem, kas izskan no Briseles un Strasbūras, Grieķija joprojām stingri saglabā pakāpeniskas pielāgotības principu, rūpīgi sargājot savus zemniekus. Grieķija uzskata, pirms stāties atklātā konkurencē ar ES lauksaimnieciski attīstītajām valstīm, savs agrosektors un jo sevišķi pārstrādes nozares dziļi jāmodernizē, jārada jaunas darba vietas. Tam jānotiek pakāpeniski un reģionālo projektu ietvaros ar ES līdzekļiem un atbalstu. Bet lielākais šķērslis paliek pats zemnieks ar savu uzvedību un gadsimtiem kultivētām tradīcijām. Lai modernizētu lauksaimniecību, ir jānāk jaunai paaudzei. To saprot Grieķijas valdība, bet par to skaļi nerunā, nebazūnē un saviem lauciniekiem «virsū nebrauc». Tagad skaidri redzams, kādas ir atšķirības starp Grieķijas un Latvijas valdībām nostājā pret savu zemniecību. Ja Grieķija skaļi pateiktu, ka tāds zemnieku skaits nav vajadzīgs vai ka viņu ir par daudz, Atēnas ātri tiktu nobloķētas.

Protams, jājautā, kas tad Grieķijā ir pie varas? 1981. gadā tika noformēta Visgrieķijas Sociālistiskās kustības (kaut kas līdzīgs Tautas frontei) valdība ar A. Papandreu priekšgalā. 1990. gada vēlēšanās uzvarēja Jaunā demokrātija. 1996. gada parlamenta vēlēšanās uzvarēja Visgrieķijas Sociālistiskā kustība (PASOK) un darbojas šīs kustības sastādītā vienpartijas valdība.

Māršala plāns vai ekonomiskie brīnumi tikai izredzētiem

«Valsts prezidents Guntis Ulmanis šodien piedalījās Māršala plāna 50. gadadienai veltītajos pasākumos Nīderlandes pilsētā Hāgā» (NRA, 28.5.97).

Piedalīties jau var un vajag, bet neticu, ka mūsu dalībniekiem, kas bija ieradušies svinību pasākumos Hāgā, skaidrāki kļuva priekšstati par profesoru Erhardu un viņa vadībā veikto reformu mehānismu. Bet, neskatoties uz to, tomēr jācenšas labāk izprast notikumus, kļūdas, kopsakarības; maza, apdraudēta tauta nevar atļauties būt vienaldzīga, neziņkārīga, nemācīties no vēstures notikumiem. Manuprāt, viss, kas saistās ar reformām, ir jāpēta un jāaktualizē. Reformās valstī vērtē ar iedzīvotāju dzīves

līmeņa standartu. Kāds dzīves līmenis – tādas bijušas reformas, tādi bijuši reformatori ar valdībām un parlamentiem. Tā kā dzīves līmenis Latvijā ir zems, vietām pat nepieklājīgi primitīvs un postoši zems, tad reformām vēl jāturpinās. Un turpināsies ilgi vai arī atsevišķus Latvijas novadus iedzīvotāji vienkārši atstās, pametīs. Sākotnējās priekšrocības sen palaistas garām, tempi pazaudēti, vietām situācija pat nomatota kā šahā. Reformu slimības ieilgušas un atveseļošanās nebūs tik drīz. Kas atliek? Atliek paļauties uz doktora Ludviga Erharda vārdiem: «Neviena ekonomiskā situācija nevar būt tik bezcerīga, lai ar izlēmīgu gribu un visas tautas godīgu darbu netiktu ar to galā.»

Atliek tikai izsekot Erharda domas un darbības, izprast un piemērot tās Latvijai. Manuprāt, no viņa var daudz mācīties. Ludvigs Erhards līdz 45 gadu vecumam veidoja sevi pār reformatoru. Nākamie pieci bija kā izmēģinājuma gadi, piemērojoties administratīvam darbam, un 50 gadu vecumā sāka reformēt Rietumvācijas ekonomiku. Par Erhardu būtu jāzina katram Latvijas ekonomikas un finansu disciplīnas studentam. 1997. gada pavasarī uz ielas pajautāju kādam ducim nejauši sastaptu LU studentu, vai viņiem ir stāstīts, mācīts par lielo reformatoru Erhardu. Atbildes bija lakoniskās: Kas tas tāds?

Vispirms jau Erhards apstiprināja sen zināmo patiesību, ka tikai personība var izaudzināt personību, tikai speciālists var sagatavot speciālistu. Ja tādu nav Latvijas augstskolās, tad nav arī ko cerēt uz civilizētiem līderiem nākotnē. Ludvigu Erhardu par personību un reformatoru izveidoja:

– Frankfurtes universitātes profesors Francs Openhaimers – ekonomists, sociologs, filozofs, pedagogs ar plašu erudīciju, neordināru nestandarta domāšanu, pacietību un toleranci.

– Nirnbergas ekonomisko pētījumu institūta dibinātājs un tā pirmais direktors Vilhelms Fershofens.

Profesors F. Openhaimers starpkaru Eiropā pārstāvēja savu nepopulāro ekonomikas virzienu vai skolu – liberālo sociālismu. Par savu uzdevumu uzskatīja atrast tādu balansu vai līdzsvaru starp vienlīdzību un brīvību, kas reizē nodrošinātu gan taisnīgu, gan efektīvu ekonomisko kārtību attīstītā sabiedrībā.

Erhards visu mūžu ar pateicību atcerējās savu zinātnisko patronu. «Tieši viņam es pateicos par savu garīgo kulturālo attīstību. Viņš man iemācīja klasisko politekonomiju, iepazīstināja ar zinātniskā sociālisma pamatiem, izveda caur socioloģijas un filozofijas rifiem. Viņa mājās neskaitāmas stundas aizvadītas interesantās diskusijās.»

Pēc universitātes beigšanas Erhards pusotru gadu nostrādāja par pārvaldnieku tēva veikalā un pēc tam četrpadsmit gadus Nirnbergas Ekonomisko pētījumu institūtā. Viņš nemitīgi prātoja par Veimāras republikas krišanas cēloņiem un secināja, ka pirmsākumi 1933. gada politiskiem notikumiem meklējami neveiksmīgā ekonomiskā stratēģijā. Pareizāk sakot, Veimāras republikai tieši valsts ekonomiskās attīstības stratēģijas nebija. To ko darīja Veimāras republika, varēja darīt jebkura valdība jebkurā laikā. Politikāņu priekšstati par ekonomiskiem procesiem nesniedzās tālāk par nacionālām robežām un savu partiju interesēm, bet viņu ideoloģija bija sapīta ar pagātnes pinekļiem. Pēc Veimāras prioritātēm sociālā politika bija nobīdīta trešajā vietā. Pirmajā bija baņķieru un lielrūpnieku intereses, otrajā – reparāciju izmaksas par Vācijas «varoņdarbiem» I pasaules kara laikā. Sociālās politikas stimulēšanu Erhards vispirms saskatīja nevis banku un finansu oligarhijas aprūpē, bet gan tautas masu maksātspējīga pieprasījuma stimulēšanā. Tādēļ arī starpkaru perioda Vācijā ekonomists Erhards bija izņēmums starp pārējiem šauri specializētiem un pragmatiski orientētiem tā laika ekonomistiem. Ne Veimāras republikai, ne III reiham tādi nederēja.

1964. gada 30. aprīlī, būdams Vācijas kanclera amatā, Erhards teica runu Berlīnes universitātē svinīgā sarīkojumā, kas bija veltīts Franča Openhaimera 100. dzimšanas dienas jubilejai. F. Openhaimera teorijas ietekmi sava pasaules uzskata veidošanā kanclers raksturoja šādi: «No viņa mācības es pasmēlu ārkārtīgi daudz, kas noderēja, 1948. gadā sākot veikt ekonomiskās reformas. Es tikai samainīju vietām lietvārdu un apzīmētāju. «Liberālā sociālisma» vietā iznāca «sociālais liberālisms».

Ludvigs Erhards vēlreiz pierāda pasaulei, ka vienkāršais un ģeniālais stāv blakus un iet līdzās. Bet, lai to saskatītu, vajadzīgs godaprāts. Erhards nebija politiķis, viņš bija godavīrs. Pirmie to saskatīja un apzinājās amerikāņi. Un varbūt vāciešiem par savas valsts ātro ekonomisko atdzimšanu un vispārējās labklājības iedibināšanu apriori jāpateicas ģenerālim Luciusam Klejam – sabiedroto militārās administrācijas vadītājam. Ģenerālis arī bija godavīrs. Viņš nevērsās pie Himlera, Gebelsa, Krupa nomenklatūras. Tāpat kā Franklins Ruzvelts nevērsās pie Morgana, Melona nomenklatūras un vasaļiem, lai paceltu amerikāņu tautas labklājību, lai piepildītu tukšos šķīvjus un atgūtu siltumu māju pavardos. Ir kopējas

kopsakarības, kuras darbojas arī Latvijā un, kuras ignorējot, dzīves telpa kļūst arvien nepievilcīgāka, arvien novājinātāka un pāriet citā ietekmes zonā.

Sociālais liberālisms organiski (nevis voluntāri un vardarbīgi) tika iemontēts Erharda «Sociālā tirgus saimniecība» koncepcijā, kura kļuva par programmas pamatu pēckara Vācijas ekonomiskai pārbūvei un līdz ar to Vācijas atgriešanai un iekļaušanai Rietumeiropā, no kuras to bija izrāvuši nacisti.

Erhards viscaur bija liberālis: domās, uzvedībā, politikā. Bet viņš nekad nepaļāvās tikai uz liberālismu, tikai uz tirgus «neredzamās rokas» regulējošo lomu, uzskatot, ka šis neaprēķināmais un neregulējamais mežonīgais tirgus nekad nevienā valstī nav spējis izmantot kapitālus. Ķēdīte starp ražošanu un patēriņu, starp ražošanas pieaugumu un patēriņa pieaugumu bieži izrādījās pārrauta, jo «tīra tirgus» apstākļos kapitāls nekad nepilda sociālo darbību un orientējas tikai savas personīgās peļņas palielināšanai. Atstāts savā vaļā, tirgus galu galā iznīcina sevi, jo sakoncentrē peļņu, kriminalizē to, rada monopolijas. Ar asinīm un asarām, ar naudu un varu, ar reklāmu un presi izslēdz un izskauž konkurenci un līdz ar to pašus tirgus principus. Tikai valsts var paglābt tirgu pašu no sevis un sniegt tam sociālo orientāciju.

«Tīrais tirgus» radīja briesmīgo 30. gadu ekonomisko krīzi un III reihu. Izeja no krīzes vienmēr saistās ar visu valsts iedzīvotāju maksātspējīga pieprasījuma stimulēšanu un investīciju veicināšanu nozarēs, kas saistītas ar patēriņa preču ražošanu.

Doktors Erhards, Rietumu sabiedrotie un partijas

Naudas reformu Vācijā veica Rietumu sabiedroto militārā administrācija. Administrāciju vadīja D. Eizenhauera vietnieks Eiropā ģenerālis Lucius D. Klejs. L. Kleja padomnieks finansu jautājumos bija Detroitas nacionālās bankas prezidents Džordžs Dodžs. Reformas plānu kopā ar Dž. Dodžu izstrādāja vēl divi profesori. Tā radās Kolma–Goldsmita–Dodža plāns. Amerikāņi to saskaņoja ar visiem sabiedrotiem, tai skaitā arī ar padomju okupācijas administrāciju. Tālāk par naudas reformu militāristiem nekādu plānu nebija. Pārējo attīstību bija lemts atstāt pašu vāciešu ziņā, protams, paredzot cenu regulēšanu un kontroli, materiālās piegādes un nacistu nepielaišanu daudzmaz svarīgākos amatos.

Šeit sākās īstais Erhards. Viņš saprata, ka naudas reforma pati par sevi vēl neko nenozīmē un automātiski neveiks Vācijas ekonomikas reanimāciju un vēl jo vairāk atdzimšanu. Agri vai vēlu var atkal atdzīvoties melnais tirgus, bet inflācija un bezdarbs paralizēt valsti, kā tas bija noticis Veimāras republikā.

Naudas reformu sāka 1948. gada 20. jūnijā. Un tai pašā dienā Erhards, kaut arī tad ieņēma necilu amatu, uzsāka ekonomiskās reformas. Viņam bija izvēle: vai nu akurāti un godprātīgi dalīt nabadzību ar visiem, vai sākt veidot labklājības sabiedrību. Situācija bija bēdīga. Melnais tirgus ar reketieriem un savām militarizētām apsardzēm (bijušie vermahtieši ar ieročiem un amerikāņu rācijām) bija sadalījuši Vāciju ietekmes zonās. Ekonomiskā dzīve bija novesta līdz primitīvai tirdzniecībai un barterdarījumiem. Veikli ļaudis rausa lielas bagātības, bet lielākā daļa iedzīvotāju nebija paēduši un baidījās pat domāt par rītdienu.

Ar veco naudu vai reihsmarkām bija apmēram šāds stāvoklis. Skaidra nauda apgrozībā – 75 miljardi, banku depozītos – 150 mljd., valsts parāds – 415 mljd., ar precēm nenosegtais pieprasījums – 300 mljd.

Pamatojoties uz šo novērtējumu, ģenerālis L. Klejs jau mēnesi pirms naudas reformas uzsākšanas bija īsi un lakoniski telegrafējis Džordžam Maršalam: «Vācijā – bankrots!»

Naudas reforma sabiedroto – angļu, franču, amerikāņu – zonās tika veikta šādi. Katram skaidrā naudā apmainīja 60 markas. Tās saņēma personīgi. Pusi no noguldījumā esošās naudas varēja samainīt pēc kursa 1:10. Otra puses noguldījuma tika «iesaldēta» un to pakāpeniski varēja mainīt pēc kursa 1:20. Algas, pensijas un stipendijas izmaksāja attiecībās 1:1. Uzņēmumu savstarpējās naudas saistības pārrēķināja attiecībās 1:10. Visiem uzņēmumiem izsniedza jaunās vācu markas vienas mēnešalgas izmaksām. Tālāk jau viņiem pašiem bija jāpelna ar savu produkciju un tās realizāciju.

Amerikāņiem bija ļoti grūti sameklēt kompetentus cilvēkus un formēt kadrus jaunām pārvaldes struktūrām. Amerikāņi apriori neticēja nevienam vācietim, jo tiklīdz viņu izlūkdienests ieskatījās arhīvos, nesenās vācu pagātnes protokolos, tā ļoti daudziem atklājās saistības ar nacistiem, ar vadošām III reiha struktūrām. Tādus cilvēkus un specus jeņķi bez aplinkiem un žēlastības, bez jebkādas diplomātijas «ķemmēja» ārā no pēckara struktūrām un jo sevišķi no tām, kas saistījās ar ekonomikas un finansu

sistēmu reformām, ar piegādes un apgādes sistēmām, ar enerģijas piegādēm un kontroli, ar kadru nodrošināšanu valsts sektoram.

Demilitarizācija, demokratizācija, denacifikācija – tādi bija sabiedroto militārās administrācijas trīs politiskie uzdevumi pēckara Vācijā, lai tās iedzīvotājiem atdotu normālus dzīves apstākļus. Kas ir nenormāli, krīzes pārņemti dzīves apstākļi, kas ir reformas – to amerikāņi zināja no 30. gadu bargajiem pārbaudījumiem savā valstī.

Erhards sāka ar to, ka atlaida daļu cenu un pasludināja par nederīgiem apmēram 90% likumu, instrukciju un norādījumu, bet visus investīciju, brīvos un rezerves līdzekļus novirzīja uz patēriņa preču ražošanu, dzīvokļu celtniecību un sociālo amortizāciju visvājāko un neaizsargātāko iedzīvotāju norobežošanai no tirgus ekonomikas triecieniem. Neapmierinātība izauga kā mūris, sevišķi angļu un franču okupācijas zonās.

Kas ļāva kaut kādam vācietim daudzām precēm atcelt cenu ierobežojumus? Kas vispār ļāva atcelt sabiedroto militārās administrācijas rīkojumus? Jāpaiet vairākiem gadu desmitiem, līdz paši vācieši izprata Erharda vīrišķīgās nostājas un bezbailīguma nozīmi likteņgados.

Dzīvespriecīgiem un jautriem amerikāņiem alerģiju radīja vācu pedantisms, punktualitāte un garlaicīgums, vāciešu sūdzības un lūgumi. Vienīgi šis mollīgais, omulīgais Erhards neuzplijās nevienam un teica, ka zinot, ko un kā darīt, lai atjaunotu Vāciju, lai amerikāņu un angļu nodokļu maksātājiem nenāktos tik daudz savas naudiņas ziedot Vācijai. Viņš jau bija pasludinājis, ka grib veikt reformas visā Vācijas teritorijā, ka nepieļaus nekādas mežonīgas kapitāla uzkrāšanas formas, ka valsts paturēs sev aktīvu regulējošo un kontrolējošo lomu un ka reformu slogs gulsies vienādi uz visiem Vācijas iedzīvotājiem. Bet pagaidām visi ģenerāļa L. Kleja padomnieki, sabiedroto armiju pārstāvji militārā administrācijā bija vienisprātis: «Nost ar to Erhardu!» Bet D. Eizenhauera vietnieks Eiropā, uzklausījis visus padomniekus, pasludina Erhardam savu lēmumu: «Tā turpiniet! Jūs esat uz pareizā ceļa.»

Divpadsmit nacistiskā «sociālisma» paveida gadi un trīs pēckara postažas gadi vācu tautu jau krietni bija atradinājuši no iniciatīvas un no dzīvošanas bez pārtikas kartītēm. Visi baidījās, ka tikai nekļūst vēl sliktāk. Tādēļ sociāldemokrāti Erhardu iztēloja kā nacionālās bīstamības politiķi. Viņa ekonomiskais kurss varot pārvērst Vāciju par «paradīzi bagātajiem un elli nabagiem». Tāda nostāja bija arī angļu leiboristiem.

1948. gada 3. novembrī Erhards atcēla lēmumu par darba algu «iesaldēšanu». Arodbiedrības tagad no darba devējiem varēja pieprasīt tarifu likmju paaugstināšanu. Bet tas bija nepierasti un grūti. Vieglāk bija uzsākt plašu kampaņu pret Erharda reformām, jo turpinājās pirkšanas ažiotāža. Pēc naudas reformas iedzīvotāju rīcībā bija apmēram 3,5 miljardi jauno marku. Tā vien šķita, ka ilgi tā neturpināsies, ka amerikāņi pārtrauks piegādes. Vēl jo vairāk tādēļ, ka klīda baumas, ka Staļins grib bloķēt Berlīnes gaisa koridoru. Un tādēļ pirka, pirka, pirka...

Ražotāji paaugstināja cenas. Pēc Erharda teiktā, cenu svārsts bija pārkāpis pieļaujamās un tikumiskās robežas. Viņš arī norādīja un mierināja, ka augošā konkurence drīz noliks cenas savās vietās.. Tā pēc četriem mēnešiem arī notika. Bet tagad kreisie visus aicināja cīņā pret tirgu un Erharda reformām un... pieteica streiku. Labējie vai kristīgie demokrāti atteicās aizstāvēt Erhardu, jo kas viņš tāds galu galā bija. Bezpartejiskais? Kāpēc vēl nav iestājies KDS? Un tādam vēl uzticēta ekonomisko reformu veikšana? Kādēļ Adenauers līdz šim viņu aizstāvēja?

Streiku novērst neizdevās. 12. novembrī kādi 9 miljoni cilvēku atstāja darbavietas un izgāja ielās. Divas dienās bizoniju/britu un amerikāņu okupācijas zonas drebināja. Demonstranti nolādēja ministrus, kapitālistus, cenu celšanos. Radikālākie pieprasīja vienkāršus lēmumus: Erhardu un Ko – uz karātavām. Ģenerālis L. Klejs savā rezidencē nevienu nepieņēma, mokoši domāja un prātoja. Visi un visapkārt pieprasīja noņemt Erhardu, pārtraukt eksperimentus ar cenu brīvlaišanu, atgriezties pie kartītēm un taloniem.

Erhardam izdevās saglabāt mieru, vēsu prātu un pārliecināt ģenerāli, ka gada beigās ažiotāža norims un cenas stabilizēsies. Ģenerālis arī šoreiz palika uzticīgs reformām, bet Erhards ažiotāžas apturēšanai veica šādus pasākumus:

– ar speciālu likumu uz laiku nobloķēja uz iedzīvotāju rēķiniem esošās naudas summas 70% apmērā;

– regulāri sāka izdot Vācijā ražoto preču katalogus ar norādēm, kuras cenas atbilst vidējiem izdevumiem un kuras ir spekulatīvi paceltas. Tas ļoti disciplinēja vācu ražotājus, jo vācu pircējs skaita katru feniņu;

– pieņēma valsts programmu «Katram cilvēkam», kas iedzīvotājus nodrošināja ar nepieciešamiem pārtikas produktiem par pazeminātām cenām;
– Centrālā banka paaugstināja obligāto rezerves likmi komercbankām no 10% uz 15%;
– tika veikti pirmie soļi ārējās tirdzniecības liberalizācijai.

Viss piepildījās un notika pēc Erharda scenārija. Ar šo pasākumu kopumu jau pēc mēneša cenas nostabilizējās. Nākamā gada martā, nepārtraukti augot ražošanas tempiem, cenas nokritās par 15%. Pat sabiedrotie bija izbrīnījušies. Doktoru Erhardu ielūdza apmeklēt Ameriku. Amerika atzina Erhardu un viņa teoriju. Tagad no Erharda bija atkarīgs, cik ātri atdzims Vācijas ekonomika.

Cik aktuāls ir Māršala plāns postkomunisma telpā?

Ir aktuāls, bet jāveic pašiem. Amerikāņi tikai parādīja, kā jādara. Māršala plāna turpinātāja ir Pasaules Banka, arī ERAB. Valstīm ar tām ir darīšanas un saistības. Pasaules Banka ar tādu nolūku arī tika dibināta, ka tā Māršala plāna idejas un metodiku izplatīs pasaulē un, galvenais, finansēs tautsaimniecības reanimāciju un atdzimšanu. Princips palika tas pats: katru dolāru neatkarīgi no tā, vai tas piešķirts kredīta vai kapitālieguldījuma veidā vai arī iedots par brīvu, atļauts izmantot tikai un vienīgi tām vajadzībām, kā to norādījuši piešķīrēji.

Kādēļ amerikāņi paši nekur postkomunisma telpā neatkārto Māršala plānu? Tādēļ, ka viņi ir gudri, gudrāki un zinošāki, nekā Eiropā par viņiem domā. Vēl Dž. Soross savulaik vērsās pie Dž. Buša un M. Tečeres ar aicinājumu īstenot otru Māršala plānu Austrumeiropā. Aicinājums palika bez atbildes.

ASV un Kanādas universitātes 80. gadu beigās bija veikušas socioloģiskus pētījumus par PSRS ekonomiskām perspektīvām un jau tad secinājušas, ka 1991.– 1992. gadā patēriņa preču ražošanas kritums sasniegs 40%. Tāds nebija pat kara un pēckara periodā. Tas nozīmē, ka sistēma un cilvēki ir kapitāli degradējuši un Māršala plānu var veikt tikai ar amerikāņu administrācijas un karaspēka klātbūtni. Citādi nav jēgas naudu dot. Vajadzīga ne tikai klātbūtne, bet arī dekomunizācija. Amerikāņi taču veica Rietumu sabiedroto zonā Vācijas teritorijas denacifikāciju. Un būtu Erhards fīrera piekritējs un III reiha fans, viņš reformām ne tuvu nestāvētu un varbūt pat izpaliktu Vācijas ekonomiskie brīnumi. Ar tādu mēru pieejot, pat uz svinībām Hāgā PSKP biedrus nelaistu.

Maršala plāns ir aktuāls tādā sabiedrībā, kur noris reformas. Un pusgadsimta pieredze parāda, ka dažādās valstīs un kontinentos, neskatoties uz valstu un tautu īpatnībām, reformu panākumi un neveiksmes izrādās ļoti līdzīgas. Tātad panākumu un neveiksmju iemesli ir fundamentāli. Panākumu pirmsākums vienmēr balstījies uz visiem saprotamu un dzīvotspējīgu pamatkoncepciju, pamatdomu, kuru sašķobīt var tikai Reformatora nāve, kura nav pakļauta naudas kulēm, sistematizētiem partiju murgiem, partijas bosu onānismiem vēlēšanu riestos un avīžnieku uzbrukumiem. Profesoram, doktoram, kanclerам Ludvigam Erhardam šī pamatkoncepcija bija izteikta divos teikumos:

LABKLĀJĪBA VISIEM. EKONOMIKAS ATVESEĻOŠANA CAUR PATĒRIŅA ATDZIMŠANU. Un vēl nāca klāt trīs apstākļu vārdi, kas raksturoja Erharda darbību, kurus zināja visa Vācija un kuri atbruņoja viņa pretiniekus. Un šie vārdi bija: PAKĀPENISKI, TIKUMISKI, ATKLĀTI.

Pievērsīsimies Latvijai un iedomāsimies, ka tiek pasludināta labklājība visiem un vēl tikumiski un atklāti. Un tas, ka Rīgā kāds talantīgs cilvēks tiešām domā par Māras zemes labklājību, sāk ieperināties pašos Māras zemes cilvēkos, pašos aizaugušākos nostūros. Tas var būt varens spēks, jo ticībai šķēršļu nav. Ticība un noskaņojums jau izraisa enerģiju un darbotiesgribu. Visā attīstītā pasaulē cilvēki to vien dara, kā nepārtraukti meklē iekšējo enerģiju. Un vispārējās labklājības valstī Vācijā, sākot no doktora Erharda un līdz šai dienai, bet jo sevišķi izteikti sociāldemokrātu kanclera HELMUTA ŠMITA laikā, bija uzsvērts šāds atzinums: tautas noskaņojums ir svarīgāks par iekšējo kopproduktu. Profesors Erhards sevi neuzskatīja par turīgu, vēl jo vairāk par rūpniecības un komercaprindu interešu aizstāvi, jo citādi viņš nevarēja būt atbildīgs visas vācu tautas priekšā. Tas viņam deva maksimālu uzticības nodrošinājumu. Lai katru cilvēku virzītu uz labklājīgu dzīvi, tieši šis katrs cilvēks ar savu psiholoģiju, katra ģimene ar saviem plāniem, cerībām un maldiem jāpieņem par ekonomiskās dzīves centru. Tādēļ ar viņiem jābūt pastāvīgā saskaņā, nedrīkst viņus mānīt, pamest, nodot, dot mistiskus solījumus, nedrīkst pieļaut, ka citi viņus pieviļ un apkrāp, nepārtraukti jāskaidro sava nostāja un nodomi, savas un valdības kļūdas, kaut arī tas prasa daudz laika un personīgās enerģijas, bet tas attaisnojas ar uzviju. Tas ir TIKUMISKAIS, ATKLĀTAIS godaprāts, kas vienmēr un gandrīz visur nosaka reformu pozitīvos rezultātus. Erhards uzsvēra, atkārtoja un nemitīgi skaidroja Vācijas iedzīvotājiem, ka nav tādas teorijas

un nav tādu brīnumlīdzekļu, lai vienas nakts, viena gada laikā pārvarētu piecpadsmit (1948 –1933) gadu ilgā perioda Vācijas un vācu tautas novirzes no Rietumu attīstības ceļa.

PAKĀPENISKUMA princips izslēdza šoka terapijas metodes. Tas ļāva soli pa solim atjaunot tikumību visos darbības līmeņos. Brīvība nebija kaut kas pārejošs, bīstams un graujošs. Būdams ekonomikas ministrs, Erhards skaidroja, ka valdība nebaidās no brīvības. Brīvība pieprasa tikumību sevis pilnvērtīgai izpausmei. Tikumīga valdība – tikumīga tauta. Brīvību katram un atbildību no katra, ticību sev un valdībai.

Tagad iedomājieties, ka visa šī milzīgā darba vietā profesors un doktors Erhards sāktu dibināt savu politisko partiju, sāktu formēt, meklēt iztapīgus, pakalpīgus cilvēkus, veidot lobijus un frakcijas, vākt līdzekļus, piepirkt un uzpirkt žurnālistus un presi un jo sevišķi ar pilnu krūti mestos virsu bijušiem nacistiem un līdzskrējējiem.

Kāpēc Erhards neizveidoja savu, teiksim, Jauno vai Svaigo partiju vai Vācijas Ceļa partiju, vai Vācijas Saimnieku partiju? Viņam taču bija visas iespējas. Vairākas reizes nedēļā un vajadzības gadījumā arī ekstrēmi uzstājās pa Vācijas radio, vērsās pie tautas, aicināja, skaidroja kļūdas, nodomus, perspektīvas. Ja katrs jaunais politiķis, politoloģijās students būs spējīgs pareizi atbildēt uz šo jautājumu, tad sapratīs, varbūt sapratīs, kādā nepievilcīgā stāvoklī ir Latvija salīdzinājumā ar pēckara Vāciju. Un, ja sapratīs, tad vismaz ir kāds pamats cerībām, ka reāli, t.i., tautas līmenī, tautas un Latvijas labad var sākties pozitīvas pārmaiņas.

Ar vāciešu strādīgumu un jo sevišķi amatniecisko garu tikumību darba attiecībās atjaunoja ātri. Valdība pieņēma likumu, ka virsstundu darbs tiek atbrīvots no ienākuma nodokļa. Ja agrāk brīvā laikā tirgojās, spekulēja un miljoniem cilvēku diendienā «ķemmēja» visus tirgus un sabiedriskās vietas, kur uzturējās amerikāņi, un bija iesaistīti amerikāņu preču un pirmām kārtām cigarešu un pārtikas produktu meklēšanā, glabāšanā, slēpšanā un tālākpārdošanā, tad tagad, pēc šā likuma pieņemšanas un jaunās vācu markas ieviešanas, pēkšņi izrādījās, ka izdevīgāk ir strādāt, nevis nepārtraukti kaut ko meklēt un pārdot tālāk. Bija izdevīgi sākt atjaunot sapostīto un nopostīto, sākt kaut ko izgatavot, ražot un piedāvāt citiem.

Un vai šī lieta, šī pieeja nav atkal aktuāla visā Austrumeiropā? Māršala plāna principi taču ir universāli un fundamentāli vismaz visai Eiropai. Cita lieta, kā tos saprot, kā māk pildīt un īstenot katra tauta, valdība un valsts. Māršala plāns – tas bija paraugs visai pēckara pasaulei vai pilotprojekts. Un savu būtību kā dzīves pārveidošanas paraugs tas nav zaudējis, jo šodien dzīve kardināli jāpārveido un jāuzlabo neskaitāmās zemeslodes vietās.

Viss tiek izzināts salīdzinājumos. Salīdzināsim reformas Vācijā un Latvijā.

1. Reformas Vācijā notika ļoti smagā, sarežģītā, bet cerīgā pēckara periodā. Latvijā reformas notiek brīvos, pesimistiskos, tumšos 90. gados...

2. Vācija reformas raksturoja ar pamatjēdzieniem: pakāpeniski, tikumiski, atklāti. Latvijā reformu pamatjēdzieni: privatizācija par katru cenu, privatizācija caur bankrotu, «sanācija» vai «atveseļošanās» caur badu, ciešanām, deportācijām no dzīvokļiem, valsts iedzīvotāju skaita samazināšana paaugstinātās mirstības dēļ pieņemtās likumdošanas ietvaros.

3. Vācijā totalitārisms bija 13 gadus, un bija nepieciešami 10-12 gadi, lai radītu tirgus saimniecības likumdošanu un iedibinātu tās institūtus un mehānismus. Latvijā totalitārisms bija 50 gadus, bet pakāpeniskums principa vietā ir sevis laušana un esošā noārdes principi ar aklu paklausību SVF un PB.

4. Vācijā bija un ir labi attīstīti un līdzsvaroti abi politiskie spektri: kristīgie demokrāti ar satelītiem vienmēr līdzsvarojas ar sociāldemokrātiem. Latvijā Saeima bija bez kreisā spektra – bez sociāldemokrātiem, bez darba ņēmēju un arodbiedrību interešu aizstāvju bloka, par ko neizpratnē bija visu ziemeļvalstu politiķi.

5. Vācijā savu iedzīvotāju pieprasījumu par precēm un pakalpojumiem sabalansēja ar savā zemē saražoto un savu iedzīvotāju sniegtiem pakalpojumiem. Tas bija iespējams, attīstot ražošanu un maksimāli piesaistot savas valsts un iedzīvotāju līdzekļus. To dēvēja par ražošanas psiholoģijas kultivēšanu. Šīs psiholoģijas uzraudzību Vācijas sociāldemokrātiskā partija metodiski bija noformējusi emocionālā un visiem labi saprotamā brīdinājumā: «Paradīze bagātiem, elle nabagiem – tās ir Vācijas nacionālās briesmas.» Ar šo pātagu politiskās partijas uzraudzīja cita citu un ganīja vēlētājus, pātagoja un ietekmēja valdību, tai skaitā arī gan profesoru un doktoru Erhardu, gan doktoru Adenaueru, pātagoja un dzina bankas pretim ražošanai, pātagoja un šķaidīja monopolus un fīrera iedibinātos varenos karteļus, dibināja kārtību nodokļu pārvaldē, izglītības un jo sevišķi tiesību sistēmā, kas bija kāra uz dolāriem un

sākumā nekādi nevarēja aizmirst pirmskara savstarpējās partiju saites un fīreram, viņa partijai un III reiham dotos solījumus un zvērestus. Latvijā darbojas pārejas perioda likumsakarības. LTF dome šīs likumsakarības nezināja un līdz ar to LTF valdība pieļāva divas pamatkļūdas, kas sagrāva ražošanu: tā vietā, lai strauji pastiprinātu kontroli visos līmeņos un pretdarbotos impērijas sabrukuma periodā objektīvi izbrīvētām lielām enerģijām un kaislībām, kontrole vispār tika novākta. Līdz ar to tika pastiprinātas pārejas perioda negatīvās enerģijas, pavērts ceļš nekontrolējamām grāvējizdarībām. Arī naudas reforma tika veikta tādā veidā, kas samazināja un daudzās vietās pavisam apturēja ražošanu. Pēc LTF nākamās divas valdības jau brauca pa iebraukto sliedi – pakritušo, sagāzto ražošanu vienkārši neaiztika. Lai guļ. *Latvijas ceļa* politiskā valdība to arī attiecīgi noformulēja: valdība netraucē, neiejaucas, neuzbāžas, nekontrolē. Tā šodien ir cilvēki, kuriem Latvija kļuvusi par paradīzi, bet ļoti daudziem vienlaikus pārvērtusies par elli ar lielu bezdarbu, ar vienu no Eiropā viszemākajiem ieņēmuma līmeņiem uz ģimenes locekli, ar cilvēku izmiršanu un teritorijas atbrīvošanu citu etnosu pārstāvjiem. Viss sākās ar, nacionāliem karodziņiem un švakām galviņām.

6. Erhards apmeklēja Ameriku un pārliecināja kongresmeņus, senatorus un biznesmeņus, ka Vācija spējīga ātri ar saviem spēkiem atjaunot saimniecību, izvērst ražošanu un eksportu, samazināt Amerikas izdevumus demokrātijas iedibināšanai Vācijā. Amerikāņiem tas patika. Pēc II pasaules kara ražošanas atjaunošana bija svarīga visai Eiropai. Ieviešot jaunu vācu marku, sākotnējais kurss pret dolāru bija 4:1. Bet kliboja eksports. Marku devalvēja un jaunais kurss bija 4,20:1. Eksports uzlabojās un uzņēma startu uz pasaules līmeni. Tikai 1958. gadā – desmit gadus pēc reformu sākuma, kad jau bija ļoti attīstīta ražošana, marka kļuva konvertējama.

Latvija pirms naudas reformas arī pārliecināja ārzemniekus, tikai gan pavisam par ko citu, nekā to darīja doktors Erhards. Latvijas lata ieviesēji un jo sevišķi konsultanti no Rietumu latviešu vides taču zināja, ka atšķirībā no Erharda laikiem Eiropā ražošana vairs nav problemātiska, bet gan tāda ir atbrīvošanās no saražotā. Tādēļ Eiropai un pasaulei nedrīkst solīt tādu lokanu, pareizi reaģējošu un visur iekļūstošu ar savām precēm un pakalpojumiem Latvijas valsts jauno naudas vienību, jo tā var patraucēt citas valstis, radīt tām neērtības. Tas nozīmēja, ka jaunai naudas vienībai uzreiz jābūt cietai, nelokāmai, ideoloģiski un tikumiski nevainīgai, askētismu nesošai un nepievilcīgai dzīves līmeņa celšanas ziņā. Tā kā ražošanas apjomu un līdz ar to eksporta līmeņa, ar ko latu pamazām nocietināt, nebija, tad vismaz jāņem kārtīgs iepriekšējās, nomaināmās naudas žūksnis – 200 Latvijas valsts rubļu, nevis kā Vācijā ņēma nieka 10, pēc tam 20 reihsmarku, un jāatjauno Latvijas valsts naudas vienība, vismaz ar iepriekšējo nosaukumu. Un arī krievu kopiena ar saviem kara veterāniem un pensionāriem vairs tik skaļi neprotestēja kā pie OMON vienību izvešanas no Latvijas.

Ar vienu vēzienu, pļāvienu un strēlniecisku drosmi tika guldīti daudzi buki kopā ar cilvēkiem. Lats izrādījās tik ciets un nocietināts pret kaimiņu naudām, ka tās apvainojās un atteicās savos tirgos un veikalos balsot par Latvijas precēm un ražojumiem. Nekas cits neatlika, kā latiņiem pašiem sākt aktīvi balsot par Latvijas ražojumiem. Uz augšu, uz priekšu. Cita ceļa taču nav. Tik ilgi impērijā dzīvojot, lai vācieši ar saviem niecīgiem 13 gadiem pastāv pie ratiem, visas cenas taču iespiedušās un atmiņā iekalušās kā reizrēķins līdz diviem dučiem. Maizīte kā bija 22 kapeiciņas, tā ari pārgāja uz 22 santukiņiem. Latvijas tradicionālā prece, kas Ulmaņa I laikos ievirzīja valsti Eiropā un kuras netrūka ministra un pensionāru ēdienkartēs, pirmās šķiras cūkgaļa, kā bija kompartijas laikos 2,20 rubļu, tā arī pārtapa par Ls 2,20 un vēl uz augšu pēc patikas. Un pat vienkāršā skolniekburtnīca kā maksāja divas simtdaļas no iepriekšējās vienības, tā arī pārlēca uz tiem pašiem diviem saņķiem. Un ne tev kādas ķēpas ar cenrāžiem, ne smalkiem rēķiniem.

Lūk, ko nozīmēja Latvijas un latviešu identitāte! Pārmantojamība, tāpatība, uzskatāma sadzīves esamības laikmetgriežu naudas maiņas reformprocesā... Ko tur vēl dažs šaubās, ka netiek skaidrībā ar mūsu identitāti un joprojām turpina meklējumus, meklē formulējumus? Skaidrs, ka tā nāk no pašām, pašām Latvijas sirdsvietām: 1.vidusskola, *Alma Mater* ar fizmata fakultāti, pa vidu tām Brīvības piemineklis ar Trīs Zvaigžņu... simboliku. Un fiziķi, kuri mums māca visu lietu un parādību samērojamību.

7. Profesors Erhards strādāja kopā ar pēckara Vācijas izcilo politiķi un valstsvīru, ilggadējo kristīgo demokrātu līderi Konrādu Adenaueru. Tiek uzskatīts, ka sociāla tirgus saimniecības pakāpeniskā izveidē tieši Adenauers kā kristietis nepieļāva un neforsēja tirgus principu ieviešanu par katru cenu un iepriekš noteiktos termiņos, nerēķinoties ar cilvēku garastāvokli un sociālām sekām. Nekādu tempu un steidzinājumu no amerikāņu puses nepieņēma. Erhards ar savu Ekonomikas ministriju tīši sarežģīja

pieņemamos likumus, lai varētu tos tulkot dažādi un līdz ar to apiet militārās administrācijas rīkojumus un prasības bizonijā. To viņš darīja Vācijas un vācu tautas labā. Nekādas šoka terapijas, lieluma mānijas un iztapības sabiedroto administrācijai. Tādas izdarības un īpašības bija vienlīdz svešas katolim Adenaueram un luterānim Erhardam.

Konkurenci, jā. Tikai ne mežonīgu, bet kopā ar sabiedrisko taisnīgumu. Ekonomiskā konkurence tika pieņemta kā viens no brīvības veidiem un reizē brīvības sastāvdaļa. Sociālais taisnīgums nozīmēja garantēt vienādas starta iespējas un, nepavisam ne garantējot vienādus rezultātus, nozīmēja nepieļaut tādu plāniņu augšējo sabiedrības kārtiņu, kas pierijusies, pārēdusies no greznības un izšķērdīga patēriņa, jo tauta tad nolemta «atveseļošanai caur badu».

Sociālais taisnīgums nozīmēja vienā starta līnijā ar lieliem nolikt arī mazos uzņēmumus. Tieši mazie un vidējie uzņēmēji bija Erharda rūpju bērni, jo tie pašos pirmsākumos iedzīvina veselīgas sacensības, atjautības un izveicības garu, veido to nepārtraukto sadzīviski ģimenisko tirgošanos un tirgus vidi, no kurienes spēkus, enerģiju un cilvēkresursus smeļ lielie nacionāla mēroga uzņēmumi. Erhards taču pats nāca no neliela veikalnieka ģimenes, kurā bija trīs bērni, un lieliski pārzināja, ko nozīmēja ķeizara un Veimāras Vācijā ņemt un atdot kredītus, ko nozīmēja pirktspējas trīskārtēja sarukšana blakus tēva mājām dzīvojošās ģimenēs un kā notiek un cik mokoši noris ģimenes uzņēmuma ūtrupe un izpārdošana pie vispārējas ekonomiskās lejupslīdes.

Kā Latvijā tiek līdzsvarota konkurence un sociālais taisnīgums? Pie šoka terapijas šāda līdzsvara nav. Šoka terapija parasti dod efektu pie jauniem un spēcīgiem organismiem un arī pie diviem nosacījumiem: pie labas psiholoģiskās sagatavotības un kvalificēta terapijas procesa. Pretējā gadījumā ir šoks, šovs un šokējoši rezultāti. Un vispirms jau pati Rīga uz kopējā valsts fona ir gan šoks, gan nebeidzams šovs visdažādākās proporcijās, variācijās un izpausmēs. Tas nāk no Austrumiem. Tallinā un Viļņā, protams, tāda vēriena šoka un šova nav. Rīgas mērogi un amplitūdas, kā arī šovizrādību mentalitāte ir proporcionāla vai tuvu proporcionāla analoģiskām Maskavā notiekošām parādībām un svārstībām. Tas gan notiek privātā biznesā un ar to īpašnieku saistītām izpriecām un izklaidēm. Toties Latvijā kroņa ļaudis arī izdara tīšus grozījumus, tikai gan Civilprocesa kodeksā. Ne jau tautas labā un Latvijas labad, bet gan monopolistu un viņus apkalpojošo finansu struktūru interešu labā. Tā ir atšķirība starp vāciešiem un latviešiem, starp Eiropu un erzacEiropu.

8. Reformas veicot, Vācijā bija daudz kontroles veidu. Formāli visaugstākā kontrole bija militārā administrācija, bet visefektīvākā – vāciešu sirdsapziņa. Amerikāņi nepieļāva, lai partiju savstarpējo cīniņu un intrigu dēļ atzīstami un rezultatīvi strādājošos speciālistus vienkārši nomainītu ar citu partiju cilvēkiem, lai tikai būtu aritmētiskais līdzsvars. Amerikāņu ģenerāļi operēja ar plašākām kategorijām nekā vācu politisko partiju ideologi, jo tie taču visi nāca no III reiha. Partiju buldogi sen būtu «nograuzuši» Erhardu, un ne par kādiem 14 gadiem ekonomikas ministra amatā nevarētu būt runas.

Projicējot Latvijas situāciju uz vācu reformu fona, absolūti skaidrs, ka nekad nebūtu pieļauts, ka Latvijas ceļa vēlmju dēļ tiek nomainīts valdības vadītājs A. Šķēle. Nekāda miljonu zagšana un pazušana, debilas politiķu un advokātu spēlītes «zināju-nezināju», «stāstīšu-nestāstīšu» nekādi nebūtu iespējamas, jo tiktu novērstas pašos pirmsākumos. Speciālais amerikāņu štābs cīņai pret ekonomiskām diversijām bija norūdījies pretmafiju operācijās 30. gadu Amerikā.

Latvijā I. Godmaņa kungs joprojām lepojas, ka likvidēja kontroli un cēla kapitālismu. Tam visam ir dramatiskas sekas, tās būs jūtamas ilgi, varbūt pat liktenīgas, jo tāda pieeja atvēra slūžas un slūžiņas, izborēja caurumus dambjos, ko nekādi nedrīkstēja darīt, pie tam vēl šos pašus caurumus ātri noprivatizēja. Kad valsts kontrolieris Bruno Bārs savāca materiālus par vienu no šādiem caurumiem, kur nozūd Latvijas kuģniecības kuģi, tad viņu vienkārši noņēma no darba. Ne jau Maskava noņēma. Šeit pat tuvāk ir Jēkaba un Brīvības iela. Līdz ar to tiek cementēti pamati banānrepublikas līmenim. Un varbūt tieši Maskavā ir redzamāk, ka banānvalstij tāda flote nav vajadzīga. Šeit jau ir tā neaptveramā atšķirība starp toreizējām reformām Vācijā un analoģiskām šodien Latvijā. Kā rezultāts arī milzīgas atšķirības starp vācu labklājības valsti un Latvijas tautas nabadzību gan Rīgā, gan masveidā nabadzību ārpus Rīgas, Rīgas rajona, Ventspils.

Katram jābūt skaidram, kad tiek runāts par Māršala plānu. Nauda nav galvenais un jo sevišķi eks - PSRS teritorijās. Runāt par Māršala plānu bez amerikāņu klātbūtnes, uzraudzības un kontroles ir vairāk nekā smieklīgi. Tai skaitā arī mūsu valstī. Pēc saņemto ārzemju kredītu daudzuma un, galvenais, to izmantošanas mērķiem un rezultātiem, Latvija savu Māršala plānu sen ir izgāzusi. Līdz ar to Latvijas delegācijas brauciens uz Hāgu šai kontekstā vairs bija tikai lieka līdzekļu un nodokļu maksātāju naudas

tērēšana. Vācija pirmskara apjomus atguva jau 1952. gadā, t.i., četrus gadus pēc reformu sākumā. Latvija, kur nebija nekādu karadarbību, 1990. gada apjomus cer atgūt kaut kad 2005.–2010. gadā??

Veikt reformas, balstoties uz saviem iekšējiem resursiem, spējīgas tikai talantīgas tautas ar talantīgiem vadītājiem. Visi ekonomikas vēsturnieki atzīst, ka Māršala plāns Vācijā bez Erharda reformām nekad nebūtu bijis tik sekmīgs. To apstiprina reformu gaitā Japānā. Brīvo kapitālu pasaulē šodien ir ļoti daudz. Pēc kara nauda bija tikai amerikāņiem. Bet Māršala plāna galvenais atzinums ir tas, ka nauda neizšķir visu, ka ļoti svarīga ir pati reformmāka. Vācu marka kļuva konvertējama tikai 1958. gadā, t.i., desmit gadus pēc ekonomisko reformu uzsākšanas. Līdz 1958. gadam saglabājās valsts noteiktās cenas pārtikas pamatproduktiem. Līdz 1966. gadam nemainīgi saglabājās transporta un pasta tarifi. Vēlāk tie palielinājās, bet iedzīvotājiem tas tika kompensēts ar sociālām izmaksām. Valsts ilgi kontrolēja visu veidu metālu, akmeņogļu, elektroenerģijas un dzīvokļu īres maksas cenas.

Pēc Maršala plāna, ASV piešķīra Vācijai 6,7 miljardus marku lielu aizdevumu, kurš tika atmaksāts 15 gadu laikā. Pat Itālija saņēma par 10% vairāk, nemaz nerunājot par ASV sabiedrotiem. Anglija saņēma 2,5 reizes vairāk nekā Vācija, bet Francija – 2 reizes. Amerikāņi taču savus sabiedrotos nekontrolēja un neuzraudzīja. Un tādēļ ar divreiz lielākiem līdzekļiem rezultāti bija daudz necilāki kā Vācijā, Brīnumi nav masveida parādība.

Vācieši pēdējo simts gadu laikā ir četras reizes kapitāli mainījušies, spējuši mainīties. No feodālām valstiņām, no dzejniekiem un filozofiem līdz ekonomikas lielvalstij. Iedomājieties, vēl 1870. gadā Vācijas preču eksports bija tik niecīgs, ka pat pedantiskā vācu statistika to nav fiksējusi.

Vācu valodas skolotāji un pasniedzēji, vācu kultūras analītiķi, pārzinātāji un fani! Izanalizējiet šīs četras dažādās pārmaiņas vācu mentalitātē pēdējos 100-120 gados, salīdziniet tās ar norisēm latviešu mentalitātē un izgaismojiet tos saviem skolēniem un studentiem.

Skolēni un studenti! Pieprasiet no saviem skolotājiem un pasniedzējiem vācu mentalitātes analīzi un šā fenomena saistību ar sociālās labklājības sistēmas izveidi Vācijas iedzīvotājiem. Izejiet ārpus standarta mācību programmu rāmjiem un sāciet izprast, kas ir noticis un notiek ārpus Latvijas.

Tagad atkal vācieši kārtējo reizi iet pirmie pretim pārmaiņām: eirovalūtas ieviešana un šķiršanās no sociālās labklājības valsts simbola un lepnuma – vācu markas. Tas tiešām nenāks viegli, jo ir no kā šķirties. Patiešām ir.

Četras reizes mainīties simts gados – nu, ziniet, tur patiešām jābūt ļoti spēcīgām gara rezervēm. Ne velti progresīvie krievu domātāji jau divus gadsimtus ar tādu pietāti izrunā šos divus vārdus: vācu gars.

Mēs esam nonākuši līdz vācu brīnuma kvintesencei vai būtībai – vācu garam. Krievi liek pretim krievu ideju; Latvijā – mūsu mentalitāti, amerikāņi amerikānismu. Kādi kuram rezultāti, tas ir jautājums, bet tas ir cits jautājums.

Viena no pēdējām vācu gara izpausmēm vēstures izpratnē notika 1997. gada 27. janvārī. 27. janvāris tika pasludināts par nacionālsociālisma upura atceres dienu. Bija vajadzīgi 50 gadi, lai iedibinātu šo dienu. Tas bija mokoši vācu tautai, sevišķi II pasaules kara dalībniekiem. Un tas tika darīts galvenokārt jauno paaudžu labā, jo izrādās, ka vācu jaunatnei ir baismīgi zemas zināšanas par savas tautas neseno pagātni. Vācu politiķi uzskata, ka viņiem nav tiesību sludināt solidaritāti Eiropā un starp Eiropas tautām, ja nebūs solidaritātes un vēsturisko notikumu izpratnes savā tautā. Šī piemiņas diena ir atgādinājums par neseno vēsturi un tieši domāta solidaritātes stiprināšanai savā tautā un Eiropā.

Domāju, ka tagad arī Latvijā sāks izprast vācu brīnuma ne tikai materiālo, bet ari pašu galveno – garīgo struktūru.

Tagad pieņemsim, ka lasītājs jau sen to visu zina, bet viņu interesē vācu gara īstenošanas mehānismi. Un šeit jāatskatās uz vēsturi. Vācu tautai par savu labklājību un jo sevišķi daudziem emigrantiem par savu relatīvo labklājību vēsturiski jāpateicas vācu strādnieku kustībai un sociāldemokrātijai. Heši šīs kustības panāca to, ka jau kopš kanclera Bismarka valdīšanas laikiem Vācija ir sociāla valsts. Strādnieku kustība pēc II pasaules kara noformējās arodbiedrību aktivitātēs.

Pats īstenošanas mehānisms ir šāds: katrs Vācijā strādājošais ir apdrošināts pret nelaimes gadījumiem, slimībām un bezdarbu. To attiecīgi nodrošina triju veidu atskaitījumi, kurus uz pusēm veic darba ņēmēji ar darba devējiem.

Šāda aina Latvijai ir kaut kādā fantāzijās līmenī. Iedomājieties mūsu meža cirtējus, kazino un nakts kluba darbiniekus apdrošinātus pret bezdarbu, nelaimēm, slimībām! Tad jau Rīgā vairs nebūs tik daudz jaunāko marku automašīnu, nebūs tādu izpriecu. Nē, tam mūsu Saeimas deputāti nekad nepiekritīs. Tauta taču pati to negrib, jo viņa taču nebalsoja par tādiem deputātiem, nebalsoja par labklājīgas valsts

programmu. Tā mēs atkal nonācām pie tautas gara. Šeit un tieši šeit – gara izpausmē – arī slēpjas Vācijas un Latvijas atšķirības dzīves līmeņos.

III nodaļa

Pirmā piecgade

Pieci gadi pēc LTF 2. kongresa

Ko iesēja, to jau sāk pļaut. Tas ir kosmiskās sūtības vai Karmas likums.

Pieci gadi bija kompartijas un sociālisma sistēmas mērogs. Tagad mērogus darina Brisele. Manuprāt, arī vēlāk atskatīsies uz piecgadīgo 1990. –1994. gada laikposmu. Ar 1995. gadu Latvijā sākās citas, atšķirīgas norises. Tādēļ minētā piecgade bija ne tikai vēsturisku pārmainu laiks, bet ari brīdinājums par tālākiem notikumiem. Saimnieciskā dzīvē situācija nebija izprasta, ko apliecināja nākamā gada notikumi.

Vai situācija bija tik sarežģīta un nevadāma? Lai spriestu, atskatīsimies uz pirmajiem pieciem gadiem pēc vēsturiskā, varbūt pat liktenīgā Latvijas Tautas frontes 2. kongresa 1989. gada novembrī. Manuprāt, raksturīgākais, ko izjuta visi atjaunotās LR iedzīvotāji.

Pirmkārt, padomju impērijas sabrukuma un pārejas perioda vēsturiskās un sociālās likumsakarības, LTF pasludināto Austrumu – Rietumu tilta filozofiju un šā perioda liberālos gan vecos, gan jaunos likumus, gan likumu trūkumu vislabāk izmantoja un savā labā materializēja aktīvākie, jaunākie Latvijas iedzīvotāji. Šis bija straujš Latvijas rietumizācijas, amerikanizācijas ar pāreju bananizācijā periods, kurā izteikti labāk veicās nelatviešiem, jo viņu mentalitāte stāv tuvāk amerikāņiem nekā baltiešiem. Tas ir dabiski, jo amerikāņi taču arī ir ieceļotāji un emigranti.

Otrkārt, šai periodā privātpersonas, privātstruktūras un privātkapitāls totāli apspēlēja un apsteidza valsts struktūras. Valsts ražošanas, apkalpojošās jomas un finansu sektori nebija sagatavojušies informācijas un tirdzniecības liberalizācijai. Iestrāžu nākotnē, modernizācijas un diversifikācijas plānu un mērķu nebija vai tikpat kā nebija. Lielos valsts uzņēmumos lielais iebraucēju un pensijas vecuma darbinieku skaits bija negatīvi noskaņots pret jebkādām pārmaiņām un reformām.

Treškārt, no naudas un finansu sistēmas reformām un šeit pieņemtiem politiskiem lēmumiem cieta visi. Privātstruktūras no šiem belzieniem atžilba ātri, bet daudzām valsts struktūrām, pensionāriem, lielģimenēm un trūcīgiem ļaudīm tās bija liktenīgas. Daudzi tika noguldīti, *norullēti* gar zemi, izsvītroti no reģistriem.

Ceturtkārt, valsts rūpniecības sektorā valsts uzņēmumu ieguldījums speciālistu pārkvalifikācijā, to sagatavošanā ārzemēs bija niecīgs. Stažēties un mācīties uz ārzemēm brauca un brauc galvenokārt banku un finansu darbinieki, privātfirmu pārstāvji. Mirklis bija ļoti svarīgs, jo pie reformām vajadzīgo speciālistu trūkums agri vai vēlu radīs nestabilitāti makroekonomikas līmenī. Valsts uzņēmumu vadītāji gan teic, ka viņiem tādām lietām naudas nav. No savas pieredzes zinu – tā ir *blefošana*. Valsts uzņēmumos vienmēr bijušas kādas nevajadzīgas materiālās vērtības, kuras varēja pārdot un iegūt līdzekļus mācību mērķprogrammām. Cita lieta, ka valsts uzņēmumu vadībai speciālistus sūtīt uz ārzemēm bija bīstami. Jaunāki un talantīgāki, viņi ātri varēja nomainīt esošos priekšniekus un direktorus.

Kad Viss jau bija stingri nokavēts, valdības vadītājs M. Gailis beidzot noformulēja vienu no valsts sektora nīkuļošanas cēloņiem: «Vēl viena problēma, kas bija atstāta novārtā, ir valsts uzņēmumu pārvaldīšana, liela tiesa šo uzņēmumu ir kļuvuši par direktoru iedzīvošanās vietu. Viņi maksā minimālas aldziņas darbiniekiem un izpārdod pamatfondus.» (Diena, 19.12.94.) To visu pieļauj «brīnišķīgais» likums par valsts uzņēmumu. Tas neliek meklēt un sagatavot kvalificētus speciālistus, nespiež kooperēties, diversificēties, meklēt sanācijas iespējas utt. To varēja darīt un tikpat labi arī nedarīt. Gan tā un tā bija pareizi.

Piektkārt, nesagatavotība kā dzīves un darba stils. Ka daļa iedzīvotāju nav sagatavota pārmaiņām un jaunievedumiem, tas raksturīgs visām reformām. Sabiedriskām sistēmām taču ir liela inerce. Ļaunākais – nesagatavotība spices cilvēkos: deputātos, ministros, zinātniekos. Vārdu sakot, tajos, kas pārstāvēja valsti, valsts sektoru. Tādēļ privātstruktūras viegli tika galā, apspēlēja valsts struktūras.

5. Saeimas deputāts, ar iecerēm, idejām un projektiem pārņemtais uzņēmējs Ēriks Kaža teica: «Pats traģiskākais, ka valdībai joprojām nav mazo pilsētu un lauku attīstības koncepcijas. Ģirtam Lūkinam darbs neveicās tāpēc, ka viņam nebija ne koncepcijas, ne pilnvaru, ne izpildītāju.» (Diena, 22.10.94.)

Ja nav koncepcijas un projektu, protams, nav arī izpratnes, ko šeit varēja runāt par pilnvarām? Pasarg Dievs, mūs no tādiem deputātiem un ministriem. Ja ministra posteņa kandidāts nav piedalījies projektu izstrādē, nav izgājis šo etapu, strādājot savā nozarē vai starpnozaru struktūrā, ja aiz viņa nestāv eksperti un analītiķi, kas redz reformas visu notikumu kopsakarībā un visas valsts mērogā, tad šādam kandidātam, lai pārstāvētu kādu politisko partiju, ministra krēsls nav domāts. Ir jāvairās no šādiem kandidātiem un partijām, kas viņu izbīda.

Līdz 1994, gada beigām valdības reti kad lietas sauca īstajos vārdos. Šķiet, ka pēc Raimonda Paula to izdarīja lauksaimniecības ministrs Ārijs Ūdris: «Lauksaimniecībā jau četrus gadus esam strādājuši bez konkrētiem mērķiem, bez attīstības programmas.» ... Vēl lielāka problēma ir lauksaimniecības zinātnes pētījumi. Piemēram, pagājušogad no valsts budžeta finansētajām lauksaimniecības zinātniskajām tēmām praktiski nav nekāda pielietojuma un nozīmes... «patlaban esot tāds iespaids, ka mūsu zinātnieki paši nesaprot, kāds ir viņu uzdevums.» (*Lauku Avīze*, 21.10.94.)

Izsakoties Zilā kalna Martas leksikā, tie bija stipri vārdi. Par nožēlu, tie nāca par vēlu. Līdzīga situācija ar praktisko zinātni līdz šim bija gandrīz visās nozarēs, izņemot organisko sintēzi un ar to saistītos virzienus.

Zinātnieki, tāpat kā visi cilvēki, dara un māk to, ko māk. To arī viņi nesa uz savu nozaru ministrijām un Ministru Padomi. Bet šodien jau bija vajadzīgs kaut kas cits, bet rītdienai – pavisam cits. Kad 1991. gada decembrī kādam metodologam, kas bija strādājis Čehoslovakijā, parādīju, ko zinātnieki piedāvā 1992. gadam, lai MP apstiprina finansēšanai, atbilde bija šāda: «Augstākais no tā atstāt 10-15%, pārējos lai Ivars ielidina papīrgrozā un nešķiež budžeta līdzekļus.» Jāpaiet vēl trim gadiem, līdz A. Ūdra kungs secina to pašu.

Ja toreiz būtu pildītas šo neatkarīgo ekspertu rekomendācijas, skandāls, protams, izceltos varens. Brēka būtu kolhoznieku nama augstumā. Viens gan skaidrs: tas būtu sāpīgi sulīgs ķirurga grieziens pa dažām mīkstām vietām, izgulētām impērijas mīkstos aizgaldos. Toties svētīgs gan, kas būtu redzams un jūtams jau pēc gadiem sešiem, astoņiem. Uz pašu ķirurgu jau nākamā gadsimta sākumā ari skatītos ar citām acīm. Lieta tāda, ka šo operāciju sauc par autodiskvalifikāciju. Pēc totalitārā režīma sabrukšanas un jaunas, lai ari atjaunotas valsts izveidošanos ar diametrāli pretēju ideoloģiju, visiem zinātniekiem un viņu kolektīviem bija jāveic autodiskvalifikācija. Ja viņi grib palikt zinātnieki jaunā sociāli ekonomiskā un politiskā sistēmā. Tas ir obligāts attīrīšanās process totalitāro režīmu seku likvidēšanā. Pie tādiem procesiem pieskaitāma ari denacifikācija un dekomunizācija. Tas nenotika, un pagātne daļēji turpinājās.

Autodiskvalifikācijai bija jānotiek divos virzienos, divās dimensijās: ideoloģiskā un profesionālā. Pedagogiem, pasniedzējiem attīrīšanās trijos virzienos, ieskaitot reliģiju. Kareivīgiem ateistiem nekādi nedrīkstēja ļaut turpināt darbu valsts mācību iestādēs. Valsts mēroga autodiskvalifikāciju un attīrīšanos pārsvītroja Latvijas ekskomunisti, savienojoties ar Pasaules brīvo latviešu apvienību.

Komunistiskās ideoloģijas uzdevums bija visus nonivelēt un turēt režīma paklausībā, deleģēt tikai skrūvīšu lomai milzīgā totalitārisma mehānismā. Paši komunisti bija marķētas skrūvītes. No pārējiem atšķīrās ar to, ka viņiem bija iemontētas paklausības vai sāpju podziņas. Tās darbināja un spaidīja no impērijas centra un apakšcentriem, no partijas un drošības dienestu komitejām. Ļoti daudziem šīs podziņas vēl palikuša, tās darbina ārpus Latvijas. Daudziem tās ir pārmontētas uz citiem kodiem un signāliem, draudot ar viņu darbības atmaskošanu gan pagātnē, gan arī jau laika periodā pēc neatkarības atjaunošanas. Un loks ir atkal noslēgts un no jauna nominēts.

Autodiskvalifikāciju var veikt vienīgi individuāli un profesionālā plāksnē. Mūsu skatītā piecgadē kaut ko līdzīgu autodiskvalifikācijai bija uzsācis kultūras ministrs Raimonds Pauls. Kā jau katrā pirmveikumā, tur bija kļūdas. Bet principā tas bija pareizs ceļš uz neatkarības nostiprināšanu. Vienam cilvēkam, kaut ari ministram, nav iespējams attīrīt savu nozari, ja nav kopējas valsts politikas. Un tāds ministrs bija vienīgais, jo viņš nebija ļāvies iemontēt sevī ideoloģijas sāpju spiedpodziņu, līdz ar to savā apziņā atstājot vietu godprātībai un profesionālismam. Bet šo fenomenu pa īstam novērtēs nākamā gadsimtā ap 2020. gadu, t.i., uz Latvijas valsts simtgadi.

Neskatoties, ka pati valsts vara nav attīrījusies no pagātnes, ir jāstrādā individuāli. Kam jāstrādā? Kas var, kas nav bijis par marķēto skrūvīti. Visos laikos un sabiedrībās ir godprātīgi un godīgi zināt-

nieki, intelektuāļi, ierēdņi un pilsoņi, nekorumpētie, nepasūtāmie žurnālisti un redaktori, neatkarīgie pedagogi utt.

1994. gada rudenī Latvijā bija izstāde «Investīcijas '94». Tās rezultāti parādīja, ka finansu sistēma jāpārbūvē, ka tā ir mazauglīga, ka LTF 2. kongresa pasludinātās idejas pašlaik, t.i., tieši pēc pieciem gadiem ar esošiem paņēmieniem īstenot neizdosies. Manuprāt, tas bija ļoti lietišķs un reizē draudīgs brīdinājums. To, protams, vērā neņēma, un tas nav izprasts līdz šai dienai.

Situācija apmēram bija šāda. Iedomājieties, ka kāda ģimene jūs gan pieklājīgi, gan uzstājīgi lūdz un lūdz pēc iespējas biežāk nākt pie viņiem ciemos. Pie tam zināms, ka vienmēr līdzi jāņem lielas, vērtīgas dāvanas un krietns naudas žūksnis. Beidzot jūs ierodaties šai ģimenē un jums atklājas īstā aina. Lietas un mantas haotiski saliktas, absurdi sagrupētas un pat izmētātas, tīrie un netīrie trauki sajaukti, nenovākti, pagaldes piekrautas un paši galdi apkrauti ar iedzīvi. Jūs sagaida laipna saimniece ar spēkpilniem zaļoksnējiem runasvīriem, kas savā izpratnes līmenī skaidro viesiem situāciju: nav naudas, lai saklātu gultas, izslaucītu istabas, tiktu galā ar to mantu haosu un noskaidrotu, cik to trauku īsti vajadzīgs, kur tos nomazgāt un kur salikt. Un, ja viesi atveduši labas dāvanas un vēl iedos labi daudz naudas, nu, tad jau gan māju savedis kārtībā. Izstādē «Investīcijas '94» Latvija bija šīs laipnās saimnieces lomā un līdzīgā situācijā. Nebija projektu savas naudas un iekšējo resursu piesaistīšanā un izmantošanā. Viss bija vērsts tikai uz naudas iegūšanu no ārienes.

Citādāk arī nevarēja būt. Visa nauda valstī ir sajaukta. Nav atsevišķi investīciju un attīstības banku; Viss sajaukts kopā komercbankās un ar komercbankām. ASV un Eiropā tas bija nodalīts jau 30. gados. Nav nozares banku, nav arodbiedrības banku. Vienas nozares darbiniekiem nav kur vienkopus sakoncentrēt savus personiskos līdzekļus, lai pēc tam ieguldītu tālejošos pasākumos. Nav krājaizdevumu sabiedrību, kas ir pirmais solis uz iedzīvotāju pašorganizēšanos un labklājību. Nevienā izstādē pārstāvētā banka nevarēja palepoties, ka tā finansētu kādas ražošanas nozares, attīstību vai atsevišķas ražošanas programmas izpildi. Pašfinansēšanās mehānisms neattīstīts, neizsvērts, ignorēts.

Tie sajauktie nesaderīgie trauki saimniecei ir tā pati, bija tā pati sajauktā nauda bankās, ar kuras daudzumu dižojas baņķieri un tai pašā laikā neatrod pielietojumu Latvijas saimniecības attīstībai.

Ārzemnieki šo patieso stāvokli uztvēra jūtīgi, izprata un attiecīgi arī novērtēja.

Atvērtās sistēmās autodiskvalifikācijas procesi ir nepārtraukti, rit ikdienišķi. Tirgus, konkurence, cenas, tarifi, streiki – tas viss veido nepārtrauktu ekspertīzi. Padomju sistēmā neatkarīgs eksperts bija unikāla un nevēlama parādība. Viņus parasti izstūma no sabiedrības, izolēja. Pēc neatkarīgo ekspertu slēdziena, nomenklatūrai parasti bija jāatstāj savi posteņi. Kas pacēla roku pret nomenklatūru, tas atvēzējās pret kompartiju un sistēmu kopumā.

Ideāls variants – ekspertu nomainīt ar skaitītāju, reģistrācijas aparātu. Objektivitāte pret subjektivitāti. Bet ari tam bija vajadzīga režīma atļauja.

1994. gadā Latvijā jau pamazām, pa retam sākās īsto monopolu – Latvenergo, siltuma un ūdens saimniecību – kritika. Monopoli individuālos skaitītājus dzīvojamās telpās, protams, noraidīja.

1994. gadā Visvaldis Lācis brīdināja Latvijas iedzīvotājus un valdību no ilūzijām, ka iestāšanās Eiropas Savienībā nesīs mūsu valstij tūlītēju uzplaukumu. ES valstīs ir 18 miljoni bezdarbnieku. Tehnoloģiskās jaudas Eiropā neprasa jaunas darba vietas. Darbaspēka pārkvalifikācija Vācijā bezdarba problēmu nelikvidē. Ikgadējais nacionālā kopprodukta pieaugums par 3-5 procentiem notiek bez darba vietu pieauguma. Vācijas jaudas ir tik lielas, ka ar savām precēm var apgādāt visu Austrumeiropu. Tādēļ tai vajadzīga ekonomiskā telpa Austrumos. Ko Vācija nepanāca ar militāru spēku divos pasaules karos, to nākamos desmit gados panāks ar savas ekonomikas varenību. LC politikai pietrūkst nākotnes vīziju. Galējs liberālisms un robežu atvērtība dzen nabadzībā Latvijas tautu.

Liberālisms lielākās devās un nepieradušiem organismiem - nesagatavotiem cilvēkiem – ir kā plaucējošs ūdens, pat kā inde. Hruščova liberālisms noveda pie stagnācijas, Gorbačova – pie sabrukuma, bet «Latvijas ceļa» – pie Latvijas tautas nabadzības un Latvijas iedzīvotāju nepārtrauktas samazināšanās.

Piecu gadu laikposmā pēc LTF 2. kongresa Latvija bija tā mainījusies, ka, manuprāt, vēl nav atrasti pareizie vārdi šā laikposma lejupslīdes apzīmēšanai. Tas vēl jāpēta ekonomikas vēsturniekiem. Balle Rundāles pilī vai Latvijas Titānikballe, kas notika gadu iepriekš, paradoksāli un drausmīgi ietekmēja laukus. Kādos vēl vēstures laikposmos redzēts, ka zemnieki vasaras vidū nolikvidē ganāmpulkus. 1994. gada saulainā augustā daudzās liellopu fermās durvis tika atrautas un līdz šim laikam stāv vaļā vai vispār nozudušas.

Septembrī bija gaidāma kārtējā depozītu noguldījumu procentu likmes samazināšanās komercbankās, tai skaitā ari Titānikballē izreklamētai «Bankai Baltija». Bija jāsteidzas. Un tādēļ daudzu fermu iemītnieces jūlijā-augustā nonāca gaļas kombinātos. Aizceļoja veseliem ganāmpulkiem, bet nauda, ja to maksāja uzreiz, «Bankā Baltija». Ogļmelnie sakritušies āboliņa siena zārdi no 1994. gada vasaras šādu fermu tuvumā vēl bija redzami 1997. gada vasarā.

Pienāca 1994. gada augusta nogale. Drudžaina gatavošanās skolas sākumam. Masveidīgi trūkst naudas. Nolikvidēto ganāmpulku kopējas un slaucējas izmisumā. Nekad, nekad vēl Latvijā nav bijis tā, ka nav naudas skolas grāmatām, skolas somai, čībiņām. Laukos sievietes masveidā pārdod Rīgas uzpircējiem privatizācijas sertifikātus. Pareizāk sakot, atdod sava mūža un darba novērtējumu. Pat lūdzas, lai panēm, vienalga, par cik: par 60, 50, pat 30 santīmiem. Ka tik kaut kā bērnus varētu sagatavot, savīkstīt skolā iešanai.

1. septembris daudzās ģimenēs un jo sevišķi nepilnās ģimenēs ir kļuvis par šoka, pazemojuma un pārbaudījuma laiku. Nav lielāka pazemojuma Baltijas mentalitātes sievietei un lielāka apkaunojuma Latvijas valdībai, Saeimai, Valsts prezidentam, kad Latvijas brīvvalstī sieviete savu bērnu vai bērnus nevar sūtīt pamatskoliņā naudas trūkuma dēļ.

Līdz ar 1994.gada 1. septembri pienāca šaušalīga informācija. Apmēram 13 000 bērnu visā Latvijā palikuši mājās līdzekļu trūkuma dēļ. Trīspadsmit tūkstoši. Tas ir 130 lauku skoliņu. Simboliski slēgtas, aizvērtas XX gadsimta beigās. Toties iknedēļas banku vēstīs daudzos *Priekšpusdienas ekspreša* raidījumos Latvijas Radio 1. programmā uzstājās baņķieru kungi, Repšes un Rimševica kungi ar informāciju, cik ātri aug noguldījumi bankās, cik stabils ir lats un cik viss ir nepamatots, izbaumots par bankrotiem un banku krīzēm.

Protams, ka skolā negājēju skaits samazinās, tas tiek precizēts, bet šoks ir saņemts. Un pirmām kārtām šokētai bija jābūt valdībai. Esmu aprobežots, jo nevaru izprast kā kungi var līst, spraukties iekšā tik Latvijai nesamērīgi dārgi iegādātos valsts limuzīnos, ja turpat blakus bērniem nav ko ēst un nav iespējas iet skolā. Tas nozīmē, ka valstī notikusi tikumiska mutācija. Un tādēļ vien nākamajā termiņā Valsts prezidenta amatā jānāk Sievietei, jo tad vismaz rodas izredzes uz attīrīšanos, uz tautas garīgo atveseļošanos XXI gadsimtā. Bet tagad tie limuzīni, kabineti, sēžu zāles un privilēģijas ir kā greznumlietas, kā dārgi juvelierizstrādājumi uz roku stumbeņiem.

1995. gada sākumā, t.i., sākoties sestajam gadam pēc liktenīgā LTV 2. kongresa, Latvija jau bija kapitāli mainījusies. «Latvijas ceļš» kā bijušo Latvijas kompartijas funkcionāru un Pasaules brīvo latviešu apvienības kunga simbioze, politiskā vadība turpināja liberalizācijas un polarizācijas kursu. 1995. gada pirmā ceturksnī no kārtējā pusgada reisa Latvijā atgriezies kāds Latvijas kuģniecības kapteinis izteicās šādi: «Es vairs nesaprotu, kur atrodos. Visur prezidenti un prezentācijas. Visur deputāti, ministri, Valsts ministri un ministru biedri. Visādas lietas notikušas, bet vainīgo nav. Valsts uzņēmumi aizdod naudu, tirgojas ar bankām. Stāsta, būšot banku bankroti, bet visas avīzes pilnas, ka Centra, Depozītu un Banka Baltija apvienošoties, lai būtu lielākā banka Austrumeiropā. Naudas zagļu firmas netiek sodītas. Viņa apkalpē gandrīz visi tādās firmās pazaudējuši visu un, kurš vien var, tagad raujas projām uz ārzemju kuģiem, jo nevar taču pusgadu sēdēt mājās, kad ģimenei nav naudas. Kur vien lasi un klausies, blēdis blēža galā...» Pirmā piecgade pēc LTF 2. kongresa – tā bija resursu izšķiešanas, nozaudēšanas piecgade.

Nav finansu stabilizācijas

Finansu stabilizāciju (FS) nevarēja veikt bez valsts aktīvas, pārdomātas līdzdalības un kontroles. FS mērķis – ekonomiskā stabilizācija, attīstība un līdz ar to tautas labklājības paaugstināšana. Šāda attīstība domāta iedzīvotāju vairākumam, pamatmasai, nevis lielkapitālam, kā tas praktiski noticis Latvijā. Cerības uz ekonomisko stabilizāciju Latvijas Banka un valdība saistīja vienīgi ar monetārām metodēm. Bet jau 1992. gada otrā pusē notikumi gan Latvijā un Austrumeiropā, gan resursiem bagātā Krievijā liecināja, ka tikai ar monetārismu FS neiedibināt.

FS ir pārejas perioda stratēģija. Tā balstās uz valsts uzņēmumu un valsts iedzīvotāju iekšējo resursu aizsardzību, izmantošanu un pavairošanu. Šeit ir trīs galvenie virzieni. Izpildvara nevis neiejaucas, netraucē un neregulē, kā to darīja Godmaņa valdība un jo sevišķi Birkava kabinets, bet gan, tieši otrādi, aktīvi veic demonopolizāciju. Veic privatizāciju, bet tā, lai aizsargātu jau esošos īpašumus un attīstītu ražošanas jomu. Organizē naudas ieguldījumu un kapitālieguldījumu drastisku aizsardzību. Tas netika

darīts vai labākajā gadījumā palaists pašplūsmā. Un citādi jau arī nevarēja būt, jo nebija formulēta reformu filozofija, bet galvenais, nebija formulēti reformas iekšējie resursi.

FS visciešāk saistās ar iedzīvotāju uzticību valdībai un līdz ar to dzīves demokrātiskiem pārveidojumiem, Latvijas valstiskumam un III atmodas deklarētiem ideāliem. FS skar katru valsts iedzīvotāju un savā būtībā ir varas dialogs ar tautu, kas nepārtraukti tiek veikts caur iekšējo patēriņu. Tas parāda, kādās savstarpējās attiecībās valstī ir ražošanas un patēriņa jomas un līdz ar to arī, kādas ir cilvēku pirktspējas.

Sociālismā tautas patēriņš bija otršķirīgs faktors, kas dibināts pēc atlikuma principa, kā jau visa tautsaimniecības «B» grupa. Starptautisko Valūtas fondu un tā visām valstīm uzspiesto monetārismu arī neinteresē iekšējais patēriņš. Arī ne iedzīvotāju pirktspēja, ne vietējā ražošana. Tas pilnīgi tiek atstāts katras valdības ziņā. Un, ja valdība ir nemākulīga un neizprot, ka tautas patēriņš ir iekšējās attīstības priekšnoteikums un dzinulis, tad ari izveidojas šodienas situācija. Iedzīvotāji ir saslāņoti ne tikai bagātos un nabagos, bet gan niecīga daudzuma bagātniekos un milzīga daudzuma ļoti nabadzīgos. Bagātie pērk tikai importa preces, bet nabagie un ļoti nabagie, kas katrā valstī ir potenciālie pašmāju ražojumu pircēji, nevar iegādāties pat Latvijā ražotās preces. Apģērbu un apavus saņem par brīvu vai simbolisku cenu no humānās palīdzības klāsta. Abos līmeņos – visaugstākā un viszemākā – tiek stimulēts un valda imports. Viduslīmeņa nav, jo nav veikta šī FS. Tātad nav demonopolizēti enerģijas un siltuma piegādes monstri. Līdz ar to viduvējas ģimenes ienākumu un izdevumu bilance ir bezcerīga. Nav un nebija FS – nav ticības valdībai. Nav ticības demokrātijai.

Notiekošais Latvijā nav nekas jauns. Viss kaut kad, kaut kur jau ir noticis agrāk. Mums atliek vienīgi mācīties. Valstu un tautu mācīšanās no citu kļūdām ir samērā reta parādība. Finansu stabilizācijas kļūdas pieļāva arī Meksika. Apmēram gadus desmit pirms Latvijas. Tur arī bankās bija noteiktas augstas depozītlikmes, lai veicinātu kapitāla ieplūdi no ārienes. Pie mums tas notika 1992.-1994. gadā. Neskatoties uz šādu kapitāla ieplūdi, ikgadējais kopprodukta pieaugums Meksikā bija neliels, 2-3%, un to aprija daudz lielāka inflācija. Turpretī Latvijā 1992.–1994. gadā, neskatoties uz kapitāla ieplūdi no NVS valstīm un Ukrainas, notika nepārtraukta rūpniecības un lauksaimniecības kopprodukta lejupslīde. Tai pašā laikā mūsu baņķieri un komercbanku apvienības priekšsēdētājs Tverijonasa kungs gandrīz katrā intervijā 1994. gadā un 1995. gada pirmajos mēnešos uzsvēra, ka komercbanku sistēmā uzkrāti ievērojami naudas līdzekļi un ka viņiem nav pielietojuma Latvijā. Robežām esot vaļā, imports bija neierobežots un līdz ar to riska faktors tautsaimniecībai milzīgs. Latvijas iedzīvotājiem un uzņēmumiem nebija iespējams savus brīvos līdzekļus ieguldīt tālejošos pasākumos: pensiju fondos, holdingsabiedrībās, ražošanas attīstības fondos. Šo fondu nebija. Valdība kā politiskā valdība nebija veikusi FS, bet pagātne mums neko tādu neatstāja. Tādēļ intensīvi tika pirktas importa patēriņa preces. Līdz ar to Latvijas uzņēmumu un iedzīvotāju noguldījumu īpatsvars samazinājās salīdzinājumā ar ārzemju kapitāla uzkrāšanos mūsu komercbankās. Banku krīze 1995. gadā lielāko daļu no Latvijas iekšējiem noguldījumiem vispār pazudināja. Daudzu iedzīvotāju dzīves līmenis noslīdēja zem iztikas minimuma.

Lūk, ko par Meksikā notikušo raksta Masačūsetsas Tehnoloģiskā institūta ekonomikas profesors, Pasaules Bankas un Starptautiskā Valūtas fonda padomnieks Rudi Dornbušs: «No latīņamerikāņu kļūdām var mācīties SVF un Krievijas Federācija. Būtu kļūdaini apgalvot, ka Meksikas krīze bija vienīgais sava veida nelaimes gadījums, kurš diez vai var atkārtoties citā vietā. Meksikas krīze ir bagāta ar piemēriem, kuri ir jāizstudē visu valstu valdībām no Baltijas līdz Ķīnai. Katastrofas iemesls – noguldījumu trūkums. Jebkurā valstī ar pārejas ekonomiku noguldījumu trūkums un tā rezultātā par daudz lielā atvērtība ārzemju kapitālam var radīt dziļas problēmas.

Peso kursa krasa paaugstināšanās sakarā ar valdības cīņu ar inflāciju, par daudz stingrā darba algas kontrole Meksiku padarīja ļoti neaizsargātu. 1995.gadā vidējais ienākums uz vienu cilvēku atkrita atpakaļ par 25 gadiem. ...Šodien Meksikā ir dziļa krīze. Ienākumi uz cilvēku vēl samazināsies par 10%, aug bankrotu un bezdarbnieku skaits. Ievērojami kritusi reālā alga.»

Atgriezīsimies vēl pie R. Dornbuša. Viņš izdarīja vēl divus svarīgus secinājumus.

Pirmkārt, Meksikas valdība pārvarēja vilinājumu vienkāršot risinājumus ar tādiem paņēmieniem kā naudas drukāšana, svarīgu stratēģisku objektu privatizācija un īpašumu denacionalizācija. Tas ir paraugs Austrumeiropas, Krievijas un NVS tautām.

Otrkārt, ar ārzemju investīcijām nevar nomaskēt savu iekšējo naudas noguldījumu trūkumu. Par to jādomā bijušo sociālistisko valstu vadītājiem, pirms atvērt valsti ārzemju kapitāla ieplūdei. Pats drošā-

kais ceļš uz nepārtrauktu ekonomisko attīstību – iekšējie noguldījumi un maksājumu bilances aktīvais saldo.

Grūtības un valsts

Pārmaiņas notiek ātri un ļoti ātri. Pierast grūti, pastāvīgi pielāgoties vēl grūtāk. Tātad krīze. Bet kāda?

Sociāla, intelektuāla, vadītnespējas vai tikai tradīciju krīze, kad laiks sāk ritēt par ātru un cilvēku paaudzes nespēj tikpat ātri mainīties.

Pie grūtībām un krīzēm šāda likumsakarība: jo ilgāka tautas vēsture, jo grūtāk pielāgoties. Tādēļ, piemēram, amerikāņi visas pārmaiņas un grūtības uztver vieglāk nekā vecā pasaule. Viņiem taču nav aiz muguras ilgstošas vēstures. Līdz ar to Eiropā tradīciju krīzes dziļākas un ar to jārēķinās.

Ir noticis pirmais struktūrpārbūves posms liberālā tautsaimniecības modeļa izveidē. Izveidoti finansu, vērtspapīru un to tirdzniecības sektori. Kā jau tika diskutēts perestroikas laikos, PSRS tādu sektoru nebija. Bez tiem vispār nevar būt runas par tirgu kā tādu. Patīk vai nepatīk, tie pie mums ir.

Valsts atstāja novārtā ražošanas jomu. Ārzemniekiem arī tā pagaidām nav vajadzīga. Viņi vispirms iet attīstītākos un ātras atdeves tirgus sektoros. Ražošanā vispirms jāieplūst pašmāju kapitālam. Tas ir signāls arī ārzemniekiem, kad vietējie balso ar saviem ieguldījumiem. Viņi taču apstākļus savās mājās pārzina labāk.

Grūtību pārvarēšana ir valsts pārvaldes māksla. Tiesa gan, atvērtās sabiedrībās un sistēmās. Pie totalitāriem un autoritāriem režīmiem grūtības jāslēpj, jāiebīda dziļāk. Atvērtā sabiedrībā grūtības jāizceļ gaismā, pastāvīgi jāaktualizē, jāpārvar, jāatskaitās sabiedrībai.

Tirgus un liberālās saimniecības galvenais ienaidnieks ir meli, nepatiesīga un vienpusīga informācija. Bet komunisms bija izteikta melu sistēma. Līdz ar to brīvā prese ir instruments, kas veicina liberālās saimniecības attīstību un vērsts pret tās galveno ienaidnieku. Tas nozīmē, ka viens no valsts pārvaldes uzdevumiem ir nodrošināt brīvu preses darbību visā valstī. Un ne tikai brīvās ekonomiskās zonās un lielās pilsētās.

Kad grūtības pareizi nosauktas un fiksētas, tās izdodas arī pārvarēt. Bet ar demokrātiskām metodēm, plašu tautas iesaisti, veicot izskaidrošanu un apmācību. Tas gan ir nogurdinoši, ilgstoši un bez ārēja efekta. To pašu var veikt ar meritokrātijas paņēmieniem, t.i., ar intelekta spiedienu, pat intelekta diktatūru. Vajag tikai atrast tādu stipru reformatoru, kas valsts ratus pēc iespējas ātrāk izvilktu no sāpju ielejas. Tiesa, daudzi no šiem ratiem izkritīs, izvelsies, pazudīs. Bet tie ir ceļa izdevumi un nobirumi. Katrai tautai savi.

Pie liberālas ekonomikas vajadzīga minimāla, bet efektīva valsts pārvalde. Tirgus ir horizontāla struktūra, kur viss tiek pirkts un pārdots. Valsts pārvalde ir vertikāla hierarhiska struktūra, kur neko nedrīkst ne pirkt, ne pārdot. Valstij ir jābūt monopolam uz likumu un varmācību, kas šo likumu aizstāv, kad citi aizstāvības paņēmieni ir izsmelti. Šo monopolu valsts nedrīkst nodot, deleģēt un uzticēt nevienam citam. Ar visiem iespējamiem līdzekļiem šis monopols jāsargā no konkurentiem.

Liberālo tirgus loģiku nekādā ziņā nedrīkst attiecināt uz valsti, valsts institūcijām. Tiesnesis, prokurors, ierēdnis, deputāts, kurš savā darbībā orientējas uz piedāvājumu-pieprasījumu, būtībā ir valsts noziedznieks. Līdz ar to valsts vara kļūst gļēva, neizlēmīga, impotenta. Pilsoņi tai vairs neuzticas, tiek zaudēta uzticība valsts ideāliem, sākas pagrimums. Un Latvijā to veicināja daudzas izdarības. Vispirms jau tas, ka Augstākās Padomes un Saeimas deputāti sevi iecēla un ieceļ par ministriem.

Privātstruktūras ar liberālā tirgus loģiku nepārtraukti cenšas uzpirkt, nopirkt, haotizēt valsti. Brīvā prese cenšas to nepieļaut. Partijām gribot negribot ir jālavierē. Bet, kad ierij privātkapitāla ēsmu ar āķiem, pamazām rodas situācija, kad jebkuru makroekonomikas un pat mikroekonomikas problēmu valstī vairs nevar atrisināt ar ekonomiskiem paņēmieniem. Daudz kas valsts struktūrās sācis darboties uz piedāvājuma-pieprasījuma principa. Ārzemnieki to izjūt uzreiz un vislabāk. ES komisija ziņo, ka Latvija ir augsti korumpēta valsts. Un principā viss sākās ar AP un Saeimas deputātu saplūšanu ar ministriem, ar ministrijām un loģiski ari beidzās ar ES ziņojumu visai pasaulei par varas korumpētību Latvijas valstī. Un nav Latvijā pagaidām tāda resursa kā smadzeņu, lai izprastu šīs elementārās lietas, lai turpmāk pēc 7. Saeimas ievēlēšanas vārdus «Latvijas valsts», «grūtības», «muļķības» vairs neuztvertu kā sinonīmus.

Beidzot ir jāsaprot, ka, pārejot no privātstruktūras uz ministriju, nevar automātiski kļūt par labu darbinieku. Bet pārejot valsts administratīvā darbā, nepieciešamas īpašības, kuras privātstruktūrās uzskata par muļķīgām un naivām. Valsts ierēdnis – tas ir vesels institūts, vesela pārvaldes nozare, kuras nebija PSRS.

IV nodaļa

Bagātības raugot

No kā kļūst bagāta valsts?

Šis jautājums ir sacerējuma temats Latvijas skolēniem. Sacerējumi un apceres par šo tematu jāraksta tik ilgi, kamēr Latvija vai nu kļūs par labklājības zemi vai izšķīdīs citos etnosos. Tas nekas, ka par šo jautājumu, par valsts un tautas turību galvas lauzījuši Ādams Smits un Mihailo Lomonosovs. Tomass Džefersons, Vudro Vilsons un Kārlis Ulmanis, Franklins Ruzvelts, Ludvigs Erhards un zviedru sociāldemokrāti. Rīta rosmes skrējienos gar Patomakas krastu par amerikāņu Vareno vidējo šķiru domā Bils Klintons.

Katram Saeimas deputātam jautājumi par tautas turību ir jāuzdod nepārtraukti. Un šīs grāmatas nodoms – palīdzēt atbildēt un sākt rīkoties. Tiesa, dažādi laiki ir devuši dažādas atbildes.

Pavērsīsimies apkārt, kas noticis pēdējos 20 gados. Mums vistuvākā nesen par bagātnieci kļuvusī valsts ir NORVĒĢIJA. Vēl 60. gados bija stabils priekšraksts un līdz ar to priekšstats, ka tā ir skarba fjordu un kalnu, vētru un ciklonu, zvejnieku, jūrnieku un valzivju mednieku valsts. Dzīves līmenis – zemāks par vidējo Eiropā un liels bezdarbs.

Un tad Ziemeļjūrā atklāja naftas un gāzes krājumus... un svarīgais brīdis sakrita ar 200 jūdžu ekonomisko zonu ieviešanu pasaules praksē. Tagad Norvēģijā dzīvojošo cilvēku dzīves līmenis komentārus neprasa.

1997. gada 14.-15. septembrī Norvēģijā notika stortinga vai parlamenta vēlēšanas. Valsts tika raksturota šādi: Norvēģija ir bagāta kā vēl nekad. Valstī nav lielu un problemātisku jautājumu.

Valdības vadītājs, Darba partijas līderis Turbjerns Jaglands, pirms vēlēšanām sniedzot interviju zviedru radio, izteicās, ka pie tik lieliem ienākumiem nav viegli pārvaldīt valsti. Lēsa, ka apmēram 7% no valsts budžeta paliks neiztērēti. Opozīcija pārmeta premjeram, ka valdībai nav izdomas, nav pietiekami plašu plānu, kā izmantot, kur ieguldīt naftas dolāru miljardus.

Pēc vēlēšanu rezultātiem, par premjeru kļuva Kristīgās partijas pārstāvis Sjells Mange Bunneviks. Kā redzams, valdības maiņas notiek ne tikai budžeta deficīta, bet arī budžeta pārpalikuma dēļ. Tagad norvēģi par sevi mēdz teikt: esam piesātināti un egoistiski.

No 20 gadu laikā bagātās kļuvušās Norvēģijas pievērsīsimies Krievijai. Vai tās milzu bagātības dara tautu pārtikušu un bagātu? Katrs Krievijas daudzmaz pazinējs teiks, ka tai var pievienot piecas, desmit un vēl nez cik Sibīrijas ar tādām pašām dabas bagātībām, atdot Aļasku ar visām perfektām infrastruktūrām un izrakteņiem, bet tautas dzīves līmenis no tā uz augšu nemainīsies. Perestroikas gados demokrāti pārmeta Gorbačovam un uzbruka kompartijai, jo, lūk, Padomju Savienībā un visādā ziņā jau nu Krievijā, samērojot tās dabas bagātības, dzīves līmenim jābūt kā arābu Emirātos un Saūda Arābijā. Šai sakarā zinātnieki arī publicējuši datus, ka, summējot visas dabas bagātības, Krievijā uz vienu iedzīvotāju to ir 1,5 reizes vairāk nekā uz vienu cilvēku Saūda Arābijā. Toties dzīves līmenis, ieskaitot mājokļus, naudas iekrājumus un vēl pārējos faktorus uz katru iedzīvotāju PSRS vai Krievijā, labākā gadījumā sastāda 15% no vidējā Saūda arāba. Sekojošā darbība (1,5 : 0,15 = 10) parādīja, ka PSRS tika vadīta vai pārvaldīta apmēram desmit reižu sliktāk nekā Saūda Arābijā. Jeb, kā teic amerikāņi, ka nav bagātu un nabadzīgu valstu, ir... Līdz ar to, protams, rodas ļoti aktuāls vēl cits jautājums: kas tad pārvalda valsti? Valdība un parlaments vai mafija ar mafijām..?

Ar ko tad vēl, izņemot naftu, gāzi, kļūst bagāta valsts? No kā pildās kroņa kase vai budžets? Ar EKSPORTU, ar gatavās produkcijas eksportu. Piemēram, Zviedrijā tikai 15% no saražotiem «Volvo» un «Saab» nonāk valsts iekšējā tirgū. 85% – eksportam. Un neviena no šīm mašīnām pagaidām neatbilst Eiropas Savienības standartiem ne pēc degvielas patēriņa normām, ne pēc ekoloģiskām prasībām.

Bet, pēc reklāmas teorijas, vispirms taču pērk nevis automašīnu, bet imidžu un prestižu. Par ekoloģiju domās tad, kad planēta pārkarsīs un kaut kas notiks.

Mūzikas eksports. Zviedru mūzikas eksports 1997. gadā sasniedza 1,5 miljardus SEK (*Priekšpusdienas ekspresis*, 9.01.98.). Tas ir vairāk nekā ieroču eksports no Zviedrijas Karalistes. Tā ir trešā vieta pasaulē aiz ASV un Lielbritānijas (1998. gadā zviedru mūzikas eksports jau bija 3 300 000 000 SEK). Ja Zviedrijā ir 8,67, bet Latvijā 2,5 miljoni iedzīvotāju, tad, pēc analoģijas un proporcijas, Latvijas mūzikas eksportam vajadzētu būt 31 574 300 latu gadā, pārrēķinājumā pēc Latvijas bankas kursa uz 10.02.98., kad 1 SEK = Ls 0,0730. Pie tam izcilie zviedru mūziķi lielākoties nākot no jauktām un iecelotāju ģimenēm.

Zviedru mūziķi taisa naudu. Ēģiptes vēderdejotājas nodokļos vien nomaksā pasakainas summas. Kas liedz Latvijas mūziķiem sākt domāt par mūzikdolāru vākšanu? Mežs taču drīz beigsies un tad varbūt... var būt ļoti dažādi varianti. Kā pietrūkst Latvijai? Sveštautiešu un jaukto ģimeņu? Sociāldemokrātijas? Jā, tās nav studentiem un pat uz Zviedriju mūsu studenti un muzikālā jaunatne nevar aizbraukt daudzmērķu komandējumā. Un arī neaicina...

Varbūt Latvijas Mūzikas akadēmijā radīsies sociāldemokrāti, kas varēs braukt, skatīties un mācīties Zviedrijas mūzikas eksportā notiekošo. Bet vispirms vajadzīga laba un praktiska filozofija katram Latvijas mūziķim un mūzikas menedžerim. Iesākumam piedāvāju Ojāra Felsberga kultūrvides izveides filozofiju, jo tā var līdzēt ari pie mūzikas eksportvides izveides. Un, proti: «JA KAUT KO DARA, TAD ARĪ KAUT KAS RODAS UN IZDODAS.» Labu veiksmi!

Tūrisms kā neizsmeļamais eksporta veids. Pie tam savas iespējas un pakalpojumus var veikt, dzīvojot mājās, jo patērētāji vai pakalpojumu pircēji piebrauc klāt. Anglijā izdota populāra grāmata «Darba beigas», kurā apskatīta brīvā laika izmantošana XXI gadsimtā. Laika būs arvien vairāk un tūrisms arvien paplašināsies. Uzskata, ka darbošanās tūrisma industrijā kļūs ļoti daudzpusīga un aizraujoša.

Tveicīgā un, kā zviedri paši nosauca, tropiskā 1997. gada vasara bija kā paradīze Skandināvijas tūrisma biznesam. Stokholmā tūristu pieplūdums bija par 25% lielāks nekā iepriekšējā vasarā. Vienreizējais Stokholmas ūdens festivāls ar galā koncertu noslēgumā, pēc tam ūdens festivāls Gēteborgā un augustā vēžu ēšanas festivāls Malmē. Zemeslodes uzsilšana, karstās vasaras un ūdens pārpilnība Skandinavijā... Tur taču valstij jākļūst bagātai, jo tie ir vietējie un neizsīkstošie Dabas aprites resursi. Un tādēļ, piemēram, septiņi Vācijas tūristi septiņās dienās ienes Zviedrijas budžetā tikpat daudz, cik viens pārdotais «Volvo».

Minētie festivāli atspoguļo Eiropas materiālo kultūru, kura dalās divās lielās daļās: kur dzer vīnu un kur dzer alu. Alus atradina no stipriem spirta un spirtotiem dzērieniem, un to ieteic arī Eiroparlaments.

Vislielākie alus festivāli ik gadu līdz šim notiek Minhenē. OKTOBERFEST sākas septembra nogalē un ilgst trīs nedēļas. Aizsākums nāk no 1810.gada.

Bierleich – alus līķis. Par tādiem kļūst daudzi tūristi un festivāla viesi. Bet nekas, pēc gada atkal tie paši ir klāt, jo alus – tā ir dzīve. Pārtikas patēriņa triumfs šai grandiozā alus un materiālās kultūras festivālā nodarbina speciālistus no citām apkalpojošām jomām: asenizatorus, urologus, aknu un nieru ārstus, terapeitus, farmaceitus, muzikantus, nemaz jau nerunājot par transporta darbiniekiem un policistiem, veikalu un viesnīcu turētājiem.

Poļi ir tirgotāju tauta un Polija – lielo tirgu zeme. Tur lielie tirgi ir pielīdzināti pašu lielāko uzņēmumu statusam. 1997. gadā apgrozījums Polijas tirgos sasniedzis sešus miljardus dolāru. Lai vēl vairāk sev piesaistītu Austrumeiropas iedzīvotājus, uz Polijas robežām sāks atmaksāt pievienotās vērtības summas. Šādas atlaides palielinās cilvēku plūsmu caur Poliju un līdz ar to darba vietu skaitu valstī. Darba vietu skaits arī kļuvis par valsts bagātību.

Ar ko kļūt bagātai Latvijai?

Šis jautājums sev nemitīgi jāuzdod katram valstsvīram un jebkura līmeņa deputātam.

Pārejas periodā, kad viss pēkšņi morāli noveco, kad apstājas ražotnes un sabrūk veselas nozares, tiek akcentēti divi galvenie bagātību avoti.

Pirmais: augsts valsts iedzīvotāju izglītības līmenis. Izglītību nevar atsavināt un pārdot, izglītoti un ar godaprātu apveltīti cilvēki spēj ievēlēt izglītotus likumdevējus un darbīgu izpildvaru. Pirms trīsdesmit gadiem Singapūra, Taivana un Honkonga, pirms divdesmit gadiem Dienvidkoreja, pirms desmit gadiem Ķīna, bet tagad Indija savus labākos studentus sūtīja un sūta uz labākajām pasaules universitā-

tēm. Sūtīja par budžeta līdzekļiem un ari uz ilgtermiņa kredītu rēķina. Acīmredzot izglītības prioritātes Āzijā izprot savādāk nekā Latvijā.

Otrais: iedzīvotāju spēja uzkrāt naudas līdzekļus. Tas izriet no reformu pamattēzes, ka galvenais ieguldītājs savā valstī ir sava tauta un nevis ārzemnieki. Tādēļ arī tik svarīgas ir uzkrāšanas spējas un uzkrāšanas tempi.

Naudas noguldījumi un uzkrāšana cieši saistās ar uzticību valdībai un finansu ministrijai. Pirmskara Latvijā un izpostītajā pēckara Eiropā dzīves atjaunošana, iedzīvotāju pašorganizēšanās un attīstība risinājās caur milzums krājaizdevumu sabiedrību. Latvijas Bankai, Latvijas valdībām, deputātiem un Trīszvaigžņu ordeņa padomei tas acīmredzot nav zināms vai ari vēsturi ignorē. Kā gan citādi lai to apzīmē, ja 1994. gada decembri kādā no Priekšpusdienas ekspreša raidījumiem Latvijas Bankas padomes loceklis Bruno Rubess teica: «Latviešiem jāsāk veidot kredītsabiedrības. Visa trimda dzīvoja no kredītsabiedrībām.» Vēl pirms tam, sākot ar 1990. gadu, šo īstenību Latvijas valdībai vairakkārt jau bija atgādinājis profesors G.Ķeniņš-Kings, analizējot gan pirmskara, gan trimdas pieredzi. Un tagad jau uzskatāmi saprotam, ka valsts var kļūt bagāta ar gudru valdību. Un pārejas periodos, kad viss ir ļoti mainīgs, valdības gudrību raksturo garie naudas cikli, to īpatsvars kopējā apgrozījumā.

Īsie naudas cikli apkalpo visu veidu patēriņu, izpriecas un ikdienas vajadzības: algas, pabalsti, pensijas (mūsu apstākļos), pārtika, degviela, enerģija u.c. Kopējai naudas summai relatīvi paliekot nemainīgai, saimniecības pārvaldes kvalitāti raksturo naudas īpatsvars garos ciklos: jaunu rūpnīcu un ražotņu celšana, māju, kuģu, ceļu, lidmašīnu, auto un traktoru būve; infrastruktūras un zinātnes finansēšana, speciālistu, studentu un zinātnieku apmācību un apmaiņu finansēšana un kreditēšana. Šie cikli dara valsti bagātu.

Šo garo ciklu nebija. To vietā pārgāja uz īsiem un superīsiem cikliem: naudas sabīde ar koferiem un vagoniem, kooperatīvu un uzņēmumu tīša pašlikvidēšanās un līdz ar to likuma pieļaujamā kārtībā peļņas nulles grāmatvedības bilanču ailēs. Tādēļ lieki runāt par valdības gudrību.

Īsie naudas cikli nedara valsti bagātu. Ar tiem tiek uzturēta ikdiena un ari naudas aizplūde no valsts. Ar gariem cikliem nauda atgriežas valstī. Līdz ar to ir valdības, kas vairo valsts bagātības, un ir, kas dara valsti nabadzīgu, sekmē bagātību aizplūdi no valsts.

Aizejot XX gadsimtam, jāizvērtē, vai Godmanis, Birkavs, Gailis veicināja bagātību ieplūšanu Latvijā vai to aizplūdi un izzušanu. Vai ar šīm valdībām Latvija kļuva bagāta vai nabagāka, vai radīti priekšnoteikumi Latvijas sabiedrības saliedēšanai vai sairšanai, vai Baltija kļuvusi saliedētāka vai tikpat irdena kā pirms kara?

Kārlis Goppers, bijušais I. Godmaņa padomnieks, 1994. gadā rakstīja zviedru presē, ka privatizācija Latvijā notiek kā Latīņamerikā, ka bijusī komunistiskā nomenklatūra sagrābusi saimniecisko varu. Tas noticis pat ātrāk un klasiskāk nekā Latīņamerikā. Līdz ar to profitēs kādi 20% iedzīvotāju, pārējie 80% būs nabagi un uz ilgu laiku. Latvijas iedzīvotāji ir naivi, paklausīgi, pretestības bagātniekiem nebūs. To jau pierāda *Lattelekom* afēra, kuras mērogus Latvijā apjautīs vēlāk.

Arī katrai ģimenei jāizvērtē, cik tā spējīga ieguldīt naudu garos ciklos. Sabiedriskās sistēmās īsie naudas cikli palielina, bet garie samazina entropiju (haosu). Pati impērijas sabrukšana, īpašumu denacionalizācija rada milzīgu entropijas pieaugumu. Bez tam vēl īso naudas aprites ciklu pilnīga dominācija, kas apkalpo bagātniekus, mafiju, izklaides un izpriecu industriju, līdz ar to veidojot banānvalsti.

Pareizi un masveidā iedibinātas kredītu un krājaizdevumu sabiedrības ievērojami var samazināt haosu valstī. Nauda no Latvijas privātbankām jebkuru brīdi var nozust, aizceļot, teiksim, uz Izraēlas bankām, kur attiecīgā brīdī ir augstākas depozītu likmes. Bet no krājaizdevumu sabiedrībām nauda nekur nemūk. Tā apkalpo saimnieciskos procesus Latvijā.

Gudras valdības, veicot reformas, piemēram, Erhards Vācijā, varēja vairakkārt uz laiku daļu iedzīvotāju noguldījumu bankās bloķēt, neļaujot novirzīt naudu īsos aprites ciklos, bet ļaujot pirkt ražošanas iekārtas, celt mājas, t.i., ieguldīt naudu garos ciklos.

Ģimenē tas pats, tikai savi mērodziņi. Paskatīsimies uz labu, reālu sešu cilvēku ģimeni. Divi vecvecāki ar pensijām, divi strādājošie vecāki un divi skolas bērni. Ir neliels zemes gabals - labs dārzs, kur savām vajadzībām izaug viss. Visa nauda izplēn īsos ciklos. Pēc naudas zaudēšanas «Bankā Baltija» vairs nekas netiek uzkrāts. Jo kam? Lai krātu, kaut kam ir jātic. Bet kam vairs var ticēt? Saeimai vai valdībai? Ulmanim? Vai bankām, kuras visas ir privātas, kur valdībai nav nekādas kontroles, izņemot tiesības pateikt, ka likumdošana nav sakārtota.

Un ģimenē, kurā ir samērā labs budžets, viss tiek iztērēts importa pārtikai, našķiem un patēriņa vēlmēm, kaut gan varētu naudiņu iekrāt un ieguldīt tālejošos pasākumos. Un līdz ar to ticība valstij, Valsts prezidentam, valdībai varētu vairot Latvijas bagātības. Bet šo ticību nevar nopirkt, importēt vai aizņemties.

Paanalizēsim ari pārējos valsts bagātināšanas avotus. Iedzīvotāju spēja un griba solidarizēties un palīdzēt cits citam. Tā ir īstenība: vai nu tauta ir tauta vai tikai pūlis, vai tauta var kļūt par nāciju. Pēc totalitārisma režīmiem – nemānīsim sevi! – nāciju nav. Tā jāveido no jauna vai atkal jāatjauno, vai vispār jāatsakās no tādas domas. Palīdzības sniegšanas principam – palīdzot citiem, palīdzēšu sev – ir karmiska jēga. Palīdzība un labdarība harmonizē cilvēkus un viņu vidi. Tā ir cilvēkvides ekoloģija. Tautas garastāvoklis un noskaņojums ir svarīgāki par iekšējo kopproduktu. To atzina Vācijas kancleri Ludvigs Erhards un Helmuts Simts. Tādēļ ari tautas gars vairo bagātības. To nemitīgi izmanto pasaules lielākās ražošanas korporācijas. Un šie principi ir efektīvi ari valsts līmenī.

Šodien valda nabadzība, sašķeltība, neticība, spēku apsīkums un citas kaites. Tādēļ solidaritātes izpausmes – palīdzības sniegšana – jāsāk aktīvākiem, turīgākiem, bagātākiem. Katrā tādā Latvijas ģimenē un mājā ir liekas vērtības un mantas, kuras var nest un dot reālu labumu mūsu trūcīgiem cilvēkiem. Tādēļ ir jāizrevidē garderobes, garāžas, pagrabi, sekcijas un mājas bibliotēkas. Ir, noteikti Latvijā ir neapzināti resursi – kādiem nevajadzīgi un citiem neaizsniedzami, kuri atradīs pielietojumu.

Solidaritātes iedzīvināšanā galvenā loma ir nevalstiskām organizācijām. Šīs organizācijas ari ir Latvijas bagātība. Tajās darbojoties, mācās strādāt kopējiem mērķiem, mācās sadarbībai un sinenerģijas apguvei. Tā taču latviešu tautai bija liegta gadu simtiem. Un kādreiz tomēr jāsāk, jo Eiropā tā dara visi un visi to apguvuši.

Iekšējais patēriņš. Tā līmenis ir tikpat svarīgs kā eksports. Pamats iekšējam patēriņam ir nevis lauksaimniecība, bet sava rūpniecība. Un rūpniecība savukārt, ja attīstās pati, vēl paātrina lauksaimniecību. Ja savas rūpniecības vairs nav, kā ir Latvijā, tad iekšējo patēriņu darbina citu valstu rūpniecības: Polijas, Turcijas, Krievijas, Vācijas... Un citu valstu valdības ņem vērā Latvijas iekšējo patēriņu, tikai skaļi gan par to nerunā. Piemēram, Turcijas valdība 1997. gadā daudz līdzekļu izdeva, lai uzlabotu tirdzniecības apstākļus gan daudziem tūkstošiem atspoles tirgoņu, kas ik dienas ierodas no NVS, Baltijas un citām postkomunisma zemēm, gan tirdzniecības tūristiem. Beidzot arī osmāņi sapratuši, ka šis ir milzīgs resurss - svešzemju patērētājs, kas no Austrumeiropas gāžas iekšā Turcijā. Tādēļ ari Turcijas valdība sacēla viņiem daudz papildu noliktavu un lētu viesnīcu, optimizēja transportu un sakarus, veica izskaidrošanu savā presē, cik daudz no tā visa iegūst Turcijas budžets un kā aug darba vietu skaits.

Padomju laikos visi nodarbojās ar lauksaimniecību, un tā bija sava veida relaksācija. Nekad neizzuda produktu deficīts. Līdz pavasarim vairumtirdzniecības bāzēs puse produktu sapuva, otrai pusei nebija kvalitātes. Un ari politiskais režīms ar slēgtajām robežām veidoja tādu brīvā laika struktūru, kas virzīja uz zemes rušināšanu. Tas nebija normāli.

Brīvā Latvijā cilvēki atkal spēcīgi pieliekti pie zemes, jo valda totāls naudas deficīts. Nenormāls līdz lauku idiotismam, kā to sauc pilsētas iedzīvotāji, kad skolotājām un mediķēm, pasniedzējiem un zinātniekiem visu pavasara – vasaras – rudens sezonu savā brīvajā laikā jāstrādā dārzā, lai rudenī ar saviem ražojumiem piepildītu pieliekamo, pagrabu, garāžu. Nopirkt to visu tirgū un veikalā pamatnācija nevar atļauties, jo no 40 līdz 80 procentiem algas jāmaksā par dzīvokļiem un komunāliem pakalpojumiem. Gados vecākiem bezdarbniekiem liktenis, šķiet, atvēlējis līdz mūža beigām rušināt zemi izdzīvošanas nolūkos. Līdz ar to krietni krities un joprojām krītas pieprasījums pēc produkcijas, kuru ražo profesionālie Latvijas zemnieki. Šis ir patriarhālisms, tradicionālisms, kas parasti glābj cilvēkus kara un okupācijas gados. Šo apburto lejupslīdes un degradācijas loku var pārraut un pārvarēt ar masveida rūpniecisko ražošanu, kā ari ar strādāšanu un naudas pelnīšanu ārzemēs un tās tērēšanu un ieguldīšanu Latvijā.

Kur tad lai brauc strādāt īpaši tam nesagatavojušies cilvēki? 1997. gada nogalē krievu valodas zviedru radio raidījumā paziņoja, ka kaimiņu karaļvalstī ir liels pieprasījums pēc lēta darbaspēka mājsaimniecībā. Apmēram 10 000 darba vietu. Esot sava tirgus samaksa – 60 SEK/stundā vai 13 500 SEK mēnesī. Par šo pašu darbu vietējam darbaspēkam jāmaksā 150 SEK/stundā, un to varot atļauties maksāt tikai labi nodrošināti cilvēki.

Iekšējais patēriņš pilda vēl divas funkcijas. Tas neļauj masveidīgi degradēties darbaspēkam. Mediķi saka, ka funkcija rada un attīsta orgānu. Ja vēl šodien Latvijā klīst runas par samērā augsto darbaspēka kvalifikāciju rūpniecības nozarēs, tad tās ir mīta un blefa vērtas.

Kā var panākt masveida kvalifikāciju slēgtās ražotnēs? Ja futbola komanda nespēlētu gadus trīs, neviens tās kvalifikāciju par pilnu neņemtu, bet rūpniecībā, lūdzu, tu esi kvalificēts, nestrādājot tirgum, patērētājam? Tādi brīnumi nenotiek.

Rūpniecībai darbinot iekšējo patēriņu, nostrādā vēl kāds buferis, kas neļauj izbrīvētai laikmeta atsperei aizmēzt ļaudis. Laukos ir tāds kluss, neuzkrītošs cilvēku slānītis vai starpslānītis, kas nav nodzēries un nav meties no galējības galējībā, paliekot tādā nogaidošā vērotāja pozīcijā. Tās lielākoties ir labestīgas sievietes un viņu bērni. Viņas māk, prot, pieprot trīs lietas: rušināt zemīti, kopt lopiņus, audzināt bērnus. Viņas māk un prot tik, cik prot. Pie kolhozu kantoriem un fermām palikušas pēc vienpadsmitās vai pat devītās klases un uz kaut ko jaunu, uz kaut ko citu un mobilu viņas nav nedz profesionāli, nedz morāli spējīgas. Labākais, ko daudzas gan no viņām, manuprāt, pēc attiecīgas sagatavošanas, vēl varētu – dzemdēt Latvijai kādu veselīgu bērnu. Viņu gadagājuma vīrieši un klasesbiedri lielākoties jau ir dzīves pārmaiņu, apstākļu un kaislību samalti, aktīvai dzīvei kļuvuši nederīgi vai maznoderīgi. Tādēļ ļoti daudzām šīm sievietēm atlikušais mūžs jāvelta tikai bērniem. Viņas uzturēt var tikai attīstīts iekšējais patēriņš valstī. Nekādai Eiropai, ne tranzītbiznesam, ne bankām un biržām šis iedzīvotāju starpslānis nav vajadzīgs. Eiropai vajadzīgi ļaudis, kas bieži maina limuzīnus, kas intensīvi ceļo un izmanto dārgo infrastruktūru, kas pērk akciju paketes, kas patērē, patērē, patērē... Eiropai vajadzīgi Krievijas tirgoņi, kas lēti pārdod bagātības un izejvielas, neuzbāžas ar gatavām precēm un intelektuālo produkciju, kas pērk luksusa un greznumlietas un kas naudu nogulda un slēpj Eiropas bankās. Un Eiropai vajadzīgi tikai pavisam nedaudzi cilvēki, kas turpat apkalpo un veicina šo grandiozo eksperimentu.

Latvijai vajadzīga amatniecība. Bagātību vairošana noteikti jāveic ar plašu amatniecības attīstību. Tiesa, bagātības nevar saraust uzreiz un daudz. Toties amatniecība izceļ mūsu dzīvesveidu, formē mentalitāti. Attīstoties amatniecībai, tauta kļūst profesionālāka, tehnoloģiskāka. Sevišķi jaunatne un vīrieši. Tas ir neapzināts process, ielaists un neattīstīts. Lauku dzīvesveids nav iedomājams bez amatniecības. Pilsētās un lielos centros darbaspēka attīstība vienmēr gāja pa specializācijas ceļu, bet laukos nepieciešama universalizācija. Un amatniecība ir universalizācijas dzinējspēks.

Atkārtošu, ko kādreiz radiopārraidē teica Vilnis Kazaks, Amatniecības kameras priekšsēdētājs.

«Latvijā vēl nav strukturētas sabiedrības, tādēļ visi jautājumu tiek risināti tikai caur ministrijām un departamentiem. Arodbiedrības, korporācijas, kameras un citas organizācijas nav attīstītas. Pagaidām valsts audzina, gādā un rūpējas tikai par ierēdņiem, bet atstāj novārtā vērtību radīšanas mehānismu - kameras. Amatniecību cenšas neievērot, noniecināt, pakļaut lielkapitālam. Bet lielkapitāls bieži ir korumpēts, noziedzīgs, klaji vai slēpti pārstāv un aizstāv gan Rietumu, gan Austrumu intereses. '

Latvijā saduras divas mentalitātes: klaidoņu un eiropeiskā. Pareizāk, Eiropas centra mentalitāte, jo pašos Eiropas dienvidos ari ir liels sajaukums. Eiropas centra mentalitāte cilvēku sagatavo kvalitatīvam un atbildīgam darbam, rada viņā paškontroli. Tas ir augstākais kontroles veids. Un tieši amatniecība veic šo sagatavošanu.

Atkarībā no minētām mentalitātēm veidojas dažādas pārvaldes kultūras. Ja nav šīs fundamentālās izpratnes, tad nav ari pārvaldes kultūras.»

Bet kas tad ir šīs kultūras vietā? Pārvaldes vietā ir vadība, kas pamana un reaģē tikai uz norisošiem un mirkļa notikumiem, bet valsts vietā ir banānvalsts.

Ģeogrāfiski Latvija ir maza, bet postažas un nesakārtotības ziņā – liela. Pat vienas paaudzes laikā, t.i., līdz valsts simtgadei to neizdosies sakārtot.

Eiropā amatniecības valsts ir Vācija. Atgriežoties pie jau minētiem krievu un vācu sociologu veiktajiem apsekojumiem, izrādījās, ka Rietumvācijā no katriem 13 vīriešiem amatnieciskas iemaņas ir un amatniecisko praksi savās mājās piekopj deviņi, bet NVS valstu teritorijā no katriem 11 amatniecības iemaņas ir tikai diviem vīriešiem. Tas nozīmē, ka no katriem 143 vīriešiem Krievijā un NVS amatniecību pieprot tikai 26, bet Rietumvācijā 99 vīrieši, vai 3,8 reizes vairāk. Un uzreiz kļūst saprotamāk, kādēļ Vācija ir sakoptības zeme. Tur ari visa zemākā un vidējā līmeņa izglītības sistēma ir pakārtota tieši profesionālai izaugsmei.

Vai Latvija pie vāji attīstītas amatniecības var kļūt par tūrisma zemi? Latvijas lauki ir pilni ar netīrām, nolaistām un pussapuvušām mājām. Vai nu vajadzīgas amatnieku rokas, kas pārbūvē, pārtaisa, izremontē, vai ari tās nojaucamas un teritorija jāapmežo. Un šis variants ir vispieejamākais, jo pašlaik ir un būs vēl vairāk tādu apvidu, kur nav neviena amatnieka. Lai kaut ko veiktu, celtu, remontētu, amatniekus ved no Rīgas. Degradācija un iemaņu zudums ir totāla parādība. Nedaudzajos celtniecības

darbos gar jūras piekrasti no Ventspils līdz Kolkai strādā Rīgas amatnieki un strādnieki. Vietējie lībieši tā atrofējušies un brīvībā nospirtojušies, ka pat betona maisīšanai un zemes rakšanai viņus nealgo.

Ja valsts dos naudu tikai ierēdņiem un ministrijas būs pēdējās instances, tad banānvalsts liktenis garantēts. Amatnieku kamerā ir 117 profesiju. Tādēļ nepieciešams attīstīt korporācijas, kas aizstāvētu noteiktu profesiju cilvēku intereses.

Par budžetu

Budžets ir kā naudas maiss, kā krātuvīte. Tāpat kā ģimenes labklājība atkarīga no šīs krātuvītes, tā materiālais stāvoklis lielā mērā ir budžeta atvasinājums. Tas pats arī katrā pagastā, pilsētā un pilsētiņā. No ģimenes līdz valsts mērogam naudas krātuvītes un budžeti ir pārvaldes līdzekļi: gan pātaga, gan kliņģeris vienlaikus.

Galvenā problēma un uzdevums – krātuvītes piepildīšana. Bet piepildīt var tikai ar aktīvo un darbīgo pūlēm. Tādēļ arī Rietumu pasaulē un tās teritorijās paši audzina un nemitīgi meklē, atrod un piesaista tādus, kas pastāvīgi darbojas, ražo, piedāvā un patērē, kas šiverējas, tirgojas un spekulē. Tādi vienmēr ir mazākumā. Pārsvarā ir neaktīvie un pasīvie, pārāk jaunie, pārāk vecie un pensionētie.

Krātuvīšu un budžetu piepildījums ir gan kritērijs, gan rādītājs. Tas pastāsta, kā veicas pelnītājiem ģimenē, kā pagasta un pilsētas varai savās teritorijās un kā valdībai valsts mērogā. Ja kādā teritorijā vai valstī kopumā aktivitāšu maz, tad vadība spiesta demonstrēt savas radikālās aktivitātes: izraut kumosu no mutes un kaulu no rīkles. Tā saucas «patēriņa ierobežošana». Dzīvē tas skan šādi: mazas algas un pensijas, niecīgas stipendijas, smieklīgi bērnu pabalsti, nenozīmīgi ieguldījumi investīcijās. Tādēļ arī tik daudz kaislību, spriedzes un konfliktu, apspriežot un pieņemot budžetus. Tādēļ ikvienam, kas spējīgs skatīties televizoru, jāmaina sava nievājošā attieksme pret tur notiekošo uz pietāti un izpratni. Kad ar partiju un valdības stangām rauj kaulu no rīkles ārā, laipnību var ari nesagaidīt.

Impērijā tā visa nebija, jo naudu drukāja un tā faktiski nemaz nebija nauda, bet līdzekļi lietošanai iekšzemē. Tomēr galvenais budžeta avots toreiz bija Sibīrija ar saviem krājumiem: nafta un gāze, zelts un dimanti, un daudzas citas izejvielas. Interfronte pastāvīgi uzsvēra, ka Latvija dzīvo pāri saviem līdzekļiem. Impērijās tajā ziņā visi dzīvo pāri un ārpus saviem līdzekļiem, jo nemāk pelnīt.

Rietumos budžets ir otra ābece. Pareizāk, dzīves ābece, ko sāk apgūt skolā. Skolām ir savi budžeti. Tos izgaismo skolas avīzītes un preses lapas. Sabiedriskais darbs un aktivitātes saistās ar līdzekļu vākšanu skolām. Koledžās un universitātēs naudas un ziedojumu vākšana ir tikpat svarīga un prestiža kā panākumi sportā. Tiek rīkoti konkursi, sacensības, un to rezultāti ļauj iekļūt studentu padomēs un studentu laikrakstu redakcijās.

Latvijas šodienas skolēniem pirmām kārtām jāiegaumē, ka tirgus ekonomikas apstākļos budžets aug no dažādām aktivitātēm. Tādēļ tās pastāvīgi jāvairo un jāattīsta, jāpatur prātā un jāprot izmantot. Daži piemēri un pieejas.

Pirmais. Darbība risinās prestižajā Oksfordas universitātē, kur mācīties sabrauc no visas pasaules. Kā parasti, ļoti aktīvi ir amerikāņi, tai skaitā ari no Čikāgas atbraukušie itāļu izcelsmes studenti. Tie, kas prot, var un māk, piedalās sponsoru meklēšanā, iesaistās naudas vākšanā. Izrādās, pat tik elitārai mācību iestādei tas ir vēlams. Protams, šeit ir konkurence starp fakultātēm un koledžām. Lūk, kā vietējā studente no aristokrātiskas angļu ģimenes raksturo kādu no savām sāncensēm: «Rovēna vēsi raudzījās viņā. Nolādētās amerikānietes, paskatieties vien uz šo meiču! No graujoša dekoltē krūtis slienas ārā kā torņi, kājas jūdzes garumā. Viss kā uz delnas – zamša minisvārciņiem trīs collu garums. Bet mati! Rudo krēpju un loku sabužinājums līdz pusmugurai. Pastaigājas šeit kā saimniece. Skaidrs, kādā veidā viņa savākusi visvairāk naudas, un skaidrs, kā viņa nepilna semestra laikā kļuvusi par studentu avīzes pastāvīgo darbinieku.»

Sievietes kā valsts budžeta dievietes

Divpadsmit vispazīstamākās Ēģiptes vēderdejotājas ik gadu nomaksā 900 miljonus Ēģiptes mārciņu vai 264 miljonus Amerikas dolāru ienākuma nodoklī. Valsts kases piepildīšanā tas ieņem piekto vietu pēc Suecas kanāla, tūrisma, naftas un kokvilnas eksporta.

Ēģiptes valsts kases ziņojumā vislielākās summas valstij pārskaitot trīs visslavenākās dejotājas – Fifi, Ļusi, Dina. Žurnāls «Ai Vasat» citē Fifi Abdo: «Vēderdeju izpildītājas ir apzinīgākās Ēģiptes pilso-

nes salīdzinājumā ar tiem, kuri izvairās no sava pienākuma izpildes dzimtenes priekšā.» Šo informāciju sniedza krievvalodīgā avīze «Bizness & Baltija» 8.01.1997., pati piebilzdama: «Interesanti, cik latu mūsu valsts kasē ienes deju ansamblis «Daile».»

No Ēģiptes pāriesim uz Franciju. Franciju apskauž, vaino divkosībā, un vispirms jau Parīzi. Parīze ir mīlas pilsēta ar apmēram 100 seksa šopiem un 20 erotiskiem teātriem.

Likums aizliedz sievietei pievērsties klientam ar sevis piedāvājumiem. Procesam jābūt it kā neredzamam, netraucējoši neuzbāzīgam, citādi jāmaksā sodi. Un šeit francūži ir nepārspēti meistari. Visi šie erotiskie veikali, teātri un izdevniecības, profesionālās mīlnieces kārtīgi maksā nodokļus. Viss nonāk valsts kasē.

Augsta ranga profesionāles, erotiskā imidža karognesējas labprātīgi nomaksā ļoti augstas nodokļu summas. Tātad nodokļu inspektori zina, cik viņas pelna, un viņu starpā valda konsensus. Profesionāļi vienmēr sapratīs profesionāļus. Un, kad profesionāļi ir godīgi, tad viss kārtībā. Franciju apskauž tādēļ, ka visa šī erotikas industrija dod stabilus ienākumus valsts budžetā. Skaitļi nav domāti ārējam patēriņam, t.i., ārzemniekiem, bet ES taču viss tiek salīdzināts savā starpā. Erotikas industrija dod Francijas budžetam 3% līdz 7% no kopējās summas.

Ja Rīga ir mazā Parīze, tad šeit neatvairāmi kaut kam jābūt arī no lielās Parīzes. Ir iedibinājies spēcīgs brīvas uzvedības sieviešu institūts (BUSI) ar centru A. Čaka ielā.

– Kur strādā? Kur būsi vasarā?

– Piestrādāšu BUSI, – skan atbilde.

Un neviens neprotestētu, ja BUSI būtu uzlikts mērens nodoklītis. Teiksim, 6%. Tāds bija bezbērnu nodoklis padomijā. Mums būtu līdzekļi gan Enciklopēdiju izdevniecības uzturēšanai, gan «Dailei» un vēl pāri paliktu. Un pašas BUSI darbinieces lepotos, ka uztur tik svarīgus un tālejošus projektus kā enciklopēdiju izdošanu. Bet naivie politiķi uzskata, ka mums vajadzīgs Māršala plāns. Naivums ir labs, bet tikai nelielās devās.

V nodaļa

Mentalitāte

Kāpēc mēs esam tādi?

Vai mēs iekļaujamies šodienā un vai kaut cik harmonējam ar šodienu? No patēriņa viedokļa varbūt iekļaujamies. No vienkāršota patēriņa viedokļa.

Visas Austrumeiropas tautas gandrīz vienlaikus sāka rāpties ārā no sociālisma, bet rezultāti šodien ir ļoti atšķirīgi. No ārpuses uz visām tautām taču uzvēlās spundētā un tik ilgi mākslīgi aizturētā patēriņa lavīna. Šo materiālo vērtību plūsma, lai cik paradoksāli nebūtu, aizmēza oficiālo materiālisma filozofiju un noniecināja līdz šim iegūto dzīves pieredzi. Daudzus atbrīvoja no nepieciešamības un vēl vairāk arī no iespējas strādāt savās iepriekšējās darba vietās, nozarēs un specialitātēs, tā visa vietā apveltot viņus ar ļoti daudz brīvā laika. Savukārt dažs labs klasiķis teicis, ka attīstītā sabiedrībā garīgās bagātības mēraukla cilvēkiem būs nevis darbalaiks, bet reālais brīvais laiks. Tātad garīgumam būtu jāstrāvo pārpilnībā, jo esam kļuvuši lieli brīvā laika patērētāji.

Taču kādi patērētāji? Neaktīvi un nenopietni, mazdūšīgi un mazspējīgi, pat kriminmāli un noziedzīgi. Šis ledainais ķipītis nāk no paša Eriha Fromma. Psihoanalītiķis norādīja, ka cilvēka psihe, ja tā nevar un neprot sevi uzteikt, orientēt konstruktīvā virzienā, rod vēlmi graut. Alternatīva ir apzīmēta ļoti skaidri – radīšana vai graušana. Un viena vai otra izvēle ir konkrēta atbilde uz konkrētu situāciju noteiktā sabiedrībā noteiktajā brīdī.

Tagad paskatīsimies uz E. Fromma teoriju Latvijas ikdienā. Skaista, saulaina diena starp Vasarsvētkiem un Jāņiem. Pusaudzis lielceļmalas autobusu pieturā cītīgi apmētā ar akmeņiem vēl veselo pieturas izkārtni. Starp mums noris šāds dialogs.

– Paklau, vecais, tu taču te visu esi sadauzījis: gan nojumi un soliņus, gan kociņus aplauzis.

Atbildes vietā – klusums.

– Kāpēc tu vēl to izkārtni gribi notriekt?
– Nav jau ko darīt.
– Kokos kāpt māki?
– Māku.
– Ar fuksīti zāģēt māki?
– Māku.
– Bet es jau no šejienes redzu, ka tev ābeles nav izzāģētas un dzīvžogs nolaists. Kāpēc nekop savu dārzu?

Atbildes nav.

– Tu zini, kas ir vainagzari, ūdenszari, sūna uz stumbriem?
– Nezinu.
– Tev dabaszinības un bioloģiju skolā māca?
– Jā.
– Tev skolā ir mācīts vai stāstīts, kā kopt dārzu, sētu, māju?
– Nē.
– Tā ir tava vecāmamma, kas divus kilometrus no šejienes pie krustojuma lielā aizaugušā mājā dzīvo?
– Jā.
– Tu viņai palīdzi?
– N-nea-ā.
– Kādēļ?
– Nezinu.
– Kurā klasē tu iesi?
– Astotā.

E. Fromms norāda, ka brīvā sabiedrībā apbrīnojami plašas ir destruktīvās tendences. Bet faktiski un pēc dziļākās būtības tā ir indivīda bēgšana no brīvības, nemācēšana ar to izrīkoties, nemācēšana racionāli un produktīvi patērēt brīvo laiku. Nedemokrātiskā sabiedrībā, teiksim, muižas apstākļos, viņa vecāki smagi strādātu un viņš pats arī varbūt uz vasaru būtu nolīgts par puspuisi. Ari kolhozā viņam pa vasaru darbs atrastos. Tur ir piespiedu un virzības mehānismi. Bet šodien tādu nav, ja nu vienīgi katram savs iekšējais piespiedkloķis. Un nav, kas lauku puiku piesaista, orientē un virza. Nav pozitīva un vispār nekāda līdera un vadoņa, kam pakļauties un kura komandas pildīt. Kas atliek? Palēnām šo to aiz gara laika, bezdarbības un nagu niezes sasist, sadauzīt, papostīt. Vēl jo vairāk tādēļ, ka savā dzīvē pusaudzis vēl neko nav veidojis, radījis, cēlis. Šis process viņam ir svešs un nepazīstams, nav nekādu iekšējo subjektīvo pretsvaru postažībām.

Ko dara demokrātiskās sabiedrības? Vispirms jau cenšas cilvēkus motivēt. Konkrētā situācijā spēcīgākā figūra uz dzīves šaha galdiņa varētu būt skolotāja-dāma. Ne obligātā formālā klases audzinātāja, bet gan pedagogs audzinātājs pēc pārliecības.

Šim delverim vajadzīga motivācija. Piemēram, atbraukt pie viņa uz mājām. Labvēlīgā, labsirdīgā, spēlei līdzīgā gaisotnē pateikt: «Tā, jaunskungi Tu, protams, esi šeit šo to ielaidis, mazliet paslinkojis, bet tas viss ir labojams. Mēs tev ticam un uzticamies. Ticam, ka savedīsi kārtībā dzīvžogu ap dārzu, notīrīsi ābeles no sūnām, tiksi galā ar sausiem zariem. Pēc mēneša vai diviem atbrauksim kopā ar meitenēm (nosaukt pēc vārdiem un obligāti arī to, kura viņam patīk), apskatīsim visu, ko esi izdarījis, kā sakopis dārzu un sētu. Atbrauksim ar mūziku, tavā pagalmā dejosim, varbūt tavā istabā uzrīkosim diseni. Viss atkarīgs no tevis, no tā, kā ar darbiem tiksi galā. Un vienmēr atceries, ka tev ticam un uzticamies.»

Tagad esiet droši. Gandrīz viss tiks izdarīts un sakārtots. Zemapziņā radies savdabīgs rāmis – uzticība un uzticēšanās, bet apziņai dota konkrēta rīcība, gandrīz vai programma. Tiesa, skolotājai arī jābūt līmenī un ne jau ar pensionāru gājieniem un domāšanu. Jāmāk kustēties, neformāli uzvesties, jāprot būt reizē pieaugušai draudzenei un padomdevējai, lietu un pasākumu organizētājai, vērtētājai un aizstāvei.

Cik tas maksā? Te vajadzīgi papildu budžeta līdzekļi vai nauda no pagasta kases? To var apspriest skolā, klasē, mājās.

Kāpēc esam tādi? Uz to atbildi dod slavenais humānists un psihoanalītiķis E. Fromms. Vai varam būt, bet galvenais, vai varam kļūt citādāki paši ar saviem spēkiem? Mūsu tradicionālā norobežošanās*

nošķirtība viensētu sistēmā un ieraušanās sevī ir nekorekti uzvedības veidi. Jākoriģē tautas uzvedība sadzīvē. Jāsāk ar bērniem, skolēniem. Tad nebūsim tādi, kādi esam šodien. Pareizāk teikt, varbūt, ka nebūsim, jo drīzumā var aptrūkties pat plastiskā materiāla – bērnu.

Papilnam ir visdažādākā neplastiskā materiāla. Ko ar to darīt? Un vai tas maz ir tik dažāds?

Psihologi teic, ka cilvēki tiešām esot ļoti dažādojušies, toties viņu pielaistās kļūdas esot apbrīnojami vienveidīgas, pat pārsteidzoši vienādas. Sadzīvē un ģimenes dzīvē iepriekšējo paaudžu ieradumus cieši pārņēmuši 30-40 gadu vecie un līdz ar to paliek iepriekšējais cēlonis psihozēm, neirozēm, bailēm, depresijām, atkarībām, kaislībām un aizrautībām. Tiesa, mainījusies baiļu un draudu struktūra, toties to kopējā summa pat palielinājusies. Nav vairs draudu no valsts represīvām iestādēm, tā vietā ir stabilas bailes zaudēt darbu, draudi to vispār nedabūt, reāla varbūtība palikt bez jebkādiem iztikas līdzekļiem, bez pajumtes. Iekšējas brīvības vietā vai nu lielāka vai mazāka depresija, vai arī patvaļa, nesavaldība un izlaidība. Nav vairs nelaidās sabiedriskās vertikāles.

Impērijas laikā apziņa lielākoties bija konfliktā ar esamību. Vieni pilnīgi un neviltoti paļāvās uz sistēmu, citi vēl dedzīgāk un patiesāk ticēja, ka sistēma ir nepatiesa, varmācīga un maldīga.

Sistēma sabruka. Apziņa mainīja virzienu, ja vispār mainīja, uz kapitālisma pielūgšanu, gaidīšanu, galvenokārt Ulmaņa I laika variantā vai paveidā. Tagad tas pats par sevi izzudis. Rezultāts – masveida iekrišana lamatās, ko sauc par vilšanos.

Baznīcas ietekme Latvijā vienmēr ir bijusi pavāja. Laukos jaunākajā vēstures posmā baznīcu vispār nav bijis. Tukšumu aizpildīja kolhozu un sovhozu ideoloģiskās un saimnieciskās struktūras. Tagad tukšums aizpildās pēc E. Fromma teorijas. Kas pēc tam rodas, to sauc dažādi: gan lauku dzīves idiotisms, gan traģiskums, gan debīlums.

Satieku savu kādreizējo paziņu, kuru bezdarbs un bads aiztriecis no Rīgas atpakaļ pie zemes.

Taču nav Bonim īstas mājas, ne lopiņu, ne Latvijas pases. Nav naudas. Ne telīti nopirkt, ne pasi nomainīt. Lādzīgs, liels un labestīgs. Nekas, nekur, nekad pie rokām nav lipis. Pēc septītās klases sāka ar meliorāciju. Maksāja tik labi, ka, pat nedēļām un brigādēm plostojot, nevarēja visu notriekt. Tagad, no «*točkas*» brienot, ceļmalmājā pieklājīgi pieklauvē pie virtuves loga. Tur jau zina, ka labam cilvēkam, kas pat iekšā nenāk un māju nepiedvingo un nepiesmirdina, turpat pa logu jāpadod kāds gurķis un maizes gabaliņš, vārdu sakot, kas saimniecei pie rokas. Tas ir kristīgi un cilvēcīgi, tātad latviski un laikmetīgi, atbilstīgi XX gadsimta pēdējiem gadiem. Tikai tajā sasodītā «*točkā*» acīmredzot kopš atvēršanas līdz ar brīvvalsts atdzimšanu itin nemaz nedomā par servisu un kvalitāti. Dzert varot uz parāda vai *krīta*, pareizāk, tagad esot uz *flomastera*, bet kaut ko uzkost, pasarg Dievs, vēl izputinās «*točku*». Tādēļ padot kādu kumosu lūdzējam garāmgājējam, spēcināt novārdzinātos, stipri uz kājām ļodzīgos regulāros «*točkas*» klientus, brienošos pa tumsu un dubļiem garām tukšām fermām un mājām, tas ir kristiešu, kristīgi domājošo cilvēku pienākums.

Mēs nākam no muižām

Nav, nav situācijas izpratnes. Mēs nesaprotam savu vēsturi. Ne jau faktus, gadskaitļus, atsevišķus notikumus, bet iekšējo procesu vēsturi. Nevaram masveidīgi izlēkt un aizlēkt no savas pagātnes, bez kādas sevišķas piepūles un pārkārtošanās tikt uz kāda postindustriāla autobāna un drāzties kopā ar citiem. To var atsevišķi indivīdi, bet ne vairums.

Ieskatīsimies situācijas būtībā. Paņemsim kādu cilvēku kopumu vai pat skolēnu klasi. Ko redzam? Apmēram 20% ir aktīvo, kas dzīvi reaģē uz notiekošo un daudzmaz gatavi uz tūlītējām darbībām. Kādi 30% ir mazaktīvi un nogaidoši, lāgā nesaprot, kas notiek un ko no viņiem grib. Pārējie 50% ir tā pa vidam, nav izteikti, ātri var kļūt par nogaidītajiem, bet piepūloties – arī aktīvajos iekļūt.

Līdz XX gadsimta sākumam, pat līdz I pasaules karam latviešu tautai pasaules centri bija muižas, arī pagastmājas kā saietvietas. Darbs un dzīve vairāk vai mazāk saistījās ar muižām kā organizējošām struktūrām. Pēc II pasaules kara muižas uzradās jaunā variantā – kolhozos un sovhozos. Un tā gadu simteņiem muiža kā saimnieciski organizatorisks faktors, kā zināms aizstāvības un garantijas orgāns, ari sodus uzliekoša instance, bet komunistu laikos ari kā vienādas aprobežotas domāšanas un personīgo interešu ierobežošanas un noniecināšanas iestāde ir formējusi un veidojusi latviešus. Pēc II pasaules kara sabiedrība pārstrukturējās, t.i., pārkārtojās uz slikto pusi, uz leju; Aktīvākie 20% ļaužu taču bija nozudusi – iznīcināti vai trimdā devušies. Jā, bija radušies citi aktīvie, bet pārsvarā ar mīnus zīmēm, jo bija sekmējuši un palīdzējuši svešai varai iznīcināt tos 20%.

Arī labvēlīgos laikos muiža pirmām kārtām bija vajadzīga tiem 30%, kuri ir jābīda, jāsargā, jāorganizē un kuri organiski piemīt katrai sabiedrībai. Muiža neļāva viņiem nolaisties, galīgi nogrimt, aiziet dzīves neceļos un pazust. Muižas ar saviem, lai ari nedemokrātiskiem principiem, metodēm un konkrētām vajadzībām darbināja šīs pakūtrās bioloģiskās mašīnas, neļāva ieslīgt bezdarbībā un slinkumā. Labums no tā bija strīdīgs, bet tauta tika turēta noteiktā garantējošā režīmā un kopumā.

Aktīvie savukārt visos laikos ir centušies izrauties, izlēkt no iedibinātajiem rāmjiem. Arī aizmukt no muižām, pacelties tām pāri. Viņi bija tautai paraugi, ideāli, pašapziņas avoti. Muižas laukos uzturēja un saturēja sociuma apakšu, vājāko, neteiksim, sliktāko, bet ar pašpārliecību, gara un fiziskam spējam mazāk apveltīto tautas dalu.

Visas dzīvas radības bija un joprojām ir strukturētas pēc nevienlīdzības pazīmēm. Un pieredzējis, labs kučieris – valdība – nedrīkst braukt tik nevīžīgi un nemākulīgi, ka daļa tautas izkrīt no vēstures ratiem.

Kad Latvijā jau bija radušies diezgan daudz aktīvo, skoloto, izglītoto cilvēku un bija, no kurienes tiem labprātīgi klāt nākt, dzima I atmoda. Tās pamatā divas galvenās lietas. Vispārējs darbīgums. Vienalga, aktīvi iedarbini pats sevi vai arī palīdzēja un palīdz līdzdarboties muiža. Otra - optimisms vai gara pacēlums. Tas nāk no aktīvākiem, gudrākiem, godīgākiem un pielīp citiem. Un tauta pamazām pāriet citā attīstības pakāpē. Protams, *atmodām* vajadzīgi arī labvēlīgi ārējie apstākļi.

Tāpat kā pirmā, ari trešā atmoda latviešu tautai pienāca, esot muižās un pie tām.

Vai tad Valsts elektrotehniskā fabrika, kuru nezin kādēļ visi dēvē par «rūpnīcu VEF», principā nebija muiža? Bija un pat visīstākā Rīgas un Vislatvijas muiža ar muižiņām filiālēm Aizkrauklē, Alūksnē, Maltā. Un gadu desmitiem un vairākām paaudzēm strādāts un dzīvots pie šīm muižām.

II pasaules karš, deportācijas un emigrācijas iznīcināja un aizslaucīja šo 20% virsslāni ne tikai no Latvijas. Bija jāpaiet noteiktam laikam, lai padomju muižu apstākļos un muižas uzraugu un vagaru sabiedrībā radītu jaunus censoņus, avantūristus, eksperimentētājus un līdzjutējus. Ari muižu ideoloģijai bija jākļūst civilizētākai. Un tas notika. Pamazām, stīvi un grūti, bet atkal bija uzradušies kādi 10-15% pilsētās vai visi 20% aktīvo no tautas kopuma. Tai pašā laikā saglabāts arī inertais apakšējais slānis - tikai darītāji, izpildītāji un pieticības iemiesotāji. Muižas dzīves principi nevienu spārnos gan necēla, uz augstiem lidojumiem nevedināja. Bet bija savs «par». Proti, pat no mežaina, krūmaina Malienas nostūra vai kolhozmuižiņas ar mazauglīgiem, paugurainiem lauciņiem, teiksim, Ludzas rajona pierobežciemā muižas dzīves principi ar vidēji labu organizāciju un izdarību deva iespēju uz muižas rēķina aizbraukt uz Rīgas teātri, muzeju, izstādi, sporta maču, nemaz nerunājot par Dziesmu un deju svētkiem. Tāpat dzīves vētru un sadzīves bangu pluinītai sievietei, palikušai bez vīra, bez vīriešiem, bet ar diviem bērniem, muiža ļāva dzīvot un bez sevišķām raizēm skatīties nākotnē. Pašai cītīgi strādājot kādā muižas fermā, abas meitas varēja mācīties padomju augstskolās. Eiropas līmeņa nebija, bet pašapziņa necieta. Tieši otrādi, tāds stāvoklis, iespējas un garantijas baroja miesu, dvēseli un uzturēja garu. Bet labs garastāvoklis un harmonija ir svarīgāki par materiālām iespējām un lielo brīvību.

Tagad no tiem pašiem novadiem, kas jau stipri krūmu apņemti, bet to lielfermas palikušas tautas atmiņā, var doties skatīties kino uz kādu pusduci Eiropas galvaspilsētu un pat uz Holivudu. Minimālas un nelielas garantijas bijušo muižu laikā nomainītas pret varenām potenciālām iespējām ar niecīgu vai praktiski neesošu reālo segumu no savas dzīves resursiem. Apmēram tādām, ka tagad muižas ļaudis var doties uz Mēnesi vai citu galaktiku. Var startēt taisni no sava pagalma, pagraba, mājas (ja tāda pašam ir) jumta vai plēves siltumnīcas. Muižas laikos tas bija aizliegts, toties interesējās, kad bērni sāks iet skolā, vai viņiem ir sagādāts puslīdz nepieciešamais un vai muiža jau ierēķinājusi viņiem brīvpusdienas.

Likstas sākās, kad III atmoda iegāja praktiskas darbības, pārkārtojumu un dzīves pārveides fāzē un posmā. Muižas bija jāreformē. Lēni un pakāpeniski Eiropas garā. Bija vajadzīgi Reformatori.

Lai dzīvo mūsu mentalitāte!

Kad redzu šo teikumu uz krekliņiem, plakātiem un citur, saprotu, ka te nav kaut kas īsti vietā. Jo nesaprotam, ka neizprotam notikušos un notiekošos procesus. Teikumam taču ir vienkāršs saturs: viss kārtībā, tā dzīvojam tālāk. Bet nav taču kārtībā!

Un tādēļ vispirms apriori bez pierādījumiem, kas būs tālāk, saku: ar un ap mūsu mentalitāti ir *ievārītas ziepes*. Pareizāk sakot, tās ievārījušās vēsturiski, bet atgūtās neatkarības gados ziepju katls pama-

tīgi uzkarsēts uz brīvības liesmām un tā saturam jau ir stabila kondīcija. Un daudzi, pat neieskatoties katlā, bezbēdīgā patriotismā uzsauc: lai dzīvo vārījums vai lai dzīvo mūsu mentalitāte. Un šī stabilā kondīcija, jau kā garšviela piedodot ēdienam garšu, tāpat formē mūsu dzīves garšu vai kvalitāti.

Pie vaļējām robežām Austrumi un Rietumi satiekas, randiņo, kopdzīvo, atstāj pēdas un sekas visur. Bet nav saprotams, kas notiek ar mūsu mentalitāti un līdz ar to kas notiks ar mūsu dzīvi, ar tās kvalitāti turpmāk.

Radiopārraidēs un intervijās bieži dzirdami aicinājumi veidot latvisku vidi, Rīgu pārvērst par latvisku pilsētu. Lai to darītu, nepieciešamas kādas noteiktas, apzinātas, regulāras procedūras un pasākumi. Vārdu sakot, ieviešanas mehānisms. Savukārt, lai tiktu pie tā, nepieciešams izziņas materiāls. Un tādēļ ir jārok...

Straujā pāreja no vienas saimnieciskās un politiskās sistēmas uz citu Latvijas tautai pagaidām nav bijusi labvēlīga. Attiecīga ir arī atbildes reakcija – iedzīvotāju skaits samazinās. Jau minētā racionālā vai protestantiskā kapitālisma vietā saplaucis avantūristiskais. Ārzemju novērotāji mēdz būt neizpratnē, kāpēc pie mums nerodas racionālais kapitālisms ar savām pazīmēm: personīgo godīgumu, darba ētiku, racionālu peļņas ieguvi, pārdomātu šīs peļņas ieguldīšanu tālākā attīstībā.

Dzīvē tā notiek reti. M. Tečere šai sakarā izteikusi šādu domu: «Neviena ekonomiskā sistēma nedara cilvēku labāku, un kapitālisms nav izņēmums.»

Vērojot bezjēdzības bijušo socvalstu ekonomikas, kā arī Rietumu daudzās atkāpes, sevišķi darba ētikā, no racionālā kapitālisma principiem, ir formulēts šāds secinājums: «Jebkura ekonomiskā sistēma ir laba par tik, par cik labi ir cilvēki, kas tajā darbojas.»

Šeit tiek meklēti šodienas kapitālisma sistēmas morālie pamati, jo ari Rietumos arvien lielāks bagātību un kapitālu īpatsvars sakoncentrējas arvien mazāka cilvēku skaita rokās, šie cilvēki korumpējas, uzpērk varu, izraisa krīzes.

Līdz ar to vēl kāds ne visai patīkams secinājums: «Kapitālisms var nedarīt un nedara cilvēku labāku, bet tas sekmīgi dara citu – pārvērš cilvēku alkatīgā, patmīlīgā būtnē.» Šeit vairs nav vietas labestīgumam, jo tas tiek uztverts kā vājums, nespēcība, nemākulība. Bet tas jau nozīmē, ka kapitālisma ekonomikā vietas domātas tikai enerģiskiem cilvēkiem un nav saprotams, ko darīt (ar) mazāk enerģiskiem un vērotājdabas ļaudīm. Un tieši šeit jāatceras par savu mentalitāti. Tas nozīmē, ka katrai tautai jāvēršas pie sava garīgā mantojuma, pie reliģiozām saknēm. Dziļas reliģiozas saknes nozīmē dziļas, noturīgas labestības saknes.

Lai pie tām tiktu, vispirms jāpavēršas apkārt, kur tad mēs īsti atrodamies. Kristietības blokā starp Rietumiem un Austrumiem un vienlaikus starp Ziemeļiem un Dienvidiem, pamazām dreifējot Dienvidu vai III pasaules virzienā.

Rietumi un Austrumi ir kristietības divi atzari, kristietības koka divi žuburi. Rietumi vai galvenais žuburs ar katoļu baznīcu, protestantismu un pārdzīvotu reformāciju. Austrumi - mazākais žuburs ar bizantisko vai pareizticīgo orientāciju, kas nav pārdzīvojusi savu reformāciju un līdz ar to tiek uzskatīta par konservātisku un ksenofobisku.

17. gadsimtā Krievija sāka tuvināšanos Rietumiem, jo valdīja uzskats, ka Bizantijas mantojumu var izmantot tikai samierināšanās ceļā, savienojoties abiem kristietības atzariem un turpmāk veidojot kopēju vēsturi. Krievijā sākās vesternizācija, bet metodes pārsvarā bija austrumnieciskas, t.i., despotiskas: ar šķēpu, uguni un asinīm, ar pletni, karātavām un katorgām. Vesternizācijas periodi mijās ar atplūdiem, pašizolācijas periodiem un visa rietumnieciskā noliegumiem. Gāja gadsimti, process turpinājās ar dažādām svārstībām un novirzēm, līdz Krievija pavisam novirzījās no Rietumu tuvināšanās kursa. Tas galu galā noveda pie milzīgas traģēdijas Krievijas vēsturē – boļševiku triumfa un komunisma uzkundzēšanās pasaules mērogos.

Attiecinot uz Latviju, var teikt, ka saimnieciskās iekārtas nomaiņa, šoreiz uz kapitālismu, cilvēkus principā labākus nedara. Līdz ar to pret ārzemniekiem mums jābūt ļoti kritiskiem, jāzūd jebkādai *apriori* pietātei pret viņiem, jo sevišķi pret darījumu cilvēkiem, un nedrīkst bez garantijām un pierādījumiem izsniegt uzticības avansus. *Lattelekom,* Ivars Bars, Stendzenieks, Berijs... – tās visas ir dzīvas apliecības Megi Tečeres vārdiem. Un kārtējo reizi no cita virziena nonākam pie tā paša secinājuma: viss atkarīgs no cilvēka vērtības.

Uz kristietības koka Latvija atrodas abu atzaru vai žuburu savienojumā. Katram žuburam piederošie šo savienojuma vietu uzskata par savējo, tādēļ arī caur to no abiem atzariem plūst visas strāvas, strau-

mes, sulas, sārņi, atkritumi. Arī indes, ar kurām komunisti 50 gadus indēja savienojumvietas un 74 gadus visu pareizticības atzaru.

Pēdējās nebrīves 50 gadi, ko nesa svešā plūsma no Austrumiem, ietekmējusi Latviju vairāk, nekā redzam vizuāli. Tagad svešo plūsmu uzskata par atindētu, nedominējošu, bet tā šeit ir. Tādēļ jāizprot tās būtība un līdz ar to ietekme uz mūsu mentalitāti.

Krievu pareizticībā bija divi zīmīgi notikumi. 16. gadsimtā izveidojās klosteru dzīves divas formas, kuras noveda pie baznīcas šķelšanās vai Lielā lūzuma.

Krievu pareizticīgā baznīca tomēr iekļāva sevī abus virzienus vai perspektīvas. Tas notika nevis kā kompromiss, bet gan kā paradokss, nosakot, ka īpašums un cilvēciskās attiecības ne tikai var, bet tām jābūt zināmā pretrunā. Abu virzienu sludinātājus krievu pareizticīgā baznīca kanonizēja – pasludināja par svētiem. Līdz ar to radās lielie kontrasti un atšķirība starp Austrumiem un Rietumiem, kuri eksistē līdz šim un kuru seku virpuļos dzima Latvijas valsts, bet, šīm pretrunām pārejot asiņainā konfliktā un pāraugot II pasaules karā, Latvija pusgadsimtu zaudēja savu valstiskumu.

Krievu etnoss visur nes sev līdzi paradoksus. Tas ir viņu vēsturiskais fenomens un nāk no lielām neapsaimniekotām teritorijām, no baznīcu šķelšanās, no Rietumu kultūras noliegšanas un dievināšanas, no klimatiskām un psihes īpatnībām un vēl no daudz kā.

Līdz ar krievu etnosa īpatsvara pieaugumu pēckara Latvijā, šie paradoksi iesakņojās arī šeit, jo sevišķi Rīgā. Un bīstami saplauka pie liberālisma un LC politiskās vadības, bet augsni sagatavoja LTF vadība, kas no krimināLkodeksa izņēma nodaļu par noziegumiem pret valsts un sabiedrības mantu. 1993. gadā muitai atņēma arī juridiskās personas statusu.

Valsts mirklī pārveidojās, pārmainījās, burbuļoja paradoksos. Rīga kļuva par atsevišķu valsti, jo tāda pati ir Maskava Krievijas Federācijā. Tallina un Viļņa ir daudz savādāka nekā Rīga.

Līdz ar to dežūrlozungs par mentalitāti nepavisam nav tik vienkāršs. Tas nav arī pietiekami izprasts.

Vecpilsoņu vai paraugmentalitāte

1993. gada augusts. Patīkami saulains, karsts laiks. Norimušas 5. Saeimas vēlēšanu kaislības. Ievēlēts ari Latvijas Valsts prezidents. Formāli un ārēji viss kā vajag, atkal atgriezušies Ulmaņlaiki.

Rindu nekur, izņemot Rīgas centrā «Bankā Baltija». Vēl ir stiprs sociālisma mantotais potenciāls. Ir ko cirst, lauzt, jaukt ārā, pārdot un nest uz «Banku Baltija».

Rīga pilna ar ārzemniekiem, ārzemju latviešiem. Daudz, kā vēl nekad. Brauc, kas vien var. Nesen ieradies ari kāds vientuļš kungs no Tasmānijas, no tās pasaules stūra aiz Austrālijas. Viņu ešelonu ar sakomplektētu Vērmahta divīziju četrdesmit piektā gada maija naktī ceļā uz Austrumu fronti apturējuši amerikāņu aviācijas uzlidojumi. Nācies vien padoties jeņķiem.

Dzimis 1923. gadā un kopš 1943. gada Latvijā nav bijis. Rīgā viņu uzjautrināja daudzas lietas: kaķu daudzums, gaļas un zivju tirgošana atklātās vietās saules svelmē, iespēja kioskos nopirkt un turpat dzert šņabi, spirtu, šampanieti, bet visvairāk – naudas nodošanas rindas «Bankā Baltija». Tās viņš brauca skatīties ik dienas un šausmināJās: «Vai-ī, vai-ī, kur valdība skatās, ko tas Ulmanis domā. Septiņdesmit procenti! Tādi blēži pēc kara bija ari Austrālijā. Pie mums viņus žigli iebāza aiz restēm.»

Kad Rīgas centrs apskatīts, jāapciemo radiņi. Provinces pilsētiņā viņš sastapās ar krietni solīdāku senjoru no 1903. gada gadagājuma. Nekādus aliņus nedzer, spirgts un možs, atmiņa apskaužama. Šiem kungiem šis un tas bija ko atcerēties. Par to Latviju, par viņu Latviju, par tiem Ulmaņlaikiem, par *frīčiem* un *tovariščiem*.

Agri vai vēlu sarunas nonāk līdz bankām. Pilsētiņā viena banka un tā pati Baltija. Radinieki cer, ka kopējiem spēkiem, ar rīdzinieku palīdzību izdosies pārliecināt vectēvu, ka nauda jāliek bankā. Bet vectēvs – stūra buks – nu ne par ko. Nesen kaimiņiene ar savu atkal jauno civilvīru skaidroja: «Vai tad tā var, onkul? Pie tik izdevīgiem noteikumiem nelikt naudu bankā?»

– Mēs viņam to pašu visu laiku sakām, – nerimās radinieki, – pašlaik neizdevīgi pirkt materiālus, ņemt meistarus un pārbūvēt māju. Bet viņš – nekā. Redz, kas pie mums te notiek. Viena ārsiena izjaukta, drīz ķersies pie virtuves.

Pa to laiku provinces radiņi noskaidrojuši, cik maksā onkuļa māja. Kaut ari teikts Austrālijas dolāros, bet summa iespaidīga. Onkulim tāds pats liktenis kā tūkstošiem pēckara gados Austrālijā nonākušiem latviešu vīriešiem: nav un nekad nav bijis ģimenes. Zaļā kontinentā un arī tās piedēklī Tasmānijā vienmēr trūcis sieviešu. Tiesa, 60. gados briti uz Austrāliju dāmas veda laineriem. Bet vai tad tādus

labumus var pievest ar kuģiem? Tagad sievietes, neko teikt, ir drošsirdīgas. Bet cik tādu bija 60. gados, kas piekrita pamest Eiropu un doties uz pasaules malu.

Onkulis uz savas ādas izbaudījis frīčus un britus. Labi zina, ko nozīmē britu «viesmīlība». Pēckara Austrālijā tie, kas nebija britu izcelsmes un runāja ar akcentu, varēja pretendēt tikai uz otršķirīgo un pāri palikušo. Ballītēs meitenes tādiem vienmēr atteikušas. Bāros, moteļos un ofisos bijusi tāda pati kārtība.

– Grūti, gadiem grūti bija tais tālajos laikos Austrālijā, – atceras onkulis. – Pat latvietes nerunājušas latviski, ja kāds vēl bijis blakus. Tagad, jā, ir demokrātija. Kādi tik nav karogi pie mājām izkārti. Bet agrāk... agrāk bija stingri. Mājas celt ari bija grūti. Bankas negribēja naudu dot. Labi, ka latvieši to zemi sapirka. Tagad esam turīgi, zeme palikusi varen dārga.

Vietējā bankā miers un klusums, par rindām nav dzirdēts. Kāda sevišķa nauda var būt Māras zemē? Šai pilsētiņā viss aizvēries un apstājies, palikuši tikai meži. Un vēl pati zemīte, bet par to banka ne santīma nedod. Pat par mājām šai novadā vairs kredītus nedod, neizsniedz. Pircēji nerodas, mājas stāv tukšas.

Austrālijas kungam ātri kļūst garlaicīgi. Province, nav jautro Rīgas skatu. Pirms prombraukšanas vēl liela jubileja jānosvin. Galdi klāti dārzā zem ābelēm, klāt arī visi kaimiņi. Sarunas kā jau latviešiem – no vieniem Ulmaņlaikiem līdz otriem, no latiem līdz latiem un par «Banku Baltija».

– Nē, nē, neticu komunistiem un viņu bankām, – atkal nelokāms ir Latvijas vecpilsonis, kad sarunās mēģina viņu stūrēt uz bankas pusi. – Tam Ulmanim ticēju, šim neticu, un nemēģiniet pierunāt. Nevienam komunistam nekad neesmu ticējis.

Enerģiskā kaimiņiene, kurai visur un viss jāzina, sajūsmināts par vecpuiša māju Tasmānijā.

– Ko neteiksi, četras guļamistabas otrā stāvā! Kam tik daudz, onkuli?

– Sunim, kaķim, sev un viesiem, – nopietni paskaidro onkulis.

Kopā ar draudzeni biznesa plāns dzimst nekavējoši.

– Pie mums arī labas mājas, var pat šodien apskatīt. Un jums jau tik lielu nevajag. To pārdot, šeit lēti nopirkt jaunu un tūkstošus «Baltijā» iekšā. Jāsteidzas, kamēr vēl procenti turas.

– Es jau vecs uz šitām muļķībām. – Gozējas krēslā austrālietis, – Neticu komunistiem, bankām un angļiem. Nav tās *security's* vēl Latvijā.

Pienācis jauns «piektais» gads Latvijas tautai. Kalendārā 1995. gada augusts. Atkal saulains un karsts. Grimusi vai vēl grimst «Banka Baltija». Skan palīgā saucieni, lamas un brīdinājumi «Rokas nost no B.B». Māras zemes mazpilsētiņā pēkšņi ar sirdstrieku mirst viens no tiem, kas pirms pāris gadiem tik kvēli aģitēja par uzticību B.B. Viņa piederīgie bez naudas, viss palika tur – B.B. Ar pēdējiem vārdiem visi lamā Ulmani, Gaili, Repši, valdību un vēl sazin ko. Vienīgā cerība uz vecpilsoni.

Paldies Dievam, palīdzēja, citādi – bezizeja. Ir tomēr vēl gudri cilvēki Latvijā.

Lai dzīvo liberālisms, *Latvijas ceļš* un bankas

Šodienas Latvijas iedzīvotāji, latviešu tauta skalojas savu ekonomisko attiecību samazgās, varas un tautas attiecību satekūdeņos un liberālisma fekāliju burbuļos. Vārdu sakot – *schaise*.

Lūk, degvielas uzpildes stacijā pie nomaļa aprūsējoša A-76 benzīnkrāna piebrauc vecs žigulītis. Kalsns, drīzāk gan izkrities miesās vīrietis, pa kabatām taustīdamies, lēnām iet uz kases lodziņu. Drūma seja, mati sviedros savēlušies, bet pieciem litriem tomēr sameklē, lai līdz mājpagalmam tiktu. Aizmugures sēdeklī kaklus staipa divi skolnieciņi, puse no šīs ģimenes jaunās audzes.

– Taisi logu ciet! – braukt sākot, uzkliedz tēvs.

– Tēt, tēt, re' bankas onkulis jaunā mašīnā! – nospiedzas viens no viņiem. Pie 98 E krāna strauji nobremzē jauns, spīdīgs limuzīns.

No kurienes tad jaunāko klašu zeperi pazīst bankas darbiniekus ar visām mašīnām un ari šo jauno, kas nupat nopirkta? Izrādās, pazīst. Un uz pilsētiņu ne bez iemesla atbraukuši. Māmiņu apciemoja slimnīcā. Pēc nervu sabrukuma apārstēšanas tagad visādas pēcsabrukuma kaites piemetušās. Asaras, pārmetumi sev, sevis linčošana. «Kādēļ es jūs iegrūdu tādā postā?» dēliņus apķērusi, elsoja māmiņa. «Piecdesmit procentu! Tas ir briesmīgi, tā ir izpostīta dzīve. Es vainīga, negribu dzīvot,» šos briesmīgos vārdus jau bezspēkā atkārtoja četru bērnu māmiņa, kad māsiņa un vīrs viņu palēnām veda atpakaļ uz palātu. Mazākais, pie mammas halāta pieķēries, šņukstēdams, raudādams steberēja līdzi pa slimnī-

cas koridoru. Raudāšana un pārdzīvojumi viņam drīz pārgāja žagās un galviņas raustīšanā. Gadu vecākais, turēdams brālīti aiz piedurknes, mēģināja mierināt: «Nu ko tu, nu ko tu...»

Banka izpostīja fermu kā Amerikā lielās krīzes gados. Pirmpienes, par kredītu iepirktās augstražīgās šķirnes grūsnās teles – viss uz gaļas kombinātu. Klāt vēl bekoni, speķa cūkas un visādi pusrukši. Bet par maz, par maz, par vēlu bankai. Tā savā īpašumā pārņēma arī iztukšoto kūti un visu laiku meklē pircēju.

Kredītnodaļas darbinieki gāja uz slimnīcu, interesējās, kad izrakstīšoties saimniece, kad atdos atlikušo parādu, procenti taču arī cītīgi turpina klātripot. Toties bankas padomes priekšsēdētājam Andrim Bērziņam par 1996. gada rezultātiem izmaksāja piecdesmit septiņus tūkstošus latu. Tā esot normāla alga Rietumos, atzina Latvijas Bankas vadība.

Šo ģimeni no pilnīgas iznīcības paglāba apstāklis, ka mājiņa nepieder viņiem. Citādi būtu noņemta un no mājas izdzīta ar visiem četriem bērniem, suni un diviem kaķiem. Tas kā bankā, pat pie zīlnieces nav jāiet.

XX gadsimta pēdējie gadi. Lauksaimniecības kredīts 50%. To sauc par liberālismu, par valdošo partiju politiku, par Latvijas valsts atkratīšanos no savu funkciju veikšanas. Stāstu par to zviedriem. Viņi netic. Stāstu atkal, jau pamatīgāk. Viņi tikai: nevar būt, XX gadsimta beigās nav iespējams utt. Beidzot kāds pāriet uzbrukumā: «Par ko balsojāt sava parlamenta vēlēšanās? Par ko balsoja tie, kuriem noņēma fermu? Kas atbild par lauksaimniecības politiku?»

– Nezinu, par ko viņi balsoja, – nevērīgi atsaku.

– Viņš nezina! – smejas zviedri un pamāca. – Bet mēs zinām. Zinām, ka sociāldemokrāti nevienā Eiropas valstī tā nav darījuši. Pie jums dara ko grib. Jums nav sociāldemokrātijas, jums nav saprāta, jūs esiet *crazy*.

Crazy – tas ir Latvijas ekonomisko attiecību raksturojums. Par šādu rezultātu, par lauku slīdēšanu ubadzībā, iznīcībā Latvijas Bankas piekoptās monetārās politikas un līdz ar to komercbanku genocīda dēļ, kad valstij nav nedz finansu sviru, nedz vēlmes kaut ko saprātīgi līdzsvarot, virzīt un attīstīt, jau 1993.-1994. gadā brīdināja gan Visvaldis Lācis, gan Juris Bojārs, gan Ervīns Grinovskis. Bet zviedri saka, ka savādāk nevar būt, jo Latvijas parlamentā esot tikai buržuāzisko partiju koalīcijas. Un pat pie viņiem, samērā bagātā un attīstītā valstī, to nevar pieļaut. Viņi nesaprot, kā tas Latvijā var būt, ka parlaments strādā bez jebkāda politisko bloku līdzsvara.

Ko teikt? Lai dzīvo mūsu mentalitāte! Tās ir samazgas, kas pāriet genocīdā. Pat ES cilvēktiesību komisāram Van der Stūlam nav nekādas daļas par iekšzemes postažām.

Izpostītās fermas apkaimē dzīvojošos pirms piecdesmit gadiem postīja komunisti. Bet tad bija daudz gudru, stipru cilvēku gan Latvijā, gan izsūtījumā. 1957. gadā ar lielu pacilātību latvieši brauca mājās no Sibīrijas. Atgriezās ari minētā apvidū. Strādāja ar entuziasmu visām ģimenēm un bērniem, nedomājot par atlīdzību, par labības gramiem uz kolhoza darbadienām.

1997. gadā nav tur nedz cilvēku, nedz, kam atgriezties. Fermu apsaimniekoja ģimene, kas tajā apvidū dzīvo pastāvīgi. Tagad tur nebūs nekā, izņemot vienas un divgovniekus. Mācība ir saņemta laba. Ik mēnesi turp braukā bankas limuzīni. Kredītnodaļa interesējas, vai nāk nauda no palikušās gotiņas, vai četru bērnu tēvs nav kaut ko bankai meža darbos sapelnījis, vai gadījumā nav izremontēts motors vecajam žigulītim, jo banka ir augstsirdīga un neizremontētas mašīnas par parādiem nepievāc.

Dažreiz bankas pārstāvji kļūst necerēti laipni, sevišķi, kad atbrauc jauniegādātā spožā limuzīnā. Un, ko domājat, atļauj, pat aicina sākt izmantot tai piederošo tukšo fermu, aicina likt kaut ko iekšā, audzēt, jo banka visu labi saprotot un tādēļ visiem nākot pretim.

Situācija līdzīga kā Sibīrijā līdz Staļina nāvei, līdz 1953. gada pavasarim. Tad nodokļu inspektori staigāja pa pagalmiem, dārziem, kūtiņām, izmeklēja visas aizdurves, aizgaldus un pagrabus, noskaidrojot un nopratinot, vai tikai viss ir uzrādīts un aplikts ar nodokļiem, vai ir ievākts, atņemts un noņemts par nodokļiem, par nodokļu parādiem. Labi atceros, kā ievāca nodokļus par pienu. Vasarā katru dienu visi slaukumi bija jānes uz krejotavu, tur izlaida caur separatoru. Ar krējumu nomaksāja nodokli, bet vājpienu atdeva, lai nodokļu maksātāji varētu izdzīvot un rit atkal ierasties krejotavā ar nodevu.

Izputinātā ferma, ja kredītlikme nebūtu 50%, bet kādi 30% gadā, būtu izķepurojusies. Tad varēja augt, paplašināties. Ģimenes vecākā atvase sāka mācīties lauksaimniecības specialitāti, lai pēc varētu strādāt fermā un to pārmantot. Tagad, šoka mācību dabūjis, ari uz viņu gulstas tēva un mātes parādu nasta, bet banka ar tiem joprojām ritošiem piecdesmit vai mazākiem kredītlikmes procentiem uz nenomaksāto parādu daļu izrīkojas pēc saviem ieskatiem. Tādēļ viņš pie zemes neatgriezīsies. Latvijas

valsts ar savu bezjēdzīgo liberālismu un šoka terapiju laukos ir dabūjusi klāt vēl vienu potenciālo bezdarbnieku. No divām aktīvām oāzēm šai apvidū – fermas ar plus zīmi un alkohola «točkas» ar mīnus zīmi – viena ir sabrukusi, t.i., mākslīgi un tīši sagrauta. Otra ir stabila, dominē tuvākā apkārtnē un konkurē ar netālu esošām sāncensēm. Varbūt pat varēs finansiāli pabalstīt kandidātus uz 7. Saeimas krēsliem. Protams, ar banku šai ziņā sacensties nevarēs, bet savu ieguldījumu dot var.

Kāpēc tā notiek ar zemniekiem? Ir vēsturiska pieredze, kas liecina, ka zemnieki un fermeri nav studenti, nav skolotāji, kas galvaspilsētās visā pasaulē salasās demonstrācijās, un masu mediji izbazūnē, ka valdība ir tizla, netiek galā ar saviem uzdevumiem, ar valsts pārvaldi, ka tā jānomaina utt. Un tad kaut kas tiek ari izdomāts un darīts lietas un līdz ar to valsts labā.

Ar zemniekiem ir savādāk, jo viņi ir pamatiedzīvotāji vai iezemieši. Un politiķi komunisti un nacionālisti saprot, un Eiropas Savienībā labi zina, ka zemniekus un fermerus, iezemiešus un viņiem līdzīgos var mērdēt naudas badā, klusi postīt, nīcināt ārā miljoniem. Metodes arī sen apgūtas. Čukčus, evenkus, latviešus var metodiski nodzirdināt, jo viņi nav nedz musulmaņi, nedz fundamentālisti, kas alkohola *točkas* ar kinžaliem izgriež. Par komunistu metodēm viss skaidrs. Tiem bija vagoni, dzelzceļi un partiju biļetes, bet nacionāli, sākot no *Tautas frontes*, iet daudz tālāk. Ievieš tādu naudas sistēmu, ka kaimiņi – lietuvieši un igauņi – pasaka: mums nav izdevīgi ar jums kooperēties jūsu lata dēļ. Un ko viņiem padarīsi? Briselei žēlosies? Bet Brisele taču Latvijas naudu, Latvijas Banku slavē! Kāpēc gan neslavēt, ja nacionāli kopā ar komunistiem izveidojuši Latvijā importa vai eksporta oāzi Eiropas Savienības valstu precēm. Par to jāslavē! Nevar taču slavēt kaut kādas tur Grieķijas, Polijas, Itālijas vai Turcijas Centrālās bankas, kas veicina savu ražošanu, kas aizstāv savus zemniekus. Šo zemju ļaudis uz velna paraušanu bāžas ar savām precēm virsū Eiropas Savienībai un visiem, kam tik var un kur var tikt klāt

Pavisam cita lieta latvieši! Tie māk sargāt citus. «Tas viņiem pārmantots no vēstures,» spriež austrumvirziena eksperti Eiropā. Bija taču latvieši Maskavā, kas bezcerīgā situācijā nosargāja Kremli, Krieviju. Tagad latvieši ne jau ar durkļiem, bet ar savu naudu sargā Eiropu: nenāk virsū, pat nelien klāt ar savām precēm un pakalpojumiem, lai nedomā taisīt Latvijas investīcijas kādā Eiropas Savienības valstī un, pasarg Dievs, vēl atvērt kādu latviešu veikalu Parīzē vai Prāgā, Briselē vai Berlīnē. Cietais lats, cietpaurainie baņķieri un tādi paši deputāti, kas viņus atbalsta un izvirza, – tas ir tas pats latviešu sarkano strēlnieku sindroms. Kalpošana citiem, kaut arī pavisam ne acīm redzama, alkas pēc uzslavas, svešu un nevis tautas kritēriju un interešu pieņemšana un atzīšana – tie ir latviešu, Latvijas kūkumveidojošie faktori. Kūkums vienkārši neļauj veidot redzes vai domu darbības horizontu. Un, ja nav horizonta, tad kādā vēstures pagriezienā nobrauc no ceļa. Strēlnieku sindroma iemiesotāji šodienā un Eiropas sargātāji pat aizmirsuši, ka iepriekšējos sargātājus aprija un iznīcināja viņu apsargātā sistēma. Bet šodien viņi ir daudz vājāki par saviem priekštečiem, bet apsargājamā sistēma daudz spēcīgāka par toreizējo. Pagātni, komunismu ar kailām rokām un *švakām* galviņām neuzveikt. Pirmskara lats, jā, tas strādāja lauksaimniekam, ražotājam. Bet šodien ir savādāk. Šodien ir neokomunisms, t.i., politiska terora vietā ir naudas neoterors. Zemniecības kluss iznīdēšanas veids saistās arī ar vilcējspēka trūkumu agrārā sektorā. Līdz šim jebkurā agrārā reformā vilcējspēka jautājums bijis ļoti svarīgs faktors. Bet Latvijā, šķiet, par to neviena amatpersona valdības līmenī nav pat ieminējusies. Bet tas vispirms ir reformatoru jautājums, un pie tā vēl atgriezīsimies, tiekoties ar mūsu bārdaiņiem.

Bet pasaules praksē iezemiešus un zemniekus pilsētās dzīvojošie (bet valdības vienmēr mīt pilsētās) ir putinājuši bez gala. Indiāņu padzīšana, zemes atņemšana Anglijā, tad Ļeņins ar Staļinu, tad Amerikas bankas 30. gados, tad atkal Staļins ar Mao Dze Dunu un tagad Latvijas komercbankas.

Es parādīju vienas fermas bankrota anatomiju. Taču aiz katras lielas vai mazas ekonomiskās katastrofas stāv cilvēki. Šai gadījumā seši. Un cik tādu fermu bankrotu un citu veidu ekonomisko minikatastrofu sasummējas Latvijā?

Vieni sēj, citi pļauj

Mentalitāti nosauksim ļoti vienkārši un visiem saprotami. Tā ir apkārtējo notikumu uztvere un šīs uztveres izraisītās darbības. Pēc 1991.-1993. gada notikumiem Latvijā daudzas darbības šeit apstājušās, izzudušas. Līdz ar to uztverē, t.i., cilvēku mentalitātē jābūt kādām pārmaiņām. Jābūt. Bet kādām? Lai atbildētu, jāapseko notikumi.

Šajos gados notika apmēram tas pats, kas pēc negaidīta skolas zvana. Visi priecīgi sajūsmā pameta skolu un aizskrēja kur kurais. Bet izrādās, zvans noskanējis uz visiem laikiem. Nav un vairs nebūs ne klases, ne skolotāju, nedz aicinātāju un uz skolām bīdītāju. Cik nu katram to iemaņu iegūts un atmiņā aizķēries, ar to arī tagad brīvībā jādzīvo.

Pamirušu un puspamirušo vietu visvairāk ir provincē, laukos. Bet piegājiens visur vienāds: vispirms jāsameklē vēl dzīvas palikušās vietiņas un oāzes. Un laukos tādas ir skolas, bibliotēkas, pagastmājas un kaut kur pa retam – paju sabiedrības. No šīm vietām masveidā jāsākas vietējo iedzīvotāju pašorganizācijai un pašaizsardzībai. Uz sajūsmu un entuziasmu kā TF laikos, protams, nav jācer, toties bargas nepieciešamības izjūtai gan jābūt. Jāglābj, ko vēl var saglābt, noturēt un pārveidot, bet pārējais jāveido no jauna.

Visu teikto ļoti apgrūtina viens trūkums: nav tautas partijas, t.i. nav plašas sociāldemokrātijas. Tātad nav starpnieka starp tautu un valdību, kura lomu Skandināvijā jau sen un sekmīgi pilda sociāldemokrātu partijas. Buržuāzisko partiju funkcionārus un ideologus Latvijas laukos dzīvojošie cilvēki neinteresē. Pirmkārt, laucinieki neko nevar pārskaitīt šo partiju banku kontos. Otrkārt, šīs partijas neatskaitās lauku iedzīvotājiem, jo tad būtu jārunā par izpostītām fermām un cilvēku likteņiem. No šā viedokļa lauku cilvēki ir amorfa, neizteiksmīga, partijas kadru un finansu sistēmai neko nedodoša un vairāk traucējoša masa. Attiecīgi pilsētās dzīvojošie mazturīgie ļaudis ir nosaukta kodolīgāk – reņģu ēdāji. Atkārtojas pagājušā gadsimta beigas. Tad visi latvieši arī bija nosaukti kodolīgi – arāji.

Lielkapitāla partijām, šo partiju ideoloģijām un mentalitātēm ir svarīgas divas lietas: saglabāt esošo vēlēšanu sistēmu un līdz ar to sevi un atrast cilvēkus un firmas ar vērā ņemamiem noguldījumiem bankās. Ja arī lauku vide Latvijā izzudīs no dzīves aprites, tas taču nenozīmē, ka no starptautiskās aprites izzudīs dolāri. Un, kamēr būs dolāri, būs pilnvērtīgs imports. Teritorijām vairs nav būtiskas nozīmes, ja tur nav naftas, gāzes un dimantu. Vēl nenozīmīgāki ir šādu teritoriju cilvēku likteņi. Liberālisms neparedz nekādas centralizētas rūpes. Robežas taču ir vaļā. Latvijas ceļi un ceļi no Latvijas visiem atvērti. Maza tauta var izklīst, izkaisīties un iefiltrēties visapkārt Eiropā. Kaut kāda summa ļautiņu taču saglabāsies. Savukārt bagātie ļaudis no buržuāziskām partijām var dzīvot visur. Viņiem dzimtene ir tur, kur var gūt dolārus un kur ir bankomāti.

Šodien latviešu mentalitātei jābūt ar izteikti pašaizsargājošu instinktu. Un pašaizsardzība vienmēr ir sākusies ar pašorganizāciju, kā arī ar aktīvāko un turīgāko iedzīvotāju solidaritāti.

Latvijas valstij nav dialoga ar savu tautu. Valstsvīri, šķiet, pat nezina, ar ko tas sākas, kaut gan ārzemju komandējumos brauc dūšīgi. Izkāpjot no lidmašīnas svešā valstī, pirmā darbība turpat lidostā vai stacijā, vai uz robežas ir naudas maiņa. Ar to sākas jebkura valsts. Nauda ir visefektīvākais dialogs starp valsts vara, tās iedzīvotājiem, iebraucējiem. Tā ir kopējā asinsrite. Ja tās nav, tad ir amputācija, aborti, ālavības tiešās un pārnestās nozīmēs. Tādēļ arī saka, ka Latvijā bērnus var atļauties tikai ļoti bagātas sievietes vai ļoti nabadzīgas un pusaudzes, atstājot viņus slimnīcās.

Ir notikušas fundamentālas, patoloģiskas pārmaiņas etnosā, kaut gan apelē pie skaitliskām un relatīvām pārmaiņām, salīdzinot ar pirmskara periodu. Bet skaitļi nav galvenie. Galvenais ir apziņas, mentalitātes mutācija.

Totalitārisma pieredze pārliecinoši pierādīja, ka mutācijas kolosāli veicina meli un nodevība. Un šodien Latvijā daudziem cilvēkiem ar vēl impērijas laikā iemontētām sāpju podziņām dots vienkāršs, elementārs un ļoti saprotams signāls: esi pērkams! (Будь продажен!) Ja ne uz ko citu neesi spējīgs, tad esi tāds vienmēr un visur! Visās dzīves situācijās no augšas līdz apakšai: klejo, pārej, atgriezies, soli, nepildi, atkal soli...

Meli un nodevība neļauj tautai organizēties no apakšas. Bet tie nāk no augšas. Visās Eiropas valstīs pēc I pasaules kara un Rietumeiropā pēc II pasaules kara tautas pašorganizācija norisinājās ar masveidīgu krājaizdevumu sabiedrību (KAS) un kooperatīvu dibināšanu un attīstību.

Kas Latvijā neļauj atkārtot pirmskara svētīgo pieredzi? Labi, I. Godmanis no tādām lietām daudz nesaprata, pats savā grāmatā atzinās, ka līdz valdības vadīšanai neko tādu nebija darījis un viņam arī praktiski neko nevarēja ieteikt, rekomendēt, sevišķi beigu posmā.

Bet kāpēc pārējās LR valdības nav izveidojušas valstī biezu KAS tīklu? Likumu par KAS elementāri var uzrakstīt divās dienās un 81 panta kārtībā pieņemt mēneša laikā.

Ja kaut vienam valdības vadītājam būtu patiesa interese par Latvijas tautu, «otrā fronte» skaidras naudas apgrozījuma sistēmā jau sen būtu atklāta. Un 20-40 procentu bankās pazaudētās naudas būtu saglābta. Vismaz laukos.

Radioraidījumā *Priekšpusdienas ekspresis* 1997. gada 16. oktobrī Normunds Mizis ziņoja, ka Latvijā ir piecas licencētas KAS un divas licencēšanas procesā. Un tas pēc sešiem gadiem kopš neatkarības atgūšanas!? Tā ir dziļa mutācija. Monetārā buržuāzija ignorē ekonomiskās likumsakarības, pasaules tautsaimniecības praksi, Latvijas brīvvalsts praksi un paralizē nacionālā kapitāla uzkrāšanu un apriti lauku apvidos. Tas ir viens no iemesliem šīm mutācijām, mankurtismam, ālavībām.

Spriediet paši. 1997. gada novembri Latvijas Banka lūdza neizsludināt likumu par KAS. Notiek kaut kāda murgošana par Eiropas standartiem, ka KAS statūtkapitālam jābūt Ls 10 000, gada laikā jādubultojas un vēl pēc gada jābūt Ls 30 000. Tie ir multiliberālie murgi neokomunistiskā banānvalstī! Latvijā nesen beigusies okupācija. Lai ES valstis atskatās, kas viņu lauksaimniecībā notika pēc II pasaules kara! Cita lieta, ka ES vajadzīga Latvijai, lai tukšotu savas noliktavas, jo tā taču notiek Krievijā. Un Amerika kā ES konkurents pasaules tirgū to šausmīgo ainu arī parāda (sk. Krievijas ekonomika un Eiropas Savienība).

Jebkurš metodologs un sistēmanalītiķis zina šādu elementāru aksiomu: ja lauksaimniecības valstī iznīcina zemniekus un kultūru, tā faktiski nokļūst okupētas valsts stāvoklī. Latvijā, piemēram, tad varēs atgriezties gan komunistiskā ideoloģija, gan nostiprināties Rietumu ideoloģijas pamācības, kuras saukā par «Izejvielas-Mersedesi» tūrēm.

Latvijas skolu bērni! Ja jūs dzirdat un TV redzat, ka kādā valstī zemnieki ar smago tehniku bloķē ceļus vai citu ko, tad jums jāsaprot, ka būtībā viņi cīnās par savas valsts neatkarību.

Ja valdība ir puslīdz gudra, tā saprot notiekošo, nekrīt histērijā, izprot savas vai agrāk pielaistās kļūdas. Un prese neķengājas, jo apziņas ari savu uzskatu šaurību.

Latvijas Bankai, ja tā mūsu valstī ir reformu aģents, jau 1992. gadā bija jāinicē likums par KAS. Tur taču strādāja rietumnieki Bruno Rubess, Uldis Klauss. Un arī biedrs Jānis Āboltiņa kungs jau 1992. gadā varēja uz divām trim lappusēm uzrakstīt likumu par KAS un 1992. gada vasarā 81. panta kārtībā to izdabūt cauri Ministru kabinetam. Lai virmo dzīve laukos, lai kooperējas, organizējas un krāj naudiņu laukos un miestos.

Krājaizdevumu sabiedrības radās Vācijā 1814. gadā. Saeima likumu par KAS ratificēja 1996. gadā. Kas tad bija līdz tam? Latvijas lauku uzņēmēju kluba prezidents Juris Upmalis paskaidroja: «Bija Lauksaimniecības ministrijā slepenībā izstrādāta agrārā politika, kas atnesusi apmēram 1,5-2 miljardus latu zaudējumus.» Lasītāj, atkal labi padomā, kam tas bija un ir izdevīgi?

Šodien pie mūsu totālās nabadzības laukos KAS statūtkapitāla cena tirgus dienā ir 100, augstākais Ls 200. Un nekādi tur divi tūkstoši! Laukos paši zina, kam var dot un uzticēt naudu un kuriem nekad nedos. Tur nevajag valdības un bankas starpniecību. Bet ir viens BET. Bankas, baņķieri dod naudu partijām. Baņķieri ir Saeimā. Un neļaus taču kaut daļai naudas aizplūst uz laukiem. Kas vēl nebūs.

Latvijai, kura nevar atkārtot elementāro pasaules pieredzi un ari K. Ulmaņa praksi, tas ir milzīgs kauna traips. Tā lauksaimniecības zemē Latvijā cilvēkiem trūkst pārtikas. Protams, ka krievi tādēļ lamā latviešus un zākā valdību.

Deputāti, ministri un jo sevišķi deputātministri! Palūdziet referentus, lai atnes jums 1997. gada 18. septembra avīzi *Bizness & Baltija*. Tur tika analizēts, kā ēd Latvijas pensionāri. Raksta, ka ēd mazliet labāk par ļeņingradiešiem blokādes laikā, apmēram tādā pašā līmenī kā savulaik ieslodzītie Salaspils koncentrācijas nometnē un mazliet sliktāk kā spaidu darbos iesaistītie cilvēki vācu okupētā Baltkrievijā II pasaules kara laikā.

Pie tam trešā daļa zemes ir neapstrādāta.

Vai tas liecina par intelektu, kā to joprojām apgalvo LC?

Šādi raksti rada Latvijas tēlu. Šo avīzi plaši lasa uz austrumiem no Latvijas un pat izteic gatavību doties aizstāvēt savus tautiešus, atbrīvot viņus no nežēlīgās ekspluatācijas un apspiestības, kā jau tas reiz noticis arī aprakstīts vēstures grāmatās.

Kā balso latvju jaunatne

Ir pazīstami divi raksturīgi jaunekļu tipi, kas vēlēšanās nebalso pavisam vai ari balso, ievērojot savas karjeras intereses. Tātad ari šeit noslāņošanās. Un pamatīga. Manuprāt, visai nepatīkama un bīstama. Tālākie piemēri ņemti no «dzīvas» sabiedrības, t.i., viens pret vienu norakstīti no iepriekšējām Saeimas vēlēšanām.

1995. gada pavasari Kasparam palika pilni astoņpadsmit. Satiekot gada nogalē, apjautājos, ko izjuta, pirmo reizi mūžā pie urnas ejot, un par ko balsoja Saeimas vēlēšanās.

– Vai tad bija vēlēšanas? Kad tad...? – Nesapratnē jutās Kasparinš.

– Atceries sestdienu, 30. septembri, kad iesvētīja atjaunoto Operas namu? Un 1. oktobra svētdienu ar drausmīgo laiku – vēju un lietu, kad Latvijai pāri gāja ciklons?

Domā, domā Kaspars, bet atcerēties nevar. Ko nevar, to nevar. Tā arī šķiramies.

Paiet kāds laiciņš, atkal satiekamies, un Kaspars pats sāk stāstīt. «Zināt, toreiz mēs Rīgā nebijām. Aizbraucām uz laukiem pie radiem, laikam uz nedēļu. Dzērvenes lasījām, malkas talkā strādājām, kartupeļus pārlasījām... Vēl citi ari bija sabraukuši. Radiem laukos divas lielas mājas... un cilvēku daudz.»

Jautāju, vai tad neviens no viņiem par 6. Saeimu nebalsoja. «Laikam jau ne, jo visi strādāja un dūšīgi rāvās pa mežu, purviem un šķūņiem.»

Uz jautājumu, vai agrāk citi balsoja, viņš nezināja atbildēt. Bet mamma teikusi, ka to partiju tik daudz, ka neko nevar saprast. Arī tētis saka, ka nav vērts balsot, jo atkal nodokļi palielināti...

No politiskām partijām Kaspars zināja Tautas fronti. Vēl sīks būdams, reiz piedalījies gājienā un palīdzējis nest plakātus. Citas partijas nezināja.

Tai cikloniskā 1. oktobra svētdienā dažu no saviem padotiem gandrīz ar varu dzinu uz vēlēšanām. Laiks bija, vismaz Rīgā, tāds, ka neviens suns labprātīgi ārā neiet.

Pēteris stāsta, lūk, ko:

«Domāju, ko darīt. Nolēmu braukt pie tantes. Uz Elmām. Lietus gāž, ka ne no autobusa izlēkt. Pie radinieces bijām salasījušies negaidīti daudz. Pat no Latgales, no leišmales atbraukuši. Paēdām pusdienas, iedzērām, parunājāmies. Un neviens nezina, par ko balsot. Neviens neko nezina par partijām, tikai paļaujas uz citiem.

Lietus gāž, koki lokās. Kurp iet, kur tuvumā kāda balsošanas kaste, pat saimniece īsti nezina. Bet saimnieks visam atmetis ar roku, viņš vairs nebalsošot, visur atkal tie paši komunisti. Aizskrēju uz kiosku vēl pēc viena trauka. Sākām tukšot, sākām strīdēties. Pēc tam man tas viss apnika. Lietus mazliet piestāja, paziņoju, ka jābrauc uz darbu, jātiek uz kuģa. Vēl vienu glāzi ceļakājai, lai nav sekla jūra. Un, kad eju gandrīz pa durvīm ārā, viens sievišķis pieprasa – nākamgad atkal visiem tikties pie Elmas kundzes. Tad vēl viena glāzīte uz saimnieces un saimnieka veselību. Pārējie uzreiz teic, ko te strīdamies, balsojam par «Saimnieku». Tā padomājām – «Saimnieks» – labi skan... Lai iet ar uz to «Saimnieku».»

Kāds labi ģērbies un sasukāts jauneklis no *Alma Mater* ik dienas bija redzams bieži apmeklētā kafejnīcā bārā. Ko darīja? Aģitēja. Aģitēja par savu nākotni. Pēc universitātes beigšanas strādāšot Rietumos kādā vēstniecībā. Tikai viens «bet»: pie «ruļļiem» jābūt «Latvijas ceļam». Tikai LC esot jaunatnes politika, politika spējīgiem jauniešiem, un tādēļ visi, visi par «Latvijas ceļu»... Un šis jauneklis tur *lēja*, ko vien varēja. Apmēram kā nelabojamie sporta fani, kas par savas komandas spēlētājiem un viņu ģimenes locekļiem zināja visu, sākot no zeķbiksēm līdz autogarāžas otrā stāva istabiņas atslēgas šifram. Gvelzt, izpušķot, muldēt un neskaitāmas reizes stāstīt vienu un to pašu, pieliekot vai atņemot atkarībā no klausītāja vēlmēm – tāds ir fanu domu gājums. Jauneklim jautāja par visvisādām pikantām lietām no LC politiķu dzīves un sadzīves. Viss viņam bija «zināms», skaidrs un visur kāds bija klāt stāvējis, savām acīm redzējis vai no droša Džeka, Loha, Loša dzirdējis.

Šeit redzama daudz bīstamāka nekā materiālā sabiedriski politiskā noslāņošanās. Viens, tikko patstāvīgu dzīvi sākot, neko nezina par politiskām partijām un vispār nesaprot, kam tas viss vajadzīgs. Toties 3-4 gadus vecāks par viņu, arī galvaspilsētas jauneklis, tikai no citām aprindām, nekļūdīgi apguvis pasaules gudrību: vienmēr pieslienies Stiprākam un pie varas esošam.

Viens ir analfabēts, otrs – par LC līdz debilumam nofanojies bezmugurkaulnieks. Ar abiem principā var darīt, ko grib, un abi Latviju uz priekšu nevirza. Ja Krievija savā iekšzemē tagad, piemēram, uzsāks konkrētu kampaņu pret Latvijas simbolu – Brīvības pieminekli kā pieminekli, kas celts fašistiskās diktatūras laikā, kā tas bija rakstīts un paliek vēstures grāmatās un līdz ar to pasniegts to lasītājiem, tad Latvijas bezmugurkaulnieki jau pēc dažām stundām noņems pieminekļa goda sardzi un lielāko partiju politiķi, ministri, karjeristi pieminekļa tuvumā nerādīsies un pat garām nebrauks, jo Maskavā perfekti zina, kur un kā, kas un ar ko pa Latviju braukā.

VI nodaļa

Kultūra

Kurp mainās kultūra?

Atbildēt uz šo jautājumu nozīmē noskaidrot, kāda ir kultūrsituācija valstī. Kultūrai ir mainījies pasūtītājs. Agrāk bija viens – padomju valsts. Viens, bet varens un prognozējams, dāsns un aprēķināms, aprobežots ideoloģijā un norobežots ģeogrāfiskā telpā. Tagad pasūtītāju daudz. Pilsētu un rajonu pašvaldības, firmas, baznīca, jaunbagātnieki, mazliet arī valsts, ārzemju vēstniecības un misijas, starptautiskie fondi, politiskās partijas un pat atsevišķi politiķi.

Postkomunisma periodam ir savas kultūrpazīmes. Plaukst pilsētu centri, jo tur zeļ tirdzniecība. Piecdesmit padomju gados pilsētu centri bija nolemti nīkulībai, apnicīgai vienmuļībai, jo nebija tirdzniecības, nebija privātrosmes. Bija kaut kāda fondu paģērēšana, limitu disciplīna un fondu atprečošana. Zemei nebija cenas un vērtības. Labus kultūrprojektus pilsēta un jo sevišķi pilsētu centri ar savu zemes vērtību nepiesaistīja un neīstenoja. Tādēļ arī Rīgā nebija elitāru veikalu, izstāžu zāļu, klubu, grāmatveikalu, restorānu. Pie nekonvertējamas naudas vienības starptautiskās iniciatīvas izpalika. Arī kultūrprojektos. Tādēļ arī sociālistiskās Rīgas un paraugsociālistiskās Austramberlīnes centri tik uzsvērti atšķīrās no Rietumeiropas galvaspilsētu centriem.

Padomju vara kultūrā, tāpat kā rūpniecībā bija iedibinājusi «A» un «B» grupas. To finansēšana bija atšķirīga. «A» grupā – visas lielās kultūrceltnes, balets, lielie teātri, lielie simfoniskie orķestri, cirki. To rīcībai vienmēr bija zaļā gaisma, jo bija jāsacenšas ar brīvās pasaules analogiem. Līdz ar sociālisma norietu visa kultūra nokļuva vienādos apstākļos. Un ari bijusī «A» grupa cīnās par savu izdzīvošanu, pārveidojas un pielāgojas kultūrpasūtījumu tirgum.

Kultūra, tāpat kā visa sabiedrība ir noslāņojusies. Un ne tikai finansu vertikālē, bet arī nobīdē no ikdienišķības vajadzībām un problēmām. Avangardisms ar savām filmām un izstādēm priecina tikai tos, kas spējīgi refleksēties, fantastiski dārgie ārzemju rokansambļi izsauc daudzdomīgu noelšanos, ir izstādes, kuru izpratne prasa speciālu sagatavošanos un virs viduvēju intelekta koeficientu, privātos klubos ar ieejas maksu mēnešpensijas apmērā kultūru un savas vides vērienīgumu bauda bagātie krievu cilvēki. Un kur tad vēl neskaitāmie seriāli. Tur taču viss notiekošais, izejas apstākļi un rocība ir tik tāli no konkrētā, no vidēji statistiskā Latvijas valsts iedzīvotāja. Seriālus var nosaukt arī par nepieciešamību pēc skaistuma izjūtām. XIX gadsimtā tas pats bija attēlots *lubenēs*, un tauta, jo sevišķi sievietes, tos lasīja aizgūtnēm. Šodien sistemātiski, masveidīgi un precīzos laikos tauta vēro tālu zemju kaislības no TV ekrāniem.

Ārpus Rīgas kultūrsituācija ir vietējās vadības un pašu iedzīvotāju, vietējās inteliģences iniciatīvas varā. Pasākumiem nav padomju masveidības, bet ir selekcionēts raksturs. Rezultāti arī ļoti dažādi, jo kultūrdzīves pulss ir gan normāls, gan aritmisks, gan vispār uz nulles. Pat bibliotēkas nestrādā. Tas ir milzīgs mīnuss. Mazpilsētās bibliotēku nozīme ir paaugstinājusies. Pieaugušo cilvēku izglītošanai Latvijā pagaidām nekas nevar aizvietot bibliotēkas pagastos un mazpilsētās. Pat kompjuterizētā Ziemeļamerikā aug publisko bibliotēku popularitāte. Daudzas tagad atvērtas līdz pusnaktij. Jo sevišķi izejamās un svētku dienās. Tiesa, pie tādām bibliotēkām blakuszālē sinhroni strādā kafejnīcas. Tās pulcina vietējos intelektuāļus, topošos politiķus, namamātes. Vasarā pievilina ar atvēsināto klimatu savās telpās. Tādas bibliotēkas ir kļuvušas par pieaugušo cilvēku satikšanās un iepazīšanās centriem. Bijušā ASV prezidenta Džimmi Kartera trīsdesmit gadu vecā meita Einija kopā ar savu vīru, grāmattirdzniecības menedžeru, strādā par pārdevēju lielā grāmatu tirdzniecības veikalā – bibliotēkā. Šī atkāpe domāta, lai vairotu grāmatas un bibliotēkas prestižu Latvijā, jo tas saderas ar mūsu tautas mentalitāti.

Padomju laikos kultūrdzīves pulsam neļāva nokrist līdz nullei. Kultūrsituāciju diktēja un caurauda oficiālā ideoloģija un sociālisma nometnes valstu kopējās direktīvās intereses.

Kā tad šodien tiek veidota kultūrsituācija? Kā savienoti kopā, kā īstenoti tik atšķirīgie pasākumi? Caur naudu un ar naudu. Ar talantiem un ar privātiniciatīvām. Pasaule ir honorāru un grantu kultūra, mecenātisms. Latvijā – sponsorkustība. Ir starptautiskie eksperti un kritiķi, kas arī palīdz pievirzīt naudiņu kultūrai. Neaizmirsīsim jau minēto prasību pēc profesionāliem ar biznesa, ar uzņēmējdarbības iemaņām. Cilvēkus, kurus agrāk dēvēja par *šivermaņiem* un *šeptmaņiem*, pieprasa arī kultūra, proti, kultūrdzīves menedžerus.

Ar vienpusēju talantu, ar vienvirziena dotībām kultūras jomā var tikai eksistēt, bet ne attīstīties. Ja kultūrcilvēkiem nav biznesiemaņu, viņiem jāsadarbojas ar menedžeriem. Jāpārvar savs «es», jāprot sadarboties, jāizraisa un jāizmanto sinenerģija. Tā ari ir šodienas kultūras īpatnība.

Jā, vēl taču ir artotēkas. Par samaksu un nelielu ķīlu dod un ņem ķīlā slavenu un pazīstamu mākslinieku gleznas, gobelēnus, metālkalumus. Izrotā birojus un dzīvokļus, zāles un kafejnīcas. Pēc laika atdod, samaina ar citiem mākslas darbiem. Tas ir abpusējs risinājums šodienas situācijā, kad par nelielām naudas summām bauda mākslu un mākslinieku darbi neguļ darbnīcās un krātuvēs. Tiesa, Igaunijā tāda noma ir aizliegta ar likumu. Mākslas darbi ir jāpērk.

Laikmeta iezīme ir ari kāds liels nenokārtots šā gadsimta kultūrparāds. Tas steidzami dzēšams ar grandiozu izstādi festivālu «Rīga – Berlīne – Rīga starp abiem pasaules kariem». Latvijā, kā zināms, II pasaules karš beidzās 1994. gada augustā. Izstādē plaši jāaptver un jāatspoguļo abi totalitārie režīmi, jo XX gadsimts bija totalitārisma gadsimts. Izstāde noteikti jāatklāj XX gadsimtā. Nākamajā gadsimtā tā var pāriet festivālā. Beigties var ari 2001. gadā, kad Rīga būs Eiropas kultūras galvaspilsēta, tas ir pēc Rīgas 800 gadu jubilejas svinībām.

Ar katru gadu katastrofiski mazāk klust cilvēku, kuri bija liecinieki abiem pasaules kariem. Ari viņu dēļ jāsteidzas. Šai izstādē jābūt visam: jūgendstilam, vācu modernam un *gesamtkunstvenverk* virzienam, latviešu tradicionālismam un ulmanismam, padomju un vācu totalitārismam, sociālistiskam reālismam, latviešu un ebreju genocīdam, ešeloniem Austrumu un Rietumu virzienā, III Atmodai, avangardismam un visbeidzot brīvības paģirām Rīgā un Austrumberlīnē.

XX gadsimts jāpavada cienīgi un iespaidīgi. Manuprāt, tas ir visas mūsu mazās tautas vēsturisks pienākums, jo mēs esam, bijām XX gadsimta pabērni.

Jāmaina daudzās skolās mācību programmas, lai labā nozīmē atdarinātu amerikāņus. Būs iemesls vēstures un vācu valodas izvirzei priekšpozīcijās. Katram ārzemju latvietim gan no Rietumiem, gan Austrumiem vajadzētu pagodināt izstādi un līdz ar to Latviju un dzimto novadu ar savu klātbūtni. Tas veicinās pilsētu, pagastu un skolu sakoptību.

Grandiozai izstādei jābeidzas ar tikpat grandiozu izpārdošanu – *schlussverkauf*. Līdz ar to būsim adekvāti vai pienācīgi atbildējuši uz vienu aizejošā gadsimta izaicinājumu. Bet tas nav viss. Jāizvērš Rīgas jubilejas un Eiropas kultūrgalvaspilsētas svinības. Kārtībā jāsaved burtiski katrs nams un katra kāpņu telpa.

Pasaulē plaukst tirdzniecība, veidojas globālie tirdzniecības centri. Tādēļ jāuzraksta laikmetīga rokopera «Hercogs Jēkabs». Ar tās šovuzvedumu var atklāt Liepājas brīvostu vai visu Liepājas brīvo ekonomisko zonu kā bijušās Kurzemes hercogistes brīvpilsētu.

Jāizvērš Viseiropas vasaras saulgriežu, zāļu dienas un Jāņu dienas svinības Latvijā 2000.-2001. gadā. Tie būs vasaras alus festivāli Rīgā, Latvijā kā prototipi ikgadējam rudens alus festivālam oktobri Minhenē.

Jāsapulcina Ziemeļvalstu vai visu Baltijas jūras baseina valstu Zaļās kustības fani un kopā ar mūsu jaunatni jānosoļo gar jūru no Pērnavas līdz Kēnigsbergai. Pa vienu vasaru vairāk nosoļot arī nevar.

Kultūra un civilizācija

Šodien kultūra tiek aizvietota ar civilizāciju. Tās tiek pretstatītas un pat uzskatītas par savstarpēji aizvietojamām. Šī rupjā metodoloģiskā kļūda bremzē sabiedrības un līdz ar to arī valsts attīstību.

Vienkārši runājot, kultūra – tā vispirms ir līdzjūtība un spēja līdzpārdzīvot, nenovērsties, palīdzēt. Kultūras cilvēka dzīvē svarīgākais elements ir harmonija. Viņš dzīvo harmonijā ar sevi un apkārtējo vidi, ar dabas ritmiem un evolūcijas dabiskiem tempiem. Ja nokļūst vidē, kur nav šīs harmonijas vai tā tiek sistemātiski grauta un ārdīta, šāds cilvēks izjūt profesionālu diskomfortu. Tā ir slimība. Bet jebkura profesionālā slimība ir bīstama. Un viņš aiziet, pamet šādu vidi. Imants Ziedonis aizgāja no parlamenta. Bet to spēj tikai augstas raudzes kultūrcilvēki. Mazie pāriet uz citām partijām vai frakcijām, sniedzot korespondentiem intervijas, pēc kurām var noprast, ka viņiem parlamentā nav ko darīt. Pasvītroju, teiktais attiecas tikai uz kultūrvides cilvēkiem.

Civilizācija turpretim ir tāda aprēķindarbība, lai nenodarītu ļaunumu sev un sabiedrībai. Civilizācija nozīmē cilvēciskās dvēseles paplicināšanu un saprāta pastiprināšanos. Noplicināšanu zināmās pieļaujamās robežās, toties ievērojamu saprāta pieaugumu.

Civilizēts cilvēks dzīvo pēc loģikas likumiem, pēc standartiem, izbauda stiprus kairinājumus, vilinājumus, spriedzi, kritiku, stresus.

Kāds tad ir tipiskākais cilvēks, kuru šodien pieprasa un reizē iemieso civilizācija? Viņi ir profesionāļi savās nozarēs. Labi vai samērā labi izglītoti. Pārvalda vienu vai vairākas pasaules valodas, orientējas pēdējo divdesmit gadu estrādes mūzikā, mazliet zina filozofiju, modernos glezniecības novirzienus. Un, protams, prot rīkoties ar kompjūteru. Tas ir tāds vispārējs standarts. Un sludinājumos šodien tiek pieprasīti augsti kvalificēti, enerģiski speciālisti ar valodu zināšanām.

1968.-1969. gadā JUNESKO veica izpēti, kādas zināšanas būs nepieciešamas jaunatnei, beidzot vidusskolu XX gadsimta pēdējā desmitgadē. Pie plaša, visaptveroša kopsaucēja šī cienījamā organizācija toreiz nenonāca, bet deklarēja, ka turpmākās trīs prasības būs obligātas visiem: brīvi pārvaldīt vismaz vienu svešvalodu, rakstīt ar rakstāmmašīnu (šodien tas ir kompjūters), vadīt automobili.

Rezumē: šodienas ikdienā civilizācija Austrumeiropā un pie mums Baltijā visās dzīves jomās pieprasa profesionāļus ar biznesa iemaņām un svešvalodu zināšanām. Tātad viss kārtībā. JUNESKO taču par to brīdināja jau pirms 25 gadiem. Visiem tika dots laiks sagatavoties, pielāgoties nākotnei.

Masu kultūra vai masveida civilizācija

Masu kultūra virzās no Rietumiem. Tā visvairāk identificējas ar Ameriku. Šis fakts ir nenoliedzams. Lai kaut ko virzītu, bīdītu uz priekšu, nepārtraukti piedāvātu citiem, jābūt tam «kaut kam» pietiekamā daudzumā un labā kvalitātē, kā ari brīviem līdzekļiem pašam bīdīšanas procesam. Citēšu tos, kuri darbojušies kopā ar amerikāņiem. II pasaules kara beigās un pēckara periodā viņu Eiropā bija daudz. Francijas premjers Žoržs Klemanso izteicies: «Amerika? Tas ir kaut kas, kas ir virzībā no mežonības uz civilizāciju, apejot kultūru.» Savukārt angļi teikuši, ka ar amerikāņiem ir trīs ķibeles: viņiem par daudz maksā, viņi ir par daudz saldkaislīgi un viņu šeit ir pārāk daudz.

No teiktā nepārprotami izriet, ka amerikāņi piedāvā savas civilizācijas produktus, nevis kultūras produkciju. Amerikāņi nedzīvo kultūrā, bet civilizētā vidē, un bauda Rietumu civilizācijas labumus. Civilizācija nozīmē cilvēkam gan nepieciešamo, gan vēlmju un iegribu apmierināšanai noderīgo preču un pakalpojumu masveidīgu producēšanu par lētām vai visādā gadījumā pieņemamām cenām. Lai to darītu un vēl savu produkciju un pakalpojumu bīdītu pa visu pasauli, vajadzīga nauda.

Nauda – civilizācijas un kultūras locis un pavadonis. Savukārt nauda ir civilizētām tautām, cilvēkiem ar pietiekami attīstītām civilizācijas iemaņām. Tas attiecas uz demokrātiskām un tiesiskām sabiedrībām. Ārpus tām ir citādi spēles noteikumi.

Herberts Velss bija sapņotājs, tomēr lietišķi uztvēris, rakstot, ka civilizācija – tā ir cīņa starp izglītotību un katastrofu. Nesen «aukstais karš» beidzās. Uzvarēja izglītotība. Tagad notiek rosīšanās bijušajā katastrofas zonā – Austrumeiropā, ekonomiskā Černobiļa. Eiropa nav un arī agrāk nebija civilizēta. Trūka civilizēta domu darbības līmeņa, civilizētu iemaņu politikā, sadzīvē, starpvalstu attiecībās. To izmantoja divi mežoņi – Hitlers un Staļins, saskaldot vāji civilizēto Eiropu un izraisot pasaules mēroga katastrofu, no kuras visvairāk cieta un joprojām cieš Austrumeiropa. Nav izdevīgi ģeogrāfiski atrasties starp mežoņu mītnēm.

Saprāta miegs, citu netraucēšana varbūt ir kultūras pazīme. Civilizācijas vērtību skalā saprāta miegs drīzāk ir saprāta slinkums. Bet slinkums, kūtrums un nezinātvēlme dzīvi neuzlabo, civilizāciju nepaplašina, nenostiprina.

Staļinam un Hitleram, pēc vēlēšanām nākot pie varas un darbojoties miera laikā, civilizēta bija tikai viena Rietumu sabiedrība – Amerikas Savienotās Valstis. Ekonomiskā krīze tur bija pat dziļāka un draudošāka nekā Eiropā. Tomēr komunisti 1932. un 1936. gada prezidenta vēlēšanās neieguva pat 0,5% no kopējā balsu skaita. Jūtamu fašistisku organizāciju ari nebija.

Eiropas valstis vēroja, kas notiek Amerikā. 1933. gadā Hitleram par Ruzveltu bija savs spriedums: «Man patīk prezidents Ruzvelts, jo viņš iet uz mērķi, nerēķinoties ar kongresu, lobijiem un stūrgalvīgiem birokrātiem.» 1945. gada februāri, sēžot reihskancelejas bunkurā Berlīnē, viņš spredikoja, ka viens no trešā reiha bojāejas vaininiekiem ir Ruzvelts. Izrādās, Vācija nacionālsociālistu vadībā sekmīgi izkļuvuši no pasaules ekonomiskās krīzes, bet Amerikas Savienotās Valstis Ruzvelta un viņa ebreju padomnieku vadībā sasniegušas tikai pieticīgus rezultātus. Dusmu uzplūdos fīrers kļuva pavisam nediplomātisks: «Tas ir galējais idiotisms, ka noziedznieks Ruzvelts iegrūda amerikāņus kara virpuļa

centrā. Protams, viņš ciniski izmantoja tautas tumsonību, naivumu un lētticību. Amerikāņu tautai skatīties uz pasauli viņš lika ebreju acīm un piespieda iet pa ceļu, kas to novedīs līdz pilnīgai katastrofai.»

Kad 1945. gada 13. februārī pasauli aplidoja vēsts par Amerikas Savienoto Valstu prezidenta Franklina Delano Ruzvelta nāvi, bunkura iemītniekus pārņēma neaprakstāmas gaviles. Izrādās, ari septiņgadu kara laikā Krievijas ķeizarienes Jelizavetes pēkšņā nāve brīnumainā kārtā izglāba Fridrihu Lielo.

Šīs atkāpes ar pabradāšanu pa vēstures peļķēm izmantotas, lai parādītu, kur nokļuva Eiropa un Amerika, uzsākot cīņu ar pasaules ekonomisko krīzi apmēram no vienādām starta pozīcijām, kā arī faktu, ka amerikānisma dominācijai nav gadījuma raksturs. Masu kultūru un masveida civilizāciju formē un noteic uzvarētāji. Nevis vienkārši uzvarētāji, bet pragmātisku un aprēķinātu darbību un savstarpējo attiecību ieviesēji. Ja šodien pasaulē valda amerikāņu ritmi, amerikāniskie kino un reklāmas paņēmieni, šovprogrammas u.t.t., tad tas tāpēc, ka bargajā 1932.-1933. gadā F. Ruzvelts vai vēl kāds cits nepasludināja sevi par nācijas fīreru, neizsludināja krusta kara pret ebrejiem, komunistiem, nēģeriem un bagātniekiem kā visu nelaimju cēloņiem un nepadzina no Vašingtonas kongresmeņus un senatorus. Tādu iespēju bija ne mazāk kā Vācijā un Itālijā. Un trieciennieku, kas maršētu pa Amerikas pilsētām minētajos bada gados, arī būtu papilnam. Tā vietā amerikāņu jaunieši un bezdarbnieki CCC programmas ietvaros, orķestru pavadīti un «jaunā kursa» standartam virs kolonnām plīvojot, atstāja pilsētas un devās savest kārtībā Amerikas provinces.

Krīzes gados Eiropas valstu valdību pilīs un rezidencēs rīkoja balles, rautus un pieņemšanas. ASV tas bija aizliegts. Algu samazinājums valsts aparāta darbiniekiem un valdības izsludinātais taupības režīms skāra visus Baltā nama iemītniekus. Ar poliomielītu slimajam prezidentam invalīdam F. Ruzveltam taupības režīms paredzēja brokastis par deviņpadsmit centiem, un sieva Eleonora Ruzvelta tās pati arī gatavoja.

30. gados, kad komunisti Krievijā un ari daudzās citās Eiropas valstīs vēl murgoja par pasaules revolūciju, kad uz vēsturisko netaisnību un apvainojuma pamata un uz ekonomiskās krīzes izraisītiem visas dzīves sabrukuma draudiem Eiropas valstīs radās diktatūras un autoritārie režīmi, tai pašā laikā amerikāņi prata veikt reformas, pārveidot dzīvi, pārstrukturēt apziņu, kļūt par civilizētu nāciju jau ievērojami augstākā līmenī, kas radīja iespējas ieņemt līderpozīcijas pasaulē.

Eiropa nevarēja, Amerika varēja. 30. gadi bija lielo personību laiks. Valsts attīstība tika personificēta ar vienu cilvēku un bija atkarīga no šā cilvēka. Amerikā bija demokrāts F. Ruzvelts, cilvēks, kurš briesmīgos laikos spēja risināt briesmīgas problēmas. Tā viņu raksturoja cits ASV prezidents L. Džonsons.

Neilgi pirms nāves, 1944. gada nogalē, kad jau bija iestājies lūzums karadarbībā, Ruzvelts, atskatīdamies uz saviem prezidentūras gadiem, secinājis: «Ja kādreiz bija laiks, kad mūsu garīgie spēki bija pakļauti pārbaudei, tad tas bija drausmīgajos 1929.-1933. depresiju gados. Tad varēja gadīties, ka mūsu tauta vēršas pie svešām ideoloģijām – komunisma vai fašisma. Bet mūsu ticība demokrātijai bija pietiekami stipra.» Kardināla atšķirība starp Eiropu un Ameriku 30. gados bija šāda. Eiropa krīzes pārvarēšanu saistīja ar totalitārismu un autoritārismu, ierobežojot vai likvidējot demokrātiju. Amerika nepieņēma totalitārisma ideoloģijas un ekonomiskās krīzes pārvarēšanas labad, tieši otrādi, paplašināja demokrātiju.

Šodienas dzīve Latvijā un Austrumeiropā ir 30. gadu notikumu sekas. Rietumu civilizētās dzīves celtniecības reformu posmā uzvarēja amerikāņi. Pēc šā posma rezultātiem, viņiem konkurentu nebija. Līdz ar uzvaru II pasaules karā amerikāņi vēl pārliecinošāk uzvarēja civilizācijas frontē un desmitiem gadu garumā atrāvās no pārējiem, bet no daudziem – uz visiem laikiem. Savu ideoloģiju, darba un dzīves standartus, izpriecas, izklaides un savstarpējo attiecību paraugus viņi sāka eksportēt, jo bija līdzekļi un nauda, administratīvās iespējas un personīgā klātesamība daudzos pasaules rajonos pēckara periodā. Un daudzu valstu nabadzībā, kara un totalitārisma postījumu gruvešos amerikāņi ienāca kā tukšumā. Komunisti ari ienāca tāpat, bet kā tukšinieki, maišelnieki, un komunisma ideoloģijas vārdā vēl sāka vest prom mantību uz savu metropoli. Amerikāņi turpretim vairāk līdzinājās *Santa Klausiem*. Viņi aizpildīja šos tukšumus ar visu amerikānisko: pārtiku, apaviem, konserviem, cigaretēm, šokolādēm, viskiju, košļājamo gumiju, radioaparātiem, skaņuplatēm, kinofilmām un radiopārraidēm, jo sevišķi muzikālām. Plus vēl amerikāņu dzīvesveids, optimisms, dāsnums, piedalīšanās izklaidē, nekazarmu disciplīna un privilēģijas, savas misijas apzināšanās un izcelšana un demokrātiskā principa «palīdzot citām valstīm, Amerika palīdz sev» īstenošana.

Neviena cita valsts, nedz tauta tai laikā to nespēja. To ekonomika vēl nebija reformēta, cilvēku apziņa neattīrījusies no kara un totalitārisma noziegumiem un sekām, bet civilizācijas pakalpojumi visai ierobežoti. Un būtu dīvaini, ja gadu gaitā amerikāņi atdotu pozīcijas, atstātu nišas, kuras kādreiz bija tukšas, kuras citas valstis lūdza amerikāņus aizpildīt. Ar laiku arī citas tautas un valstis uzcēla savus konservu cehus un alkohola rūpnīcas, bet radīt līdzvērtīgu civilizācijas produkciju nevarēja un nevar. Kinoindustrija un reklāma, televīzija, estrādes žanri un *internets*, kosmosa tehnoloģijas un Nobela prēmijas, tas viss nāk no amerikāņiem rietumoidiem. Tur vispirms vajadzīga formālā izglītība un abstraktā domāšana, kurā tik spēcīgi ir amerikāņi. Bet šādu izglītību visā pasaulē dod tikai privātskolās un elitārās augstākās mācību iestādēs. Līdz ar to es iezīmēju distanci, kas saglabājas starp Ameriku un Austrumeiropu.

Par amerikānismu, par amerikanizēto masu kultūru un Amerikas civilizācijas produktiem, kas pieejami jebkurā pasaules nostūrī, nav jāvaimanā. Šodienas masu kultūra un civilizācijas produkcija ir 30. un 40. gadu pasaules notikumu spoguļattēls un praktiskās sekas. Kad to izprotam, pazūd zināma nenoteiktība un īgnums. Tagad jebkurš var domāt konkrētāk, ko darīt tālāk, ar kādām sistēmām saistīt savu dzīvi, pareizāk gan, savu bērnu nākotni un viņu dzīvi. Bet spices vīriem par to jādomā pastāvīgi. Postkomunisma tautām ne tikai jāpārvar sava pagātne, bet arī zināmā mērā jānorobežojas no amerikāniskās pasaules uztveres. Un neviens, ne otrs nav ar kailām rokām veicams. Vajadzīgs intelekts, gara stihija. Tie diemžēl pagaidām nav importējami.

Masu kultūra: poetizācija un posts

XX gadsimta nogalē masu kultūra (MK) stabili un vērienīgi diriģē cilvēku vēlmes, prātus, iegribas. MK kļuvusi globāla, t.i., neatvairāma, neuzvarama un līdz ar to zemeslodi pārvērtusi par globālu sādžu. Sādžās visi ir vienādi. Ari džinsi, TV un modernā mūzika nolīdzina bagātos un nabagos. Agrāk kultūra gāja pa vertikālēm, tagad MK – pa horizontāli un katrā mājā ienāk tieši no ielas. Tas ari ir tas globālums vai neuzvaramība. Nav šķēršļu TV seriāliem, populāro ansambļu topgabaliem, grāmatām par seksa psiholoģiju un praktiskiem padomiem utt. Neviens nevar noliegt, apstrīdēt MK galveno īpašību – dzīvīgumu, aicinājumu dzīvot un baudīt tūlīt un uz vietas. Arī pagānisms nespēja pretoties kristietībai. Tas mūs neskāra, un izliekamies, ka tā nebija un neko nezinām.

Ir uzskats un viedokli, ka MK nes sev līdzi un vispār saistīta ar masveida vulgārismu. Apgalvot, piekrist šim viedoklim, manuprāt, būtu pārgalvīgi. Jāskatās konkrēti pa MK atsevišķiem veidiem. Jāsāk ar dārgākiem. Pie tādiem pieder...

...Reklāma

Tā būtībā ietver sapresētu šodienas tēlu, nav izvēlīga un līdz ar to ir eklektiska. Tā ir īpašība, kas nodrošina cilvēku masu uzskatu un vēlmju sakritību plašā diapazonā.

Reklāma būtībā nāk no alu zīmējumu laikiem. To nevar lasīt tieši, tās īsto saturu grūti pārstāstīt saviem vārdiem. Tās jēga ir plašāka un dziļāka nekā virspusē redzams. Tas savukārt liecina, ka reklāma iedarbojas uz zemapziņu. Piemēram, šādi.

– Sievietes pērk nevis sejas krēmu, bet gan cerību saglabāt skaistumu un jaunību.

– Vieglās automašīnas pircējs pirmām kārtām domā nevis par pārvietošanos, bet gan par savu prestižu, imidžu un to iedarbību tur, kur šādas lietas ir pieprasītas.

– Alus darītājs pārdod nevis alu, bet omulību un jautrību.

Reklāma atspoguļo dvēseles stāvokli. Tā vispirms kārto attiecības un rēķinus ar maciņa turētāja dvēseli. Un tikai ar šo attiecību palīdzību var atrast ceļu uz maciņa saturu.

Reklāma cenšas radīt augstus standartus. Piemēram, rādot virtuves iekārtas, traukus, galda piederumus, aicina kļūt par skaistas dzīves līdzdalībniekiem. Līdz ar to dod impulsus un izbrīvē ceļu pozitīvai domāšanai. Tiesa gan, tikai tādiem cilvēkiem, kuri uz to ir spējīgi un kuriem piemīt zināma domāšanas kultūra un prakse. Šāda veida reklāma ļoti, ļoti palīdzēja amerikāņiem. Tā padarīja viņus par *jeņķiem* – smaidošiem, optimistiskiem un turīgiem cilvēkiem.

20. gados amerikāņi atbrīvojās no bezcerības un pesimisma kompleksa. Tas viņiem ļoti palīdzēja pārvarēt drausmīgo 30. gadu krīzi. Pētnieki atzīst, ka nevis ēšanas un higiēnas uzlabošanās, nevis dzīvojamās platības palielināšanās ir galvenie ierindas amerikāņu dzīves mūža pagarinātāji, bet tieši šī

optimistiskā dzīves uztvere. Un notika tas ar pozitīvo domāšanu, kuru radīja divi masu kultūras veidi: radio un reklāma. 20. gados radio strauji attīstījās. Reklāma Amerikā veikli apsegloja un kur vien varēja iejūdza šo universālo bēri.

MK, protams, reizēm ir uzbāzīga, un, ja vēlas saskatīt kaut ko vulgāru, to var arī atrast. Bet reklāma to nevar atļauties, jo par to jāmaksā ļoti dārgi. Šīs dārdzības dēļ reklāmai ir sava poētika un īpaša filozofija. Poētikas pazīmes šodien varētu būt šādas.

1. Mīksta intonācija, nepieņem un necieš supercilvēkus. Orientēta uz mazo vai mājas cilvēku.

2. Cieņā paradoksi, joki, humors visdažādākajās izpausmēs.

Ar humoru panāk līdzdalību, ievilina pirkšanā. Humorizētās reklāmās pietiekami un pieņemami jāatbild uz jautājumu *Where is the Beef?* Kur ir gaļa (jēga).

3. Godīgums. Tagad plaukumā ir ģenerācija «X». Tai seko ģenerācija «Next». Šī jaunatne ir un tai jābūt videoizglītotai. Tā vairāk vai mazāk brīvi lasa videotēlus, atšifrē simbolus. Reklāma daudzas lietas un parādības pasniedz tēlos, simbolos, multiplikācijā, elektrongrafikā. Šīs ģenerācijas pārvalda tēlu un simbolu semantisko dekonstrukciju. Jo jaunāka paaudze, jo brīvāk pārvalda, apgūst to bērnībā spēļu līmenī. Vecā paaudze to izprot labi ja profesoru līmenī. Par masveidību nerunājot. Bet jaunās paaudzes grūti piemānīt, jābūt godīgam. Tādēļ šeit atkal darbojas Mārtiņa Lutera laikā dzimušais lozungs «Godīgums -labākā politika». Rietumos pieņemts, ka firmu, korporāciju vadītāji personīgi reklamē savu produktu. Reklāmas godīgums un patiesums, preces kvalitāte ir aksiomas. Pirmais šādu praksi aizsāka slavenais Lī–Koks.

4. Intereses izraisīšana par sarežģītām garīgām lietām, norisēm. Agrāk par tautām, valstīm sprieda pēc viņu literatūras, pēc romāniem, tagad arvien vairāk pēc reklāmām. Vēlēšanu laikā politiskās reklāmas atspoguļo tautas raksturu un mentalitātes iezīmes. Politiskām reklāmām ir divi pirmavoti: burvīgā pagātne un brīnišķīgā nākotne. No šejienes arī divi politisko solījumu veidi un līdz ar to dzīves grūtību pārvarēšanas paņēmieni:

– laba vai ciešama šodiena, salasīta un samontēta no pagātnes atlūzām, paliekām;

– gaiša nākotne, kurā nokļūst ar lielā lēciena palīdzību pāri sūrām, grūtām ikdienām.

Klausoties, skatoties politiskās reklāmas, stingri jāpiedomā, pirms izprast to semantiku un metodoloģiju. Piemēram, Krievijas prezidenta vēlēšanu kampaņas laikā 1996. gadā Maskavu apmeklēja ne mazums reklāmas speciālistu, lai iegūtu pilnu informāciju par tagadni, bet galvenais, lai prognozētu nākotni.

5. Reklāma balstās uz atgriezenisko saiti: patīk – nepatīk. Tā nozīmē nepārtrauktu tirgošanos, tātad piedāvājumu – pieprasījumu.

Ja pērkam pēc reklāmas, pērkam realitāti, kuru vēlamies redzēt. Un nopērkot veramies apkārt un ieraugām to, ko vēlamies redzēt, t.i., sevi. Līdz ar to tīksmināmies ar savu attēlu spogulī. Tas nozīmē, ka ar reklāmu ne tikai pasūtām mūziku, bet to ari uzrakstām, t.i., paši izvēlamies sev vilinājumu. Tas ir dabiski, jo reklāma balstās arī uz cilvēka psihes, dvēseles nepilnībām.

Reklāma neformē, bet atspoguļo mūsu gaumi kā pašizziņas institūts un ar to sniedz informāciju par sabiedrības akceptētām interesēm un vēlmēm, par sabiedrības morāli. Reklāma izvēlas tikai tos vilinājumus un pavedinājumus, kuru priekšā nenoturējāmies.

Reklāmas atgriezeniskās saites var izprast pēc hameleona piemēra, ievietojot to spoguļtraukā. Efektīga reklāma ir dārga, sarežģīta, prasa labas zināšanas, neformālo izglītību, refleksivitāti, psihoanalīzi. Šeit jaunatnei ir ko darīt, jo reklāmu nosacīti iedala pie MK elitāriem elementiem, kaut gan principā MK nepieļauj dalījumu vienkāršā un elitārā.

Radio

Ja reklāma ir visdārgākais, tad radio vislētākais masu kultūras veids, žanrs un līdzeklis. Radio ir kā apģērbs cilvēkam - neprasa speciālu laiku nēsāšanai. Tas aizpilda tā saucamās pasīvās stundas, kad citu darīt nevar: braucot mašīnā, dežurējot, skrienot rīta un vakara rosmē, pastaigājoties, darot mājas soli. Tajā viegli ieiet, tikpat viegli izslēgties, nav jāmeklē gals un sākums.

Radioofensīva un uzplaukums sākās 20. gados Amerikā, kad tur kļuva par reklāmas līdzekli. No tiem laikiem nekas sevišķi nav mainījies. Tagad ASV ir 10-12 tūkstoši radiostaciju. Visām tautībām un etniskām grupām, visiem vecumiem, visām profesijām, konfesijām, profesionālām sabiedrībām, starp-

nozaru apvienībām, universitātēm, korporācijām utt. Sevišķi populāras ir «Talk Show» -sarunas par jebkuru tēmu ar dažādas pakāpes intimitāti. Popularitāte pieaug to cilvēku vidū, kam pāri 30.

Radio ir laba nākotne arī XXI gadsimtā, jo ir ne tikai lēts, visaptverošs un mobilizējošs, bet arī mobils. Vienas, divu dienu laikā raidstaciju var pārmontēt un uzsākt pavisam citu programmu un repertuāru raidījumu.

Tieši ar radio arī aizsākās pasaules globalizācija, nojaucot rakstības monopolu. Audioliteratūra – grāmatas lentēs, kasetēs un diskos ir ļoti populāras un izplatītas. Tādējādi noris cīņa starp veco rakstību un jauno mutvārdu kultūru.

Visā pasaulē arvien mazāk lasa dzeju, bet nevar teikt, ka dzeju neklausās. ASV tagad ir tik daudz dzejnieku kā vēl nekad. Neskaitāmas raidstacijas pārraida dzejnieku garadarbus, kas veltīti visdažādākām un ikdienišķām dzīves situācijām.

Padomju Savienībā mutvārdu kultūrai arī bija nozīmīga loma: politbiroja valoda, PSKP telefonlikumdošana, disidentēšana un politiskās diskusijas virtuvēs. Mutvārdu kultūra sāk ņemt virsroku pār rakstisko kultūra. Radio – tā ir kultūra tagadnē. Dzīvs vārds, dzīva saruna. Gan vistiešākā, gan pārnestā nozīmē. Grāmatas – tās ir konservi. Kad kompjūteru iemācīs atšifrēt balsis, triumfs būs galējs.

Notiek kultūrtipu apmaiņa. Mutvārdu kultūra – tas ir ātri bojājošais produkts. Domāts lietošanai dzirkstošā, mutuļojošā tagadnē – visu, uzreiz un uz vietas. Balsis ir tikpat pievilcīgas kā sejas. Radio it kā šķiet vecmodīgs, bet 80% ziņu saņem no radiopārraidēm. Televizors – ģimenei, radio – intīmam.

«Radio kā gaiss, balss skan nekur un vienlaikus globāli. Radio ir mistika un filozofija. Tas ir asinīs,» teic Aleksandrs Gines, radio «Brīvība» komentētājs un masu kultūras fenomenu pārzinējs. Viņš 13 gadu nostrādāja Latvijas valsts radiosistēmā.

«Spīdola», pēc viņa vārdiem, bija modernās mūzikas, aizliegto ziņu un prestiža simbols Padomju impērijā dzīvojošām tautām. «Spīdola», Rīga, Latvija – tā bija «zagraņica» desmitiem miljonu padomju cilvēku uztverē, kas neprasīja komentārus.

Aizbraucot mācīties uz Kaļiņingradu 1964. gada rudenī, mums, vairākiem rīdziniekiem, līdzi bija «Spīdolas». No Krievijas vidienes un no Ziemeļiem atbraukušie kaut ko tādu redzēja pirmo reizi. Labākas reklāmas Rīgai, Latvijai par «Spīdolu» tajos gados nevajadzēja. «Spīdolas» bija jānēsā visur līdzi, jo atstāt bija bīstami. Luksemburgas radio, vācu šlāgeri, «Bītli», Fredijs Kvins, Karels Gots, Elvis Preslijs un, pasarg Dievs, Anatolijs Maksimovičs Goldbergs – ilggadējais Bi-Bi-Si politiskais komentētājs. Mūs, «Spīdolas» īpašniekus, pazina visā institūtā. Līdz ar to masveidīgi zināja, kas ir Rīga un Latvija. Daudzos ieperinājās doma, ka pēc institūta beigšanas jātiek sadalē uz Latviju.

1967. gada novembrī par godu oktobra revolūcijas 50. gadadienai mēs savā kuģu vadītāju grupā atcēlām iknedēļas potitinformācijas pusstundu. Grupas kurators, aspirants, katedras asistents no Murmanskas ik reižu atkārtoja vienu un to pašu: «Jūs visi esat pieauguši cilvēki. Es neko neesmu ne dzirdējis, ne redzējis.» Grupā es biju vienīgais no Baltijas, ja neskaita dažus kaļiņingradiešus. Politinformācijas vietā man bija jāstāsta par Rīgu un kas dzirdēts par dzīvi «za bugrom». Nākamajā gadā mums pievienojās dekanāta sekretāre un dažas darbinieces no blakus esošām katedrām. Jautājumi jau bija atbilstīgi mūsu kultūrai: kur Rīgā var dabūt «Melno Balzamu», «Moku», «Kristālu», «Gotiņas», aizkarus, servīzes, kristāla traukus.

Vismaz vienā institūta grupā pirms trīsdesmit gadiem radio un radioaparāts «Spīdola» palīdzēja daļēji atiet no ideoloģijas un komunisma dogmām, veicināja dzīves mietpilsoniskošanos vai buržuāziskošanos, paspodrināja Rīgas un Latvijas tēlu, ko impērijas apstākļos nevar novērtēt viennozīmīgi.

Tagad Kaļiņingrada līdz augšai piedzīta ar Polijas, Lietuvas un Vācijas precēm un izstrādājumiem, pusfabrikātiem un izejvielām. Ar tradicionālām precēm un pakalpojumiem tur Latvijai nav vietas. Vajadzīgs pavisam kas cits. Bet tā vēl nav ari pašā Latvijā.

Radio kā neitrālākam un visaptverošākam masu kultūras veidam ir sava kultūrfilozofiska misija – cilvēces samierināšana ar progresu un cilvēces izeja no sabiedriski politiskām un ekonomiskām kataklizmām uz harmoniju, nevardarbīgas sadarbības un savstarpējas iecietības līmeni.

Elvisa Preslija revolūcija

1997. gada 16. augustā muzikālā pasaule atzīmēja E. Preslija nāves divdesmito gadadienu. Māja muzejs ar 22 istabām Creislandē, Memfīsas pievārtē, bija pārvērsta par cilvēku stropu. Muzikālās orģijās un šovos, izrādēs un nakts pasākumos piedalījās 20 000 cilvēku.

Elvis Arons Preslijs – rokenrola karalis, publikas elks, talantīgs, pat ģeniāls masu kultūras revolucionārs, nepārspēts amerikānisma simbols. Vārdu sakot, leģenda. No kurienes tas spožums? Ko Latvija no tā var mācīties?

Laikposms no 1950. līdz 1960. gadam bija rokenrola triumfa laiks un uzvaras gājiens pār Ziemeļameriku. Baltā Amerika patiesi līksmoja. Beidzot, beidzot ari baltais cilvēks pierādīja, ka spēj apgūt un lieliski izpildīt blūza mūziku. Tas bija vispārējs kaifs. Vispirms jau E. Preslijs ārdīja un ovāciju pavadīts stūrēja prom militāri iesīkstējušo psiholoģiju un manieres: no apziņas un domu darbības, no sadzīves un uzvedība. Rokenrols pārveidoja pēckara Ameriku un pēc tam ari Rietumeiropu. Izārstēja no oficiozuma un stīvuma, atbrīvoja no militāriem mundieriem, frenčiem un galifē. Austrumeiropai tas bija jāgaida 30 gadu.

E. Preslija atraisītā, valšķīgā spēle un skandalozā uzstāšanās šokēja Amerikas vecākās paaudzes cilvēkus, sevišķi vīriešus. Toties bērni, jaunatne un sievietes visdažādākos vecumos bija sajūsmā. Viņš tā grozīja un rullēja gurnus, ka TV visbiežāk viņu rādīja tikai līdz viducim. Viņš izrāvās un rāva pārējos ārā no veciem standartiem, no pirmskara, kara laikā radītiem un pēckara aizliegumiem un aizdomām, no konservatīvisma un viendabības, un iepriekš reglamentētas uzvedības rāmjiem.

Vai tad nebija vispārzināms, ka elitārie un dievinātie karaflotes jūrnieki un jūras kājnieki, iznesīgie kara lidotāji un gaisa desantnieki bija sieviešu pielūgsmes objekti pēckara Amerikas deju zālēs. Un tad pēkšņi kaut kādi zaļknābji no vietējās, blakus jūras divizionam esošās koledžiņas un daži tādi paši vietējā kara hospitālī praktizējošie studenti nodemonstrē vēl neredzētu karuseli un reizē rokenrola reklāmu, ka mazā pilsētiņā iedzīvotāji nedēļas laikā sadalās divās daļās, kā uz pirmo – otro skaitījušies būtu tīši. Vai pēc tā vairs var būt nedalīta piekrišana smeldzošām tango melodijām un virsnieku mundieriem. Visa sajūsma tiem zaļknābjiem. Tie taču griež un loka, krata un svaida meitenes, ka āķīši no apakšveļas un podziņas no krūšturiem sprāgst ārā.

Kas tad bija E. Preslija izraisītā masu kultūras apvērsuma vai revolūcijas pamatā? Bija pārejas figūras fenomens. Preslijs arī bija tāda figūra, pārejas perioda personība. Latviešiem tas ir mazsaprotami, tādēļ skaidroju to pieņemami mūsu mentalitātei. Pārejas figūra ir ātri zūdoša spilgta personība. Var būt Reformators, pat sevi neapzinošs tādā lomā, bet ar paliekošām sekām.

Pārejas figūra – tas ir kā bargs pērkons vasarā, kas pēkšņi un strauji nāk augšā pret vēju. No tā parasti daudziem bail. Pēc tā rodas daudz ozona, viss atžirgst, sazaļo, sakuplo. Preslijs bija šāds barga pērkona negaiss, kas uznāca pār pēckara Ameriku un pasauli. Pēc viņa visur parādījās ļoti raksturīga figūra – jauneklis ar ģitāru. Visā pasaulē sakuploja saules stādi vai saulēs bērni – hipiji. Pēc Preslija sazaļoja tie, kas vēl nav vēlētāji, bet jau ir pircēji. Tā jaunatnei, pusaudžiem radās sava mūzika, dziesmas, apģērbs un uzvedība. Tā bija nepaklausība, revolūcija. Līdz šim pusaudžiem nekā sava nebija. Viņi lietoja to pašu, ko pieaugušie un ko atļāva pieaugušie. Preslijs darīja galu represīvai, uzspiestai kultūrai un pavēra ceļu hipiju kustībai, kas reizē bija protests un apsūdzība kapitālismam.

Vēl Preslijs iemiesoja amerikāņu sapni, kas formē amerikāņu mentalitāti. Vienkāršs puisis, kravas auto vadītājs. Bet kāda KARJERA!! Viņš pārveido Amerikas kultūru 50. gados. Un tas viss 20-25 gadu vecumā!

Preslijs ir arī Amerikas arhetips. Viņš ir masu kultūras Orfejs. Pēdējais ar savu dziedāšanu lika rimt jūras vētrām un darīja rāmus plēsīgos zvērus. Tā arī rokmūzika un rokenrols sava privātā rakstura dēļ savdabīgi savalda pūli bez pretenzijām un piesacījuma uz vadonību un varu. Preslijs bija antifīrers, pat antiHitlers. Un tas bija ļoti svarīgs pavērsiens modernā kultūrā. Diktators pāraudzis, pārvērties estrādes un TV elkā. Ja pēc rokkoncerta līksmojošais pūlis pie stadiona ari apgāž un paveļ kādu automašīnu, tad, pēc Amerikas standartiem, tā vairāk ir dabiskas sajūsmas un rosinoša aktīva dzīves gara izpausme un reizē nepieciešamā policijas vienību pārbaude aizstāvēt amerikāņu dzīves vērtības.

Māja muzejs ar rozā kadiljaku kļuvuši tikpat leģendāri kā pats rokenrola karalis. Līdz 3000 apmeklētāju diennaktī – tāda ir leģendas izteiksme skaitļu valodā. Netrūkst atdarinātāju. ASV oficiāli vien ir reģistrēti 200 Preslija imitatoru. Publikai un sevišķi sievietēm patīk atdarināt kustības un izdarības, tērpus un mūziku.

Ar Preslija mūziku un dziesmām izaugušas veselas paaudzes. Mājā muzejā ierodas jaunie un šodien atzītie talantīgie muzikanti. Ierodas ar ģimenēm, ar bērniem. Daudziem jauniem talantiem mammas, būdamas mātes gaidās, strādājot un darbojoties pa māju, dienām klausījušās toreizējo elku un svingojušas līdzi. Tas viss, izrādās, iespaidojis pēcnācējus, daudzus apveltot ar labu ritma izjūtu un kustībām, ar iedzimtu mūzikas un kustību harmoniju.

Un paliek jautājums, kam tas viss šodien ir izdevīgi? Māja muzejs un caur to plūstošie cilvēku tūkstoši nav labdarības akcija. Un šeit arī viss kārtībā. E. Preslija materiālais mantojums ir ievērojams. Pēc viņa nāves rokkaraļa atraitne Priscilla nodibināja «Elvis Presli Corporation». Šodien tā ir multimiljonīga korporācija. Nauda atskaitījumu veidā nāk no visa, kas saistās ar E. Preslija vārdu vai tēlu. Grāmatas, skaņuplates, emblēmās, krūzes, trauki, Bārbijas, tiesības imitēt, atdarināt, koncerti un konkursi – no tā visa 20 gadus nāk atskaitījumi, kas pārauguši simtos miljonu.

Rokenrols nav tik vienkārša parādība, kā to attēloja komunistiskā ideoloģija, padomju pedagogi un deju sarīkojumu uzraugi 60. gados. Aizejošās tūkstošgades 100 svarīgākos notikumos rokenrols ierindots 99. vietā. Savukārt Pols Makartnijs un Eltons Džons iecelti britu impērijas bruņinieku kārtā. Urā!

Skaņu enerģijas ietekme

50.-60. gados Austrumeiropu audzināja Luksemburgas radio un Amerikas armijas radiopārraides. Tā bija līdz 1964. gadam. Līdz slavenajam 1964. gadam, kad uz pasaules skatuves uznāca «The Beatles» un «Rolling Stones», Rokmūzika pēckara Eiropu beidzot atbrīvoja no militārā mundiera.

Cilvēki ar formālo izglītību un abstraktās kategorijās domājošie izvairās no rokmūzikas. Rodas jautājums «kāpēc?» un tādēļ visu pēc kārtas. Mūzika izmanto skaņu maģiju. To saprot ansambļu vadītāji un estrādes zvaigznes. Populārais rokmuzikants Džimmi Hendriks kādā intervijā pavēstīja: «Mums ir noteikts hipnotizējošs ritms. Lielākais vairums cilvēku padodas jau pirmajā minūtē. Mēs atkārtojam ritmu, teiksim, trīs, četru vai pat piecu minūšu laikā... un pēc tam cilvēku galvā kaut kas atveras. Un tad caur šo mazo plaisu ieliekam to, ko gribam.» (*Zeme*, 25.2.97.)

Mihails Uļjanovs to raksturoja šādi: «Mūs žņaudz šķietamas vērtības, mūs žņaudz svešās skaņas.»

Katrs cilvēks tās mūzikas iespaidā, kas viņam patīk, kļūst no tās atkarīgs. Tas tādēļ, ka mūzika cilvēkos izraisa ne tikai emocionālos pārdzīvojumus, bet arī psihisko un bioenerģētisko rezonansi ar dažādām sekām: mierinājumu, vienaldzību, apātiju, stresu, satraukumu, uzbudinājumu, agresivitāti un nehumānas izdarības. Stundām klausoties dažādas izcelsmes rokmūziku, miljoniem cilvēku ļaujas bioenerģētiskiem izmēģinājumiem.

Psihoenerģētiķi, filozofi un sociologi sabiedrību dala divās lielās grupās. Pirmā – vulgāra, rupja, ar nenosakāmu uzvedību. Otrā – civilizēta, humāna, tiesiska. Lielākā daļa jaunatnes iekļaujas pirmajā grupā, jo tai piemīt neapzināta tieksme veikt kolektīvas, vulgāras, rupjas izdarības. Tātad cilvēkbērns iziet visas attīstības stadijas. Tādēļ bērniem un pusaudžiem ir izteiktas pirmatnējā cilvēka psiholoģijas iezīmes: censties apvienoties barā un saliedēties ap barvedi, jo senam cilvēkam saliedētības instinkts ļāva izdzīvot cīņā ar apkārtējo mežonīgo dabu un vidi. Ja senatnē burvis šamanis apvārdoja savu cilti, tad šodien tāds pats šamanis estrādes elks ar ansambli, ar ekstāzēm un kaifa pārņemtām būtnēm apbur pārpildītus stadionus un laukumus. Gan cilts vadonis, gan muzikālais elks, gan izpriecu priesterienes programmē cilvēkus robotus. Viņu norādes un pavēles iedarbojas uz zemapziņu, bez ierunām novedot līdz masu ekstāzei un fanātismam.

Lūk, ko teic pazīstamā kultūrdzīves personība Romāns Viktjuks: «Masu kultūra ir bizness, kas nogalina bērnus. Cilvēkā ir trīs pirmsākumi: dzīvnieciskais, cilvēciskais, dievišķais. Un ir māksla, kura savos darbos ieliek agresiju. Agresija iedarbina un pastiprina dzīvniecisko pirmsākumu cilvēkā. Tieši šis dzīvnieciskais pirmsākums tiek pamodināts un pārraidīts ar ritma palīdzību. Noteikti ritmi attīsta narkotisko struktūru. Tā iedarbojas uz zemapziņu, rada transa vai kaifa stāvokli, bet iziet no tā ļoti bieži var ar alkohola vai narkotiku palīdzību. Šai procesā civilizācija cilvēka attīstību nevis uzskata par mērķi, bet gan par līdzekli savā struktūrā. Par to burtiski kliedza Dostojevskis un Berdjajevs, un visa krievu filozofiskā doma gadsimta sākumā. Viņi to paredzēja.» (*Panorama Latvii*, 9.11.96.)

Mūzikas dažādo iedarbību uz cilvēka psihi pārbauda ar bioloģiski aktīvo svārstu. Par tādu var izmantot sudraba gredzenu, dzintara gabaliņu, bet par antenu – cilvēka organismu. Mūzika ir ne tikai pozitīva vai negatīva, arī atbilst krāsām, kas iedarbojas uz čakrām. Bet katrai čakrai psihobioenerģētiķi noteikuši savu dominējošo krāsu.

Sarkanā enerģija – pati rupjākā. Ar to veic fiziskas, primitīvas, monotonas darbības. Šāda enerģija, pie tam ar mīnus zīmi, nāk no padomju komponistu dziesmām, kas aicina uz «izšķirošo kauju», kas slavina partiju, komjaunatni un «gaišo nākotni».

Oranžā krāsa ir dzimumattiecību un seksa enerģijai. Oranžā un ar mīnus zīmi ir nēģeru ansambļu mūzika, tāpat arī atsevišķas dziesmas A. Pugačovas, V. Ļeontjeva, M. Bojarska, B. Grebenščikova iz-

pildījumā. Visas oranži negatīvās dziesmas ir ārzemju rokansambļiem, ieskaitot arī dažādu konkursu laureātus. Pie šī krāsu spektra un iedarbes pieskaitāms ari «garīgais roks». Šāda mūzika ir vērsta uz seksualitāti un, ilgstoši iedarbojoties, pārdala enerģiju un novirza uz šo zemāko līmeni. Sākumā tas izraisa paaugstinātu uzbudinātību un seksuālo vilkmi līdz pat agresijai, vēlāk rada seksuālas novirzes. Un nav brīnums, ka daudziem jauniešiem ir šīs novirzes, patoloģijas un neadekvāta uzvedība saskarsmē ar pretējo dzimumu.

Maz ir mūzikas, kas atbilst dzeltenai, zeltainai krāsai, jo tā ir harmonijas, mēra izjūtas un intelekta enerģijas krāsa. Konfuciānisma ēras laikā Ķīnā visai mūzikai bija jābūt ar dzelteno enerģiju, jo tai bija jākalpo politiskiem mērķiem – jāvairo saprāts, intelekts un harmonija valstī.

Zaļā, sevišķi maigi zaļā, ir jaunrades enerģijas krāsa. Klasiskā mūzika lielākoties atbilst zaļām, dzeltenām un zilām krāsām.

Violetā enerģija ir visabstraktākā. Šo enerģiju izmanto un meklē, ar to strādā psihoenerģētiķi un analītiķi, reformatori un filozofi. Violetā enerģija ar plus zīmi nāk no baznīcu zvanu skaņām. Tādēļ skaņu «om-mm» Austrumu tautas uzskata par svētu. Šo skaņu savos tempļos dzied budistu mūki, gūstot veselību, gudrību, prieku. Tibetas mūki un Indijas jogi no seniem laikiem praktizēja, lūk, ko: skanot baznīcu tempļu zvaniem, lasīja savas svētās mantras. Tas veicināja organisma atsārņošanu un atjaunošanu.

Komunisti, komisāri, ideologi un ateisti, sociālisma iežogojuma tautām sagraujot baznīcas, nodarījuši neaprakstāmu un skaitļos neizmērījamu postu. Baznīcu zvanu skaņas ne tikai priecēja un sildīja dvēseli, tās atveseļoja ari miesu un garu. Maskavā nekad neesot bijis epidēmiju. Kad apklusa baznīcu zvani, tā piedzīvoja tīfa, holēras un gripas epidēmijas.

Ieskatīsimies Latvijas novados un pilsētiņās un vispirms katrs savā. Šķiet, tieši tagad vispanīkušākie ir tie apvidi un miestiņi, kur tika nopostītas baznīcas. Ir aizgājusi enerģija un aiziet tauta, aizklīst prom no šīm agrāk labi sakoptām, pārticīgām vietām. Palikušie nīkuļo. Zeme gaida svētīgas, enerģiju nesošas baznīcu zvanu skaņas. Tādēļ baznīcu atjaunošana nav tikai un vienīgi budžeta jautājums. Tās cēla gadu desmitiem un paaudžu garumā. Sagrautās baznīcas ir jāatjauno. Tādēļ cilvēkos nedrīkst kultivēt nepareizus priekšstatus un līdz ar to lielu vilšanos par ātru ekonomisko uzplaukumu šādos apvidos un vietās. Vispirms baznīca – pēc tam pārējais. Jeb, ja ir varēšana, tad vienlaikus celt templi un mājas.

Taču nekas šai pasaulē nenotiek bez Dieva ziņas, t.sk., arī baznīcu saspridzināšana un nopostīšana. Acīmredzot tādos apvidos jau iepriekšējās paaudzēs bijušas novirzes kannas līmenī: vietējos saimniekos, krodziniekos un kungos ieperinājies lepnības, iedomības un dižmanības gars. Tādēļ nevar būt vienkāršu risinājumu. Jāsāk ar apvidus dziedēšanu, pēc tam ar cilvēku garīgo atveseļošanu un tikai pēc tam nāks labklājība. Jābūt grēksūdzei, grēku nožēlošanai par sevi, savu ģimeni un paaudzi un par savām iepriekšējām paaudzēm un cilvēkiem, kas šeit dzīvojuši un aizgājuši Aizsaulē.

Un nevar būt lielākas apkārtnes zaimošanas par rokansambļa koncertu baznīcas drupās vai uz kādas ātri samontētas estrādītes baznīcas dārzā. Roks principā ir par vāju, lai kaut ko šodien Latvijā pārveidotu uz labo pusi. Labi izglītotiem, talantīgiem, elitāriem cilvēkiem un jo sevišķi reformatoriem roks neder. Tas der masām. Masu kultūra aicina būt kopā, justies viegli un nepiespiesti, būt atbrīvotiem, darīt tāpat kā visi. Tas ir vajadzīgs, tikai zināmās situācijās un nepavisam ne katrā vietā un reizē. Jābūt mēra izjūtai. Mērs valda pār pasauli.

Masu kultūra, vēsture, harmonija

Masu kultūras varenība un neatvairāmība visvērienīgāk šodien atspoguļota elektromagnētiskā starojumā. Starojums no televizoru ekrāniem vieno daudz vairāk nekā Dziesmu un deju svētki, par Satversmi nemaz nerunājot.

Seriāli – tā nav kultūra elitei, bet gan tautas masām. Cilvēku psihe meklē aizsardzību no negatīvas informācijas plūsmas, no bēdām, pesimisma un brīvā laika uzmācības. Šie seriāli ari kalpo par aizsardzības valnīti vai patvērumu no rītdienas, norobežojoties vismaz ar vienas nakts miegu.

Angļu zinātnieki no Saseksas universitātes apstiprinājuši sakāmvārdu: «Jo mazāk zini – jo labāk guli.» Tādēļ vakaros pirmsmiega stundas neieteic piesārņot ar negatīvu informāciju un enerģiju. Un seriāli nāk īstā laikā.

Darījumu un elites cilvēkiem vakari nav domāti šādiem seriāliem, jo jāanalizē paveiktais un jāsaplāno rītdienas darbības. Ja elite skatīsies seriālus, mēs noteikti paliksim bez tās.

TV seriāli ir visuzskatāmākā masu kultūras poētika vai novirze no realitātes. TV manipulē ar realitāti, t.i., kalpo par prizmu. Atraujot no realitātes, labāk to sagatavo relaksācijai bezapziņas stāvoklī – miegam. Tas pats ar grāmatām - sieviešu romāniem. Reālā dzīvē taču tikpat kā nav laimīgu beigu, nav reālas un noturīgas mīlestības, nav labiekārtotu mājokļu, nav paļāvības un ticības nekam. Vārdu sakot, nav komforta.

Bet filmu seriālos un sieviešu romānos šis komforts ir. Un cilvēku uzdevums – iemācīties arī šai dzīvē justies komfortabli, iemācīties savu īgnumu un dusmas novadīt uz kaut ko neitrālu, iemācīties neuztraukties par sīkumiem un priecāties par mazumiņu. No šāda viedokļa arī jānovērtē masu kultūra Latvijā. Proti, palīdz vai nepalīdz radīt komforta izjūtas un harmoniju.

XX gadsimtā harmoniju mēģināja radīt ar ideoloģijas un politikas palīdzību. Viss beidzās ar absurdu. Izrādās, nevar būt absolūti pareizas un pozitīvas ideoloģijas.

XXI gadsimtā harmonizācija norisēs nevis ar politikas, bet ar kultūras palīdzību. Tā ir principiāli atšķirīga pieeja. Ļoti svarīga loma būs sievietei. Sievietes daudz vairāk nekā vīrieši arī šodien pesimisma jūrā meklē harmonijas un izdzīvošanas saliņas.

Latvijā jau pirms 10 gadiem bija jāpasaka, ka nepieciešams ļoti daudz jaunu izglītotu cilvēku, kuri vairs fiziski un organiski nespēj dzīvot pa vecam, tādēļ grupējas un organizējas, lai uzsāktu jaunas lietas. Talantīgākie jaunekļi mēdz arī aizceļot, jo gājputnu instinkts vīriešos nekad nav snaudis. Turpretim izglītotās Latvijas sievietes maz ligzdo citās vietās un zemēs. Tādēļ vēl jo vairāk viss atkarīgs no kultūrpolitikas.

Izglītība dod iespēju aizsargāties pret MK uzmācību. Krievu akadēmiķis Vadims Repins teica, ka XX gadsimta beigās tumsonības dēļ iet bojā daudz vairāk ļaužu nekā no slimībām. Par Krieviju viņš saka šādi: «Mums gāztas virsū zemas kvalitātes MK, jo pirmšķirīgas preces un pakalpojumi nav pieejami. Valsts nav noformulējusi savu ideoloģiju un mērķus, nedz prioritārās vērtības. Un tādēļ šai vakuumā MK uztiepj savas vērtības: pragmatismu, cinismu, cietsirdību, bezkaunību, konfiscē brīvo laiku. Viss tiek novests pie viena kritērija vai kopsaucēja – maksas, samaksas, cenas. Pārējais ir otršķirīgs. Rietumu MK ar bezgalīgo patēriņa tirgu savienojumā ar postsociālisma nabadzību un ubadzību masveidā rada nepilnvērtības kompleksus un garīgo kroplību.

Pēc neveiksmēm un neaizsniedzamības pārsātinātā patēriņa tirgū nāk narkotikas, agresija, vardarbība. Rezultāts – miljoniem izkropļotu dzīvju.

Cilvēki, pat pieaugušie, nenosakāmi reaģē uz MK tirāniju. Tikai kādiem 6-7% jaunatnes pašizteiksmes līdzekļi ņem virsroku pār patēriņa kāri. Tas nozīmē, ka vairāk nekā 90% iedzīvotāju MK formē emocionālo bāzi un uzvedības scenārijus.

Un tikai paši talantīgākie spēj turēties pretim.» (*Ļiteraturnaja Gazeta*, 11.3.98.)

Ko šodien MK dara ar tautu? Ja īsi un kodolīgi, tad – diktē dienas režīmu. Seriālu skatīšana tiek krietni pārdozēta. Nevis vairs pirms miega, kā rekomendē zinātnieki, bet gan neilgi pēc miega un ar nelieliem pārtraukumiem līdz miegam. Daudzviet tiek veikti tikai paši nepieciešamie mājas darbi. Daudz kas ir un paliek nesakārtots, hroniski nepadarīts, atstāts uz tad, kad beigsies seriāls...

E. Fromms norāda, ka no visiem medijiem TV visvairāk veicina cilvēkos pasivitāti un laika nosišanu. Nav absolūti nekādas savstarpējas mijiedarbības. Kādā intervijā jauns, talantīgs klaidu latviešu zinātnieks atzinās, ka viņa Ņujorkas dzīvoklītī vispār nav televizora un nejūt pēc tā nepieciešamību.

TV kā dzīves erzace kļūst par vieglu narkotiku. Uzspied pogu, un tevi apņem TV nieki, aplamības, samazgas. Ar vienas podziņas nospiešanu tiek atslēgta apkārtējā realitāte, tev vairs nav jādomā un tavs viedoklis nevienam nav vajadzīgs. Tādēļ TV sevišķi nerūpējas par raidījumu kvalitāti: lai izraisītu absolūto pasivitāti, daudz nevajag...

Ar radio ir savādāk, tam ir cits uzdevums: uzņemties audzināšanas funkciju un veicināt klausītāju uzmanības koncentrāciju. Tas ir pretstats TV, kas cilvēkus padara ļoti izklaidīgus. TV fani lielākoties vairs nav spējīgi daudzmaz sakoncentrēties. Bet bez uzmanības, spēka un gribas koncentrācijas jebkuras aktivitātes intelektuālā, garīgā jomā lemtas neveiksmēm, netiek novadītas līdz galam.

Vakar un šodien Latvijas valsts no Austrumu un Rietumu ideoloģiskiem uzbrukumiem, spaidiem un draudiem pietiekami labi varēja aizsargāties ar radio palīdzību. Sen bija vajadzīgas Baltijas valstu kopējās raidstacijas. Spēcīgi, kodolīgi raidījumi un labi komentāri uz Rietumiem, diendienā sniedzot vēsturiskus faktus rietumnieku aizplīvurotām pusatslēgtām smadzenēm. Katrā gadskārtā III reiha mantiniekiem detalizēti jāstāsta par Salaspili, par visām citām mazākām vāciešu moku pilīm utt. Ar radio

palīdzību jāmeklē sakari ar bijušo muižu īpašnieku mazbērniem, jāaicina uz sadarbību, jāatdzīvina vēsture.

Ar Dž. Sorosu sen jau bija kopā jāuzceļ spēcīga Austrumbaltijas raidstacija. Daudzi gadi aizietu, iztirzājot Baltijas-Krievijas attiecības vēsturisko faktu un arhīvu materiālu gaismā.

Kur tad vēl grēku nožēlošana un grēksūdze. Aizejot totalitārisma gadsimtam, bija jāapskata visas krievu izdarības Latvijā un sarkano latviešu izrīcības Krievijā, Ukrainā un citur. Austrumbaltijas radio noteikti bija jāsaista ar VEF jaunākiem īsviļņu radiouztvērējiem. Tie bija jāpārdod par pazeminātām cenām. Vēsturei, grēksūdzēm bija jāiet kopā ar materiālo kultūru, ar kvalitāti, lai reāli un taustāmi kliedētu krievu priekšstatus, ka tikai ar viņu palīdzību Latvijā attīstījusies rūpniecība. Tagad, piemēram, vietējais S.Pēterburgas radio perfekti noskaita visas nestrādājošās Rīgas rūpnīcas, nodzied agrākās slavasdziesmas un vēl piemetina, ka bez krieviem tur nekas neatdzīvosies.

MK var izmantot savai aizsardzībai un pretuzbrukumu veidošanai. Un paliek nepateikts vēl kāds ļoti svarīgs MK uzdevums – pelnīt naudu. Pelnīt savām vajadzībām un, galvenais, elitāras kultūras vajadzībām. Tā dara visā pasaulē, tikai to neafīšē. Tā ir pārvaldes māksla – ar zemākām formām nodrošināt augstāko un elitāro formu attīstību un līdz ar to harmoniju valstī, tautā.

VII nodaļa

Par sievietēm un ne tikai

Meklējiet sievieti

Nav skaidrības par sievietes lomu Latvijas sabiedrībā un viņas vietu valsts pārvaldes hierarhijā gadsimtu mijā. Nav īstu priekšstatu, kā uz sievieti iedarbojušās impērijas sabrukuma un pārejas perioda likumsakarības, mežonīgie liberalizācijas un visatļautības uzplūdi, naudas reformas, seksa revolūcija, politiķu, deputātu un deputātministru tukšie solījumi un meli, trešās atmodas atplūdi, atraugas un paģiras, pasaules modes untumi, Rietumu un Austrumu civilizāciju ieplūde un saplūde Baltijā. Tās visas ir pātagas, kas šausta un dresē, noniecina un pazemo, audzina un pāraudzina, izreklamē un apjūsmo.

Atļaušos teikt: sievietes lomas, patiesās ietekmes un nozīmības mērogi Latvijā līdz šim nav apzināti un izprasti. Eiropas tautām sievietes loma ir tik svarīga, ka Francijā to noformulēja līdz metaforas, t.i., dzīves klasikas līmenim «Meklējiet sievieti». Mūsu valstī šis uzdevums vēl jārisina un jānoformulē sievietes nozīmība. Šodien nepietiekami vērā ņemtās un noplicinātās sievietes, nošņurkājušās, puspaēdušās, pa roku galam skolu apmeklējošās pusaudzes un vispār skolā neejošās astoņus līdz desmit gadu vecās meitenītes cērt dziļus robus Latvijas valsts nākotnes attīstības scenārijos. Jā, šodien tas varbūt nav visai acīm redzams, bet valsts līmenī to nedrīkst neredzēt.

Kādēļ sievietei tiek piešķirta tik augsta ranga nolemtība? Tādēļ, ka vēsture to noformulējusi šādi: kāda sieviete, tāda kultūra. Kāda darījumu kultūra - tāda civilizācija. Eiropa kā zemes civilizācijas šūpulis to piedzīvojusi un atzinusi. Bet katra cilvēku paaudze to pārdzīvo no jauna ar saviem likteņu līkločiem, kļūdām un atziņām.

Ir Vecā derība, ir Jaunā derība. Abas radušās Austrumos. Ir sieviete kā dzīves derība, kā dzīves kodekss, kā pasaulsaudēja. Tā jau ir Eiropas atziņa.

Sievietes aicinājumu dot dzīvību nevienam citam gan pagaidām deleģēt neizdodas. Šim svētajam rituālam nāk līdzi otrs sievietes būtības iemiesojums – radīt un izveidot tādus apstākļus, lai pasaulē laistā jaunā dzīvība varētu netraucēti attīstīties. Šeit sievietes sūtība izpaužas visā pilnībā: aizsarggādība, ģimenes izbarošana vai pat izvilkšana, vīra un vecās paaudzes aprūpe, bērnu audzināšana un skološana, labu kaimiņattiecību nodibināšana un uzturēšana.

Kaut ģimenes galva ir un paliek vīrietis, ģimeni vada sieviete. Ar gudru sievu muļķis kļūst gudrāks, bet ar dumju gudrais dullāks. Teiksit, tas jau tā bijis izsenis. Tiešām bijis, bet tā pa īstam rakstiski nekur nav atzīts. Un vēl jo vairāk nav skatīts visu jau esošo lietu kopsakarībā, par nākotni nemaz nerunājot. Nesen, tikai XX gadsimtā, ir notikusi sieviešu brīvlaišana jeb emancipācija. Arī tikumiskā.

Kā tas notika? 19. gadsimta otrajā pusē Eiropa sāka strauji paplašināt sievietes profesionālo apvārsni. Tas bija objektīvi, jo sieviete pārveidojas līdz ar valsti. Pie teikšanas visur bija vīrietis. Viņš kā

arvien gribēja traukties uz priekšu, tikt citiem līdzi un garām. Un gudrākie saprata, ka viena mācīta galva ir labi, bet daudzas gudras – vēl labāk. Eiropas valstsvīriem bija varens, neapjausts ierocis – universitāte. Un drīz vien pa universitātes slieksni pārkāpj jaunavas. Mācības, pulciņi, sapulces, lāpu gājieni. Arī mītiņš. Un, lūk, sieviete laukumā. Viņa jau līdzās visiem *buntavniekiem*, ķeceriem un runasvīriem. Pagājis pavisam neliels laiciņš, un viņa iedrošinās pārvarēt lielo barjeru.

Vajadzīgi vēl pāris desmit gadu, lai vīrietis izgudrotu starmeti. Starmešu gaismā, orķestra dārdoņas un publikas gaviļu pavadīta, sieviete jau rada elku. Sākumā gan viņa ir mazliet samulsusi, ar sievišķo prātu jūt, ka augums mazliet stūrains, ka apģērbs varēja būt izsmalcinātāks, runa asāka un *šerpāka*.

Un ar to sākās, tika dots starts visām ārējām kaislībām, pamudināti zemapziņas instinkti, iedarbināta psihoanalīze. Viss liekais un sievieti traucējošais tiek nostumts malā un sajūsmā pat sagrauts.

Viņa, sieviete, ir atzīta. Atzīta un ievērota. Jau rīt par viņu runās visi un visur. Ja šodien viņa uzstājas publiski, tad rit simtiem citu sieviešu un jaunkundžu apzināti un neapzināti atdarinās viņas kustības, meklēs un piemeklēs cepurītes ar tādu pašu modeli, tādu pašu plīvojošu šalli.

Slūžas atrautas, tikai uz priekšu, uz augšu. Nekur vairs neatpalikt no vīrieša. Skaļa un dzēlīga, ironiski šķelmīga, mērķtiecīga un aktīva viņa paceļas līdz valsts pārvaldes piramīdai, izvērš plašumā sabiedrisko dzīvi, iedibina stabilus un varenus modes institūtus, kas jau modri seko svētkiem un gadalaikiem. Turīgās sievietes metas pie modistēm. Bagātākās aicina viņas pie sevis mājās, izrīko savas guvernantes. Viņa jau pacēlusies pāri bagātībām, dižciltībai un pat skaistuma kanoniem. Sieviete tiek atbrīvota, ātri pievilināta un vēl ātrāk pavēdināta ar sabiedrisko un publisko nozīmīgumu. Viņa paceļas, labas gribas vadīta. Bet nav ieguvumu bez zudumiem. Sāk pieklibot kultūra, radot robus un pat izkropļojumus civilizācijas audos.

Tagad apgalvo, ka sievietes izvirze, iznākšana no buduāra un kāpieni uz augšu notikuši pārāk strauji, ari parupji un vienpusēji. Kaut ko jau zaudēja ģimene un līdz ar to sabiedrība. Rietumos, jo sevišķi ASV, sieviete agrāk viņai slēgtās dzīves un pārvaldes jomās tika ieviesta ar tādu pašu lietišķību kā jauna selekcionēta augu šķirne, kā progresīva tehnoloģiskā operācija. No malas vērojot, viss notika drosmīgi un bez ierunām. Līdz ar to sievietes psihi pārstrukturizēja, pārbūvēja. Apgarotības un gara pasauli racionalizēja ar (sa)biedriskuma vērtībām un izjūtām, labdabiskumu un izsvērtību – ar kategorismu, sievišķību ar seksualitāti, mātes gaidas – ar slimīgo dekrēta laiku. Gadu tūkstošos izveidojusies sievietes iekšējā harmonija tika izjaukta. Viņas psihei bija jāpārkārtojas. Bija jāatbild ne tikai uz jauniem ārējiem izaicinājumiem un kairinājumiem, bet jāformē ari pareiza reakcija uz zemapziņas procesiem, kurus uzjundīja XX gadsimts. Sievietes darbības un ietekmes horizonti ievērojami paplašinājās, viņas uzdevumi kļuva ne tikai sarežģītāki, bet ari fiziski grūtāki. Toties nozīmīgi gan, pat vareni. Atpakaļ atgriezties viņa nevar. Mainījies laikmets, un pārmaiņas strauji turpinās.

Kas atliek? Iet pa šo kopējo evolūcijas ceļu un meklēt optimizācijas variantus, meklēt jaunas pieejas, jaunu saturu. Un šodien šis nodrāztais, ironiskais franču sakāmvārds metafora skan jau pavisam citā nozīmē.

Meklējiet sievieti – nozīmē meklēt, ieaudzināt valstiskumu. Valstiskums lielā mērā šodien tiek vairots, attīstīts, sievietēm darbojoties visos valsts pārvaldes līmeņos. Skandināvija, ziemeļvalstis, Ziemeļeiropa. Kas vēl var būt pārliecinošāks par šiem piemēriem?

Sievietes uzvar bez kaujas

Perestroikas gados sociologi veica aptaujas Maskavas vecāko klašu skolēnu vidū par tēvu, vīriešu lomu viņu ģimenēs. Rezultāti lielākoties bija negatīvi vai neitrāli. Divi raksturīgākie vīrieša formulējumi bija šādi.

1. Vīrietis – tas ir trīs «t» – tapočkas, tahta, televizors.
2. Vīrietis – tas ir kaut kas ļoti atšķirīgs no sievietes. Viņš krietni mazāk strādā un krietni vairāk ēd.

Sociologi atzīmēja aptaujas rezultātus, kas liecina, ka daudzās ģimenēs ļoti aktīvas ir vecmammas, t.i., sievasmātes. Divas enerģiskas sievietes viegli atstūma vīrieti ģimenes dzīves perifērijā. Līdz ar to viņš zaudēja cieņu un autoritāti bērnu acīs. Vīrieša loma daudzās ģimenēs tika noreducēta līdz minimumam.

Kas noticis? Tēva funkcijas atdotas jeb pāradresētas mammām? Kas to izdomājis? Nekļūdīsimies, teikdami: to paveicis XX gadsimts. Lai labāk izprastu, vērsīsimies pie doktora Freida. Pēc viņa teorijas, tēva lomu ģimenē nosaka trīs galvenie faktori.

Pirmais. Tēvs ir disciplinējoša, sodus uzliekoša un tos izpildoša instance. Bailes no tēva liek puisēnam censties kļūt stipram kā tēvs. Līdz ar to sociālās un morāles normas pārnes no paaudzes uz paaudzi.

Otrais. Jaunā paaudze atdarina tēvu. Meitenes iegūst priekšstatu par vīrišķo uzvedību, kas turpmākā dzīvē orientēts draugu un dzīvesbiedra izvēlei.

Trešais. Tēva vieta nevis ģimenē, bet uz robežas starp ģimeni un sabiedrību. Tēvs ir starpnieks starp ģimeni un lielo pasauli. Viņa uzdevums ir vispirms radīt un sargāt ģimenes komfortu, vēlāk pie rokas izvest bērnus lielā pasaulē. Šāds tēva funkciju sadalījums veidots, pamatojoties uz krasām atšķirībām sievietes un vīrieša domāšanas struktūrās. Līdz ar to dažāda ir viņu mīlestība pret bērniem. Tēva mīlestība ir skarbāka. Tā ir prasīgāka, taisnīgāka un cenšas mīlēt bērnu atbilstīgi viņa nopelniem.

Mātes mīlestība ir aklāka, bezprasīgāka un nezina robežu. Viņa mīl jau par to vien, ka bērns eksistē, ka tas ir viņas. Tā ir mīlestība gandrīz bez jebkādiem nosacījumiem, bez pretenzijām uz taisnīgumu, bērna nopelniem vai rakstura īpašībām, uzvedības izpausmēm.

Normālai, vispusīgai bērna un pusaudža attīstībai nepieciešamas abas mīlestības. No vienas puses, beznosacīti vienmēr un visur viņu pieņem kā cilvēkbērnu neatkarīgi no tā, ko viņš var, spēj, domā un dara. No otras puses, vajadzīgs godīgs, taisnīgs un labestīgs viņa spēju un reāli paveiktā vērtējums. Nav obligāti jābūt tēva, jābūt vīrieša vērtējumam. Līdzsvara izjaukšana uz vienu jeb otru pusi rada pārmaiņas bērnu uzvedībā.

Gan Rietumos, gan Austrumos sabiedrības arvien vairāk kļūst par «beztēvu» sabiedrībām. Tas ir XX gadsimta notikumu un kopsakarību rezultējošais vektors.

Bija patriarhāla ģimene un patriarhāla sabiedrība, kur vīrieša, tēva loma nebija apstrīdama. Sabiedrības, baznīcas un ģimenes morāle bija izteikta ar trijādi «Dievs – tēvs – ķeizars (cars, karalis, monarhs)». Šim trijstūrim, tāpat kā trijstūrim «māte – bērns – tēvs» visi leņķi mainījās, sašūpojot un mainot virsotnes. Šodien ķeizaru un karaļu vietā parlamenti un prezidenti. Baznīcas vietā elektroniskie masu informācijas līdzekļi.

Rietumos baznīcas, valsts varas un vīrieša tēva lavīnveida autoritātes krišana notika 60. gados, un radās masveidīga hipiju kustība brīvā pasaulē. Jaunatnes masveida demonstrācijas, protesta gājieni un mītiņi 1967. – 1968. gada vasarā – tādus ASV vēl nebija piedzīvojušas.

Karadarbībā Vjetnamā bija iesaistīti 400 000 amerikāņu. Demokrātiskā Amerika uz TV ekrāniem vēroja kaujas darbību anatomiju un mērogus. Prezidents Lindons Džonsons, sieva, bērni no fotogrāfijām bumbvedēja kabīnē noraugās ugunsvēmēja un nāves sējmašīnas pavēlnieka sejā.

Pa vidu amerikāņu politiķi nosoda jaunatni par nepatriotismu, studentus par nevēlēšanos dienēt ASV bruņotajos spēkos un dezertēšanu, par izdabāšanu Maskavai. Pa to laiku *zombiji* ieņēmuši kaut kādu vjetkongu atbalsta ciemu.

Amerikāņu pusaudzis stulbi blenž TV ekrānā, grauž nagus, rausta acis, *dribelē* kājas. Kaut kur tajā ellē arī viņa tēvs. Māte raud. Ticības jeb vērtību trīsstūris pilnīgi sagāzies. Palikuši divi vien, viņš un māte.

Kur šeit ir vīrietis? Viņš kļuvis par iracionālu, vienību. Visa ķēde – prezidents, politiķi, ģenerāļi, baznīcu kanoniķi, bumbvedēju un zombi komandu komandieri, bravurīgie ierindnieki, otrā pusē fanātiskie vjetkongi ar komunistisko ideoloģiju un galā – līķi, līķi.

Kur un kuram vēl atlicis kaut kas no autoritātes? Vīriešiem, kas pārnāks, smagas slimības, Vjetnamas sindroma mākti, un inficēs vēlāk daudzus citus. Paliek bērns, pusaudzis un viņa māte. Māte kā vienīgā viņa pasauli organizējošā instance, kā vienīgais patiesības un neliekuļotas mīlestības avots, kā vienīgā humānā un viņa dvēseli apsargājošā būtne, kā pats humānisma princips.

Zemeslodes austrumdaļā patriarhālās ģimenes un tās vērtību graušana norisinājās pēc komunistu scenārijiem un plāniem. Tēvu un bērnu attiecībām bija piešķirta dziļa politiska nozīme.

Pirmā pasaules karā aizsākto vīriešu iznīcināšanu turpināja pilsoņu karš un padomju impērijas robežu paplašināšanas karini Kaukāzā un Vidusāzijā. Nākamais trieciens dots 20. gadu beigās, kad paātrinātās industrializācijas uzsākšanai un veikšanai PSRS plašumos ievajadzējās miljonus sieviešu roku. Sievietes masveidā atrāva no bērniem un novirzīja uz celtniecību un ražošanu. Radās dzīvu vecāku bāreņi, un tas turpinās līdz šodienai.

30. gadi sākās ar masveida kolektivizāciju un šaušalīgām represijām. Tās vispirms bija represijas pret vīrieti tēvu. Līdz ar to izauga paaudzes, kas bija nodevušas, atteikušās no saviem tēviem, no tēvu uzvārdiem un tēvavārdiem.

Pēc Staļina nāves viņa aizsāktais turpinājās miera apstākļu variantos. Aktivitāte un iniciatīva tika apspiesta un nepaklausības gadījumos paši represēti. Iedibinātā totalitārās paklausības sistēma ar visām pavēlēm un norādēm no augšas izslēdza virzību un orientāciju uz panākumiem, kuras dabiski piemīt un raksturo vīriešu mentalitāti.

Varbūt arī varēja rast zināmu apmierinājumu paklausības ievērošanā, varēja samierināties ar savu beztiesisko un bezaktīvo stāvokli, bet vīrietim raksturīgo pašizjūtu, pasaules uztveri un līdera lomu ģimenē tas noteikti neveicināja.

Mēs izsekojām, kā XX gadsimtā Austrumos un Rietumos izveidojās beztēvu sabiedrība. Vīrieša tēva autoritātes sargāšana un krišana neatkarīgi no motīviem un paņēmieniem, kā to veica, ir pamāte visdažādākām novirzēm bērnu psihes attīstībā un psiholoģiski bezdzimuma vīriešu un sieviešu populācijas radīšanai, kas viegli tiek ierauta narkomānijas pasaulē un jau kā atgriezeniska saite vēl vairāk pastiprina šos noārdes procesus.

Sievietes tradicionālā loma tika saglabāta un līdz ar to kanonizēta kā nemainīga, nepārejoša vērtība, kā patvērums humānisma paliekām totalitāros apstākļos. Ja vīrietis bija niecība, tautas ienaidnieks un naidīgs elements un līdz ar to slēpjams kādā no gulagiem, tad sieviete patvērumu vēl varēja rast sadzīvē. Klasiskās funkcijas – kopt un tīrīt māju, gatavot ēst, aprūpēt bērnus, slimos un vecos – režīms viņai nevarēja atsavināt. Režīmam cilvēks bija vajadzīgs. Ja ar tēvu, tēva uzvārdu varēja zākāt skolā, klubā un sapulcēs, tad māte, vecāmāte jeb tante, kas rūpējās jeb bija spiesta rūpēties par represēto bērniem, bija sociālais dienests un komunistiskais serviss, svētums un ikona visu mūžu.

Sieviete varēja aizbēgt sadzīvē, noslēpties virtuvē. Vēlāk viņa tur ievilka un no režīma paslēpa arī vīrieti. Loks bija noslēdzies.

Režīms kritis. Tiek rautas vaļā visas durvis un logi, tīrīti aizgruvušie gaņģi. Atkal skan medību taures. Vīrieši tiek saukti ārā no alām uz antilopju dzīšanu un mamutu lenkšanu. Sieviete var palikt savā alā virtuvē. Viņa pārdzīvojusi režīmus un muļķības. Viņa uzvarējusi visur un visus. Viņa atkal mēzīs prom pagātnes sārņus, tīrīs un spodrinās mājokli. Viņas valstībā – virtuvē – nomainījusies aura, jo vairs nav spēcīgā vienojošā faktora – protesta un ienaida pret impēriju. Tā vietā jauna sadzīves filozofija: ja tu neesi nevienam parada un neviens nav tev parādā, tad tu nevienam neesi vajadzīgs. Tagad jāmācās dzīvot ar šo atziņu.

Atšķirības starp cilvēkiem

Aksioma: padomju postkomunisma telpā sievietes ir vērtīgākas par vīrieti.

Atveroties robežām, visas lietas, mantas un parādības mūsu apkārtējā dzīvē tieši un netieši tika pārvarētas un izcenotas Eiropas, pasaules cenās. Sākās cita dzīve ar nepieciešamību raudzīties pāri robežām un līdz ar to samērot sevi ar jaunām vērtībām un jaunām cenām.

Pēkšņi atklājās, ka nav kur likt brīvību, grūti ar to rīkoties. Bet tai taču bija jākļūst par vērtību, kas konvertējama stabilās naudas zīmēs. Bija vien jāķeras pie izejas materiāla – padomju cilvēka, kurš tagad vēl nebijušā savienojumā ar brīvību varēja ļauties brīvai plūsmai pa Eiropu, kā to arī paredz Māstrihtas līgums.

Pirmās attapās Krievijas sievietes. Pēdējā tautas skaitīšana tur liecināja, ka 40% sieviešu un 30% vīriešu ir vientuļi. Maskavā radās starptautiskie laulības biroji ar pasūtījumu portfeļiem no daudzām valstīm. Ap 1000 sieviešu gadā aizceļo no Maskavas uz laulības ostām un gultām Rietumu pasaulē. Kluba «Intersvaha» vadītāja to komentē šādi: «Ārzemju līgavaiņiem patīk mūsu sievietes. Un ne tikai ar savu pacietību un miermīlību. Viņas ir ari maigas, sievišķīgas, skaistas. Bet pēc mūsu vīriešiem pieprasījuma nav. Neviena eiropiete nav vērsusies pie mums ar lūgumu sameklēt viņai krievu līgavaini.» Jāpiezīmē, ka Maskavas starptautiskajam laulību birojam «Intersvaha» un «Vientuļo siržu klubs» ir sakari ar attiecīgiem birojiem ASV, Kanādā, Anglijā, Francijā, Beļģijā, Holandē, Vācijā, Spānijā, Grieķijā.

1997. gada martā no Losandželosas uz Maskavu atlidoja 30 vientuļnieku. Tas katram maksāja dārgi – 5000 USD; Viņi bija vidējos gados, piekusuši no vientulības un līdz kaklam izbaudījuši feminismu.

Amerikas birojos, firmās un vispār darba vietās un darba laikā nevar atļauties sievietei darba kolēģei izteikt komplimentu par viņas labo izskatu, tērpu jeb frizūru, nedrīkst vienkārši pateikties par labi

paveikto darbu jeb uzslavēt par veiksmīgu pieeju, atrisinot kādu problēmu. Par to var ne tikai zaudēt darbu, bet ari nokļūt uz apsūdzēto sola.

Nav dzīves, nav vairs glābiņa no feminisma – tā arvien biežāk mēdz izteikties amerikāņu vīrieši. Toties Krievijas starptautiskie laulības biroji tagad īstā laikā nāk klajā ar savu reklāmu «Krievijas sievietes – tīrie dimanti».

Minētie amerikāņi ar Krievijas sievietēm satikās «Manhetten-Ekspress» restorānā pie Kremļa sienas. Katram amerikānim bija četras sievietes, desmit gadu jaunākas. Visi jeņķi zaudēja vecpuiša statusu. «Intersvaha» atzīst, ka tā plaukst uz Amerikas turīgo vientuļo vīriešu rēķina. Piebildīsim: arī uz labo postkomunisma sieviešu rēķina.

Krievu sievietes emigrācijā, arī itālietes ātrāk un labāk piemērojas dzīvei jaunos apstākļos, ir aktīvākas un seksuālākas par vīriešiem. Viņas ātri Amerikā iegūst darbu, bez sevišķam grūtībām pārkvalificējas un nodrošina savas ģimenes. Amerikā to sauc par feministisko uzrāvienu.

Emancipācija

Lauku un patriarhālā dzīvesveida sludinātājs V. Rasputins saka: «Emancipācija – tā ir tikumiska mutācija, vājā dzimuma degradācija.»

Vīrietis un sieviete ir Dieva jeb dabas radīts savienojums, lai nodrošinātu sev līdzīgu atražošanu un viņu attīstību. Šā savienojuma viena puse tādēļ nekādi nevar būt brīva un neatkarīga no otras puses. Nevar pat runāt par vājāko un stiprāko pusi. Kosmiskais līdzsvars paredz visu veidu līdzsvaru, t.i., visos līmeņos.

Par ko strīds? Par to, ka abas puses var būt līdzvērtīgas, bet nav līdzspēcīgas. Abas atšķiras fiziski, psihiski, garīgi un teic arī – intelektuāli. Atkarībā no apstākļiem ar šo pretrunu palīdzību abas puses vai nu sakļaujas un ir viens vesels vai kļūst par antagonistiem. Loģikas, analīzes un izvērtēšanas mehānismi katrai pusei ir savi un citādi orientēti, jo vienlīdzību un taisnīgumu interpretē dažādi. Un daba noteikusi savu verdiktu: vienotība, sakritība un harmonija iespējama tikai mīlestībā. Sieviete var mīlēt savu māti, tēvu, bērnus, draugus. Bet tā nav pilnība. Pilnība ir tikai sievietes mīlestībai pret vīrieti.

Diviem un vairākiem cilvēkiem veicot kaut ko kopēju, jāizlemj jautājums par vadītāju. Tātad kurš labāk sagatavots: mērķtiecīgāks, pieredzējušāks, atjautīgāks. Daba šeit jau ir izdarījusi izvēli ģenētikas kodos. Ja kāda gēna nav, to nevar kompensēt ne ar treniņiem, ne refleksijām, ne izglītību.

Gēnu struktūru formē hromosomas. Tās ir tikai divas un nosacīti apzīmē ar «X» un «Y». Sievietes organisms noformēts ar divām «X» hromosomām, vīrieša – ar vienu «X» un otru «Y» hromosomu. Attīstība sākas olšūnā, kur apaugļojas viena mātes un viena tēva hromosoma. Bērna dzimums atkarīgs tikai no tā, kura no tēva hromosomām apaugļojas: ja «X» – dzims meitene, ja «Y» - puika. Katra hromosoma formē savu psihes tipu. «X» hromosomas sievietē formē divas līdzvērtīgas un neatkarīgas personības. Vīriešu psihē šīs līdzvērtības nav. «Y» hromosoma ir prioritāra. Tas ir svarīgs un tālejošs faktors. «X» psihes tips parasti nepieņem lēmumus, bet ģenerē padomus. Analīzi un lēmumu pieņemšanu daba lielākoties atvēlējusi «Y» psihes tipam. Tā kā sievietēm abi psihes tipi ir līdzvērtīgi un nav arbitra, kas veic analīzi, izvēlas un īsteno optimālāko variantu, tad bieži viss atkarīgs no gadījuma, no tā, kura puse attiecīgā brīdī ir izlēmīgāka. Bet ļoti ātri lomas var mainīties un viss tiks darīts savādāk, citādāk. No šejienes ari izskaidrojama ātra garastāvokļa un pieņemto lēmumu maiņa, mērķu un loģikas sagrozījumi.

Stresa situācijās abas psihes puses ir ļoti uztrauktas un piedāvā nesakarīgus un pat savstarpēji izslēgtus risinājumus. Tad var sākties histērija un panika, kas ātri pāriet depresijā, apātijā. Tādēļ atkal iejaucās daba.

Vīrietis un sieviete ir divas sastāvdaļas vienam veselam elementam – ģimenei vai citādākai kopdzīves formai, kurā viens ir direktīvais jeb galvenais orgāns «Y», psihes personība un trīs padomnieki - «X» psihes personības. Tāda struktūra atzīta par optimālu ne tikai dabā, ari cilvēku kolektīvos. Cilvēks taču gadu tūkstošiem ir formējies nedemokrātiskā sabiedrībā un sev nedraudzīgā vidē. Bija ātri un pareizi jāreaģē uz ārējiem apstākļiem, uz mainīgo un nedraudzīgo vidi, uz pēkšņiem ienaidnieku un dabas parādību izaicinājumiem. Ātra situācijas novērtēšana un tikpat ātra, zibenīga lēmumu pieņemšana daudzkārt bija vienīgais izdzīvošanas priekšnoteikums un variants gan vīrietim, gan viņa sievietei un bērniņiem. Nepielāgotie un vājie aizgāja bojā. Tā veidojās cilvēku populācija un notika vīrieša un sievietes specializācija pēc optimālām funkcijām. Bez tam dzīve un sadzīve, un ari šīs funkcijas pakāpe-

niski civilizējās. Pirms desmit tūkstoš gadiem, direktīvas «Y» hromosomas vadīts, vīrietis nakts melnumā, no alas izlēcis, ar rungu vālēja piezagušos svešiniekus, šodien viņš, tās pašas direktīvas vadīts, rungas vietā tur autostūri un bijušā mežonīguma vietā tikpat bezjēdzīgi var traukties pa tumšām, bedrainām Rīgas ielām, apžilbināt un nošķiest ar dubļiem, kas pagadās pretim un pa ceļam, sasist braucamo, nosist līdzbraucējus, kā ari citus cilvēkus, kas nejauši trāpījušies viņa modernās rungas trajektorijā. Daudzās dzīves situācijās un sadzīvē tiešas briesmas jau sen nedraud. Bet par briesmu avotu un cēloni tieši šodienas dzīvokļos ir kļuvis šis «Y» psihes tipa iemiesojums.

Pasaules lielo reliģiju sistēmās vīrieša un sievietes loma ir ļoti atšķirīga. Šīs reliģijas un tātad lomu sadale radās senatnē, kad visa apkārtējā vide un cilvēku dzīve bija nedraudzīga, neattīstīta un smaga. Vēl gadsimta sākumā poļu rakstniece un psiholoģe K. Kofta skaidroja: «Vīrietim apziņa pavisam citādi strukturēta nekā sievietei. Viņiem ir vairāk attīstīta abstraktā domāšana, viņi domā lielākos mērogos un globālās kategorijās, reti piešķirot nozīmi sīkumiem, kas var būt ļoti svarīgi sievietēm».

Tā bija apmēram līdz XX gadsimta vidum, līdz sāka virmot kaislības, kas uzspridzināja un saspridzināja līdzšinējās vīrieša un sievietes attiecības. Viena no kaislību pamatlicējam bija H. Reriha. Viņa rakstīja: «Visas pārdzīvojamās un nākotnē sagaidāmās lielmēroga nelaimes un kosmiskās kataklizmas galvenokārt ir sievietes paverdzināšanas un pazemošanas sekas. Eksistē kosmiskais taisnīgums: pazemojot sievieti, vīrietis pazemo sevi. Sievietei, kas dod dzīvi tautai, jābūt tiesībām lemt tautas likteņus. Tādēļ sievietes mātes balsij jāskan kopā ar visiem likteņlēmējiem.»

Nākamā ēra – Sievietes ēra. Kas to neatzīst, tas pretojas evolūcijai. Pašlaik 5. civilizācijas rase tiek nomainīta pret 6. rasi. Tā reizē ir atbrīvošanās no nolietota, piesārņota, neatbilstīga cilvēka.

Kam ir prioritāra loma, pārejot uz nākamo rasi? Jautājums būtībā ir nekorekts. Nozīme būs tam cilvēkam, kas no karmiskā viedokļa ir labāk sagatavots.

Šodien emancipācijas procesa karognesējas ir feministes. Ļaudīm, aizņemtiem ar izdzīvošanas problēmām, feminisms nav saprotams. Apmēram tāpat, kā sievietei ar bērniem bēgļu nometnē nav saprotamas rūpes par balles kleitu un vakartērpu kolekciju.

Atšķirības vīrieša un sievietes pasaules uztverē, domās un notikumu izvērtēšanā, kā ari dažādas ieražas un tradīcijas uztur un rosina feminismu.

Piemēram, ja vīrietis gatavo sievietei ēdienu, viņš uzskata to par nopietnu lietu. Ja sieviete gatavo ēdienu vīrietim, tad bieži uzskata, ka viņu izmanto. Tas pats seksā, bet tur jau sākas nopietnas pretenzijas, domubiedru meklēšana un organizēšanās.

60. gados līdz ar rokenrolu un Elvisa Preslija neatvairāmo seksuālo tēlu, kad koncertos seksuāli enerģizējās tūkstošiem sieviešu, Rietumu pasaulē notika savdabīgs sieviešu Krusta gājiens pret esošām tradīcijām. Karogu nesa 60. gadu seksa un sievišķības simbols Merilina Monro. Vēlāk šis Krusta gājiens noformējās jaunā feminisma kustības ciklā. Lūk, kā to apraksta kāda žurnāliste, būdama šo procesu dalībniece un aculieciniece, 60. gados Rietumos notika sievietes strauja un visaptveroša atbrīvošanās. Avangardā gāja modes pasaules, izklaides industrijas un preses pārstāvniecību priesterienes un šo iestādījumu personāli. Mode, uzskati un uzvedība pēkšņi kļuva ļoti brīva un ekspansīva. Toreiz notikušo nevar un nedrīkst vērtēt no šodienas morāles pozīcijām. Sievietes apsekoja un pētīja savu ķermeni. Tas tika pasniegts un traktēts kā atbrīvošanās pazīme. Profesionālā darbība modes, izklaides un avīžniecības industrijā nezināja ne cenzūru, ne liegumus. Tāpēc ļoti daudzām sievietēm nekādu liegumu nebija arī mājās. Sievietes sāka vairāk strādāt, iesaistījās virsmaiņu darbos, sāka saņemt labu atalgojumu, organizēja un piedalījās vērienīgās izklaidēs. Restorāni, bāri, naktsklubi un pabi pavērās sievietēm un sāka viņām kalpot. Neviens to īpašnieks nevēlējās nokļūt preses slejās par savas iestādes puritānismu, konservatīvismu un aprobežotību. Visam bija jāburbuļo, jāvārās un jālīst pāri malām: jautrībai, naudai, arvien jaunu un trakulīgu izpriecu izdomām. Sieviete restorānā varēja izģērbties, noņemt krūšu polsterus, izņemt zobu protēzes un apskalot tās kāda restorāna apmeklētāja vīna glāzē. Ja kāds par to sašuta, tad sašutums un «šādi joki» tika pārvērsti vispārējā jautrībā.

Lielā staigāšana pa Eiropu un pasauli vēl nebija sākusies un neviens sevišķi neinteresējās, kas un kā notiek citur. Bet, ja nav ar ko salīdzināt, ja nav cita parauga, tad nav tieksmes, vēlēšanās un stimula mainīties. Tikai vēlāk nāca izpratne, ka gan iepriekšējo gadsimtu noslēgtais puritānisms, gan 60. gadu visatļautība ir kaitīgi sievietei. Un, kas kaitīgs sievietei, tas kaitīgs ģimenei. Ģimene piesedz un aizsargā ar atbildības, paļāvības un mīlestības vairogu. No šejienes var iziet lielā pasaulē bez nomācošās baiļu izjūtas. Tādēļ vajadzīgas šīs ģimenes šūniņas. Bet ģimeni, tās enerģētisko lauku Kannas līmenī veido Sieviete.

Emancipācijas process ir saistīts ar pretrunām, ar noliegumu noliegumiem. Sākumā sievietes cīnās par savu brīvību. Vēlāk no šīs brīves sāk smakt. Un vēl vēlāk – sāk cīnīties pret brīvības uzmauktām sakām.

Latvijā jēdzieni «sieviete un ģimene» ir daudz spēcīgāki nekā «sieviete un ideja».

«Dzīve pret sievieti šeit, Latvijā, ir tik nežēlīga, ka nedrīkst viņas nosodīt par to, ka sievietes izvēlas ar bērniem nesteigties vai nedzemdēt vispār. Tas katrai jāizlemj pašai,» tā teica amerikanizētā Inga Cerbule (*Sestdiena*, 9.11.96.) un turpina: «Sievietes priekšnieces ir nervozas, kašķīgas un greizsirdīgas būtnes, jo, lai sieviete tiktu uz augšu, viņai no tik daudz kā jāatsakās, ka tikai ļoti stipras un pat negantas sievietes var *izsisties*.» Šeit arī ir tā dzīves netaisnība, kuru pat emancipācija nespēj likvidēt, tikai pārstrukturēt, t.i., šai gadījumā no viena grāvja iestūrēt citā, proti, nolīdzsvarot personīgo, ģimenes, sabiedrisko un biznesa jomu. Tādēļ tās ārēji stiprās un negantās sauc par talantīgām. Un pretstatā šīm brīvība un emancipācija ir radījušas lielu skaitu novājējušu, izkāmējušu, noplukušu un nekādu emociju neizraisošu sieviešu. Un tikai politikas maiņa, darbs un atalgojums var viņām palīdzēt. Bet, lai tas notiktu jeb vismaz sāktos, valstij jāpieņem sociāldemokrātiskas ievirzes darba devēju un darba ņēmēju attiecībās.

I. Cerbules kundzes teiktais ļoti labi raksturo Latvijas sievietes priekšnieces privātuzņēmumu vadībā. Tur viņas ne ar ko nerēķinās, nepārtraukti kašķējas, dzen intrigas, bezgalīgi maina personālu, kam grib, maksā, kam nevēlas – nesamaksā par padarīto, par virsstundām. Tāda ir LV politika, jo darba līgumi nav obligāti, kolektīvie līgumi – anahronisms, sociālisma paliekas, firmas noslēpumu izpaušana un interešu graušana. Latvija nav Somija, kur kolektīvie līgumi aptver un aizsargā 90% kopējo strādājošo skaitu valstī.

Sieviete cieš no brīvības, no neattīstītas emancipācijas, kas nedod iespējas kontrolēt brīvības negatīvās izpausmes. Skatoties politiku un valdības vīru pliekanās, divkosīgās sejas TV ekrānos, dzirdot viņu melus par banku stabilitāti, par naudas atdošanu, par «objektīviem» siltuma un elektroenerģijas tarifiem, par nepieciešamību visas pakalpojumu izmaksas Latvijā paaugstināt līdz pasaules vidējam cenu līmeni, sieviete novēršas, apmulst, ieraujas sevī. Tie runātāji taču ir viņas bērni, vīri, brāļi, kaimiņi. Tie taču nav Latvijā atsūtīti, kā tas bija agrāk, no Tjumeņas vai Pustoškinas un Boltuškinas sādžām, bet gan «pašmāju ražojumi». Un sieviete cieš pirmā. Meli, melnā enerģija, nodevība vispirms iedragā vājākos - sievieti, ģimeni, bērnus.

Direktīvās «Y» hromosomas, izrādās, producē daudz vairāk melnās enerģijas nekā «X» hromosomas. Rietumos to sen izprata, uzsāka cīņu, un rezultāti neizpalika. Šīs cīņas filozofija ir vismaz tikpat veca kā Ēģipte, formulējot, ka vīriešu spēks ir vājāks par sievietes glāstu.

Pēc otrā pasaules kara, bet būtībā pēc Pirlharborā saņemta *tesiena* nekas svarīgs šai pasaulē vairs nenotiek bez amerikāņiem. Kultūras jomā paši svarīgākie bija 60. gadi. Svarīgākie notikumi risinājās bez PSRS teritorijā ieslēgto cilvēku līdzdalības.

60. gadi burtiski bija atbrīvošanās un brīvlaišanas gadi. Un raksturīgākie simboli elki – Elvis Preslijs un Merilina Monro. 1996. gadā tika atzīmēti 70 gadi kopš M.Monro dzimšanas. Merilinu visi mīlēja, bet pa īstam viņu novērtē un izvērtē tikai tagad. Visaptveroša kaisle lika viņai katru vīrieti uztvert kā vienīgo pasaulē. Būdama viduvēja aktrise, šeit viņa stāvēja ārpus jebkādiem aktiermākslas rāmjiem un robežām. Seksuālā pieredze un brīnišķīgā nevainība savienojumā ar labestību, ar labo sirdi darīja viņu neatvairāmu. Šo lomu viņa pārvaldīja ģeniāli. Viņa kļuva par leģendu, par mūžīgas sievišķības simbolu.

Erotika viņu cildināja, cēla tronī. Nekas tamlīdzīgs nevar notikt ar vīrieti. Merilina vienmēr bija gatava atdot savu mīlestību mazam cilvēkam. Amerikā mazā cilvēka psiholoģija tiek ļoti respektēta, jo tā producē amerikāņu Vareno Vidējo šķiru, bet tā savukārt Amerikas lielvalsti.

Līdz šim seksapīlām sievietēm, seksbumbām bija negatīvas lomas, viņu imidžs nebija pozitīvs. Merilinā Monro pirmo reizi vēsturē radīja pozitīvu seksa simbolu. Ar viņu aizsākās seksa revolūcija Rietumos. 30. gados Amerika jūsmoja par Grētu GARBO, šo auksto un pārlieku; slaido ziemeļnieci, kas kļuva par atturības simbolu gan seksā, gan karjerā.

60. gados tiek nomainītas laikmeta kultūrzīmes, simboli, rādītāji, kritēriji. Pasaules kultūrmājā notiek kapitālais remonts, rekonstrukcija un pārbūve. Notiek atbrīvošanās no kara, pēckara un totalitārisma perioda domāšanas, ieražām un paražām. Kultūrceltnē tiek demontētas daudzas maskulīnisma kolonnas, ložas un ejas. Līdz ar to mainās darbība un uzvedība. Elvis Preslijs solidarizē, enerģizē un seksualizē vienlaikus miljonus cilvēku koncertzālēs, stadionos, pie TV ekrāniem un radioaparātiem.

Merilinā rāda piemēru, kā sievietēm pašām jāizvēlas vīrieši, kā pašām jātiek vaļā, jāšķiras no viņiem. Var zvanīt jebkuram vīrietim, ASV prezidentu ieskaitot, un nolikt, pieprasīt/organizēt tikšanos, satikšanos. Zvaniet, pieprasiet, organizējiet, pieņemiet viesus un ejiet ciemos, dejojiet, svingojiet un dziediet līdzi. Lauzieties ārā no pilsētām, celiet un pērciet mājas un kotedžas, lai varētu organizēt sev un saviem draugiem ballītes un atpūtas pasākumus.

Sievietes, jaunatne deva jaunus spēkus 60. gadu Amerikai. Merilinā mācīja meitenēm, kā, mīlot miljonārus, jāmīl briljanti, jo pēdējie atšķirībā no pirmiem nenoveco. Viņa mācīja, ka erotika un smiekli ir atbrīvotības zīme un ceļš uz sevis piepildījumu. Un tas savukārt ir signāls un priekšnoteikums uzbrukuma izvēršanai vīriešu ieņemtām pozīcijām sabiedriskā un valsts dzīvē.

Vai Latvijai pie atvērtām robežām 60. gados varēja būt sava Merilinā? Manuprāt, varēja un pat bija tāda un vēl lielāka mēroga sieviete – VIJA ARTMANE. Viņa varēja apvienot sevī vairākus simbolus. Tikai slēgtās robežas un komunistiskā ideoloģija neļāva attīstīt un izkopt, noformēt un izvest pasaulē šo Latvijas simbolu. Kas atliek? Atliek varēt tagad. Bet tāda mēroga sievietes dzimst un sociālvēsturiski producējas tikai izredzētās gadsimta desmitgadēs.

Modernās sievietes rekomendē un darbojas

Britu politisko pētījumu centrs nācis klajā ar izpēti par modernām sievietēm. Viens no secinājumiem skan šādi:

«Sievietes nav pret laulībām, bet gatavas sevi saistīt ar oficiālām laulības saitēm tikai tad, kad pašas to vēlas, nevis tādēļ, ka tā pieņemts.»

Pēc britu statistikas, 50. gados ārpus laulības dzima 5% bērnu, 80. gados 13%, šodien – 30% bērnu. Savukārt 30% sieviešu māšu neredz laulībā nekādu priekšrocību, bet 30% sieviešu baidās no laulības šķiršanas.

Beidzot šos pētījumus, šāds secinājums.

«Arvien vairāk sieviešu vēlas tādas attiecības ar vīriešiem, kurās nebūtu nekādas piespiestības un rūpestu. Tādu, tiesa, pagaidām ir mazākums, bet tas ir arvien pieaugoši progresējošs mazākums.» (*Za rubežom* Nr.11 – 1997)

Skandināvijas sievietes un jo sevišķi sievietes politiķes un sabiedriskās darbinieces attiecības ar vīriešiem veido pēc principa: mēs mīlam vīriešus, bet cenšamies neiet viņu pavadā.

Šādas uzvedības pamatā – sievietes ekonomiskā patstāvība. Birgita Sansteda, Zviedrijas TV žurnāliste, uzsvēra, ka ari laulībā, lai cik laba tā būtu, katram jārēķinās ar saviem ienākumiem. Nauda rada labklājību un tā savukārt – brīvību sievietei.

Viņa ieteica Latvijas sievietēm neiet to apkārtceliņu, kuru izgājušas Amerikas un Skandināvijas sievietes, un tas bijis šāds. 50. gados sieviete mājsaimniece visu dienu bija aizņemta ar mājas darbiem. Tad vīrieši sāka vairāk strādāt, auga kopējā labklājība, palielinājās ari algas. Ģimenes jau varēja sākt iegādāties sadzīves tehniku. Mājas un dzīvokļi kļuva aizvien tīrāki un tīrāki. Darbus, kas agrāk sievietei aizņēma visu dienu, 70. gados jau varēja paveikt divās stundās.

Mājās kļuva garlaicīgi, tā sāka pārvērsties par elli. Sievietes tapa par mājas un bērnu kopēju. Labklājības līmenim ceļoties vēl, tādas laulības jūk. Pie augsta labklājības līmeņa vajadzīgi divi līdztiesīgi partneri.

Pēc žurnālistes vērotā, brīvība Latvijā – tā ir brīvība vīrietim. Darbi, kādos strādā cilvēki Latvijā, ir pelēki un drūmi, smagi un nepievilcīgi. Skaidrs, ka sievietes tādus negrib strādāt, labāk sēdēt mājās.

Zviedriete atzīmē, ka cilvēki Latvijā netiek galā ar sevi, t.sk. arī ar lietām, kurām nav vajadzīga nauda, bagātība. Nav precizitātes, cilvēki nepilda solīto. Tie ir trūkumi audzināšanā, nevis naudas trūkums. Tādēļ svarīgi jauniem cilvēkiem tikt uz ārzemēm, redzēt un vērtēt turienes situāciju, lai ir sakari, informācija, tiešie sakari, tautas diplomātija.

Ieteikumu īstenošanai vajadzīga nauda. Lai sievietes, kas audzina bērnus bez vīriem, ari varētu savus pusaudžus sūtīt uz ārzemēm. Tas nepārprotami vēlreiz apliecina, ka sievietei svarīga ekonomiskā patstāvība. Tas ir izejas un visam sākumpunkts. Ja šis izejas punkts ir labi bruģēts, ļauj ieskrieties un atsperties, tad tiešām var neiet vīriešu pavadā. Bet izejas punktu bruģēšana jau ir valsts politika. Zviedrijā to veic sociāldemokrātiskā partija.

Rietumos un arī jau Eiropas vidus un austrumdaļā sievietes seksu un visu, kas ar to saistās, lenc tāpat, kā amerikāņi savulaik lenca komunismu. Un, kur sistemātiski un mērķtiecīgi lenc, tur agri vai vēlu ari ielenc.

Aizsācies un turpinās kolosāls sieviešu uzbrukums seksam verbālā frontē. Tas pat nav vairs uzbrukums, tā ir dziļa ofensīva ar iekaroto un ieņemto pozīciju nostiprināšanu, savu karogu izkāršanu un savu kritēriju un standartu izsludināšanu. Tieši no sievietes spalvas jeb viņas kompjūtera printera tagad nāk visvairāk seksa literatūras.

To visu veic aktīvākās, izglītotākās un pieredzējušākās sievietes.

Somijas parlamenta spīkere Rita Uosukainene 1996. gadā izdeva grāmatu par seksuālo pieredzi ar savu vīru Topi Uosukainenu.

Atbildot uz jautājumu «Kādas sievietes saista jūsu uzmanību?», LR vēstniecības Vašingtonā ministru padomnieks Ojārs Kalniņš atbildēja: «Gudras, uzņēmīgas, dinamiskas, neatkarīgas sievietes. Vīrietis jau parasti reaģē uz redzamo - izskatu, skaistumu. Taču skaistums nāk no rakstura, no iekšienes. Manuprāt, tieši inteliģentās un neatkarīgās sievietes ir skaistas un interesantas.

Skatot *Latvijas Jaunatnes* lappusi, veltītu *Miss Bjust* konkursam, iedomājos, ka mēs tiktu daudz tālāk, ja vīrieši sieviešu smadzenes vērtētu tikpat augstu kā viņu krūtis.» (*Diena,* 5.09.92.)

Paiet pieci gadi, un Zaļās partijas frakcijas vadītāja Minhenes pilsētas parlamentā Sabine Čampaja savā pirmajā romānā raksta: «Agrāk par primitīviem uzskatīju vīriešus, kuri par sievietes dotībām sprieda tikai pēc krūštura izmēra, tagad manā skatījumā viņi ir velnišķīgi interesanti cilvēki.» (*Budņi*, Nr.13 – 97.)

Kuram taisnība: padomnieka kungam vai *frau* Sabinei?

Šeit ir tas raksturīgais gadījums, kad aktīva sieviete ar vārdu un savu ietekmi oficiāli paplašina to sieviešu ietekmes diapazonu uz vīriešiem, kas viņiem pašiem nav ļauts un viņu reputāciju nevairo. Un ir vairāki secinājumi, kurus pēdējo gadu vīriešu un sieviešu attiecību literatūra uzsver un ar literāriem paņēmieniem izceļ pašas sievietes.

Pirmais. Ne katrai sievietei viss ir dots no dabas, tādēļ vīriešu uzmanība jācentrē uz viņai raksturīgāko, spēcīgāko un izkoptāko.

Otrais. Ja sievietei no dabas ir dots viss, tad vīriešu uzmanība jāvirza uz visu spektru, neļaujot iecentrēties uz kaut ko vienu, neievērojot un ignorējot citas dotības.

Trešais. Kur vīrietis sava dzimuma, sava dienesta stāvokļa un ieņemamā amata dēļ nedrīkst atļauties iziet ārpus oficiāli reglamentētiem rāmjiem, tur sieviete ar dabisko vieglumu un pašsaprotami apspēlē vīrieti, vienpusīgi paplašina reglamentēti aizliegto diapazonu, iegūstot viņā papildu manevra un ietekmes iespēju. Šeit ir rezerve savstarpējām attiecībām, un ārzemnieces to pašlaik sekmīgi apgūst.

Ceturtais. Pareizi un saskaņā ar sievietes vēlmēm izmantojot sieviešu dotību diapazonu, viņa var dot vēl lielāku ieguldījumu darbā un dienesta lietās, līdz ar to arvien vairāk paplašinot sievietes iespējas. Lai tas notiktu, viss lielā mērā atkarīgs no vīrieša. Un viņš par to ir atbildīgs. Tas ir netiešas un pastarpinātas atbildības veids, tomēr atbildības kā tādas. Tagad, kad dzīve kļūst arvien intensīvāka, kad tiek meklēti jauni pašizpausmes veidi un lielākas atdeves iespējas, iespējams pielietot tādas netiešas starpmetodes.

Verbālo izziņas jomu arvien vairāk iekaro sievietes. Piemēram, Amerikā daudzas bijušās aktīvās striptīzdejotājas izdevušas savas grāmatas, daudzas apgūst žurnālistiku universitātēs un strādā par žurnālistēm erotikas žurnālos vai žurnālu erotikas nodaļas. Viss viņu rakstītais tiek labi lasīts, jo informācija ir lietišķa, ticama un saviļņojoša.

Ar kādu mērķi šādu profesiju sievietes strādā presē? Tie ir dažādi. Vispirms viņas pieradušas pie naudas un patstāvības un šeit labi maksā. Pēc tam pārējais un apmēram šādā secībā: popularitāte, afišē un sistematizē savus piedzīvojumus un dotības, cenšas pilnveidot vīriešu izklaidi, jo tā ir nauda, žurnālu slejās apspriež un risina atsevišķas seksuālas tēmas un problēmas, apraksta un sistematizē vīriešus pēc seksuālām nosliecēm, lai citām sievietēm būtu vieglāk, uzskatamāk un patīkamāk, ir konsultantes un padomdevējas, var sniegt ari specifisku informāciju par prominentām personām, atbild uz lasītāju jautājumiem.

Šeit redzams, ka sabiedrība kļūst atvērtāka un pilnveidojas vīriešu un sieviešu savstarpējo attiecību izpausmes. To dara sievietes, piepalīdzot vīriešiem. Sieviete ir iznākusi uz liberalizācijas un attiecību pilnveidošanas ceļa. Kareivīgākās kāpj uz feminizācijas takas, pavēstot to ar cīņas saucieniem. Tie izraisa tirpas un drebelīgumu daudzos bāleģīmjos (lasīt *vīriešos*).

Kādus vīriešus pieprasa sievietes?

Pieprasa neatvairāmus. Ar neatvairāmības izpausmēm valdonībā, vieglā ievainotībā. Piesaista vīrietis darbarūķis, vīrietis ar darba gribu mājas, ģimenes, sadzīves iekārtošanai, pārkārtošanai, modernizēšanai.

Piesaista vīrietis, kurš atklāj sievietes ķermeni. Tā jau ir mīlestība. Mīlestība ir augstākā dievība. Un tas arī ir pats galvenais.

Neatvairāms ir vīrietis, kas ļauj sievietei atvērties. Neatvairāms vīrietis pieņems visu, ko sieviete radīs gara pasaulē, ko viņam dzemdēs.

Ļoti pieprasīti un turpmāk arvien vajadzīgāki būs vīrieši, kuri prot sievietes atraisīt. Sievietei varbūt grūti, var būt ciešanas, toties viņa ir atraisīta jeb vienkārši – noteicēja. Mājās, darbā, literatūrā, mākslā, seksā. Noteicēja labā nozīmē. Ja tā nav, viņa var paziņot, ka tiek diskriminēta, apspiesta, atstumta. Lai tas nenotiktu, nepieciešama zināma vienošanās, konsensuss. To var panākt, dodot sievietēm iespēju darboties tur un ar to, ko tās var aptvert, kontrolēt un ietekmēt. Viss iepriekš teiktais ir milzīgs darbalauks mūsu skolām, pedagogiem, vecākiem.

Daudzas sievietes nevar, nemāk un kautrējas izteikt savas vēlmes, bet zemapziņa viņām ir apmēram šāda: varu pakļauties tikai tāda cilvēka priekšā, kas ir gudrāks, talantīgāks, strādīgāks par mani. Un kuram piemīt humora izjūta. Nav svarīgi būt bagātam, turīgam, bet gan nebūt skopam.

Vai šodien un šodienas vīrieši tam piekrīt? Agrāk tādi bija. To apliecinājis J. Sudrabkalns, rakstīdams Rūtai Skujiņai:

Pasaule visa man tu,
Un tevī man pasaule visa
Valstība tava lai nāk
Un notiek mūžam tavs prāts.

Feministes uzskata, ka vīrieši ir jāaudzina, jāformē, jāpielāgo sievietēm.

Rietumos pēc statistikas 20% sieviešu regulāri lasa vīriešu žurnālus. Viņas studē vīriešu psihi, sāk labāk to izprast un pašas atzīst, ka tas viņām ļoti noderot. Tas dodot iespēju labāk un vispusīgāk parādīt sevi seksā. Bet tā Rietumos ir vesela industrija, māksla un zinātne, kas arvien vairāk nonāk sievietes interešu un darbības lokā.

Dabas doto nevienlīdzību starp sievieti un vīrieti neviens nenoliegs. To dēvē arī par taisnīgo nevienlīdzību. Savukārt taisnīga nevienlīdzība dabā un sabiedrībā ir dzīves dzinējspēks.

Pieprasīti ir vīrieši, kas prot iegrožot šo taisnīgo nevienlīdzību, nepieļaujot tai pārvērsties netaisnīgā, un līdz ar to mazina sievietes ciešanas netaisnīgos dabas dotos mirkļos.

Ir pieprasīti vīrieši, kas prot sievietē radīt apziņu, ka viņas ir Sievietes un ka radītas vīriešiem. Jāizprot, kā pieprasītie vīrieši sekmē taisnīgo nevienlīdzību, tādējādi mazinot seksuālās noslāņošanās kontrastus. Tie ari pie mums ir pietiekami dziļi, jo Latvija nav nekāda Latīņamerika, kur seksuāli visi iedzīvotāji pieder vismaz vidējam slānim.

Vienai sievietei apritē vienlaikus ir 4-6 vīrieši un vēl ducis pirmās pakāpes pielūdzēju, no kuriem jebkuru viņa var sev pietuvināt. Un sen jau viņai tas kļuvis par zināmu apgrūtinājumu. Bet ko padarīsi? Nauda iet pie naudas, pielūdzēji – pie pielūdzējiem. Tā, protams, ir netaisnīga nevienlīdzība. Un Baltijas mentalitātes sieviete noraugās uz to ar vēsu mieru un domā: «Lai viņai ir tie daudzie, bet man vajag vienu (no viņiem). To es uzskatīšu par taisnīgu nevienlīdzību.»

Paliek jautājums un problēma, kas šo vientuļo, varbūt jau iesīkstējušo baltieti atraisīs? Vīriešiem šādi darbi nepatīk un vēl jo vairāk ar neskaidru iznākumu. Te ari ir tās taisnīgās nevienlīdzības «sāls»: vīriešu enerģija no vienas sievietes daudzskaitlīgas pielūgsmes, dievināšanas un pakaļdzīšanās sen bija jānovirza uz citu sieviešu atraisīšanu. Tādēļ jau arī ir sabiedrisks, valstisks un Karmas līmeņa pieprasījums pēc tādiem vīriešiem, jo no tā atkarīga visas sabiedrības un dzīves telpas kvalitāte.

Taisnīga nevienlīdzība visās dzīves jomās mazina kontrastus un galējības. Tā ļauj no paradoksu režīma, kādā tagad nokļuvusi Latvija, pāriet un dzīvot kompromisu gaisotnē, kā tas notiek ziemeļvalstīs un citās Rietumeiropas protestantisma valstīs, reģionos un sabiedrībās.

Feministes pret plastiskiem ķirurgiem

Kad fotomodele Lola Ferari pastaigājas pa savām dzimtajām Kannām, viņu maz interesē apkārtējo ļaužu un garāmgājēju attieksme pret viņu. Trauslajai blondīnei ir cita problēma – neaizķerties, nepaklupt, nepalaist. Tādēļ viņas skats visvairāk vērsts uz zemi, zem kājām. Ferari madāma ir Eiropas čempione, bet pasaules rangā ieņem ceturto vietu. Kad viņa ieiet sieviešu veļas veikalā, pārdevēji krīt izmisumā. Nav ko piedāvāt, bet fotoreportieri uzmana fotomodeles un Eiropas čempiones pirkumus, komentē un taisa savu biznesu.

Vīriešu interese par sieviešu krūtīm ir vispārzināma un ik dienu miljoniem reižu tiek apspēlēta visdažādākās reklāmās. Zinātnieki to sauc par globofeliju. Merilinai Monro krūšu apkārtmērs bija 95 cm, bet Lolai Ferari ir 130 cm. Iznāk centimetrus 40 sev priekšā. Gribot negribot zem kājām jāraugās acīgi.

Plastiskā ķirurģija var visu – nepārtraukti skan reklāma pa visu pasauli. Absolūtais vairākums plastisko operāciju saistītas ar krūšu formas korekciju. Katru gadu pasaulē ķirurgi griež krūtis no 200 000 līdz 500 000 sieviešu. Galvenais mērķis nedefinēts, bet tālejošs: uzlabot savu dzīvi un līdz ar to paaugstināt sociālo statusu. Ko izmanto korekcijai? Izmantoja poliuretāna protēzes, izmanto silikona protēzes un trešais variants – savu audu pieaudzēšana. Žurnālā *Sem pjatņic* Nr.32–1997 bija reklamējoši izzinoši brīdinošs raksts, kuru ieteicams izlasīt katrai sievišķai būtnei, kurai ir pretenzijas pret saviem izmēriem. Tiesa, brīdinājumi ir tikai divos teikumos un nepavisam nav galvenie. Vienā teikts, ka zemas kvalitātes silikona protēžu implantācija var radīt katastrofālas sekas. Un otrā, pašās teksta beigās, konstatēts, ka diemžēl nekas šai pasaulē netiek dots par velti. Raidstacija *Deutsche Welle* 22.11.97. veltīja šai problēmai raidījumu. Manuprāt, tas bija labs papildinājums minētam rakstam un tajā sniegtajai informācijai.

Šodien Latvijā ir svarīga katra sieviete. Vispirms jau kā humanitātes un ģimenes izdzīvošanas veicināšanas svarīgākais faktors. Sieviešu krūtis nevar palielināt kā inflāciju. Mūsu kundzēm un jaunkundzēm pēc iespējas vairāk jāzina par šīm lietām. Ja ir zināšanas un izpratne, rodas ari varianti. Ja ir varianti, dzīve kļūst vieglāka.

Vācijā feministes nikni cīnās pret krūšu protezēšanu, uzskatot to par ņirgāšanos par sievietēm un par mākslīgi radīto visdrūmāko krāpšanas veidu. Mode, masu kultūra un masu mediji sākumā sievietei uzspiež nepilnvērtības kompleksu ar izrietošām no tām psihozēm un neirozēm, lai pēc tam sāktos masveida dzīšanās pēc krūšu apmēriem un formām.

Sievietes organisms cieš no svešu vielu ievadīšanas tajā. Mazākā neprecizitāte, un silikons nokļūst limfmezglos un asinīs. To nepieciešams izvadīt. Sākas sarežģījumi. Fizioloģiskie, finansiālie, psiholoģiskie. Lēš, ka ASV ir apmēram 44 000 silikona krūšu upuru.

Plastiskie ķirurgi nav ārsti, bet biznesmeņi. Rietumos sieviešu krūšu korekcijas ir dārgas operācijas, tās veic mediķu elite. Pēc nekvalitatīviem ķirurggriezieniem pēc pāris gadiem parādās rētas, mazpievilcīgi rēgojas brūces. Krievijā, sevišķi Maskavā, operēto sieviešu vīri, vīrieši un radinieki meklē šos bēdu ķirurgus, draud ar izrēķināšanos un piedzen naudu jaunām operācijām nepievilcīgo seku mazināšanai.

Neviens nenoliegs, ka šodien sievietes kā vēl nekad tiecas pēc ietekmes. Uz to Viņas virza gan masu kultūra ar masu medijiem, gan vīriešu XX gadsimta notikumu izraisītā novājināšanās, gan darba devēju vīriešu attieksme, bet visvairāk jau visā pasaulē valdošie tirgus saimniecības principi un morāle: nepārtraukta dizaina pilnveidošana un kvalitātes paaugstināšana, savu iespēju palielināšana un paplašināšana, šo iespēju reklamēšana, piedāvāšana un pat uzspiešana. Tas viss apbrīnojami sakoncentrējies un safokusējies uz sieviešu krūtīm. Pat Austrumeiropā, tikko krita komunisms, jau pēc 3-4 mēnešiem bija pirmie sieviešu skaistuma un sieviešu krūšu konkursi.

Kas šodien fokusē notikumus uz sieviešu krūtīm? Pavērsīsim skatu uz pasaules masu kultūras producentu štābu. Kādi karogi virs tā plīvo? Virs Holivudas šodien skaidri, izcelti un valdonīgi plīvo seksbumbu standarti, kurus vēro un pazīst lielākajā daļā pasaules. Uz flagmaņa paceltie karogi un standarti, un uz amerikāņu jo sevišķi, ir ne tikai savas identifikācijas, ietekmes un varas simboli. Šie signāli vienlaikus ir komandas un pat pavēles visiem pārējiem.

Sievietē – erotikas un seksa simboliem – raksturīga augsta juteklības pakāpe, un krūtis ir šīs juteklības nepārprotama ārējā pazīme un reklāma. Uz dienvidiem no Holivudas līdzīgu standartu jūrā plīvo Vidusamerikas un Dienvidamerikas valstis. Ikgadējie karnevāli izvērtušies ari par sieviešu skaistuma, valdzinājuma un seksualitātes skatēm un demonstrācijām. Viens no populārākiem šo karnevālu lozungiem sludina: «Skaists ķermenis – caurlaide uz Dzīves svētkiem.» Un šeit nu augstā mode ar plaka-

niem dibeniem, distrofiskiem pusaudžu tipa pārejas perioda augumiem un tikko jaušamiem krūšu aizmetņiem nu nekādi nevalda. Visam jābūt raksturīgi izceltam, labi saredzamam un viegli tveramam, viņu jābūt daudz un viegli uzbudinošā augsti jutekliskā kvalitātē. Tādēļ arī Dienvidamerikas valstīs lavīnveidīgi aug sieviešu krūšu korekciju skaits. Piemēram, Brazīlija uz katriem 25 000 iedzīvotāju ir ķirurgs krūšu korektors. Pēc šā standarta uz Latvijas 2,5 miljonu iedzīvotāju skaita būtu jābūt tieši 100 šādu korektoru. Redziet, kāda niša joprojām ir neaizņemta.

Holivudas standartu plīvošanu jūtīgi uztver sieviešu seksa romānu autori.

Kāds sakars ir sieviešu krūtīm ar sieviešu sociālo statusu? Vai nu nekāds vai ari ļoti tiešs, sadzīviski banāls un tādēļ tikpat masveidīgi dominējošs kā sadzīve, kā ikdiena. Sievieti ar izteiksmīgām krūšu formām ātri ievelk gultā. Un, pirms tas notiek, sieviete pragmatiski lemj (spriež): man ir ko zaudēt, bet es varu krietni vairāk iegūt. Un ieguvumi ir vairāki. Rodas izvēles iespējas. Rodas pieredze un tiek izkopta intuīcija. Sieviete, kuru ievelk gultā un kura ļauj to darīt pareizi un saprātīgi, pēc tam pati ātri ievelk vīriešus laulības gultā. Un laulība šodien pie atvērtām robežām un tirgsaimniecības iespējām var kardināli mainīt un neaptverami, globāli pārveidot sievietes dzīvi un līdz ar to viņas sociālo statusu. Laba ģimene vienmēr bijusi bagātas valsts pamatšūniņa. Bet bērnu skaits ģimenē šodien ir un būs valsts nacionālās drošības faktors.

1848. gadā amerikāniete Elizabete Keidija formulēja feminisma teoriju. Pēc amerikāņu žurnāla *Life* izvērtes, šis notikums ieņem 40. vietu aizejošās tūkstošgades 100 nozīmīgāko notikumu sarakstā. Nav nekā praktiskāka par labu teoriju. Labu – nozīmē ikdienā īstenojamu, pilnveidojamu un atdevi nesošu. Tā solidarizē sievietes, jo sludina būtību un aicina uz darbībām.

Mēs pagaidām nespējam kontrolēt pasauli, tādēļ jāiemācās vispirms kontrolēt sevi, vīrieti, ģimeni...

Nabadzības feminizācija Latvijā

Nabadzība un trūkums ir ikdienišķas un globālas parādības jēdzieni. Vispirms atgādināšu, ko radioraidījumos *Gundega* teikusi Gundega Tenteres kundze.

Mūsu sabiedrībā valda patriarhālā izpratne par sievietes lomu. Tas māc sievieti.

Sadzīves pakalpojumus, pusfabrikātus, sadzīves un virtuves tehniku – to var atļauties nedaudzas ģimenes – šis slogs paliek. Jāpiebilst, ka vēl jo vairāk nomāc, kad naudas ieņēmumi mazi, neregulāri jeb to nav gan bezdarba, gan naudiņas pārvēršanas alkoholā dēļ. Sievietei mājās viss jāgatavo pašai, jāšuj, jāpāršuj, jālāpa, jāada, jāremontē, jārāda blokādes un kara laika kulinārijas un taupības brīnumi. Dzīve pārvēršas par elli, tikai no otra gala salīdzinājumā ar zviedru žurnālistes argumentēto.

Trula nabadzība sadzīvē plus bioloģiskā nevienlīdzība un vēl vienlīdzības saukļi ikdienā māc un pazemo sievieti, padara viņas dzīvi neizbrienami patriarhālu. Tā ikdienā tiek darbināts un automātiski darbojas nabadzības feminizācijas elementārais mehānisms. Un tālāko noteikumu shēma ir tikpat vienkārša.

Nabadzība graužd, pastāvīgi nomāc sievieti. Nomākts cilvēks, kam nav līdzsvara, kas dzīvo tiešos un slēptos stresos, agri vai vēlu kļūst slims. Kā tas izpaužas sievietēs? Elementāri un uzkrītoši. Pelēkas, vecākas par saviem pases gadiem, padzisusi vienaldzīgiem, skumīgi līdzjūtīgiem jeb nievājoši nikniem un pasvītroti apvainotiem skatieniem. Uzkrītoši kalsnas, izdilušas un plakanas jeb daudz retāk resnas un apvēlušās. Un, kad viņām blakus ir bērni, sevišķi meitenītes, tādas pašas pelēkas, pastīdzējušas, puspaēdusas, tad saprotam, ka valstī daudz kas ir fikciju un atrakciju līmenī. Saprotam, ka šādām sievietēm ir noteikti jāpalīdz. Daudzām vajag tikai mazliet, vajadzīgs tāds kvalificēts palīdzības mazumiņš.

Brīvība ir smags pārbaudījums visām tautām. Visā pasaulē automātiski ar to izrīkoties nemāk neviens. Brīvības sakas žņaudz sievietes. Viņas pārstāj patikt sev un citiem. Viņas vēl vairāk zaudē dvēseles mieru, pat aizmirst un vairs nesaprot, kas tas ir. Viņās nav ne garīgā, ne fiziskā, ne seksuālā līdzsvara. Nav līdzsvara sievietē – nav arī ģimenē vai miniģimenē. Viņas spēki nav bezizmēra.

Pie kā vērsties? Varbūt pie mācītāja? Bet tāds tuvākā baznīciņā parādās reizi pāris mēnešos. Un pēc nostāstiem tāds jauniņš, apmēram kā viņas pašas dēls no pirmā vīra. Neērti, vai maz sapratīs? Vēl paklīdīs valodas – *tērējusies* uz vecumu.

Braukt uz rajona centru? Tur gan dievkalpojums ik pārsvētdien. Bet naudiņa, naudiņa... Un satiksme – tikai darbdienās. Sadzīves materiālā nabadzība un arī nabadzības feminizācija kā plaša parādība

un kā stabila funkcija ģenerē cita veida nabadzību – sievietes garīgo spēku līdzsvarošanas iespēju trūkumu. Ja bagātība un nauda iet pie naudas, tad trūkums – pie nabadzības.

Izvēle ir ierobežota. Ja nav bērnu vai viņi jau lieli, var pamest laukus, provinci un doties uz RĪGU vai Pierīgu. Ja tur radiņi un pieņem, tad veiksme totāla. Jaunām dāmām kapitālisms visos laikos un visās zemēs ir devis komandu doties uz pilsētām, iefiltrēties, ieausties tās dzīves villainēs, seģenēs, zirgu *dekos*. Gājputniem vienmēr ir vairāk priekšrocību un arī vairāk briesmu.

Palicējām paliek izmisums kritiskā līmenī, pašnāvība un visbiežākais variants – ceļš uz universālo *točku*. Bieži *točka* pati panākas pretim. Un tajā parasti ari saimnieko sievietes. *Točkas* fenomens tiks apzināts un izpētīts tikai nākamā gadsimtā. Un 2018. gada svinību programmas hronoloģiskā daļā tai būs atvēlēta pienācīga vieta ar attiecīgu izvērtējumu no sociālekonomiska, socioloģiska un demogrāfiska viedokļa.

Atkal sakramentālais un reizē absurdi naivais «Kas vainīgs?» Kas tad veicina nabadzības feminizāciju? Kur meklējami nabadzības ģeneratori Latvijā? Impērijas sabrukšanas un Latvijas valsts neatkarības atjaunošanas brīdī Latvija uz pārējo pasaules valstu fona nemaz tik nabadzīga nebija.

Pārskatīsim nabadzības feminizācijas vaininiekus, kas ikdienā labi saredzami. Pārējos lai meklē konkrēti katra un katrs savā vietā, pagastā, skolā, ģimenē. Pēc 7. Saeimas vēlēšanām, iespējams, būs ne tikai sabiedriskas, bet ari valsts mēroga programma(s) «Sievietes un bērni nav Latvijas pabērni» dzīves līmeņa konsekventai uzlabošanai šodien trūkumā un izmisumā nonākušai Latvijas iedzīvotāju daļai. Acīm redzamas vainas un ieganstus, ķibeles un klizmas apvienosim kopā ar nosaukumu «Vainojiet vīrieti.» Pavērosim tipiskas situācijas. Sieviete atbild par alu, vīrietis – par gaļas gabalu alas priekšā.

Situācija pirmā – samainītās atbildības. Sievietei viens jeb divi bērni. Bērnu tēvs kaut kur jau tepat Latvijā ir. Pie sievietes dzīvo cits vīrietis.

Sareģistrējušies? Nu, visādi, bet biežāk gan ne. Dievs ar viņu. Dzīvo un kā nu kuro reizi. Ar civilsievas aldziņu, ar bērnu naudiņu. Paretam arī ar savu, ja izdodas kaut kur piestrādāt. Dzīve šādā režīmā ir viņa mērs, pat mēraukla. Tikpat kā Brežņeva laikā, kad tāda tipa cilvēkiem mērs bija piecītis un, dirnot savā darbavietā, izbāzties un atvēzēties uz kaut ko lielāku nebija vajadzības. Toreiz bija tāda neliela atšķirība no šodienas: katrs atradās lielās valsts kādā mazā darbiņā. Nelielas garantijas vienmēr bija garantētas. Un, ja dzīve sociālismā bija ceļošana jeb pārvietošanās ar sagrabējušiem moskvičiem un zaporožeciem pa Latvijas līkumainiem, putekļainiem un kalnainiem lielceļiem, tad kapitālisms paredz traukšanos pa autobāniem. Ar veciem, morāli un fiziski nolietotiem braucamiem tur virsū nelaiž, ar kājām tālu netiksi, bet balsojot neviens netur. Nekādi līdzbraucēji un līdzgaitnieki nav vajadzīgi. Katram pašam vajadzīgs ja ne jauns, tad atbilstīgi situācijai un autobānam piemērots savs auto. Atpakaļceļa uz pagātni nav. Un tas ir šodienas mērs. Traģēdija tā, ka ar jauno mēru un staipīgām universālām mērauklām jāaudzina jaunā paaudze. Mīņāšanās uz vietas – izolācija tuvākā nākotnē. Bet izolācija ir savienotais trauks ar atpalicību uz visiem laikiem. Tā kā Latvija nav nekāds dabas rezervāts, nekāds džungļu vai kalnu rajons ar neveselīgu klimatu, bet, tieši otrādi, novads, kur tautas staigā un dabas un civilizācijas produkti plūst, tad atpalicībai ir sinonīms «nozušana». Un pirmie zudīs vīrieši. Zudīs kā arhetips, kas pirms vairākām paaudzēm pieņēma komunismu.

Pie lauku bodes divi civilvīri, nepazīstami veči, un no baļķvedēja kabīnes izlekušais jauneklis dzer alu. Situācija negadās katru dienu – mežinieks izmaksā. Tukšā papes kastē krustām šķērsām guļ aliņi. Jādzer.

Blakus pagastmājā sievietes sūrojas: «Kā kāda naudiņa ienāk, tā pabalstiem vien aiziet. Ko darīt? Darba nav. Un nav jau tie pastāvīgie bezdarbnieki nekādi strādīgie un viņu bērni – tas pats.»

Aprunājos ar minētiem alus dzērājiem un beigās smalkāk patērzēju ar vienu no civilvīriem: «Paskatieties uz saviem sīkmaņiem. Viņi nezina, kur sevi likt. Tas taču vecums, kad ar viņiem jāstrādā, jādarbojas. Un jums, bez darba esot, būtu īstais laiks ar puikām nodarboties vai pagastdarbos ņemt līdzi, lai paši sev skolas somas nopelna.» Varbūt mana morāle bija par garu, varbūt aizskāra pārējo smīni un replikas, bet atbilde bija nekavējoša: «Tu ko? Tie nav mani bērni! Tu pat uzvārdus neatšķir un gribi mani mācīt, kā jādzīvo.» Kļuvu domīgs. Pārējie iedziļinājās alus pudeļu etiķešu saturos. Punktu pielika tāds sarepējis, ar piepainu ģīmi vīrelis: «Viņš nav spējīgs uz tādiem, pašam tik meitiņš ir.»

Redzētā aina ir nepievilcīga, tai nav perspektīvu. Vīrietis bezdarbnieks, kaut ari pavasaris jau pāriet vasarā, dzīvo minimālā režīmā, strādā kā dzinējs tukšgaitā. Bez slodzes, tikai tērē degvielu. Kaut kur ir arī viņa bērns. Un droši vien tādā pašā statusā un stāvoklī kā viņa civilsievas dēli. Vīrieši ir apmainīju-

šies, samainījušies sievietēm, t.i., savas sievas ar bērniem pret sievietēm ar bērniem vai bez tādiem, samazinājuši līdz minimumam noslodzi, kļuvuši par lieliem, ēdelīgiem, šņabjkāriem bērniem.

Vienkārši, bet ģeniāli. Tā vietā, lai līdz ar sievas nomaiņu divtik rūpētos par jauno ģimeni un neizmirstu savu atvasi pie bijušās sievas jeb civilsievas, vīrietis nomet slodzi un pāriet veģetācijas režīmā un daļēji sievietes apgādībā. Šeit nav likuma, bet šādas situācijas ūn prakse ir jānosoda jau skolas solos, jāapspriež ar skolēniem, jāraksta sacerējumi un feļetonapcerējumi. Tas ir evolūcijas ceļš - garš un nepatīkams, jo aizskar katru. Tā kā valodas skolotāji un audzinātāji ir sievietes, tad viņām arī šeit pieder iniciatīva. Šādu darbu darīt ir nepatīkamāk nekā organizēt skolotāju streiku, jo tur ir ārējais naidnieks, bet šeit iekšējais: tu pats jeb pati, darba kolēģi, kaimiņi, savi radinieki. Vajadzīga pilsoniska drosme. Tās nav. Nacionālisms un nacionāla ideja arī to neformē. Padomju laikā pilsoniskā drosme bija tikai disidentiem.

Samainītā atbildība ir bezatbildība. Un vainot vairs nevar ne Maskavu, ne Briseli un Māstrihtu. Tikai sevi, savējos un varbūt Rīgu.

Sievieti vainot – tālu netiksi. Viņas liktenis – meklēt savu otro bioloģisko pusi – partneri, aizstāvi, pēcteču apgādnieku un līdz ar to nodrošināt savas dzimtas tautas, nācijas turpinājumu. Var jau vainot sievieti, bet tas situāciju neuzlabos, jo nevar ar to attaisnot vīrieti. Jāmeklē citas pieejas.

Situācija otrā. «Maizi un izpriecas» Latvijas variants. Jo tiešāk šī atziņa īstenojas ikdienā, jo sliktāks sabiedrības stāvoklis. «Alkohols nomāc tautas attīstību un labklājību vēl smagāk par jebkādiem baronu spaidiem.» Šie vārdi pieder cilvēkam, kas smilšainajā zemē radīja kultūras un izglītības oāzi – Ziemeļblāzmas pili. Tas bija gadsimta sākums. Bija Augusta Dombrovska laiks. Viņa dzīve bija neatlaidīga cīņa pret visu ļauno, kas nomāc un saēd tautas garu. Ādolfs Silde Ziemeļblāzmas pili salīdzināja ar Brīvības statuju pie Ņujorkas ostas: tas nams būs tautai Gaismas pils.

Masu kultūra Gaismas pilis izplatīja masveidā. Rietumu pasaulē tas galvenokārt notika ar protestantisma ētikas palīdzību. Veselas valstis pārvērtās auglīgās oāzēs. Kur Gaismas piļu nav jeb to ir maz, tur ir sociālekonomiska krēsla un tumsa. Pasaulē tādas vietas pieņemts saukt par geto. Tas arī ir simbols. Geto ir sava dzīves filozofija, savi izpriecu veidi un sava aura. Tiek apzināti un meklēti arī geto krusttēvi. Romas pāvests bez aplinkiem tos nosauca un nosodīja: Starptautiskais Valūtas fonds un Pasaules Banka. Un pats par sevi saprotams – arī savas valdības un spices. Dzīvi *forštatēs* un geto vienmēr vislabāk zinājuši važoņi un tirgoņi. Un šai sakarībā Latvijas lielākais un visnepieciešamākais mazumtirgotājs Ivars Strautiņa kungs paskaidro A. Jakubāna un Ē. Hānberga kungiem: «Ja jūs būtu parunājušies ar cilvēkiem, piemēram, Kārsavā, Ludzā vai Alūksnē, tad uzzinātu, kāds izmisums viņus māc. Vienīgie ienākumi ir pensijas un pabalsti. Daudzbērnu ģimenēm dodam uz kredīta maizi – viņi norēķinās, kad saņem pabalstus... Laukos ir divas preču grupas, stabili pieprasītas – šņabis un maize.» (*NRA*, 6.01.97.)

«Maizi un izpriecas» skanēja senajā Romā. Maizi un alkoholu pērk, lūdz un diņģē «Turības» bodēs un autoveikaliņos Latvijas laukos XX gadsimta beigās. Kas pērk vienu un kas otru – sen zināms, un par šo lomu sadali nestrīdas.

Nabadzības feminizāciju vairo arī dzīves amerikānizācija. Jaunatne barojas ar picām un hamburgeriem. Jo turīgāki iedzīvotāji, jo vairāk amerikanizējas jaunatne. Sevišķi tas vērojams Somijā pēc tās iestāšanās ES. Latvija tai seko. Jo turīgāki cilvēki, jo viņu ēdienkartēs mazāks īpatsvars Latvijā ražotām ēdamvielām. Postsociālismā bagātnieki vairo importu, iekultivē amerikānisko dzīvesveidu, samazina valsts iekšējo patēriņu, vairo nabadzību. Tās gūstā pirmās krīt sievietes un bērni.

Sievietes un mode

Sieviešu modi noteica arī konkrēts laikmets. Pēc pirmā un otrā pasaules kara sievietēm daļēji bija jāaizvieto stiprais dzimums, kas sagula Eiropas karalaukos. Sievietes ienāca kantoros un valsts dienestos, sēdās pie automobiļu stūres. Vajadzēja garas stundas naski rīkoties pa māju un dārzu, veikalu un krogu, tecēt druvā un tīrumā. Bija jāatjauno, jāpārbūvē, jāuzbūvē un jāpiedzemdē.

Mode palīdzēja sievietei. Visu lieko, nevajadzīgo novāca: korsetes, garos matus, platās cepures, garos, platos, krokainos brunčus, plīvojošās šalles. Tas deva ne tikai fizisko atvieglojumu, bet arī tik ļoti gaidīto un vajadzīgo iekšējo atraisītību un pašpārliecinātību. Tik ērti valkājamās garās bikses bija maza revolūcija.

Punktu pielika tāds demokrātijas ierocis kā džinsi. Uzlikti uz konveijera, tie piepildīja supermārketus, bodītes un garderobes. Visa ģimene varēja nēsāt, mainīties savā starpā, atdot radiniekiem jeb kaimiņiem un, kad galīgi apnika, – nodot humānās palīdzības sūtījumiem uz Austrumiem.

Krekli, krekliņi un T krekli kopā ar džinsiem, manuprāt, noslēdza vienu demokrātijas posmu, izlīdzinot un nolīdzinot visus vienādus. Lēti, praktiski, tautiski, demokrātiski un, galvenais, daudzkārtēji lietojami. Šķiet, šodienas Latvijai visai piemēroti.

Ir taču atkal pēckara periods, jau trešais šai gadsimtā. Tikai 1994. gada augustā aizgāja pēdējās mobilās svešzemes karaspēka vienības. Viss novecojis, nodilis, morāli izkurtējis. Tik daudz kas no jauna ceļams, stādāms, iekopjams. Ļoti daudz kas ārstējams ar buldozeru. Bet visvairāk vajadzīgi intelektuālie buldozeri. Ar darbu pagrūti, ar naudiņu - vēl grūtāk. Knapi iztikai un nekādu kaifiņu, un nav valdībai nekādu programmu, lai kaut ko celtu, būvētu, atvērtu ar darbavietām, ar skatu nākotnē.

Rīga ir valsts valstī. Arī ar savu modi. Bet daudziem ārpus Rīgas un Ventspils apģērbu modi nosaka humānās palīdzības bodītes un konkrēti adresēto saiņu saturs. Kas atliek? Strādāt. Rosīties.

Atskatīsimies uz 1997. gada vasaras karstajiem mēnešiem. Jūlijā, augustā visa Zviedrija un Somija atvaļinājumā pie ūdeņiem. Miljoniem ģimenes atpūtas mājiņu, vasarnīcu un kotedžu Baltijas jūras rietumu krastā, Ālandu arhipelāgā un Botnijas jūras un līča neskaitāmās salās un saliņās. Un nekādu sakņu dārzu vai dārziņu. Tikai koki, akmeņi, klintis, dekoratīvie krūmi, puķes, laivu piestātnes un angāri ūdenstransportam, tenti un nojumes vieglām mašīnām. Viss galdā liekamais no veikala, no profesionāliem zemniekiem. Nekādas pašdarbības ar kartupeļiem, gurķiem, dillēm. Tikai saule, ūdens. Milzums kuteru, jahtu un tikpat daudz gulbju. Mazliet mazāk ūdensmotociklu un ūdensslēpju.

Zviedru garmatainās tīnes ar koptiem, lakotiem nagiem kopā ar vecākiem dienu no dienas pie ūdens uz jahtām un kuteros atpūšas no atpūtas, vasaras tveicē laiski šķirsta jaunākos žurnālus un reklāmas prospektus par ādas un matu kopšanas līdzekļiem, pa mobiliem telefoniem paslinki risina sarunas ar tādām pašām draudzenēm, nevar izlemt, braukt vai nebraukt uz Helsinkiem – uz Maiklu Džeksonu, un kad braukt uz ūdensfestivāliem Stokholmā, Geteborgā.

Zviedrijas meži kā parasti pilni ar mellenēm un zilenēm. Šīs zemes iedzīvotāji tās neaiztiek. Par ogām sajūsmā un tās lasa austrumeiropieši. Tāpat arī ar sēnēm. Vietējie neinteresējas. Visas meža ogas nobirst, brūklenes pat paliek zem sniega. Tās zviedri lasa no supermārketu plauktiem. No sēnēm atzīst vienīgi šampinjonus, jo tos audzē ar rūpnieciskām metodēm visu gadu.

Pa Zviedrijas karaļvalsts iekšējiem ūdeņiem katru dienu slīd upes jūras tipa kuģi un nelieli velkoņi ar lielām baržām zem Krievijas, Latvijas, Igaunijas karogiem. Meži no Baltijas jūras austrumu krasta aizvien lielākā straumē plūst uz rietumu krastu.

1997. gada jūlijs Latvijā. Karsts, sutīgs, sauss. Atvaļinājumu laiks valsts ierēdņiem, skolēniem. Daudzas privātfirmas savus darbiniekus atvaļinājumā sūta tikai tumšos ziemas mēnešos, lai mazāk būtu jātērē elektrība un siltums. Toties tagad pie gaismas un siltuma pārpilnības savās sīkās ražotnēs darbadienu var pagarināt līdz 10-12 stundām. Nekas, ziemā ar uzviju atdos.

Noslāņošanās, vairāk saslāņošanās. Visās dzīves parādībās. Kam ir darbs, tam tā kļūst vairāk. Kuriem nav – pie tiem tas arī nenāk. Vienīgais situācijas izlīdzināšanas līdzeklis – dārzi. Patvērums no bada. Kā kara laikā, kā vācu laikā no mūsu vecākās paaudzes nostāstiem.

Attieksmē pret dārziem ļoti noslāņojusies mūsu jaunā paaudze, tīneidžeri. Ja vieni pilnīgi pieņem vecākās paaudzes attieksmi un pieredzi, citi spiesti kaut ko un kaut kā pārņemt, tad trešie – nu neparko. «Labāk mācīšos, labāk kādam kaut ko palīdzēšu izdarīt, labāk kaut ko uzdrukāšu uz kompjūtera, pārtulkošu vai noformēšu – tikai ne uz dārzu.» Tā savu attieksmi pauž padsmitnieki. Un tā ir simpātiska, tā virza Latviju uz priekšu.

Bet ir jūlijs, karstums. Dārzi jāravē un jālaista. Darba dalīšanā tas paredzēts Latvijas tīnēm. Un, kad izravēti un cukurbietes, kāposti trešo reizi izkaplēti, tad pie siena vākšanas. Tas taču gandrīz viss ir roku darbs, bet divām gotiņām 3-3,5 tonnas siena vajadzīgs. Spēkbarības, kombikorma nav. Nav kā agrāk, kad mamma strādāja lielā kolhoza fermā, tētis uz traktora un mums viss bija. Tagad mammai darba nav, tētis pie gatera jeb mežā. Mazais brālis vēl par sīku, bet mums, trijām tīnēm, ir ko turēt.

Un nu jau klāt ārprātīgais melleņu laiks. Tikai tā var tikt pie naudiņas skolas grāmatām, apaviem, varbūt kādai kleitiņai.

Mode, tīneidžeru mode? Kāda te var būt runa par modi, par jaunatnes modi tipiskā Latvijas nostūri un diezgan netipiskā latviešu ģimenē ar četriem bērniem.

Īsi matiņi, izdilušas džinsenes puszābakos, blūze garām rokām, ciešu apkaklīti, lakatiņi galvā, un uz priekšu. Kājām kilometru kilometriem līdz lieliem valsts mežiem, Gaujas siliem, kur aug mellenes. Un tāpat atpakaļ uz sagādi ar groziem un groziņiem. Un tā diendienā, kamēr ogas, kamēr vēl pieņem. Pa karstumu un putekļiem, ar odiem un dunduriem.

Tīnes novājējušas, izstīdzējušas, noskrējušās kā dzinējsuņi. Dažai jau sešpadsmitā gadskārta. Sievišķība sejās, augumos un dzīves uztverē vēl nav manāma. Tā arī ir otrā pasaules kara pēdējā perioda pēckara mode Latvijā. Lauku variants.

Ar briesmīgiem putekļiem un izplūdgāzu smirdoņu garām ogotājām aiztrauc baļķvedējs – vecais «KAMAZ». Uz Brūkleņu silu, kas šopavasar atdots cirsmai pēc izsoles. Kailcirte. Komandē Rīgas firma, rosās vietējie bāleliņi.

Jūlija svelmē liesmaini smaržo sveķi, tvan skujas. Slaidas un dūšīgas priedes krīt papīrmalkai un pa taisno uz Rīgu prom. Dūmo tehnika, garo mežs, visapkārt trīsmetrīgie baļķi un baļķēni.

Bāleliņi gados jauni. Krīt acīs raupjas sejas, mazkopti zobi, pa visiem viena «Prima» paciņa.

Kā maksā? Kā grib, tā maksā. Maz maksā. Izstrādes normas pamatīgas. Jā – steidzoties. Jau gaidot nākamā cirsma.

Saule jau krietni aiz palaunadža. Uz ūdeņiem patīkami vēss. Gulbju ģimenes stūrē uz vakara barošanos.

Liels, balts kuteris izlido no sānu ūdensceļa starp klinšainām saliņām un aizdrāžas uz piestātni pie skaistām, krāsainām kotedžām. Tur sākas rosība. Puikas stiepj grozus, nelielas kastes un krauj kuteri. No kotedžām pa taciņām nāk meitenes, kaut gan šķiet, ne gluži vairs meitenes. Kāp kuterī arī pa kādam tīneidžerim. Vietas tur pietiek.

Kuteris apgriežas, izslīd no ūdensklinšu ieloka, uzņem ātrumu un skrien uz rietumiem. Plīvo garie mati, zib saulesbrilles. Pie «Malkas Janča» borta asi nomet gaitu. Visas un daži visi stāv kājās, pie rotaļīga stūresrata brunete. Var labi redzēt bižutēriju, rokassprādzes. Visas bez izņēmuma auskaros. Zelta jaunatne starp četrpadsmit un septiņpadsmit. Garās vakarkleitās jaunības fizioloģijas dumpīguma pēdām labi koptās sejās. Zviedru meičas māj Latvijas karogam un ar milzīgu meža kaudzi dziļi nokrautam kuģim. Šeit ar vienu rāvienu aizceļo vairāki tādi Latvijas brūkleņu sili uz Eiropas sociāldemokrātijas citadeli. Mums no laba papīra tiks brošūras par Jorana Persona sociāldemokrātijas valdības saimnieciskiem panākumiem, kurus rudenī būs izvērtējis kārtējais zviedru sociāldemokrātu kongress. Bet zviedru tīnes nosūta gaisa bučas mūsu skaistam, blondam, baltā uzsvārcī un ar lielu nazi rokā pie borta pienākušam pavārjauneklim, tad nosprauslojas dzinējs un zemos saules staros mirdzošais kuteris rotaļīgi šķērso kuģim ceļu un pāri galvenam farvateram zūd rietumu virzienā starp punktveida saliņām.

Uz kurieni tas dodas? Uz vakara jundu? Uz saviesīgu tikšanos kādā saliņā, uz groziņvakaru, uz diskoballīti kādā plašā vasarnīcā. Ir taču patīkami pēc dāsnās jūlija saules un nebeidzamām ūdenspeldēm uzvilkt, izrādīt savu jauno vakarkleitu un pakaifot bez senčiem.

Vidzemē ogotājtīnes arī pārnākušas, atvilkušās mājās. Trauki pilni, sejas sakostas, izsmērētas mellenēm. Piekusušas, neko pat ēst negribas.

Ienāk mamma. Neparasti priecīga un darbīga, bet uz pilniem kurvjiem un groziņiem diez vai maz paskatījusies.

«Tūliņ, tūliņ būšot traktors. Kaimiņš izlūdzies avansu par meža darbiem un sadabūjis to .... nu kas tur viņam saplīsa pie karpeļu vagošanas, nu kā viņu ... nu sajūgs. Jau brauc tur, nu visi uz siena vešanu.»

Mūsu tīnēm īstais laiks izkratīt ērces un prom uz siena gubeni. Vakari taču vēl jūlijā tik gari un vienādi tvīkstoši gan Latvijā, gan Zviedrijā. Bet vakara junda tīnēm tik dažāda, tik dažāda pie mums un viņiem. Pie viņējām – postindustriālais laikmets, pie mūsējām – vēlīnais pēckara periods. Pēc kara modes lietas nav prioritāras. Prioritāra ir izdzīvošana. Jo sevišķi šodienas Latvijā.

Nost ar top-modelēm

Izejas punkts: augstā mode zudusi, pat mirusi. Tā vairs nedrīkst tiranizēt sievieti, katra sieviete ir modelē.

Apģērbs nosaka sievieti. Tā vēlas modelētāji, pasaules modes industrijas magnāti. Ar ko tad pēdējā desmitgadē viņi izcēla sievietes apģērbu?

Ar spēku, seksu un naudu. Tātad spēks, sekss un nauda – sievietes galvenie ieroči. Industrijām, kas strādā sievietei, apkalpo un audzina viņu, ir jākaldina šie ieroči. Spēku saprotam kā gara spēku, kā uzvedību, kas saista un magnetizē apkārtējos, dodot pirmo vērtējumu un, protams, sievietes tiekšanos uz varu un šo varu viņas rokās.

Ieročus pagaidām noliksim malā. Jātiek skaidrībā ar pašu modi. Modes skates un demonstrējumi tiešām notiek no spēka pozīcijām. Līdz ar to pieņemts, ka sieviešu mode – tas ir mērens šoks. Vismaz, kamēr atrodies demonstrējumu zālē, modes namā. Tāda ir modelētāju un organizētāju iecere. Bet cik ilgi ar šo šoku un no šoka var dzīvot?

Šokam pretpolā stāv harmonija. Labi, harmonija, bet ar ko un starp ko? Starp sievietes miesu un garu, starp sievieti un vīrieti, starp sevi un apkārtējo vidi, un visbeidzot būt harmonijā ar Kosmosu.

Spiesti esam skatīties plašāk. Ko gribot sieviete, to gribot Dievs. Piezemētā ikdienas valodā un darbībā tas skan apmēram šādi: vīriešiem jāstrādā tā, lai dotu iespēju sievietēm nodarboties ar viņu iemīļotām, patīkamām lietām. Tā būtu harmonija starp sievieti un vīrieti.

Atradām kādu pretšoka līdzekli, pagaidām tikai vienu ceļu uz harmoniju. Nākamais jāmeklē pašas modes harmonizācijā. Sieviešu mode cieši saistīta ar sievietes raksturu. Izpratnes labad palīgā ņemsim krāsainos baloniņus. Kādas vienmēr un visur grib būt kā stingri uzpūsts un izrotāts baloniņš un līdz ar to sargājams no asumiem un nosmērēšanas. Tādas parasti grūti pacieš jeb vispār necieš kritiku un ikdienišķus mājas darbus. Citas kā puspiepūsts, pusnolaists baloniņš. Par lieliem lidojumiem nesapņo. Maz pretenziju pret sevi un citiem. Vēl citas kā baloniņš bez gaisa. To nesadurs. Ar tādām neapdedzināsies, bet uz ideāliem ari neceri.

Kurām taisnība un kuras ir vajadzīgas? Visām ir taisnība un visas ir pieprasītas. Nav vairs unikālas modes, nav vairs unikāla sievietes tipa. Katra sieviete ir modelē.

Lūk, ko saka Pjērs Kardēns: «Unikāla mode ir novecojusi, tā ir asociāla. Es gribu dot iespēju visiem nēsāt savus modeļus.» Par asociālo viņš nosauca augsto modi. Tā līdzinās teātrim, karnevālam, tikai ne apģērbu izrādīšanai. Bet sabiedrība sastāv ne tikai no bagātniecēm un favorītēm, ekscentriskām un eksaltētām sievietēm. Ir strādājošas sievietes, godīgas mājsaimnieces. Jāļauj viņām justies komfortabli, baudīt harmoniju.

Modes uzdevums vairs nav izcelt un pasvītrot sociālās atšķirības. Tāda bija augstā mode. Tā vairs nav modē. Meitenītēm nabadzīgā Latvijā tas jāmāca no pirmās klases, varbūt pat no bērnudārza.

Savā būtībā mode nav primāra, bet sekundāra. Uzskata, ka tā seko, pielāgojas arhitektūrai, tehnikai, inženērijai. Latvijā pašlaik ir zināma depresija. Izņemot Lielrīgu, tās apkārtni un varbūt Ventspili, gandrīz nekas jauns netiek būvēts. Tautā pats populārākais, ļoti masveidīgs un šodienas līdzekļiem atbilstīgs celtniecības objekts ir plēves siltumnīcas. XX gadsimta pēdējo gadu pavasaros tās no vienas vietas sarodas sakņu un ābeļu dārzos, pagalmos un mazdārziņos, piebūvju veidā pie mājām un saimniecības ēkām. Tāds ir rocības un pieprasījuma līmenis. No tehnikas veidiem visvairāk saskarsme iznāk ar viegliem automobiļiem un kompjūteriem. Mode no tā visa neko jaunu nevar pasmelt, jāstrādā ar jau esošo.

Rīgā atjauno jūgendstila ēkas. Uzdveš XX gadsimta sākums un vēl laiki pirms tā. Jūgendstilam atbilstīga bija sieviete-liberts. Liberta stils noliedz pagātnes stingros estētiskos principus un atzīst jauninājumus, kas ir pretrunā ar reālismu. Vārdu sakot, stils, kas dumpojas pret iesīkstējušiem uzskatiem un tradīcijām, kas tagad ir ļoti vajadzīgs. Katra sieviete, jauniete, meitene var pasludināt savu modi: apģērbu un apavus, bižutēriju, rotaslietas un frizūru, estrādes ansambļus, grāmatas un svešvalodas, uzskatus, kustības un rakstura īpašības, atpūtas vietas un atpūtas veidus. Paliek gan niansīte – naudiņa. Aiz tās – jau milzīgs, kaut kas liels, nenoteikts, izplūdis un arvien plūstošs kā rēgs, kā tēls, kā nezinība.

Bet tas taču darba rēgs. Kad tas tā miglojas, izplūst un reizēm pazūd, tad pārtop bezdarba spokā. Skolā mācīja, ka pret spokiem palīdz vēss prāts ar savaldību un labas zināšanas par pašu spokošanos. Ja tu daudz zini, tad esi izmācīts. Un tādus sauc par izglītotiem cilvēkiem.

Bet kā ar modi pēc tiem un tādiem? Pat ļoti modē, un ne krīt, ne svārstās. Tikai visi arvien jaunus un jaunus prasa, tik lūkojas pēc jaunākiem un gudrākiem^

Hmm... tad jau gandrīz jāraksta savā garā modes sarakstā. Jā-a, bet ko lai svītro ārā?

Neko, neko nesvītro. Ieraksti lieliem, skaistiem burtiem un turi tādā jaukā redzamā vietiņā šos trīs vārdus:

Mana mode – izglītība

Ja meklēsi šo modi, tad varēsi izrīkoties ar savu pasludināto garo pārējās modes sarakstu. Un, lai tev priekšdienās būtu mazliet savādāk, ja lietosi pelēkas krāsas, izvēlies par vienu toni jautrākas, pamazām atsakoties no pelēkiem koloriem. Latviešiem patīk pelēkas krāsas. Tās tiek dēvētas par zemapziņas krāsām, kas no psihes dziļumiem ģenerē nemieru un nedrošību. Un tie mums visiem vairs galīgi neder.

Jaunatnei iekšējo nedrošību vēl iespējams pārvarēt, ko nevar teikt par vecāko paaudzi. Tiesa, pārvarēšanas ierocis diemžēl ir tikai viens – tā pati izglītība, turēšanās līdzi laikmeta prasībām.

Bet ko darīt, teiksim, lauku skoliņās, kas no Eiropas tik tālu? Darīt to, kas iespējams attiecīgā situācijā: uzņemt, uzkrāt savās galviņās matemātiskās zināšanas, vēsturiskos faktus un notikumus, maksimāli ari vasarās nelikt mieru svešvalodu skolotājiem un pratējiem. Un pienāks laiks, kad ari tev būs savs mācību jeb ģimenes, jeb radinieku kopējs kompjūters. Informāciju no savas galviņas viegli varēsi ievadīt, izvietot tajā. Bet pats galvenais – būsi iemācījies (usies) tiekties pēc zināšanām, iemācījies strādāt, meklēt, iegūt, izmantot informāciju. Un tā šodien ir visaugstākā Mode.

Ir pienācis materiālās ēras gals, sākusies cilvēku rases nomaiņa. Faktiski mēs stāvam uz materiālisma drupām. Spožums un posts savijusies kopā, samalušies un nav vairs šķirami. Materiālai modei vairs nav nekādas nozīmes. Drupās var sameklēt visu un uz tām īslaicīgi uzbūvēt arī visu. Jebkuram iespējams jebkurš virziens. Nekas īpaši nav jāziedo, var strādāt ar jau esošo jeb drupu materiālu. Viss jāziedo kaut kam citam, viss jeb gandrīz viss jāieliek tikai vienīgā virziena – IZGLĪTĪBĀ. Tiesa, ir vēl kāds virziens. Garīgums, DIEVS.

Jāceļ jaunas baznīcas. Pagaidām gan īsti nesaprotam, kādas. Tādēļ atliek turēties pie šodienas glābšanas riņķa – izglītības. Gan laicīgās un vēl jo vairāk pie garīgās izglītības.

Sieviete kā pretstats vīriešu muļķībām

Sievietes noteikti jāpievērš politikai, nozīmīgām, sabiedriskām un nevalstiskām darbībām. Pēc dabas sievietes ir pilnveidotajās un sirdsgudrākas. Vīrieši enerģiskāki un aktīvāki. No viņiem nāk gan aktīvāka labestība, gan aktīvi pretīgas un dziļākas dumjības. Joprojām neizsīkst aktīvas labestības deficīts un pirmām kārtām jau vīriešu attiecībās ar sievietēm. Uz sievieti daudzos gadījumos bija un ir pierasts skatīties no augšas. Tas liek sievietēm domāt, ka viņas nevar, ka ir sliktākas un ka viņām var neizdoties. Tā tiek deformēta sievietes apziņa. Vīrieši apriori bez pierādījumiem uzskata sevi par gudriem un gudrākiem nekā sievietes, bet patiesībā ir neapķērīgi, toties bravurīgi. Savstarpēji solidarizējoties, bravūrība tiek uzskatīta un akceptēta kā gudrība jeb vismaz kā pozitīva dzīves pieredze. Un šeit nemanāmi notiek vissliktākais. Vīriešu apziņa tiek it kā celta uz augšu, bet patiesībā bez sieviešu līdzdalības un opozīcijas vīriešu apziņa tiek izkropļota un kļūst samazgaina. Vīrieši labāki nekļūst, vienpusīgi pieļauj milzums kļūdu, līdz ar to sagandē ikdienas dzīvi. Kļūdas, dumjības, rupjības, vardarbība – šis ir kopējais arsenāls, kas pieder Latvijā dzīvojošiem vīriešiem. Varbūt kāda sieviešu organizācija uzņemsies precizēt lomu sadali šajā kļūdu, varas, mantas kāres un vardarbības teātrī. Uzņemsies Latvijas nākotnes labad...

Nav absolūta un ideāla ne vīrieša, ne sievietes prāta. Ideāls un harmonisks esot tikai Iņ un Jaņ saliedējums.

Vēl ir kāds svarīgs, bet līdz šim gan neapzināts process. Mūsu sabiedrībā ir radusies plaisa starp korumpēto, kriminalizēto vīriešu domu un miermīlīgo, pacifistisko sieviešu domāšanu. Tas sākumā rada inerci un vienaldzību sabiedrībā un vēlāk sašķelšanos.

Impērijas sabrukuma brīdī vīrietis bija atpalikušāks par sievieti. Izbrīvēja lielākoties rupjo enerģiju un kaisli, kas sagrāba vīrieti savā varā, pretstatot sievietes mērenajai pārdomātai rīcībai. No šejienes radās vēl viena plaisa un tā nemazinās.

Vīriešu domāšanas veida dominācijas dēļ un tai sekojošās rīcības dēļ sabiedrībā valsts zaudē garīgumu un tikumību. Kad varas tikumība tuvojas nullei, izveidojas mafioza sabiedrība. Tautas dzīves līmeni mafiozā sabiedrībā vairs nevar pacelt nekāds kapitāls un pat nekādas superinvestīcijas, nekādas SVF un PB dolāru devas un injekcijas, nekādi G-24 vai G-124 kredīti un pat nekādas pašas valsts milzīgās dabas bagātības. PSRS un Krievija jau to visiem pierādījušas. Ko vēl vairāk? Kādi vēl pierādījumi Latvijai un Latvijas labad vajadzīgi?

Vīrietis XX gadsimtā ir cietis lielāku vai mazāku krahu. Un sevišķi bijušas padomju impērijas teritorijās. Latvijā daudzās ģimenēs viņš ir izzudis, nozudis. Tādēļ dzīvi un kultūru daudzās vietās mūsu valstī uztur sievietes.

Aksana Cekstere situāciju raksturo šādi: «Pēdējo divdesmit gadu laikā vīrieši nav mainījušies, bet sievietes – ļoti. Viņas kļuvušas patstāvīgas un neatkarīgas. Un lai kāds vīrietis sākotnēji slikts būdams: agresīvs, palaikam nežēlīgs, ārdoša spēka nesējs, bet ... tikai sieviete viņu spējīga iedvesmot uz labu un cildenu rīcību.» (*Santa*, 3-1995, 47.1pp.)

Kāpēc jāizvirza sievietes? Viņām nervu sistēma smalkāka un godīgāka. Līdz ar to sievietes savlaicīgāk un asāk reaģē uz sabiedriskās kārtības un ētikas pārkāpumiem, kuru tik daudz ir politikā, biznesā, ikdienā.

Sievietes nervu sistēma vieglāk ievainojama. Tiek apzināti galvenie iemesli šādai ievainojamībai.

Līdzšinējo kārtību un spēles noteikumus rakstījuši un iedibinājuši tikai vīrieši, piemērojot tos savām vajadzībām un savam domāšanas veidam. Starp labo un kreiso smadzeņu puslodēm sievietēm nervu saistība daudz stingrāka nekā vīriešiem. Tādēļ visu notiekošo viņas uztver viengabalainmāk un nedalītāk, kas ļauj pieņemt kompleksākus, saprātīgākus lēmumus. Bet konflikta situācijās viņas nespēj norobežoties, kā to dara vīrieši. Nespēj būt vienaldzīgas, ciniskas. Sievietes domāšana ir tekošāka, nesaraustītāka, viengabalaināka. Līdz šim sievietes nekad nav varējušas pilnībā pieņemt vīriešu spēles noteikumus.

Tā kā valstī dominē vīriešu domāšana, tad arī neizsvērtas valsts politikas dēļ visvairāk cieš sievietes. Valsts producē nevienlīdzību. Un tas ir bēdīgi.

Ja valsts nekontrolē, izlaiž no rokām enerģijas tarifu kontroli, kas mūsu klimata apstākļos nozīmē pavardu izārdīšanu, sieviešu un bērnu iedzīšanu graustos un atsviešanu atpakaļ gadsimta sākumā, tad lielākais smagums tiek uzvelts sievietēm. Ja totalitārās sistēmas Latvijā kā visur visvairāk vajāja un novājināja vīrieti, tad šodienas Latvijā visvairāk cieš vienkāršās sievietes, sievietes no nepilnām ģimenēm, vientuļās sievietes mātes. Igaunijā un Lietuvā stāvoklis ir daudz citādāks. Vīrieši politiķi, izņemot dažu sociāldemokrātu, nedz to piemin, nedz analizē, kādēļ kaimiņvalstīs, sevišķi Igaunijā, sievietes stāvoklis ir jūtami vieglāks. Ja domājat, ka valsts prezidents to paminās ar kaimiņvalstu prezidentiem un liks padomniekiem izanalizēt situāciju un publicēt šo salīdzinošo analīzi, teiksim, «Dienā», tad tie ir dziļi maldi. Jānāk sievietei Latvijas valsts prezidenta amatā, lai mēs XXI gadsimtā atbrīvotos, vismaz sāktu atbrīvoties no vīriešu nihilisma un kompartijas manierēm.

Ekonomiskās grūtības, ja nav nekādu aizsargmehānismu, uzreiz ienāk ģimenēs. Un pirmās tās izjūt nepilnās ģimenes. Grūtības tiek slīcinātas alkoholā. Un *točku* tīkls Latvijā ir attīstīts. Ģimenes dzīves grūtības un praktiskais vieglums, ar kādu vīrieši bērnu uzturēšanas smagumu noveļ uz sievietēm, pastiprina nepilno ģimeņu pieaugumu. Šķirto laulību pamatā alkoholisms un sadzīves parazītisms, cenšanās izmantot sievietes darbu, naudu un bērnu naudiņu. Plaukst vīriešu sadzīves bezkaunība, no konflikta situācijas izejot tikai ar skandālu, vardarbību sadzīvē un šķiršanos.

Sievietes nes lielu, pat pārlieku lielu morālo slogu. Valsts kļūdas iekšpolitikā vēl vairāk palielina šo slogu. Kļūdas rada vēl lielāku apātiju un nicinājumu pret varu, pret nākotni. Vīrieši vēl vairāk novēršas no sadzīves jautājumu risināšanas.

Sevišķi grūti šādā situācijā un apstākļos klājas sievietēm laukos. Ļoti maz ir vīriešu ar amatnieku darba iemaņām, kuras tik ļoti vajadzīgas vienmēr un visur un jo sevišķi tagad un vēl vismaz gadus trīsdesmit. Nesakārtotas vides un sadzīves apstākļu truluma dēļ morāli un emocionāli atkal visvairāk cieš sieviete.

Konkrēts piemērs, kā jaunai sievietei jāiztur milzīgs morāls spiediens.

Vasaras vakars neilgi pēc Jāņiem. Pagalmā ieripo padzīvojis fordiņš un tāds pats folksvagens. Atsprāgst visas durvis, dārd mūzika, un tiek demonstrēts tuvākās apkārtnes izpriecu precību fonds. Astoņi jaunekļi vecumā līdz 25 gadiem ar alus pudelēm rokās irgojas, bravurē, bļaustās, sauc jauno saimnieku. Iznāk jaunā saimniece, ari tuvu pie ceturtdaļgadsimta vecuma.

Nē, viņu nevajagot, vajagot pašu, svarīgas darīšanas. Bet «pašu» mamma pietur, cenšas pierunāt neiet, neielaisties ar viņiem. Jāiet taču uz vakara slaukšanu, un tai kompānijai nez kas atkal prātā.

Cik ilgi stīvēsies, projām viņi nebrauc. Esot «svarīgas» darīšanas. Beidzot iznāk arī jaunais. Uzņem ar aurošanu un nevērīgi met viņam alus pudeli. Saimniece noķer.

Kas par lietu? Lielas lietas, jābrauc uz ezeriem, uz nakts zveju, bez viņa nekādi nevar iztikt, jo vislabāk zina zivju vietas. Vienā ezerā ieliks murdus, citos pavilks ar tīkliem.

Jaunā saimniece pretim. Šodien nevar braukt, viņa jūtas ne visai labi, klāt slaukšana, vienai govij jāatnesas, naktī jābūt kūtī.

Un te sākas. Mūzika tiek palaista uz pilnu klapi. Viens izlec no mašīnas, atrauj vaļā bagāžnieku un cilā divas alus kastes. No sēdekļu apakšām lepni izvelk un zibsnī ar lielām importa pudelēm. Algas diena taču. Atbrauca no Rīgas un turpat mežā visiem izmaksāja. Kā var nesaprast, ka kulturāli jāatpūšas.

Jaunās saimnieces pievilcīgā seja sadrūma, parādās sarkani plankumi. Vīrs viņai no tās pašas mīklas, ne jau kāds atturībnieks, vienmēr jābūt modrai. Un tie sāk ķengāt ģimenes dzīvi. Viņa nozūd mājā.

Tagad astoņi apstrādā vienu: «Pavisam par lupatu palicis, zem brunčiem pabāzts. Negaidījām, ka pēc kāzām tik dziļi kritīsi. Vairs neatceries, ko kāzās solīji?» Un tad, šķiet, visjaunākais un noteikti visciniskākais izdod: «Ieķēries sievas un govs pupos kā zīdāmais teļš!» Un astoņas rīkles norej: Ha-a-a Ha-a Ha-a-a! Izkāp folksvagena šoferis, sit saujā apmulsušām vīram – braucam!

Pēc tam iekšā noris neliela ģimenes drāma. Abi jaunie un vīra vecāki risina izaicinājumu. Un lēmums pieņemts – ja brauks, tad tikai abi. Vīrs gan mazliet protestē, bet tas ir nenopietni. Vīratēvs un māte pagalam satriekti.

Abi iziet ārā, un sieva ir izlēmīga: «Kurš brauks pirmais?»

– Lai dzīvo pirmais pilots! – nobļauj fordā un iedunkā pie stūres sēdošo.

Saimniece pieiet pie blakus sēdošā un parāda, lai vācas. Tas ir tas pats baltmatainais ciniķis. Viņš to nedomā darīt, gvelž kaut kādas muļķības. Bet «pirmais pilots», kas diendienā pa desmit stundām cilā «Husqvarn» zāģi, šo stūrgalvi izgrūž no mašīnas kā no skolas beņķa. Jaunais saimnieks, ierausies otras mašīnas aizmugurē, jau loka alus pudeli. Līdz ar saules rietu mašīnas aizlīgo no pagalma.

Uz kurieni tad dodas šis bīstamais, dabai nedraudzīgais «operatīvais savienojums»? Uz 25 kilometrus attāliem ezeriem.

Kādēļ jaunai, precētai sievietei jāiesaistās šajos nakts pasākumos? Sava vīra mīkstčaulības un gribas trūkuma dēļ. Fermu ar 16 slaucamām govīm un vakara slaukšanu viņa atstāja vīra vecāku ziņā, jo viņi taču tādu dēlu izaudzinājuši, kas lokās līdzi saviem klases un skolasbiedriem. Un galvenais, ka pēc kāzām jau pāris gadu pagājuši.

Sieviete uzraudzīs, bremzēs, neļaus darīt muļķības deviņiem vīriešiem un jaunekļiem. Diemžēl ir no kā sargāt: vairāki lieli ezeri ar saliņām, nakts ugunskuri, dzeršana, murdi, tīkli, ātrā braukšana. Nav tik sen, kad viens līdzīgās izpriecās noslīka. Nav nekādas garantijas, ka tas nenotiek ari šonakt. Ātrā braukšana pa kalnainiem, līkumainiem ceļiem un lielceļiem, mašīnu sišana – tas viss piemīt viņas skolasbiedriem. Jaunai sievietei trūkst zināšanu un argumentu, lai tiktu galā ar vīra paziņām, jo viņa taču ari tikai mācījusies vietējā skolā. Morāli situācija ir ļoti nevienlīdzīga. Bet citur nav pat šādas rosmes, izņemot totāli nodzērušos bijušos kolhoz-sovhozniekus un pensionārus.

Sieviete un viņas svars

Sievietes svara galvenie regulētāji ir karote un vīrieši. Karote ir cilvēces visbriesmīgākais pašiznīcināšanas ierocis. No tās krituši un krīt daudz vairāk nekā no šķēpa. Karote regulē uzkrājumus. Jebkuri uzkrājumi ir nauda vai kādreiz bijusi nauda. Naudai ir daudz universālu īpašību un viena galvenā virzība. Proti, naudiņa iet pie naudas un līdz ar to krājumiņi pie uzkrājumiem, tauciņi pie taukiem.

Apskatīsim standarta situāciju. Strādīga, godīga, izglītota, labi situēta, pārtikusi sieviete no privātfirmas, bankas, juridiskās konsultācijas pusdieno savas pilsētas centrā ierastā kafejnīcā, picērijā jeb ēdnīcā – bārā. Savā darbā viņa zina, kādos rēķinos un failos novirzīt ciparus, maksājumus, to summas, kādus pantus un punktus piemērot, lai lietas virzītu uz priekšu. Sēstoties pie pusdienu galda, gan vairs tik gludi neiet. Otrā ēdiena šķīvis ar kalnu, jo privātkafejnīca savu marku tur un visa pilsēta zina, ka šeit vienmēr porcijas lielas. Kalns pats par sevi vēl nav nekas. Bet, ja tas ir no gaļas un, galvenais, no tradicionālām kartupeļu frī skaidiņām vai miltainiem bumbuļiem, tad organismam atkal priekšā stāv grūts darbs. Bet viņš taču ir labi uzvedies un tādu kārtējo pārbaudi nav pelnījis. Mums nevienam tādas, mūsuprāt, nevajadzīgas pārbaudes nepatīk.

Lai pārstrādātu šķīvja saturu, organismam vienlaikus jāizstrādā savstarpēji iznīcinošas, neitralizējošas vielas – skābe un sārms. Tātad organisms nevajadzīgi pārpūlas, nodilst un priekšlaikus noveco. Ari pašsajūta nav no izcilākām. Ja pēc gaļas ēdiena uzdzer virsū kafiju, tad pa tiešo tiek atvērts ceļš uz tau-

ku noliktavām un glabātavām. Kafija pārtrauc tikko uzņemto taukvielu sadalīšanu, sadedzināšanu un nosūta tās uz glabātavām.

Kur izeja? Dzert kafiju pusstundu pirms vai vismaz divas stundas pēc sātīgām ēdienreizēm. Zīmīgi, ka darbavietās, kur pastāvīgi tur ieslēgtus kafijas automātus, sievietes ir slaidākas. Saprātīgas sievietes iedzers kafiju, sulu vai minerālūdeni tik, cik vajag pirms pusdienām, neko neuzdzers otriem ēdieniem un salātiem un nejauks gaļas ēdienus ar saldumiem. Līdz ar to viņas pēc ēdienreizēm būs mundrākas, dzert pēc tam negribēsies un viņām nekādi tauki neuzkrāsies, jo, puslīdz pareizi ēdot, viss sadalās, sadeg, pāriet enerģijā.

Nelielais vai pat mērenais liekais svars ir normāla parādība mūsu klimatā ar dažādiem gadalaikiem, gaisa temperatūru, fizisko un seksuālo aktivitāšu svārstībām. Galvenais faktors – pašsajūta un enerģijas pietiekamība.

Ja sieviete mierīgi var turēt nelielu 45-65°C karstumu mitrā pirtī, tad viņas svaru vienmēr iespējams samazināt. Kalendārā mēnesī ar dilstošu Mēnesi un pareizi izvēlētās dienās visi netīrumi un nogulsnes, sārņi un tauki viegli brūk, šķīst un kūst. Neliela temperatūra un tvaiki, dabiskas sārmainas zāļu tējas un kādas 4-5 stundas tādas pirts režīmā ar dažādām aktivitātēm un nelielām atpūtām pirmajā reizē aiznesīs kādus divus kilogramus dzīvsvara. Protams, mēneša laikā uzņems kilogramu un atkal nometīs kādus 1,8 kg, tad uzņems kādus 0,8 kg un nometīs 1,5 kg utt. atkarībā no pašsajūtas, apstākļiem un iespējām. Un tādā dabiskā atspoles režīmā bez badošanās un sevis mocīšanas sievietes var tikt pie labākas veselības, attīrīta organisma, pie mazākas ēstgribas, pie patīkama slaiduma un nepieciešamības šo to nomainīt garderobē.

Ar tādām ārēji necilām metodēm, kad pēc rezultāta netiecas uzreiz, Latvijā nozustu desmitiem tonnu miesu. Pats svarīgākais šeit ir blakusefekts – ķermeņa pakāpeniska atskābēšana un attīrīšana.

Protams, arī vīrieši atbildīgi par sievietes svaru. Ja sieviete droši un pareizi pievienojusies Jaņ sistēmai, tad viņa var daudz ko atļauties, jo viss tiks nodedzināts. Ja stipri korpulentām sievietēm būtu bijusi tāda vīriešu pieejamība kā izklaides industrijas pārstāvēm, tad viņas arī būtu ne mazāk figūrīgas kā slavenības.

Nost ar Bārbijas imidžu

20.-30. gados Eiropa aizrāvās ar politiku, ar pasaules lāpīšanas un pārtaisīšanas problēmām, ar nacionālsociālismu un nacionālkomunismu. Bet ASV masveidā aizrāvās ar sevis izzināšanu, ar psihoanalīzi. Un šeit bija savs revolucionārs – doktors Zigmunds Freids. Kur doktors Freids, tur dvēseles slēptie labirinti un zemapziņas seksuālie strāvojumi.

1927. gada sirreālisti un freidisti noorganizēja konferenci, veltītu seksam. Tur arī dzima termins «sex appeal» – seksuālā pievilcība. Freids, psihoanalīze un konference nobruģēja erotikai ceļu uz literatūru, teātri un ikdienas dzīvi. Svarīgs konferences atribūts bija automobilis kā pārvietojamā viesnīca un gulta. Tāpēc bija vajadzīgs jauns sievietes ideāls, kuru varētu viegli un parocīgi pārvietot un izguldīt jaunpasludinātās viesnīcās. Tāda ir tieva, slaida, iedegusi, bez krūtīm, bez gūžām. Modē nāca arī jauna masveida aizraušanās – sports. Un slaidas kājas, meitenīgas figūras.

60. gados demokrātija, narkomānija, nikotīns un homoseksuālisms izlīdzināja sieviešu un vīriešu figūras. Daudzos pasaules modes namos un galvenos virzienos saimniekoja homoseksuālisti. Līdz ar to mode maksimāli centās nonivelēt dzimumu atšķirības. Tika iedibināts slaiduma un novājēšanas terora kults. Mazliet vēlāk visi aizrāvās ar Bārbijas tēlu.

Tagad Vācijā ir novājēšanas sindroma centrs cīņai pret novājēšanu. Turpinās nežēlīgs modes spiediens un Bārbijas imidža presings uz sievietēm, sevišķi pusaudzēm un mazām meitenītēm.

Atteikšanās no ēdiena, no ēšanas izraisa distrofiju un bulēmiju. Bulēmija saistās ar organisma vispārēju psihisku saslimšanu. 85% gadījumu tas notiek ar sievietēm. Slimība sākas pubertātes periodā. Tikai pēc oficiāliem datiem vien Vācijā ir 300 000 tādu slimnieku.

Kas to veicina un kā tas notiek? Sievietes un jo sevišķi meitenes un pavisam mazas meitenītes sāk estetizēt un dievināt vīrieša figūras tēlu – ģeometriski plakanu figūru. Pēkšņi visur tiek atrastas tauku pikas un piciņas. Jebkurš apaļumiņš tiek vērtēts kā ķermeņa defekts, kā traģēdija. Tā ir bērnu un pusaudžu nenoturīgās psihes filozofija. To pastiprina vienaudžu replikas un kinofilmās redzētais. Ja to neaptur, tas kļūst par dzīves kredo.

Pusaudžu vecumā tas nāk no zemapziņas. Ir kā sauciens pēc palīdzības, pēc maiguma. Tādēļ bulēmija ir kā narkomānija un to grūti ārstēt. Slimniecēm nepieciešams iedvest, ka viņas ir vajadzīgas un ka viņas mīl tieši tādas, kādas viņas ir. Nevis bezformīgi novājējušas.

Taizemē, piemēram, mežu bagātības, mežu izstrāde, kokmateriālu eksports un sieviešu pakalpojumi ir radījuši vidējo turīgo slāni. Naivie varētu domāt, ka bagātie vīrieši no visas pasaules brauc pie Taizemes sievietēm viņu slaiduma vai apaļumu dēļ. Lido un brauc baudīt gan iedzimto, gan izkopto un harmoniski pastiprināto vietējo sieviešu daudzpusīgo juteklību un brīnumaino erotiku. Slaidumam un Bārbijas tipa figūrām nav nozīmes. Arī mūsu apstākļos mūsu sievietēm slaidums nekādi nevar būt dominējošs faktors. Viens no seksa revolūcijas lozungiem skan: baidies no impotentiem vīriešiem, frigīdām sievietēm, debiliem bērniem. Sadzīvē vārds baidies nozīmē – mūc. Tādēļ praktiskā dzīvē un mūsu klimatiskajos apstākļos tas viss jāpavērš un metodoloģiski jānoformē citā plāksnē. Proti, netiekties pēc slimīga slaiduma, bet gan izkopt labu juteklību. Tas ir un būs resurss. Tiesa, tīņiem un jaunatnei līdz 20 gadiem gandrīz visu izšķir ārējās formas, viņiem patīk ārišķības un pārmērības. Bet tas ir pārejoši. Visas pārmērības vairo un pastiprina modes untumi. Cenšanās atdarināt un līdzināties modelēm ļoti daudzas sievietes Rietumeiropā novedušas slimnīcās un hospitāļos, nervu ārstēšanas pansionātos. Tādēļ jāsaka:

– nost ar izģindušiem, cērmainiem manekenu tēliem!
– nost ar homoseksuāla tipa plakanām sieviešu figūrām!
– nost ar nedabiskām, kaulainām, pusaudzīgām sieviešu reklāmām!

«Sex appeal» veido trīs galvenie faktori: fizioloģija vai juteklība kā bioloģisko lauku izpausme, ārējās formas, verbālais noformējums. Galvenais ir pirmais faktors. Pārējie tikai tā pasniegšanas veidi, kas nebūt nav mazsvarīgi.

Nekādi nedrīkst aizmirst, ka demokrātiskas un atvērtas sabiedrības apstākļos vienmēr un visur jārada kvalitāte un piedāvājums, tieši un netieši jāstimulē pieprasījums un jāprot izcelt, attīstīt, noformēt un pasniegt to, ko vēlies parādīt citiem. Savukārt masu kultūra, reklāma un saziņas līdzekļi visus šos faktorus un apstākļus var daudzkārt pastiprināt un vairot efektivitāti. Tādēļ vienai sievietei piekritēju ir dučiem un citai viņu ļoti trūkst. Bet visam pāri stāv bioenerģētiskie lauki, kas nosaka juteklību. Tikai tie vēl nav uzmērīti, klasificēti un reģistrēti. Tādēļ joprojām jūsmo par mīlestību no pirmā acu uzmetiena, par šoku, tirpām un nevaldāmiem uzbudinājumiem no pirmā pieskāriena, šausminās par ārēji un sociāli neiederīgām sievietēm un sievām solīdiem un augsti situētiem vīriešiem un aizmirst par visapkārt mums esošām neredzamām enerģijām, to saplūdēm, vibrācijām, rezonansēm.

Gundega Tentere par latviešu sievietēm teic: mūsu sievietēs ir vairāk mīlestības nekā juteklības, vairāk naivuma nekā pieredzes.

Savukārt Eiropā tiek atzītas un pieprasītas sievietes ar šādām īpašībām:

– juteklīgas, atraisītas un rūdīti pieredzējušas,
– savdabīgas ar īpatnu skaistumu, pievilcību,
– mainīgas no naivi bērnišķīgām līdz seksuāli uzbudinošām,
– savienojošas šķīstību ar kaitinošu izaicinājumu,
– pratējas savērpt intrigu un, ja vajag, izklīdināt to vai radīt skandālu un mācēt no tā iegūt dividendes.

Droši var teikt: ar tādām skolotājām skolā garlaicīgi nebūs. Minētās īpašības raksturo emancipētas sievietes. Tādām pieder iniciatīva ģimenes dibināšanā. Somijā, piemēram, sieviete var bildināt vīrieti, pie tam bieži tas notiek diezgan ultimatīvā veidā. Viss atkarīgs no sievietes sabiedriskā statusa, ienākumiem, no pirmās iniciatīvas izraisīšanas. Somijā ir deju zāles, kur abas puses uzlūdz vienādi. Tādas tagad rodas visās Somijas pilsētās. Nedejotājus ar varu izstumj zāles vidū vai ārā no zāles.

Kad pirms trim gadiem Somija iestājās Eiropas Savienībā, sadzīve sāka stingri mainīties. Viņi saprata, ka ziemeļnieku temperamentam bieži trūkst tempa rīcībā, reakcijā, atbildēs un izdarībās. Tas vairāk jūtams vīriešiem. Tādēļ, lai uzlabotu kopējo ainu, lietderīgi izmantot sieviešu iniciatīvu.

Latvijā jādara tas pats un jāiet vēl tālāk. Lauku vai mazpilsētas ballē sašņabotiem, pļundurīgiem, zālītes iešņaukušiem jaunekļiem joprojām ir prioritāte partneres izvēlē un dejas uzsākšanā.

Tas ir sūnu ciems! Šodien un no šodienas lai dzīvo paritāte! Jaunatnei deju zālēs un ballītēs – tikai paritāti un vienlīdzību. No kurienes tās komunikatīvās lai rodas? Kas pildīs Eiropas prasības? Deju orķestru vadītāji un izklaides pasākumu organizētāji! Iedibiniet vienādas tiesības savos deju vakaros!

Jaunatne un tīņi! Sekojiet tikai tādiem ansambļiem, piedalieties tikai tādos pasākumos, kur tiek pasludināta paritāte.

Sievietes mazina bīstamību

Mēs zūdam, zudīsim, nozudīsim. Klusi, miermīlīgi, civilizēti. Neviens pret to neiebildīs, tāpat kā neviens neiebilst pret klusu, miermīlīgu novecošanu. Pasaulē taču dzimstība visumā ir normāla un pat virs normas. Un melnādainam ANO ģenerālsekretāram zemā dzimstība kādā pasaules nostūrī drīzāk ir pozitīvi iepriecinošs fakts, jo pārapdzīvotības problēmas Āzijas dienvidos agri vai vēlu būs jārisina kopīgi. Pat Krievzemei šodien liek saprast, ka ļoti zemais dzimstības līmenis tajā nav nekāda vērā ņemama problēma, jo globālos mērogos cilvēce sevi atražo.

Paskatīsimies uz skaitļiem par Latvijas iedzīvotāju daudzumu.

1991.g. – 2,7 milj.
1997.g. – 2,5 milj.
2015.g. – 2,14 milj. (pēc ES prognozēm)
2050.g. – 1,44 milj. (pēc interpolācijas)

Tas ir finišs. Viss. Cauri. Būsim pie prūšiem, kuršiem. Vēl atlikušie un no tiem mobilākie tāpat kā 13. gadsimtā varēs saplūst ar lietuviešiem.

1997. gada augustā Maskavā notika XI starptautiskais juridiskās antropoloģijas kongress. Tas bija veltīts mazo tautu izdzīvošanas problēmām. Piedalījās zinātnieki juristi no Austrijas, Holandes, Zviedrijas, Kanādas, ASV, DĀR, Grieķijas, Namībijas un Čīles. Kongresa dalībnieki izdarīja svarīgus, satraucošus secinājumus.

1. XXI gadsimts var kļūt par mazo tautu pilnīgas asimilācijas gadsimtu ar viņu valodas un tradicionālās kultūras izzušanu.
2. XXI gadsimtā pasaules tautas ļoti sajauksies un tādēļ ļoti svarīga būs sievietes loma.
3. Rēķins bankā kļūst ne tikai par globālo, bet ari par nacionālo simbolu.
4. Lai mazās tautas izdzīvotu, jāpieņem likumi ar atkāpēm no formāli deklarētiem vispārējiem vienlīdzības un demokrātijas principiem.
5. Mazām tautām jāmaina sava uzvedība un daļēji ari dzīvesveids, lai iekļautos industriāli informatīvā civilizācijā.

Mums jāizprot, kādēļ zinātnieki no visas pasaules piešķir tādu lielu un svarīgu lomu mazo tautu un tautību sievietēm.

Tādēļ, ka ekstremālās situācijās, krīzes stāvokļos tautu var glābt tieši sievietes. Šeit ir liela nevienlīdzība starp sievietēm un vīriešiem, jo pēdējie pārspēka gadījumā daudz neko nevar saglābt.

Senajā Krievzemē, Eiropas ziemeļdaļā, pirms kristietības ieviešanas ļaudis dzīvoja pēc dabas cikliem un pielūdza dabu. Tādēļ ļoti gaidīts un godāts tika vasaras saulgriežu laiks. Tas bija lielu līksmību un izpriecu periods. Kāzas bija tikai rudeņos un tikai pēc saules aiziešanas dienvidu debess puslodē.

Bērnus gaidīja dzimstam ziemas beigās, agrā pavasari. Katra sieviete tad bija vērā ņemama darbaspēka vienība. Pirms vasaras darbu sākuma viņai bija jāatkopjas no dzemdībām. Tādēļ dzemdības nekādi nevarēja būt vasarā vai rudenī.

Ticēja, ka bērni jāieņem līdz vasaras saulgriežiem, jo tikai tad viņi mantos dabas spēku, plaukumu un vecāku veselību. Tādēļ līdz saulgriežiem pagāniskā jaunatne līksmojās un mīlējās uz nebēdu. Sevišķi bija jācenšas meitām precību gados. Vislielākais negods bija bezbērnu laulība, tukša kopdzīve. No vecumdienām bez bērniem un mazbērniem ļoti baidījās, jo tas nozīmēja badu, negodu un pat izraidīšanu no kopienas. Tādēļ par sievām rudeņos ņēma tikai apaļīgās, mātes gaidās esošās meičas. Reti kurš kopienas vīrietis uzdrošinājās riskēt ar savām vecumdienām. Kāzās bija plaši rituāli, kur sumināja dabas auglību un dāsnumu un atsevišķi izcēla un godināja jaunās sievas auglību.

Tā sevi glabāja, sargāja un vairoja mūsu kaimiņtauta. Kristietība visu pārveidoja, ieviesa grēka un grēksūdzes institūtu, atraidīja un pazemoja ārlaulības bērnus un sievietes par ārlaulību sakariem. No tiem laikiem Eiropa mūs bieži nesaprot.

Kur meklēt vienlīdzību

Jāmeklē taisnīgā nevienlīdzībā. Jāaiziet līdz tādam attīstības līmenim un norisēm ikdienā, ka paliek tikai taisnīgas nevienlīdzības elementi. Tas nozīmē, ka jāizskauž patriarhālisms. Rietumos sieviešu kustības joprojām cīnās pret patriarhālās sabiedrības normām ģimenē un dzimumu attiecībās. Tās ir šādas, bet, manuprāt, visur ir ari tādas sievietes, kuras apmierina tieši šīs paražas, kārtība un uzskati. Un:

– sievietēm ir stingri noteikta vieta mājā un sabiedrībā;
– sievietes slepeni, netieši, aizklāti valda vai cenšas valdīt pār vīriešiem, un tas viņas apmierina;
– sievietes dievina varu un spēku, pielūdz un pakļaujas tam;
– sievietes uzdevums radīt mājās un ģimenē garīgumu;
– ja ir kādi trūkumi, tad tie tiek piedēvēti sievietēm un uzskatīts, ka tie nāk no sievietēm;
– viss cienījamais un apbrīna vērtais tiek piedēvēts vīriešiem, dēliem, tēviem;
– sieviete nes grēku mājā, vīrietis nes grēku projām no mājām.

Sievietes teiks, tā ir Āzija, Austrumi, aziātisms un tas Latviju neskar. Lai tā būtu vienmēr.

Ir tomēr lietas un vietas, kur vīrietis vienmēr var aiziet priekšā sievietei, kur nevar iedibināt vienlīdzību.

Vīrietis vienmēr apsteigs sievieti ekstrēmos apstākļos. Piemēram, cietumā. Cietumnieki bija Nobela prēmijas laureāts Josifs Brodskis, Aleksandrs Solžeņicins, Nelsons Mandela, Vaclavs Havels. J. Brodskis izteicās, ka pašu labāko uzrakstījis cietumā. A. Solžeņicins - bez komentāriem. N. Mandela ieslodzījumos pavadīja 26 gadus un pa to laiku pabeidza 4 universitātes. Šeit ir liela nevienlīdzība, jo sievietes abas «X» tipa hromosomas neļauj aizmirst realitāti kopumā un līdz ar to dažādos līmeņos abstrahēties no cietuma kameras. Tas liecina, ka sieviete ir daudz organiskāka par vīrieti.

Kliedziens pēc vienlīdzības seksā ir kā blējiens pēc lietus Sahārā. Mihails Žvaņeckis nesen no skatuves vēlreiz visus pārliecināja ar aforistisko dzīves patiesību «Viena neveikla kustība, un tu – tēvs.» Neviens vīrietis negrasās noprotestēt šādas pašsaprotamas lietas. Tādēļ skaļi visiem un visur jāpasaka, ka par traģēdijām, ko sauc par abortiem, pirmā līmeņa atbildība pilnīgi gulstas uz direktīvo «Y» hromosomu. Ir grūti vainot ligzdu par to, ka tajā tiek iedēta ola.

Jo maigāka un seksuālāka sieviete, jo mazāk seksā viņa var ietekmēt vīrieti. Šeit nav nekādas vienlīdzības. Kad vīrietis bez bremžu sajūtas ierausās jaunā, spēcīgā mašīnā, viņš to apdauza, sasit. Un nevienam nenāk prātā vainot mašīnu, ka tā ir ellišķīgi spēcīga un pati ievilka stabā. Tāpat arī seksā: pirmā līmeņa vaininieki abortā – tikai vīrieši. Kas otrā līmenī – jāskatās konkrēti un rūpīgi. Materiālie un sadzīves apstākļi, valsts politika, sabiedrības nostāja – tie visi ir diktējošie faktori.

Lai kādi tie būtu, bet vīrieša atbildība otrā līmenī par abortu, vienalga, laulībā jeb ārlaulībā, nav mazāka par sievietes atbildību. Vīrietim jāuzņemas aktīva atražotajā loma. Tas nozīmē, ka nevēlamo nedrīkst bioloģiski producēt. Producēto nedrīkst abortēt. Kā labad? Sievietes labad, ģimenes auras labad. Tātad Latvijas labad neproducēt, neabortēt dzīvības – tā ir viena lieta. Tiesa, tas izlīdzina seksu un dod sievietēm zināmu vienlīdzības izjūtu, jo tiek respektēta un saudzēta sievietes fizioloģija. Bet tas šodien ir par maz, tas nevirza uz priekšu Latviju. Šodien jebkurš bērns laulībā vai ārlaulībā, superagrais vai supervēlais jākvalificē kā Resurss, kā tautas atražošana.

Kādi vairs var būt sabiedriskie nosodījumi, ja nepieciešama visaptveroša un paplašināta atražošana. Tā valstī sākas tikai tad, kad katram pārim ir vairāk nekā divi bērni.

Jāņem vērā, ka daudzām sievietēm ir un būs Dieva jeb Kannas liegums dzimtas turpinājumam, kas nāk no šodienas uzvedības un pagātnes rēķiniem par iepriekšējo paaudžu sadarīto. Šodien Latvijai visbīstamākais faktors ir bezbērnu laulības, bezbērnu sievietes. Ja būs viens bērns ģimenē, varbūt līdz valsts simtgadei kaut kā novilksim. Ja būs divi – vēl vienu paaudzi, t.i., gadus divdesmit pēc simtgades pavilksim un arī izšķīdīsim virtuālā sabiedrībā bez robežām un ierobežojumiem. Tikai trīs un vēl vairāk bērnu ģimenes varēs saglābt, saturēt Latviju. Laulības varbūt nav obligātas, bet veselīgām sievietēm bērni no veselīgiem, attīstītiem un enerģiski nepiesārņotiem vīriešiem – obligāti. Šeit vajadzīgas valsts programmas un jauna ideoloģija. Mēs visi esam ar kūkumiem. Kūkumveidojošie faktori ir aizsprosts jaunai enerģijai un jaunām gara vērtībām, šķērslis jaunām garīgām praksēm un struktūrām. Bet tas ir kā priekšnoteikums pārejai uz 6.rasi.

Paplašinātā atražošana un ar tām saistītās valsts programmas var dot iespēju un tām jādod iespējas reabilitēt vīrieti postkomunisma telpā. Seksuāla nevienlīdzība un vīriešu mazatbildība, kas pārvēršas un materializējas abortos, metodoloģiski jānoformē paplašinātā cilvēku dzimšanā. Tas nozīmē vīrie-

šiem dot iespējas aprūpēt un apgādāt savus bērnus, savas sievas un sievietes bērnus neatkarīgi no tā, tie ir no laulības, ārlaulības, civillaulības vai visām vienlaikus. Katram vīrietim tagad jālūdz parādīt savus bērnus un viņu veselība un izglītība.

Un, paldies Dievam, mūsu valstī vēl ir zeme, daudz, daudz brīvas zemes, kas var pabarot gan esošos, gan vēl nedzimušos bērnus. Vajadzīgs tikai intelekts un valsts programmas un apakšprogrammas vai šodienas izteiksmē reģionālas programmas «Katram cilvēkam». Tiesa, tas nav izcils līmenis. Bet vēsturiskie un ekonomiskie parādi ir jākārto. Attīstītās tautas to darīja, tikai viņām toreiz bija vieglāk, jo visas bija puslīdz vienādās izejas pozīcijās. Minētais līmenis saucas «Mēs mākam tik, cik mākam» un tādēļ ir saprotams un tuvs tautai. Bet tas ari ir solītis vai pakāpiens, bez kura neiztikt, jo bez cilvēkiem globālisms mūs noslaucīs un nolaizīs no starpcivilizāciju *landšaftes*.

VIII nodaļa

Modernie ismi

Globālisms

Kas mūs gaida? Jauna pasaules kārtība vai nekārtība? Kārtība taču ir tikai viens no visaptverošā haosa paveidiem. Gaida visaptveroša, visus iesaistoša, mirklī uz piedāvājumu un pieprasījumu reaģējoša, uz politiskiem skandāliem, demisijām un biržu spekulācijām atsaucīga kārtība, radot paniku visos iespējamos finansu tirgos ar tai sekojošiem graujošiem krahiem.

Kas stāv aiz globālisma vai kam tas ir izdevīgs? Ne jau kādiem sīkmaņiem un individuālistiem, bet gan lieliem grupējumiem un blokiem. Ārpus tiem stāvošiem būs jāspēlē pēc priekšā noliktām notīm, un var gadīties, ka vispār pie stabules nelaiž. Tie automātiski, t.i., stāvot uz vietas, slīdēs atpakaļ.

Uz kurieni? Uz feodālismu, uz naturālas dzīves idilli vai idiotismu. Šodien un rit pase vēl būs pamatdokuments. Parīt to jau nevajadzēs. Pietiks ar kredītkarti. Ar pietiekamu rēķinu.

Teritoriju nozīme noplaks, kļūs maznozīmīga, eksnozīmīga. Robežas saglabāsies tikai starp lieliem globāliem blokiem vai reģioniem. Piemēram: Ķīna – Eiropa.

Jo attīstītāka Eiropas valsts, jo mazāka nozīme teritorijai. Lai būtu skaidrāks priekšstats, iedomājieties, ka pēc otrā pasaules kara PSRS būtu Japānai uzspiedusi sociālismu. Kāda tad izskatītos Japāna? Šķiet, daudz neatšķirtos no četrām Staļina aneksētām Kuriļu salām.

Globalizācijas izpratnei tiešs piemērs no vēstures. Ritēja 1971. gads. Bija aizvadīta ļoti veiksmīga 1966. – 1970. gada piecgade. Naftas un gāzes dolāri pavēra ceļu PSRS ietekmei pasaulē. Maskava arvien biežāk sāka operēt ar starptautiska mēroga kategorijām. Rietumi bija uztraukti un nezināja, ko darīt, kā reaģēt. ASV vēl bija aizņemta ar Vjetnamu un jo sevišķi ar Tuviem Austrumiem.

Beidzās 1971. gads ar lielu eiforiju zivjrūpniecības nozarē. PSRS, ieskaitot Latvijas PSR, pirmo reizi ierindojās pirmajā vietā pasaulē zivju nozvejā. Tas bija apogejas laiks oficiālai padomju rūpnieciskās zvejas teorijai par zivju krājumu neizsmeļamību Pasaules okeānā. Zivjrūpniecībā un tās zinātniskās un mācību iestādēs valdīja pacilātība, patriotisms un lepnums. Vārdu «kaifs» tad vēl nelietoja. Noskaņojums bija apmēram tāds, kā šodien Latvijas transporta un tranzītbiznesā par Krievzemes bagātību neizmeļamību, bezgalību un mūžam plūstamību caur Latviju. Tāpat kā oficiālā valsts ideoloģija par Latvijas mežu neizzāģējamību, neizcērtamību. Katra eiforija un kaifs ātri vai vēlu beidzas. Vismaz līdz šim cilvēces praksē tā bijis. Pašiem kaifa sludinātājiem vai nu tiek cirstas galvas, vai ari demokrātijas apstākļos lūdz piedošanu, ka vairāk tā nedarīs, jo esot bijuši spiesti bazūnēt pēc valdošo partiju un to ideoloģijas pieprasījuma un nostādnēm. Tieši tāpat, kā ar stāšanos PSKP rindās un biedros un tās ideoloģijas sludināšanu.

Paskatīsimies, no kurienes nāk globālisms. Pirms gadsimta ceturkšņa globālismu pasaulei sāka «velt» virsū Padomju Savienība. Šķiet, aizsākās ar Brežņeva runu 30.12.1972.

Kāds atcerēsies, ka 1972. gada 30.decembri tiešā pārraidē no pīkst. 9.55 līdz 15.00 sakarā ar 50. gadadienu kopš PSRS dibināšanas runāja Leonīds Iļjičs. Bija stingra direktīva: iestāžu un kolektīvu vadītājiem nodrošināt saviem darbiniekiem iespēju pa radio un TV sekot tiešai pārraidei no Kremļa. Pat

koridoros, hallēs un foajē tika uzstādīti papildu televizori. Par sliktu nenāca. Vīrieši to dienu noslaistījās, sievietes gatavojās Jaungada svinībām.

Brežņevs sāka gandrīz vai no dekabristiem un beidza runu ar to, ka tagad PSRS risina globālas problēmas, ka PSKP politiskai un ekonomiskai darbībai ir globāls raksturs. Un zivjrūpniecībā uz to, protams, aktīvi atsaucās, jo tā taču kopā ar raķetēm un baletu tagad bija visai planētai priekšā. Parādījās tādi jēdzieni kā optimālie globālie grafiki zivju produkcijas izvešanai no visām zvejas vietām Pasaules okeānā, peļņas pieaugums sakarā ar nozvejas globalizēšanu un, tās efektīvu koordināciju Pasaules okeānā un varbūt vēl arī citi.

1971.–1972. gada ziema bija līdzīga toreiz valdošai eiforijai, proti, supermaiga. Rīgā vispār sniegs neuzkrita. Varbūt Latgalē tika manīts. Ietaupījās kurināmais, kaut gan tāpat karsto cauruļu un radiatoru dēļ logus turēja vaļā no apkures sezonas sākuma līdz beigām.

Tikpat maiga bija Baltijas jūra. Vētru nebija. Kolhoznieki zvejoja visu ziemu, ka putēja vien. Pat vētrainā Ziemeļjūra bija mierīga. Latvijas ostās pierakstītie «melnie prinči» – vidējie zvejas traleri un ari lielie saldētājtraleri vilka stabilus pikšas un makreles lomus. 1972. gads zvejniekiem bija iesācies labs. PSRS zivjrūpniecības flote 70.gadu sākumā bija kļuvusi par globālu faktoru. Kuģubūves rūpnīcām Austrumvācijā un Polijas Tautas Republikā pasūtījumi no Padomju Savienības bija 8-10 gadus uz priekšu. Pasaules okeāns, tāpat kā viss pārējais, bija divu sistēmu cīņas arēna. Un vispirms jau diplomātijas līmenī.

70. gadu sākums – tas bija arī Henrija Kisindžera laiks. 1972. gadā viņš ar savu atspoles diplomātiju neitralizēja Padomju Savienību no Tuvo Austrumu politikas risināšanas. Tas bija ASV diplomātijas varens panākums. Vēl pēc četriem gadiem stipri tika reducēts un pat vietām neitralizēts PSRS globālisms pasaules zvejniecībā. Amerikāņi nikni cīnījās pret šādu parādību, pret šādu pasaules kārtību. Cīnījās ar visiem diplomātijas un saviem ietekmes līdzekļiem. Pret PSRS zvejniecības globalizāciju Pasaules okeānā ASV vērsās ar saviem galveniem kalibriem. Prezidenti Džeralds Fords un Džimijs Kārters, valsts sekretārs Henrijs Kisindžers un ASV prezidenta palīgs Nacionālās drošības jautājumos Zbigņevs Bežinskis.

Jebkuras valsts globālisms okeāna zvejā tika atzīts un pasludināts kā citu valstu tiešie un netiešie zaudējumi. Ja ASV kā pasaules lielvalstij nebija okeāna ekspedīcijas zvejas flotes un tā nezvejoja citu valstu piekrastēs un šelfu ūdeņos, tad pēc šīs loģikas arī otrai pasaules lielvalstij – PSRS – to darīt nepienācās, lai vienpusēji neizmantotu citu valstu un vispirms jau III pasaules valstu zivju bagātības, kamēr pašām šīm valstīm nav tāda attīstības līmeņa, lai apzvejotu savas piekrastes un jūras šelfus.

ASV diplomātija kopā ar dažādām šīs valsts stimulācijas un veicināšanas darbībām panāca, ka 1976. – 1978. gadā visa pasaule pārgāja uz zivju zvejas zonu ieviešanu 200 jūras jūdžu vai 370 kilometru platumā no savām piekrastēm. Līdz ar to tika dots trieciens PSRS globālismam, apturēta ekspansija Pasaules okeānā. Flotei zuda iespējas globāldarbībai, pazemināja tās darbības efektivitāte un līdz ar to peļņa un ietekmes iespējas.

Tagad visiem kļūst skaidra globālisma būtība. Tas ir ļoti izdevīgs, par to stāv un krīt stiprākie, attīstītākie un politisko piesedzi nodrošinātākie. Vienkārši runājot, globālismu zināmā mērā var salīdzināt ar harēmu.

ASV ir galvenā pasaules lokomotīve, kas velk demokrātijas un tirgus saimniecības vērtību vezumu un cenšas šīs vērtības izplatīt, iesēt visā pasaulē. Tās ir ASV ārpolitikas prioritātes. Un ar šā vezuma vilkšanu Amerika vienlaikus rada un veido tādu starptautiskās sadarbības infrastruktūru un modeli, kas nostiprina ASV globālās līderpozīcijas. Daudzos virzienos tas jau ir noticis. Amerikas masu kultūra un dzīvesveida elementi izplatīti visos kontinentos un tos viegli un labprātīgi pārņem visā pasaulē jaunākā un mobilākā paaudze.

Dominē divi galvenie uzskati par Amerikas globālās ietekmes tendencēm. Pirmais: no Amerikas jābaidās un jābūt ļoti uzmanīgiem un rezervētiem pret visu amerikānisko. Otrais: jāsamierinās ne tikai ar domu, arī ar faktu, ka neviena valsts no bijušās komunistiskā režīma telpas nevar viena pati ar saviem spēkiem izvilkt politisko un ekonomisko reformu smagumu. Ja jau tādām lielām un tehnoloģiskām tautām kā vācieši un japāņi bija ko mācīties no Amerikas un šīs mācības acīm redzami gāja labumā, tad arī postkomunistisko valstu tautām amerikāņu mācībstundas noteikti palīdzēs. Lai arī amerikānisms izraisa dažādas novirzes, domstarpības un strīdus, tomēr tas joprojām paliek maģistrālais attīstības un Rietumu pasaulē iekļaušanās virziens. Bet citām valstīm un tautām acīmredzot jāizvēlas, jāattīsta savi zem un pievedvirzieni.

Kāds jautājums sev jāuzdod katram: kā valsts, kā tauta un atsevišķs cilvēks jūtas globālā ekonomikā? Ēģiptes biznesmenis un Ēģiptes prezidents par savu valsti sniedz šādas atbildes: «Skatoties uz mums no malas, daudzi redz tikai piramīdas, smiltis, kamieļus, teltis. Bet laiki ir mainījušies. Šodienas Ēģipte ir modernās civilizācijas sakausējums. Stabils ekonomiskais pieaugums 5% gadā. Vērtspapīru tirgus pēdējos četros gados izaudzis 20 reižu. Ēģiptē šodien ir jaunas industriālas zonas, augstas tehnoloģijas uzņēmumi un pieczvaigžņu hoteļi. Ēģipte pārliecinoši jūtas globālā ekonomikā, ievēro tās likumus un noteikti cer uz savu daļu tās kopējā uzplaukumā.» («*Za rubežom*», Nr.23-1997)

Cik bīstams globālisms ir Latvijai? Jo vājāka un neattīstītāka ir kāda valsts vai nozare, jo mazāk tām vajadzīgs globālisms. Piemēram, Japāna vēl līdz šim nav līdz galam atvērusies. Kas notiktu, ja tai uzreiz pēc kara vai pat 10 gadus vēlāk sāktu uzspiest globālismu? Būtu divi varianti: vai nu tā aizvērtos un norobežotos pavisam vai arī pieņemtu globālismu. Taču tad tai nebūtu savu vareno TNK, nebūtu Japānas brīnuma. Latvija ir daudz par mazu, lai pieņemtu pirmo variantu.

Globālisms cenšas esošās struktūras atstāt iepriekšējā attīstības līmenī. Jo sevišķi tur, kur ir lieli ierobežojumi, kur ir kvotu sistēma. Globālisms ir zināma pretruna ar pašnodrošinājuma politiku. Tiesa, pašnodrošinājumu var veikt tikai tādas valstis, kur valdība un parlaments nav korumpēti, kur ir pietiekami produktīvā intelekta un kur ir neatkarīgas tiesībsargājošas organizācijas.

Ievērojot pašnodrošinājuma politiku, Latvijai nepieciešams savs vidējas jaudas celulozes un papīra kombināts. No globālisma viedokļa, t.i., operējot ar Skandināvijas un Ziemeļeiropas mērogiem, Latvijā tāds kombināts nav nepieciešams. Zviedrijas un Somijas jau esošās jaudas un to 35 papīrfabrikas un celulozes kombinātos var pietiekami paplašināt jaudas, modernizēt tos, lai pārstrādātu un aprītu visu Baltijas papīrmalku. Ja ņem vērā vides aizsardzības jautājumus un problēmas, tad vēl vairāk viss nosveras globālisma labā.

Ar celulozes kombināta celtniecību viss ir krietni iekavēts. Manuprāt, var formulēt oficiālus iemeslus, kāpēc naudu šādam projektam nevar piešķirt. Vienīgi Nostradamusa solītā Skandināvijas applūšana var visu mainīt.

Filozofijā globālismu sauc par fakta normatīvo spēku. Ar globālismu simts procentus laimēs superkompānijas un bankas. Tādēļ pilnās burās rit dažādi apvienošanās un saplūšanas procesi. Tas vēl vairāk nostiprina globalizāciju.

Eiropā galvenais šķērslis ir Austrumeiropas valstis ar savu atpalicību un klibestībām. Arguments vienkāršs – stiprās vācu markas ieviešana Austrumvācijā radīja kolosālas problēmas. Vēl stiprāka eiro ieviešana nesagatavotās valstīs radīs nepārskatāmus sarežģījumus ar neprognozējamiem scenārijiem.

Globālismu daudzi uzskata par pretīgu parādību. Ekonomikas globalizācija jau cilvēces vēsturē bijusi un konkrēti līdz 1914. gadam. Tieši Eiropā finansu kapitāla spekulāciju un protekcionisma dēļ tad viss sabruka. Ari tagad Eiropā lietas nav spožas – bagātie Ziemeļi, nabadzīgie Dienvidi un, daudzu ekspertuprāt, bezcerīgi atpalikušie Austrumi. Somijā, piemēram, vidējā darba alga ir tieši desmit reižu lielāka nekā Krievijā. Rietumeiropā ļoti bīstama ir piepilsētu enerģija ar savām sodībām: bezdarbu, vardarbību, etniskiem konfliktiem. Secinājumi vienkārši. Bezdarba problēma ir svarīgāka par eirovalūtu.

Globalizācija ir izdevīga lieliem koncerniem un TNK, kas nepārtraukti meklē jaunus noieta tirgus un relatīvi lētāku darbaspēku. To atrod Austrumeiropā.

Francija cenšas un raujas uz ES, jo tajā it kā prot saskatīt savu pagātnes diženumu. Pēc pirmā pasaules kara Francijas vietu ieņēma ASV. Vācijā eiropeisms tagad ieņem tādu pašu vietu kā agrāk nacisms, t.i., tā ir tautas ideja, tautas politika.

Tikko sākās sarunas par eirovalūtu, Vācijas un Francijas lielās bankas un TNK to uzņēma ar sajūsmu. Lielais Vācijas un Francijas eksports iet uz dolāru zonu. Bet dolārs būs stiprāks par eiro. Tā tad visi lielie eksportētāji un tos apkalpojošās bankas no eiro tikai iegūs. Kas būs ar tautu, ar vienkāršiem noguldītājiem, tādi sīkumi lielā politikā nav aktuāli, nav vērā ņemami.

Amerikāņi jau pastiprināti bauda globalizācijas augļus. ASV tagad parādījies jauns ekonomiskais tips: stabils nacionālā kopprodukta 3,6% liels ikgadējs pieaugums, nepārtraukts darba algu, ražošanas apjomu un eksporta pieaugums. Bet galvenais – vienlaikus aug ari dolāra kurss. Agrāk tāds fenomens nebija iespējams. Tagad to nodrošina informācijas tehnoloģijas, ASV ekonomikas, masu kultūras un amerikāniskā dzīvesveida pastiprināta globalizēšana – neatvairāmība. Visām valstīm vajadzīgas jaunākas amerikāņu sakaru, komunikāciju un kompjūtertehnoloģijas. Un visi tās pērk, pat neskatoties uz dolāra kursa paaugstināšanos.

Neviens analītiķis, manuprāt, vēl nav pateicis, un paši amerikāņi, protams, klusē, ka finansu krīzi Dienvidaustrumu Āzijā 1997. gada rudenī zināmā mērā izraisīja arī šis jaunais ASV ekonomikas tips. Visi biržu, banku un finansu spekulanti taču rēķinājās, ka dolāra kurss svārstoties mēdz iet ari uz leju. Šoreiz tas nenotika, un viena nervoza kustība, t.i., darījums, izraisīja paniku, iedarbināja finansu lavīnu, cunami. Un virtuālā vai abstraktā, vai nosacītās naudas sistēma sāka graut ikdienas realitāti.

Liberālisms jeb bīstamu pārmaiņu spīlēs

Man diezgan bieži mēdz jautāt, kā tauta var noiet no vēstures skatuves? Kādām sakritībām jāizveidojas, lai tas notiktu? Maldi vai realitāte, ka komunismu reiz pieņēmusi tauta, var izzust no vēstures reģistriem? Kā var izzust – klusi, nemanāmi vai ar lielu troksni?

Seko iebildes, ka jābūt taču šādas noslīdēs pazīmēm. Vai tad nav?

Vispirms garīguma apsīkums līdz bīstamam noplakumam. Gara trūkums ar rakstura novājināšanos. Tiem seko apātija un vienaldzība, kas pāriet nihilismā. Tālāk fiziska mazspējība un neizdarība. Pēdējo kļūst arvien vairāk, jo pārmaiņu temps augsts. Tas viss izraisa atpalicību, kas ātri var kļūt neatgriezeniska. Tālākais vairs tikai laika jautājums, jo atpalicība kļūst nepārvarama, tauta sarūk, aizplūst.

Uz uzdotiem jautājumiem atbildu ar tik bieži dziedēto izteicienu: «Nav izdevīgi šeit ne strādāt, ne dzīvot, jo nezinām, kas notiks tālāk.» Kādas domas, tādas darbības. Nav izdevīgi strādāt – nestrādā. Nedzīvot nevar, jo tā ir spiesta lieta. Rezultāts – kaut kā dzīvo, kuļas un pavada laiku. Ar to ir krietni par maz. Daudzi pasaulē aiziet priekšā. Liela un regulējoša centra, kas to visu redzētu un pielabotu, nav. Katrs pats sev vai ari viņa ģimene ir lielais centrs.

Latvijā nav uzņēmumu sanācijas vai atveseļošanas prakses. To liberālisms un individuālisms neparedz. Tādēļ privatizācijas prakse noris ar bankrotu. Ja šādas tendences turpināsies, tad ar Latvijas bankrota palīdzību pasaule privatizēs Latviju. Un notiks, var notikt tas pavisam savādāk, nekā zemes privatizācijas pretinieki to iztēlojas. To veiks likumīgi ar konvenciju un vienošanos.

Tauta var bankrotēt ar Rietumu demokrātijas un modernās liberalizācijas metodēm. Sāksim ar naivu jautājumu: pirms otrā pasaules kara Latvijā bija vairāk vai mazāk demokrātijas kā šodien?

Oficiālā atbilde visiem zināma: demokrātijas ir vairāk šodien. Demokrātijas materiālais pamats ir valsts pamatiedzīvotāju masveida īpašumtiesības uz zemi un ražošanas līdzekļiem. Šīs īpašumtiesības rada atbildību par sevi, savu ģimeni, savu apkārtni, Dzimteni un valsti. Patstāvīga, neatkarīga saimniekošana formē tādu pašu psiholoģiju.

Pirms otrā pasaules kara saimniekošana nelielos īpašumos bija lielāks vai mazāks risks. Saprātīgs un pamatots risks ar atbildību. Risks tiek pārvarēts ar saimniekotāju un valsts izsvērtu atbildīgu rīcību un veselīgu tikumību. Bet tie taču ir demokrātijas principi. Tos nevarēja iedibināt bez masveida saimniekošanas. Komunisti to sauca par sīkburžuāzisko stihiju un vērsa pret to savu ideoloģisko diktātu un bruņotu teroru.

Tātad saimniekošanai nepieciešami: politiskie nosacījumi – masveida īpašumtiesības; saimnieciskie nosacījumi – pareiza asinsrite vai konvertējama nauda un pieejami lēti apgrozījuma līdzekļi – kredīti; smadzenēs vai zināšanas, rokas un kājas vai darbarīki un tehnika.

Autoritatīvā Ulmaņa I laikā Latvijas zeme bija noklāta ar ražotājvienībām. Naudas Latvijā kopsummā bija daudz mazāk nekā tagad. Autoritatīvais režīms nepieļāva tās aizplūdi pāri robežām, nepieļāva lielas spekulācijas, zagšanas un šodienas mēroga cūcības. Ar savu saimniecisko un finansiālo darbību šis režīms nepārtraukti un masveidā ģenerēja tautas vidē demokrātijas principus: atbildību, ticību saviem spēkiem, uzticību valstij, veselīgu dzīvesveidu. Šīs īpašības vēl ir saglabājušās šodienas senioros. Manai un jaunākām paaudzēm pat nav izprotams, kā šādu ticību ideāliem un Latvijas valstij senioriem izdevies saglabāt, iznesot cauri diviem okupācijas režīmiem. Ticības, uzticības ir maz, palikusi sēklas tiesa. Tādēļ tā ir svarīgs šodienas valsts celtniecības resurss.

Ulmaņa II laikā lielai demokrātijai ir lieli uzdevumi. Kā jau postkomunisma sākumperiodā, demokrātija vispirms un visur apkalpo lielos, biezos, ļumīgos. Demokrātijas žesti un mājieni nav domāti visiem, bet šo mājienu sekas gan lemts baudīt visiem bez izņēmuma. īstenošanas principi šādi: naudas kredīts – tikai lielkapitālam, lieltirgotājiem, importieriem, tranzītniekiem un konsignāciju noliktavu turētājiem. Pazudušos aizdevumus un kredītus bez vārda runas nodokļos iekšā un visu demokrātiski sadalīt valstī uz galviņām. Visus dzīvokļu īres un komunālo pakalpojumu nemaksātājus, labdabīgos un daudzbērnu ģimenēs ieskaitot – ārā no dzīvokļiem un deportēt uz kaut kādiem mitekļiem. Ideoloģijas

terora nav. Ir naudas totalitārisms, bet tas it kā demokrātiju nemaitā. Bet arī pilnvērtīgas dzīves nav, tikai dzīvības vilkšana.

Naudas totalitārisms gāž gar zemi vispirms sievietes, bērnus, večus. Citās zemēs pret to aizstāvas ar dažādiem buferiem: lēti veikali un noliktavas ar visnepieciešamākiem produktiem, kartītes un taloni šo produktu saņemšanai, valdības un arī reģionu vadības pasūtījums fermeriem graudu, cukurbiešu un dārzeņu audzēšanai šādiem sociāliem buferkrājumiem. Šķiet, arī Ulmaņa I laikā tā bija. Šodienas Latvijā iespējams tikai gadījumā, ja pie varas nāks sociāldemokrāti un sievietes. Tad demokrātija sāks apkalpot ari tos, kas stāv uz zemākām trepītēm un vēl zemāk.

Situācija nav tik smaga, cik bīstama. Pastāv vismaz triju veidu draudi: globālisms, katastrofālās klimata maiņas, pašu muļķība un notiekošā neizpratne.

Neatkarīgi no tā, esi demokrāts vai stagnāts, galējs liberālis vai konservatīvais, ekonomiskās likumsakarības un globālekonomika uz visiem iedarbojas vienādi, un tādēļ uz šīm sakarībām un cēlonībām arī visiem jāorientējas un tās jāievēro, jāpilda. Tiesa, valstī un sabiedrībā vēl vajadzīga noteikta minimāla godīguma summa. Kā enkurs tā palīdz noturēt tautu un valsti civilizācijas viļņos un uzplūdos, paisumos un bēgumos. Ja šādas iekšējas godīguma enerģijas nav, tad ar globalizācijas viļņiem, kurus tagad lielie un varenie globālcentri raida apkārt visai pasaulei, aizskalos prom no Latvijas, visu ātri vien izdrupinās un nodrupinās pašu Latvijas teritoriju. Šai sakarā Robertam Gobziņam jādzied nevis «Kur ir mana lidmašīna?», bet gan «Kur ir mani *parohodi*, kur ir mūsu *ķeplohodi*».

Tās iederēsies šovprivātizācijas noslēguma sireālkoncertā. Tas jāgatavo laikus. Lielie mākslinieki ir lieli tieši ar to, ka jūt, sajūt savu Laiku.

Situācijas bīstamība saistās ar mūsu nokļūšanu sašaurinātas atražošanas spīlēs. Kopējas infrastruktūras sistēmas un tīkli ir efektīvi, sākot tikai ar noteiktu to lietotāju daudzumu. Turpinās noplakt reņģu ēdāju un ēdājiņu skaits laukos. Cits pēc cita izzudīs autobusu maršruti un mazās skolas. Nākamā vilnī, ja turpināsies tāda pati politika, ārpus Rīgas un rajona pilsētām paliks tikai vidusskolas. Cik daudz skolotāju pašlikvidēsies, kā atveseļosies budžets! Tas būs Finansu ministrijas un valdības triumfs.

Dzelzceļa līniju arī izrādīsies par daudz. Mazāk braucēju – lielāki tarifi. Lielāki tarifi – vēl mazāk braucēju. Šeit tiks nošauta vesela kaudze zaķu. Vispirms ekonomija uz auto un dzelzceļa pasažieru pārvadājumiem, uz skolām un skolotājiem, uz rajonu izglītības un dzemdību nodaļām.

Ak, jā. Rajonu taču arī vairs nebūs. Tātad dzemdību nodaļas tikai un vienīgi Rīgā. Citur visas privatizēt ar bankrota metodi.

Amerikānisms

Šo terminu ieviesa pats prezidents Franklins Rūzvelts. Ar to šodien saprotam civilizāciju, kuru amerikānisko pieeju pirms otrā pasaules kara vajadzēja sevišķi izcelt, pasvītrot, jo zemeslodes austrumpuslodē plosījās barbari – komunisti, nacisti, fašisti. Pasaule vēl nebija izslimojusi marksisma un komunisma idejas, tādēļ šos barbarus daudzi toreiz ne tikai aizstāvēja un attaisnoja, pat pielūdza un dievināja. Līdz ar to amerikānisms kā dzīves, izpriecu un domāšanas veids tika pretstatīts totalitārismam. Visskaudrāk šī atšķirība atklājās, totalitārismam sabrūkot. Pašlaik visasāk un visdramatiskāk to izjūt mūsu cilvēki, kuriem jādzīvo teritorijās, kas bija pakļautas totalitārisma balstiem – karabāzēm un armijas garnizoniem.

Mazais liepājniek, dobelniek, vaiņodniek, palūdz skolotāju, lai sameklē Grenlandes karti, jo tev labi jāzina un jāizprot, kas ir amerikānisms. Iedomājies, ka Krievijas flote, aizejot no Liepājas, Krievijas armijas daļas, atstājot Dobeli, Vaiņodi un visas pārējās vietas Latvijā, atstājusi visu vislabākajā kārtībā. Visas saimnieciskās iekārtas strādā, darbojas, cirkulē, apsilda. Pat spuldzes un spuldzītes visur ieskrūvētas un vēl rezervei atstātas. Nekur nekas nav pat mēģināts jaukt nost, izlauzt, nolauzt, līdzi paņemt.

Pa ceļam no skolas tu kopā ar citiem puikām un meitenēm pafantazē, kā izskatītos tavā dzimtā Liepājā, Vaiņodē, Dobelē un citur, ja krievu armija aizejot visu aiz sevis būtu atstājusi vislabākā kārtībā. Padomā un apspried, pastrīdies un atkal padomā. Tavai galviņai jāstrādā, pat ļoti aktīvi un spraigi jāstrādā, bet skolā par tādām lietām nemāca un nekad nav mācīts.

Pa to laiku ģeogrāfijas vai kāda citā aktīvāka skolotāja droši vien būs sameklējusi Eiropas ziemeļrietumu karti ar milzīgo Grenlandes salu. Varbūt pat atvedusi no Rīgas jaunu jaunās Eiropas karti. Viņa tev pastāstīs interesantas lietas par Grenlandi. Ja ne, tad palūdz, lai pastāsta. Pieklājīgi atgādini, jo tev taču jābūt aktīvam.

Kad esi uzklausījis skolotāju, sameklē divas vietas: Grenlandes galvaspilsētu Gothobu un otru pilsētu Senre – Stremfjordu. Lūk, amerikāņiem iesaistoties otrā pasaules karā, ceļā uz Eiropu ievajadzējās pārkraušanas punktu un gaisa karaspēka atbalsta bāzi. Izvēlējās vienu no daudziem neapdzīvotiem Grenlandes fjordiem – Stremfjordu. Tas bija ļoti tālajā 1942. gadā. Nemanot pienāca 1992. gads. Mūri apgāzti, robežas atvērušās, padomju impērija kritusi. Katram ir savas mājas. Gan latviešiem, gan krievu karaspēkam, gan amerikāņu algotiem gaisa karakalpiem no Grenlandes.

Jāsaiņo vien koferi un konteineri. Bet pa aizgājušiem 50 gadiem mežonīgā, ledainā, aiz polārā fjordā izaugusi vesela pilsēta – Senre-Stremfjorda ar modernu ASV karabāzi. Pēc otrā pasaules kara viss, saistītais ar Ameriku un amerikāņiem, nozīmēja labāko, progresīvāko, modernāko. Arī šī karabāze, kurā reizēm bija trīs tūkstoši militāristu. Kur tad vēl viņu ģimenes locekļi. Bet viss aiziet, paiet, izgaist.

Amerikāņi atstāj Grenlandi un pārdod bijušo karabāzi Grenlandes valdībai. Par kādu summu pārdod! Katrs Latvijas puika varētu nopirkt šo karabāzi. Grenlandes valdība samaksāja vienu dolāru! Bet ko saņēma pretī?! Pilsētu ar vislabāko infrastruktūru un vismodernākām komunikācijām visā Grenlandē. Tur bija viss un palika viss. Moderni dzīvokļi, ēdnīcas un bāri ar visām iekārtām un traukiem, saunas, sporta halles, bibliotēkas, deju zāles, diskotēkas ar audio un videotehniku, mūzikas saloni ar instrumentiem, neskaitāmi televizori, radio un telefoncentrāle, dažādas remontdarbnīcas un cehi ar iekārtām un instrumentiem, neskaitot tādus «sīkumus» kā degvielas, kurināmā un pārtikas krājumus, rezerves daļas, mēbeles un gultasveļu. Šeit bija pat peldbaseins, vienīgais Grenlandē. Iedomājies, kā tas tagad vietējiem iedzīvotājiem eskimosiem vai mūsu izpratnē – čukčiem – noder. Sevišķi ziemā un polārnaktīs, kad temperatūra noslīd līdz mīnus 50 grādiem. Grenlandes valdība saņēma šo pilsētiņu tik labu un tik labā stāvoklī, ka gandrīz vai gribēja pārcelt uz šejieni savu rezidenci.

Lai izprastu amerikāņu ofensīvu šodien, jāatskatās pagātnē, kad šādas ofensīvas glāba pasauli no komunisma. Līdz ar «aukstā kara» pasludināšanu sākās cīņa par Berlīni. Šeit saduras staļinisms un amerikānisms, spēkojas VDK un CIP. Rietumberlīne bija bloķēta un izolēta no sauszemes. Palikusi vienīgā dzīvības trase – gaisa koridors. Staļins gatavojās likvidēt ari to, amerikāņi – to aizstāvēt līdz pēdējai brīvības molekulai. Ap Berlīni risinājās bezprecedenta mēroga cīņas diplomātijā un spiegošanā, sabiedroto kūdīšanā un šķelšanā, iedzīvotāju baidīšanā un šantažēšanā, apstrādāšanā un musināšanā. Un plus vēl tikko aizsāktās Erharda ekonomiskās reformas, nacistu atmaskošana un biezs, lipīgs neziņas plīvurs par nākotnes izredzēm. Amerikāņi izdarīja ļoti spēcīgu gājienu.

Kādā pirmslieldienu dienā 1949. gada pavasarī viņi pa Berlīnes gaisa koridoru vienas diennakts laikā nosēdināja 1398 lidmašīnas, piegādājot bloķētiem Rietumberlīnes iedzīvotājiem vairāk nekā 13 000 tonnu dažādu civilpreču un pārtikas produktu kravas. Ņemot vērā, ka diennaktī ir tikai 1440 (60x24) minūšu, gaisa transporti, «lidojošie cietokšņi» un vidējie un smagie bumbvedēji ar civilkravām pa gaisa koridoru nāca kā gājputni kāsī – diennakts gaišā laikā ik pēc 48 sekundēm. Berlīnieši raudzījās mutes atpletuši un vārgākie no motoru rēkoņas ausis aizspieduši – lidmašīnām bija jālido arī atpakaļ. Kaut kas līdzīgs vēl nekur citur nebija noticis. Pār rietumberlīniešiem pirms Lieldienām burtiski nobira debesu manna. Lidmašīnas nāca piecas reizes biežāk nekā punktuālais Berlīnes tramvajs. Pat otrā pasaules karā nebija tāda mēroga operāciju, kādu to diennakti veica amerikāņi ar saviem sabiedrotiem Rietumberlīnes gaisa koridorā, saplānojot katru diennakts sekundi un ceļot vienlaikus gaisā simtiem lidmašīnu Amerikā, Grenlandē, Anglijā, Francijā.

Staļins dievināja aviāciju un reizē no tās baidījās. Viņš kļuva domīgs, novērtēja sabiedroto spēku. 1949. gada 12. maijā Rietumberlīnes sauszemes blokādi atcēla. Tās iedzīvotāji jūsmoja. Bija pavērts ceļš brīvas valsts dibināšanai Vācijas rietumdaļā.

1998. gada 14. maijā uz Berlīni atlidoja ASV prezidents B.Klintons, lai kopā ar H. Kolu piedalītos svinībās par godu 50. gadadienai kopš Rietumberlīnes gaisa koridora izveides. Amerikāņi un viņu sabiedrotie pa blokādes laiku bija veikuši 277 000 lidojumu pa šo koridoru. Amerikāņi prot taisīt vēsturi ne tikai savā labā. Viņi prot to arī atcerēties un novērtēt. Tā arī ir amerikānismam piemītošā īpašība.

Cits amerikāņu prezidents tieši pirms 55 gadiem pasludināja kaut ko līdzīgu amerikāņu vācu laulībām.

«Ich bin Berliner!» tā sevi, bet būtībā amerikāņu nāciju pasludināja Džons Kenedijs, un Rietumberlīnē un Rietumvācijā nogranda ovāciju un līksmības viļņi.

Likumsakarīgi, ka amerikānisms ir pāraudzis globālismā. Nevar taču būt, ka nākamās, t.i., jaunākās amerikāņu paaudzes nepratīs taisīt savus «gaisa koridorus». Un viens no tādiem ir interneta tīkls.

Pats jaunākais amerikānisma paraugs ir kinofilma «Titāniks» un viss, kas ar to saistās: naudas – cik vajag, jau priekšlaikus visiem izsludināt, ka iet uz «Oskariem», līdz ar to citi režisori pat nepiesaka savas filmas, visi jau laikus saprot, kas tiks nominēts un saņems galvenās balvas. Vārdu sakot, amerikāniskais vēriens, noteiktība un prognozējamība. Ja vēl masu mediji uzņem pareizo virzienu, tad ierindas cilvēkam pretoties ir velti, pat bezjēdzīgi, sevišķi mazizglītotiem un lētticīgiem.

Amerikāņi, PSRS un Latvija

Amerikāņi un viņu valsts ļoti bieži tiek minēta mūsu ikdienas spriedumos. Katra paaudze šajos vārdos ieliek savu jēgu. Un ne tikai paaudze. Pat ģimeņu un atsevišķu indivīdu līmenī izpratne par šo valsti un tās tautu ir ļoti atšķirīga.

Atmetot pārējo, atstāsim vienu jautājumu: Ko Latvija var mācīties no ASV? Ko var mācīties pārejas periodā?

Protams, galveno – kā veikt reformas, kā amerikāņi pirms 65 gadiem atbildēja uz vēstures izaicinājumu. Un šeit viņi ir pievilcīgi. Tā ir nācija, kas prata un prot pārveidot dzīvi. Tādēļ vismaz manas paaudzes apziņā amerikāņi savā reformmākā ir absolūtie XX gadsimta līderi.

Mums grūti iedomāties, ka arī pirmā pasaules lielvalstī kādreiz bija vērojamas sirdi plosošas ainas. Apstājās rūpnīcas, fabrikas un transports, fermeri pārstāja piegādāt pilsētām produktus, viņu piketi apturēja autovirzību un vilcienus. 1932. gadā pilsētu nomalēs izauga briesmīgi veidojumi – guvervillas. Nožēlojamās būdelēs no kastēm, grabažām un veco automašīnu karkasiem apmetās bezdarbnieki ar ģimenēm. Izmocīti ļaudis rakņājās pa izgāztuvēm un atkritumu kastēm, ar apslēptu naidu jeb vienaldzību lūdza dāvanas. Citreiz drūzmējās pie cietumu vārtiem, lūdzot naktsmājas. Skolēni stundās zaudēja samaņu no bada. Izmisušie beidza dzīvi pašnāvībās. Miljoniem amerikāņu draudēja bada nāve.

Turpat blakus izsalkušai Amerikai dzīvoja cita sabiedrība. Pa ielām traucās spožas mašīnas. Veikali lūza no precēm. Bizness, protams, vairs neplauka. Avīzes bija pilnas ar bankrotziņām, bet turīgie slāņi nenesa šo graujošo smagumu. Šai sabiedrības daļai nebija materiālo rūpju, kaut gan šaubas un bailes iezagās pat valdošās elites mājokļos. Tas bija pirms 63-66 gadiem. Pašreiz līdzīgi notikumi ir Latvijā. Tūkstošiem Rīgas iedzīvotāju spiesti ik dienu pārmeklēt atkritumu kastes un izgāztuves. Vēsture atvēlēja šīm mācībām krietnu laiku – 60 gadus jeb divas paaudzes. Bet velti. Bads un badalaiki, ko solīja 1992. gadā, daudzām ģimenēm, bērniem un veciem cilvēkiem atnāca līdz ar banku krīzi Latvijā, ar pirktspējas samazināšanos, līdzīgi, kā tas Amerikā bija 30. gadu sākumā. Amerikā toreiz bankrotēja ap pieci tūkstoši banku. Latvijā pietika ar vienas bankas bankrotu. Paturēsim prātā šo mērogu 1:5000. Tas vēl lieti noderēs. Bet pagaidām tikai nopūtīsimies, ka divu paaudžu gada gājumu laikā nav ņemta vērā un kaut cik apgūta amerikāņu pieredze nabadzības likvidācijā un izskaušanā. Ir vēl cita pieredze, kas no viņiem jāpārņem, tādēļ aplūkosim to. Austrumeiropā tā nav apzināta, nerunājot par izpratni un pielietošanu savās valstīs.

Domājams, jau nākamās paaudzes cilvēki brīnīsies, kā tas varēja notikt, ka militāra superlielvalsts sabruka it kā pati no sevis. Sabruka bez neviena šāviena no otras militāras supersistēmas puses.

Ar ko tad amerikāņi pieveica līdz zobiem apbruņoto ļaunuma impēriju, kā to nokrustīja Ronalds Reigans? Pieveica ar zināšanām, intelektu un metodoloģiju, ar sava dzīvesveida ekspansiju, uzspiešanu, ar iedarbi uz zemapziņu. Tiešām, kā tas varēja notikt, ka atomdegviela no nesamierināmā ienaidnieka starpkontinentālām ballistiskām raķetēm tagad darbina amerikāņu nukleāro zemūdeņu un aviācijas bāzes kuģu galvenos dzinējus?

Kā varēja notikt, ka ASV prezidentam Bilam Klintonam Krievijas militāri rūpnieciskās elites delegācija svinīgi uzdāvina golfa nūju, kas izgatavota no superizturīgiem un superslepeniem metālu sakausējumiem, demontētiem no starpkontinentālām, uz Rietumu pasaules stratēģiski svarīgiem objektiem vēl nesen notēmētām raketēm. Un tas viss bez neviena savstarpēja konflikta, bez neviena šāviena un bez neviena kritušā, regulējot savstarpējās attiecības.

Pavērsīsimies pagātnē. Amerikāņi ne vienmēr bijuši tādi. Viņi mācījās no vēstures, tiesa gan, no savām kļūdām. 20.-30. gados bija norobežojušies un ierāvušies sevī, pārņemti ar savām iekšējām problēmām. Ārējā politikā neiejaukties, stāvēt malā, nogaidīt. Vārdu sakot, mērena izolācija un izteikts pacifisms. Liels, stiprs un miermīlīgs zilonis. Kas tādam uzbruks? Pat abi pasaules mēroga huligāni Staļins ar Hitleru diez ko viņiem netraucēja. Uz abu ālēšanos Eiropā amerikāņi vienaldzīgi noraudzījās no tālienes. Bija vajadzīgs kāds neiedomājams pavērsiens, kāds superbelziens, lai iekustinātu jeņķus.

Un tādu viņi arī saņem tieši brokastlaikā svētdienas rītā 1941. gada 7. decembri. Nepilnu divu stundu laikā tika sagrauta neaizsniedzamā un neieņemamā Havaju salu pērle – jūras kara flotes bāze Pirlharbora ar jaunāko Klusā okeāna karafloti. Tiesa, bez aviācijas bāzes kuģiem.

Pēc amerikāņiem pasniegtās Japānas imperatora paraugstundas admirāļa Nagumo priekšzīmīgā izpildījumā amerikāņu nācija mainīja domāšanas veidu. Jāteic, Japānas Apvienoto jūras spēku komandieris admirālis Jamamato jau pirms tam bija piedalījies ļoti svarīgas paraugdiennakts pasniegšanā kādai citai lielai nācijai Cusimas jūras šaurumā 1905. gada maijā. Vēstures paraugstundas valstīm un tautām kā skolas bērniem atklātās stundas: vieniem dod kvalitatīvu belzienu pārmaiņām, izaugsmei un attīstībai, turpretim citiem nedod neko, izņemot zaudējumus un satricinājumus. Toties nosaukumi «Cusima» un «Pirlharbora» ir kļuvuši par simboliem. Šad tad arī valdībām un to reformām. Pēc Pirlharbora saņemtā tesiena amerikāņi kļuvuši daudz vispusīgāki un zinātkārāki. Viņi domā, analizē, refleksē. Līdz 41. gadam viņi maz zināja ne tikai par Japānu. Jeņķiem nebija priekšstata, kas notiek Krievijā, padomju impērijā, kur nu vēl Baltijā. Zināšanas par Eiropu aprobežojās ar Angliju. 30. gados ASV un PSRS konkurēja pasaules kokmateriālu tirgū. Naivie amerikāņi visādi kāpināja darba ražīgumu, ātri pilnveidoja tehniku, darba metodes un vadību mežizstrādē un ar to saistītās nozarēs, bet nekādi nevarēja pārsprēt PSRS. Tikai pēc kara viņi saprata, ka Amerikas un Kanādas meža cirtējiem pretim bija stājusies varena, miljonīga bezmaksas spaidu darbu *gulagu* sistēma, kurā nav nekādu likumu, ierobežojumu un cenu. Naivie jeņķi beidzot saprata, ka nevar konkurēt ar sistēmu, kurā darbam nav samaksas, kurā cilvēks vispār neeksistē.

Pēc otrā pasaules kara un jo sevišķi pēc aukstā kara pasludināšanas amerikāņu pieeja pārējai pasaulei kardināli mainījās. Cīņai ar komunismu bija vajadzīgas gan konkrētas, gan akadēmiskas un reizē enciklopēdiskas zināšanas par komunisma citadeli Krieviju. Intelekta kalves ASV ir universitātes, kuras vēl pirms desmit gadiem raksturotas ar trim parametriem: bibliotēkas lielums, autostāvvietas platība un ērtums, krievu literatūras un filozofijas mācīšana. Gadu desmitiem risinājās bezprecedenta mēroga padomju impērijas un Krievijas izzināšana. Amerikāņi studēja Krievijas un viņu sabiedroto vēsturi, Bizantijas un Krievzemes kopsakarības, krievu literatūru, filozofiju, reliģiju, reliģijas vēsturi un filozofiju, saimniecības vēsturi un attīstību, dažādu reformu gaitu Krievijā un ar tām saistītās kataklizmas, kā arī disidentu darbus un pašizdevniecību produkciju, kurai tik varēja tikt klāt. Katrā Amerikas universitātē vai gandrīz katrā bija un ir krievu izcelsmes profesori, etniskie krievi, kas detalizēti un no pirmavotiem mācīja šos priekšmetus. Amerika ir Vispasaules Intelekta Savāktuve (VIS). Krievijas impērijas kataklizma, ko dēvē par oktobra apvērsumu, izmētāja krievus pa 47 pasaules valstīm, neskaitot bijušās impērijas atlūzu valstis – Somiju, Poliju un trīs Baltijas valstiņas. Vārdu sakot, bija cilvēki, vācami pa visu pasauli. Gods un slava amerikāņiem, ka viņi to prata izdarīt. Šāda ilgstoša un mērķtiecīga cilvēku organizēšana, intelekta summēšana un totāla padomju impērijas pamatnācijas izzināšana deva amerikāņiem iespēju veikt, lūk, ko. Soli pa solītim tika noteiktas, aprēķinātas un marķētas visu cilvēcisko darbību robežas, ārpus kurām PSRS nebija spējīga iziet, darboties, eksistēt. Šī marķēšana un mietiņu iedzīšana sākās un notika izejas jeb sākumapstākļos, kurus raksturoja nenoteiktība, varbūtība, stohastika. Amerikāņi to pārvarēja ar intelektu. Saorganizēja no visas pasaules, sasummēja un menedžerēja to savu grandiozo mērķu īstenošanai. Raidstaciju «Svoboda» un «Golos Ameriki» tematiskos raidījumos vien uzstājušies tūkstošiem dažādu tautību analītiķu un politologu, vēsturnieku, sociologu un visdažādāko sabiedrisko zinātņu speciālisti, apskatot, uzjundot un analizējot tādas parādības krievu tautas un etnosa vēsturē, literatūrā, filozofijā, reliģijā, mentalitātē un zemapziņā, kādas latviešu tautas un nācijas izpētē nemaz nav cilātas.

40 gadu laikā dienu no dienas, soli pa solītim tika sprausti un koriģēti, no jauna pārsprausti un pareizās jeb gandrīz pareizās vietās sadzīti izziņas mietiņi. 80. gadu vidū šis milzu darbs kopumā bija pabeigts un līdz ar to padomju hiperlācis bija ielenkts, apvilkts ar neredzamiem karodziņiem, nobloķēts apziņā un prātos. Bija paveikts kolosāls sistematizācijas, analītiskais, metodoloģiskais un izzināšanas darbs.

Amerikāņi nevarēja precīzi un garantēti noteikt hiperlāča uzvedību savā vai apvilktā teritorijā, toties tagad zināja, ka ārpus apvilktās teritorijas viņš savās darbībās nav konkurētspējīgs un pat nevar eksistēt. Hiperlāci vajadzēja izvilināt ārā no viņa valstības, ārpus iezīmētās dzīves un darbības lauka. Daudzie tūkstoši un desmiti tūkstoši dzinēju, lencēju un mednieku, tas ir, universitāšu profesori, analītiķi un eksperti no visdažādākiem pētniecības centriem, grupām un institūtiem, literāti un disidenti bija savu padarījuši. Tagad viss bija atkarīgs no superkalibriem – no ASV prezidenta un britu premjerminis-

triem. Tiesa, komunistisko monstru nepārtraukti un trāpīgi apšaudīja un jau iekšēji nost ārdīja tādi dižgari kā Aleksandrs Solžeņicins, Andrejs Saharovs, Zbigņevs Bežinskis, Romas pāvests Jānis Pāvils II, Lehs Valensa.

Pēc karodziņu apvilkšanas un lāča ielenkšanas atlika priekšpēdējais gājiens -ievēlēt pareizo Amerikas Savienoto Valstu prezidentu, kurš nebaidītos no lielā lāča. Un amerikāņi, ja vajag, var visu. Amerikāņu reklāma var tikt galā ar jebkuru uzdevumu. Vajag tikai to pareizi noformulēt. Un ilgi nav jāgaida. 1980. gada priekšvēlēšanu kampaņā tiek paziņots, ka Amerikā ir tāds puisis vai Džeks, vai misters, kas ne par collu un pat ne par kniepadatas galvu nepiekāpsies komunistiem. Un tas ir neviens cits kā Rohnijs Reigans no Kaliforriijas. Pēc Latvijas mērogiem, viņš jaunībā būtu bijis Dailes teātra aktieris. Likteņa kauliņi ir mesti, tālāko jau paveica reklāma.

Tad pienāk 1983. gads, kad iedunas Rietumu pasaules superkalibri – Ronnijs , Reigans un Megi Tečere. Viņiem piebalso Romas pāvesta baznīcu zvani. Lielam lācim vairs neliek miera, un to sāk dzīt ārā no migas impērijas, vilkt ārpus karodziņiem. Tiek likta priekšā «Stratēģiskā aizsardzības iniciatīva», kas cīkstēšanos pārnestu uz Kosmosu. Lācis no tādas iniciatīvas atgaiņājas, jo kosmoss nav tā vieta, ko var pavilkt lāča saimniecība.

Tika panākts kompromiss: kosmosā necīkstēsies, bet tā vietā lācis pats brīvprātīgi sāks pārbūvēt, pielabot un uzlabot savu migu. Un, kā sāka, tā miga izkustējās, sašķobījās, sagāzās un izjuka pavisam.

Ko darīt, ja tā iznāca. Nu, piedodiet, biedri. Vairāk tā nedarīsim.

Ar intelektu, demokrātijas dzelžaino tvērienu, bez neviena šāviena varēja pieveikt XX gadsimta monstru – PSRS.

Secinājums: intelektam konsolidējoties, praktiski var tikt galā ar jebkura vēstures izaicinājumu. Un mazām tautām nav spēcīgāka, iedarbīgāka resursa par intelekta producēšanu, summēšanu un konsolidēšanu ar mērķi kvalitatīvi veikt reformas un pārveidot dzīvi.

Latvijas jaunākā vēsturē nav izvērtēta amerikānisma loma vai ari viena no lomām – «otrās frontes atklāšana» mums ļoti nozīmīgā laikā, proti, 1991. gada janvārī. Toreiz gāja grūti. Bieži domāju, kaut amerikāņi ātrāk uzsāktu karu pret PSRS militārā kompleksa sabiedroto Irāku, jo tad vajadzēja krietni noplakt spriedzei un militāristu bravūrai Baltijā. Pēc raidstaciju ziņām, amerikāņiem jau pirms vairākiem mēnešiem viss bija sagatavots un pārdislocēts, mainītas sakaru pavadoņu orbītas un palaisti jauni sakaru pavadoņi, visi vairakkārt intervēti, un pretinieki palika ļoti pārliecināti par savām uzvarām.

Ik rītu Rīgā simtiem pulkvežu, apakšpulkvežu un majoru, sabiedriskā transportā uz darbu – Baltijas kara apgabala štābu – braucot, staroja pārliecībā par padomju ieroču spožo uzvaru Irākas bruņoto spēku izpildījumā.

Jau A. Rubiks ar A. Kaulu dibina «Vislatvijas glābšanas komiteju». Protams, kopā ar militāristiem. Rīgā jau barikādes, bet pa ielām braukā Baltijas kara apgabala bruņutransportieri.

Bija 17. janvāris, pulkstenis divi naktī. Vēl jānoklausās kārtējais «Svoboda» pēdējo ziņu raidījums ar Mihaila Bombina reportāžu no Rīgas, un laiks gulēt. Nupat kā centra virzienā aizļerkatoja bruņutransportiera pāris. Un tad diktors pēkšņi pārtrauc raidījumu un manāmi uztrauktā balsī paziņo: «Pēc tikko no kāda radioamatiera saņemtas un nepārbaudītas informācijas, no amerikāņu bāzes kuģa Indijas okeānā pirms dažām minūtēm startējušas jaunākās triecienlidmašīnas un izgaisušas ziemeļu virzienā...»

Jā, tā jau bija otrās frontes atklāšana pret militāristiem Baltijā. Vajadzēja redzēt tai rītā padomju militāristu sadrūmušās sejas Rīgas ielās. Bija situsi «X» stunda, par kuru bezgalgari un niansēti bija sprieduši visā pasaulē. Otrās frontes atklāšana un amerikāņu paraugdemonstrējumi militārā jomā spēcīgi ietekmēja notikumu norisi Baltijā un līdz ar to visā impērijā. Kaut ari netiešs, bet tas bija varens trieciens impērijai, tās balstam – kompartijas un militāristu elitei. Vēsture to izvērtēs.

XX gadsimts – tas ir Amerikas triumfa gadsimts. Tā uzvarējusi visus un visur. Vēl tieši pirms gadsimta tai bija tikai jaunattīstības valsts statuss.

XX gadsimtā ASV uzvarēja I un II pasaules karā, «aukstajā» karā un Persijas līča globālkonfliktā. ASV atklāja II fronti Eiropā un pēc tam apguva Eiropu, uzvarēja ekonomikas un masu kultūras frontē.

Virspusējais, kliedzošais un reizēm šokējošais amerikānisms, kas pa visām spraugām ienācis un iespiedies Latvijā, tāpat kā citur pasaulē pie atvērtām sabiedrībām, ir šīs globālās parādības sabangotās virspuses putas un sārni. No amerikāņiem jāmācās pavisam kas cits nekā šīs amerikānisma putas.

XX gadsimta 70. gados Rietumu civilizācija visumā bija noformējusies kā attīstīta patērētāju sabiedrība. Amerika tāda pārtapa jau 60. gados. Par svarīgāko kļuva arvien jaunu un jaunu materiālo vēr-

tību un visdažādāko pakalpojumu radīšana un sniegšana sadzīvei, atpūtai, izklaidei. Amerikānisks vēriens, rocība un pieredze ļāva to visu palaist uz konveijera un līdz ar to iepludināt pārējā pasaulē. Radās zināma vienotība un solidarizācija un reizē ar to dzima ilūzija, ka visas tautas, tāpat kā amerikāņi un viņu sabiedrotie, spējīgi ražot materiālās vērtības un kļūt par Rietumu civilizācijas sastāvdaļām un satelītiem. Bet Aleksandrs Zinovjevs brīdina un jo sevišķi krievu tautu, ka visi nav sagatavoti, nav tik spējīgi un mērķtiecīgi, lai kļūtu par Rietumu civilizācijas sastāvdaļām.

Amerikānisms bija bēgšana no komunisma un līdz ar to plaši saplaucis postkomunisma telpā un ari Latvijā. Vienmēr pa priekšu ir gājusi mūzika, kino, mode, simbolika. Pēc tam nāk garšojamās un ēdamvielas. Tas viss cilvēka pamatinstinktu apmierināšanai, neprasot nekādu garīgo piepūli, nekādu nosacījumu un ierobežojumu ievērošanu. No fizikas un bioenerģētikas viedokļa tas nozīmē, ka amerikāņiem izdevies rezonēt visu valstu iedzīvotājus, pareizāk, jaunākās paaudzes. Bet rezonanse iedarbojas uz cilvēku zemapziņu un psihi. Un pagaidām nav spēcīgāka iedarbības veida par šo. Tādēļ nav spēcīgākas masu kultūras par amerikānisko – par holivudisko un supermārketisko.

Amerikānisms – tas vidusmēra cilvēkam ir vieglākais, saprotamākais un drošākais ceļš, izreklamētākais dzīvesveids ar plašu amerikāņu preču klāsta un amerikāņu masu kultūras produkciju viegli apgūstamo patēriņa psiholoģiju. Tā kā nervu sistēma principā taču visiem ir vienādas uzbūves, tad arī principiālu grūtību un atšķirību starp tautām un valstīm šeit nav.

Amerika ir skarba valsts, tomēr cilvēki tiecas uz turieni no visas pasaules. Bēg uz turieni. Bēg no viduvējām, vājām, korumpētām savu valstu valdībām. Tur izaugsmi nodrošina brīvība un intelekta attīstības mehānismi. Citur tāpat ir brīvība. Jā, ir. Bet tā pati par sevi nekur nav absolūtais panākumu nosacījums. Brīvībai vēl ir jāiedibina atbildības principi. Tie ASV ir ļoti augsti, bet pats galvenais, proporcionāli ieņemamo amatu rangiem. Tas savukārt nodrošina ekonomisko uzplaukumu, kas jau ar iedibinātiem atbildības principiem garantē augstu darba atalgojumu kā nekur citur pasaulē. Sistēma strādā paškontroles režīmā – skarbā, civilizētā, pievilcīgi stimulējošā.

Amerikānisma pamatā ir nedaudz augstsirdības, bet galvenais komponents – meritokrātijas un intelekta diktatūra, šodien arī vēl godīguma autoritārisms. Pirms simts gadiem kovboji smieklu lēkmēs vēlās zemē no soliem, ja kāds ārprāts jeb plānprātis sāka fantazēt, ka Amerika būs tikpat stipra kā Anglija. Ja vēl ieminējās, ka amerikāņiem būs tāda pati karaflote kā Lielbritānijai, tad kaismīgākie kovboji tvēra pistoles un šāva gaisā un griestos, lai apturētu šos vājprātīgos murgus.

Meritokrātija un intelekta diktatūra, šķiet, ir vienīgais veids, kā sākt Latvijā daudzu paralizējošo kompleksu pārvarēšanu. Šim amerikānisma komponentam ir jāienāk un jānostiprinās Latvijā. Vācijā bija tāpat. 1947. gadā vēl jauniņais (32 gadi) politiķis Francis Jozefs Strauss pārliecināja ekonomikas ekspertus, ka Vācijai tomēr jāsāk atjaunot sava autoindustrija. Šeit bezcerīgi uzskatīja, ka amerikāņi jau tik tālu ir visiem priekšā, ka viņus vairs nekad nepanākt. 1954. gadā F. Strauss asi kritizēja toreizējo VFR ārlietu ministru H. Brentano un citus politiķus un uzņēmējus, kuri uzstājās pret vācu nacionālās kompānijas «Lufthansa» reanimēšanu. Ārzemju aviokompānijas jau sen bija nostiprinājušās Rietumvācijā. Visas nišas ieņemtas un pieprasījums jebkurā gada laikā nosegts un apmierināts. Visi šeit saskatīja tikai veltīgu naudas šķiešanu. Amerikāņu un britu motoru armādas gaisā, militārie štābi un komandpunkti, viņu sakaru, komunikāciju un jaunākās servisa sistēmas viesa bezcerību vācu uzņēmējos. Izvadot F. Štrausu pēdējā gaitā 1988. gada oktobrī, pasaules lielvalstu delegāciju pārstāvji, tai skaitā arī PSRS, atzina, ka no dzīves šķīries neparasts cilvēks politiķis, kurš nekad nelocījās ne Rietumu, ne Austrumu priekšā.

Arī latvieši vismaz vienreiz vēsturē bija darbojušies amerikānisma garā. 1916. gads. Vēls rudens. Krievu vācu fronte bez kustības, saguluši ierakumos. Priekšā trešā karadarbības ziema un pilnīga bezcerība. Jau ap 30 000 latviešu krituši Galīcijā un Austrumprūsijā. Arī mājās gandrīz katram karavīram tukšums, posts, ūtrupes. Bet pēc diviem gadiem tādā pašā vēlā rudenī jau kaut kas neiedomājams – Latvijas valsts proklamēšana.

Baltijas valstu izveidi pirms 80 gadiem civilizētā pasaule uzņēma kā brīnumu, kā fenomenu. Tagad tāda kārta pienākusi valstīm un tautām, kuras kādreiz pieņēma komunismu. Jo mazāka tauta, jo mazākas tai iespējas. Sevišķi tādā ģeogrāfiskā koridorā kā Baltija. Un, jo vairāk sarūk iespēju klāsts, jo lielāku nozīmi šeit iegūst intelekts. Vēsture pieprasa no jauna apstiprināt Baltijas fenomenu.

No marginālisma uz amerikānismu

Kad reformas un pārkārtojumi neizdodas, kad programmas nepildās vai neattaisno cerības, bet Rietumos tas jau sen paveikts, tradicionāli tiek jautāts: kur vaina, ko darīt? Ļoti bieži skan atbilde: esam marginmāli un tādēļ neiznāk, neizdodas un nepaveicas. Līdz ar to it kā pašsaprotami tiek pielikts punkts savas nevarības un pat likteņa nolemtības dēļ. Svarīgākos notikumus un norises izprast nevaram, likumsakarības nezinām, piedalīties nespējam. Esam dzīves perifērijas un grāvmalēs.

Šādu un līdzīgu izjūtu pamatā ir vāja domāšana, kas ir un paliek sadzīves līmenī. Ar tādu nevar izvērst radošu pieeju, nedz ieskatīties nākotnē. Tas ir strupceļš vai labākā gadījumā riņķošana pa apli. Tāds ir marginālisms šodien. Toties padomju laikā marginmāli un disidenti bija cilvēki, kas savā dzīvē, uzvedībā un domāšanā neirās un nešļūca pa oficiālo ideoloģijas straumi. Marginālā inteliģence savās domās bija spēcīga, to nevilināja materiālie labumi un tā neļāvās ievilkt ideoloģijas purva akačos.

Padomju marginālus intelektuāļus neinteresēja nedz nauda, nedz zinātniskie grādi. Viņi labi izprata padomju izglītības sistēmas dziļo aprobežotību, tādēļ paši pilnveidojās, cik varēdami, jo uz ārzemēm arī viņus nelaida.

Viens šāds marginmāls no Rīgas ļoti kritiski izvērtēja visu, kas nāca no Rietumiem, sevišķi no Amerikas. Likteņa ironija, ka tieši amerikāņi to atzina. Un atkal izpaudās amerikāņu pārākums – vākt intelektu, vākt pērles pa visu pasauli.

Šis intelektuālis nevarēja dabūt darbu valsts struktūrās Latvijā. Privātās viņš neatzina, jo domāja lielās kategorijās un valsts intereses turēja augstāk par visu pārējo.

Arī Krievijā valsts administratīvā darbā pabija neilgi. Kam tur vajadzīgs tāds dullais, kas brīvprātīgi strādā 10-14 stundu diennaktī, neņem kukuļus, nosoda pašu militāristus, ļumpenus un ar faktiem liek saprast, ka krievi nezina ne savu, ne citu tautu vēsturi. Tiešām, kam un kur tāds vajadzīgs.

Kāpēc nedibināja savu biznesu? Tādēļ, ka bija rets cilvēka tips: enciklopēdiskas zināšanas, ass un vērīgs refleksējošs prāts, ellišķīgas darbaspējas un vienlaikus pilnīgs personīgo ambīciju un godkāres trūkums, vienaldzība pret personīgo dzīvi, askētisms sadzīvē un darba apstākļos, tolerance nacionālos uzskatos. Tas ir vislabākais padomnieka un eksperta tips. Smagajos 30. gados tieši ar tādiem padomniekiem strādāja F. Ruzvelts.

Amerikāņu korporācija arī uzreiz marginālu darbā nepieņēma, jo nebija mācījies angļu valodu. Viņiem ieteica izsaukt savu pārstāvi no Vācijas nodaļas. Drīz ieradās pārvācojies amerikānis un pēc piecu stundu ilgas sarunas vācu valodā pasludināja lēmumu, ka viņa intelekta līmenis atbilst korporācijas prasībām un ka viņš pieņemts darbā. Tā strādā amerikāņi. Pareizāk sakot, tā viņi nokāš krējumu no vājākiem. Tiesa, tie vājākie paši ir korumpēti, iekompleksēti, īsti nesaprot, ko dara. Vai tad amerikāņi atteiksies saņemt par brīvu, bez neviena dolāra ieguldes tādu unikālu domātāju, analītiķi. Tādu, kuram vissmagākais sods ir pavadīt kaut vienu dienu bezdarbībā.

Rīgai viņš paredzēja daudz nabagu, izejot no sistēmanalīzes un LTF Domes intelekta līmeņa. Pārtulkotos krievu valodā Ekonomikas ministrijas statūtus atsvieda atpakaļ un atteicās līdz galam izlasīt: ar tik vāju domāšanu būšot jāgaida nākamā Atmoda, jo šajos statūtos nekāda atbildība, nedz attīstība nav paredzēta. Mēs, protams, apvainojāmies.

Kāds cits augstas intelektuālas proves marginmāls no Rīgas pēc pārbaudes termiņa un procedūrām sāka strādāt krievu-japāņu kopuzņēmuma valdē. Kā strādā japāņu koncerni, izprast sāka tikai pēc pāris gadiem. Vēl pēc gada, saistot kopā japāņu pārvaldes struktūras ar darba ražīgumu un oficiālo peļņu, viņš saprata, ka mācību grāmatās īstās saistības nekur nav atspoguļotas, ka padomijā vispār par to nebija izpratnes. Japāņu koncerna vadība uzreiz pieprasīja nomainīt tieši šo padomes locekli. Daudz zināt, kas notiek un kā notiek aiz kordona, joprojām nav vēlams. Savas ligzdas jāsargā.

Neoliberālisms – ceļš uz III pasauli

Latvijai uzmācas III pasaules rēgs. Var jau izlikties, ka viss ir kārtībā, bet III pasaules valstīm ir savas likumsakarības, no kurām vissvarīgākās, visbūtiskākās ir šādas:

– intelektuālā un tehnoloģiskā atkarība no Rietumiem;
– hronisks ieguldījumu trūkums nacionālās ekonomikas nozarēs, kuras akumulē nacionālās zinātnes iestrādes, atklājumus un sasniegumus;
– orientācija uz izejvielu eksportu;
– ārzemju ieguldījumu lielais pārsvars pār pašmāju ieguldījumiem. Katalizators šīm parādībām ir

neoliberālais sauklis «Mazāk valsts – vairāk tirgu». Ļoti daudzās situācijās šāda pieeja nozīmē vai nu jēlu, samazgainu domāšanu vai ari nodevību.

Latvija ar savu rūpniecību un lauksaimniecību relatīvi atkal ir gadsimta sākuma stāvoklī, ja pat ne sliktāk. Bet kas notika gadsimta sākumā tai pašā Amerikā? Prezidenti Teodors Ruzvelts un Vudro Vilsons veltīja milzīgas pūles, savu enerģiju un valsts līdzekļus, lai Ziemeļamerikas Savienotās Valstis varētu sekmīgi iekļauties industriālā attīstības ciklā. T. Ruzveltu dēvēja par Amerikas mazo uzņēmumu tēvu, un pats viņš ļoti lepojās, ka bija iedibinājis un sekmīgi darbojās valstī mazo uzņēmumu sistēma. Savukārt V. Vilsons ar valsts programmām un līdzekļiem pārkvalificēja Amerikas karavīrus – I pasaules kara dalībniekus, sagatavoja darbam rūpniecībā simtiem tūkstošu bijušo kovboju un laukstrādnieku un iedeva lētus kredītus sava biznesa uzsākšanai.

Šodienas amerikāņu paaudzes piemina un godina šos prezidentus. Viņi izprata valsts primāro lomu un arī izmantoja savu varu un valsts instrumentus, lai pēc iespējas ātrāk attīstītu rūpniecību, nevis atstātu to pašplūsmē, kā to dara Latvijā.

Kas notiek tālāk, darbojoties pēc neoliberālisma saukļiem? Tik maza valsts kā Latvija kļūst ļoti kontrastaina, ļoti dažāda. Tik dažāda un tik pretrunīga, ka pat ārzemju latvieši, nerunājot par eirokomisāriem un viņu ekspertiem, vairs īsti nesaprot, kas noticis un notiek. Daudziem mūsu valsts iedzīvotājiem attieksme pret dzīvi kļuvusi neizprotama. Ārzemnieki to sauc pār amēbisku, mankurtisku. Paši gan mēs zinām, ka to vienkārši apzīmē ar vārdu *nojūgušies*. Ja attieksme neizprotama, tad būtībā tā ir tukša vieta. Bet tukšumu parasti ieņem, aizņem, okupē citi, teiksim, Rietumi, Austrumi. Sākuma muļķības un bezsaimnieciskums, pēc tam mazliet nodevības, un iznākums – nabadzība, atpalicība un pakļautība. Bet tas taču ari ir III pasaules un banānvalsts modelis sadzīves līmenī.

Milzīgos kontrastus izraisa ienākumu sadalījums. Tas ir faktors, kas noteic psiholoģisko un morālo klimatu sabiedrībā un līdz ar to cilvēku reālo uzvedību. Ienākumu sadale ir ļoti polarizēta un tāda pati arī orientācija uz dzīves vērtībām. No vienas puses, izdzīvošanas un kaut kā galu kopā savilkšanas problēma ar vispārēju sabiedriski politisko apātiju un nihilismu. No otras puses, nerimtīga iedzīvošanās un varas kāre savienojumā ar patoloģisku gatavību likumpārkāpumiem un naudas izmantošanu preses un amatpersonu ietekmēšanai, lai tikai noturētos pie varas kloķiem, lai iekļūtu varas struktūrās un līdz ar to oficiāli noslēptu savu pagātni, savus darījumus.

Ko šeit redzam un kas šeit veidojas?

No abām pusēm veidojas un nepārtraukti tiek ģenerēts negatīvs fons jeb banānvalsts aura. Šo fonu un auru vairo, svētī un propagandē pastāvošā kapitālisma tipa jeb valsts ideoloģija: katrs pats savas laimes kalējs, katram bez valsts vai gandrīz bez valsts palīdzības jāattīsta savas spējas un jānodrošina sava ģimene, viss maksā tik, cik maksā utt. Tauta vairumā šo ideoloģiju nepieņem, noraida, apsmej, nicina. Tas nozīmē, ka valstī nav sociāli nozīmīga mērķa, ko visi vai lielākā iedzīvotāju daļā pieņemtu un kura dēļ vajadzīgas apzinātas ciešanas un piepūle.

Spices, protams, domā un spriež savādāk. Tur daudziem šķiet, ka pietiek un var iztikt ar «Klubu 21» vai kādu citu miljonāru klubu. Krievijā tas pats. Tur pietiek ar miljardieru klubu, ar to, ka valstī ir seši miljardieri.

Minētie klubi postkomunisma telpā nenoliedzami saistās ar ekonomisko varmācību, šoka terapiju un korupciju valsts pārvaldē. Tie savukārt ir vecu vecie banānvalstu scenāriji, jo mainās tikai režija, skatuve un gadi.

Eiropā jau kādus trīssimt gadus ceļ kapitālismu. Viena no universālākajām visu laiku un laikmetu revolucionāro un evolucionāro procesu atziņām ir šāda: «Cilvēki nav pietiekami inteliģenti, lai radītu jaunu pasauli vai pasargātu veco no nopostīšanas.» Tas ir bēdīgi, bet ar pārbaudītām vēsturiskām atziņām nestrīdas, tās cenšas ņemt vērā. Un tagad šai aksiomai blakus noliksim «Latvijas ceļa» ideologu deklarēto filozofiju:

– valsts neiejaucas, netraucē;
– nekas cilvēkam netiek uzspiests, katrs var rīkoties pēc savām vēlmēm un iespējām;
– grūtības nav attaisnojums mazdūšībai vai slinkumam.

Tad, lasītāj, pāršķirsti un pieliec klāt pēcimpēriju perioda galvenās objektīvi nosacītās darbības, kā arī likumsakarības par dažādu negatīvu enerģiju izbrīvi. Tas ir tāds kokteilis, tāds sprādzienveidojošs maisījums, kur valsts neiejaucas un netraucē, ka tiešām jābrīnās, ka vēl tik maz cilvēku Latvijā nomiruši, izmiruši, gājuši bojā, nozuduši.

Pats galvenais paradokss, ka «Latvijas ceļš» to pasniedz un propagandē kā intelekta augstāko pilotāžu. Un tiek aizmirsts kāds mazs faktiņš, proti, ka 1990. gadā nacionālais ienākums uz vienu Latvijas iedzīvotāju bija 3590 USD. Ar tādu līmeni un puslīdz labas valsts pārvaldi atkritumu kastēs ēdiens nav jāmeklē. Tātad šeit sen vai no paša sākuma bija partijas propagandas farss vai neoliberālais ceļš uz banānvalsti.

Banānvalsts pazīmes

Mazie un jaunie lasītāji! Sekojiet līdzi banānvalsts pazīmēm. Ja kādas vairs nav vai neatbilst – izsvītrojiet. Ir atstāta brīva vieta, lai katrs varētu ierakstīt savas pazīmes un tās kontrolēt. Apspriediet pazīmes skolā ar skolotājiem. Atzīmējiet, cik viņu bija, ir un būs pirms 8. Saeimas vēlēšanām. Jo aktīvāki būsit, jo ātrāk tiksim vaļā no šīm pazīmēm.

1. Lieli ārējie un iekšējie parādi salīdzinājumā ar ražošanas apjomiem.
2. Veikalos dominē importa preces.
3. Nav savas nacionālās rūpniecības. Visas svešzemju rūpniecības preces, pat ikdienā lietojamās, ir vidēji 1,5 reizes dārgākas nekā blakusvalstīs, kur tās tiek ražotas.
4. Maz ārzemju tūristu. Nauda nepārtraukti aizplūst ar saviem ceļotājiem un tūristiem. Sadzīves līmenī izved naudu, nevis preces.
5. Lauksaimniecības valsts ieved savā zemē tradicionāli ražotos lauksaimniecības produktus. 1997. gadā Latvija iepirka 20 00 tonnu pārtikas rudzu un 50 000 tonnu lopbarības graudu.
6. Nav specializētu investīciju banku, nav arodbiedrību banku, nav valsts uzraudzītu privāto pensiju fondu. Likumdevēji un bankas bloķē masveida krāj-aizdevuma sabiedrību izveidi.
7. Iegūtā peļņa, lai arī niecīga, netiek ieguldīta ražošanā.
8. Valsts neaizsargā savus ražotājus, jo baidās no Starptautiskā Valūtas fonda un Pasaules Bankas.
9. Starptautiskais Valūtas fonds kopā ar Pasaules Banku - piektā vara vai stāvokļa noteicēja valstī.
10. Resni, nobarojušies, ļumīgi ministri, prezidenti, deputātiministri. Minētais neattiecas uz sievietēm.
11. Sieviešu skaits atbildīgos valsts posteņos ir niecīgs.
12. Jebkuru sistēmu veido tikai vara, nauda.
13. Tiesas prāvās vienmēr uzvar oficiālais vai varas viedoklis.
14. Visi līderi izvirzīti, balstoties uz naudu, kura viņiem, posteņos nokļūstot, jāatpelna.
15. Nav sociāli orientētu līderu, jo privātkapitāls tādus nepieļauj.
16. Privātkapitāla izvirzītiem līderiem iemontētas sāpju podziņas ar galveniem vadības signāliem: «Esi pērkams!», «Esi pārdodams!».
17. Nav attīstītas sociāldemokrātijas, ir tikai buržuāziskās partijas.
18. Nav sociāldemokrātijas preses.
19. Prese iet pa lielkapitāla nosprausto ceļu.
20. Pārtika un komunālie pakalpojumi aprij visu ģimenes budžetu.
21. Zinātnei tiek veltīti tie līdzekli, kas kaut kur vēl paliek pāri.
22. Par valsts līdzekļiem netiek sūtīti uz ārzemēm studenti un zinātnieki.
23. Valsts par saviem līdzekļiem neveido «new-hau» centrus un tehnoloģiskās zonas.
24. Valstī daudz nepaēdušu cilvēku, nepabarotu bērnu, pusaudžu.

IX nodaļa

Par kļūdām

Kļūdas pirmsākumos

Neviena amatpersona, valdība vai partija, izņemot LDDP (Latvijas Demokrātiskā darba partija), līdz šim Latvijā nav veikusi to, kas jādara pirms saimnieciskām reformām. Pirmais solis saistās ar reformu ideoloģijas un filozofijas noformulēšanu un tās pasludināšanu valsts iedzīvotājiem. Reformas

ritēs gadu desmitiem, pie tām pierod, ar tām saaug. Reformu ideoloģija un metodoloģija palīdz valsts iedzīvotājiem mērķtiecīgi formēt reformu apziņu. Gudri, reformapzinīgi un reformizpratnīgi cilvēki nepieciešami visos līmeņos. Vēl jo vairāk mūsu situācijā, kad vienlaikus mainās politiskā, saimnieciskā sistēma un noris pāreja no industriālā laikmeta uz globālām informācijas tehnoloģijām. Tikai ar noformulētu, iedzīvotājiem saprotamu un valstij atbilstīgu reformu ideoloģiju var cerēt un sagaidīt, ka tā pārvērtīsies Latvijā dzīvojošo cilvēku pārliecībā un līdz ar to masveida pozitīvās darbībās.

Nākamais solis – jebkurā valstī reformas var būt veiksmīgas un līdz galam novestas tikai tad, ja tās balstās uz savas valsts un savas valsts iedzīvotāju reāliem resursiem, t.i., pamatā balstās uz saviem iekšējiem resursiem. Šo bausli Latvijas atjaunotā brīvvalstī, no prezidenta sākot un ar žurnālistiem beidzot, neviens nav izvirzījis. Šeit arī rodas mūsu bēdas, jo esam iestiguši sāpju ielejā: aizvērtas rūpnīcas un novājināta lauksaimniecība, lieli ārējie parādi, maz darba vietu, tiesu sistēmas nevarība un absurda aizbildināšanās, ka nav formulētas valsts intereses utt. No metodoloģiskās aksiomas izejot, elementāri un vienkārši var uzrakstīt visus jumta likumus. Līdz ar to katram iedzīvotājam un svešzemniekam sen būtu skaidrs, kas ir Latvijas valsts un tās iedzīvotāju intereses, bet monopoli nevarētu nodarboties ar Latvijas iedzīvotāju interešu graušanu (Lattelekom, Latvenergo).

Resursu visraksturīgākā īpašība ir to ierobežotība. Katrai tautai un valstij ir sava noteikta, ierobežota iekšējo resursu summa vai rocība, ar kuru jārēķinās. Piemēram, Austrumvācijā ieplūst miljardiem vācu marku, bet tie ir pašas Vācijas iekšējie resursi. Ja būtu ārējie, tad katrs Austrumvācijas iedzīvotājs būtu parādu rekordists pasaulē. 1996. gada 1. janvārī uz katru iedzīvotāju bija ieguldīts 50 000 vācu marku.

Otra raksturīgākā resursu īpatnība ir to apslēptība. Tieši tādēļ nepieciešama reformu filozofija, jo tā palīdz atrast šos līdzekļus. Var gaidīt brīnumus no valdības, bet tā nesaprot notiekošo un šai ziņā situāciju nepārvalda. Sevišķi tā bija ar V. Birkava un M. Gaiļa politiskām valdībām, kas gaidīja tikai ārzemju kredītus, investīcijas un līdzekļus no starptautiskiem fondiem.

Var arī savākties paši. Sākt ar mājsaimnieci līdz nozares mērogam. Tādā gadījumā mūsu bankas neder. Šeit ir vēl vairākas dzelžainas likumsakarības.

Ja nav pareizi noformulēta reformu ideoloģija, bankas neveicina ražošanu un iekšzemes patēriņu.

– Ja nav pareizas reformu filozofijas, nevar būt efektīvas resursu izmantošanas. Klasisks piemērs – nejēdzības G-24 kredītu izlietošanā.

– Nekad un vēl nekur ekonomikas fundamentālas problēmas nav atrisinātas, balstoties uz ārējo palīdzību un aizdevumiem. Pat padomju ideoloģizētie ārvalstu ekonomikas pētnieki un kritiķi atzina, ka investīciju pieaugums pēckara gados Vācijas Federatīvās Republikas tautsaimniecībā galvenokārt radies ar iekšējiem uzkrājumiem. Tāpēc tik svarīgas ir visas tautas un katra saimniekotāja, bodnieka, uzņēmuma, uzņēmēja un mājsaimnieces uzkrāšanas spējas un iespējas. Tāpēc bagātās valstis un valstis ar augstu iedzīvotāju dzīves līmeni valsts banka un finansu ministrija ir galvenie reformu veicinātāji, jo tie sargā un vairo valsts un valsts iedzīvotāju resursus un visdažādākām metodēm, ieskaitot protekcionismu un robežu pievēršanu, veicina, atbalsta, popularizē pašmāju ražošanu un līdz ar to ceļu uz labklājību visiem valsts iedzīvotājiem.

– «Ja pārbaudīsit to valstu vēsturi, kuras izgājušas pārkārtošanas periodu un tagad ir bagātas, tad redzēsit, ka 95% gadījumu tās savu pārejas un attīstības periodu finansējušas pašas ar saviem resursiem.» Šos vārdus teicis Starptautiskā Valūtas fonda izpilddirektors Mišels Kamdesī, un tie citēti no J. Bojāra grāmatas (162.lpp.) «Kā Latvijā izveidot tautvaldību un uzcelt labklājības valsti». Jāpiebilst, ka SVF šefa pasaulē pārbaudītās reformmākas aksiomas atgādināšana nebūt neliedz SVF atpalikušās un jaunattīstības valstīs uzspiest savu politiku un naudas līdzekļus ar augstiem kredītprocentiem. Bet finansu pasaulē tāpat kā dzīvē uzspiež vājiem, dumjiem, naiviem, tizliem, uzpirktiem, piekukuļotiem, korumpētiem, iebaidītiem, par savam vietiņām un mandātiem trīcošiem, par...

– Nenoformulētā reformu filozofija un ideoloģija un līdz ar to savu resursu, sava potenciāla un mantojuma ignorēšana ļāva ieviest latu patvaļīgās attiecībās pret pasaules valūtas grozu, kas vairs neveicināja tradicionālo ražošanu, ražošanas kooperāciju ar kaimiņvalstīm Igauniju un Lietuvu, līdz ar to izveidojot sliedes rūpniecības un lauksaimniecības kopprodukta apjomu lejupslīdei un turpat blakus vēl papildsliedes tautas patēriņa, dzimstības, valstiskās apziņas lejupšļūcei.

– Paralēli labi organizētai un ātrai lejupslīdei vecos jeb sociālisma sektoros varēja sākt pretēju, attīstošu virzību uz priekšu un augšu gan esošos un pieprasītos, gan jaunos, modernos virzienos un sektoros: Lai šāda attīstība tiešām sāktos, bija vajadzīgi vairāki priekšnoteikumi. Viens no ekonomiskās re-

formas pamatiem ir pāreja no valsts kreditēšanas uz kreditēšanu ar privātlīdzekļiem. Papētot minēto finansu enciklopēdiju, redzams, ka tādās valstīs kā Japāna, Taivana, daļēji Dienvidkoreja, kā ari vairumā Rietumeiropas valstu ekonomiskais uzplaukums sākās tad, kad šo valstu bankās privātkapitāls sasniedz 70 – 80% līmeni. Tas notika 70. gados, un uz to šīs valstis virzījās 25 – 30 gadus. Saraujot nabas saiti ar padomju impēriju un ievedot latu, Latvijas iedzīvotāju noguldījumi tika likvidēti. Pēc diviem gadiem, kapitālam ieplūstot no Austrumiem, no NVS valstīm, kā arī ar pašu noguldījumiem Latvijā rosījās pussimts komercbanku. Kā toreiz vēstīja valsts finansu un banku prese, tikai 18 – 20% noguldījumu pieder valsts struktūrām. No ārpuses skatoties, dažos gados bija notikusi ļoti strauja atjaunotās Latvijas valsts finansu sistēmas jaunizveide. Sociālismā bija uzkrājušās materiālās vērtības, kuras varēja pārdot un izpārdot, jaukt, ārdīt nost un atkal pārdot. Tādas izcelsmes kapitāls galvenokārt ari bija Latvijas bankās. Tā kā valsts īpašumus un fondus, militāros objektus un ieroču pārdeva, jauca nost, demontēja, izzaga un iztirgoja privātpersonas un privātstruktūras, tad noguldījumi bankās nepiederēja valstij. To, kas kapitāla valstīs godīgā ceļā bija panākts vairāku desmitu gadu laikā, šeit formāli sasniedza 2 – 3 gados.

Kāds no tā labums? Arī formāls. Labuma tā klasiskā nozīmē tikpat kā nav, jo šis nebija un nav ražīgais kapitāls, kas vairo valsts bagātības un sekmē visas tautas labklājības līmeņa celšanos. To jau pilnībā parādīja izstāde «Invest – 94». Ārzemniekiem ar to pilnīgi pietika, lai izprastu Latvijā notiekošos faktiskos vai ekonomiskos neredzamos zemapziņas procesus. Vairāk tādas izstādes nerīko. Kapitāls Latvijas bankās apkalpo galvenokārt minētās četras pārejas perioda darbības, t. i., mežonīgo, nevis civilizēto kapitālismu. Un tam visam kā bezjēdzības kronis, kā paradokss un kā apsmiekls Pasaules Banka, Phare, Eiropas Savienība veic Latvijas nabadzības izpēti. Nauda tiks šķiesta, lai kārtējo reizi slēptā formā zem dziļu pētījumu maskas pateiktu, ka Latvijas bankas vadība un Latvijas lata kurss nekad nav sekmējuši ražošanas nozaru attīstību Latvijā salīdzinājumā ar to, kā tas notiek Igaunijā, Somijā, Polijā.

Jebkurā valstī finansu politika, centrālās bankas politika ir primāras. Sevišķi tik mazā valstī kā Latvija. Ārzemju eksperti un sevišķi tie, kas strādājuši Austrumeiropas valstīs, savos slēdzienos delikāti norāda, ka tikai ar Rietumu kredītu palīdzību neizdosies veikt ekonomikas pārstrukturizāciju. Jebkurā gadījumā vispirms nepieciešams efektīvi izmantot savus līdzekļus un iespējas, t.i., vispirms savai naudai jāsāk strādāt pašmāju ražošanā. Tātad pirmais un ar laiku arī galvenais ieguldītājs ir nevis ārzemnieki, bet sava tauta ar saviem uzņēmumiem un bankām. Tiklīdz savu iedzīvotāju un banku resursi tiek ieguldīti ražošanā un jaunās tehnoloģijās, apstājas ekonomikas kritums un lietas reāli sāk iet uz labo pusi. Ārzemju eksperti šo robežu un niansi saskata vienmēr un jūtīgi arī uztver, jo tas ir viens no signāliem ārzemju investīciju masveida ieplūdei valstī. Latvijas Banka atšķirībā no reformām ASV un VFR nepiedalās nacionālās rūpniecības atjaunošanā, eksporta veicināšanā, jo no pašiem pirmsākumiem, t.i., no I. Godmaņa vadītās naudas reformas komisijas darbības laikiem nav bijusi zināma šāda aksioma: nevar būt uzticību viešošas nacionālā tirgus saimniecības modeļa, ja šo modeli galvenokārt apkalpo tikai spekulatīvas izcelsmes kapitāls, ja iedzīvotāji masveidā ir nabagi un nav pirktspējīgi, ja visu nosaka imports, t.sk. arī naudas imports – ārzemju investīcijas, dārgie kredīti.

– Nenoformulējot reformu ideoloģiju, netika arī pateikts, ka tik mazā valstī kā Latvija, lai atdzimtu ražošana un izķepurotos no krīzes, ikvienā nozarē bija un ir mērķtiecīgi jāapvieno banku, rūpniecības, tirdzniecības un apdrošināšanas kapitāli, kā arī konkrētiem mērķiem maksimāli jāpiesaista nozarē strādājošo darbinieku nauda un brīvie līdzekļi. No šejienes ari minētais finansu politikas primārums, nozares banku, arodbiedrības banku un krājaizdevumu sabiedrību milzīgā loma katras ģimenes dzīvē. Ieviešot Latvijas latu, šādas lietas nebija paredzētas, to neparedz Latvijas Bankas statūti, un, kamēr E. Repše vadīs Latvijas Banku, principā nav iespējama tāda finansu politika kā Vācijā doktora Erharda reformu laikā. Bundesbankas politika bija pakārtota reformu filozofijas «Labklājība visiem» stratēģijas un taktikas īstenošanai. Šeit slēpjas kardinālas kļūdas un kolosālas atšķirības, ko septiņu gadu laikā pēc reformu sākšanas (1948+7=1955) sasniedza Vācija savu iedzīvotāju labklājības celšanā un kāda nabadzība un pesimisms valda daudzās jo daudzās ģimenēs Latvijā pēc septiņiem gadiem (1991+7=1998) kopš reformu sākuma.

Reformu filozofijas nenoformulēšana ir traģiska kļūda. I. Godmanim bija viens arguments, tikai viena personiska pieeja: es norobežojos no šīm filozofijām un ideoloģijām, es ceļu kapitālismu.

Rietumvācijā reformu filozofija «Labklājība visiem» kļuva par mērauklu un kritēriju visās ekonomiskās norisēs. Šodien šīs filozofijas rezultātus vislabāk izbauda Rietumvācijas pensionāri. Viņi labprāt pārceļas dzīvot uz Eiropas dienvidiem, sevišķi uz Spāniju, uz jūras piekrastēm. Pēc radio «Deuts-

che Welle» informācijas, 1998. gada sākumā ārzemēs dzīvo 200430 vācu pensionāru, kuri iztērējuši 2,5 miljardu DM māju un dzīvokļu pirkšanai Dienvideiropā. Vidējā pensija ir 2000 DM/mēnesī, bet villa ārzemēs vidēji maksā 300 000 DM. Spāniju 50. gados sev atklājuši angļi, bet 80. gados sācies masveidīgs vācu pensionāru pieplūdums. Vācu kolonijas Vidusjūras piekrastē sauc par bagātiem getto. Maljorkā ir 30 00 vāciešu jeb 5% no kopējā iedzīvotāju daudzuma. Vācieši nokristīti par teitoņiem. Spānijas komunisti ekspansiju pasludinājuši par neokoloniālismu un aicina pamatiedzīvotājus nepārdot vācu pensionāriem teitoņiem zemi.

Jautājums: kura reformatora reformas dos Latvijas pensionāriem materiālas iespējas dzīvot maigās klimata joslās un kad tas varētu notikt??

Greizi iestellētie spoguļi

1998. gada 12. janvārī Latvijas Radio raidījumā «Banku vēstis» Tverijonasa un Rimševica kungi atkal aizgūtnēm slavēja savu nozari – Latvijas banku sistēmu: kāda tā laba un droša, kāda vērojama izaugsme un kāds labs baņķieriem bijis 1997. gads. Tā vien šķiet, ka jānāk Trīszvaigžņu ordeņu birumam pār Latvijas bankām.

Kāpēc saku «atkal»? Tādēļ, ka šie kungi to pašu stāstīja un gandrīz ar tādiem pašiem vārdiem uzstājās 1993., 1994., 1995. Gada sākumā. Tikai 1996. Gadā neuzdrošinājās sevi slavēt. 1995. gada sākumā neatkarīgie eksperti brīdināja par tuvojošos banku krīzi. Šķiet, to Latvijā zināja visi, izņemot Repši, Rimševicu, Tverijonasu. Tai pašā pavasari viņi slavēja gaidāmo Bankas Baltija, Depozītu bankas un Centra bankas apvienošanos, lai izveidotu lielāko banku Austrumeiropā.

Klausoties baņķierus un zinot, ka banka ir tautsaimniecības aģents, tās stimulētāja un attīstītāja, var vēl iedomāties, ka bankas Latvijā tāpat kā ASV veicinājušas nacionālās rūpniecības un lauksaimniecības attīstību, nodrošinot tās ar lētiem ilgtermiņa kredītiem uz 15–20 gadiem, ka Latvijas iedzīvotāji Latvijas bankās saņēmuši lētus kredītus māju būvei un māju pirkšanai ar dzēšanas termiņiem ne mazāk kā 15–18 gadu laikā, ka studenti un jaunie zinātnieki saņem kredītus mācībām un karjeras veidošanai.

Nesaprotu, kā vispār nozare pati sevi var slavēt? Un vēl tāda, kas apkalpo iedzīvotājus. Nesaprotu, kā banku sistēmas vadītāji var runāt par izaugsmi, ja Latvijā praktiski nav ilgtermiņa kredītpolitikas un ilgtermiņa kreditēšanas? Tas ir tāpat, kā slavēt limuzīnu bez ceturtā un piektā ātruma, jo Latvijas iedzīvotāji neprot tos ieslēgt un vēl jo mazāk prot braukt ar šiem ātruma pārnesumiem.

Banku kungi! Atcerieties, ja tā būtu, kā jūs savu sistēmu slavināt, tad mums būtu pašiem savas investīciju bankas, nozaru bankas un eksports stabili pārsniegtu importu. Tad Latvija ārpus rindas un visam sešiniekam pa priekšu būtu uzaicināta uz pārrunām par iestāšanos Eiropas Savienībā.

Raidījuma «Banku vēstis» veidotājas! Atrodiet ierakstus par šo kungu teikto 1993., 1994., 1995. gadā un salīdziniet, kas mainījies banku darbībā par Latvijas tautsaimniecības ražošanas nozaru ilgtermiņa kreditēšanu? Uzdodiet baņķieriem tiešus jautājumus, ko viņi apkalpo: lielkapitālu, alkohola importu, tranzītu, zinātni, autoimportu.

Kopā ar baņķieriem uzaiciniet tos, kam vajadzīgi kredīti – rūpniekus, mežiniekus, celtniekus, lauksaimniekus, sīkražotājus un sīktirgotājus no SLA un veidojiet civilizētu pārraidi, lai būtu kāda situācijas izpratne, jo tad var sekot ari jūtamas pozitīvas pārmaiņas. Šodien baņķieri atskaitās paši sev, tautsaimniecības attīstība nav viņu rūpes, jo tajā nav gigantu, nav lielkapitāla. Un Latvijas Radio -tā ir vienīgā stabilā informācijas pasniegšanas vieta, kur tas notiek Latvijas labā un Latvijas labad. Televīzija strādā paradoksu režīmā. Tāda pieeja ir sveša Baltijas un Latvijas pamatiedzīvotāju mentalitātei un dzīves uztverei. Latvijas Radio vel strādā kompromisa režīma, raksturīgam Ziemeļeiropai, Skandināvijai un vispār civilizētam kapitālismam.

Latvija ar Igauniju un Lietuvu

Citēsim Māri Gaili no viņa grāmatas «Varas tehnoloģija»:

«Liekas, ka nekad Baltijas valstu vēsturē nav tik daudz darīts attiecību veidošanai un uzlabošanai, kā pēdējo piecu, sešu gadu laikā. Valstu un valdību vadītāju līmenī būtisku sarežģījumu un nesaskaņu tikpat kā nav. Problēmas ir un saglabājas tautu mentalitātē.» (218. lpp.)

«Šķiet gan, ka igauņi par Baltijas vienotību uztraucas daudz mazāk nekā mēs. Viņiem allaž pirmajā vietā ir savas intereses. Turklāt viņi nereti mēdzi radīt iespaidu, ka ir daudz pārāki par mums. Tas var-

būt neizpaužas augstākā līmeņa politiķu tikšanās reizēs, bet presē – cik uziet. Man šķiet, ka latvieši to neatļaujas. Mēs vairāk cenšamies priekšstatu kopīgo Baltijas politisko un ekonomisko telpu, un tāpēc dažkārt esam tādā kā cietēju lomā. Es pat nevaru atcerēties nevienu gadījumu, kad kāds no Latvijas politiķiem būtu mēģinājis celt savas iekšpolitiskās akcijas, izmantojot kādu saasinājumu attiecībās ar kaimiņvalstīm. Kā igauņi, tā jo sevišķi lietuvieši šai ziņā ir lieli meistari. Varbūt tas izriet no atšķirīgajām mentalitātēm.» (225. lpp.)

Vai tiešām darīts daudz un problēmas ir latviešu mentalitātē? Darīts varbūt arī ir daudz, bet bez nākotnes vīzijām, tātad bez skaidriem priekšstatiem un iedziļināšanās. Klausoties un skatoties TV un lasot presi par Baltijas Asambleju un parlamentu, par valstu vadītāju tikšanos, gribu teikt: neviens no Latvijas puses, kas strādā ar igauņiem un lietuviešiem, nav vienpersoniski bijis šādās situācijās un veicis šādas darbības:

– dzīvojis igauņu sabiedrībā;
– dzīvojis lietuviešu vidē;
– mācījies, grozījies, dzīvojis kopā ar igauņiem un lietuviešiem vienlaikus;
– nav braucis ar parasto trijjūgu;
– nav jūdzis zirgus un braucis ar zvaniņiem, kontrolējot trijjūga gaitas ritmiku.

Baltijas valstis ir tas pats trijjūgs pārnestā nozīmē. Katra valsts un tauta ar savu atšķirīgu raksturu, bet kopējs ir un paliek vēsturiskais vezums. Tas ir smags un gāzelīgs, tāpēc jāvelk pareizi un ritmiski. Tas nav viegls kopdarbs, vēl jo vairāk tādēļ, ka vēsture atvēlējusi īsu otro piegājienu, jo ar pirmo nekas neiznāca.

Trijjūgā noteicošais ir ilkšu zirgs. Tam jābūt ja ne visstiprākam, tad visizturīgākam gan, nevar būt tramīgs, bailīgs, niķīgs, neaprēķināms un jābūt tempa izjūtai. Pret piejūga zirgiem nav tādu prasību, izņemot vienu – būt draiskiem un ritmiskiem.

Vai Latvija kā ilksinieks atbilst Baltijas trijjūgam? Pirms kāra Latvija trijniekā noteikti bija spēcīgākā un izteiktākā. Šodien... Protams, vēsturiskās pārmaiņas ir pārgrupējušas spēku samērus un ne par labu mūsu valstij. Bet tas netraucē attīstīt iniciatīvu. Lielo bloku politika pārgājusi uz reģionu politiku. Tas nozīmē katras valsts īpatsvara pieaugumu, kas vienlaikus dod ari nesalīdzināmi lielākas iespējas. Tiesa, var dot.

Darīts ir ļoti par maz, jo sevišķi 1992.–1994. gadā. Nav bijusi iedziļināšanās vēsturiskos faktos, kas izpaužas šodien, lai arī niansēs, bet izpaužas. Lietuva divus gadsimtus, lai arī viduslaikos, bija lielvalsts. Daudzi to nezina, un šaubos, vai kādam, kas risina sarunas, tas kaut ko izsaka. Parasti ievēro šablonu – baltiešu mentalitāti. Bet tas skaidrību nenes. Serbija viduslaikos bija lielvalsts tikai 16 gadus, bet kāds no tā nāk trakojošs pēcstarojums.

Kas notika ar jūras robežām, ar zivju zvejas zonām un tagad ap Būtiņģi, kā arī Latvijas un Lietuvas nepieaicināšana pie sarunu galda par iestāšanos Eiropas Savienībā, tas viss nāk no *švakām* galviņām, no nemācēšanas braukt trijjūgā. Un būtu brīnums, ja Eirokomisijā un Eiroparlamentā aizvērtu acis, aizbāztu ausis un ne lasītu, ne dzirdētu, neredzētu, kā veidojas Latvijas – Lietuvas attiecības, kā mūsu «Zaļie», nosodot Būtiņģes naftas termināla celtniecību, piketē Bonnā, Berlīnē, Londonā.

Vai kungi vēl šaubās par baltiešu mentalitāšu dažādību? Tur ne tikai jāšaubās, bet gan jāšausmināš, kādi tie baltieši dažādi. Kas netic un nesaprot, bet vēlas, kaut ari ar nepiedodami milzīgu nokavējumu, saprast, ieteicu empīrisku pārbaudi, ko izbaudīt uz savām nejūtīgām ādām. Proti, aiziet uz balli pie igaunietēm, pēc tam – uz lietuviešu balli vai karnevālu un tad mazliet padomāt, šo to varbūt jau noformulēt. Ja nepieciešams, aiziet ari uz Fundamentālo bibliotēku. Un pēc kāda laika vēlreiz nokļūt ballē pie mūsu ziemeļu kaimiņiem. Tad, kungi, sapratīsit, varbūt sapratīsit, ka valdību vadītāju īslaicīgie randiņi ar ceremonijām, protokoliem un dežūrrunām nu nekādi netver īstenību un neatspoguļo realitāti. Spice – tā ir viena lieta. Apmēram kā karodziņš uz aisberga. Dažāda ranga speciālisti un eksperti Lietuvas ministrijās un departamentos, lietuviešu tauta domā savādāk. Un rezultātā «Zaļie» ar Būtiņģes lietu nesājas pa Eiropu kā ar vanckaru grozu pa tirgus placi, baidot, ka var plīst un smirdoņa būs drausmīga. «Zaļie» pareizi dara, ka visus brīdina. Bet pirms tam netika veikta kopsadarbība, nebija atrasti kopizaugsmes avoti, nemaz jau nerunājot par sinenerģiju.

Vai ir jābaidās no Būtiņģes? Ja uznāk 1967., 1969. gada pūtieni, tad Latvija kādu laiku būs nodrošināta ar attīrīšanas darbiem. Kārtīgs rudens un ziemas sezonas «štākers» Baltijas jūras dienvidu un centrālajā daļā ar vēju maiņām pēc pilnas ciklona programmas, aizsākoties no SE ar pāreju uz NW, var izsmērēt Būtiņģes terminālu ne tikai pa Latvijas rietumu piekrasti, bet ar W-NW vējiem caur Irbes jū-

ras šaurumu iestūrēt Rīgas līcī un pat Daugavā. Līdz prezidenta pilij. Līdz ar to būs noslēdzies viens jeb kārtējais domu darbības cikls ar mēģinājumu braukt Baltijas trijjūgā. Par maz neliksies. No tāda «štākera» arī ziemeļu kaimiņam šis tas atlēks.

Žurnālisti arī neskatījās, kas notika dziļumos, pirms vēl Lietuva pieņēma lēmumu par Butiņģes termināla būvi. Viņi nesaprot, ka trijjūgs paskrēja garām jau vairākiem sistēmveidojošiem krustojumiem.

Kas un kurš vainīgs? Neteikšu, bet citēšu teikumus no Gaidas Liepiņas raksta «Vakars ar Magu» (*Vakara Ziņas*, 17.12.94.). «Starp lietuviešiem un igauņiem ir tik liela atšķirība, ka tā spēj līdzsvaroties tikai latviešos. Un tas, ka Rīga ilgu laiku bija Baltijas centrs, nav nejauši. Tas nav jāskaidro ģeogrāfiski, bet citādi. Tāpēc Rīgu daudzi grib iekarot.»

Tā, lūk, valdības kungi. Starp mūsu kaimiņiem atšķirība ir tik liela, ka pat uz balli nav jāiet. Latvijā dzīvojot, to, ja ari redz, tomēr būtību neizprot. Ja neizprot, nav ari pareizas metodoloģijas. Ja tās nav, nav ari labu kopēju projektu. Nav projektu, kas izraisītu sinenerģiju un tautu patiesu sadarbību.

Esmu dzīvojis igauņu – latviešu vidē ar nelielu krievu piejaukumu. Arī ekstremālās situācijās mūsu cilvēki kaut kur zemapziņā bija centrētu uz sadarbību, uz izkalpošanu trešo personu labā. Labestīgums un iedzimtā izdarība nemanot pārgāja pakalpībā jeb ari tādā netiešā pretimnākšanā trešām personām un varas pārstāvjiem, kas attiecīgā situācijā nepavisam nebija vajadzīgs. Tas ir viens no kūkumveidojošiem faktoriem. Igauņi pret varu bija *šerpāki*, noslēgtāki un līdz ar to saliedētāki.

Sešus gadus esmu dzīvojis kopā ar lietuviešu un igauņu studentiem, sešus mēnešus bijis reisā uz Lietuvas PSR kuģa, mazliet dzīvojis leišu ģimenē Klaipēdā. Neskatoties uz ģeogrāfisko tuvumu, atšķirības ir tik iekšēji izteiktas, ka savienojumam vajadzīgi starpnieki – latvieši, vācieši, krievi. Tādēļ kopēji projekti un programmas ar Igauniju, ar Lietuvu – tās ir dažādas pieejas. Un nedrīkst mūsu kaimiņus salīdzinoši publiski likt vienā horizontālē, jāliek dažādās vertikālēs. Un Latvijai jābūt pietiekami gudrai un refleksīvai, lai šīs vertikāles savienotu. Uz trijjūgiem pārejot, tas ir ilkšu zirgs. Ilksinieku dēvē par gudru zirgu. Kad apmaldās naktīs un puteņos, viss atkarīgs no ilkšu zirga. Neticiet? Izmēģiniet, izbaudiet, pārbaudiet paši.

1992.–1993. gadā Latvijai bija jārīkojas. Varbūt situāciju varēja vēl glābt 1994. gada sākumā. Lietuviešiem piemīt tāds iekšēji apspiests protests: vislielākā Baltijas valsts, vislabāk attīstītā Baltijā kuģu būvniecība un tikai viena osta un visīsākā jūras piekraste. Šī disproporcija krīt acīs, prasās pēc projektiem, sauc uz sadarbību. Un Latvijai bija jānāk palīgā. Proti, vispirms Latvijas valstij bija jādod Lietuvas kuģu būvētājiem pasūtījums – uzbūvēt sēriju upes – jūras tipa kuģu. Teiksim, sešus līdz astoņus, varbūt pat visus divpadsmit. Bet tai laikā «Jūras Vēstis» ar P. Avotiņa un A. Ikaunieka intervijām runāja tikai par tādu kuģu būvi, kas izmaksā 60 – 90 miljonus dolāru. Šeit mēs kārtējo reizi redzam, ko nozīmē, ka nav reformu filozofijas, kas balstītos uz savām spējām un saviem līdzekļiem. Minētie upes – jūras tipa kuģi ir ļoti izdevīgi: vienkārši konstrukcijā, lēti būvniecībā, ienesīgi ekspluatācijā. Viena tāda kuģa būve sērijveidā Klaipēdā būtu izmaksājusi 4–7 miljonus dolāru. To Latvijas valsts noteikti varēja atļauties, tikai neviens toreiz, sākot ar Jūrlietu ministriju un šodien – ar kuģa īpašniekiem, nebija un nav ieinteresēts globālās sadarbības Baltijas reģionā. Tas nepatīk Krievijai.

Pēc upes – jūras tipa kuģiem varētu nākt citi pasūtījumi. No kuģu būves programmas bija jāpāriet un varēja pāriet uz kopējas enerģētiskās saimniecības izveidi. XX gadsimtā latviešu – lietuviešu kopējā būve – naftas vads Mažeiķi – Liepāja. Kopējs terminmāls Liepājā un kopēja vadība. Vēl jo vairāk, Liepāja bija jāpārvērš par divvalstisku pilsētu. Lietuvai simboliski varēja iznomāt uz 999 gadiem kādu daļu no atjaunojamās ostas vai pat pārdot. Varēja izdevīgi izpārdot arī kādu zemes pleķi, piešķirt tukšās mājas. Lietuvas sarkanajam ķieģelim bija patīkami jāatsvaidzina noplukušās kādreiz zīmīgās impērijas pilsētas fasādes. Būtu jāizveido kopējas policijas patruļvienības un jāieceļ viens pilsētas mēra vietnieks no kaimiņvalsts. Tad nebūtu tukšo dzīvokļu, visiem pietiktu Lietuvas mazuta un no aukstuma un bada nejūsmotu par apstākļiem, cietumā.

No iekšējās sadarbības vienlaikus bija jāpāriet uz kopējas atpūtas industrijas izveidi. Vārdu savienojumam Palanga – Pape bija jādod starptautisks nosaukums. Piemēram, «Amber Beach» jeb «Double-P Beach». 28 kilometru garā pludmale bija jāpārvērš garākā un labākā pludmalē pie Baltijas jūras. Šodien lietuvieši dodas uz Palangu, savā patriotismā slavē Būtiņģes jaunbūvi Baltijas jūrā. Ilkšu zirgs aizrāvis trijjūgu jeb divjūgu pa kādu blakusceļu. Vēsturē visādus nepazīstamus ceļus, blakus un sānceļus sauc par strupceļiem.

Liepāja ir vairāk nekā pilsēta. Tā ir simbols, kas saistās ar Krievijas un padomju impērijām, ar to spožumu un postu. Uzplaukuma gadi pirms I pasaules kara un pilsētas atdošana militāristiem Brežņeva

ziedu laikā 1966. gadā, Libavā bāzētās, eskadras nogremdēšana Cusimas jūras šaurumā un 1994. gada augustā lielā aizeja no Liepājas, ko krievi joprojām uzskata par traģēdiju.

Lai simbolus neitralizētu, tie jāpārstrukturē. Latvijai vienai tas nav pa spēkam. Tādēļ bija jāveic kopā ar Lietuvu. Bet ari tas vēl ir maz. Jāsauc palīgā ziemeļvalstis. Proti, lai Liepājā izvietotu Baltijas operatīvo flotes savienojumu – ziemeļvalstu un Baltijas valstu jūras eskadru un tās komandštābu.

Bet pirms tā visa bija vajadzīga reāla Latvijas – Lietuvas saimnieciskā sadarbība un aktivitāšu saplūde Liepājā. Minētām iniciatīvām bija jānāk no Latvijas, jo ceļu vienmēr izvēlas, tur un notur ilksinieks. Bet vēl pirms tam, t.i., pirms jūgšanas un kopējas braukšanas bija jāveic pareiza naudas reforma Latvijā. Tāda reforma un ar tādu lata attiecību pret pasaules valūtām, lai, sadarbojoties ar kaimiņiem, viņi finansiāli neciestu no Latvijas lata kursa. Sīktirgotāji, veikalnieki un ražotāji Lietuvā uzreiz pateica, ka ar Latviju nav izdevīgi sadarboties nedabiski dārgā lata dēļ. Un prezidenti var braukāt, smaidīt, spaidīt rokas, bet nesaderīgās asinis – nauda – no tā nemainās.

Tagad lietuvieši paši ir nobrieduši lielām lietām. Vismaz prezidenta vēlēšanu kampaņā 1998. gada sākumā tika sauktas urravas jaunas ostas celtniecībai. Tautas diplomātija pauž, ka Lietuvas uzņēmēji un mafiozi vienojušies būvēt jaunu ostu Šventojā. Un tas būs gan labs kapitālu ieguldījumu veids, gan naudas atmazgāšanas izdevība valsts interesēs, gan Lietuvas tēla pucēšana. Bet Latvijas – Lietuvas divjūgs izjūdzies jau kapitāli. Sākās tas krietni agrāk, kad naudas reforma Latvijā nebija līdzeklis, bet mērķis. Līdz ar to tā netika sajūgta ar ekonomikas un nepieciešamajām struktūrreformām postkomunisma sistēmā. Baltijā šī sajūdze bija obligāta.

Tā ir šī nesaderīgā individuālisma izpausme, kas Latvijai bija raksturīga ari pirms kara. Individuālismam, protams, ir jābūt, bet jābūt tādam, kas spētu izraisīt sadarbības enerģiju un jo sevišķi Baltijā.

Ieskaties monopolistu sejās

Visi vērīgi ieskatieties monopolistu sejās, kas redzamas laikraksta «Dienas Bizness» 1997. gada 23. maija numurā. Ko pauž šīs sejas? Pārliecību, ka «Latvenergo» monopolam ir labdarības raksturs? Ka «Latvenergo» vēl ir tālu no pasaules plēsēju līmeņa?

Vērojot šādas pieejas, rekomendēju visiem Latvijas iedzīvotājiem un uzņēmumiem, visām firmām un bankām, kuru sniegtie pakalpojumi un saražotās preces neatbilst pasaules līmeņa cenām un tarifa likmēm, nekavējoties publicēties biznesa izdevumos un tad – droši cenas augšā. Pasaule jūs sapratīs, Eiropa arī un *sūds par savējiem*. Tiem Latvijas TV pirmā programma un «Panorāma» *ieborēs* – viss maksā tik, cik maksā.

Sākt varētu ar gaļas ražotājiem, nodrukājot cenas no Zviedrijas un jo sevišķi Somijas supermārketu katalogiem. Zemniekiem elpa aizrautos, kā viņi ar savām cenām atpaliek no Ziemeļu *nāburgiem*. Lūk, kur būtu jāvirza Latvijas gaļas eksports un pie reizes jāaizbāž mutes savējiem, kuri sen vairs nevar gaļu iedabūt minimālā iztikas līmeņa aprēķinu groziņos.

Vadoties no šādas pieejas, Aloizam Blonska kungam sen vajadzēja nomierināt iedzīvotājus, ka Latvijā noziedzības līmenis vispār nav nekāds līmenis, jo nav taču pasaulslavenu noziedznieku, ka Latvija ļoti atpalikusi «Boing» lidmašīnu un tirdzniecības centru spridzināšanā.

Tiešām būtu ļoti simpātiski, ja «Latvenergo» un citu monopolistu garā vienotā frontē un vienoti Latvijai uzstātos visu dzemdību nodaļu vadītājas no visas Latvijas. Tā ļoti pārliecinoši, tieši no savām darba vietām baltos halātiņos, uzsvārčos un aubītēs ar satriecošiem pasaules statistikas datiem par dzemdību izmaksām pasaules līmeņa medicīnas centros Bostonā un Sanfrancisko, Keiptaunā un Vīnē, un, protams, Rīgas sadraudzības pilsētā Kobē, Pori, Bordo. Tikai tad mūsu sievietes pa īstam izjustu savu atpalicību un niecību pasaules cenu priekšā. Savukārt elektrības, siltuma un ūdens monopolisti varētu noformulēt jaunā līmenī savu firmu filozofiju par dzemdību namu un dzemdību nodaļu atslēdzi no komunāliem labumiem vispirmā, visneatliekamākā kārtā. Ja to vēl ar lielāko partiju palīdzību, ar šo partiju deputātministru svētību vasarā, tā nemanot, pa bula laiku astoņdesmit pirmā panta kārtībā izrauj cauri... Nu, ziniet, ir tomēr vērts dzīvot, cīnīties, maksāt partijām, galvot pa kredītiem. Tiešām, kāds labums no zīdaiņa? Ne tev profīta, ne saimnieciskā aprēķina...

Latvijā dzīvojošie! Kad «Latvenergo» paaugstina tarifus, rīko apaļos galdus un preses konferences, lai to visu pasniegtu ticamā mērcē, tad bibliotēkās un lasītavās sameklējiet grāmatu – Māris Gailis «Varas tehnoloģija» – un izlasiet trīs lappuses, 199. – 201., par «Latvenergo». Tā kā daudziem šī grāmata nav pieejama, tad sniedzu dažus izvilkumus no šī teksta.

«Bija pilnīgi skaidrs, ka Koemecs līdzīgi dažam labam citam valsts uzņēmuma direktoram ir pārvērtis «Latvenergo» par personīgo bodīti un tai pašā laikā saglabājis un vairojis savu autoritāti un prestižu uzņēmuma kolektīvā. To viņš panāca, asignējot diezgan bagātīgus līdzekļus uzņēmuma iekšējām vajadzībām, piemēram, jauna importēta autotransporta iegādei, telpu remontam, vadošo darbinieku atalgojumam. Tai pašā laikā «Latvenergo» ekonomiskais stāvoklis bija ārkārtīgi bēdīgs: plānotā peļņa - minēti aptuveni desmit miljoni latu – tika izņemta no apgrozījuma līdzekļiem un sadalīta gandrīz gadu iepriekš, nekā tai bija jāparādās. Tādējādi uzņēmumā tika radīti tādi kā paradīzes, eiforijas apstākli. ... Valsts kontrole bija izdarījusi revīziju «Latvenergo», un, protams, atklājās kliedzoši fakti. Nolēmām, ka Koemecs, kurš bez visa pārējā vēl arī daudz dzēra, ir jāatlaiž.

Padzirdot par iespējamo atlaišanu, sacēlās liels tracis, tostarp vai visās lielākajās partijās, arī LC spicē. Kāds tur brīnums, jo Koemecs bija finansējis daudz un dažādus pasākumus, tieši vai netieši arī aktivitātes, kas bija saistītas ar 5. Saeimas vēlēšanām... «Bankas Baltija» afēras sakarā atklājās, ka no ministra pienākumiem atbrīvotais Krēsliņš ar Koemeca tiešu iejaukšanos iecelts par tādas kā finansu starpniekorganizācijas – «Latvenergo» norēķina centra – vadītāju. Presē jau aprakstīts, kā Norēķinu centrs ar «Latvenergo» garantiju aizņēmās no BB 10 miljonus dolāru. Garantiju izsniedza Koemecs vienpersoniski, nesaskaņojot to ne «Latvenergo» valdē, ne padomē, tātad rīkojās nelikumīgi. Taču, kas pats trakākais, šī nauda Norēķinu centra kontā vispār nebija ienākusi: tā tikai izgāja «caur kasi» un nonāca atpakaļ BB akcionāru uzņēmumā «Finhold».»

Tā, lūk, stratēģiskais monopoluzņēmums, no kā atkarīgs pavarda siltums, bērnu dzimstība un ģimenes lielums, bija kļuvis par personisko bodi. Ar kā svētību kļuvis? Ar lielo partiju. Ar kādu? Kārlis Purnis ir LC biedra kandidāts. Kad bodnieku gribēja noņemt, lielās partijas sacēla traci. Bet šīs pašas lielās partijas ievēlēja un pārvēlēja G. Ulmani. Bet G. Ulmanis apelē pie tautas un jaunatnes, ka nav pietiekamas patriotisma izjūtas, ka nav cieņas pret valstiskumu. Naivi, smieklīgi, bēdīgi. Kāda paveca sieviete teica šādus vārdus: «Es komunistus ciest nevarēju, viņi izpostīja manu dzīvi, bet šodien, redzot veco cilvēku dzīvojam no kartupeļiem, maizes un putraimiem, gribas raudāt, klausoties liekuļošanu, un vēmiens nāk, redzot televizorā tos nobarotos ģīmjus.»

Kas notiktu, ja monopoluzņēmumu «Latvernergo», «Lattelekom» un «Rīgas siltums» garā sāktu darboties un būtu darbojies valsts uzņēmums «Ventspils nafta» un vispār visa Ventspils osta. Kravu apgrozījums strauji samazinātos, nodokļu maksājumi valsts budžetā – vēl straujāk, bet smaidošais A. Lemberga kungs uz visiem jautājumiem un pārmetumiem atbildētu nepārprotami: «Ventspils tirdzniecības ostas izmaksas un naftas termināla pakalpojumi vēl nav sasnieguši pasaules cenas. Un ko tie krievi iedomājas – mūsu tarifi vēl nav tie paši augstākie.»

Tā vietā Ventspils osta dara pavisam ko citu, kas nav raksturīgs nevienam Latvijā esošam monopolam, «Latvenergo» ieskaitot.

«Spekulāciju – dārgāk vai lētāk – mēs noraidām. Domāju, ka Ventspils izmaksas starp ostām, kas pārkrauj masveidā kravas šajā rajonā, ir vislētākās. Un tā ir mūsu politikas sastāvdaļa – nodevas nav mainītas no 1991. gada,» to teicis Ventspils brīvostas pārvaldnieks Imants Sarmulis. «Dienas Bizness», 21.07.98.

Varēja taču izveidot ostas tarifu regulēšanas padomi, radīt lielu muļļāšanos un tarifdančus kā «Lattelekom» un tā tarifpadome. Tik daudz būtu žurnālistiem ko intervēt un publicēt, ņemt nost un likt jaunus tarifpadomes priekšniekus, bet nē – stop un basta – jau gadus sešus nekas nemainās. Tā nav latviešu mentalitāte, tā mēs pazaudēsim savu identitāti.

Toties Latvijas dabiskie monopoluzņēmumi savu identitāti gan nepazaudēs. Un nezaudēja līdz šim. Bet kā to darīja un ko darīja?

Snauda. Vakarēja. Nogaidīja.

Perestroikas otrajā posmā, kad jau zēla gatavība atdalīties no Maskavas, kad jau visur kūsāja rosība, tika meklēti un taustīti jauni partneri, piedāvāti jauni pakalpojumi un preces, tas viss nekādi neattiecās un neskāra monopoluzņēmumus. Miers un klusums bija arī 90. gadu sākumā.

Patērētāju problēmas? Tādu nebija, tās bija viņu pašu problēmas. Atcerieties, ūdens jau vairākas dienas pārpludina ielu un – nekas. Mašīnas tīri labi varēja braukt pa trotuāriem abās pusēs.

Piektdienas novakarē kaut kur pārsprāgusi karstā ūdens caurule – nieki. Būs pirmdienas pēcpusdiena, kad priekšnieks pieņem personīgos jautājumos. Kaut kur ilgstoši appludina pagrabus, bojā māju – sīkumi. Tādu, kā jūs, ir daudz, bet es esmu viena.

Tie bija «miera» laiki ar stabilām tradīcijām, kad avārijas brigādes vīrus un jo sevišķi viņu priekšniecību uz avārijas vietām varēja piedabūt tikai ar «Rīgas Balss» un citu avīžu korespondentu palīdzību un neatlaidību.

Siltumtrases kūp kā saskrieti pasta zirgi. Kad dažreiz *uzdod* tā ap desmit grādiem zem nulles un bez sniedziņa, tad vietām garo kā no feldjegera trijjūga. Apsprāgušie un apraudātie Astrīdas Bušmeistares zirdziņi ir nieciņi salīdzinājumā ar Rīgas un citās Latvijas pazemēs apsprāgušām gigakalorijām. Ja šīs kalorijas pārvērstu darbiņā un šos darbiņus jaudā, tad mums būtu tik daudz zirgspēku un attiecīgi arī zirgu, ka varētu sakomplektēt daudzus, daudzus tumenus (tatāru-mongoļu karaspēka vienība ar 10 000 jātniekiem). Katrā vidusskolā un ģimnāzijā fizikas skolotājiem un skolēniem jāveic šādi aprēķini un skaitļojumi. Enerģētikas jautājumi Latvijas tautai ir tikpat svarīgi kā amerikāņu nācijai ekspedīcija uz Marsu. Vienlaikus tas arī ir demokrātijas jautājums, jo formē, audzina un izveido gudru, civilizētu patērētāju un vēlētāju, kas zina savas tiesības un prot aizstāvēties.

Pagaidām gan monopolisti mūs pārvērtuši par pārtērētajiem, jo kūp trasītes un dilst maciņi.

Siltuma ražošana un realizācija vairs nav sociāla, bet vairāk varmācīga, pat gangsteriska. Pilsētu iedzīvotājiem centralizētā siltuma un ūdens lietošana ir spiesta lieta. Siltuma ražotājs un siltumtrase vienīgā eksemplārā. Uzreiz prasās pēc jumta filozofijas: cik prasa, tik jāmaksā, vai televīzijas variantā: viss maksā tik, cik maksa.

No enerģētikas monopoliem ir atkarīga Latvijas nabadzīgo iedzīvotāju fiziskā eksistence. Un ne tikai nabadzīgo. Bet nabadzīgo jau vien tagad ir 70% no visas tautas. Dažādas siltuma un ūdens apgādes organizācijas ir piezagušās ģimenes pavardiem un retiem bērnu šūpuļiem, palīdzējušas iebruģēt taciņas un aizvilkt sievietes uz ginekoloģijas nodaļām pie abortmeistariem. Monopoli pirmām kārtām dod triecienus Latvijas sievietēm. Nebūs sievietes, nebūs valsts. Ja vīrieši pēc monopolu triecieniem pamet sievietes, bērnus un parādu dēļ pārvācas uz šķūnīšiem, pagrabiem, pažobelēm, tad sieviete ir pēdējais balsts un cerība. Kā tas bija arī Staļina laikos, kad bērni palika dzīvi tikai ar sievietes pārdabiskām pūlēm.

Jebkurš gangsteris, t.sk. ekonomiskais, būtībā apdraud jebkuru iedzīvotāju – klientu. Daudzi atpērkas, citi labi apbruņojas un individuāli aizsargājas pret viņu, daudzi uzreiz krīt par upuriem un līdz ar to atlikušiem likmes un tarifi kļūst arvien lielāki. Tas ir pašiznīcības process.

Jebkura valdība, ja tai ir tāds resurss kā smadzenes, ja tā kaut ko zina no Rietumeiropas prakses, saprātīgi ierobežo dabiskos un sevišķi enerģētikas monopolus. Notiek šādu ekonomisko gangsteru kastrācija un vismaz par 50%. Tas ir garants valsts drošībai. Ja monopoli netiek kastrēti, tad viņi izvaro tautu un līdz ar to valsti. Bet izvarotu valsti tālāk izvaros un novāros citas valstis. Tas ir tikpat droši kā Pasaules Bankā.

23.3.1997. «Svoboda» sniedza apskati par elektroenerģijas apgādi četrās lielvalstis.

Vācijā 9 lielākās elektrokompānijas saražo 80% elektroenerģijas. Tikai vienā no tām - «Preussen Elektrik» nav valsts kapitāla. Pārējās federālai un vietējo zemju valdībām pieder no 25% līdz 60% akciju.

Tarifu cenas nosaka katras valsts ekonomikas ministrs. Cenu paaugstināšana ir ļoti rūpīgi jāargumentē, jo slēdzienus dod neatkarīgie eksperti. Neviena kompānija nevar patvaļīgi atvienot energoapgādi, pat ja ir parādi. To var darīt tikai ar savas zemes valdības atļauju.

Francijā ir 100% valsts monopols energoapgādei. Ir stabils nacionālais konsensus pret elektropiegādes privatizāciju. No 8.4.1946. darbojas nemainīgs likums par elektroapgādi. Tikai 1999. gadā paredz sākt diskutēt par kaut kādas daļas privatizāciju.

Anglijā privatizācija sākās 1988. gadā un pabeigta 1996. gadā. Un veikta ļoti izsvērti un rūpīgi. Privātkompāniju darbībā daudz ierobežojumu. Galvenā kompānija «British Energv» ar 600 000 akcionāru. Privātkompānijas pazemināšas tarifus. 1996. gadā vidējā ģimene par elektrību samaksājusi 90 mārciņas mazāk nekā iepriekšējos gados.

ASV darbojas «Likums par komunāliem uzņēmumiem», pēc kura valdība izsniedz kompānijām licences par reģiona elektroapgādi. Tādas kompānijas tiek stipri ierobežotas, jo to paredz likums par pretmonopolu darbību. Tarifu likmes valsts stingri regulē. Var tās arī pazemināt, ņemot kompensācijām līdzekļus no nodokļu maksājumiem.

Un tagad, lasītāj, atbildi sev sevis un Latvijas labad, kas Francijai atļāvis iestāties Eiropas Savienībā ar neprivatizētām spēkstacijām un elektrotīkliem un pašai valstij diktēt enerģijas cenas, neļaujot to darīt privātonkuļiem?

Kas atļāvis Vācijā zemju ministriem noteikt elektrības tarifu cenas un vēl burgomistriem pieturēt akciju žūksni, neatdodot tos privātfīreriem, un vienlaikus būt Eiropas Savienībā?

Kas atļāvis Anglijai 7–8 gadus nodarboties ar elektroapgādes privatizāciju, ja Latvijai to pieprasa veikt pusgadā?

Valdību nevada krievi, bet latvieši. Un vēl tu, lasītāj, šeit saredzi kādu iznākam no dūmistabas, no rijas ar tik pazīstamo kūkumu un jau Maskavas vietā lienot, klanoties un izdabājot Briselei?

Kā pietrūkst profesionāļiem?

Tikumības pietrūkst. Pastāvīgs garīguma deficīts. Vai tie tik svarīgi? Diemžēl un reizē neiedomājami svarīgi. Ar tikumību un garīgumu no indivīdu aritmētiskās summas veidojas sabiedrība, no pūļa – tauta, no tautas – nācija un valstiskums. Ja tikumība ir tuvu nulles līmenim, formējas mafioza sabiedrība ar «jumtu» un «jumta» likumiem. Pie tās nekādas dabas bagātības, nekādas kapitāla ieplūdes un maršala plāni nav spējīgi palīdzēt tautai, paaugstināt vispārējo labklājības līmeni. Piemērs tālu nav jāmeklē – bijusī PSRS. Pārvaldot milzīgās dabas bagātības un cilvēku resursus no Kuriļu salām līdz Donavai, ļaunuma impērija nespēja radīt un nodrošināt mācību iestādes ar lētu skolas kompjūteru, nemaz nerunājot par tautas automobili. Tādēļ japāņi to nosauca par atpalicību uz visiem laikiem. Arī šodien milzīgie ārvalstu un SVF aizdevumi Krievijai un lielie aizdevumi Latvijai nav vairojusi tautas labklājību ne vienā, ne otrā valstī. Vēl pagājušā gadsimtā krievu rakstnieks N. Ļeskovs teica par savu dzimteni: «Nolādēta zeme, kur nekas neapvienojas, izņemot ļaunumu.»

Turpināsim uzdot elementārus jautājumus. Piemēram, kas šodien būtu visizplatītākais kultūras elements sadzīves līmenī? Tā ir palīdzība, arī kārtība, ja vari palīdzēt sev, savai ģimenei un vēl kaut vienam cilvēkam ārpus savas ģimenes, tad tu dari ļoti labu darbu – vairo cilvēciskumu. Reālā ikdienā labestība ir visnepieciešamākais kultūras elements.

Kas šodien ir civilizācijas elements? Māka orientēties situācijā. Gandrīz jebkuram valsts iedzīvotājam nepieciešams labāk orientēties politikā un ekonomikā ikdienas notikumos. Tas nozīmē izprast, ko cenšas darīt un ko faktiski dara valdība un vietējā vara, Saeima un vadošās partijas, kā strādā tiesu sistēma un sabiedriskās organizācijas. Izprast ne tikai to, ko raksta avīzes, bet ari kas rakstīts starp avīžteksta rindiņām. Ar tādu pieeju neizbēgami nonāksim pie jautājuma, kā kultūra mūsu valstī ietekmē civilizāciju un kā kultūra var korektēt civilizētas sabiedrības augstākā izpildorgāna – valdības – darbību. Manuprāt, korektēt var un vajag ar tādu universālu sakarību kā atgriezeniskā saikne.

Kurš šodien ir vissvarīgākais pārvaldes procesu elements? Tā ir atgriezeniskā saikne. Ja ir tikai vadība, tad nav kopējas attīstības, un vadība neparedz šādu saikni. Bet pārvaldei, ja tā tiešām ir pārvalde, atgriezeniskā saikne ir obligāta. Pa to plūst dažādas enerģijas: asarojas ciešanas, sulojas atbildība, uzplaiksni tikumība. Kad Šīs saiknes nav, tad varai nav dialoga ar sabiedrību un nav citu problēmu, izņemot vienu – noturēties pie varas. Un šodien visām spicēm un tiem, kas uzskata sevi par profesionāļiem, trūkst šīs atgriezeniskās saiknes. Tādēļ tā jāiedibina ar dažādiem paņēmieniem, t.sk. ari tehnokrātiski. Tas ir to vērts. Vēl jo vairāk – tas ir demokrātijas un saskaņas procesa praktisks rādītājs.

Piemineklis II republikas pirmajiem gadiem

Valdības darbība attiecas uz katru un ietekmē gandrīz katru valsts iedzīvotāju. Tādam jābūt arī atgriezeniskās saiknes dziļumam. Proti, lai katrs valsts iedzīvotājs tieši savas domdarbības līmenī izprastu un uz saviem pleciem sajustu savas valdības un Saeimas ietekmi uz sevi, saviem ģimenes locekļiem un nākotni.

Aizritējis pirmais gadu piecnieks kopš LR neatkarības atjaunošanas dramatisko notikumu dienām. Šai laikposmā valdības, Saeimas un daudzo ministriju ierēdņu darbība galvenokārt saistījās ar politisko grupējumu «Latvijas ceļš» un šā grupējuma koalīcijas partneriem LZS, LNNK/TB. Lai ikdienā būtu jūtama un uzskatāma šī atgriezeniskā saite ar pagājušiem pirmiem neatkarības gadiem, ar šodienu un rītdienu, Rīgas Domei rekomendēju un iesaku Latvijas valsts galvaspilsētas centrā Brīvības pieminekļa tuvumā uzmontēt un uzstādīt lielu, dizainiski noformētu elektronisko ciparnīcu, uz kuras nepārtraukti būtu redzami konkrēti skaitļi par iekšējo, ārējo un kopējo parādu uz katru Latvijas brīvvalsts iedzīvotāju konkrētā mēnesī vai pat nedēļā. Lai katru diendienā garāmejošo rīdzinieku urbinātu un suģestētu šie skaitļi. Lai atbraukušais Latvijas vecpilsonis, bomzis, delveris vai nepilngadīgie būtu dažāda dziļuma

izbrīnīti, ka katram viņam personīgi, viņu bērniem un varbūt arī mazbērniem ir un būs jāatdod nauda, kuru neviens no viņiem nekad nav nedz saņēmis, nedz redzējis, nedz sajutis. Tā būs neaprakstāmi velnišķa sajūta pirmās republikas veterāniem.

Ar laiku šo ciparnīcu varētu pārvērst par otrās brīvības pieminekli. Cik tad ilgi var pielūgt un ekspluatēt simbolu, ko mums atstāja pirmās republikas pilsoņi. Tas ir un paliks viņu pūles, izdoma un visas tautas materiālais ieguldījums un ziedojumi. Vajag taču arī kaut ko savu: Tieši tā, savu un oriģinālu, lai Saeimas deputāti un ministri, amatos stājoties, varētu atnākt uz pārdomām un refleksiju pie otrās brīvības jeb nebrīves pieminekļa. Atstājot amatu, visiem būtu skaidrs, ko šī amatpersona ir vairojusi – Latvijas neatkarību vai nebrīvi.

Sen jau teikts, ka nauda esot kalta brīvība. Šī ciparnīca liks izjust, kas ir Eiropa un Brisele, kas ir SVF un Euromoney, kas ir «Latvijas ceļš» un PBLA, kas ir grūtās galviņas un korumpētās, uzpirktās un pārpirktās dvēseles Latvijā. Tā būs ļoti spēcīga atgriezeniskā saikne, tā reāli sāks izglītot vēlētājus un nodokļu maksātājus, būs uzskatāmi apgūstama jau skolas vecumā. Tā liks jau no mazotnes izprast parādu, saistību un pienākumu jēgti, par kuras trūkumu tik ļoti pašreiz sūkstās un tātad ari cieš, līdz ar to kultūras elementi civilizēs iedzīvotājus, t.i., šis process paātrināsies. Savukārt izglītots un civilizēts iedzīvotājs sāks aktīvi atbalstīt reformas. Tiesa, izsvērtas reformas. Šaubos, vai Rīgas Dome ir spējīga veikt tik spēcīgu metodoloģisku gājienu ar tik tālejošām sekām. Bet var jau būt, ka tur tiešām atrodas un sagrupējas refleksējošas personības, kuras netrīc no valdības uzbļāvieniem un ir vienaldzīgas pret lobētas preses spiedienu.

Jānāk taču izpratnei, ka šodien jādomā nevis par nekaitīgo nebrīves simbolu Pārdaugavā, bet gan par reāliem un aktīviem nebrīves elementiem – iekšējiem un ārējiem parādiem. Likumsakarība šeit ir vienkārša. Kamēr būs lieli valsts parādi, būs arī lieli nodokļi un tarifi. Būs lieli nodokļi, joprojām paliks tukši maciņi. Tāda būs reālā brīvības cena. Totalitārisms un ideoloģijas spaidi nomainīti ar citu nebrīves paveidu – totālu naudas trūkumu un līdzekļu deficītu ikdienišķām vajadzībām. Tādēļ arī pēdējais laiks ļoti uzskatāmā veidā dramatiskas ilūzijas un sapņus nomainīt ar nepatīkamo īstenību. Pēckara Eiropa caur to jau sen izgājusi.

Mākslinieki, studenti, kompjūtergrafiķi! Jūs spēlējoties uzzīmēsit šī savdabīgā pieminekļa dizainprojektu, bez piepūles to pilnveidosi, izdomāsit, kādu informāciju vēl tajā varētu iemiesot, un līdz ar to iemūžināsit vēsturē aizejošo XX gadsimtu un II gadu tūkstoti.

X nodaļa

Reformas un resursi

Vēlreiz par reformām

Reformas ir māksla, kompetence, apstākļu sakritība, izdošanās, laime. Dziļas reformas, kā tas ir mūsu apstākļos, vispirms saistās ar cilvēku apziņas veidošanu. Tas ir ļoti būtisks un lēns posms, bet bez tā neiztikt. Te nelīdz sasteigtība un paātrinājums un galīgi neder *fiksās* idejas.

Ar ko mums darīšana šodien? Ar komunisma ideoloģijas sekām. Bet tās mērķis bija salauzt garu, aizlauzt cilvēku, mainīt mentalitāti. Tas komunistiem izdevies.

Veidot tautā apziņu, protams, vieglāk, ja ir līderis. Š. Monteskjē teica: «Ja tautai nerodas līderis, kas to aizstāvētu, tad jautājumi tiek kārtoti revolucionārā ceļā.» Varētu piebilst, ka arī evolucionārais ceļš globalizācijas apstākļos ir bēdīgs: tauta novājinās, pagrimst, to asimilē citas kultūras un tautas.

Kas varbūt līderis, ko uztveram kā līderi? Vispirms jau izpildvara, valdība un, protams, valdības vadītājs. Ir vai nav līderis vai tikai ieliktenis, vai partiju kompromisa padēklis?

Jābūt ne tikai bārdainam, bet ari harizmātiskam. Vēsturiski taču esam pieraduši pie bārdainiem harizma – līderiem – Krišjāņa Barona, Krišjāņa Valdemāra.

Šodien tauta harizmu nosaka ļoti vienkārši un samērā precīzi: vai vēlas līdera uzstāšanos, vai vēlas, lai nāk, atgriežas augstā amatā un pilda līderfunkcijas.

Jebkurā vadības sistēmā un jo sevišķi sabiedriskā ļoti svarīga ir atgriezeniskā saite. To var atļauties tikai spēcīgi līderi, gudras valdības. Poļiem Solidaritātes valdībā: atgriezenisko saiti ar tautu uzturēja

darba ministrs pans Jaceks Kuroņs. Pie komunistiem astoņus gadus nosēdējušam cietumā, Leha Valensa tuvākam līdzgaitniekam nācās ieņemt visnepopulārāko amatu valdībā kritiskā pārejas perioda laikā. Cīņā ar totalitārismu, ar komunistiem un militāristiem viņš bija iemantojis ļoti lielu tautas uzticību, bija tautas mīlulis, ļoti vienkāršs un pieticīgs dzīvē un sadzīvē. Tāds palika arī, ieņemot ministra amatu. Tieši kā radīts atgriezeniskai saitei. Un T. Mazovecka valdības uzdevumā viņš katru svētdienas vakaru uzstājās televīzijas tiešā ēterā un stāstīja, skaidroja, ko valdība paveikusi tai nedēļā: kurš ministrs ticis: kurš neticis galā ar saviem un ieplānotiem uzdevumiem, kuru apsēdušas sadzīves problēmas – kāzas, bēres, slimības, kas traucējis, kas palīdzējis strādāt valdībai, kādas bijušas kļūdas un neizdarības un kādi plāni nākamā nedēļā. Vārdu sakot, vienkārša, nepiespiesta, cilvēcīga informācija tautai.

Reformas tāpat kā skolas mācības jāsāk ar vienkāršo, ar skaitīšanu un reizināšanu līdz desmit. Katrā skolā virs vai pie tāfeles kreisā pusē varētu būt pastāvīga tabula ar postindustriālā perioda reformu reizesrēķina pirmsākumiem.

1. Labākos skolēnus un studentus sūtīt uz labākām mācību iestādēm ārzemēs, lai radītu izglītotu darbaspēku, kas būtu spējīgs apgūt arvien jaunas tehnoloģijas.
2. Visos līmeņos krāt un ieguldīt naudu informācijas līdzekļos, kompjūteros, tele- un kosmiskos sakaros.
3. Iegādāties jaunas un eksportspējīgas ārzemju tehnoloģijas, piesaistot un nodarbinot savu sagatavoto darbaspēku un kopuzņēmumu personālu.

Pirms pāris gadiem Zviedrijā speciālisti noteica, kādas profesijas būs vispieprasītākās un vislabāk atalgotas ziemeļvalstīs nākotnē. Lūk, piecas svarīgākās:

1) datoru un telekomunikāciju speciālisti;
2) civilinženieri;
3) reklāmas darbinieki;
4) pētnieki, analītiķi;
5) banku darbinieki.

Glīti noformētu, šo profesiju sarakstu var piekārt pie skolas tāfeles labajā pusē. Šie elementārie reformu baušļi, kurus neizprot bārdaini onkuļi Saeimā un valdībā, ir jāpieliek pie sienas katrā skolā, tāpat kā civilizēto Rietumeiropas kapitālismu aizsāka Mārtiņš Luters, pie Virtembergas baznīcas durvīm 31.10.1519. pieliekot savus 95 baušļus.

Sociālismā saimnieciskās reformas beidzās neveiksmīgi, jo visu noteica nevis personība, bet vieta, amats. Līdz ar to tika plānota struktūra, nevis attīstība.

Attīstība, īsi runājot, nozīmē mākslīgu, citādu, vēl nebijušu attieksmi pret kādu priekšmetu vai parādību. Parasti šādu attieksmi ieraksta programmā. Ja programmas ir orientētas uz šādu mākslīgu attieksmi un ja to vada personība jeb šim mērķim sagatavota persona, panākumi būs. Ja attieksme paliek parastā, t.i., dzīves, sadzīves līmenī un izpratnē, kas principā vienmēr ir vāja attieksme, tad nekās nemainīsies. Piemēram, lauksaimniecību un dzīvi laukos neuzskatīt par problēmu, bet gan par iespēju. Tā ir pavisam cita pieeja, bet tā jāatrisina. Tāpat arī mūsu izkonkurētiem puķu audzētājiem jāizstrādā jauna attieksme pret savu profesiju, jāformulē jauna vai cita savas biedrības vai ģildes filozofija un jāsāk izstrādāt programmas un projekti, kā atgūt zaudētās pozīcijas. Ģildes ideologiem un reformatoriem jādomā, jālien internetā un atkal jādomā, jādomā.

Aktīvāki un apriori enerģētiskāki vīrieši dzimst Zirga, Suņa un Tīģera gados, bet sievietes - Vērša, Gaiļa un Čūskas gados. Tos dēvē par likteņgadiem. Tas arī ir resurss, kuru var apgūt bez papildlīdzekļiem, bez papildinvestīcijām. Taču vīriešiem nav šāda resursa.

Godīgums visos līmeņos tagad ir resurss nr. 1, cīņa ar korupciju – problēma nr.1. Rūpnieciski attīstīto valstu koalīcija ar savām 29 loceklēm un 5 kandidātvalstīm, pēc avīzes «Financial Time» materiāliem, kurus pārpublicēja «Za Rubežom», nr.17.–1998., beidzot atzinusi, ka ārzemju amatpersonu uzpirkšana un piekukuļošana nav parastais bizness, bet gan kriminālnoziegums. Tagad šīm valstīm piedāvās saviem likumdevējiem to ratificēt. ASV to izdarīja vēl prezidenta Dž. Kartera laikā – 1977. gadā. Līdz ar to tiek radīts jauns klimats biznesā: valdības apzinās un atzīst, ka ētiskie jautājumi nav šķirami no politiskajiem un darījuma jautājumiem. Tālāk seko atziņa, ka reformām cīņā pret korupciju jāsākas no nācijas līdera un jāiet uz leju, ja mērķis ir patiesu pozitīvu neatgriezenisku pārmaiņu panākšana.

Resurss ir arī televizoru ekrānu attīrīšana no meliem, ko runā politiķi. Politiķiem, reformatoriem, ja viņi tādi ir, jābūt savs credo – pārliecības un godīgas darbībās apliecinājums. Ja politiķim, reformato-

ram ir mērķis palīdzēt savai tautai, tad viņam jārīkojas apmēram tā, kā to formulējis Erharda perioda vācu sociāldemokrāts Francis Erlers:

– jāatsakās no ikdienas politisko mandeļu taktikas, pārvarot vilinājumu uzstāties pa TV un radio ar maznozīmīgām tukšām runām un tādu pašu interviju sniegšanu presē;

– jāsaaicina kopā domubiedri neatkarīgi no partijām, speciālisti un eksperti, lai risinātu šādus jautājumus.

1. Kāds iemesls mūsu sliktam ekonomiskam stāvoklim valstī, nozarēs, ģimenēs? Kāds iemesls tautas nabadzībai?
2. Kādas pieļautas kļūdas, kādas kļūdainas darbības joprojām turpinās?
3. Ko konkrētu vajag darīt, ko pirmām kārtām, ko otrām kārtām, ko var atlikt uz vēlāku laiku?

Kad politiķis ar ekspertiem un speciālistiem ir radis pareizu, godīgu atbildi uz šiem jautājumiem, pārbaudījis šo risinājumu pareizību, tikai tad viņš var uzstāties tautas, sabiedrības priekšā, pateikt šo patiesību un aicināt ļaudis kļūt par domubiedriem un iesaistīties kopējos svarīgos pasākumos un lietās.

Kā tāda godīga un kompetenta politiķu darbība ir izpaudusies un īstenojusies praksē? Ļoti uzskatāmi. Ko nevarēja veikt ar tanku armijām, to veica politiķi, uzņēmēji. Vācija ir augstāk par visiem Eiropā un vācu pensionāri dzīvo Vidusjūras kūrortos.

Reformu resursi

Kad reformas neīstenojas, nav rezultātu un tauta nabadzīga, tad nav ideju un rīcības plāna. Tas, protams, novērojams no ārpuses. No iekšpuses skatoties, mēdz teikt: viņiem nav pārliecības. Tauta runā vienkāršāk, aizvietojot ar teicienu: viņi vēl nav izauguši līdz reformām, līdz reformu līmenim.

Pārliecība kā apgaismības jeb evrikas uzplaiksnījums rodas ļoti, ļoti reti. Parasti gan pārliecība rodas no mazām, sīkām urdziņām. Dažādas pozitīvas un derīgas atziņas lēnām, pamazām pārtop pārliecībā un līdz ar to rodas reformspējīgi cilvēki, tātad resurss.

Uzskaitīsim dažas sadzīves līmeņa atziņas vai gudrības, kuras, kļūstot par pārliecību, dod cerības sekmīgām reformām:

1. Nodokļu maksāšana kā visizplatītākā procedūra valstiskuma apzināšanai un apliecināšanai. Piemēram, izpostītā pēckara Rietumvācijā, apsēstoties pie trūcīgā svētku galda, ģimenes galva ar lepnumu paziņoja, ka jaunai vācu valstij mūsu ģimene nodokļus ir nomaksājusi līdz pēdējam feniņam. Un bērni skolā lepojās, ka vecāki nav parādā valstij. Šāda tautas pārliecība kā resurss ir svarīgāka pat par dabas resursiem.
2. Apņēmība un izpildes meistarība ļoti bieži ir svarīgāka par naudu. Iedibināt kārtību un sakārtot vidi ļoti daudzos gadījumos iespējams bez papildu naudas piesaistes.
3. Sievietēm svarīgāk par naudu ir prakse rokās, apķērība galvā, veselība un juteklība miesās.
4. Labdarība kā dzīves aktualitātes un sevis apliecināšanas princips. Pazīstami astoņi labdarības veidi. Visizplatītākā ir šāda labdarības filozofija: «Palīdzot citiem – palīdzēsi sev.»
5. Dabas bagātības nav kapitāls, tās ir Dieva dāvanas. Ar tām nedrīkst lepoties. Tās jāsaudzē un jāatjauno.
6. Taisnīga nevienlīdzība ir dzīves dzinējspēks.
7. Domā globāli, rīkojies lokāli. Grūti pat iedomāties labāku, praktiskāku dežūrtematu skolēnu sacerējumiem.
8. Kļūsti par Latvijā ražotās produkcijas patērēšanas fanu.
9. Priekšniecība korumpējas, zivs pūst un valsts degradējas vienā virzienā: no augšas, no galvas, no augstākām amatpersonām uz leju. Tādēļ valsts degradācijas un nīkuļošanas apturēšanas iespējas ir tieši proporcionālas amatpersonu rangiem, ieņemamo amatu svarīgumam. Godprātības, kompetences un situācijas izpratnes vektoriem, kas nāk no šīm amatpersonām, ir noteicoša loma valsts attīstībā.

Viens no Latvijas paradoksiem atšķirībā no III pasaules valstīm ir tas, ka šodien sievieti no diskvalifikācijas var paglābt vai daļēji paglābt pareiza bērna ieņemšana, veselīgu bērnu dzemdēšana un laba audzināšana. Labi cilvēki ir un būs pieprasīta prece Latvijā. Tādēļ bērni – tas ir tālejošs un stratēģiska rakstura bizness.

Ja mums būtu noformulēta reformu filozofija un ideoloģija un līdz ar to apzināti savi resursi, tad nebūtu bijis G-24, bet drīzāk gan G-26 (Latvijas 26 rajonu resursi). Un sāktos masveidīga cilvēku sa-

gatavošana reformu veikšanai un pakāpeniskai liberalizācijai. Bet liberalizācija un tirgus ekonomika necieš melus, jo viss jāzina precīzi un līdz ar to lietas un problēmas jānosauc savos vārdos. Piemēram, mājsaimniecēm, Latvijas sievietēm bija jāpasaka atklāti, ka daudzām jo daudzām par vienīgo vai svarīgāko ieguldījumu tirgus ekonomikas izveidē, virzībā uz Eiropu un Rietumaustrumu tilta būvē var būt veselīga bērna dzemdēšana, laba audzināšana un izglītošana. Daudzām diemžēl tas ir vienīgais reālais viņu rīcībā esošais resurss, vienīgais investīciju veids un biznesa plāns, ko viņas var izpildīt. Par to nav jāskumst, jo vīriešiem nav pat šādu iespēju. Vientuļiem vīriešiem nav, bet vientuļām sievietēm ir. Un atstāt šodien pēc sevis kā vienīgo piemiņu un mantojumu tikai kapa kopiņu – tas tomēr ir par maz XX gadsimta nogales un XXI gadsimta sākuma tempiem. Ja tauta grib pārvarēt savu atpalicību, tai jābūt spējīgai kaut ko šodien ziedot nākotnes labā. Bērns, protams, sašaurina dzīves telpas platību un samazina, atņem daudziem pēdējos brīvos līdzekļus. Tādēļ šī nākotnes resursa labā jāmobilizē arī savi radinieki un daļēji arī viņu līdzekļi, jo tas būs arī vecmammu un vectēvu, tantu un onkuļu ieguldījums Latvijas nākotnē. Liktenis ir tāds, ka no šīm paaudzēm vairāk prasa nekā dod. Tas ir pats vēstures izaicinājums tautai pēc komunistiskās sistēmas sabrukuma.

Buržuāzija un vidējā šķira Eiropā veidojas, ieguldot līdzekļus tālejošos un uzreiz atdevi nenesošos pasākumos – izglītībā un zinātnē, bērnu audzināšanā un skološanā. Tādēļ arī viena visu Latvijas tautu aptveroša programma varētu būt neplānota bērna piedzimšana veselām sievietēm, kuras tam ir fizioloģiski spējīgas. Pat biznesmeņi un baņķieri nevar izplānot un pārredzēt tik tālu, bet sievietes var dot lielu ieguldījumu, veikt lielas investīcijas Latvijas valsts simtgadei. No šodienas situācijas izejot, aktīva un izglītota 16–19 gadus veca jaunatne būtu vislabākā dāvana un investīcija LV simtgadei. Kur šodien slēpjas vislielākās grūtības?

Noteikti visgrūtākās ir darbības, kuras jāsāk pašam. Bet pirmā acu uzmetienā – visur bezizeja. Savādi gan. Visapkārt tik liela brīvība, ka sabiezējusi un kļuvusi neizbrienama, nepārvarama. Pat baisos, drausmīgos represiju gados cilvēki atrada izeju, mobilizējot savus niecīgos resursus.

Pēc politiskās neatkarības atgūšanas un robežu atvēršanās bija jāsākas mierīgai līdzāspastāvēšanai uz sava rēķina un balstoties tikai uz saviem iekšējiem resursiem. Tas nozīmē, ka no ražošanas fāzes jeb etapa, kas bija tikai sociālismā, jāpāriet uz nākamo, augstāko fāzi – saimniekošanu. Tā vietā, lai virzītos uz priekšu, uz saimniekošanu, neapturama sabrukuma ķēde sagāza visu esošo. Tagad daudzās vietās vispār viss jāsāk no jauna. Vārdu sakot, tāpat kā šā gadsimta sākumā, tikai pārējā pasaule aizskrējusi tālu priekšā.

Līdzīga situācija kā ekonomikā sociālisma apstākļos regulāri bija sastopama ari sportā. Komanda, piemēram, zaudē un zaudē, noslīd uz zemāko līgu, aizmūk pēdējie, kas var un prot, un jāsāk viss no gala. Mēs taču neviens to neuzņēmām kā traģēdiju, kā bezizeju. Visi saprata, ka vajadzīga jauna vadība, jālasa kopā atlikušie un jāmeklē jauni spēlētāji, jāveido programma vismaz gadiem pieciem uz priekšu un jāsāk darboties. Tagad tāda pati darbība jāveic ekonomikā. Tikai diktāts no augšas, kā sākt un ko darīt, vairs neskan. Tā vietā visi nopūsti un nopūderēti ar brīvības putekšņiem un saelpojušies tos līdz nemaņai, līdz orientācijas zaudēšanai. Pirmā pareizo ožu zaudēja LTF Dome, nesajēgdama, ka valsts principā ir tā pati sporta komanda, kurai jāgatavo desmitiem tūkstošu jaunu spēlētāju.

Šodien Latvijā tādas sasistas un no augstākās līgas izkritušas komandas lomā, manuprāt, ir puķkopji. Ja viņi grib darīt ko nopietnu, tad vispirms jāformulē savs resurss. Kamēr tas nav izdarīts, nav jēgas runāt par programmām. Un, ja nav programmu, tad valsts, kompānija vai ģimenes dzīvo no dabas bagātību un izejvielu pārdošanas vai nīkuļo un iznīkst. Un puķkopjiem atšķirībā no mūsu mežiniekiem nav dabas resursu, ko pārdot. Tātad vienīgā izeja – piesaistīt intelektu, veidot programmas un lēni, pamazām sākt tās īstenot.

Ar programmām tautas un nācijas meklē savus pašizteiksmes veidus, cenšas ieskatīties sevī, meklē savu otro elpu. Programmas ļauj iesaistīt svētīgās darbībās lielas ļaužu masas, radīt kolektīvisma un atbildības izjūtu. Ar reformām, kas nes līdzi sajukumu un neizpratni, tiek nozaudēti un atmesti vecie orientieri. Un ne jau katrs cilvēks ir spējīgs pārorientēties. Programmas to palīdz izdarīt un, galvenais, izraisa tautā sadarbības enerģiju jeb sinenerģiju. Piemēram, Amerikā pirms gadiem divdesmit bijušā ASV prezidenta L. Džonsona atraitne ķērās pie Visamerikas sakopšanas programmas. Sākumā daudzi, protams, nemaz nereaģēja vai ironizēja par eksprezidenta kundzi. Bet pēc 15 gadiem tās vadītāji bija gandarīti, ka amerikāņi savas programmas ietvaros sakopuši un saposuši savu zemi. Būtu naivi cerēt, ka liberālisma apstākļos progress radīsies pats no sevis. Progresu nes nācijas elite, inteliģence, godprātīgi pilsoņi.

Tauta var pildīt programmas, var ari novērsties no tām, bet, kad rodas izpratne, atkal atgriezties. Šāda dažādība var būt un būs rajonos, novados, pilsētās. Būtība slēpjas nevis tūlītējos panākumos par katru cenu, bet gan mēģinājumos un darbībās pārvarēt sevi, savu ierasto dzīves un domāšanas veidu.

Programmas ierobežo brīvību. Ierobežo ar pienākumiem un atbildību, t.i., ar universālām kristietības un humānisma kategorijām. Brīvība pati par sevi ir varens resurss – gan universāls un pirmklasīgs, gan ari bīstams, jo ātri pāriet neprognozējamā patvaļā. Tādēļ civilizētās sabiedrībās brīvību vienmēr cenšas sasaistīt ar kaut ko derīgu, ierobežot mērķtiecīgi un tā, lai visiem nestu labumu. Vispirms brīvību cenšas savienot ar kultūra. Līdz ar to brīvība tiek pragmātiski un veselīgi ierobežota. Šādas iedarbības produkts ir programmas, projekti un sistēmas.

Programmām jābūt dažādām, pat vienkāršām un naivām, jo tās palīdz cilvēku enerģiju novirzīt vēlamos virzienos un gultnēs. Nav mazsvarīgs arī apstāklis, ka impērijā dzīvojošie cilvēki tomēr pieraduši pie kopīgi pasludinātiem darbiem, plāniem, mērķiem. Tādēļ šodien, kad tiek sludināts un pieprasīts individuālisms, ir un rodas tukšuma, nevarības un pamestības sajūta, jo agrāk daudz taču tika veikts kopīgā. Lai nezaudētu šo kopības un kopatbildības sajūtu, nepieciešama nepārtraukta kopējā rīcība. Katrā valstī un teritorijā ir vismaz viens universāls rūpju bērns – ekoloģija, vides aizsardzība un izkopšana. Raksturīgs ir Zviedrijas piemērs. Pirms četriem gadiem tur tika pieņemts «Likums par ekoloģisko atbildību». Tikai pagājušā gadā, t.i., trīs gadus pēc spēkā stāšanās tas sācis darboties pa īstam. Trīs gadu laikā visā valstī parādījušās desmitiem tūkstoši atkritumu kastu un dažādi konteineri. Pamazām iedzīvotāji pierod pie bezmaksas atkritumu sašķirošanas. Likums nosaka ražotāju, importieru un pārdevēju atbildību par taras un atkritumu savākšanu, sašķirošanu.

No valstij nepieciešamām izejvielām tiek savākts šāds daudzums: plastmasa – 30%, stikls – 72%, tērauds – 54%, alumīnijs – 19%, papīrs – 45%, autogumija – 85%. Ikgadēji pārstrādei savākto izejvielu summa ir 165 000 000 sek. Lūk, kādas vērtības naudas izteiksmē dod brīvības ierobežošana Zviedrijā mest visu ārā, kur pagadās un kā pagadās. Un tas ir reāls Zviedrijas karaļvalsts tēls.

Atkritumus no kuģiem mēs nododam uz konteineriem Zviedrijas ostās. Lai visās Latvijas ostās būtu atkritumu konteineri – līdz tam vēl tālu. Piemēram, Augšas un Lejas Voleru ostās nav asfaltseguma, netīrs un tumšs. Atkritumu konteinera, kur iznest atkritumus no kuģa, nav. Vēl daudzkārt var palielināt Vides aizsardzības ministriju, bet nepieciešamās elementārās izpratnes un izdarību nebūs. Latvijas tēlu veido ne tikai ministri un ministriju koridori, bet arī privātostu dubļi un netīrumi, sperot pirmo soli uz Latvijas zemes, un Eiropā visur tik ierasto atkritumu konteineru un pat atkritumu urnu, kur iemest cigaretes galu, trūkums. Tādēļ vajadzīgas programmas ar likuma statusu, kas pasargā no patvaļas un aziātisma.

Daudzās vietās Latvija saka: pie mums nekas nenotiek, nav nekādu programmu, projektu un nav kur piedalīties. Šeit, manuprāt, var būt trīs galvenie varianti: pašam jeb ar tuvākiem domubiedriem vai radiniekiem kaut ko uzsākt, ievēlēt tādus jeb pieslieties tādiem, kas kaut ko var, pārcelties uz dzīvi citur jeb meklēt darbu citur, ieskaitot ārzemēs.

Kāda kundze ne vairs labākajos gados izstrādāja sev pareizas ēšanas programmu. Tiesa, pagāja divi gadi, lai to apgūtu. Šķiet, tas nav viegli tādā vecumā, jo pat fermentu sastāvam bija jāmainās. Tagad šī dāma šausminās, kādus nesavienojamus produktus viņa vienlaikus agrāk lietojusi, kā nezināšanas dēļ nodeldējusi organismu un cik naudas pārtērējusi pārtikai. Tagad šī apgūtā pareizā ēšana ir viņas resurss.

Kāda cita enerģiska būtne, kā pati teica, trīs gadus cīnījusies ar āderēm. Nācies gan pie zintnieka, gan citiem mācīties, pēc tam daļēji pārprojektējusi parasto daudzstāvu mājas dzīvokli un rezultāts – bērni pārstājuši slimot, labāk apgūst skolas vielu un kur tad vēl ietaupījums no medikamentiem, jo agrāk tabletes ēstas saujām.

Valsts mērogā ņemot, divi pārējie resursu veidi summējoties var dot milzīgu efektu. Bet tad varētu panīkt mūsu pārtikas ražotāji un jo sevišķi tirdzniecības apjomus zaudēt farmaceiti.

Viena no vislabākajām un tālejošākām programmām brīvības un kultūras savienības izmantošanā ir bērni.

Reģionālās reformas – tas nav vienkārši

Kapitālisma un sociālisma apstākļos vienas un tās pašas pārvaldes un teritoriālās reformas notiek dažādi. Padomju Savienībā jebkuras tautsaimniecībā uzsāktās reformas beidzās neveiksmīgi. Arī šo-

dien Saeimā sēž vīri, kas gan padomju laikā, gan pēc 1991. gada organizēja, vadīja un kontrolēja šīs reformas. No neveiksmēm mācās retie un arī reformu principi nav izprasti. Bet spicēs vienmēr atrodas tādi cilvēki, kas orientēti uz reformas neveiksmju izmantošanu, uz reformas gaitas utilizāciju savā labā. Šeit viņu «pieredze» atkal var noderēt. Neveiksmes var pārsvērt ieguvumus.

Pirms reformas uzsākt, maksimāli jātuvinās īstenībai. īstenība ir realitātes tveršana un atspoguļošana domās un darbībā. Padomju cilvēka apziņa un domāšana uz to nebija orientētas. Tas pieder elitārai domāšanai. To savukārt apgūst elitārās mācību iestādēs. Tādu Padomju Savienībā nebija. Visādā gadījumā humanitārās zinātnēs elitārisma nebija. Bija vienkāršota, sagrozīta, totalitāra domāšana. Dažreiz to dēvēja par surogātdomāšanu vai samazgām. Veicot reformas, jābūt eiropeiskai domāšanai. Latvijas politiķiem jābūt ar to apveltītiem.

Tas nozīmē:

– zināt savu, savu kaimiņu vēsturi, ieskaitot faktu materiālus;
– zināt saimniecisko un demogrāfisko statistiku;
– zināt tendences – vietējās, reģionālās, modernās;
– atbrīvoties no totalitārisma apziņas, marksisma un Rietumu ideoloģijas dogmām, izpušķojumiem un padomju laika prakses;
– dot novērtējumu pagātnei, savām un sev padoto darbinieku spējām;
– prognozēt nākotni, pamatojoties uz iepriekšminēto.

Jāpaskaidro tuvāk, kādēļ totalitārā apziņa ir bīstama jebkuram cilvēkam. Tā neciešs, nepieļauj patstāvīgu domāšanu un līdz ar to neatspoguļo īstenību. Pieļauj, afišē, stimulē vienu saikni: priekšnieks - padotais vai augstākstāvošais – zemākstāvošais, vai prokurors - apsūdzētājs. Būtībā tas ir armijas princips, ko totalitārisms un padomju militārisms uzspieda visai dzīvei un sadzīvei. Izpildītājam, padotajam un zemākstāvošajam šeit nevar būt savu mērķu un domu. Sarežģītas situācijas bieži tiek vienkāršotas līdz stulbumam, jo minētā saikne paredz tikai lineārus procesus. Novirzes tā agrāk uzskatīja par nacionālismu un režīma pārkāpumu, bet šodienas apstākļos – par nodevību un firmas komerciālo noslēpumu izpaušanu. Tādēļ ārzemju eksperti teic, ka padomju cilvēki skatās, bet neredz, klausās, bet nesadzird. Eiropeiskai domāšanai ir cita tehnoloģija. Gandrīz jebkura izteiktā doma tiek ierobežota, t.i. kritizēta, apskatīta no minētiem aspektiem, pārbaudīta ar faktiem un līdz ar to demokratizēta. Iespējams, domu var izbrāķēt un noraidīt. Tāda pieeja raksturīga visām Eiropas kultūras izpausmēm. Turpretim Austrumos ierobežojumi tiek likti, ja vispār līdz tādiem aiziet, pēc citiem principiem: izcelsme – kārta, kasta, vecums, tradīcijas, īpašumu cenzs, amats.

Totalitārās domas posts koncentrētā veidā izpaužas projektos un to īstenošanā. Projekti pie viņiem (Rietumos) un pie mums – tās ir lielas un principiālas atšķirības. Iesākums visām nejēdzībām, muļķībām un neveiksmēm ir priekšnieks vai struktūra ar savu statusu. Vadības vai armijas princips paredz šādu ķēdi: pavēle, instrukcija, priekšnieks, struktūra. Šie jēdzieni, kā jau armijā pieņemts, ir absolutizēti. Jo sevišķi instrukcija un priekšnieks, pie mums priekšnieks ir gan darbā, gan vakarā uz ielas, gan ar ģimeni restorānā. Bet pie viņiem priekšnieks aiz biroja durvīm – džentlmenis. Ja pie mums domāšanas līmenis aprobežojas ar instrukciju, tad pie viņiem ar firmas filozofiju. Mums pat nav formulēta valsts celtniecības filozofija, nav reformu filozofijas, nevienam pat prātā neienāk noformulēt reģionālās reformas ideoloģiju, jo tie, kam tas sen bija jāizdara, blenž tikai struktūru shēmās, nesaprotot, kas dzīvē notiks.

Firmas filozofija – augšējais vāks, kurš formē domas vērienu un līdz ar to īstenības atspoguļošanas kvalitāti. Tādēļ lielām Rietumu ražošanas firmām un korporācijām, kuru pakalpojumi visiem pazīstami, šāda filozofija ir elitaritātes apliecinājums. Dažreiz to aizvieto sava himna, savs karogs. Ļoti daudzās japāņu skolās ir sava himna. Tās sacer gan paši audzēkņi un pedagogi, gan pazīstami komponisti un dzejnieki.

Kad savā darba vietā jautāju par kompānijas filozofiju, tad esmu kompānijas nodevējs, kurš aizskar komerciālas intereses un noslēpumus. Kompānijas darbinieki labāk par to nerunā, jo nervi netur priekšnieka bļaušanu. Tātad kompānijas filozofija – priekšnieka dusmas, demagoģija, draudēšana atlaist no darba. Arī tāda mēdz būt filozofija.

Atcerēsimies, ko izdarīja M. Gorbačevs. Viņš ieviesa terminu «jaunā domāšana». Jauna tā bija tikai totalitāriekārtas iedzīvotājiem, nevis civilizētai pasaulei, nevis Rietumeiropai, jo Harvardā jau ap 1140. gadu sāktas lasīt lekcijas civiltiesībās. Ieviešot «jauno domāšanu», mazliet pacēla katla vāku. Ar to arī pietika...

Priekšniecības fetišizācija radīja nomenklatūrsistēmu. Tās pamatšūniņa – sakari, tāpat kā K. Marksam savā teorijā – prece. Sakaru kanāli ir formāli, jo tiem vienalga, kāda rakstura un satura informācija pa tiem tiek virzīta un virzās. Instrukcija noteic tādu darbības raksturu, lai nodrošinātu sakarus, lai nepieļautu «iziešanu no savas vietas». Šeit ir divas iespējas, divas pieejas.

Viņus interesē lietas (ģelo), apakšas organizācija. Viņiem sakari ir svarīgi, bet tikai kā instruments, kā līdzeklis lietas organizēšanai, īstenības tveršanai, projektēšanas izvēršanai.

Pie mums galvenais ir pārvaldes aparāts un sakari. Sakari nevis kā līdzeklis, bet kā vērtība, kā pašvērtība. Tādēļ arī jebkuras pārvaldes organizācija sākas ar struktūrshēmu zīmēšanu. Kaut ari šīs struktūrshēmas būtu vienādas un bieži ir vienādas, tomēr mēs un viņi tajās redzam dažādu saturu un tās arī strādā dažādi. Rietumnieki šādās shēmās vispirms redz un saskata funkcionālas, t.i., iekšējās vai horizontālās attiecības. Savukārt mūsējie tikai vertikālas, t.i., padotības, hierarhijas attiecības. Šā iemesla dēļ mēs nesaprotam ārzemju mācību grāmatas par pārvaldi un struktūrām.

Šā iemesla dēļ visos nolikumos nepieciešama obligāta sadaļa «sakari», kurā būtu viss par informācijas plūsmām un jo sevišķi par horizontāliem sakariem starp struktūrvienībām, starp fiziskām personām un pārstāvjiem, kā ari norādīta šo sakaru gradācija pēc svaiguma vai prioritātēm. Padomju izcelsmes cilvēkiem tas ir ļoti svarīgi, jo horizontālie sakari ir ari kompetences jautājums. Bet par tās trūkumu sūkstās visur. Ja nav horizontālas sadarbības, tad likme tikai uz priekšnieku, bet ne uz lietas un dzīves organizēšanu. Reālā dzīvē viss risinās šādi.

Augšā tiek formulēti mērķi. Nākamais solis – virzīt šos mērķus lejup. Līdz ar to tie tiek detalizēti un sadalīti uzdevumos. Mērķu sasniegšana atkarīga no uzdevumu risināšanas, no to kvalitatīvas izpildes. Bet tas nav iespējams bez labām, piepildītām horizontālām saitēm, bez informācijas, zināšanu un pieredzes virzības pa horizontālēm. Pārvaldes struktūrā un shēmā nekas par to nav ne teikts, ne norādīts, ne paskaidrots. Struktūrshēma padomju un postpadomju cilvēkam atbild: problēmas nav. Postpadomju cilvēki turpina tādas shēmas zīmēt tālāk.

Reālo izpildi veic reāli cilvēki. Un, kā jau dzīvē, darbinieki un priekšnieki ir nepietiekami izglītoti un paslinki, ambiciozi un politizēti, ar savām simpātijām un antipātijām. Kā jau dzīvē, horizontālos sakarus uzskata par traucējumiem un labprāt tos neveido. Projekts sākumā virzās, vēlāk apstājas, tad iestieg. Lai iestigušo iekustinātu, vajadzīgas jaunas zināšanas un izpratne citā, ne obligāti augstākā līmenī. Nevienai struktūrvienībai kopumā tādas nav. To var iegūt ar sinenerģijas palīdzību – intensīvu sadarbību horizontālos līmeņos. Šeit iejaucas visvarenā entropija vai laika faktors. Kur cilvēku darbībā nesaskaņas, tur tā vienmēr nostājas nesaskaņu pusē. Tā ir entropijas sūtība un to sauc – haoss. Projekts tiek izgāzts, mērķi nav sasniegti.

Tagad piemērs no ikdienas, kur cieš nevis projekts, bet iedzīvotāji. Kāda liela pagasta valdē juriste savu darbu veic tikai vertikāli: viņa – pagastvecākā-juridiskā nodaļa rajona pašvaldībā. Pagasta zemes komisijā strādā tikai vīrieši, un viņi, juristes izpratnē, ir stulbeņi. Arhitekts, būvinženieris, komunālās saimniecības darbinieki – visi nejēgas. Viņiem netieši to liek saprast, kā ari to, ka nekādu konsultāciju vai palīdzību juridiskos jautājumos nebūs. Katra problēmas ir viņa paša problēmas. Ir Rīga, ir tiesiskās informācijas centrs Rīgā, un ar to pietiek. Ir pašvaldības pārvaldes shēma, kurā skaidri redzams, ka juriskonsults tieši pakļauts pašvaldības vadītājam, atskaitās rajonā, un viss... Džentlmeņi paši lai tiek galā.

Reiz viņi sūdzējās priekšsēdētājam, kurš solījās ar juristi parunāt. Tā vietā juriste atklāti un diezgan publiski parunāja ar vīriešiem. Tagad viņi tiešām ir kļuvuši džentlmeņi – nejautā, netraucē, nezvana. Pat nesūta klientus kliedēt juridiskās neskaidrības.

Runājot par iedzīvotāju neapmierinātību, tie ir sīkumi. Pārvaldes struktūra tādus niekus neparedz un, pats par sevi saprotams, uz tiem nav jāreaģē.

Tas pats ar projektiem notiek ministrijās, starpministriju un valsts mērogā. Horizontālā sadarbība nav aprakstīta un, galvenais, nav caurskatīta. Aktīvākos, kas ložņā pa horizontālēm, meklē informāciju, faktus un padomus, mēģina uzzīmēt ainu un paredzēt notikumus un projekta attīstību dažādos līmeņos, var viegli apslāpēt un nolikt savās vietās. Ļoti elementāri – aizbildinoties ar aizņemtību, nesniegt informāciju, notēlot nezināmību, vienaldzīgo, pateikt skaļi, ko par viņu domā, nosūdzēt priekšniekam, bet vēl labāk – iesniegt oficiālu ziņojumu par sistemātiskiem svešinieku traucējumiem pienākumu veikšanā.

Projektos bieži nepiedalās talantīgākie un sagatavotākie darbinieki un speciālisti. Piedalās tie, kas paliek pāri, kas nemācēja izvairīties un atkratīties no jaunu, nezināmu uzdevumu veikšanas, kas cenšas

taisīt karjeru, bet maz sajēdz, uz laiku pieņemtie darbinieki speciāli tādiem mērķiem utt. Vārdu sakot, kā parasti, piedalās ļaudis bez talanta, bez iekšējās uguntiņas. Bet katrs projekts satur kaut ko jaunu un tātad talanti ir obligāti. Par horizontāliem sakariem minēšu ari pozitīvu piemēru – kādu Latvijas rajona pašvaldību. Pārvaldes struktūra kā visur, bet horizontālie sakari darbojas labi. Tas notiek ar ļoti aktīvās un darbspējīgās juristes palīdzību. Juridisko normu, likumu un dokumentu ir vairāk nekā maizes, un tie nepārtraukti vairojas. Vismaz vienu dienu nedēļā minētā kundze pavada Rīgā, tuvāk šīs informācijas avotiem. Savā pašvaldībā juridisko informāciju, normas un prasības viņa izplata, aktīvi konsultējot un pārbaudot pārvaldes darbinieku darba produkciju – lēmumus, dokumentus, protokolus, prasības, vēstules, maksājumus. Šajā rajona pašvaldībā juriste kā čakla bitīte noaudusi horizontālās sakaru šūniņas un nepārtraukti rūpējas par to aizpildi. Ārzemnieki to sauc par dzīves organizāciju no apakšas.

Reģionālā reforma Latvijā savā būtībā ir mini vai Latvijas māstrihts. Māstrihtu noteic četras galvenās vajadzības: brīva cilvēku, preču, naudas un pakalpojumu plūsma. Tās ir horizontālās plūsmas un sakari. Pirms projektēt un uzsākt reformas, visas esošās horizontālās virzības un sakari jāfiksē. Jānoteic tendences un jāizvērtē. Ja nav naudas un resursu, tad nav jēgas sākt kaut ko pārveidot pārveidošanas, ministriju, partiju iegribu un valdības ambīciju dēļ. Neizbēgami kļūs sliktāk. Bet subjektīvi tas nevienu neinteresē. Valdības un ministri mainīsies, bet personāla atbildība nav paredzēta. Reģionālās reformas projektos jābūt fiksētām, nodrošinātām un visiem reģiona iedzīvotājiem pieejamām šādām plūsmām:

– pakalpojumi: izglītības iespējas, medicīniskais serviss, transports, visu veidu apdrošināšana, elektrība, ūdensapgāde, siltumapgāde, remonta un celtniecības serviss;
– preces: visas Latvijā un Baltijā ražotās, to iegāde uz kredīta, ar līzingu, pasūtīšana ar katalogu palīdzību, preču piegāde dzīvesvietās;
– nauda: uzrādīti reģiona iedzīvotāju naudas pelnīšanas avoti: pastāvīgie, sezonas, plānojamie; iedzīvotāju kreditēšana – īstermiņa, ilgtermiņa; naudas noguldīšana, glabāšana bankās; apkalpošana ar kredītkartēm un krāj aizdevumu sabiedrībās;
– cilvēki: mobilitāte, iespēja pārvietoties, sekot darba vietām, pirkt mājas, dzīvokļus, pārkvalificēties, saņemt bezmaksas konsultācijas.

No materiālā deficīta – uz gara apsīkumu

Postindustriālā periodā notiek simbolu zīmju maiņa. Sadzīves piesātinātība ar materiālām vērtībām un piesārņošana ar visneiedomākajām izpriecas precēm un niekiem rada attiecīgas pakāpes tukšumus cilvēku galvās. Savukārt sociālisma periodā tās bija aizpildītas ar ideoloģiju. Ideoloģijai mirstot, svēto vietu automātiski ieņēma šādas dominantes: graušanas un postīšanas tendences, ikdienas cīniņi par savu un savas ģimenes eksistenci, vienaldzība un apātija ar interešu pilnīgu zudumu par sabiedrisko notikumu un procesu norisēm, alkatība un materiālā nepiesātināmība, nodošanās izpriecām, azartnodarbēm un nekontrolējama līdzekļu izšķiešana šajos pasākumos. Visas šīs dominantes papilnam šodien sastopamas postsociālisma telpā. Jo mazāks valsts īpašuma sektors un īpatsvars, jo dziļākas, pretrunīgākas un pretīgākas ir šīs dominantes.

Pretdominanšu nav. Nav formulētas un pasludinātas valsts mērogā un vienlaikus tās iedzīvotājiem pieņemamās vērtībās. Ja nav kopēju un daudzmaz respektējamu vērtību, nevar būt ari kopēja, bez mikroskopa saskatāma un gandrīz katram izjūtama pozitīva rezultāta. Ja nav rezultāta, tad ar šodienas vispārējiem attīstības tempiem cilvēki un viņu dzīves telpa degradē. Cilvēki dabiskā evolucionārā ceļā izmirst, bet dzīves telpa tādā pašā veidā un vēl nākotnē likumīgi noformētā ceļā pāries citu civilizācijas subjektu rīcībā. Uz civilizācijas jeb vēsturiskās skatuves mainās dalībnieki. Ne vairāk, kā tas daudzkārt noticis ar mūsu zemes civilizācijas subjektiem. Latvijas teritorija un ļaudis nav nekāds izņēmums. Mūsu dramaturgiem vajadzētu uzrakstīt labu futuroloģisku lugu, ar ko tas varētu beigties.

Brīvība diemžēl automātiski nepārstrukturē, nepārveido apziņu, nepārbūvē valsti. Brīvība vienīgi dod iespējas to darīt, bet pašus procesus neakceptē, tas ir, neapstiprina.

Brīvībai nomainot nebrīvi, tiek nomainītas un pārmainītas morālās un garīgās vērtības. Dabisks ir jautājums, ko tad Latvijā brīvība izvirzījusi par garīgām un morālām autoritātēm?

Baznīcas un skolas atkrīt. Augstskolas arī, jo mūsējās tradicionāli tikai nodod tālāk jau esamo un zināmo, bet pašas jaunas zināšanas nerada un priekšstatus nepaplašina.

Ģimene un vecāki? Kā ar viņu autoritātēm? Tās visumā ir ļoti selektīvas un nosacītas, jo ģimenes arī kritušas brīvības gūstā un pilda darbības, kas norādītas dominantēs.

Kas tad vēl paliek? TV ar videoindustriju un politiķi. Jūtat, kāda starp viņiem ir sakne? TV un video pieder pie masu kultūras. Intelekta un garīgo vērtību formēšanas ziņā TV ir visvājākais veids masu kultūrā. Bet politiķi? Uzreiz jāsaka, ka garīgo un morālo vērtību formulēšana un vairošana nav nedz viņu aicinājums, nedz tiešais pienākums un uzdevums.

Kopīgi atzītas un pieņemtas garīgās un laicīgās vērtības ir kā saistviela valsts uzbūvei un pārbūvei, gan kā metodoloģisks līdzeklis grūtību un krīzes pārvarēšanai. Gandrīz visi pārējie jautājumi, t.sk. ari cilvēku dzīves līmenis, ir pakārtots un atkarīgs no šīm garīgām vērtībām.

Ļoti raksturīgs piemērs – Vācijas apvienošanās. 1990. gadā kristīgie demokrāti ar H. Kolu priekšgalā paziņoja, ka Vāciju gaida «otrs ekonomiskais brīnums». Pēc toreizējām eiforiskām aplēsēm, kanclers pareģoja, ka jau 1994. gadā dzīves līmenis Austrumvācijā sasniegs Rietumvācijas standartus. Šodien to visu pasniedz gan traģikomisma, gan anekdošu garā. Gaidītā «ekonomiskā brīnuma» vietā, pie tam jau otrā šai gadsimtā, vērojams ilūziju sabrukums Austrumvācijā un dziļa vilšanās Vācijas rietumdaļā. Vācu saimnieciskās dzīves analītiķi 1997. gadā sprieda, ka dzīvokļu un mājokļu kvalitātes atšķirības abām Vācijas daļām saglabāsies vēl gadus trīsdesmit.

Kas tad būtībā notika? Kad bija Berlīnes siena, izrādās, vācieši savās domās bija tuvāk cits citam. Sienai sabrūkot, katrs sāka domāt un rūpēties tikai par sevi. Līdz ar to cilvēki atsvešinājās, neizpratnē noskurinājās un kļuva vēl svešāki. Draudi un bailes no komunisma, lai kā tas būtu, vienoja un saliedēja tautas un cilvēkus. Zūdot komunismam, iepriekšējās bailes neplānoti un pavisam negaidot un nemanot nomainījās sākumā ar neziņu, mazliet vēlāk – ar jaunām bailēm. Tās gan vairs nenāca no ārienes, nebija vienojošas, bet gan no iekšienes. Tātad postošas un destruktīvas, kas nes vienaldzību, atsvešinātību un līdz ar to dažādas pakāpes apātiju un stresu. To vēl pastiprināja nevaldāma alkatība un amorāli, bezkaunīgi izteikti sava labuma meklējumi.

Kā tas izpaudās? Tādējādi, ka 1990.-1992. gadā rietumvācieši, izvairoties no viena neliela nodoklīša, «aizveda» no Vācijas bankām savus kapitālus par tīro nieka summu – 60 miljardiem vācu marku. Un, galvenais, uz kurieni. Uz Luksemburgas un Lihtenšteinas bankām. Krasi uzplauka ari otrs alkatības veids – lielapjoma spekulācijas ar vērtspapīriem un valūtu. Tā vietā, lai vācieši savus kapitālus ieguldītu Austrumvācijā, viņi deva priekšroku viesnīcu, supermārketu un kazino biznesiem Eiropas paraugvalstīs – Luksemburgā un Lihtenšteinā. Tai pašā laikā Vācijas budžets plīst pušu, lai tikai viena daļa vācu tautas varētu pildīt un izpildīt otrai tautas daļai dotos solījumus.

Ko nevarēja apgūt – tas nozuda

Impērijas norieta brīdī zivjrūpniecība bija viena no attīstītākajām tautsaimniecības nozarēm. Okeāna zvejas flote kopā ar tirdzniecības floti visciešāk bija iesaistītas starptautiskā darba dalīšanā un starptautiskā apritē. Bija gadu desmitiem uzkrātā milzīgā pieredze, bija struktūras, bija ap trīsdesmit tūkstošiem kadru. Tiesa, visi brīvie naudas līdzekļi un valūta grozījās un palika Maskavā. Līdz ar to viss, kas saistījās ar lielo floti, ārzemēm un ārzemniekiem, bija ļoti politizēts, centralizēts, pakļauts komunisma ideoloģijas dogmām un dogmātiķu, lielākoties atvaļinātu PSRS militārpersonu, subjektīvai izrīcībai.

Zivjrūpniecībā strādājošo cilvēku dzīves līmenis bija augstāks par vidējo. Tas pats sakāms par Latvijas bijušajiem 11 zvejnieku kolhoziem, kas rosījās, cik nu atļāva PSRS robežapsardzība, gan pa piekrasti no Ainažiem līdz Bernātiem, gan arī Atlantijas tradicionālajos zvejas rajonos. Kolhoza zvejnieku un darbinieku algas, sociālās garantijas un materiālais nodrošinājums bija augstāks un kvalitatīvāks par vidējiem rādītājiem LPSR.

Tāljūras zvejniecībai bija raksturīgas trīs galvenās pazīmes. Tā bija sarežģīta. Pēc dažādu faktoru skaita, to savstarpējās mijiedarbības un varbūtēja rakstura okeāna zvejas flotes darbība bija nesalīdzināmi sarežģītāka par tirdzniecības flotes darbu. Astoņdesmito gadu beigās no PSRS jūras tirdzniecības flotes ministrijas zinātniski pētnieciskā institūta uz vissavienības zivjrūpniecības zinātniski pētnieciskā institūta rietumu filiāli, kas atradās Rīgā, pārnāca strādāt jauns krievu zinātnieks, ekonomisko zinātņu kandidāts. Disertāciju aizstāvējis par tirdzniecības flotes darbības optimizācijas modeļiem. Zivjrūpniecības institūtā, netaupot laiku un enerģiju, viņš nostrādāja tieši gadu. Ar savu centību un pedantismu gada laikā iedziļinājās zivjrūpniecības specifikā, skaitļošanas centrā novērtēja dažas top problēmas, pie kurām bija sācis strādāt un... uzrakstīja atlūgumu. 33 gadu vecais intelektuālis paziņoja pārējiem darbiniekiem, lūk, ko. Ar šādu intelektuālā darba patēriņu citās nozarēs var nopelnīt vairāk, bet kooperatīvos (1989. gads) – daudz vairāk. Jābūt galīgam fanātiķim, nelabojamam romantiķim, neko nezināt par

intelektuālā darba tirgu, lai par šo standarta algu strādātu tik sarežģītas nozares lietišķā zinātnē. Viņaprāt, šeit esot jēga strādāt, ja pašam piederētu kas reāls un taustāms: kāds stūris-paksis no pamatfondiem, kāds akciju žūksnītis, vietiņa uzraudzības padomē. Komentāri lieki. Īstais sarežģījumu un paradoksu izklāsts vēl priekšā.

Nākamā pazīme. Katastrofāli trūka intelekta. Sarežģītais un izplūdušais valsts sektors steigšus bija jāpārprojektē un jāoptimizē. Bija nepieciešami jauni projekti un attiecīgie algoritmi. Lai mazinātu daudzu faktoru un jo sevišķi dabas stihiju ietekmi uz flotes uzņēmumu finansēm, bija nepieciešams tos diversificēt, atverot veikalus tirdzniecībai ar savu un ne tikai savu produkciju, nodarboties ar nelielu un atsevišķu kravu pārvadājumiem, ar konsignāciju un vairumtirdzniecību, ar valūtas uzpirkšanu un maiņu. Bet tik politizētā un līdz ar to tik stagnātiskā sistēmā tādas idejas necieta un noraidīja, bet intelektuāļus izraidīja no savas vides. Piemēram, Rīgas refrižeratorflotes bāzē juridiskā dienesta vadītājs ap *perestroikas* vidusposmu bija juridisko zinātņu kandidāts. Veciem staļinistiem, drošībniekiem un stukačiem viņš bija par jaunu (nebija pat 30 gadu), par pārāk gudru un nepaklausīgu, jo nepūta viņu stabulēs. Viņš aizgāja, nodibināja kopuzņēmumu, un valsts sektors viņu pazaudēja uz visiem laikiem.

Savukārt radiotehniskā dienesta vadītājs divus gadus cīnījās ar «aptaurētu» ortodoksālu plānu daļas vadītāju priekšnieci, lai uz nomas noteikumiem paņemtu apsaimniekošanā radio un navigācijas iekārtu remontdarbnīcu līdz ar visu dienestu un darbiniekiem, saistībām un pienākumiem. Priekšniecei vienmēr un visur šķita, ka šādi aktīvisti un izlēcēji nopelnīs par daudz, izdomās jaunus pakalpojumu veidus un kā Gorbačovs ar savu perestroiku duļķos ūdeņus, muļķos cilvēkus un priekšniecību. Šis jaunais cilvēks, protams, pameta sociālisma nesaduļķotos ūdeņus un tiešām piedāvāja jaunu pakalpojuma veidu un pat vai visai Latvijas valstij – IGE televīzijas kanālu. Vasīlijs Giļtaičuks – tā sauca vienu no ūdensduļķotājiem bijušajā Rīgas refflotē. Viņš izveidoja IGE TV, ir tā īpašnieks un ģenerāldirektors.

Bija refflotei arī savs neizbraucamais Baltijas «vagotājs». Stūrmanis ar diviem augstākās izglītības diplomiem. Ekonomikas fakultāti beidzis ar izcilību un diplomu aizstāvējis angļu valodā. Gadu amatu apvienošanas kārtībā nostrādājis vakara maiņā lielā skaitļošanas centrā. Apguvis programmēšanu un optimizāciju uz tīklu grafikiem. Viņam neatvēra vīzu, kaut gan uz ārzemēm bija kuģojis no Kaļiņingradas augstākās jūrskolas un, būdams Tālajos Austrumos, maisījies pa Japānas un D.Korejas ostām. Refflotes drošībniekiem un militāristiem viņš šķita visai aizdomīgs, jo par daudz runāja angliski, sevišķi uz kuģa sardzes laikā ar ārzemju kuģiem Baltijas jūrā. «Stukači» to paziņoja. Vairāk un tālāk par Baltijas jūras austrumu piekrasti viņam nesolīja. Gadu nostrādāja minētā zivjrūpniecības zinātniskā institūta filiālē. Bija izstrādājis kopuzņēmuma pārvaldes modeli ar programmu ESM. Piedāvāja to refflotes bāzei, jau apvienotai Rīgas refrižeratoru un traleru flotei. Plānu daļa to draudzīgi noraidīja. Esot labs, bet dārgs. 1990. gadā šo Baltijas «vagotāju» ar atplestām rokām pievāca kāds no Maskavā reģistrētiem padomju-vācu kopuzņēmumiem. 1991. gada beigās viņu nosūtīja stažēties uz Vāciju, vēlāk uz ASV. Ar ģimeni. Autoram tālāku ziņu nav. Tā aiziet Latvijas valsts uzņēmumu godība.

Zivjrūpniecības nozare ir klasisks piemērs, lai izprastu, kāda nepareiza bija ražošanas sistēma PSRS un līdz ar to arī Latvijas PSR. Bez tam katram kļūst redzams, ka šo komunisma un militārisma monstru ar kailām rokām un švakām galviņām, ar demonstrācijām un nacionāliem lozungiem neuzveikt. Šeit bija vajadzīga spēcīga intelekta koncentrācija un pareiza metodoloģija. Jo sevišķi pēdējā, jo nav taču vēsturē tādu piemēru, nav no kurienes nošpikot. Arī ar to nepietika. Bija vajadzīgs valdības atbalsts, lobisms, jo valsts sektorā, kā to rādīja Vācijas un jo sevišķi Francijas pieredze, kardinālas reformas ekonomikā gandrīz nekad neveica jau esošās pārvaldes struktūras spices darbinieki. Tāpat kā Franklina D.Ruzvelta «Jaunā kursa», kas kardināli pārveidoja ASV, izstrādē un izpildes vadībā nepiedalījās neviens no esošiem rūpniekiem, baņķieriem, lieltirgotājiem. Acīmredzot tādas ir likumsakarības, bet Latvijas tālzvejas flotes darbības pārveidošanai intelekts netika ne piesaistīts, ne izmantots. To pievāca un piesaistīja privātstruktūras, vietējās un ārzemju izcelsmes lielkapitāls. To veicināja LPSR VDK darbinieki, ar viņiem saistītā vecā nomenklatūra un ari Latvijas valdība.

Kas tad bija jebkura padomju uzņēmuma struktūras pamatā? Algu shēma. Amatpersonu vai štatu saraksts ar algu likmēm. Vēl klāt nāca pielikumi ar algu aprēķinu piemēriem un pieļaujamie niecīgie algu pārmaiņu diapazoni. Alga, nevis darba ražīgums un kvalitāte, tika uzskatīta par dzinējspēku, par universālu kloķi un vienīgo sviru, ar kuru var uzlabot uzņēmuma darbību. Tādēļ uzņēmumu pārvaldes shēma bija pakļauta štatu un algu sarakstam. Paradokss, ka šāda pieeja nozīmēja apļa kustību, apburto loku un kapitulāciju reformu priekšā. Ar algu mazliet varēja paātrināt kustību, bet tikai pa to pašu apli un neko vairāk. Tādēļ arī padomju uzņēmumi nebija spējīgi izlaist jaunu produkciju, nespēja pārorien-

tēties un reaģēt uz pieprasījumiem, uz tirgus impulsiem un ārējiem izaicinājumiem. Tiem principā attīstība bija liegta. Bija pienācis pēdējais laiks katram lielam uzņēmumam izskaitļot un ar aprēķiniem pamatot darbības shēmu, izvēloties savu optimumu. Pēc šīs shēmas jau varēja sastādīt uzņēmuma struktūru. Savukārt šai struktūrai jau bija vajadzīga sava pārvaldes shēma un tikai tad darba samaksas sistēma. PSRS sistēma šādai pieejai nebija juridiska un politiska pamata. Atjaunotā Latvijas Republikā likums par valsts uzņēmumu bija superliberāls un nekas tamlīdzīgs netika pieprasīts. Izlēcēju sodīja.

Minēto iekšējo pārbūvi, uzņēmumu pārstrukturizāciju pēc aprēķiniem varēja veikt tikai ar kompjūteru programmām un intelektu. Pats būtiskākais šeit bija strikta uzņēmuma pārvaldes nodalīšana no ražošanas. Šīm funkcijām ir dažādi horizonti un dažādi risinājumi. Padomju uzņēmumos šīs funkcijas bija sajauktas, saputrotas un līdz galam neizprastas, tādēļ arī par attīstību, par darba ražīgumu neviens konkrēti nedz atbildēja, nedz rūpējās.

Zvejas flotes bāzēs pārstrukturēšana un diversifikācija bija dzīvības jautājumi. Bija jānodala bāzes iekšējā pārvalde no ārējās, flotes pārvalde no ražošanas. Tas bija kaut kas jauns un mazizprotams, jo vairs pārvaldes darbiniekiem neparedzēja darbu tikai vienā kabinetā un pie viena galda. Neizbēgama bija aparāta samazināšana, palicējiem - jaunu zināšanu un iemaņu apguve, rotācija amatos, kontraktu slēgšana. Klāt nāca bailes no valsts valodas, no pārmaiņām valstī. Sūdzības bira uz ministriju. Tur bija vecais līmenis, toties labas ausis.

Vēl lielāki paradoksi un ačgārnības bija padomju zvejniecības plānošanas sistēmas pamatos. Lai to izprastu, svarīguma secībā noteiksim galvenos faktorus, kas principā nosaka, kā organizēt zvejas flotes darbību un vai vispār lietderīgi ar šādu zveju nodarboties.

1. Zivju un zivju produkcijas cenas pasaules tirgū un savas valsts iekšējā tirgū, to tendences un iespējamās svārstības. Pieprasījumu un piedāvājumu apjomi, infrastruktūra to izpildei, realizācijai.
2. Zvejas rajoni, to jurisdikcija. Līgumi par zvejniecības kvotām, licencēm un to cenām. Diplomātiskās attiecības ar zvejas rajonu valstīm.
3. Zivju sugas, to migrācija un nārstošana. Zvejas liegumi, zvejas rajonu hidrometeoroloģiskais raksturojums: temperatūras, straumes, vētras, ledi.
4. Rīcībā esošās zvejas flotes tonnāža, kuģu tehniskais stāvoklis un zvejas parametri. Kuģu apkalpēs, to sagatavotība, meistarībā, pieredzē.
5. Kuģu amortizācija. Remonta un jaunu kuģu iegādes iespējas.

Bijušajā padomju okeāna zvejas flotes darbības izpildsistēmā no šiem pieciem pamatfaktoriem vissvarīgākais un noteicošais bija... pēdējais, piektais. Uz zvejas rajoniem tika nosūtīts un no ostām izgrūsts tik daudz flotes vienību, cik tam bija spējīgas kuģu remonta rūpnīcas un kolhozu remontdarbnīcas. Kuģu remonts diktēja visu un nekādi tur gadalaiki, pieprasījuma – piedāvājuma attiecības, kadru trūkums un esošo nesagatavotība vienkārši neeksistēja. Kas par to ierunājās, protestēja, tas bija disidents, nacionālists un fašists Latvijā un Baltijā. Grandiozā sistēma ar tūkstošiem zvejas kuģu bija uzprojektēta un samontēta precīzi otrādi, ar kājām gaisā.

Zvejas flotes bāzes, pēc rīkojuma no augšas, plānu daļas un finansu sektori apzinīgi plānoja reisus ar zaudējumiem un vienlaikus ar prēmijām apkalpēm, nodaļu priekšniekiem un bāzes vadībai. Ari latviskos zvejnieku kolhozos ar sociālistiskā darba varoņiem un darba sarkanā karoga ordeņnešiem priekšgalā pēc šiem pašiem ačgārnības principiem sūtīja savus kuģus okeānā, zaudējumus sedzot no puķītēm un dārzeņiem, kažokādaiņiem un citu ekipāžu peļņas. Tikpat nejēdzīgi un vēl absurdāki bija metropolē izstrādātie un stingri fiksētie reisu garumi.

Zvejas flote pildīja vēl kādu padomju militārās sistēmas svarīgu funkciju – kuģu pastāvīgu klātbūtni visos pasaules okeānos un jūrās. Tādēļ arī tika projektēti lieli metālietilpīgi, netehnoloģiski traleri. Toties pa pusgadam tie varēja strādāt un valstīties visos okeānu plašumos un nostūros. Citādus projektus militāristi nemaz nevīzēja un rūpnīcas nebūvēja. Tā bija saaugšana ar militārismu, tik ļoti raksturīga PSRS saimniecības sistēmai.

Vēl bija kāds faktors, kas grāva tāljūras zvejas rentabilitāti: reisu plānošanas metodika. Tā bija vienota un centralizēta visiem zvejas kuģiem. Tās pamats un izejas punkts bija kvantitātes bauslis – nozvejotā tonna. Visi pārējie rādītāji un kritēriji bija šā baušlā atvasinājumi. Sākoties ekonomikas liberalizācijai, komandmetožu un obligāto materiālo fondu vietā nāca veselais saprāts, kurš pamatojās uz reāliem aprēķiniem. Līdz ar to par pamatu bija jāņem cita vērtība. Tā bija enerģijas resursu vienība - degvielas tonna. Amatieri šādu metodiku jau bija izstrādājuši un sāka bāzt to augstai priekšniecībai zem deguma.

Liepājas okeāna zvejas flotes vecākais mehāniķis Genādijs Ščetiņins izstrādāja šādu matemātiski un tehniski labi pamatotu lielo zvejas saldētājtraleru darba plānošanas metodiku. Ņemot par izejas punktu dīzeļdegvielas tonnas cenu, kuģu darbība un zvejas taktika būtiski mainījās. Tā varēja nest svētīgu evolūciju šo kuģu ekspluatācijā. Bija jānomaina priekšstati, domāšana, kritēriji. Kāds augsta ranga sociālistiskas plānošanas speciālists to nosauca par dumpi, jo kur tas redzēts, ka zivjrūpniecības lepnums – okeāna zvejas flote – dancos ap degvielas tonnas cenu, ka būs pat jāstāv pie steķiem, gaidot tirgus konjunktūras uzlabošanos. Tikai valstiski bezatbildīgiem cilvēkiem kā Ščetiņinam un viņa piekritējiem tas var ienākt prātā. Būs jāmaina ari daudzu veidlapu formas, visa atskaites sistēma, prēmēšanas noteikumi un nolikumi. Tas viss jāapstiprina Maskavā. Kur tad vēl personāls? Tas ari jāapmāca, jāpārkvalificē. Nē, to neviens prātīgs cilvēks labprātīgi nedarīs, lai necer, lai nesapņo. Kamēr būšot viņš, nekas tamlīdzīgs nenotiks.

Vēstures pieredze liecina: ja laikus netiek sagrauti vecie priekšstati un stereotipi, sagrūst materiālās sistēmas, ko ekspluatē šie priekšstati. Un tad viss tiek uzskatīts par normālu un dabisku procesu. Nesen nebūtībā aizgāja Liepājas okeāna zvejas flotes bāze, kurai gadu ziņā bija visjaunākie traleri bijušās PSRS zivjsaimniecības Rietumu baseinā.

Pēc vienas ražošanas nozares piemēra redzams, ka viscaur un visur bija vajadzīgs intelekts un aprēķini, lai pārveidotu nozari. Bija vajadzīgas starpnozaru bankas vai šai gadījumā Jūras banka kā reformu aģents, kā ekspertu padome, kā visu brīvo līdzekļu piesaistītāja un akumulētajā savā nozarē. Jūrlietu ministrija to neatbalstīja. Valsts reformu ideoloģija taču nebija noformulēta un līdz ar to ne no viena nevarēja prasīt nedz kopējo izpratni, nedz saskaņotu rīcību.

Reformas paralizēja gan interešu trūkuma, gan interešu nesavienojamības, gan naudas trūkuma un noziedzīga savtīguma augstos amatos esošo cilvēku izrīcību dēļ.

Valsts meritokrātijas instruments

Vai vispār var novērtēt valsts lomu konkrēta cilvēka šodienas dzīvē? Vai vispār vajadzīga šī vērtēšana?

Ja esi stiprs un patstāvīgs – nav vajadzīga. Ja nodarbojies ar nelikumībām – nemaz nav vajadzīga. Ja nedomā šeit ilgi uzturēties, paņemt savu un vēl klāt pieķert nesavu, tad valsts vajadzīga tik, cik tā pasargā tevi no tādiem pašiem kā tu.

Citiem valsts lomas iztirzāšana vajadzīga. Tur būs dažādi varianti, saraksti. Ir cerības kādā atrast sevi, savu ģimeni. Var mēģināt sevi vēl kaut kur ierakstīt.

Būtu vajadzīgs dialogs. Bet par ko īsti? Par šodienas vērtībām un iespējām un pakāpeniski pārejot pie rītdienas prasībām. Bet vispirms vienkāršā valodā jāpasaka par valsti, ministrijām, ierēdņiem.

Sabrūkot impērijai, Latvijā palika tās materiālā bāze ar saražoto produkciju un izejvielu krājumiem. Visa kā materiāla un taustāma bija papilnam. Bet tas nav galvenais. Galvenais ir valsts pārvaldes lietas un atribūti: programmas, projekti, iestrādes, izglītoti valsts ierēdņi, informācijas un komunikācijas sistēmas. No tā visa nekā nepalika, jo tā nebija vispār, izņemot nomenklatūrdarbiniekus.

Skatoties lietas būtībā, PSRS arī nebija valsts pārvaldes klasiskā izpratnē. Krievijā tā izzuda 1917. gadā, un pēdējos cilvēkus, kas vēl izprata valsts pārvaldes jēgu, iznīcināja 1937. gadā aizsāktais Staļina terors. Pārvaldes vietā komunisti visur ieviesa vadības principus ar armijas psiholoģiju, vardarbības elementiem, naivumu, muļķībām un kompartijas favorītismu. Tātad tradīciju un pārvaldes pieredzes nebija. Bet vadības principi, kaut vislabākie, ir par vājiem, lai pārveidotu dzīvi postkomunisma telpā. Grūtības jāpārvar ar demokrātiskām procedūrām, ar intelektu, meritokrātiju, ar visas tautas iesaisti un preses kontroli pār visu un pār visiem. To sauc par pārvaldi.

Ja kādā nozarē valsts nevar tikt galā ar grūtībām vai grib kādu nozari attīstīt, iespiesties pasaules tirgū, tad parasti dibina attiecīgu ministriju. Ministrija ir pārvaldes orgāns, kas mērķus sasniedz ar specifiskām metodēm un līdzekļiem. Ja nav intelekta, ministrija pārvēršas par kaut kādu vadības orgānu, kur katram galvenajam darbiniekam ir sava firma. Vēlāk tāda ministrija automātiski kļūst par tranu valsts pārvaldē. Japānā, Dienvidkorejā visas ministrijas dibinātas un reorganizētas ar galveno mērķi - izvest savas nozares uzņēmumus pasaules tirgos. Tas nozīmē, ka ministrijās jābūt attiecīgai izpratnei un intelekta līmenim.

Ministrijas parasti vajadzīgas nozarēs, kuru darbība saistās ar dabas resursiem. Audzēt, atjaunot, saprātīgi patērēt – tā ir mākslīga iedarbība uz dabas bagātībām un dabas produktiem caur ekoloģijas

prizmu, strikti ievērojot nākamo paaudžu intereses. Ar to nodarbojas meža, zemkopības, zivjsaimniecības ministrijas. Ja šīs nozares atdod privātstruktūrām, dabas resursi tiek noplicināti un agri vai vēlu valstij atkal jāuzņemas šo resursu atjaunošana. Tad tas viss ir daudz dārgāk.

Latvijā teic, ka nepieciešama atsevišķa ministrija, kas nodarbotos ar jūrlietām ar zivjsaimniecību. Ja pieejam ar Japānas un Dienvidkorejas ekspansīvās ekonomiskās politikas mērauklām, tad ministrijas vajadzīgas. Tur valstij ir pavisam cita loma.

Piemēram, ar jūras lietām saistītās ministrijas globāluzdevums būtu nodrošināt noteiktas un lielas kuģu tonnāžas kopsummu zem Latvijas karoga un šīs tonnāžas palielināšanu pa gadiem. Striktu palielināšanu.

Zivjsaimniecības ministrijas globāluzdevums būtu Latvijas tautas genofonda uzlabošana. Proti, nodrošināt, lai katram skolas vecuma bērnam un katrai grūtniecei Latvijā katru dienu uz šķīvja būtu zivs gabaliņš. Tad pēc 12–15 gadiem sāktu izjust šādu ekonomisko pieeju pozitīvās sekas.

Ja nav šādas darbības līmeņa intelekta un speciālistu, tad minētās ministrijas principā Latvijai nav vajadzīgas. Šodienas procesi un norises notiks paši par sevi. Tiem ministrijas nav vajadzīgas un Latvijas budžetam – ne tik.

Eks-PSRS teritorijās nav izpratnes, ka ministrijas ir valsts varas tehnoloģijas aparāts, ar kura palīdzību var pārvarēt gan esošās grūtības, gan ieņemt nišas pasaules saimnieciskās struktūrās un starptautiskā darba dalīšanas tirgos. Bet tas nav izdarāms, ja valsts ierēdņi draudzīgi starp pulksten pieciem un sešiem aizver ministriju durvis.

Ministrijās var būt visdažādākie iekšējie uzdevumi. Piemēram, piesaistīt enerģiskas sievietes, paaugstināt viņu kvalifikāciju, paplašināt redzesloku un sagatavot darbam parlamenta struktūrās.

Dienvidaustrumāzijas zemēs visciešākais ministriju uzdevums līdztekus daudziem citiem – nodokļu maksātāju bāzes paplašināšana valstī. Rietumos lielākā nodokļu daļa nāk no fiziskām personām. Bet Latvijā cilvēki savā pamatmasā ir nabadzīgi, nevar salīdzināt ar Rietumiem, un līdz ar to ienākumi no nodokļiem ari daudz mazāki. Paplašināt nodokļu maksātāju bāzi nozīmē paaugstināt tautas labklājību. Tādām programmām jeb apakšprogrammām jābūt katrā ministrijā, ja tā tiešām ir valsts varas tehnoloģijas aparāts tin instruments. Tā strādā jaunās Āzijas valstīs, jo tur ir intelekts.

Protams, šādus uzdevumus un mērķus neviens ministrs pats savai ministrijai neizvirzīs un labprātīgi neuzņemies. To dara reformatori. Tad ministri ir spiesti strādāt citādāk, bet galvenais, meklēt un piesaistīt attiecīgā līmeņa intelektuāļus.

Pie mums situācija ir šāda. Monetāristiem tautas labklājība, nodokļu bāze neinteresē. Tā monetāristi strādā visās valstīs. Viņiem galvenais iedibināt monetārisma principus un tos noturēt. Cik tas maksā, un ko tas prasa, tie, piedodiet, nav viņu jautājumi.

Vēl mums no sociālisma pūra mantojumā līdzi nāk zilais sapnis – nestrādāt, maz strādāt, izlikties, ka strādā.

Tādēļ šeit nepieciešams intelekta un meritokrātijas spiediens un autoritārisms. Vajadzīgi reformatori, kas procesu un kopainas izpratnē un labas gribas godīgā īstenošanā stāv augstāk par visiem un augstāk par lokālveidojumu interesēm.

Šeit redzam reformatora Krišjāņa Valdemāra patiesā lieluma un darbības diženumu. Cariskā Krievijā viņš nodibināja 41 jūrskolu, Latvijas teritorijā 11 jūrskolas un visās ar apmācībām latviešu valodā. Viņš to varēja. Viņš spēja atbildēt uz izaicinājumu.

Ko redzam Latvijā? Neatkarības atjaunošanas brīdī esot tādai milzīgai flotei, tik daudz jūrniekiem un nozarei ar visaugstāko izpeļņu valstī, nevarēja atbildēt uz šodienas laikmeta izaicinājumu – nodibināt Jūras banku ar ievērojamu valsts kapitāla daļu, kas vēl vairāk attīstītu jūrniecības nozares, kas piesaistītu pa dažādām firmām un bankām izmētātos, noguldītos un pazaudētos starptautiskā darba tirgū nopelnītos Latvijas jūrnieku dolārus, kas kreditētu kuģu būvi Baltijā un palielinātu kuģu tonnāžu zem Latvijas karoga. Ministrijas šai jautājumā bija tukša skaņa, tur nebija nekādas izpratnes. Toties bija neizpratne, nodevība, padevība svešiem diktātiem un personīgo interešu un pagātnes ambīciju virsintereses.

Es raugos trijos bārdaiņos

Grāmata «Cilvēks Godmanis» palīdz mums izprast notikumus un kopsakarības. Tiesa gan, katram savas sagatavotības robežās. Dažiem paziņām un bijušiem darbabiedriem gan teicu, ka principā to ne-

pirkšu. Bet uzskatus nemaina tikai muļķi un nelabojami optimisti. Grāmata jāizlasa tiem, kas strādā vai grib strādāt valsts pārvaldē, jāizlasa jaunatnei, sevišķi jau no enerģijas plīstošiem tīņiem un puišiem, vairākas reizes jāpārlasa pedagogiem, metodologiem, sociologiem, kuri savās profesijās strādā pēc aicinājuma un pārliecības.

«Cilvēks Godmanis» ir grāmata par latviešu strēlnieku. Domājams, par pēdējo mūsu strēlnieku XX gadsimtā. Tikai no šādām pozīcijām, manuprāt, var izprast cilvēku Godmani, viņa laiku un darbību, viņa grāmatas saturu. Un, lai būtu fons šādām domām, novilkšu pirmo pieticīgo rāmi: Latvija 1918.–2018. Un ne mazāk! Citādi būs grūti izprast notikušo un notiekošo. Varbūt vēlāk pat nāksies uz kādu pusi paplašināties. Šādā rāmī uzreiz sajūt strēlnieku garu: enerģija, absolūtā paštaisnība, tieksme ar tiem apliecināt sevi un lāpīt pasauli, ticība savai misijai un vienai taisnībai, ideālisms, skarbums, godīgums, mešanās notikumu stihijās un bezbailīgums, darbotieskaislība, norobežošanās no citādi domājošiem, darbošanās reaktīvā jeb ugunsgrēka dzēšanas režīmā, no iepriekšējām paaudzēm pārmantotais pasionārisms.

Fonu aizpildīsim ar saturu. Es aizpildu ar savu, savai domai izvēlēto un piemēroto, redzu un, šķiet, daudziem redzami trīs bārdaiņi. Pjotrs Stolipins, Ivars Godmanis, Andris Šķēle. Reformatori? Man iebildīs, pa vidu mums arī bija reformas un reformatori. Jā, bija. Bet apstākļi tām nebija tik sarežģīti kā gadsimta sākumā un tagad, gadsimta beigās.

Divi šāvieni Kijevas teātri 1911. gadā 1. septembra vakarā, kā izrādījās, vēstīja, ka kaut kas ir beidzies un kaut kas cits vēsturē vēl nezināms sācies.

Bezbailīgais, sevi nemaz nežēlojošais un nesargājošais un jau desmit atentātus pārdzīvojušais reformators Stolipins krita no terorista anarhista lodēm. Tas bija tāls signāls priekšā stāvošām liktenīgām nekārtībām un haosam Krievijas impērijā, kurai sagāžoties, dzima Latvijas brīvvalsts. Visi atzīst, ka Stolipins bija pēdējā apzinātā personība, kas centās izvairīt Krieviju no kariem un satricinājumiem. Haoss pasaulē un Krievijā izvirzīja pasionāru un pasaules mēroga teroristu Vladimiru Uļjanovu. Lielās kategorijās un globāli domājošais Uļjanovs ķērās pie vareniem ietekmes līdzekļiem, pie desmitiem miljonu cilvēku zemapziņas, pie tumšiem instinktiem un visapslēptākām vēlmēm un kaislēm.

Stolipina reformu fenomens – līdz šim neizprasta parādība. Neizprasta tādēļ, ka nekur neizdodas atkārtot. Kaut vai Latvijā, Krievijā, Ukrainā. Apstākļi, dzīve stiprāki par mums.

Stolipins – tie bija kooperatīvi, zemnieku banka ar 1,5% gada aizdevuma likmēm, zemes izpirkšana 20–30 gadu laikā. Šodien Latvijā pat ar kooperācijas ministriem neko nevar iedibināt.

Kad TV ekrānā redzami partiju izvirzītie valdību vadītāju amatkandidāti un reformveicēji, kļūst skaidrs, ka daudzi no viņiem nesaprot, uz ko iet, ko runā. Un tādiem ļoti noder, turpmāk noderēs Stolipina vārdi: «Kalpošana valstij nevienu reformatoru nav darījusi laimīgu». Pūliņiem jābūt ne tikai patiesiem, arī pietiekami lieliem, tiem nepārtraukti jāsummējas. Valsti dara stipru tieši godīgas, pašaizliedzīgas kalpošanas summa.

Pēdējais romietis – Stolipins – zināja reformu cenu: vai nu saproti un darbojies, vai arī saproti, bet pakļaujies apstākļiem. Aiz viņa kadrā stāv vēl kāds. Tas, kurš sagatavoja reformas, kurš sadabūja naudiņu reformām, ari to, kas guļ jūras dibenā. Un tas ir gudrais, tālredzīgais Sergejs Vitte – Krievijas finansu ministrs. Lūk, ko kādā no saviem dienesta ziņojumiem viņš rakstīja caram Nikolajam II 1900. gadā.

«Ja netiks pieņemti enerģiski un izšķiroši soļi, lai tuvākajos desmit gados mūsu rūpniecība spētu nodrošināt savas valsts pieprasījumus, tad ātri progresējošā ārzemju rūpniecība caurraus un pārvarēs mūsu muitas barjerās, iekundzēsies mūsu tēvzemē un līdz ar patēriņu iesakņosies tautas apziņas dziļumos, pakāpeniski attīstot ceļu daudzām bīstamām ārzemju politiskām ietekmēm.»

Cik organiski gadsimta sākums saplūst ar šodienas problēmām! Ārzemnieki izvērtēja Krievijā notiekošo. 1913. gada maijā franču ekonomiskais apskatnieks Edmons Teri saņēma valdības uzdevumu apsekot reformu rezultātus un dzelzceļu stāvokli Krievijā. Viņa darbs «Krievija 1914. gadā» ārpus Francijas nav publicēts. Tajā norādīts, ka Krievijas varenību rada trīs ekonomiski faktori: pamatiedzīvotāju pieaugums, rūpniecības un lauksaimniecības produkcijas pieaugums, līdzekļi, kurus valsts var ieguldīt tautas izglītošanā, un nacionālā aizsardzībā.

E. Teri pirms 85 gadiem rakstījis tieši kā mūsu bārdainajiem reformatoriem.

1914. gadā, I pasaules kara priekšvakarā, ķeizara uzdevumā noskaidrot reformu rezultātus Krieviju apmeklēja Vācijas valdības komisija ar profesoru fon Augagenu priekšgalā. Komisijas atskaite ļoti no-

raizēja ķeizaru Vilhelmu. Un galvenais secinājums bija: pabeidzot zemes reformu Krievijā, to nebūs iespējams uzvarēt nevienai valstij.

Tas viss palīdz labāk izprast vēsturiskos notikumus. Visi lielie reformatori vispirms ir sākuši ar agrāro sektoru, jo tas pabaro konkrētu cilvēku. «Bads,» – teica F. Rūzvelts, – «nav apspriežams, diskutējams.» Un daudzi jo daudzi kara laikā un pēckara Eiropā izdzīvoja ar amerikāņu konserviem, iebiezinātā un sausā piena kārbām, miltu un makaronu paciņām, ko saņēma par lendlīzu vai pa tiešo no amerikāņu zaldātiem un virsniekiem.

Kāda atšķirība starp trijiem bārdaiņiem? Ja neteikt vairāk, tad liela. Stolipins cīnījās pret paradoksiem un, pirmkārt, jau, lai inteliģenci nenorobežotu no varas, lai iesaistītu aktīvās ikdienas kopdarbībās. Otrkārt, lai inteliģence sevi nepretstatītu tautai. Pašvaldības, vietējo iniciatīvu attīstība bija reformatora galvenais rūpju bērns. Visapkārt bija tik daudz dažādu varoņu un revolucionāru vai mūsdienu izteiksmē – mafijas, kuriem pietika spēka nebaidīties no nāves, no likumpārkāpumiem un mirt vai aizmirsties jebkuru bridi, bet nebija spēka, pacietības un vēlēšanās dzīvot mierlaika, radošu, pilnasinīgu, likumpaklausīgu dzīvi. Tādēļ bija tik maz godīgu, disciplinētu un strādīgu cilvēku. Lielākā daļa skuma pēc stingrās rokas, vienkāršiem risinājumiem un ātriem rezultātiem. Cilvēka attiecības ar valsti kārtojās tikai caur ciešanām.

Liela atšķirība agrārā reformā toreiz un tagad nav tikai bankās un kooperatīvos. Līdz šim pasaules praksē visas agrārās reformas agri vai vēlu ir apstājušās, nav veiktas līdz galam vai devušas vājus rezultātus, ja paralēli netika risināts un atrisināts vilcējspēka jautājums. Gadsimta sākumā un Latvijas I republikas laikā tas tika risināts. No trijiem bārdaiņiem tikai viens izpratis vilcēj spēka nozīmi agrārreformas veikšanā.

Šodien Latvijas laukos pat baidās runāt, domāt, kas notiks, kad salūzīs vienīgais traktors, kas pirms tam labu laiciņu bija kalpojis kolhozmuižā. Vilcējspēka trūkums tā ir ekonomiska atpalicība. Par visu varu Baltijā sen bija vajadzīga sava traktoru rūpnīca – montāžas rūpnīca. Kopēja Latvijai ar Lietuvu. Pēc tam ari igauņi būtu pievienojušies.

Sekmīga agrārreforma – tā ir Baltijas neatkarība. Par visu varu bija jāpabeidz Latvijā šis esošais un tagad krietni samurdzītais agrārais cikls. Tas dotu iespēju lēti pabarot tautu, pabaroties tautai ar esošo zināšanu un mācēšanas līmeni, savairot tautu, pārkvalificēt un apmācīt, izmācīt un sagatavot pārejai uz postindustriālo ciklu. To darīs neredzamā tirgus roka, monetārā politika, enerģijas monopoli jeb privatizācijas aģentūra, kuras lēmumi ir augstāki par visu??

Tie ir nieki vai Austrumu – Rietumu žargonā – semečkas un banānmizas. To dara reformatori. Tas nozīmē – ar intelektu un patiesu gribu kalpot valstij, ar spēju apvienot ap sevi un summēt, summēt, nepārtraukti vairot intelektu. Kad valstī tā maz, tad sūtīt daudz jaunatnes mācīties aiz robežām. Bet pirms tam ir viens «bet» – jāpaēd.

Kopējo traktoru rūpnīcu varēja uzcelt tikai uz līdzvērtīgas finansu bāzes. Naudas ieviešana bija jāsaskaņo. Tur jau ari ir Baltijas vienotības īstais pirmsākums mierlaika apstākļos. Par to uzstājās vēl «Sajūdis».

Tāda saskaņošana dod iespēju savienot naudas reformu ar ekonomikas reformām. Kad tās savienojas, notiek ekonomiskie brīnumi. Kā Vācijā, kā pie profesora Ludviga Erharda. Kad nav savienojuma, tad maciņos nežvadz un nečaukst. Tad arī pārtika ir dārga. Kad noplīsis pēdējie sociālisma laika traktori, tā kļūs vēl dārgāka.

Vilcējspēka rūpnīca Baltijā – tas galīgi neatbilst ne Rietumu, ne Austrumu interesēm. Vieniem vajag, kur bāzt savus produktus, otriem – ietekmes pātagu. Un nav arī Baltijā traktorlīmeņa intelekta. Ir akadēmijas un universitātes, bet tās nevairo izpratni par attīstības cikliem un par Latvijas vietu šajos ciklos.

Finansu un banku lietu studenti! Savos darbos un projektos izvērtējiet un salīdziniet Kolma – Goldsmita – Dodža naudas reformas Vācijā un Japānā ar Godmaņa – Repšes – Kehra naudas reformu Latvijā. Salīdziniet, kā naudas reformas tika sasaistītas ar ekonomiskām reformām pie viņiem un pie mums.

Salīdziniet 1 LVR un 1 reihsmarkas pirktspēju pirms naudas reformām. Kādām vajadzēja būt lata un dolāra attiecībām, lai sekmētu Latvijas – Lietuvas – Igaunijas kopējo ražotņu izveidi un rūpnīcu izbūvi?

Jaunie censoņi! Izvērtējiet to, jo tas var jums noderēt, kad kļūsit par reformatoriem vai kad jūs uzaicinās, piemēram, veikt reformas aiz Latvijas robežām. Un vēlreiz izlasiet grāmatu «Cilvēks Godma-

nis», lai saprastu, ka visam ir jāgatavojas laikus un pamatīgi. Bārdainos vīrus no XX gadsimta izvērtēs ap 2018. gadu. Tik un tā būs jums jāvērtē.

Visi lielie reformatori – P. Stolipins, F. Ruzvelts, K. Ulmanis, L. Erhards un citi ir bijuši nedaudz ari ideālisti. Un, protams, godīgi sava laikmeta ietvaros. Reformatori atšķiras ar divām lietām.

Pirmkārt, nes, vieš un izstaro ticību un pārliecību. Viņi injicē ticību miljonos cilvēku. Pie reformām ticība līderim tāpat kā līdera godīgums ir absolūti nepieciešamas lietas. Ticība ir kā starts miljoniem cilvēku, kā starteris pozitīvu emociju ģeneratoram, kā arī visu aizsargmehānismu iedarbināšanai pret grūtībām, trūkumu un slimībām, kas būs jāpārnes reformu gaitā.

Otrkārt, prot strukturēt, izmantot laiku. Ar startu sākas arī laika atskaite savām darbībām, t.sk. ari starpposmos. Reformu un attīstības programmas ir koordinētas ne tikai naudā, bet ari laikā. Kad valstī nav nacionālās attīstības programmas un ideoloģijas, tad ir divas stihiskas programmas: viena – vairāk sagrābt, otra – kaut kā izdzīvot.

Eiropas Savienībā laiks vairāk vai mazāk ir strukturēts: kā ierindas strādājošam aug rēķins bankā un kā pildās kredīta nomaksas grafiks, kad pienāks laiks pirkt jaunu mašīnu un kad būs jānomaina dzīvojamā māja pret lielāku vai mazāku. Tas viss saistīts ar civilizētas dzīves aktivitātēm. Laba šodiena un ikdiena tiek vērtēta daudz augstāk par gaišu nākotni.

Kad laiks nav strukturēts, tad uzreiz nedrīkst pieļaut asas kustības, kā to darīja I. Godmanis. Tad pluss pārvēršas par mīnusu. Tiek izjaukta cēlonības – seku saite un līdz ar to zūd kontrole pār notiekošiem procesiem. Reformators pārvēršas par funkcionāru, uzdevumi nav izpildīti. P. Stolipins un K. Ulmanis prata strukturēt laiku un tādēļ tā periodā Krievijā un pirmskara Latvijā bija atzīstams saimnieciskās attīstības līmenis. Tiesa, pret abiem cīnījās dažādi iekšējie spēki proporcionāli katras valsts mērogiem.

A. Šķēle tikko ieminējās par laika strukturizāciju, nosaucot astoņus gadus, tā uzreiz sākās pretdarbības.

Bērni un sievietes, kas spējīgas dzemdēt veselīgus bērnus un tos izaudzināt, ir stratēģiskais resurss un valsts drošība. Ja tiks izstrādātas programmas ar laikiem, gadiem un līdzekļiem pa pilsētām un reģioniem, kā šos stratēģiskos resursus plānot, vairot, kopt un attīstīt, tad Latvijā var sākties feministiskais uzrāviens ar pāreju postatmodā. Dievs dod šādu iespēju, bet tas vienam reformatoram nav pa spēkam. Vajadzīgs kaut kas līdzīgs izlīgumam, jo kļūdu, cūcību, alkatības un netaisnības ir bijis pārāk daudz.

XI nodaļa

Procesi Krievijā

Kas notiek ar reformām Krievijā?

Impērijas laikā Krievijas Padomju Federatīvās Sociālistiskās Republikas daudzo apgabalu un novadu aktīvāko iedzīvotāju prātos perinājās doma, ka, atbrīvojoties Padomju Savienībai no visiem liekēžiem un pašai Krievijai no obligātām piegādēm pārējām padomju republikām, krievu cilvēks beidzot uzelpos, pašnoteiksies un sasniegs pārticīgāku dzīves līmeni, nekā pa visu pasauli barojot un atbalstot PSRS ideoloģijai uzticīgos režīmus un pakalpīgos savienības plikadīdas, kam nav savu dabas bagātību.

Aprēķins bija vienkāršs. Dabas bagātību un resursu pašā Krievijā vēl pietiekami, bet jāgādā un jāmaksā būs tikai par sevi. Ari ārzemnieki rēķināsies ar Krieviju, bet ar bijušiem satelītiem varēs runāt nevis no sociālistiskās integrācijas pozīcijām, bet gan no izejvielu krājuma daudzuma katra sadarbības partnera rīcībā un savstarpēji iedibinātām pozīcijām: teritoriju lieluma, iedzīvotāju skaita un, protams, krievu valodā.

Praksē viss izrādījās nesalīdzināmi sarežģītāk. Pirmais šķērslis – krievu apziņa. Jebkura vara apriori un pirmām kārtām vienmēr Krievijā asociējas ar privilēģijām un prestižu. Varas avots – augstākstāvošā griba, kā tas bijis izsenis Krievijā. Cars, gubernators, ģenerālis, oberprokurors, muižnieks, barons. Šodien tā ir katra augsta priekšnieka, prezidenta, administratora, rūpnīcas direktora un kolhoza vai sovhoza priekšsēdētāja griba un labvēlība. Nevis vēlētāju mandāts un atskaite vēlētāju priekšā, nevis vēlētāju griba un tiesības, ko tie deleģējuši savam izvēlētam deputātam, lai viņš tās īstenotu, nevis atbildī-

ba, pienākums un slogs, bet gan savas privilēģijas un to izpilde. Tā ir vara ar tradīcijām un tā noved pie neierobežotas varas. Personīgā atbildība tiek pašķidrināta vai vispār zūd izpratne par to. Augstākās amatpersonas un aizbildniecība no augšas joprojām veido varas vertikāles. Līdz ar to galvenais nav likumības ievērošana, bet gan attiecību «priekšnieks – padotais» stimulēšana. Priekšnieks, partijas boss domā par visiem. Paši krievi šādu nihilismu izskaidro ar to, ka vienkāršie cilvēki Krievzemē vēsturiski bijuši varas pazemoti, beztiesīgi un atsvešināti no īpašumiem un to apsaimniekošanas un pārvaldes, nav saimnieka izjūtas un psiholoģijas.

Padomju laikā bija kolektīvais īpašnieks – nomenklatūra. Gaidara reformu mērķis bija atdalīt šo nomenklatūru no varas, atstājot tai tikai īpašumu apsaimniekošanu. Gaidars to nepaspēja paveikt līdz galam. Nomenklatūra atteicās tikai no iepriekšējās komunistiskās ideoloģijas un tad arī daudzviet formāli, bet ne no varas. Jo sevišķi perifērijā un laukos. Tādēļ arī šodienas kapitālismu Krievijā sauc par nomenklatūrkapitālismu, bet pašas mežonīgākās tā izpausmes – par feodālkapitālismu. Tiesa, šie kapitālisma paveidi ir spiesti pielāgoties tirgus prasībām, jaunām tirgus prasībām un jauniem spēles noteikumiem. Tādēļ ideologi mierina ārzemes, ka agri vai vēlu Krievijā īpašumi atradīs savus pareizos apsaimniekotājus, un šī ir zināma perspektīva. Tā ir ari viena no šodienas atšķirībām starp Krieviju un padomju Krieviju, jo pēdējai šādu perspektīvu vispār nebija.

Demokrātiskās pārmaiņas parādīja, ka Krievija cieš vēl no diviem faktoriem. Galvenā, proti, impēriskā apziņa. 1504. gadā cars Ivans III izvirzīja trešās Romas ideju. II Romas – Bizantijas – vairs nebija. 1453. gadā to iekaroja turki. Konstantinopoles vietu ieņēma Maskava kā pareizticības centrs un tiesību pārmantotāja. No šejienes ari krievu tautas utopiskā misija – apvienot un kļūt par garīgo līderi visām slāvu valstīm un tautām, ieskaitot grieķus, bulgārus, dienvidslāvus un visus austrumslāvus.

1547. gadā pie varas nāk Ivans Bargais. Tiek iekarota Astrahaņa, Kazaņa, Livonijas un citas pierobežas zemes. Sākās Krievijas kā Eirāzijas impērijas izveidošana, Eirāzijas pasionārisma ekspansija, kas vēl nebūt nav rimusi.

«Konstantinopolei jābūt mūsu,» teica F. Dostojevskis. Pēc Ivana Bargā nāca Pēteris I, pēc tam – Aleksandrs I, kas pievienoja Poliju, Prūsiju.

Impērijas apziņa – tā ir telpiska apziņa, un līdz šim krievi ar to lepojas. Tā saistīta ar utopismu. Krievu cilvēki bēga no cara spaidiem un vajāšanām, viņi meklēja paradīzi. Viņi gāja, gāja, virzījās uz Austrumiem, līdz nonāca Aļaskā. Šī telpiskā apziņa neveicina savas zemes apsaimniekošanu. Krievi sāk sevi apzināties tikai robežapstākļos, t.i., svešu tautu teritorijā, cittautu vidē.

Lielvalstiskuma jeb šovinistiskuma apziņa. Atšķirībā no impēriskās tā ir priekšnieciskuma apziņa. Tieši šis apziņas veids ari izraisīja karu Čečenijā. Augusts Deglavs savā romānā «Rīga» šādi raksturoja tautības: vācieši – kungi un baroni, ebreji – tirgotāji, krievi – činavnieki, latvieši – arāji.

Krievi paši, jo sevišķi ar Rietumu civilizācijas vērtībām saskarsmē nonākušie disidenti, tagad ir dziļāk ieskatījušies impēriskās apziņas labirintos. Tās būtība ir nevis nacionāla, bet gan virsnacionāla apziņa. Impērija – tā ir grūta izvēle, jo jāiet pret savu tautu, pret savu dzimto vietu. Konkrēti tas izpaudās tādējādi, ka krievi padomju impērijā dzīvoja sliktāk par daudzām citām tautām un viņus necienīja. Pašā Krievijas vidienē, visīstākos krievu novados padomju impērijas laikā krievu cilvēks etniski novājinājās un atpalika no kopējās virzības. Viņš veica nevajadzīgus darbus, ražoja ieročus, dzēra, aizbrauca un aizklīda no sava dzimtā novada, no savām pilsētām, viņš muka no dubļiem un nekārtībām, no saviem neizdarīgiem, slinkiem, rupjiem priekšniekiem, atrāvās no savas dzimtas, no savām saknēm un galu galā kļuva par vissavienības klaidoni. Viņš necienīja un neuzkrāja nekādas bagātības.

Inteliģence Krievijā no izseniem laikiem necienīja, nemīlēja bagātības, tikai vēlējās tās taisnīgi sadalīt un pārdalīt. Tā ir tieksme uz nabadzību, uz dzīves nihilismu. Pasaule nabadzīgos daudzās vietas, tiesa, žēlo, bet neciena nekur. Bagātība ir kļuvusi par filozofisku jēdzienu. Tā ir jāciena, tā ir garīguma pavadonis, daudzos gadījumos ari priekšnoteikums un simbolisks rādītājs.

Impēriju var radīt ar spēku, ar ieročiem. Bet impēriju noturēt var tikai ar kultūras pārākumu, ar bagātībām un ar impēriskās nācijas gatavību dalīties ar savām kultūras un materiālām vērtībām, nevis uzspiežot savas dzīves surogātus un zemos standartus.

Boļševiki, Ļeņins rīkojās pēc tīri impēriskas, ģeopolitiskas apziņas, centās uzkurināt revolūcijas liesmas visā Eiropā. Viņi sāka ar vecās Krievijas gan materiālo bagātību, gan cilvēku masveida iznīcināšanu. Staļins aizgāja vēl tālāk, radīja koncentrācijas nometņu tīklu miera laika apstākļos.

Bagātību iznīcināšana – tā principā ir arī impērijas graušana. Un tāpēc komunisma nāve savā būtībā bija tik mierīga, bezkaislīga, pat ikdienišķa. 1991. gadā uzreiz pēc Ziemassvētkiem pasaule it kā tika

pārsteigta: PSRS vairs nav, karogs nolaists, prezidents demisionējis. Komunisma nāve bija likumsakarīgs, organiski nobriedis un visaptverošs process krievu vēsturē. Cilvēku darbības rezultātā organisms bija caurcaurēm izpuvis un sapuvis un kā katrs puveklis klusi sagāzās un izjuka.

Komunisma krišana atnesa tikai īslaicīgu atvieglojumu. Tagad tik bija jāsākas īstam darbam: mierīgam, vīrišķīgam un pragmātiskam. Pie tam katru dienu un nav zināms, cik gadu desmitus. Daudzi jo daudzi domāja, ka tagad varēs dzīvot labāk. Izrādījās, tas prasa nepārtrauktu personīgu iniciatīvu, drosmi, vīrišķību, jaunas rakstura iezīmes, prognozējamību uzvedībā, godīgumu un strādīgumu, arī profesijas un dzīvesvietas maiņu. Vārdu sakot, Rietumu tipa dzīves mobilitāti.

Politiskā un ekonomiskā brīvība asociējas ar brīvām cenām. Sākas cenu brīvlaišana. Totālo preču deficītu nomainīja totāla naudas inflācija, kas cilvēkus ar parasto ienākumu līmeni izsita no sliediem, norullēja gar zemi. Komunistiskās propagandas un melu vietā sāka plūst reformatoru demagoģija un populāri solījumi. Vārdi un lozungi atkal nesaskanēja ar darbiem un reālām lietām. Sabiedrība pamazām kļuva vienaldzīga un apātiska, pēc tam saniknota. Atmosfēra apmēram tāda kā milzīgā alus zālē. Neskaidra murdoņa un miglainas domas, nolād valdību un priekšniecību, vēsturi un savu likteni, kategoriski pieprasa cieņu pret sevi un vienlaikus atrast un sodīt visus vainīgos, lamājas, dižojas un sapņo norēķināties ar saviem nedraugiem.

Neko nevar darīt. Jaunais jāceļ no vecā materiāla. Diemžēl no tā paša jau esošā vecā.

Varai tagad opozīcijā esošie Krievijas politiķi mēdz arī atsaukties uz 1917. gadu. Tad ari bija grūti, bija *perestroika* un *perelomka*, bet, lūk, tomēr kādu valsti, kādu lielvalsti izveidoja komunisti. Šeit ari slēpjas tā vēsturiskā atziņa (N. Berdjajevs), ka komunisms bija un paliek organiski piemērojams krievu apziņai, sadzīvei un valsts politiskai vēsturei. Ļeņina diktatūra bija sava veida cara patvaldības turpinājums, kolhozi – jauns tās pašas izsenās zemnieku kopienas variants, pieraksts, pase un vispār pases neizsniegšana sādžās dzīvojošiem – dzimtbūšanas tiesību modernizējums. Dievticības vietā nāca baznīcu graušana, akla ticība komunismam un varas totalitārai melu sistēmai. Ārzemnieki un paši krievi atzīst, ka boļševisms nevarēja paiet garām Krievijai. Pareizticība, patvaļa, militārisms un varas kults no vecās Krievijas organiski iederējās komunismā.

Vārds «revolūcija» latīniski nozīmē griezties. Viduslaikos mēdza teikt, ka planētas revolucionē, t.i. griežas un pēc zināma laika atgriežas sākumstāvoklī. Tāpat notiek ar Krievijas impērisko apziņu, kas ari revolucionē un atgriežas sākuma amplitūdā. Sākums bija ar Ivana Bargā karagājieniem, ar Kazaņas, Astrahaņas un citu pierobežas zemju pakļaušanu un iekļaušanu Krievijas sastāvā un Livonijas izpostīšanu. Tas bija 17. gadsimta vidū. Bet Krievijas Domes 1995. gada vēlēšanu, priekšvēlēšanu cīņiņos atkal dominēja impērijas retorika. Vairākas partijas un bloki bija nodarbināti ar Krievijas mūžīgo interešu meklēšanu un formulēšanu.

«Impērija dārgāka par brīvību» – tāda bija viena no Žirinovska partijas pamattēzēm. Šīs liberāldemokrātiskās partijas biedrs Aleksejs Mitrofanovs, būdams arī partijas starptautisko lietu komitejas priekšsēdētāja vietnieks, noformulēja aksiomu, par kuru cerot kādreiz saņemt Nobela prēmiju: «Impērijas nepaliek bez kustības. Tās vai nu paplašinās, vai sabrūk.» Tā kā krievu tautai impērija vienmēr dārgāka par brīvību, tad viņš piedāvāja pakāpeniski radīt neoimperiju, jaunu ģeopolitisku savienību, kurā iepriekšējās – Krievijas un padomju impērijas – būtu niecības. Krievijas ietekme un ekspansija tādā neoimpērijā izplatītos uz šādiem objektiem: Serbija, Bulgārija, Maķedonija, Kipra, Grieķija, Gruzija, Armēnija, Baltkrievija, padomju bijušās Vidusāzijas republikas, Irāna, Irāka, Sīrija, Alžīrija, Indija, Ķīna, Vjetnama, Laosa, Kambodža, Mozambika, Etiopija, Angola, Kuba. Žirinovska partijai pievienojās vai daļēji pievienojās komunisti, patrioti un agrārā jeb kolhozu priekšsēdētāju partija. Vēl jāatzīmē, lūk, kas. Ja Krievijas Domē par šodienas pamatjautājumiem – ekonomiku un sociālo jomu – nav vienotības un visa sabiedrība vispār šajos jautājumos ir sašķelta, tad ģeopolitikas jautājumos valdot konsensus vai gandrīz konsensus.

Būtiska atšķirība starp Krieviju un pārējām padomju impērijas sastāvdaļām un ietekmes objektiem ir šāda. Pēdējām un pēdējiem komunisma krišana nozīmēja nacionālās neatkarības atgūšanu, bet Krievijai – impērijas sabrukumu. Tādēļ krievu komunisti pārvēršas nacionālkomunistos, kamēr pārējo tautību padomju komunisti galvenokārt evolucionē demokrātos, sociāldemokrātos.

Tiek taujāts, cik ilgi turpināsies šādas impēriskās vīzijas. Ja var ticēt struktūrhoroskopam, kas balstās uz vēsturiskām analoģijām, tad pašreizējais impēriskais cikls esot aizsācies 1821. gadā un turpināsies līdz 2025. gadam. Visa cikla periodā politika dominēšot pār pārējiem procesiem. Bet sociologi par vēsturniekiem spriež vienkāršāk. Ir nepieciešamas divas paaudzes, lai aizmēztu impērijas pēdas. Pēc

Austrijā regulāri veikto aptauju rezultātiem, pēdējo reizi par Austroungārijas monarhijas restaurāciju iedzīvotāji esot izteikušies 1969. gadā – 50 gadus pēc monarhijas norieta. Joprojām pār visu valda laiks.

Neviens neapšauba, ka Krievijā ir triju veidu krīzes: politikā, ekonomikā un arī psiholoģijā, kuras izraisījušas jaunās robežas, jo tādu nav bijis un tādās tagad jāmācās dzīvot.

Bija arī gadsimta sākumā vērienīgs mēģinājums pārstrukturēt krievu cilvēku apziņu. Šodien Latvijā un visās postkomunisma valstīs notiek vēl dziļākas struktūrpārmaiņas, t.sk. arī zemes reformas.

Veicot zemes reformu un lauku dzīves pārveidošanu, vienmēr der atcerēties Pjotru Stolipinu. Tas bija valstsvīrs, kas ārdīja nost šo krievu kopienas un līdz ar to totalitāri komunistisko apziņu. Ja Stolipina reformas būtu turpinājušās līdz I pasaules karam, tad nevarētu būt runas par sociālistisko revolūciju Krievijā. Lūk, ko nozīmē pareiza, konsekventa agrārā reforma.

Izsūtījuma mūsu ģimene bija nometināta Tomskas apgabala dienvidcentrālā daļā. Uz ziemeļiem pletās taiga, uz dienvidiem – nelieli mežu puduri, auglīgi tīrumi un Čulimas upes plašās pļavas. Vietējie tur bija vecigauņi jeb Stolipina igauņi. Kas tās bija par ģimenēm! Neskatoties uz to, ka Staļina terors visus dižākos un gudrākos bija iznīcinājis. Kolektivizācijas laikā igauņus no visām viensētām čekisti bija sadzinuši sādžas.

Apmeklējot šīs vietas 1990. gadā un paskatoties no šodienas augstumiem, kļūst saprotams, kādēļ visi Krievijas spēki gadsimta sākumā tik nikni cīnījās pret Stolipinu. Viņš bija Franklina Rūzvelta līmeņa reformators. Tikai trīsdesmit gadus agrāk. Ari tagad pēc 80 gadiem redzams šo reformu vērienīgums un efektīvais īstenošanas mehānisms.

Masveidā tur igauņi ieceļoja 1902.–1904. gadā. Ar izceļotājiem kopā braukuši kvalificēti ierēdņi, kas pārzināja impērijas likumdošanu, mērnieki, obligāti ārsts, skolotājs, mācītājs. Katrai izceļotāju ģimenei kronis iedalījis 1500 cara rubļu. Izmaksas gan veiktas vairāku gadu laikā un ar sekmīgu saimniecisko darbību. Ierēdņi uzraudzījusi, devuši padomus un taisījuši atskaites par kolonistu saimniecībām. Katram vīrieša dzimtas pārstāvim iemērītas 15 desetīnas zemes. Pārceļošanas laikā kronis barojis visus kolonistus. Ierēdņi pa ceļam iepirkuši proviantu un šie izdevumi neietilpuši minētā summā.

Stolipina igauņu dzīvesvietās ir daudzi nelieli ezeriņi. Uz Čulimas upi tek daudzi sīki strautiņi un urdziņas. Stolipina laikā ieradušies topogrāfi un kopā ar koloniju mērniekiem izvēlējušies vietu šādiem mākslīgiem ezeriem. Nākamās vasarās kroņa darbos ieradušies simtiem pajūgu un daudz zemes racēju. Zirdzinieki bijuši invalīdi, vienroči, krievu-japāņu kara dalībnieki. No topošās gultnes novākti koki, izvesti desmitiem tūkstošu vezumu grunts. Strauti uzdambēti ar lieliem, pamatīgiem dambjiem, atstājot nelielas dabiskas slūžiņas. Ezeri izveidoti ar skaistiem līcīšiem. Uz viena dambja sastādīta bērzu birzs. Pēc vietējo vecigauņu nostāstiem, līdz kolektivizācijai visi Baltijas izceļotāji no tuvākas apkārtnes šeit ik gadu pulcējušies tautastērpos svinēt vasaras saulgriežus un Jāņus. Bijuši ugunskuri un dziesmas, alus un danči. No visas apkārtnes satikušies jaunieši, meklējuši, izraudzījušies līgavas. Dzīve bijusi daudz pārticīgāka un vieglāka nekā dzimtenē.

Tagad pie šiem cilvēkiem no Sibīrijas universitātēm brauc studenti un pasniedzēji, vēsturnieki, dažādi folkloristi un novadpētnieki un pa kripatiņām vāc kopā tā laika dzīves kultūrtradīcijas, kuras vecigauņi saglabājuši un iznesuši cauri komunisma spaidiem un sociālisma noliegumiem. Vietējā vadība aicina atkal ņemt zemi un atkal dibināt viensētas, lai būtu paraugs saimniekošanā, kā tas bijis kādreiz. Jaunizdotās vietējās kartēs uzrādītas vietas, kur kādreiz bijuši Florenu, Kurgu, Senkelu, Raiskumu, Tombergu un daudzu vēl citu igauņu ģimeņu hutori. Diemžēl Stolipina reformu gars Krievijā sēn iznīdēts, izgaisis. Arī no Stolipina igauņu bērniem un mazbērniem šī enerģija aizplūdusi.

Līdz boļševiku kolektivizācijai Sibīrija pasaulei bija pazīstama kā sviesta zeme. Eksports gāja caur Vladivostoku. Tā laika Amerikas pirmās šķiras restorānos obligāti bija melnie ikri un Sibīrijas sviests. Pat vēl šodien intervijās amerikāņu seniori, atceroties bērnību, piemin tā laika pasakaini garšīgo Sibīrijas sviestu. Daudzie tirgoņi vai šodienas valodā – dīleri ar nepacietību un drūzmēšanos Sanfrancisko ostā sagaidījuši katru tvaikoni no Vladivostokas. Sviesta mucas un muciņas zibenīgi izpārdotas un aizceļojušas pa Ziemeļamerikas kontinentu.

Ar Stolipina reformu un ari jauno ekonomisko politiku (NEP) Sibīrijā bija nodibināti vairāki tūkstoši lauksaimniecības kooperatīvu un piensaimnieku sabiedrību ar savu lauksaimniecības inventāru, veikaliem, noliktavām un pat upju kuģiem.

Gadsimta nogalē sviestu un gaļu Sibīrijā ieved no Eiropas Savienības valstīm, Jaunzēlandes un Argentīnas. Krievija no lielākā graudu importiera pārvērtusies kopumā par otro lielāko gaļas importieri

pasaulē (līdz 1998. gada 17. augusta krīzei): pēc putnu gaļas – I vietā, pēc cūkgaļas – II vietā, pēc liellopu gaļas – III vietā. Gaļas imports izrādījās efektīvāks par lopbarības graudu importu. Līdz ar to Krievija darba vietas atdeva pārējai pasaulei.

Krievijas Valsts Domes demokrātiskā opozīcija «Jabloko» cīnās pret ekonomisko reformu izkropļojumiem. No kritikas kuluāros pāriets uz kritiku starptautiskos forumos, jo Krievijas kriminalizācija ir drauds visai pasaulei.

1997. gada februārī Davosas forumā V. Černomirdins aicināja biznesmeņus ik gadu investēt Krievijā 20 miljardus dolāru. Pēc tam uzstājās G. Javļinskis un paziņoja, ka valdībai nav nekādas investīciju politikas, ka varu interesē tikai varas saglabāšana, ka nav varas nomaiņas un pārmantojamības mehānismu, ka netiek veiktas militārās reformas, bet to vietā visas varas iestādes iedzīvotājus baida ar NATO, ka Krievijas eksports gadā sasniedz 40 miljardus dolāru, imports – 20 miljardus dolāru un ka būtībā pašai Krievijai pietiek savu līdzekļu un ārzemju investīcijas tikai vēl palielinās ārējos parādus un mazināsies izredzes tos atdot.

1998. gadā Davosas forumā G. Javļinskis pārsvītroja V. Černomirdina un A. Čubaisa uzstāšanos, paziņojot biznesmeņiem un žurnālistiem, ka Krievija pārvērtusies par vekseļu un bartera valsti, ka Krievijai nedraud Honkongas «ekonomiskā gripa», bet gan pašmāju infarkts no korporatīvās, puskriminālās, oligarhās sabiedrības, ka Krievijā nav pilsoniskas, publiskas valdības. Valdības vietā ir galms, un viss atkarīgs no viena cilvēka lēmumiem. Saprātīgus lēmumus un valsts reālu budžetu pieņemt nav iespējams un ietekme galmā ir atkarīga no tā, kurš pienes čības (*tapočkas*).

1.01. 1998. gadā Krievijas kopējais parāds sasniedzis 1232,7 miljardu rubļu un 2003. gadā 70% valsts budžeta aizies parādu dzēšanai. G. Javļinskis par to brīdināja pārējo pasauli.

«Jabloko» – tā ir skaļa, nežēlīga opozīcija, lai pārējie – iebaidītie, nopirktie, stulbie un lobētie – dzirdētu, redzētu un zinātu, domātu un mācītos, ka esošā situācija ir strupceļa situācija, ka jāmaina Konstitūcija, jāveic demokrātiskas reformas, lai precīzi norobežotu dažādu varu funkcijas un pilnvaras, jo bez šīm politiskam reformām nekādi nav iespējams kaut cik sekmīgas un tautas interesēm atbilstīgas reformas Krievijas tautsaimniecībā.

Krievijas ekonomika un Eiropas Savienība

Krievijas zinātniekus nodarbina valsts attīstības modeļa izstrāde. Ir vienprātība: lai pabeigtu modernizācijas periodu, jābūt attīstības diktatūrai. Visumā tas ir grūts periods, jo vērsts pret cilvēku un var īstenoties tikai ar spiedienu no augšas. Citādi nav iespējams veikt nozaru attīstību un vēl jo vairāk vienu nozaru nomaiņu ar citām. Un tikai pēc tam var sākties dinamisks process mikrolīmenī ar konkrētu labumu konkrētiem cilvēkiem.

Visi PSRS uzņēmumi bija «atbrīvoti» no amortizācijas fondiem, jo tos «noēda» militārais komplekss. Bet būtībā šiem fondiem bija jāuzkrājas uzņēmumos. Vēlāk sākās cenu pieaugums, inflācija un ari «atbrīvošana» no apgrozījuma līdzekļiem.

Lai tagad sāktu modernizāciju, jānāk investīciju lavīnai. Bet Krievija nav Ķīna un tas nenotiks. Nekas cits neatliek kā sākt uzkrājumus amortizāciju fondos. Tas var notikt trejādi: naudu uzkrājot valsts vērtspapīros vai vietējās bankās, kas ir riskanti Krievijas apstākļos, vai ārzemju bankās, uz kurieni praktiski nauda ari ir aizceļojusi.

Jāizvēlas ari attīstības modeļa tips. Pasaulē vadošais ir amerikāņu tips. ASV jaunas attiecības nostiprinās caur tiesām, un tas ir ātrs process. Eiropā jaunas attiecības tiek ieviestas caur parlamentiem ar likumu palīdzību. Tas jau ir sarežģīts, pretrunīgs un garš process. Tādēļ Eiropa attiecībā pret Ameriku vienmēr ir tādas iedzinējas lomā. Krievija vēl vairāk atpalikusi, jo tā vienmēr attīstījusies lēcienveidīgi pēc komandām no augšas. Tā ir impulsveida attīstība, kad ļoti ātri noiet to ceļu, ko Rietumeiropa veic gadsimtiem. Bet tādos gadījumos vēl vajadzīga visas tautas degsme, iedzīvotāju kaisme, dedzīgums. Tādas parādības šodien Krievijā, izņemot varbūt Maskavu, nav vērojamas. Optimisms un enerģija staro tikai no tiem, kuri ir piesavinājušies valsts īpašumus. Pārējiem rokas nolaidušās un viņi dzīvo ar vienu domu – kā izdzīvot.

Attīstītās kapitālisma valstīs saimnieciskās depresijas mijas ar pacēlumiem. Krievijā ir savādāk. Depresija draud pāriet stagnācijā. Tas ir vissliktākais variants un to diemžēl sekmē Krievijas dabas bagātības. Tās ļauj veģetēt, ilgstoši palikt tādā amorfa stāvoklī. Līdz ar to jautājums atgriežas pie cilvēku izglītības, jo krievu padomju cilvēku zinātnieki uztver kā ideoloģisku kategoriju. Vispirms jānotiek

pārejai no impēriskās apziņas uz nacionālo domāšanu. Un identitātes krīzei pievienojas civilizācijas krīze. Turklāt aktuāls top jautājums, kādai civilizācijai pieder Krievija. Ne musulmaņu pasaulei un ne īsti Eiropai, nedz Āzijai. Un atkal ir neskaidrības, strīdi un apjukums: kādu ceļu iet Krievijai – savu vai jau to, kuru citas tautas izgājušas. Ja citu, – tad kuru tieši.

Katram attīstības modelim ir zināma cena. Visiem saprotams, ka Krievijas modernizācijas cena ir milzīga, pat briesmīga. Tādēļ tiek meklēti varianti, kā to samazināt. Industrializācijas pirmais posms staļiniskā garā aiznesa desmitiem miljonu dzīvību. Turklāt tagad modernizācija neizbēgami pieprasa cilvēku īpašību un kvalitātes pārmaiņas. Ja tas nenotiek, tad nenotiek modernizācija. Ir jāgaida jaunas paaudzes. Bet visi procesi kļuvuši globalizēti, t.i., neatvairāmi savā sasaistē un tempa paātrinājumā. Tieši tādēļ Krievijas zinātnieki, konkrēti, akadēmiķis N. Moisejevs un viņa vadītie zinību vīri ir nobažījušies, vai vispār var runāt par valsts attīstību nākamajos laika periodos.

1997. gadā itāļu žurnālists Džuljeta Kjeza izdeva grāmatu «Ardievu, Krievija», kurā viņš pasludina spriedumu: iznākums letāls. Krievijā attīstība pagaidām risinās pēc Latīņamerikas variantiem. Notiek nepārtraukta iekšējā tirgus sarukšana un to pārņem visvarenās TNK. 1997. gada oktobrī kompānija «Coca-Cola» atvēra Krievijā vēl četras jaunas rūpnīcas. Bet iepriekšējā 1996. gadā kompānijas «Coca-Cola» un «Pepsico» Krievijas tirgū realizējušas 817,6 milj. litru («Biznes & Baltija» 29.9.97). Zinot mazliet Krievzemi un iedomājoties tās dabiskās ogu un augļu bagātības, kļūst saprotams šis draudīgais globālisms, kas tik bagātas zemes iedzīvotājiem masveidā uzspiež lietot šos mākslīgos produktus.

Savā laikā britu premjers Dž. Meidžors teica, ka Krievijai atvēlēta loma būt par izejvielu piegādnieci Rietumiem, norādot, ka šā pasākuma izpildei pietiek ar 40–50 miljonu iedzīvotāju skaitu. Un tā ir trešā daļa no šodien Krievijā dzīvojošiem cilvēkiem.

Latvija ir turpat, kur Krievija, apkalpo šo izejvielu tranzītu un par tik ari vajadzīga Rietumiem. Tie taču ir pazīstamie procesi, kurus aizsāka LTF valdība un pēc tam pārņēma LKP un PBLA. Tie turpinās... Ne jau Latvijas labā.

Krievijā visu veidu pretvaldības opozīcija: «Jabloko», Zirinovska partija, komunisti un ekskomunisti, kolektīvie lauksaimnieki cīnās, vismaz vārdos cīnās pret Krievijas izsaimniekošanu, pret izpārdošanu un tirgus atdošanu ārzemniekiem. Ābečnieki jau zina, ka ik gadu prom izplūst tik daudz dolāru, cik pirkstu pa abām rokām, un ka katrā pirkstā pa vienam miljardam.

Amerikāņu žurnāls «Journal of Commerce and Commercial» raksta, ka Eiropas Savienība ir jauka, pievilcīga līgava. Tik jauka, ka, sākot no 1991. gada, visbagātākie Krievijas vīrieši pie tās kājām nolikuši 100 miljardus dolāru. Tas ir daudz grandiozāks Maršala plāns Eiropas glābšanai nekā amerikāņu īstenotais pirms 50 gadiem.

Kapitālu bēgšana no Krievijas esot sekmējusi vairākas attīstības: nekustamā īpašuma tirgu Anglijā, viesnīcu industriju Francijā, autobūvniecību Vācijā, tūrismu Spānijā, banku biznesu Šveicē.

Eiropas valstu sarakstu, kuras ieguvušas no Krievijas kapitālu ieplūdes, vēl varot turpināt. Varot turpināt arī to valstu sarakstu, kuras ir krietni ieguvušas no savu preču eksporta uz Krieviju.

Un konkrēti, franču piena produkti, dāņu cīsiņi, angļu gaļa un alus, holandiešu siers, itāļu mēbeles, grieķu kažokādas, beļģu tepiķi, Šveices šokolāde, somu sviests utt.

Eiropas preces, bieži arī ņemtas no ražotāju krājumiem par pazeminātām subsidētām cenām, Krievijā tiek pārdotas par krietni augstākām cenām. Šīs preces iepazīstināja krievus ne tikai ar kvalitāti, daudzveidību un konkurenci. Tās sagrāva Krievijas pārtikas rūpniecību pamatīgāk nekā karš ar Vāciju.

No 1991. gada valstī likvidēts vairāk govju, cūku, aitu nekā pilsoņu kara laikā un kolektivizācijā, vairāk nekā kara laikā ar Hitleru! Bet tai pašā laikā gudrie no Eiropas Savienības nikni sargā Eiropas tērauda un tekstila ražotājus. Preču ievešana no Krievijas ierobežota ar kvotām, augstām ievedmuitas nodevām un citiem trikiem, kuri diez vai asociējas ar brīvā tirgus politiku.

Pat no stratēģiskās bombardēšanas II pasaules karā nevienas valsts' metalurģiskā un tekstilrūpniecība necieta tik smagi, kā tagad kopš 1991. gada cieš zaudējumus no graujošas mierlaika taktikas minētās nozares Krievijā.

Amerikāņi zina, ko saka. Datu bāze viņiem ir perfekta. Viss teiktais samazinātos mērogos attiecas arī uz Latvijas tautsaimniecību. Lai šī informācija būtu kā pagriezienpunkts mūsu domās un darbos.

Krievu ideja pagātnes un ekonomikas gūstā

Krievijā turpinās cīņa starp veco un jauno. Un tā notiek tādos apmēros un mērogos un tik šausmīgos kontrastos, ka, Latvijā dzīvojot un nezinot Krieviju, nav priekšstata par šiem procesiem. Mēs no šejienes redzam tikai atsevišķus izvirdumus, piemēram, šādu.

Krievijas Federācijas valsts domes komiteja ģeopolitikas jautājumos, kuru vada mums jau pazīstamais liberāli demokrātiskās partijas biedrs Aleksejs Mitrofanovs, izstrādājusi projektu «O priznaņiji ņedeistviteļnim postanovļeņiji ņezavisimosti Latvijskoi, Ļitovskoi, Estonskoi respubļik» («Čas» 3. IV 98.)

Krievijā strādā pie nacionālās idejas meklējumiem un formulējumiem, jo pēc komunisma ideoloģijas norieta ir vakuums. Ar to nodarbojas jaundibinātais institūts – *institut Rossiji*, kurā viens no direktora vietniekiem ir Igors Čubais – reformatora brālis. Pagaidām Krievijas oficiozs ievēro šādus uzskatus.

Valsts – tā ir kopība, kopums starp varu un tautu. Kopums sekmīgi var eksistēt, ja ir kopēja ideja, ko dēvē par nacionālo ideju. Rietumos nacionālo ideju sauc par identitāti. Un pašu dziļāko krīzi vienmēr izraisa identitātes krīze vai sava meklējumi: kas mēs esam, ko gribam, kur ejam. Nacionālo ideju nedrīkst mākslīgi konstruēt, jo tas ir ļoti bīstami. Tā jāatklāj, balstoties uz daudzām likumsakarībām un vērtībām, kuras postkomunisma apstākļos vēl jāatrod, jāapzina, jāizvērtē. Krievijā arvien cieši domā, ka tai ir savas attīstības likumsakarības. Ka nacionālai idejai jābūt skaidrai, visiem saprotamai un loģiskai kā gramatikai. Ja tās nav, tad sabiedrība, kopums sāk izirt un citas tautas un kultūras uzspiež savas idejas un vērtības.

Par nacionālo ideju atceras, kad sākas dažādas krīzes. Līdz 19. gadsimta vidum Krievijā par to neviens nerunāja, kamēr par to neatgādināja M. Dostojevskis. Krievijas impērijas pamatideja taču visiem bija acīm redzama, vienkārša un saprotama – «zemju savākšana». Apmēram 19. gadsimta vidū šī ideja jau principā sevi bija izsmēlusi, izdzīvojusi. Zemes, tautas un tautības bija «savāktas» un kolonizētas, cik vien fiziski un militāri bija Krievijas spēkos. Tas bija krievu nacionālais lepnums, ka no mazas Maskavas kņazistes, no Ivana Kaļita laikiem krievi aizgājuši līdz Klusam okeānam, līdz Aļaskai un savākuši tik daudz kā neviens.

Gadsimta sākumā identitātes krīze izraisīja 1905. gada revolūciju. Tā skāra visus sabiedrības slāņus. Bija jānomainās nacionālai idejai un visai domāšanas paradigmai. Krievu nācija tam nebija spējīga, un pēc 12 gadiem varu pārņēma komunisti. Viņi turpināja to pašu impērisko politiku un ekspansiju, cenšoties «uzkurināt» pasaules revolūciju. Likumsakarīgi, ka līdz ar to atnesa tautām neizsakāmas ciešanas, paši cieta grandiozus zaudējumus un piedzīvoja visaptverošu un totālu sakāvi. Tagad šī identitātes krīze ir ļoti dziļa un hroniska. Krievijas militāristi, komunisti un Žirinovska partija, kā redzams, joprojām domā par apkārtējo zemju «vākšanas» ideju. Mainās tikai metodes.

Krievijas intelektuāļi meklē sevi. Paši par sevi viņi teic: «Krievu cilvēks kā indivīds tikpat maz diferencēts kā zivs zivju barā, indivīds tiek radīts ar ilgstošu, rūpīgu darbu. Ļoti bieži nav bijis iespēju strādāt sev un nav mākas strādāt.»

Valdīja un valda populārs uzskats, ka demokrātija Krievijai nav pieņemama. Pie nacionālās idejas strādājošie paskaidro, ka tāds uzskats nav muļķība, jo izriet no Krievijas vēstures un nacionālā rakstura. Lieta tāda, ka jebkura tauta, kas ir ekspansijas režīmā, kas uzkundzējas kaimiņiem vai pazemo tos, par demokrātiju nerunā. Vajadzīgi tikai atsevišķi demokrātijas elementi un tad arī kā piesegs notiekošam. Bet, kad pāriet uz savas valsts labiekārtošanu (*obustroistvo*) un kad sāk rūpēties par saviem iedzīvotājiem, tikai tad rodas neviltots pieprasījums pēc demokrātijas.

Lai labiekārtotu valsti un līdz ar to iedibinātu demokrātiju, jābūt ilgstošai tiesību diktatūrai. Rietumeiropa izauga uz Romas tiesībām. Krievijā nebija tiesību, bija pareizticība kā garīguma un tikumības regulators. Tādēļ ari nav tradīciju ievērot, respektēt tiesības.

Starp tiesībām un tikumību nav uzskatāmas tiešas lineāras saiknes. Līdzsvaram der kultūra. Tas ir starpposms starp nacionālo ideju un tiesībām no vienas puses un uzvedību ikdienā, sadzīvē no otras puses. Ja agrāk krievu ideja balstījās uz trijiem vaļiem: *veļikoģeržavije – narodnosķ – pravoslavije*: lielvalstiskums – tautiskums – pareizticība, tad tagad deklarēti trīs, bet jau citi vaļi: *istorizm – obustroistvo – demokratija*: vēsturisms – labiekārtošana – demokrātija.

Uzskata, ka šis posms ir ļoti grūts, jo vēsturiski tauta nav pieradusi labiekārtot savu dzīvi, savu apkārtni un vidi. Jāsāk no savas mājas un pagalma, no sava dzīvokļa, pagraba un trepju telpām. Tas ir

daudz grūtāk nekā nepārtraukti pārbraukt no vienas vietas uz citu, pat grūtāk kā būt par volontieri, kā karot, kā būt ekspedīcijās un ilgstošā atrautībā no savas tautas un dzimtenes.

Gaida, ļoti gaida Krievijā jauno, noslēpumaino kopnacionālo ideju, kas visus it kā vienos jaunā pasaules uzskata līmenī. Līdz šim nav iedzīvināti ne fermeri, nedz darba ētika, bet ideja... tā taču ir tuvāka un vēsturiski saprotamāka. Tādēļ jāgaida...

Krievijā analītiķi, varasvīru un naudasmaisu padomnieki velk dažādas vēsturiskas analoģijas. Pēc vienas no tādām pašreiz notiekošais nav nekas jauns vēsturē un pasaules likumsakarībās.

17. gadsimtā Rurikoviču dinastiju nomainīja Romanovu dinastija. 20. gadsimtā Romanovu dinastiju gāza komunisti. Abos gadījumos mainījās valsts ideoloģija, bet mērķi tikai daļēji. Abās reizēs notika Krievijas teritorijas sašaurināšanās un vēlāka izplešanās. 1918. gadā Krievijas robežas bija gandrīz tādas kā pēc zaudētā Livonijas kara. Tādēļ tiek vilktas paralēles: 1613. – 1913. gadi, 1918. – 1968. gadi (izeja uz Elbu un karabāzes Vjetnamā, Kubā).

Protams, Krievijai priekšā ir arī civilizētās pasaules piemēri. Lielbritānijas impērija pārtapa Nāciju sadraudzībā, Francijas impērija – Francijas savienībā. Japāna ar ekonomiku Dienvidaustrumu Āzijā veikusi to, ko ar vardarbību nepanāca militāristi. Eiropā visiem pāri ekonomikā un sportā stāv Vācija. Tas viss norāda par impērisko tendenču pārstrukturizāciju mierlaika procesos un sava prioritārā stāvokļa atpakaļ atgūšanu ar civilizētu procesu palīdzību. Bet tas bija pa spēkam kādreizējām Eiropas impērijām.

Ekonomikā Krievijā atpalikusi no Rietumiem par veselu rūpniecisko ciklu, t.i., atrodas vēl izejvielu ciklā. Pēc I pasaules kara Eiropā vecie rūpniecības apgabali – Rūra, Elzasa, Melnā Anglija – bija apmēram tādā pašā stāvoklī kā šodien Krievijā Kuzbass, Urāli, Vorkuta, kā Ukrainā Donbass. Un neatkarīgi no īpašumformām viņiem jāiziet caur vēsturiskās transformācijas ciklu. Krievijā pagaidām nav risinājumu metodes, jo pazīstama tikai militārā psiholoģija un ar to saistītās metodes. Visi saprot, ka miera apstākļos tās neder.

Savukārt laukos likvidēta un izzudusi cilvēku kārta, kas bija uzticīga zemei, vēlējās un prata strādāt ar zemi. Un, sākot ar A.Solžeņicinu, visi gaišākie prāti teic: nekādi dotāciju miljardi šodienas sistēmā situāciju glābt nevar.

Un kā vistuvākos redz uzdevumus: nesagāzt valsti, pabarot tautu.

Bet Latvija ir blakus Krievijai, turpat, kur Krievija. Tāpat kā Krievijā daudz ir nepaēdušu, puspaēdušu un pārēdušos cilvēku.

Ko redzam Austrumu kaimiņa mentalitātē un kas ietekmē mūs, dzīvojošos uz Rietumiem tūdaļ aiz Krievijas robežas?

– Apziņas ideālismu. Ideālisms neļauj nomierināties, neļauj samierināties ar kaut ko mazāku, ja tas kādreiz bijis lielāks. Apziņas ideālismam ir kolektīvs raksturs. To neinteresē sadzīve. Tā var būt, var palikt primitīvā līmenī, pat sagrauta, izejot no Rietumu standartiem. Sadzīvi aizstāj ideoloģija.

– *Veļikoģeržavnaja sobornosķ*. Vākt zemes kopā. Visus sev apkārt savākt kopā un pakļaut sev. Ja tas ir dominējošs virziens, tad krievu nacionālā apziņa ir slima. Tā visu laiku vērsta tikai uz āru, uz robežu paplašināšanu. Tā vairo nepatiku, pretīgumu un nedrošību visos apkārtējos robežkaimiņos.

– Krievijas militārā doktrīnā pat nav mazākā mājiena par demokrātijas attīstību Krievijai kaimiņos esošās valstīs. Demokrātijas attīstība pie Krievijas kaimiņiem nav paredzēta, jo pēc šīs doktrīnas visi kaimiņi ir pakļauti Krievijas interesēm.

– Komunisma paliekas var vēl sastapt pat Maskavā. Bet komunisms jau pats par sevi, kā to visai pasaulei izskaidrojuši Berdjajevs, Fedotovs, Iļjins un citi, ir vājš un pat savā plaukumā nespēja uzturēt sevi bez spēka un varmācības.

Kur ir LR Ārlietu ministrijas Krievijas militārās doktrīnas analīze un skaidrojumi par šo doktrīnu? Kāda ir Latvijas attieksme pret to? Kāda ir Lietuvas un Igaunijas attieksme?

Kā G. Sreders un Z. Širaks novērtē Baltijas valstu situāciju šādas Krievijas militārās doktrīnas gaismā?

Kādos LR masu medijos ir publicēts Krievijas militārās doktrīnas pilns saturs?

Kurš fosili naivais politiķis 1998. gada pavasarī vēl jautāja, vai tiešām šāda iespēja pastāv, ka komunisti ir Latvijas bruņotos spēkos un valsts drošības dienestos?

Par sprādzieniem Rīgā Konstantins Borovojs raksta: «Uz Rīgu vairs nevajag sūtīt nekādu teroristus – mūsu specdienestu rokraksts acīm redzams. Viņi cīnās par savas ietekmes palielināšanu uz ārējo po-

litiku. Notikumi Rīgā - tā ir tīra provokācija un vēl viens solis uz Krievijas izolāciju no pasaules sabiedrības.» (Žurnāls 7/5 nr. 17 – 1998.)

1997. gads bija NATO gads. Krievijas Domē izveidojies antiNATO bloks ar V. Žirinovski un G. Zjuganovu priekšgalā. Ir izveidots arī pilsoņu anti-antiNATO bloks ar liberālkonservatīvas politikas centra vadītāju Arkādiju Murašovu un Domes deputātiem Sergeju Kovaļovu un Konstantīnu Borovoju vadībā. Šī pilsoniskā bloka vadība raksta: «Jo tuvāk būs NATO mūsu robežām – jo drošāka būs mūsu un mūsu ģimeņu dzīve. Ir skumji, ka pasaule padodas Krievijas šantāžai. anti-antiNATO bloks atbalsta Baltijas iestāšanos NATO. Tiek uzsvērts, ka galvenais drauds Krievijai nav NATO, bet gan Krievijas kompartija un nacionālpatrioti. Krievijas ārpolitika kļūst agresīvāka. Sadarbības vietā ar jaunām demokrātiskām valstīm – koķetēšana ar autoritāriem režīmiem.

K. Borovojs norāda, ka tagad Krievijā ir avantūristu un avantūrisma laiks un kā lielākie avantūristi tiek minēti Berezovskis, Čubais, Primakovs.

Par vienu no oficiālās frazeoloģijas vārdiem atkal kļuvis lielvalsts jēdziens. S. Kovaļevs šo vārdu tulko kā «Valsts augstāka par visu, valsts vara pielīdzināma dievībai aziātu variantā.»

Tā kā visu kontrolē komunisti un nacionālpatrioti, visbīstamākā esot propaganda, ka NATO apdraud Krieviju. Bet pēc svarīguma Krievijas problēmas esot šādas: noziedzība, bezdarbs, etniskie konflikti, bruņoto spēku reformas, nevis mistiskie NATO draudi.

Ko atliek darīt valstīm, kurām robežas ar Krieviju?

Cīnīties pret Rietumu zilacaino muļķību un pret Austrumu viltību un meliem.

XII nodaļa

Vajadzības pēc pārmaiņām

Kas šodien Latvijas tautai vajadzīgs?

Katram pieaugušam cilvēkam savā ikdienas dzīvē šodien vajadzīga reāla pašnoteikšanās. Ja tā ir reāla un mēreni ciešama, tad ir ari noturīgi pozitīvas emocijas. Bet šodien pozitīvu emociju ir par maz, tātad vairumam cilvēku nav ari šīs izjustās un ikdienā paša izvēlētās pašnoteikšanās.

Kur tā palikusi? Aiznesta pasaules karā un aizmēzta divos okupācijas režīmos. Seši atjaunotā valstiskuma gadi šai ziņā bijuši mazauglīgi, ikdienā valda nostalģiskas un padrūmas domas.

Vēsture nav vienīgais vaininieks. Nosauksim vēl. Tie esam mēs paši un katrs konkrēti. Cilvēki, viņu veselība, prāts ir kļuvuši relatīvi zemāki par pirmskara līmeni. Toties civilizācijas prasības XX gadsimta beigās ir relatīvi augstākas un izteiktākas nekā pirms gadiem piecdesmit.

Tautas masu psiholoģija maz vai gandrīz nemainās. Tās pastāvīgais noteicošais lielums jau izsenis zināms no lielās Romas laikiem – maize un izpriecas. Šie atšķirīgie, bet ikdienišķie jēdzieni nes dziļu filozofisku un karmisku jēgu. Tie ietver vienā rāmī cilvēka apziņu un zemapziņu – cilvēka redzamās rakstura īpašības un apslēptos zemapziņas dzinuļus un labumus. Tie formē nākamās paaudzes, saturot sevī gan ģenētiskā, gan bioloģiskā lauka kodus.

Jāņem vērā, ka tautas apziņā ideoloģisko orientieru nav vai tie ir ļoti vāji. Tā vietā ir orientācija uz izjūtām. Tādēļ arī ikdienā vajadzīgas šīs pozitīvās izjūtas. Un ne tikai romantiski pozitīvās, bet arī lietišķi pozitīvās. No šejienes ari saprotam, kāpēc vēlētāji neiedziļinās politisko partiju programmās, pat ja tās būtu superlabas. Vēlētāji lielākoties seko savām izjūtām. Apziņas – zemapziņas rāmis vēlēšanu periodā īslaicīgi tiek orientēts vēl uz kādu parametru – jauninājumu un pārmaiņu gaidīšanas izjūtu. Tādēļ ari XX gadsimta pēdējā ceturksnī par galveno figūru kļuvis aktiera tipa cilvēks: puspolitiķis, pusbiznesmenis, pusmākslinieks un *šovmens* labām runas dāvanām. Vārdu sakot, cilvēks, kas māk uzstāties, prot runāt un nebaidās visiem daudz ko solīt. Runāt ar auditoriju, ar pūli, – tā ir demokrātijas pirmā prasība, nevis kaut kādu nopietnu programmu studijas un analīzes.

Rāmis ar «Maizi un izpriecas» jēdzieniem un prasībām un apziņas – zemapziņas enerģiju ir universālāka antena, kas strādā abos virzienos un abos režīmos. Līdz ar to tam piemīt ļoti svarīgas atgriezeniskās saites funkcija, jo tiek gan raidīta, gan uztverta dažādas izcelsmes un kvalitātes enerģija. Tieši demokrātijas apstākļos ir radies stabils šīs enerģijas patērētāju kopums – tauta, tātad vajadzīgi ari stabi-

li un kvalitatīvi enerģijas ražotāji. Pirmkārt, vēlēts parlaments un godīga, kompetenta valdība. Mūsu nelaime ir tā, ka šī atgriezeniskā saite pastiprināti abos virzienos strādā tikai vēlēšanu kampaņu laikā. Līdz ar kampaņas finālu šī saikne noplok un tad pārtrūkst pavisam. Ievēlētie kļūst neaizsniedzami un neaizskarami, no partiju listēm parlamenta gaismā tiek celtas odiozas, nesagatavotas un līdz ar to pakļāvīgas personas. Sākās parastās partiju un frakciju mandeles, ko Latvija jau pieredzēja un izbaudīja Ulmaņa I laikā.

Rāmis tiek deformēts. Impērijas laikos tas tāpat bija deformēts, tikai uz citu pusi.

Atgriezeniskās saites un enerģijas apmaiņa nebija paredzēta. Pašu rāmi dubultrežīmā ieslēdza tikai atsevišķos brīžos, lai pāironizētu, pasmietos par varas muļķībām, par to, kā tā nolādēja brīvdomību un cīnījās par savas noslēgtās sistēmas saglabāšanu un tās divkosīgo sterilumu.

Šodien ir citi uzdevumi, pasludināta iekļaušanās Eiropas Savienībā un tās organizācijās. Ja virzāmies uz Eiropu, uz Rietumiem, tad lozungs «Maizi un izpriecas» iegūst mūsu apziņā arvien maģiskāku spēku. Tas ir simtkārt paaugstinājies, saasinājies salīdzinājumā ar Romas impērijas laikiem. Sekas būs un jau ir sarežģītas.

Pirmkārt, ar maizi Rietumi sen sevi nodrošinājuši. Ar savām precēm piepludinājuši pasauli un tagad pārpludinājuši arī Latviju. Līdz ar to daudzi mūsu ražotāji jau nogrimuši un tiek joprojām gremdēti. Šī maize jeb Rietumu preču pārpilnība, pēc kuras tauta ilgojās komunistiskās nebrīves apstākļos, ir un joprojām paliek kā nepārprotams valdzinājums un vilinājums.

Otrkārt, izpriecās, aptverot milzīgas cilvēku masas un viņu brīvo, kā arī darba laiku, ir iets vēl tālāk. Kolektīvās un individuālās izpriecas gan par minimālo cenu, gan par brīvu un neatkarīgi cita no citas burtiski uzbāžas un uzbrūk parastam cilvēkam. Tās visas orientētas uz masu patēriņu, uz pūli. Koncerti un demonstrācijas, parlamentu sēdes un prezentācijas, sporta sacīkstes un politiskās vēlēšanas – tas viss un vēl daudz kas cits ir ietērpts šovprogrammās un pasniegts kā izklaidējošs materiāls. Daudzas sabiedriskās dzīves norises, neskaitot kultūras pasākumus, tiek globalizētas, holivudizētas un pasniegtas kā izpriecas. Vai daudz ir tādu, kas var pretoties izpriecām? Tādēļ krūmos un nezālēs ieaugušas pussagruvušās Latvijas viensētās un tādās pašās pusizmirušās sādžās Krievijā un Sibīrijā ikdienā modri seko *ziepju* un *burbuļu* operām, pārdzīvo tur notēloto cilvēku likteņus un skumst, kad kārtējais seriāls tuvojas nobeigumam, tas viss izraisa romantiskas emocijas. Tai pašā laikā šo cilvēku apkārtējā konkrētā vide un stāvoklis neizraisa gandrīz nekādas emocijas. Tādēļ ari tik svarīgi, lai būtu lietišķi pozitīvas emocijas, jo bez tām nevar savu dzīvi pārveidot, nevar apgūt jaunas zināšanas un mainīt uzskatus, nevar piesaistīt domubiedrus un līdzekļus.

Pasludinātā kopējā virzība uz Eiropu savā būtībā ietver divas lielas lietas vai makrouzdevumus. Prom no pagātnes, no komunisma kā vēstures modernā strupceļa un ārā no bēdu lejas, kas izrādījās tik negaidīta un dziļa, tajā ieslīdot un ievēloties uz vispārējiem eiforijas un emocijas gaviļviļņiem.

Komunismu ar gavilēm un kailām rokām neuzveikt. No bedres, no bēdu lejas ar Brauna kustības filozofiju neizkļūt. Nepieciešama katra cilvēka pozitīva orientācija un pašnoteikšanās spējas. Pēckara Eiropas tautu vēsture liecina, ka tādi uzdevumi veikti ar kopīgās idejas palīdzību. Tā ir universāla saistviela. Un, jo mazāk spēcīgi, gudri un inteliģenti cilvēki, jo lielāka nozīme šādai saistvielai – kopīgai idejai.

Vai Latvijai vajadzīga sociāldemokrātija?

Izdzirdot šo vārdu, katrs vecākās paaudzes latvietis to vairāk vai mazāk saista ar «zociķiem» un pagrīdniekiem, plikadīdām un plukatām, bezpajumtniekiem un bezdarbniekiem. Tie ir noturīgi domāšanas stereotipi. Kā gan citādāk, tie taču veidoja visvarenās un neuzvaramās proletariāta šķiras sabiedrotos un rezerves. Kaut ari šodien Ulmaņa II laikā nabadzīgo un trūkumcietēju ir atliku likām, pat vairāk nekā Ulmaņa I laikā, stereotipi sēž apziņā kā dadzis spalvā. No padomju mācību un vēstures grāmatām, atsevišķām zināšanu drupačām, no saglabātām brīvvalsts grāmatām un žurnāliem, no vecākās paaudzes saraustītiem, subjektīviem spriedumiem radies receklīgs kokteilis, kurā sakulti sociāldemokrāti, komunisti, sociālisti, strādnieki. Šāds kokteilis ir labs ierocis visiem sociāldemokrātijas pretiniekiem Latvijā, sevišķi vēlēšanu periodos. Iedzīvotāju pamatmasai nav zināšanu par savas valsts vēsturi, par politisko partiju darbību un lomu īsajā parlamentārajā periodā.

Mēs esam nezināšanas ķīlnieki. Ticams, ka pēc neilga laika vēsturnieki un apskatnieki brīnīsies par piektā un sestā Saeimā iekļuvušo partiju politisko orientāciju un darbību. Tādēļ šis tas no vēstures jāatgādina.

Latvijā, tāpat kā visā pirmskara Eiropā, sociāldemokrāti cīnījās par vietām un amatiem valsts pārvaldē. Pirmajā Satversmes sapulcē 1920. gadā no 150 vietām sociāldemokrāti ieguva 58 vietas vai 38,7%. Latvijas sociāldemokrāti tāpat kā pārējie Eiropā atzina šķiru cīņu. Bet Latvijas sociāldemokrātija nekad nebija pieņēmusi komunisma saukli un bausli par proletariāta diktatūru un pasaules revolūciju. Tur ari ir tā lielā vēsturiskā atšķirība starp šīm partijām. Tikai retais LR pamatiedzīvotājs, izņemot vēsturniekus, zina, ka 1920. gadā, kad notika Satversmes sapulces vēlēšanas, vēl bija Latgales fronte. Latvijas karavīri stāvēja pret sarkano armiju, pret boļševikiem. 65% karavīru balsu tika nodotas par sociāldemokrātiem.

Kas atbrīvoja Latgali? Poļu karaspēks ģenerāļa J. Pilsudska vadībā. Poļu sociāldemokrāts Jozefs Pilsudskis jau agrā jaunībā uzsāka cīņu par poļu tautas atbrīvošanu no carisma un neatkarīgās Polijas valsts izveidošanu. Būtu kritusi Varšava, pasaules revolūcija pēc Ļeņina un Trocka iecerēm pārņemtu visu Eiropu. Sociāldemokrāts J. Pilsudskis paglāba Eiropu no pasaules revolūcijas liesmām un uz laiku Austrumeiropu nosargāja no komunistiem.

Dažādi mīti par sociāldemokrātiem ir jaukti ar maldu, melu, asiņu, vēsturisko faktu sagrozījumu un, protams, pašu šķelšanos, kļūdām, uzskatu maiņu un dažādiem noliegumiem.

Latvijas SD 20. gados bija liela partija un, protams, neviendabīga. Tur izveidojās kreisais spārns. Nevar noliegt, ka arī līdz tam bija sociāldemokrāti – slēptie kompartijas biedri. Jāatgādina, ka toreiz pasaule nebija izslimojusi sociālismu un visa Eiropa bija aizrāvusies ar šīm idejām un atklāti vai slēpti palīdzēja un simpatizēja Padomju Savienībai.

Pēc II pasaules kara sociāldemokrātija Eiropā atteicās no šķiru cīņas jēdzieniem, visu ar tiem saistīto izsvītroja no partiju statūtiem, bet dedzīgākos piekritējus izslēdza no SD rindām. Staļins, Hitlers izārstēja daudzus neārstējamos romantiķus. Par mītiem cilvēce vienmēr ir norēķinājusies ar ciešanām un asinīm. Jo skaistāki un varenāki mīti un utopijas, jo dziļākas kolektīvās kapu bedres un iespaidīgākas kapu kopas Brāļu kapos.

Latvijā ir savdabīga situācija. Politiķi ar galējiem uzskatiem jau sen salīduši visādās partijās. Aktīvākie un lielākie komunisti un komjaunieši sameklējuši vietas «Latvijas ceļa» un «Saimnieka» partijās. Citās postkomunisma valstīs tieši komunisti pārkrāsojoties izveidojuši savas sociāldemokrātiskās partijas, tādēļ ari vēlētāji izturas pret viņiem ar aizdomīgumu.

Turpretim Latvijā šī sociāldemokrātijas niša ir palikusi brīva. Un tas ir ļoti labi. Tagad šai nišā var ieplūst jaunatne, studenti, inteliģence un veidot Ziemeļeiropas tipa sociāldemokrātiju. Paraugu un draugu taču pa pilnam: Zviedrija un Somija, Dānija un Vācija, Norvēģija un Islande. Tāpat ari Spānija un Portugāle.

Kādam vidējās statistikas Latvijas iedzīvotājam ir domāta sociāldemokrātija?

Pirmkārt, visam algotam darbaspēkam, jo darba līgumiem un kolektīviem līgumiem, tāpat kā Somijā, ari pie mums jāaptver 90% no visa algotā darbaspēka. Otrkārt, jaunatnei, jo tai taču jāiziet darba tirgū. Treškārt, sievietēm. Pats Dievs tagad ir lēmis sievietēm sākt aktivitātes tur, kur viņu nav un kur vispār nekā nav. Šodienas vīriešiem tas vienkārši nav pa spēkam. Praktiski daudzās vietās tikai sievietes var stāties pretim haosam un iznīcībai. Tādēļ nepieciešams kaimiņvalstu sociāldemokrātu atbalsts, un viņi to sniegs, palīdzēs ar mācībām un apmācībām, ar kopējiem pasākumiem jaunatnei un pusaudžiem. Ziemeļvalstīs sociāldemokrātu partijas fondos tiek iedalīti speciāli līdzekļi šādai palīdzībai sociāldemokrātiem Austrumeiropā.

Kā vientuļa sieviete no laukiem var aizsūtīt vasarā uz ārzemēm savu vienīgo atvasi? Tikai ar ārzemju sociāldemokrātu atbalstu. Bet vispirms sociāldemokrātiem jākļūst par vadošo partiju Saeimā, jāsaņem tikpat balsu kā gadsimta sākumā. Relatīvā vērtējumā Latvija atrodas turpat, kur gadsimta sākumā.

Sociāldemokrātija ir nepieciešama tiem, kas uzskata, ka būtu spējīgi tikt ārā no nabadzības, ja būtu kāds atbalsts no malas: pieņemams kredīts, līzings, pasūtījums.

Pēc posta, kādā nokļuvusi Latvijas tauta, ir jāpievienojas lielām Eiropas sistēmām ar pārbaudītām vērtībām. Un tāda sistēma ir Eiropas sociāldemokrātija. Paradokss, ka Latvijas apstākļos to nav viegli izdarīt, jo, izdzirdot par sociāldemokrātiju, mītiņu vai demonstrāciju, uzreiz klāt ir sociālisti un komunisti, kas joprojām murgo par šķiru cīņu, par impērijas atjaunošanu, par krievu valodu kā valsts valodu, par izcirstiem Eiropā un Latvijā «asiņainajiem logiem», par savām zaudētām Baltijā privilēģijām un ir

pret ES un NATO. Tādēļ sociāldemokrātiem jātiek vaļā no šiem neirotiķiem, no mentāli slimiem un vēsturiski akliem cilvēkiem, kas tādi paliks līdz mūža beigām. Tāpēc ir vajadzīgi lieli spēki, lai no jebkura sava mītiņa un gājiena varētu izraidīt ar sarkaniem karogiem un Latvijas valstij naidīgiem plakātiem atnākušos cilvēkus. Ari pašā Krievijā ir tāda pati problēma. Pirms Krievijas arodbiedrību organizētām demonstrācijām 16.4.98. viņu līderi uzstājās Krievijas sabiedriskajā televīzijā un aicināja nepieļaut savās rindās komunistus ar PSRS karogiem, ar komunistiskiem plakātiem un tirānu portretiem.

Sociāldemokrātija ir vajadzīga tādēļ, ka tā balstās uz kompromisiem un izsvērtu domāšanu, nevis uz brīnumiem, galējībām un paradoksiem, kas tagad valda pie tik lielās noslāņošanās. Sociāldemokrātijas idejas ir tuvas latvju dainām, bet šīs saiknes vēl nav apzinātas.

Politika ir māksla sabalansēt godīgas intereses. Ja nav ar ko balansēt, ja nav sociāldemokrātijas, tad notiek visādas cūcības. Ziemeļvalstīs un ASV augsts dzīves līmenis iedibināts un tiek nosargāts ar arodbiedrību kustību. To savukārt nav iespējams attīstīt bez sociāldemokrātijas vairākuma valsts parlamentā.

E. Inkena kungs, sniedzot interviju 29.11.97., izteicās, ka līdz šim lielās partijas strādājušas bez kontroles, jo nav bijis opozīcijas, tādēļ arī izveidojusies šāda situācija.

Arī Zviedrijā ierindas cilvēki uzskata, ka latvieši ir apbrīnojami nevarīgi, jo nespēj iedibināt sociāldemokrātiju. Tiesa, viņu politiķi atklāti nekad to mums nesaka.

Rīgai jāmācās no Parīzes

1997. gada novembrī Parīzē iznāca vērtīgs, solīds akadēmisks izdevums «Komunisma melnā grāmata»: 840 lappušu, cena 189 franki. Neskatoties uz šiem augstiem parametriem, izdevums uzreiz kļuva par bestselleru. Pie varas esošā sociālistu partija reaģēja rezervēti, jo pašreiz ir koalīcijā ar komunistiem. Toties sabiedrības reakcija bija visaktīvākā. Uzreiz sākās un joprojām turpinās karsti strīdi par svarīgiem jautājumiem: komunisma terora un represiju formas dažādās valstīs; kas radījis vairāk upuru: fašisms vai komunisms, kuri bijuši labie un kuri sliktie komunisti utt. Bet pats galvenais ir jautājums: vai vainīgi tikai atsevišķi komunisti, kas izkropļoja komunisma teoriju un praksi, vai vainīga sistēma kopumā?

Grāmatas fenomenālā panākuma pamatā ir vairāki apstākļi.

Pirmkārt, izdevums akadēmisks, autori pieder gan pie labējām, gan kreisām partijām un ikdienā nav domubiedri.

Otrkārt, milzīgs faktu materiāls ar dokumentiem un pierādījumiem par nodarīto postu, par to, ka komunisti vēl nekad un nekur pasaulē pie varas nav nonākuši demokrātiskā ceļā, t.i., brīvās vēlēšanās, tikai vardarbīgā ceļā.

Treškārt, pierādīts, ka Francijas kompartija lielākoties bija staļinisma un mafijas simbioze, kas līdzekļus daudzus gadus bagātīgi saņēma no noziedzīgā PSRS režīma. Ka šodien komunistos valda nostalģija un neobjektīvas atmiņas par pagātni, jaunām paaudzēm nav vēsturisko zināšanu un vēsturiskās atmiņas. Ka komunistu upuru skaits ir 85 miljoni cilvēku, t.sk. Ķīnā – 40 milj., PSRS – 15 milj. un tā tālāk pa visām valstīm.

Grāmatā apskatīts Nirnbergas process un komunistu izvirzītās apsūdzības fašismam. Autoru kolektīvs ar faktiem pierāda, ka to pašu, ko fašisti, komunisti un komunistiskais režīms darījis visā pasaulē un ka principā nav atšķirību, ko cilvēcei nodarījuši fašisti un komunisti.

Par melno grāmata nosaukta tādēļ, ka arī pēc Staļina nāves komunisti izdarījuši daudz dažādu noziegumu. Pēc kara Vācijas austrumdaļā, PSRS okupācijas zonā denacifikācija nenotika. Līdz ar to nacistiskā diktatūra viegli un organiski pārauga komunistiskā diktatūrā. Katarses vai attīrīšanas tur nebija.

Arī poļu politiķi uzsākuši debates par kompartijas nodarījumiem. Attieksmē pret pagātni poļu sabiedrība ir dziļi sašķēlusies. Visi uzskata, ka pagātne noteikti jāizvērtē vēl šai gadsimtā. Mērenie teic, kas tas jādara nevis caur Seimu, bet gan ar vēsturnieku palīdzību, citādi politiķi sāks smelt dividendes un tas nemazinās sabiedriskās plaisas.

Vai Rīga ir spējīga mācīties no Parīzes? Vai Rīga ir gatava kooperēties ar Varšavu? Kāds ir vajadzīgs Latvijas Valsts prezidents, lai personīgi, kompetenti un ar iniciatīvu sāktu risināt šos neizpildītos vēstures uzdevumus?

Vai «Latvijas ceļš» ar prezidentu A. Gorbunovu formēs melno grāmatu? Vai kāds prezidents biznesmenis darīs to, ja Austrumos aizķepinās viņa biznesa krāniņus?

Atcerēsimies Parīzi un francūžus ar viņu universālo dzīves aforismu jeb metodologēmu «meklējiet sievieti». Tikai sieviete Latvijas Valsts prezidenta amatā šodien un rit ir un būs spējīga risināt šo jautājumu, šo tautas, valsts un vēstures parādu. Vīrieši politiķi šobrīd principā un ģenētiski to nav spējīgi.

1998. gada sākumā Jelena Bonere uzstājās Pasaules bankas rezidencē Ņujorkā. PB sniedz kredītus projektiem, kas saglabā kultūru, veido pilsonisko sabiedrību. Bet naudu šādiem pasākumiem nedod sabiedriskām organizācijām, tikai valdībām. Tas noteikts PB statūtos. PB ir speciāla nodaļa, kas nodarbojas ar kultūras lietām.

J. Bonere uzstājās, lai dabūtu naudu Andreja Saharova muzeja celtniecībai Maskavā, un teica, ka Krievijas valdība iesniegs projektu un pieprasījumu līdzekļu ieguvei.

Ņujorkā ir holokausta upuru muzejs, Maskavā būs A. Saharova muzejs, Rīgai vajadzīgs jauns vai cits okupācijas perioda muzejs.

Amerikā, Ņujorkā, ir daudz latviešu, kuri apzinās šo problēmu un ļoti varētu palīdzēt Latvijai. Vajadzīga tikai laba griba.

Politiskās skatuves pārbūve

Pēc 7. Saeimas vēlēšanām politiskā skatuve, manuprāt, mainīsies līdz nepazīšanai. Būs partijas, kas uz visiem laikiem no tās noies. Mums, ierindas vēlētājiem, jāievēro daži vienkārši noteikumi, pat principi. Pirmkārt, neviena mūsu balss nedrīkst pazust, jo pēc tam nebūs pie kā vērsties ar savām prasībām un ierosinājumiem. Vēl jo vairāk, balss pazušana ar partijas neiekļūšanu Saeimā rada sarūgtinājumu, neapmierinātību, apātiju un pat dusmas. Tās nav labākas izjūtās. Tās mūsu lietas, ģimenes auru un Latviju kopumā uz priekšu nevirza.

Otrkārt, mums jāiekļaujas dzīvotspējīgās sistēmās, jāpieslienas un jāiet kopsolī ar lielām, pārbaudītām un Eiropā atzītām vērtībām. Tādām vērtībām un atziņām, kas nodrošināja mieru un uzplaukumu mūsu tuvākiem un pēc mentalitātes radnieciskākiem kaimiņiem: zviedriem, somiem, vāciešiem, čehiem, arī vēl neseniem Eiropas Savienības pastarīšiem – spāņiem un portugāļiem.

Treškārt, mums jāiet kopsolī ar tādām Eiropas politiskajām partijām, kurām ir savas bērnu un jaunatnes organizācijas. Mūsu jaunatne nedrīkst gaidīt astoņpadsmit gadus un tad vecāku iespaidā ar biļetenu rokā stīvi šļūkt pie urnām un pēc mēneša neatcerēties, ko viņi tur svītrojuši, par ko balsojuši. Tādēļ mūsu tīņiem ir jādomā, jāsāk iepazīties ar attiecīgo partiju jaunatnes organizācijām ārzemēs, jābrauc pie viņiem, jāaicina pie sevis.

Ceturtkārt, jāiet kopsolī ar partijām, kas respektē, ciena sievietes. Citādi Latvijas Tēvzeme ar *saimniekiem* un *ceļiem* paliks bez dzemdību namiem, bez dzemdību un ginekoloģijas nodaļām.

Piektkārt, jāvairās no politiķiem, kas plīst no varas kāres. Vēlēšanas – tas ir politiskais riests. Jāvairās no uzpūstākiem *riesta gaiļiem*. Sievietes to labāk izprot ar savas psihes zemapziņas mehānismiem. Tādēļ, vērojot riesta ainas TV, noteikti konsultēsimies ar sievietēm.

Diez' vai mūsu vidēji statistiskam vēlētājam vēl būs aizķērušās kādas atmiņu paliekas no iepriekšējām 6. Saeimas vēlēšanām.

Ja atceraties, tad tādu atkārtojumu vairs pieļaut nedrīkst, toreiz pēc vēlēšanām jaunievēlētie deputāti līdz gada beigām, tas ir, līdz Ziemassvētkiem noņēmās ar valdības vadītāja izvirzīšanu un apstiprināšanu. Esošā M. Gaiļa valdība -faktiski «Latvijas ceļa» (LC) valdība – vairākus mēnešus bija ceļa jutīs, neveidoja un neapsprieda nākamā 1996. gada budžetu. Ierēdniecības korpuss visumā sekoja valdības paraugam, jo vairumā ari bija LC piekritēji. Visi zināja un saprata, ka valdībai ir jāaiziet, zināja, ka tā vainīga banku krīzē, budžeta deficītā, skanīgu burbuļu palaišanā, naudas apmaksā «Bankas Baltija» noguldītājiem. Toties šai pašā bezvaldības periodā tas netraucēja galveniem LC spices un runasvīriem I. Bērziņam, A. Panteļejevam, A. Gorbunovam ar dziļas pašapziņas un nevainības izteiksmi sejās periodiski sniegt paziņojumus, ka LC ari turpmāk esot gatavs turpināt vadīt valdību un ka LC biedrs un pašreizējās valdības vadītājs M. Gailis piemērots ari turpmāk veikt šo darbu.

Tas bija vienreizējs valsts mēroga burbulis, pārmantots no kompartijas un komjaunatnes piekoptās kadru politikas. Pats M.Gailis jau vairākkārt izteicās par teju teju pilnvaru nolikšanu, par gatavību atstāt savu posteni, bet LC politiķi bez jebkādas mēra un situācijas izjūtas žurnālistiem un līdz ar to tautai stāsta par aizejošās valdības principiālu gatavību darbu turpināt. Situācija bija šķebinoša.

Kas būs, ja Latvija ar šādiem politiķiem, ar šādu partiju ieies XXI gadsimtā? Par šādiem gājieniem, par šādu komunalitāti politikā LC uzticības resursi, manuprāt, ir izsmelti. Palicis tikai cinisms un nevaldāma varaskāre. Šis burbulis, ja 6. Saeima uz tā būtu uzrāvusies, bija tikpat briesmīgs un bīstams Latvijas tautai, kā savulaik LC izvirzītā politiskā atbildība ekonomikas un visas valsts tautsaimniecības pārveidošanā V. Birkava laikā.

Cilvēki daudzkārt man jautājuši, kas tā politiskā atbildība ir, vai tā ir tikai Rīgā, tikai Jēkaba ielā, vai vēl kaut kur.

Kamēr ir partiju listes, kamēr nav mainīta vēlēšanu sistēma, kamēr deputāti var klejot pa partijām un frakcijām, kamēr Saeimā ir tik «talantīgi» deputāti, ka mierīgi amata savienošanas kārtībā var pildīt arī kāda ministra pienākumus, tikmēr politiskā atbildība ir fikcija jeb «nekas». Tai nav pat formulējuma. Apmēram tāpat kā jēdziens «gaisa plīvurs».

Iedomājieties futbola maču ar rupjiem, zemas kvalifikācijas, neaudzinātiem, slikti organizētiem spēlētājiem. Spēles tiesnešu brigāde, tā vietā, lai sagatavotos grūtam, sarežģītam mačam, paziņo, ka neiejauksies un nevienam netraucēs, uzņemsies tikai politisko valdību, t.i., atbildēs par bumbas trajektoriju.

Kad spēlētāji laukumā sāk viens otru sist un kropļot – tā ir viņu un viņu treneru darīšana. Spēlētāji spēles gaitā sāk uzbrukt, sist un aplaupīt skatītājus – tās ir pašu skatītāju problēmas, kāpēc nāca uz stadionu, kāpēc ņēma līdzi naudu. Politiskā vadība tikai vēro bumbas trajektoriju un visu novēro no malas. Līdzīgi stadionā notiekošam sāka ieviesties Latvijas valstī. Mašīnas nozagtas? Godīgiem cilvēkiem dienas laikā uz ielas uzbrūk, apzog? Paši, tikai paši vainīgi, ka braukā ar mašīnām, ka atstāj tās uz ielām, vispār staigā pa tām un līdz ar to dod zagļiem dažādus ieganstus. Politiskā vadība paredz, ka katrs pats sevi aizsargā, katrs sev formē apsardzi un, nedod Dievs, kādu policistu posteni uz ielām organizēt visām 24 stundām, kā tas bijis Ulmaņa I laikā. Eiropa var nesaprast, ja neļaus uzvesties brīvi – zagt, postīt, iepatikušās mašīnas «aizņemties»...

Ir daudz ģimeņu, kuru locekļi gan piektās, gan sestās Saeimas vēlēšanās balsoja dažādi, pat par trim partijām vienas ģimenes ietvaros. Viņu radinieki ir tikpat dažādi. Vēl tagad, radu saimei kopā sanākot, turpinās strīdi, ka prezidents tagad ir G. Ulmanis. Bieži tas viss beidzas ar savstarpējiem apvainojumiem, ar partiju nozākāšanu, saistot tās ar konkrētiem skandāliem un konkrētām vainīgām personām. To visu dzird un noskatās skolēni, bērni, pusaudži. Pāri tam visam klājas naudas bads un naudas terors, sevišķi attālāk no Rīgas, neticība nekam un nevienam. Grūti ir cilvēkam, kam pirmo reizi būs jāiet balsot, ja viņa ģimenē un tuvākos rados skan: kam gan? Neesi muļķis, tik un tā nekas nemainīsies, viss tur Rīgā sen ir iztirgots un izandelēts, nopirkts.

Cik taisnības ir šādos masveida sadzīves spriedumos? Kā lai tos izvērtē 18 gadu vecs Latvijas pilsonis?

Ja viņš neko nelasa vai lasa tikai vietējo rajona avīzi, tad droši var balsot par to, kas vairāk sola vai arī kaut ko maksā. Bet tādiem, kas lasa kaut ko vairāk un kurus nevar tik vienkārši apvārdot un piemānīt vēlēšanu kampaņu laikā, noderēs ekspremjerministra M. Gaiļa teiktais: «Mūsu kandidatūra prezidenta amatam bija Gunārs Meirovicš (tiesa gan, es personiski ieteicu Latvijā ar savu inteliģenci un stāju plaši pazīstamo Rundāles pils muzeja direktoru Imantu Lancmani, bet citi, saprotot, ka prezidenta amats ir ļoti būtisks politiskās tirgošanās priekšmets, manu priekšlikumu neakceptēja).» (90.,91. lpp) Ja jau valsts prezidenta amats ir politiskās tirgošanās objekts, kādēļ tad lai amati lielos uzņēmumos un to padomēs netiktu sadalīti starp lielām partijām? Krievu avīzē «Biznes & Baltija» 1997. gada 16. jūlija izdevumā B. Ciļevičs raksta: «Opozīcija cik uziet var uzbrukt LATTELEKOM, RĪGAS SILTUMAM vai LATVIJAS GĀZEI, ar ciparіem rokās pierādīt, ka šie monstri atklāti apzog Latvijas iedzīvotājus, ar varu uzspiežot ne visai kvalitatīvu preci par pārmērīgu cenu. Politiķi, kas pieder pie valdošās elites, turpinās atbalstīt monopolijas, jo laba daļa no mūsu kabatām izvilkto lieko latu nonāk tajā katlā, pie kura viņi ir dalītāji.»

M. Gailis arī dod skaidrojumu, kā LC tiek pie šiem latiem, raksturojot iepriekšējo LC vēlēšanu kampaņu: «Tik, cik naudas vēlēšanām LC ir vajadzīgs, tik mēs dabūsim pilnīgi legālā un likumīgā veidā. Mums nevajag ļoti daudz naudas vēlēšanu kampaņai – 500-700 tūkstošus. Kampaņas vadītājs Druvis Skulte izrēķinājis – 500 tūkstošus. Tos mēs varam savākt bez baņķieriem, bez lielajiem uzņēmējiem.» (Diena» 23.03.95)

Nauda taču nenāk no Rietumiem, tādēļ lielās politiskās partijas, ierijušas lielkapitāla un privātkapitāla āķus, jau nekādi vairs nevar aizstāvēt nedz Latvijas, nedz Latvijas tautas intereses. Elementārs piemērs, kuru nedrīkst aizmirst neviens Latvijas lauku iedzīvotājs: līdz A. Šķēles valdībai uz robežām

nebija kompjūteru. Naudas trūka? Naivums! TV raidījumā «Panorāma» 16.05.99 ar lepnumu parādīja, ka robežpunktā «Meitene» ir svari. Svari.!!! Beidzot svari!

Lielkapitāla ierītie āķi un personiskie veikali to neļāva. Austrumu un importa izcelsmes kapitāla lobiji nekad neatradīs naudu Latvijas robežu sakārtošanai, toties vēlēšanām savāks, cik uziet. Šie privātkapitāla īpašnieki nesamaksās sievietei par slimības lapu, neatmaksās darbiniekiem regulāro virsstundu darbu, gadiem nepaaugstinās algas, bet LC un «Saimnieks» partijām naudu dos tik, cik šo partiju bosi pieprasīs. Savukārt šīs partijas nekad nemainīs novecojušo vēlēšanu likumu, neļāva un neļaus iedibināt Latvijā paralēli bankām otru skaidrās naudas apgrozības un uzkrājumu sistēmu – simtiem krāj aizdevumu sabiedrību ar tautai pieņemamu statūtkapitālu – Ls 100-200, jo tad samazināsies banku peļņa. Nevar būt nekādas runas un pat domas, ka V. Birkava vadītā Ārlietu ministrija, pasarg Dievs, skaidros pasaulei vai vismaz ES dalībvalstīm padomju okupācijas būtību, sekas un pēcdarbību Latvijā.

LC iedibinātā politiskā vadība vairo bagātos un masveidā producē nabagos. Austrumiem tā šodien ir visizdevīgākā politika. Vēl jo vairāk tādēļ, ka lielākais Latvijas bagāto cilvēku skaits saistīts ar tranzīta biznesu no Austrumiem, tātad arī viņu vadības pultis ir aiz Latvijas robežām.

Tikai ļoti naivi politiķi, tādi paši kā pirmskara Latvijā, var domāt, ka Krievijā nekas sevišķs nenotiek, ka tur maz domā un strādā pie visdažādākiem nākotnes attīstības scenārijiem. Krievija seri if attapusies no šokiem, un visdažādākās struktūras un intelektuāļu grupējumi, arī tie, kas agrāk bija Latvijā un ļoti labi zina Latviju, strādā pie dažādiem sarežģītiem pasūtījumiem. Strādā azartiski, ar kvēli, ar margināliem piemītošo izturību un konsekvenci.

1998. gada sākumā, pēc starptautiskās klasifikācijas, Krievijā bija 6 miljardieri. Ko tas dod-nedod Krievijas tautai un valstij, saprot visi. Un viens no daudziem variantiem ir naftas un gāzes eksporta un tranzīta nacionalizācija, ostu un terminālu celtniecības pabeigšana un šo kravu novirze caur Krievijas ostām. Ņemot vērā celtniecības izmaksas un visu pārējo, valsts daudz vairāk līdzekļu iegūs izglītībai, zinātnei un armijas reformām nekā šodien no privātstruktūrām, no miljardieriem.

Kad Latvijā apsīks tranzītdolāri un, kā tagad Lietuvā, «neizcērtamie» meža krājumi, kas būs izplēnējušas atmiņas par rūpniecību, kad aizies esošā zinātnieku ģenerācija, neatstājot sev maiņu, bet talantīgākā un visaktīvākā Latvijas jaunatne «nosēdīsies» blakusvalstīs, tad politiskā skatuve «pārbūvēsies» pati par sevi. Tad nabadzīgā, ar izsīkušiem resursiem (izcirstie meži, jaunatnes samazināšanās) un no komunisma ideoloģijas neattīrītā valstī ar dominējošo svešvalstu finansu kapitālu mierīgi un netraucēti varēs atgriezties citas valsts interešu aizstāvji un pārstāvji. Un tas var notikt mierīgā, evolucionārā ceļā, motivējot ar to, ka nabadzīgai valstij, kurā nav dabas bagātību, nav smadzeņu, nav rūpniecības, nav pasūtījumu ražotājiem, nav pat savas traktorrūpnīcas, izdevīgāk ir pieslieties kādai lielai, bagātai kaimiņu sistēmai. Metodoloģiski tas nav grūts uzdevums, un pie tā strādā. Un, jo vairāk Rīgā un Ventspilī būs spožo limuzīnu, televīzijas ekrānos resnu, nobarotu, ļumīgu, glaimojoši melīgu seju un Latgales mazpilsētiņās ar nesamērīgiem centrālapkures tarifiem jo vairāk būs tikai vienreiz dienā ēdinātu (skolas brīvpusdienās) bērnu, pusaudžu un jauniešu, jo vieglāk būs izpildīt šos uzdevumus.

Ja LR valdību, Saeimu, prezidentu diennaktī ēdinātu tikai vienreiz, tad ātri vien notiktu brīnumainas lietas. Smadzenēs uzreiz rastos skaidrība un atcerētos, ka Latvijā viena trešdaļa lauksaimniecības zemes pagaidām nav izmantota, nav atņemta un okupēta un tātad to tīri labi var izmantot graudu, dārzeņu, cukurbiešu audzēšanai, lai pabarotu skolas bērnus.

Varas vīrus nepietiekami ēdinot un līdz ar to fiziski novājinot un veselības stāvokli pasliktinot, atveseļotos arī TV raidījumi, nebūtu daudzo muļķīgo, nevajadzīgo interviju. Un nebūtu vajadzīgi nekādi imidži un reitingi. Kad tik daudz ir izsalkušu un nepaēdušu bērnu un pusaudžu un vienlaikus tik daudz neizmantotas tīrumu zemes, tad runāt par valsts pārvaldi, par cieņu pret valsti, par nācijas interesēm, politiķu imidžiem un valdošo partiju reitingiem ir vairāk nekā absurdi. To var nosaukt par abrakadabru – nesakarīgu, nesaprotamu vārdu, jēdzienu, lietu savārstījumu. Politiķu reitingiem un imidžiem miera laikā, civilizācijas postindustriālā periodā pie arvien vājējoša tautas genofonda ir tikpat liela nozīme, cik peļu sūdiem zem traktorarkla lemešiem. Šīs plānprātības vietā sen bija jāveic pavisam kas cits. Proti, jāveic kvalificēta aptauja un apsekošana, cik Latvijā ir regulāri nepabarotu un nepaēdušu bērnu, pusaudžu, jauniešu un pensionāru. Un tad jāpieņem valsts programma «Katram cilvēkam» tāpat, kā tas bija pēckara Vācijā. Pamatojoties uz šo programmu, jādod ikgadējs valsts pasūtījums Latvijas zemniekiem, cik jāizaudzē rudzu, kviešu, auzu (putraimiem, pārslām), cik litru piena jāizslauc, lai šos izsalkušos nodrošinātu ar elementāru ēdienu. Gan daļēji par brīvu, kā tas bija Ulmaņa I laikā, un daļēji par pazeminātām cenām, kā tas joprojām ir daudzās valstīs ar gudrām valdībām, t.sk. arī ASV. Tik daudz

naudas valstī vienmēr var atrast. Var zemniekiem iedot lētus, t.i., normālus kredītus un pieļaut arī nelielu budžeta deficītu, jo reiz taču jāsāk izskaust tas pielīšanas gars Briselei, Maskavai, SVF, PB, Bonnai un visiem, kas piedraud, paglaimo, piesola.

Ēdienu nedrīkst kompensēt naudā. Viss ir jādod graudā, citādi nauda nonāks alkohola «točku» turētāju rokās. Var dot ēdnīcas talonus, kur bērniem reāli paēst vakariņas. Kad baznīcas cīnās par savu ietekmi, tad lai ņem piemēru no krišnaītiem, kuri ziemas salā izsniedz zupas šķīvi. Katoļu, luterāņu mācītāji savās pārraidēs par to klusē.

Kad braukā uz Maršala plāna atceres pasākumiem, tad, manuprāt, vajadzēja tikties ar L. Erharda fonda tagadējo prezidentu profesoru O. Šlehtu un izpilddirektoru ekonomikas doktoru H.F. Vunše kungu, pārņemt pieredzi no toreizējās L. Erharda valsts programmas «Katram cilvēkam» un jau no 1998. gada kaut ko līdzīgu radīt Latvijā. Tad varētu teikt, ka ari valdība spējīga mazināt tautas ciešanas XX gadsimta pēdējos gados.

Lasītāj! Grāmatas uzdevums ir parādīt, ka valsts pārvalde ir intelektuāli sarežģīts un reizē ne vienkārši formulējams darbs. Tātad tur var ļoti bieži kļūdīties. Tādēļ, kurš var, izstrādā pamatīgas un vispusīgas programmas. Pēc tam sāk tās virzīt tautā, apspriest, labot un koriģēt laika gaitā. Programmas izstrādā zinātnieku kolektīvi, pat veseli institūti, tās recenzē praktiķi, biznesmeņi, finansisti. Pati par sevi programma nozīmē darbību caurspīdīgumu, kontroli. Vairumam politiķu tas ir neērti. Viņi vairās no labām programmām, noliedz, cenšas tās neievērot.

Tagad jāņem vērā vismaz divas lietas. Kurās partijās ir atzīti zinātnieki, profesionāļi. Kuras partijas ir izstrādājušas atklātas, pieejamas, caurspīdīgas rīcības programmas Latvijas valsts un valsts iedzīvotāju interesēs.

Latvijā valda liberālisms, kas līdz ar jauno, svaigo un neatkarīgo atnesis arī daudz likstu un priekšlaikus no dzīves šķīris pārāk daudz mūsu cilvēku. Par liberālismu nav pateikts pats svarīgākais. Proti, ka Čikāgas skolas ekonomiskais modelis un monetārisms ir domāti sabiedrībai, kur valda reliģiozi puritāniski uzskati un zināmā mērā askētisma gars, kur šī puritāniskā ētika tiek pārnesta uz darba attiecībām un biznesa darījumiem. Rietumos tas aizsākās ar baznīcas Reformāciju, iedibinātu pirms trijiem gadsimtiem, un tālāk pilnveidotu. Paši ārzemnieki nevienam neko priekšā nesaka, nepaskaidro un noklusē. Viņiem tas ir izdevīgi. Viņi smejas par mums. Un ir par ko smieties, kad liberālismu ievieš rupjā, neizglītotā un neattīstītā vidē. Tas ir tas pats variants ar rupjiem, mežonīgiem futbola vai dažādu citu sabiedrisko spēļu spēlētājiem un dalībniekiem.

Liberālisma piekritēji un politiskās partijas līdz šim nav pateikušas, kāds tad tirgus saimniecības modelis būs Latvijā.

Pamatvarianti:

– amerikāņu modelis, kur darbinieku ekspluatācija ir stingri ierobežota ar stiprām un ietekmīgām arodbiedrībām stingrās tieslietu sistēmas dēļ. Modeļa galvenais vilcējspēks – intelekts;

– japāņu modelis ar darba līgumiem visas dzīves garumā un firmu darbinieku apvienību kā kopējā ģimenē. Tiesa, vīriešiem tur ir ļoti daudz jāstrādā, jākustina smadzenes gan birojos, gan firmu un korporāciju klubos;

– zviedru un vācu modeļi ar lielām garantijām sievietēm, bērniem un pensionāriem;

– Izraēlas modelis ar humānu un efektīvu sociālās nodrošināšanas sistēmu un kolektīvo lauksaimniecību;

– Dienvidamerikas vai neoliberālie un banānvalsts modeļi. Kāds tad, lasītāj, mums ir izveidojies modelis?

Kādu tad modeli piedāvā akadēmiķis J.Bojārs?

Mēs esam loti dažādi. Kaimiņtautas cilvēkiem ir cita mentalitāte. Un tas loti jāņem vērā. Krievu cilvēkiem vienmēr ir patikusi un joprojām patīk stingra, puritāniska un taisnīga priekšniecība. Tādi bija senāk latvieši un tādēļ viņus Krievijā cienīja. Tāda priekšniecība var atļauties izdarīt organizatorisko, intelektuālo un kontroles spiedienu uz padotajiem. Bez šāda spiediena neiztikt, jo cilvēkos pamaz disciplīnas, sagatavotības un savstarpējas iecietības. Politiķi, priekšniecība, vadība nedrīkst būt stulba, lopiska, savtīga, nedrīkst būt arī neitrāla un nogaidoša. Krievu cilvēki taču principā vienmēr ir bēguši no tādas vadības, no saviem stulbiem, korumpētiem priekšniekiem, un tas viņiem ir zemapziņā un asinīs. Tādēļ jau Latviju dēvēja par «zagraņicu» un reizē lamāja un lamā gan par to, ka te nav gaidītās kārtības un stingrības, gan ari par to, ka neļauj izvērsties impēriskām dullībām un aziātiskām izdarībām, kas zeļ Krievzemē.

Impērijas laikos, stādājot lielos kolektīvos, kur latviešu bija tikai kādi 6-10%, tas viss tika aprobēts un pārbaudīts. Latviešu priekšniecības stingrība, taisnīgums un personīgais piemērs ļoti augsti un jūtīgi tika novērtēts tieši krievu cilvēku vidē. Tas, protams, deva labus koprezultātus, kurus izjuta pie kases lodziņa. Par uzliktiem sodiem un pazeminājumiem amatos latviešu tautības cilvēki klusēja un palika aizvainoti, turpretim krievu cilvēki no savas vides sodītos dzīvi apsprieda, smējās, teica, ka tādēļ arī ir priekšniecība, lai slinkos un bezkaunīgos sodītu. Kad pārvaldes grožus palaida liberālāk, uzreiz bija neapmierinātība, jo tieši no krievu vides radās cilvēki, kas liberālismu novērtēja kā priekšniecības gļēvumu un pacentās uzreiz to izmantot, nodarot pārestību citiem.

Krievu tautā vienmēr cieņu izraisījis spēks. Vienalga, tas būtu jātnieku eskadrons, kreiseris vai labi ekipēts brašs policists, vai stingrs, taisnīgs priekšnieks. Tas organiski nāk no zemapziņas, no krievu idejas.

Refbāzes flotes dienestā strādāja inspektors, kurš, kursants būdams, 1936. gadā ar mācību kuģi no Ļeņingradas bija ienācis Rīgā: Simtiem "dažādu cilvēku un visiem jauniem stūrmaņiem viņš stāstīja, cik skaista bijusi Rīga, tīra, kā izlaizīta. Un kādi bijuši Latvijas policisti! Liela auguma, stalti, pieklājīgi un katrā ielas krustojumā. Tagadējie miliči – resnie plukatas pazolēs tiem nederot. Un vēl tagad, vēl pēc tik ilgiem laikiem jau pensijā esošie krievu stūrmaņi, pie glāzītes sēdot, piemin: «Atceries, ko Loginovičs stāstīja, kāda bijusi Rīga?..»

Pēc bandītiska uzbrukuma «Latvijas bērzs» autobusam ar trijām slepkavībām man piezvanīja kāds ļoti sašutis krievu intelektuālis, Latvijas fans.

– Kas ar Ivaru? Kas ar viņu noticis?

– Kā, kas?

– Kāpēc viņš tāds švakulis?

– Un ko tu gribēji?

– Jums darbdienā deviņos no rīta uzbrūk bandīti, nošauj valsts uzņēmuma darbiniekus, aplaupa valsts uzņēmumu, dod triecienu demokrātijai, valstij, nācijai un Ivars pat neizsludina valstī traucksmi, visu ceļu un robežu bloķēšanu.

Es klusēju, un vēl sekoja: «Kur ir tie jūsu aizsargi, zemessargi, šucmaņi, kur ir armija? Kas bloķēs ceļus, pārbaudīs visus transportus, noliks nepaklausīgos gar zemi? Tas bija jādara mūsu nākotnes dēļ, lai visi zina, ka te nav nekāda guberņa, ka tā būs vienmēr un demokrātiju aizstāvēs līdz pēdējam. Nav liela māka staigāt ar karogiem un tautastērpus plivināt, vajag arī smadzenēm būt un tās kustināt, lai Maskavā saprastu, ka te nav nekāds nacionāls purvs.»

Loģiski, ka tālāk sekoja tas, kam bija jāseko. No cietuma izgāja uzreiz vesela demonstrācija un Latvija uzreiz sāka ņirbēt pasaules masu medijos. Kad vēl no amatiem neatkāpās, tad pasaulē saprata, ka tas ir liels purvs.

Tagad, šķiet, kļūs saprotamāks, kam obligāti jābūt mūsu kapitālisma modelī. Dzīves modelis jāveido, ievērojot visas latviešu tautas īpatnības un savas zemes priekšrocības. Un vienlaikus jāņem vērā brīdinājums 1988. gadā, ka valstīm ar sarežģīto etnisko sastāvu visvairāk nāksies nodarboties ar likumības un kārtības uzturēšanu.

Korumpētības oreols nav Jāņu dienas vainags. Kamēr būs tāds korupcijas līmenis, tikai retā ģimene varēs atļauties dzemdēt trīs bērnus un vēl retāk savai ģimenei jaunu māju uzcelt.

Tā kā Latvija ir ļoti korumpēta un tāpat kā Itālija šai virzienā starptautiski atzīta, tad jāskatās, kas tur notiek. Itālija, tāpat kā Latvija, ir jauna valsts, izveidota tikai 48 gadus agrāk. Tagad tur uzsākta liela kampaņa «Tīrās rokas». Šeit ir tādas pašas likumsakarības kā ekonomikā. Lai sāktu cīņu ar korupciju, valsts pārvaldei jāstāv mazliet pa kreisi no centra. Kā ar Romāni Prodi valdību Itālijā. Kā tas bija Amerikā ar F. Ruzvelta valdību.

Liberālās, labējās un centra partijas visā pasaulē labi dala varu un kukuļus, bet Austrumeiropā un Baltijā – vēl īpašumus.

Itālijā notiks arī vēlēšanu sistēmas reforma, jo labējās Buržuāziskās partijas līdz šim to atteicās darīt. Un pats galvenais, Itālijas valdība tagad sāk visur piesaistīt inteliģenci, intelektuāļus un paredz izstrādāt Uzticības projektu starp valdību un tautu.

Tagad mazliet fantastikas: Latvijā sākās izlīgumprojekta izstrāde starp «Latvijas ceļu» un reņģu ēdājiem.

LC ar partneriem atteicies reformēt vēlēšanu likumu un līdz ar to joprojām nav atgriezeniskās saites starp deputātiem un vēlētājiem, ir starptautiski atzīts korupcijas līmenis, nav nokārtoti vēsturiskie pa-

rādi par okupāciju, kas ļauj Austrumiem turpināt uzbrukt Latvijai visās ideoloģijas līnijās un Rietumiem tam visam piebalsot.

Vai ar visu parādu bagāžu mēs iebrauksim 8. Saeimā? Vai tas mums ir vajadzīgs? Vai tas Latvijai vajadzīgs XXI gadsimtā? Ja tā turpināsies, cik ilgi vēl eksistēs reņģu ēdāji? Varbūt paši reņģu ēdāji 8. Saeimas vēlēšanās noēd «Latvijas ceļu», atstājot viņu tos trīs miljonus meklējam uh kā piemiņu XX gadsimtam?

Ar jaunu Saeimu – jaunu domāšanas paradigmu

Jāmaina domāšanas sistēma jeb paradigma. Un pirmām kārtām jāpasaka sev, citiem un visiem un jāatkārto ikdienā, ka Latvijā ir resursi attīstībai, ka daudzus no tiem neredzam, neizprotam, nespējam izmantot savas mazdūšības, maziniciatīvas, nodevības un iedzimti ieaudzināto kompleksu dēļ. Pasaulē valda intereses un kaislības. Tādēļ, sākot meklēt un apgūt jaunus jeb citus resursus, stingri jānoprasa psihoanalītiķa Eriha Fromma garā: kādas kaislības ir nepieciešamas, lai attīstītos Latvijas tauta un sabiedrība? Un uzreiz jābrīdina visi politiķi un jo sevišķi Austrumu un Rietumu lielkapitāla lobētāji: princips «izdzīvo stiprākais» globālisma periodā ved ne tikai uz atsevišķu tautu un valstu, bet arī uz cilvēces iznīcību.

Paskatoties kopumā uz Latviju un uz Rietumu latviešiem, redzams, ka mentālu pārmaiņu principā nav. Lielais bizness, biržu un finansu spekulācijas, korporācijas un ražošanas sistēmas nav kļuvušas par klaidu latviešu kaislībām. Tādēļ ari viņi ar savām ražotnēm, korporācijām un kapitālu nav Latvijā, jo viņu vienkārši nav ari tur – aiz Latvijas robežām.

Lielā politika un diplomātija arī nav viņu kaislība. Rietumu cilvēki visumā nav tik sirdsgudri un refleksīvi, lai varētu darboties augstākos varas politiskos un diplomātiskos amatos postkomunisma valstīs. Bet gods kam gods – viņi vismaz ir tik gudri, ka saprot, ka nesaprot.

Nākamā lielā pasaules mēroga kaislība – izglītība un zinātne. O, jā, šeit Rietumu latvieši ir spēcīgi. Tātad šai kaislībai latviešu tautas saglabāšanā jābūt stiprākai. Tāpēc, ka šī kopējā kaislība nāk no ļoti lieliem gadsimtu dziļumiem. Lai līdz tiem nokļūtu, citēsim Uldi Ģermāni no viņa referāta «Kāpēc mēs esam tādi, kādi esam».

«Ilgajos un nežēlīgajos krusta karos krita daudz mūsu seno cilšu kungu un karavadoņu; lielāks skaits no šī virsslāņa kopā ar savu kara draudzi un tuviniekiem devās trimdā uz radniecīgo leišu zemi, uz Novgorodu, Pliskavu un Polocku. Pārējie augstmaņi laika gaitā saradojās un saplūda ar iekarotājiem – pārvācojās (brīvkungi Gaiļi – Hani, firsti, Līveni u.c.) Galotnes bija nocirstas; turpmāk norisinājās šo cilšu sabiedrības lēna nivelēšanās par zemnieku kārtu, kura pamazām grima arvien lielākā nebrīvībā. Mums neizveidojās pašiem sava garīdznieku un muižnieku kārta – nebija savas vadības. Tai pašā laikā senajā Livonijā, iekšējās migrācijas un kolonizācijas ceļā, notika seno cilšu saplūšana: izveidojās latviešu un igauņu tautas.

Latviešu («arāju kārtas») aktivitātes ilgu laiku ir šauri ierobežotas, tās aptver lauku darbus mājās un muižā, ģimenes un radu būšanu. Latvietim nav iespēju vingrināties sabiedriskā, kolektīvā darbā, strādāt kopējiem mērķiem un pasākumiem. Šīs spējas viņš nevar attīstīt, jo biedrošanās ir bīstama buntavniecība. Un viņš pierod, ka jāpaļaujas tikai uz paša spēkiem. Latviešu daudzinātais individuālisms, nespēja un neticība kopējiem pasākumiem ir vēsturiski nosacīta.» («Brīvība», Nr.2/3–1998.)

Zinātne latviešu tautas mentalitātei ir visatbilstīgākais modernās nodarbības veids. Šeit slēpjas viens no vislielākiem resursiem. LTF vadība, lai gan tās spice bija nokomplektēta no padomju zinātniekiem, šeit nesaskatīja resursu, jo nebija taču noformulēta reformu filozofija. Līdz ar to zinātne tika iekļauta kopējā karavānā, kuras gaitu nosaka vislēnākais klibais kamielis.

Ja 81.panta kārtībā, un to neviens neliedz darīt, būtu uzreiz pieņemts likums par zinātnieku autodiskvalifikāciju un dekomunizāciju, tad tai brīdī tiktu diskvalificētas un atpakaļ atsviestas sabiedriskās zinātnes, jo tur daudz kas bija jāsāk no jauna, un krietni izceltos precīzās un lietišķās zinātnēs. Manuprāt, tad priekšgalā būtu Organiskās sintēzes institūts (OSI). Un G-24 kredītus saņemtu ne tikai «Lielupes laivinieki un pārcēlāji» no «Lata International», bet arī OSI, pie tam ar valdības garantijām. XXI gadsimtā ieejot, OSI būtu ja ne ar pasaules, tad ar Eiropas slavu noteikti. Tā vietā galotņu augšana aizkavētā un pielīdzināta pazarēm. Arī savā veidā Neolivonija.

Kam lai uzveļ atbildību? Maskavai? LTF Domei? Bārdainiem reformatoriem?

Akadēmiķis J. Stradiņš par zinātni saka:

«Zinātnes transformācija bija objektīvs process, tomēr varas ešelonos ļoti krasi izpaudusies zinātnes nenovērtēšana. Transformācijas procesi sākumā ir robosti. Primitīvo kapitālisma attīstību jau nenosaka kādi augsti intelektuāļi, bet gan uzkrāšanas un apgrozīšanas spējas. Tagad zinātne ir viena no piecām jomām, kurās Latviju pozitīvi vērtē ES, neraugoties uz ļoti mazo valsts finansiālo atbalstu.» («Diena», 18.02.98.)

Tātad Latvijas zinātne kā civilizēta kaislība un kā produktīvi laikmetīga intelekta producente ir starptautiski atzīta. Nākamais solis – noformēt visiem saprotamu un tālejošu valsts ideoloģiju jeb filozofiju zinātnes jomā. Visbeidzot pārvērst šo ideoloģiju gan valsts vadītāju, gan dažādu fondu turētāju, gan arī talantīgu bērnu vecāku pārliecībā. Tiesa, šeit vajadzīgas speciālas domu darbības formas, kuras tiktu pretstatītas masu kultūras patēriņa filozofijai, kas aicina baudīt šodien un šai mirklī, pieprasot nekavējoties visu, daudz un uzreiz...

Reliģija kā kaislība? Jā, tā ir perspektīva kaislība. Savu teoloģisko saturu kristietība varbūt jau ir izsmēlusi, vēl palicis tikumiskais, ētiskais lādiņš. Tas noteikti jāizmanto, jāprot un jāvēlas to darīt. Pirmām kārtām ar Kristus gaismu jāizgaismo valsts vara. Līdz ar to tiktu parādīta valsts varas ierobežotība: augstāk par valsts varu stāv Dievs un cilvēks.

Evaņģēlija daudzām varām ir bijusi visbriesmīgākā grāmata. Un laikmeta iezīme ir idejas milzīgais pārsvars pār spēku. Evaņģēlija vēršas pret meliem. Paradokss ir tas, ka lietu patiesība ir ļoti nepieciešama liberālām sistēmām. Liberālā tirgus saimniecība, vērtspapīru tirdzniecība un kapitālu plūsma nu nekādi nevar attīstīties ar meliem. Jāizzina un jāņem vērā neskaitāmas likumsakarības, tās jānoformē procedūrās un darbības mehānismos. Nekas tamlīdzīgs nebija iespējams totalitāros režīmos, padomju impērijā. Tur valdīja ideoloģija ar noteiktiem uzvedības standartiem, izskaužot visu individuālo. Ateismā nav cilvēka, ir kolektīvi, masas, šķiras. Pretstatā reliģija uzsver visu personīgo, personīgos un iekšējos pārdzīvojumus, un pieredzi. Jo agrāk bērni iesaistās, pievēršas Evaņģēlijam un baznīcai, jo vairāk resursu valsts iegūs nākotnē.

Tādēļ svētdienas skolas, Evaņģēlija un ētikas pamatu apgūšana skolās – tas ir izrāviens nākotnē.

Laimīga tā māte, kura savu bērnu var sagatavot, var ekipēt gājienam uz Aglonu. Agrā reliģiozitāte, sevišķi meitenītēm, meitenēm pirmspubertātes periodā vēlāk veidos ļoti labu ģimenes auru.

Jāiedala un kopējiem spēkiem jāvāc līdzekļi baznīcu atjaunošanai. Nekādas bagātības un laicīgas mācības vismaz pagaidām vēl nevar aizvietot baznīcu zvanu skaņu un Evaņģēlija gaismas iedarbību uz cilvēkiem. Nav pagaidām spēcīgāku līdzekļu, kā attīrīt, atsārņot Latviju.

A. Solžeņicins norāda: «Pirms Rietumvācijā uzplauka tautsaimniecība, tā ietinās noziegumu nožēlas un grēksūdzes mākoņos.»

Tāds ceļš ejams visām kādreizējām komunismu pieņēmušām tautām. Valdībai tas jāveicina un jāpaātrina, nopublicējot un visai sabiedrībai darot zināmus komunisma noziegumus un to izpildītājus. Jā, tas ir grūti, smagi, jo valsts ir maza un visi ļoti savā starpā saistīti. Bet grēksūdze ir zāles un reizē katarse un atveseļošanās. Bet slimniekam, slimai sabiedrībai vajadzīgas zāles un vēl šai gadsimtā, citādi mēs baudīsim Karmas jeb Dieva liegumu valsts saimnieciskam uzplaukumam. Kosmosa likumi taču visiem vienādi!

Vēlētāji! Raugieties, kura partija vēlas nokārtot parādus ar pagātni un līdz ar to rūpējas ne tikai par sevi, bet par Latviju kopumā. Brīdis ir atbildīgs. Citādi jauna domāšana Saeimā neienāks.

Lai cik labas būtu minētās kaislības, tās nebūs produktīvas un nesasniegs mērķi bez godīguma. Lai atveseļotos, pirmās zāles ir godīgums. Godīgums visos līmeņos. Un ģenerālais virziens, protams, no augšas uz leju, t.i., puves izplatības virzienā. Vislielākā Atmodas ilūzija un līdz ar to vissmagākās sekas izraisīja mīts vai pat klusēšana par mūsu cilvēku zināšanām un kultūru. Ceļā uz kapitālismu veikts pirmais lielais solis – atbrīvošanās no ilūzijām.

Bet cik jau ir kritušo! Šis solis aiznesis ļoti daudzu cilvēku dzīvību. Un tas viss bez kariem, plūdiem, zemestrīcēm. Godīgums ir kā sportistam otrā elpa. Kad esi apguvis otro elpu, tad tu skrien, redzi, kas apkārt notiek, vari izvērtēt, ko dara sāncenši. Vārdu sakot, esi cilvēks, un nav jādomā, kā vairāk sagrābt gaisu.

Negodīgs cilvēks jūtas apmēram tāpat kā guļot cietā gultā. Spiež un spiež un neļauj brīvi justies, neļauj domāt, nepārtraukti atgādina par sevi. Kad tāds cilvēks nokļūst Saeimā un varas struktūrās, tad šī gulta - negodīgums traucē zemapziņā un viņš neko nevar darīt, jo faktiski ir slims cilvēks.

Ja godīgums kļuvis par dzīves normu, par kaislību, tad tiek kausētas vienaldzības un naudas bruņas. No tā iegūs mūsu cietēji. Un tas jau ir atveseļošanās process. Tam jāsākas no 1999. gada, jo vidēji pēc septiņiem gadiem no šoka, no lejupslīdes sabiedrībā reāli sākas pozitīvi procesi. Nāks lēna katarse.

XIII nodaļa

Šodiena Latvijā

Latvijas stāvoklis 1998. gadā

Ir notikušas fundamentālas, varbūt ari patoloģiskas pārmaiņas latviešu etnosā. Skaitliskās proporcijas ir visiem zināmas un tās izbaudām ikdienā. Bet galvenais – iekšējās pārmaiņas. Tās ir neatgriezeniskas.

Kas par to liecina? Vispirms – sociālismā dzīvojošo vāciešu un korejiešu pieredze, jo šīm tautām ir divas valstis.

Tas neko nenozīmē, ka mums nebija divu valstu kā vāciešiem, kurām apvienojoties, uzreiz kļuva redzama savstarpējā atšķirība starp «Ossi» un «Vessi» ļaudīm. Kad Korejas valstis apvienosies, atšķirības korejiešos būs daudz lielākas nekā vāciešos. Jau pirms kādiem pieciem gadiem ziemeļkorejiešu inteliģences pārstāvji un disidenti teica, ka viņu tautas brāļi Dienvidkorejā – tā ir pavisam cita tauta: mērķtiecība caurstrāvo katru, jaunatne masveidā labi izglītota un brīnumaini aktīva. Ārkārtīga uzstājība, sparīgums un darbotiesenerģija nāk no viņu sievietēm. Tā ir cita, pavisam cita tauta...

Līdz ar to jāsecina, ka attīstīto kapitālismu šodien pārstāv tautas, kuru īpašības ievērojami vai pat krasi atšķiras no postsociālisma tautu īpašībām.

Mums nav pamata. Kāda?

Tāda, kā Rietumeiropas tautām, kuras izgājušas caur renesansi, reformāciju, kontrreformāciju, zinātnisko revolūciju 17.-18. gadsimtā, kultūras un izglītības revolūciju 18. gadsimtā, industriālo ēru 19. gadsimtā. Pašas nacionālās valstis izveidojās jau 16. gadsimtā.

Latvijai tas gājis secen. Vēl jo vairāk Krievijai. Tieši šis apgaismības trūkums noveda Krieviju pie 1917. gada katastrofas un valsts ieslīgšanas nabadzībā, tumsonībā un ļaunumā, izolācijā no ārpasaules un asiņainā konfrontācijā ar to.

Rūpniecības revolūcijas Rietumos risinājās:

– pirmā: no 1760. līdz 1820. gadam ar centru Anglijā;

– otrā: no 1870. līdz 1920. gadam ar centru ASV.

Šai laikposmā rūpniecībai pievienojās politika, ekonomika, psiholoģija. Līdz II pasaules karam II revolūcija rūpniecībā izveidoja nacionālos tirgus, starptautiskus koncernus un kompānijas, spēcīgas arodbiedrības, pretmonopolu likumdošanu, darba likumdošanu un pensiju fondus. Pirmajās divās pēckara desmitgadēs tika pabeigta II revolūcijas industriālā fāze.

No 1970. gada sākās trešā jeb informācijas un robotizācijas revolūcija rūpniecībā. Tagad jau rit tās otrais un trešais etaps.

Kur tad uz pagātnes un tagadnes pasaules rūpniecības attīstības fona projicējas Latvija?

19. gadsimtā Krievijas impērijas sastāvā Latvija bija šīs impērijas attīstības priekšpostenī. Bet pati Krievijas impērija pasaules mērogos toreiz piederēja pie aizkavētās buržuāzijas attīstības valstīm un veidoja pasaules kapitālisma otro ešelonu kopā ar Japānu, Turciju un vairākām Dienvidamerikas valstīm. Modernizācija bija aizkavējusies un pa īstam sākās tikai 19. gadsimta beigās. Jau toreiz bija pazīmes, ka Krievija tuvinās DI pasaules vai, kā toreiz sauca, perifērijas valstīm: eksportā pārsvarā izejvielas, tautsaimniecībā ļoti liels īpatsvars ārzemju kapitālam, atpalicība valsts politiskā un sociālā attīstībā. Tas viss bija saistīts ar dzimtbūšanas paliekām, militārismu, austrumu despotismu, lielkrievisko šovinismu, hronisku atpalicību lauksaimniecībā, kas neļāva izveidot modernu rūpniecību. Pirmais pasaules karš to vēl vairāk atkailināja, saasināja, noveda līdz revolūcijai, pilsoņu karam un komunistiskam teroram.

XX gadsimta industriālo sociālismu mēdz ari uzskatīt par iekavētas attīstības modernizācijas variantu. Balstoties uz teroru, cilvēku un dabas iznīcību, tika radīta savdabīga autonoma, noslēgta rūpniecī-

bas sistēma ar raksturīgu pazīmi – modernizāciju veicinošo iekšējo stimulu totāls trūkums. Sevišķi tas lika manīt, sākoties III revolūcijai rūpniecībā jeb postindustriālam periodam, jo tad nomainījās industrijas attīstības modelis un līdz ar to tika radīti jauni algoritmi. Sociālisms nebija spējīgs reaģēt uz šiem jauniem ierosinājumiem, bet iekšējo stimulu nebija kopš dzimšanas. Sociālisms padomju variantā ar Latviju priekšgalā strauji pietuvojās III pasaules valstīm. Izrādījās, tur nacionālais ienākums pārrēķinā uz vienu iedzīvotāju stāv uz vietas, nemainoties gadu desmitiem, kamēr Krievijā un Latvijā tas turpināja krist. Pienāk 1992. gads un vairāk nekā 50% Krievijas iedzīvotāju dzīves līmenis noslīd 1947.-1948. pēckara bada gadu līmenī, bet dažos rādītājos pat zemāk par 1913. gadu. Ar 1993. gadu arī Latvijā sākas lielā revīzija atkritumu kastēs. Ēdienatliekas no tām velk ārā Āfrikā un Latvijā. Igaunijā un Lietuvā tādu parādību nav.

Kas citur noticis pēdējos desmit gados, kamēr Latvija slīdēja atpakaļ? Rietumos kolosāli sakuploja turīgais vidējais slānis un līdz ar to Rietumi uz visiem laikiem atrāvās no III pasaules un pārējās perifērijas un pusperiferijas valstīm. Tas notika ar resursus taupošām tehnoloģijām, informātiku un grandiozu izglītības un zinātnes triumfu.

Dienvidaustfumāzijas valstis arī pēc izglītības un kultūras buma brīnumainā kārtā apvienoja industriālo un postindustriālo periodu un izveidoja jaunu Pasaules ekonomikas centru.

Latīņamerikas valstis, izņemot Čīli, ar savām aizsāktām rūpniecību modernizācijām dzīvo dažādo industriālo periodu pretrunās.

Arābu valstis turpina parazitēt uz Dieva dāvanām – naftas un gāzes krājumu kāšanu un izsmelšanu. Vairums Āfrikas valstu tā arī palikušas savu Atmodu līmenī un arvien vairāk atpaliek no Rietumiem.

Kur tad galu galā atrodas Latvija, skatoties no 1998. gada horizonta?

Turpat, kur Krievija, blakus Krievijai. Bet Krievija atrodas turpat, kur bija gadsimta sākumā – starp centru un perifēriju. Tikai tagad apstākļi sarežģītāki un dramatiskāki. Proti, uz augšu, uz centru ceļš ļoti grūts, bet lejupslīde ļoti viegla, reāla un ar visai augstu varbūtības pakāpi. Līdz ar to eksPSRS sistēma ar bijušām eksrepublikām tiek tagad vērtētas kā III pasaules paveids, kurā 90. gadu sākumā sagruva koloniālā iekārta un kuras rūpniecība relatīvi ieņēma tādu pašu stāvokli kā XX gadsimta sākumā. Rietumi un citi pasaules ekonomiskie centri raksturojas ar straujām, nepārtrauktām tehnoloģijas maiņām, bet III pasaule – ar strauju iedzīvotāju pieaugumu. Latvijā nav ne šī, ne tā, un tādēļ mēdz eksPSRS saukt par IV pasauli.

Kur un kāda ir izeja? Nav saprotams, kādēļ neviens valdības vadītājs par šīm lietām neko nav formulējis. Tas bija I. Godmaņa pienākums, pareizāk, misija.

Lai atbildētu, vispirms paskatīsimies, ko dara Krievija. Intensīvi pārdod, iztirgo savas atlikušās dabas bagātības un vienlaikus turpina II rūpniecības revolūcijas beigu posmu – industriālo stadiju. Tai tas organiski iederas, jo ir konkurētspējīgs milzīgs militāri rūpnieciskais komplekss un izejvielu papilnam. Pasaulē Krievija tagad ieņem vietu pirmajā trijniekā ieroču eksportā. Tās ir vidējās sarežģītības tehnoloģijas, un, protams, Krievija attīstīs un turpinās šo biznesu. Latvijai nav tādu resursu, lai turpinātu un vēl jo vairāk lai pabeigtu industriālo periodu tā klasiskā izpratnē.

Krievijas zinātnieki ļoti šaubās, vai valsts būs spējīga pāriet uz postindustriālo periodu. Latvijā vispār par to nerunā. Ja būtu izpratne, tad jau I.Godmanim bija jāceļ trauksme un līdzīgi kā F. Ruzveltam 1935.-1954. gadā jāizsludina totāla intelekta mobilizācija valstī, lai izstrādātu rūpniecības atjaunošanas programmu un pāreju uz postindustriālo fāzi. Principā un potenciāli to laikus varēja sākt risināt I. Godmanis, jo sliežu pārmijas vēl nebija pārbīdītas uz strupceļu, republikā bija lieli metodoloģijas spēki un vēl bija neliela laika rezervīte. Paralēli būtu veikta arī zinātnieku pašatlase, pašattīrīšanās un autodiskvalifikācija.

V. Birkava valdībai tas nebija pa spēkam, jo, pirmkārt, pašam V. Birkavam par to nebija izpratnes, otrkārt, ar V. Birkava valdību mainījās domāšanas shēma jeb paradigma. Proti, Latvija vieglprātīgi pakļāvās SVF un aizripoja pa Āfrikā un Dienvidamerikā labi iebraukto liberalizācijas, noslāņošanās, tautas posta un nabadzības ceļu. Tādēļ LTF valdības pielaistās kļūdas ir totālas. Ekonomiskām reformām bija jāsākas kopā ar naudas reformu. Tieši tāpat, kā to darīja profesors L. Erhards. Ja pie naudas-reformas I. Godmanis būtu domājis ari par ekonomiskām reformām un būtu devis norādi kādam no saviem padomniekiem šo to izlasīt par Maršala plānu, tad Latvijas iedzīvotājiem tik bezjēdzīgā proporcijā 200:1 nebūtu konfiscēta nauda, tad būtu citas saimnieciskās attiecības ar lietuviešiem, tad Latvijas tauta nebūtu tik nabadzīga kā tagad, tad...

Latvijā klusums, bet Krievijā zinātnieki, akadēmiķi un partija «Jabloko» cīnās pret SVF un PB, jo ir uzspiests gadu desmitiem izmēģinātais un III pasaulē iekonservētais liberālnabadzības modelis ar galveno neoliberālisma saukli «Mazāk valsts – vairāk tirgus!» Šis modelis nāk no valstīm ar klimatiskiem apstākļiem, kur izdzīvošanai nav vajadzīgas siltumtrases un apkure, siltais ūdens un gāze, elektrība un kanalizācija, kur nav jāmaksā īres nauda par eksistēšanu un dzīvības vilkšanu palmu zaru būdās, pamestās mašīnās, vecos konteineros, laivās, uz pludmales sēkļiem rūsējošos kuģos un vienkārši pludmalēs, kur viena mirstoša bērna vietā dzimst divi, kur bezcerīgos parādos, nabadzībā un analfabētismā pēc SVF modeļa nīkuļo un dzīvību velk desmitiem gadu desmitiem miljonu krāsaino ļautiņu. Tagad tas modelis iesakņojies Latvijā ar «Latvijas ceļa» svētību un mūsu preses kvēlu un nelokāmu atbalstu. No tropiskās joslas tas ienācis aizpolārās Krievijas platumos un sludina, ka valdībai nav jārūpējas par kurināmā un pārtikas piegādi polāro apgabalu iedzīvotājiem. SVF monetārā ideoloģija ciniski māca, ka neredzamā tirgus roka piegādās mazutu slimnīcu un skolu katlu mājām Krievijas ziemeļos. Šā modeļa pielāgošana Krievijā dažu reģionu novedusi līdz katastrofas robežai.

Esam aculiecinieki jaunai parādībai – III pasaules dzīves standarti tiek pārnesti uz zemeslodes ziemeļiem. Acīmredzot ne deputāti, ne valdība, ne prezidents nesaprot, ko nozīmē būt III pasaules valstij klimata joslā ar 6-7 mēnešu apkures sezonu. Tropiskā klimata sadzīves un komunālās saimniecības modeli SVF, PB, «Latvijas ceļš», Latvijas banka ar savu monetāro politiku ievazājusi vienā no Baltijas valstīm – Latvijā. Atbildes reakcija – tautas degradācija un skaitliskā samazināšanās.

3. marta mītiņš – tas bija arī sauciens, ka mirstam un izmirsim. Atliek elektroapgādi steigā nodot SIA un privātkompānijām, pēc iespējas ātrāk izpildīt SVF un ES rekomendācijas, un viss maksās tik, cik privātkapitāls pasniegs rēķinos. Valdība, parlaments plātīs rokas: viss maksā tik, cik maksā. Tas ir ne tikai garām III pasaulei, tas ir ceļš uz Aizsauli. Valdība, prezidents, partijas no tā neko nesaprata. Bijušie kompartijas un komjaunatnes biedri un līderi G. Ulmanis, A. Čepānis, A. Gorbunovs, Z. Čevers sekoja komunistu klasiskām doktrīnām: mūsu priekšā ienaidnieks. Tā vietā, lai eiropeiskā garā, teiksim, vides ministrs izietu un runātu ar demonstrantiem, jo ar dzīves līmeni esam dziļi iebraukuši III pasaulē, seko uzbrukums «ienaidniekam».

3. marta notikumi Latvijā – tas ir tikpat kā bada gājiens uz Vašingtonu 1932. gada vasarā. Kauns, ka spicē nav izpratnes par to. Mūsu žurnālisti klaigā par Rīgu kā mazo Parīzi, tikai neviens nav pateicis, ka Parīze»nekad strādnieki neļautu aizvērt VEF, ka nepieļautu «Lattelekom» ekspansiju un tautas dzīves līmeņa gremdēšanu, ka pec.francužu uzvedības standartiem tādi 3. marta mītiņi būtu iknedēļas parādības.

Zinātnieki Krievijā cīnās un 3. marta mītiņa dalībnieki cīnījās pret sliktu valsts pārvaldi, jo III pasaules modelis mūsu klimatā līdzvērtīgs aizsaules modelim. Ja valsts palaiž pašplūsmā un pašiznīcībā rūpniecību, nemākulīgi veic reformas, ja neko jaunu vietā neceļ un atsakās no ražošanas, kas visvairāk deva darbavietu un ienākumus tautai, tad valstij ir vismaz jāuztur dzīvību nodrošinošās jomas: elektro, siltuma un ūdens apgāde, sabiedriskais transports un sakari, jo pie totāla naudas trūkuma un naudas terora valsts iedzīvotāji, pensionāri, bezdarbnieki nebūs un nav spējīgi maksāt par komunāliem pakalpojumiem privātstruktūrām. Tad nekas cits neatliek kā piketi, demonstrācijas, grautiņi, haoss. Tas taču ir tikpat skaidrs un pazīstams kā saullēkts un riets. Neskaitāmas valdības, režīmi un tautas ir izgājušas caur šo civilizācijas danci.

Dzīvību nodrošinošas jomas neuzturēs nekādi ārzemnieki, nekādi ārzemju investori. Neviens nav ieinteresēts, lai Latvijā gailētu pavarda uguns. Rietumiem vajadzīgas brīvas teritorijas, kur nometināt un izmetināt bēgļus, vajadzīgs sanitārais, muitas un ekoloģiskais kordons. Austrumiem Latvijas pamatiedzīvotāji ne tik nav vajadzīgi. Un Latvijas valdības pārstāvjiem ar iemontētām no PSKP laikiem sāpju podziņām Latvijas intereses nav dominējošās.

Kad ārzemju investori veic ieguldījumus Ķīnas infrastruktūrā, tad Ķīnas valdība uz katru ārzemnieku ieguldīto dolāru ieliek divus savus dolārus. Tā tiek nodrošināta valsts drošība. Arī Ķīnas dienvidos, maiga klimata apstākļos.

Lai izlīstu no III pasaules gradācijas un dzīves līmeņa idiotisma un gadsimta sākuma pozīcijām rūpniecībā, Krievijas zinātnieki spriež, ka tādā gadījumā nepieciešams ārkārtīgi pašaizliedzīgs un mobilizējošs projekts. Pēc saviem mērogiem un gara piepūles tam jābūt apmēram tādam pašam kā PSRS un Austrumeiropas atjaunošanas programmai pēc II pasaules kara. Toties zinātnes un tehnoloģijas bāzei jābūt pavisam citai, galvenais – citai ideoloģijas bāzei. Šodien nav saprotams, kā to varētu nodrošināt un īstenot.

Apskatot pasaules pieredzi atpalikušas rūpniecības aizkavētā modernizācijā, skaidri redzamas pieejas, kā šī atpalicība pārvarēta.

Pirmkārt, ar stipru, ar vienotu nacionālu valsti, ar stiprām valstiskuma apzināšanas jūtām, kas nākotnes labā ļauj paciest un pārciest šodienas grūtības.

Otrkārt, pieņemot citu valstu pieredzi un sasniegumus, pielāgojot tos savām vajadzībām un izvairoties no agrāk pielaistām kļūdām šajās valstīs.

Treškārt, visos līmeņos formējot veselīgu nacionālo pašapziņu un nacionālo patmīlību ar devīzēm: «Ar ko esam sliktāki par citiem?»

«Kādēļ citi varēja un var, bet mēs nevaram?»

Ceturtkārt, ar aktīvu valsts politiku, pārdalot, koncentrējot un fokusējot resursus attīstības oāzēs, ar valsts bankas palīdzību, ar plašu krājaizdevumu sabiedrību tīklu. Burtiski neviena no šodienas ekonomikas līdervalstīm nav varējusi iztikt bez šī valsts regulēšanas etapa.

Piektkārt, ievērojot ekoloģiskās prasības un standartus.

Sestkārt, visas aizkavētās modernizācijas un iedzenošās attīstības veiktas ar politiskā, ekonomiskā un intelektuālā autoritārisma palīdzību. Modernizācijas autoritārisms – tā nav diktatūra. Meritokrātija un intelektuālais spiediens arī nav diktatūra. Pasaules lielākajās korporācijās valda intelekta diktatūra.

Postindustriālais jeb modernais kapitālisms šodien tiek iemiesots ar transnacionālām korporācijām (TNK), bet veiks ar finansu kapitāla plūsmām. Tam ir virsnacionālas un virsvalstiskas intereses. Ja tagad Latvija grib veidot modernu rūpniecību, tad jārēķinās ar TNK. Nav iespējams palikt ārpus tām. Un šeit ir divi attīstības scenāriji jeb virzieni.

Pirmais. Visu nacionālo bagātību un resursu atdošana, lēta pārdošana un pakļaušana jau esošām TNK. Valstī izveidojas kompradora buržuāzija, kompradora ierēdniecība un kompradora valdība. Tas ir banānvalsts un gangstervalsts modelis, kur caurstaigā, atpūšas, atmazgā naudu mafiozi, kur valda kompradora kapitāls, kas neļauj pieņemt vajadzīgos likumus, neļauj optimizēt ekonomiku valsts un tās iedzīvotāju interešu labā. Tie ir neskaitāmie Latīņamerikas un Āfrikas valstu saimniecībās TNK ieviestie izrīcības apakšvarianti ar tālāko nemainīgo realitāti: iekšējais tirgus neaattīstīts, tauta nabadzīga, nav vietas maziem uzņēmumiem, fermeru un amatnieku saimniecībām, nav arodbiedrību un vidējā slāņa, ražošanā tikai TNK filiāles, valsts īpašumu īpatsvars niecīgs, valsts vadību izvirza, virza un kontrolē kompradora, tranzītbiznesa, militārā biznesa nauda un TNK specfondu kapitāli. TNK un PSRS struktūrām šeit ir milzīga pieredze.

Otru scenāriju sauc par Japānas variantu. Nekur nav izskaidrota tā būtība. Pēckara ekonomiskā situācija kā PSRS, tā Japānā bija vienlīdz drūma un smaga. Gadsimtu uzsākušas kā otrā ešelona valstis, otro pasaules karu arī abas uzsāka kā feodāli militarizētas Āzijas valstis. Pirmajos pēckara gados Sibīrija zemi ara ar vēršiem un govīm un vienlaikus PSRS sāka ražot kodolieročus. Kopprodukta ziņā uz vienu iedzīvotāju PSRS apsteidza Japānu. Un tad 60. gados kopproduktā īpatsvara skaitļojumā japāņi panāk izlīdzinājumu un aiziet PSRS priekšā, paziņojot 80. gados, ka tas ir uz visiem laikiem, uz mūžību. Jautājumu, kas pārbīdīja ekonomikas pārmijas, uzdeva tikai metodologi. Pārējie šo Japānas fenomenu jeb brīnumu šablona un stereotipu veidā izgaismo kā rezultātu, kuru sekmējušas japāņu tautas nacionālās īpatnības. Tie ir svarīgi, bet tomēr sekundāri faktori. Galvenais ir tai apstāklī, ka Japāna pievēra robežas, atteicās atdot savu saimniecību ārzemju kompānijām un ekonomikas virzības pārmijas lēni, klusi un nemanāmi, nepiesaistot, kā tas bija Rietumvācijā ar L. Erharda reformām, amerikāņu uzmanību pārbīdīja iekšējā tirgus, ražošanas, iekšējā patēriņa un straujas algu izaugsmes virzienā. Tā sākās Japānas nacionālo kompāniju izaugsme, ko vēlāk nosauca par brīnumu un kuru pie mums kā brīnumu neapskata un neuztver no pareizās puses. Šī parādība Austrumeiropā paliek šoka terapeitiem tikpat neredzama, ka piecpadsmitais akmens slavenajā Reandzi dārzā senās Japānas galvaspilsētā Kioto.

Sarukums

Kāds gan, teiksit, var būt sarukums, ja viss notiek. Jā, notiek, tikai vai gandrīz tikai Rīgā. Notiek uz pārējās Latvijas atplūdu rēķina. Atplūdi šodien ir stāvēšana uz vietas, nemainīšanās. Tā kā daudzās teritorijās nekas nemainās, notiek vispārējs sarukums, neskatoties uz to, ka centrs burbuļo.

Rīga burbuļo sava statusa dēļ. Centrā vienmēr būs zināma burbuļošana. Mūsu valstī iedibināta pavisam jauna nozare – banku sistēma un vērtspapīru tirgošanas nozare. Tādas vienmēr dibinās tikai centrā. Līdz ar to valsts sāk funkcionēt pēc kapitāla likumiem. Caur centru tagad plūst ne tikai Latvijas

saimniecību apkalpojošā nauda, bet ari lielas nosacītas naudas summas. Tās visas ir jāapkalpo, jāvirza, jāpalielina, un tādēļ centrs burbuļo. Bet tā ir tikai valsts centra sūtība. Citos centros jeb apakšcentros vajag kaut ko citu.

Valsts centrs – tā ir oāze. Oāzi nevar pārnest uz citu vietu vai pa gabaliņiem izplatīt pa tuksnesi. Tuksnesi var pārveidot, ja prot to darīt. Bet vispirms jāizprot sarukuma mehānisms. Minēsim visiem saprotamu faktu: mums bija un ir neattīstīta un mazcivilizēta apkārtējā materiālā vide. Līdz ar to atdeve no tās ir maza. Tikai cik, lai kaut kā uzturētu pašus.

Tālāk aksioma: materiālās pasaules attīstība nav iespējama bez garīguma, bez garīga pacēluma. Bet kā tikt pie garīguma un vēl pie pacēluma?

Pirmais un elementārākais līdzeklis – harmonija, pie tam ar daudziem izpausmes veidiem. Var laukos audzēt pāris kaziņu, priecāties par tīro gaisu un aizvien mazāk skarto dabu. Ziemā ieputinātā būdiņā sveču gaismā vērpt dziju, dziedāt tautasdziesmas, dainot, gaidīt nākamos Dziesmu svētkus un būt vislielākā harmonijā ar sevi.

Nākamais – vienotība. Jā, ari tā ved uz harmoniju. Bet paliek nepateikts, uz kādas bāzes šo vienotību radīt. Ja uz divkaziņu jeb divgovju saimniecību, tautasdziesmām un kori dziedāšanas, tad pie atvērtām robežām un globālisma tas kā masveida parādība neder, tikai kaut kur nedaudz kā ieraugam.

Masveidā izmantot principā nederīgus līdzekļus nozīmē ātri zaudēt pozīcijas, iet bojā, izzust.

Ir taču izsludināta jauna pasaules kārtība – tirdzniecība augstāka par visu. Labi vai slikti, bet tā ir tāda. Tas nozīmē, ka vajadzīga prece, ar ko nepārtraukti tirgot vai arī pārvērst savu teritoriju par lielāku vai mazāku tirgus placi, kur citi nāktu, brauktu tirgoties. Pirmā to izdalīja Rīga, kļūstot par naudas un vērtspapīru tirdzniecības centru valstī. Tā ir atbildējusi uz šo izaicinājumu. Tiesa gan, darījusi to ne neviennozīmīgi, zināmā mērā izmantojot savā labā un pat pazemojot citus valsts novadus.

Rīga ir apguvusi jaunas lietas, it kā ieguvusi jaunu, citu garīgumu, kļuvusi par atsevišķu valsti.

Province ir paklupusi, sarukusi. Iemeslu tik lielam klupienam principa nebija. Bet lieta šāda.

Impērijas apstākļos galvenais garīguma avots bija kultūras, folkloras, etnogrāfijas un tautiskuma dominantes. Ari Rietumu civilizācijas dominante ietekmēja, bet tikai nedaudz, jo robežas bija slēgtas.

Atveroties robežām, situācija krasi mainījās. Garīgumu sāka formēt civilizācijas vai sakārtotības un profesionālisma dominantes un godīguma vektori. Tie visi bija vāji. Līdz ar to garīgums noplaka.

Atklājās divas nepatīkamas lietas. Valstī bija vajadzīga noteikta līmeņa godīguma summa. Izrādījās, šīs minimāli nepieciešamās summas nav. Tātad sabiedrība slima, negodīgu tieksmju pārņemta (sk. impērijas sabrukuma likumsakarības).

Otra nepatīkama lieta – zems profesionālisma un spēju līmenis. Apgūt jauna līmeņa profesionālismu vecākām un pat vidējām paaudzēm vairs nebija pa spēkam. Vajadzēja steidzīgi ķerties pie jaunām paaudzēm. Šeit nāca trešā nepatīkamā parādība. Jaunatnes izrādījās maz vai pamaz. Pie tam daudzi neattīstīti un vāji.

Reformu veikšanai vajadzīga arī noteikta vai minimāla jaunatnes summa. Bet kumeļu aploki Latvijā izrādījās patukši un dažviet pavisam tukši. Pie tam daudzi kumeļi slikti baroti, izkāmējuši, nemākulīgi kopti un neattīstīti. Vecos un esošos darba zirgus vairs nevar iemācīt vilkt Eiropas ratus, pazīt Eiropas ceļus un būt piemērotiem izturībā un ātrumā jauniem apstākļiem. Steidzami vajadzīgi labu kumeļu bari. Bet ganības ir tukšas. Un tiem pašiem jau esošiem nav lāgā ko ēst, nav ko priekšā likt. Tāds ir vienkāršots sarukuma mehānisms. Bet diriģēja to Rīga.

Klimats, lauki, lauksaimniecība

Klimats vairs neiekļaujas ierastās likumsakarībās. 90. gadu sākumā tika nosauktas šīs gaidāmās ģenerālās pārmaiņas. Baltijai tika solīts: klimats visumā kļūs arvien siltāks. Nokrišņu daudzums vasarās palielināsies, bet tas nebūs vienmērīgs pa teritorijām un periodiem. Lauksaimniekiem ieteica turēt kārtībā meliorācijas sistēmas un vienlaikus būt gataviem tīrumu laistīšanai.

1997. gada vasaras drausmīgie plūdi Čehijā, Polijā un Vācijā bija sekas globālām pārmaiņām atmosfērā. Par iemeslu plūdiem bija Azoru anticiklonu, Azoru augstā gaisa spiediena centra izzudumi 1997. gada pavasari un vasarā. Līdz ar to cikloni stāvēja uz vietas, nebija, kas tos stumj un virza uz austrumiem, un ūdens masas nogāzās vienās un tajās pašās vietās. Tur izlija arī Latvijai paredzētais lietus, tādēļ 1997. gada vasaras otrā pusē daudzviet pie mums viss nokalta un sakalta.

Kādēļ pēkšņi izzuda Azoru anticikloni, zinātniekiem pagaidām izskaidrojuma nav.

Kad bargajā 1996. gada ziemā ledlauži visā Somu līča garumā cīnījās ar ledu, Somijas radio ar zinātnieku mutēm solīja, ka tā vairs ilgi neturpināšoties. Dienvidsomijā, t.i., ap Helsinkiem ziemas drīz būšot apmēram kā Kopenhāgenā, bet slēpotājiem paradīze palikšot vairs tikai pašos Somijas ziemeļos.

Nu ko? Visi atkal ir brīdināti un tātad apbruņoti. Tā teica senie cilvēki, uzsverot brīdinājuma milzīgo nozīmi.

Šodien klimats izraisa jaunas jeb citas asociācijas. Labs, labvēlīgs klimats nozīmē daudz darba vietu. Piemēram, pēc 1995. gada lielā sausuma Spānijā darbu zaudēja 46 000 cilvēku. Bet cik darba vietu lietainās vasarās zaudē mūsu Jūrmala? Mūsu lauki pieraduši, pieradināti pie zaudējumiem. Ģenētiski novājinātiem laukiem klimata untumi nav tie paši bīstamākie. Salīdzinājumā ar sociālisma periodu tagad daudzi novadi un teritorijas laukos vislabāk piemērojušās biškopībai. Dabiskā evolūcijas ceļā no bekoniem uz bitēm. Tāds ir 55 gadu (1994-1939) ilga II pasaules kara un nebrīvības perioda vienas sekas. Labi vai slikti, pagaidām nav zināms. Tas ir savādāk, citādāk.

Atgrieztās zemes ir vēstures parāds un nešaubīgs darījums. Pie zemes parasti palika pirmie tēva dēli. Bet 55 gadi ir bijis pārāk ilgs posms visām mantinieku atvasēm. Arī jaunākie tēva dēli ģenētiski un morāli ir atsvešinājušies no zemes un paši un vēl jo vairāk viņu atvases attīstījušas aktivitātes pavisam citos virzienos.

Izbijušiem bijušo muižu ļaudīm gan zemes nav un pietrūkst, gan vilcējspēka nav. Bārdainie reformatori un funkcionāri par vilcējspēku aizmirsuši vai arī neko nav zinājuši, bet profesori, kas viņus mācīja, šo nodaļu atstāja mājas lasīšanai. Tādēļ par daudzām zemēm un tīrumiem valda bites. Bites kā vilcējspēks daudzos novadiņos.

Principā Eiropas un Amerikas noliktavās pārtikas pietiktu visiem Latvijas iedzīvotājiem, ja mēs uzsāktu darbu pa visu pasauli, darbotos ārpus Latvijas un kādas civilizācijas uzdevumā vēl pastrādātu palīgdarbus Tuvajā Kosmosā. Šeit galvenais jēdziens ir darboties. Mēs vēl neesam pārprogrammēti. Un cilvēkam kā bioloģiskai mašīnai jādarbojas, citādi – degradācija un bojāeja. Ko var darīt, ja tāda bioprogramma ielikta.

Kamēr nedz savējās, nedz svešās civilizācijas mums pasūtījumus nedod, jādarbojas vien šeit. Jādarbojas, kā mākam, protam, varam. Tiesa, neviens to neliek darīt. Principā bez mums visur un visi var iztikt un ir iztikuši.

Kurš tad lielam kokam skaitīs lapas un pārskaitīs? Viena, divas mazāk – nekādas nozīmes. Iztiek taču pasaule bez kuršiem. Globalizācijas vēji noraus visas vājākās lapiņas. Lai nenorautu, jāieaug ar saknēm savā zemē. Bet zeme neapstrādāta, nav kur augt un pat nav ko ēst.

Un naftas nav ko sūknēt. Un zelta nav ko rakt.

Ja pēkšņi atrastos zem Latvijas nafta? Kas te sāktos, kas te darītos! Šāvieni, sprādzieni, caurgājieni, koalīciju pārgrupēšanās un cīniņi. Uzreiz izrādītos, ka Latvija nav gatava apgūt šos krājumus, nav tāda intelekta, jo nav naftas universitātes. Ir lauksaimniecības universitāte, netiekam galā ar laukiem, kur tad vēl ar naftu. Tādēļ labi vien būs, ka tās nebūs.

Jārušina vien tā pati zemīte. Pat arābi to jau dara pirmajā jeb otrajā paaudzē. Viņu vectēvi to nebija spējīgi pat iedomāties. Japānā rīsa audzētājs Nr.1 joprojām paliek imperators. Joprojām savu audzēto rīsu ēd Uzlecošās Saules zemē, kaut gan Kalifornijā tas izaug 5-8 reizes lētāks.

Pagaidām Latviju nevar pārvērst arī par lielmuižu zemi. Šeit ir Argentīnas necilā pieredze. Pēc kara tā bija ekonomiskā plaukumā, iegāja pirmajā pasaules desmitniekā.

Tad nolēma pāriet uz lielām latifundijām. Izzuda vidējie un mazie zemes īpašnieki un ar viņiem saistītie starpslāni. Tagad vēderus brauka un greznībā slīgst palikušie ļoti lielie zemes īpašnieki un labības lieltirgotāji. Pārējiem nav nekā. Iekšzemes tirgus un iekšzemes patēriņš strauji sarucis, izzudušas neskaitāmas darba vietas. Labība iet uz eksportu. Tāda augsta nelīdzsvara, nevienlīdzības līmenī tas viss arī palicis.

Tuvāk esošie Amerikai un Argentīnai latvieši! Aprakstiet un izgaismojiet Latvijas latviešiem, kas ar lauksaimniecību notika tālajā Argentīnā.

Bet jāteic, ir arī varianti. Ja Daugavpili pārvērstu gandrīz par otro Rīgu, Liepāju un Ventspili par Pusrīgām un nosūktu, izsūktu laukiem visu darbaspēku. Un ražotu, ražotu, ražotu... Ko ražotu, to zina tikai zinātnieki. Un nedrīkst izpaust.

Bet tagad ražo bites. Jo sevišķi tēvutēvu bijušās saimniecībās un teritorijās. Bekonus varēja izaudzēt katrs, kas neslinkoja. Ar bitēm tā nav. Bites prasa talantu, talantīgus cilvēkus. Tā kā kopējā talanta

summa paliek nemainīga, cilvēku pasaulē vairāk, bet Latvijā – mazāk, tad mums talantu daudzums samazinās no abiem galiem.

Aizsaulē aizgājušo zemes īpašnieku pēctečiem ir doti zemes īpašumi lielās platībās ar lietaskoku mežiem, ar krūmiem aizaugušām pļavām un laukiem, kur galvenā ir putnu valoda un bišu sanoņa. Šeit ir labas iespējas veidot plašas bišsaimniecības un vēl šo to. Vajadzīgi talanti, pašaizliedzīgi cīnītāji, gandrīz brīvprātīgie, apzinoši, ka var paiet gadu desmiti, sagatavojot kokmateriālus, ceļot mājas un visu pārējo, stādot jaunus dārzus un bišu kokus.

Kur interneta laikā lai ņem šādus stikla kalnā kāpējus?

Šķiet, jānāk kādam lielam specifiskam belzienam, lai pārorientētu enerģētisko lauku vektorus.

Laiku pa laikam atskan ziņas kā no kaujas lauka. Tā arī I8:6.98.g. rītā Latvijas radio 1. programma paziņoja: «Latvijā ienācis liels daudzums nenoskaidrotas izcelsmes cūkgaļas.»

Tas ir līdzvērtīgs sirotāju iebrukumam cilšu novados. Tādēļ jau bekoniem nav noieta un bite paliek visrentablākā dzīvā radība laukos. Un tādēļ visi kopā vēl kāpināsim Latvijas medus patēriņu. Rezerves ir.

Mūsu meitām pavāji un neiznēsāti bērni dzimstot?

Pašas meitas sirgstot, palaikam sirdis gurstot?

Tas arī no medus neēšanas. Tādēļ vajadzīga lielāka ēšana. Turpmāk katrai studentei, pastīdzējušai ģimnāzistei mācību sezonā jānotiesā trīslitru burka medus. Ar šādu praksi jau pēc diviem gadiem viņu organismos visas funkcijas, vielmaiņa, asinsvadu un sirdsdarbība būs noregulējusies. Tas ir, lietojot vietējo Latvijas medu. No tā mēs iegūsim visi. Veselīgāki dzims bērni. Meitām nebūs tik bīstami kāpt uz seksa takām, kur siro bezatbildīgie «Y» tipa hromosomas turētāji. Viņas varēs plānot savas erotikas karjeras.

Dāviniet meitām medus burkas, un tās būs rūpes par dabas vilcējspēkiem laukos. Bagātā Amerikā lauksaimnieki un dārzu apsaimniekotāji par katru bišu stropu maksā dažādas naudas summas, lai tikai bites izvietotu viņu laukos. Un nepietiek bišu.

Puiši, pārbaudiet, kā meitas rūpējas par savu un Latvijas nākotni, un palīdziet viņām.

Ja totalitārismā novājējušie un no brīvības nofanojušies vīrieši turpina ņemt iekšā uz pilnu krūti, tad lai pretstatam mūsu meitas pa dižai medus burkai ņem uz katru krūti. Tā ir tautas saikne ar laukiem caur topošiem ķipariem uz nacionālo drošību. Tas viss iet caur bitēm un sievietēm. Un ir lielas rezerves. 1940. gadā Latvijā bija 222 892 bišu saimes, tagad ap 85 000 jeb 38%. Ja sasniegsim pirmskara līmeni medus ražošanā un patēriņā, tad sasniegsim arī pirmskara dzimstību. Autoram pašam kā trešam tēva dēlam ir vieta un teritorijas lielai bišsaimniecībai, tikai nav talanta uz bitēm un nav spējis piesaistīt un atrast šādus talantus.

Nav izpratnes

Mītiņš Pārdaugavā pie II pasaules kara seku pieminekļa un mītiņi pie MP vai Saeimas ēkas. Starpību starp šiem mītiņiem Saeima un valdība neizprot līdz šim. Arī žurnālisti šādus mītiņus principiāli nav nošķīruši, jauc dažādas lietas, vairo neskaidrības.

Iepriekšējā totalitārā sistēma savās dzīlēs atražoja tādus cilvēkus, kādi tai bija vajadzīgi. Un padomju totalitārai sistēmai bija vajadzīga kunga, verga, nezinīša un nodevēja simbioze, šo īpašību maisījuma dominācija padomju cilvēkā. Bet tā ir slima cilvēka, neirotiķa psiholoģija.

60. gadu sākumā Hruščovs pateica sakramentālo frāzi: tikai psihiski nenormāls cilvēks var būt neapmierināts ar dzīvi Padomju Savienībā. Līdz ar to sākās plaša piespiedu «psihiatriskā ārstēšana».

Neirotiķiem ir ļoti plašs agresīvo darbību, dullību un kompleksu diapazons. Neirotiķi rodas un producējas totalitāros režīmos, kad sabiedrība ilgu laiku dzīvo bez opozīcijas, kad opozīcijas nišu aizpilda emocionāli, viegli uzbudināmi, infantili, lētticīgi un patstāvīgi domāt atradināti ļaudis. Ar viņiem var viegli manipulēt no ārienes, un tādi ļoti patīk gan estrādes māksliniekiem, gan varas iestādēm.

Neirotiķi nemāk dzīvot tagadnē, šodien un konkrētā vietā. Viņi vai nu skumst par laimīgo pagātni, bērnību vai ari neizsīkstoši gaida kādus notikumus un brīnumus nākotnē, kuri mainīs viņu dzīvi. Viņi cenšas gūt atbalstu no augšas vai no malas, meklē lielo aizbildni un aizstāvi, kurš atbrīvos viņus no dzīves grūtībām.

Latvijas neirotiķu variants ir šāds. Ir liela raudāšana par zaudētām izteikti lielām, iespaidīgām privilēģijām, kuras iedeva Staļins un kuras vēlāk padomju militāristi – krievu ģeneralitāte siāmas dvīņu

simbiozē ar kompartiju vēl vairāk nostiprināja. Kad Maskavā un citur redz cilvēkus ar Staļina, Ļeņina portretiem, ar PSRS karogiem, tad būtībā mēs redzam lielus, infantilus slimus bērnus neirotiķus ar savām bērnības mantiņām, ar spēļu lācīšiem, kurus kādreiz uzdāvinājis ūsains onkulis, staigājam pa ielām un pieprasām atgriezties pagātnē. Nevienam latvietim prātā neienāk staigāt ar K. Ulmaņa portretu vai Krievijas latviešiem – ar sarkano latviešu varasvīru portretiem, kuri darbojās kopā ar Ļeņinu un Staļinu. Neviens kaut cik sevi un savu tautu cienošs ebrejs, ukrainis nestaigās ar pagātnes spēļu mantiņām. Neviens tatārs nestaigā ar Čingishana vai Batija portretiem, neklaigā par impēriju vai ordu. Vai ir kāds lietuvietis, kas staigā ar Ģedimina portretiem un skumst par Lietuvas lielvalsti? Toties pilna Latvija un pārpildīta Krievija ar ļaudīm, kas lepojas ar Ivana Bargā zvērībām Livonijā un pārējā Latvijas teritorijā, lepojas ar Pētera I Krievzemes impērijā ieviesto dzimtbūšanu, nerunājot par Staļina un komunistu vardarbību pret visām Austrumeiropas tautām. Šo nedziedināmi slimo ļautiņu psihe no bērnības, no pusaudžu gadiem un jo sevišķi no dienesta impērijas armijā ir patoloģiski traumēta. Šīs traumas anatomija ir šāda.

Cilvēks, kurš kādreiz piesavinājies svešu brīvību, svešu teritoriju vai poligonu armijai, piesavinājies svešu dzīves telpu, ar varu iegājis svešā dzīvoklī un piesavinājies to ar visu iedzīvi, gribot negribot ar laiku zemapziņā kļūst par savas patvaļas, noziedzības, valdonības, varaskāres un savas šķietamās, neesošās nozīmības vergu un līdz ar to automātiski pārvēršas par neirotiķi. Šādu neirotiķi nepārtraukti moka baiļu sajūta, trauksmes izjūtas, ka visu šo kādreiz nelikumīgi iegūto un citiem atņemto nāksies atdot. Tas ir noticis un notiek, tikai paši neirotiķi nekā no tā nejēdz.

Metodoloģiski pat ir ļoti pareizi, ka Krievijas valdība neaicina krievus pamest jaunizveidotās valstis un braukt uz Krieviju. Pašā Krievijā pietiek savu neirotiķu, kas ar spēļu lācīšiem staigā pa ielām un laukumiem. Nav jēgas oficiāli aicināt nedziedināmi slimos, tā palielinot neirotiķu masu. Jo sevišķi no Baltijas, kur visi bija pieraduši pie izteiktām krievu privilēģijām. Ar neirozi slimi cilvēki nevar atveseļot nedz ekonomiku, nedz sabiedrību un valsti. Veselīgie un veselīgākie krievi paši atbrauks, šie slimie neirotiķi jāatstāj citu valstu valdībām. Baltijā taču jāatstāj materiāls manipulēšanai no ārpuses. Bet tādiem nolūkiem nav labāka, pateicīgāka materiāla par nezinīšiem neirotiķiem.

Protams, jautāsiet, kādēļ tik daudz ebreju brauc prom, kādēļ daudzi ukraiņi no Latvijas klusi un mierīgi pārceļas uz savu etnisko dzimteni. Tādēļ, ka viņi nav ar impērisko, bet gan ar nacionālo apziņu. Viņi nav neirotiķi.

Jā, viņi tāpat bija padomju cilvēki un nebija sagatavoti dzīvei kapitālisma apstākļos, bet viņi nav slimi, nav saindēti ar impērisko šovinismu un nelikumīgi piesavinātām privilēģijām. Tie ir citi cilvēki. Viņi atrodas citā attīstības pakāpē.

Padomju impērijā spožus neirotiķus masveidā vairoja militārais komplekss. Aprobežotības ziņā armijas komisāriem un viņu politmācībām nebija līdzīgu. Ar nelieliem izņēmumiem armijas ļaudis un viņu ģimenes bija slimi cilvēki, jo nezināja patiesību un elementāro vēsturi. Perestroikas laikā tika minēts, ka PSRS armijas virsniecību veido: krievi – 80%, ukraiņi un baltkrievi – 15%, pārējās tautības – 5%. Lūk, no kurienes nāk militārisms, impēriskā psiholoģija un neizsmeļamie neirotiķi: Kurš ebreju, igauņu vai moldāvu jauneklis labprātīgi gāja uz karaskolu? Viņiem tā organiski vairāk vai mazāk bija pretīga un mentalitātei sveša, jo tur par tevi domā un tavā vietā izlemj komisārs. Toties krievu jaunekļiem tā bija dzimtā stihija, jo nav jādomā, nekas pašam nav jāizzina un jāizlemj un varēja nokļūt Austrumeiropā.

Latvijā beidzot ir jāsaprot, ka mītiņš Pārdaugavā – tā ir viena lieta. Proti, ka lielie infantilie bērni nav ārstējami, ka viņu dēļ taču nav jājauc nost tēlnieku darbi un ka Laiks ātri vien visu izdzēsīs. Ja latvieši runā par šā ansambļa nojaukšanu, tad tā arī ir sava veida infantila pieeja.

Gudri cilvēki domā, kā pārstrukturēt tādas lietas. Imants Ziedonis taču piedāvāja šādas idejas inteliģences konferencē. Manuprāt, viņš piedāvāja metodoloģiski ļoti spēcīgu gājienu, ar kuru tiek tverta realitāte, t.i., pagātne un tagadne, un tās tā pārstrukturētas, lai citi saprastu un izprastu šīs sasaistības un latviešu tautas likteņgaitas. Protams, būs ļoti daudz skauģu, kuri pretosies šādai pieejai, bet tas ir cits jautājums.

Mītiņš pie MP ēkas, kad prasa maizi un elementāras dzīvotiespējas, ir pavisam cita lieta. Šeit ir protests pret sliktu, vāju valsts pārvaldi, pret darba vietu trūkumu, monopolu patvaļu, pret korumpētību un daudzām citām cūcībām. Ja šeit valdība uzbrūk ar stekiem, tad tā pati ir neirotiski slima. Pret sliktu valsts pārvaldi ir jāprotestē un jācīnās. To dara visā Rietumu pasaulē un tas noteikti jādara Latvijā. Rī-

gu taču grib redzēt kā mazo Parīzi. Bet Parīze ir ne tikai skaistuma simbols, arī tautas saliedētības paraugs, kura simttūkstošīgas demonstrācijas ir pierasta lieta.

Neirotiķi ļoti reti saprot, ka ir slimi. Pat nenojauš. Tas ir ar jebkuru psihiski slimu cilvēku. Tas pats ir ar neirotisku valsts sistēmu. Kad neirotiķu mīlestība tiek atraidīta, viņi var kļūt agresīvi un «mīlestības» apliecināšanai ņemt palīgā tankus un bruņutransportierus. Psihoanalītiķi sen visus ir brīdinājuši: neirotiska valsts, kas nemīlēja savu tautu, un tauta, kura ilgstoši palika vienaldzīga pret savu valsts iekārtu, jau vienreiz ir bijusi – 1917. gadā.

No kompromisiem uz paradoksiem

Krievu etnoss līdz nepazīšanai pārmainījās 1914.-1917. gadu notikumos. Latvijā viss mainījās 1990.-1994. gada periodā. Jāmainās bija, bet uz kuru pusi.

1994. gada decembrī sākās karš Čečenijā. Daudzi Baltijā, Latvijā dzīvojošie krievu cilvēki izjuta atvieglojumu un gandarījumu, ka šis netaisnais karš iet viņiem secen, un sāka apzināties, ka nedzīvo Krievijā, jo tur sākās medības pēc jauniesaucamiem. Tas bija laiks, kad ļoti daudzi krievu cilvēki, sevišķi ārzemēs strādājošie un pelnošie, bija pazaudējuši prāvas naudas summas Latvijā reģistrētās krāpniekfirmās. V. Birkava valdība tikai atkārtoja, ka ne par kādiem noguldījumiem neatbild, un ieteica labāk un vērīgāk lasīt firmu un banku statūtus. Notika Baltijas tipa mentalitātes strauja erozija un aizvirze uz aziātismu. Latvijai nebija vajadzīga savas naudas piesaiste ekonomikas reanimācijai. Daudzi krievu cilvēki tad tikai sāka apzināties, ka viņu dzīve turpmāk būs saistīta ar Latviju, un vēlējās ieguldīt savu naudu perspektīvos tālejošos procesos, drošos fondos, kur arī valsts uzņemas kādas garantijas. Bija ar mieru ieguldīt uz nelielām, pat 5-6% likmēm gadā, zinot, ka tas viss nenozudīs un paliks viņu bērniem. Latvijā nekā tamlīdzīga nebija. Atlika braukt uz Kipru, Spāniju.

1994. gadā astrologs M. Levins aprakstīja, kas turpmāk notiks Latvijā, t.sk. arī norādot, ka sākot ar 1997. gadu ievērojami aktivizēsies krievu kopiena Latvijā.

Jau 1994. gada beigās bija noticis liels lūzums. Un tas turpinās. Primārā robežšķirtne iet nevis pa visiem un visur tik acīm redzamo līniju bagātība -nabadzība, bet gan dziļāk un jau skarot zemapziņu pa līniju kompromisi – paradoksi.

Skandināvijas, Ziemeļeiropas un Ziemeļamerikas mentalitāte balstās uz kompromisu psiholoģiju. Austrumi un Āzija balstās uz paradoksiem. Bēgļi vienmēr cenšas rast patvērumu kompromisa valstīs.

Krievija vienmēr ir bijusi dziļu paradoksu, kontrastu un brīnumu zeme. Tagad par tādu ir kļuvusi ari Latvija. Šeit ir vislielākās psiholoģiskās pārmaiņas, novirzes, vistālejošākās nojūdzes. Psiholoģiskā ziņā un jo sevišķi iekšējās norisēs esam pietuvojušies Krievijai. Zeļ un strādā paradoksi. Likumsakarīgi, ka krievu kopiena šādā vidē iegūst sev labvēlīgu attīstību. Vide mainās uz aziātismu. Kompromisu vietā ienāk paradoksi. Prese, televīzija, uz afišām un pat Latvijas radio to vien skandina, ka mums nav pasaules cenu, nav pasaulslavenu noziedznieku, nav pasaules tarifu enerģijai. Valsts uzņēmumi ir mēsli un nekur neder. Kontrole un arodbiedrību prasības ir sociālisma paliekas, grauj firmas noslēpumus utt.

Pamēģiniet Itālijā pateikt, ka FIAT autokoncerns nekam neder, jo ir valsts uzņēmums.

Gorbačova laikā smējās par Sibīrijas zeltračiem, kas pakļauti dotācijām un plikām algām. Nostrādāja stereotips: tā taču ir Krievija, tā no laika gala ir paradoksu zeme. Tagad to papilnam arī šeit. Piemēram, Smiltenes lielā pienotava ziemā un pavasari neražo sviestu. Piena tik daudz neesot. Paradokss pilnībā saplaucis un nonācis līdz pašām apakšām. Drīz piena nebūs vispār ziemas periodā, jo, lūk, govis ir ciet. Būs tieši tāpat, kā tas ir ziemā Sibīrijā. Toties Smiltenē pa pilnam ir citu valstu sviests un margarīns. Tas nozīmē, ka būtībā ir saimnieciska okupācija un ir atņemti iztikas līdzekļi – darbs, tradicionālā nodarbošanās.

Bļāvieni un dzīšanās pēc pasaules cenām faktiski nozīmē, ka kāds kļūs bagātāks, bet citiem būs jāpamet mājas, dzīvokļi, vairs bērni nevarēs iet skolā.

Tāds ir paradoksu mehānisms. Žurnālisti pat neiedziļinās, kas vairo tos paradoksus: slikta asinsprite, t.i., naudas sistēma, banku virskundzība, novājināšanas un norieta pazīmes jeb vēl kas cits.

Kā cīnīties pret paradoksiem? Dažādi, t.sk. tāpat kā pret korupciju. Latvijā bija mēģinājums nevirzīties pa paradoksu ceļu. LU profesora un LZA akadēmiķa J. Bojāra 1994. gadā izstrādātā programma «Kā Latvijā izveidot tautvaldību un uzcelt labklājības valsti» būtībā bija antiparadoksu programma. Tā ļoti līdzinās, manuprāt, tai, kuru īstenoja profesors L. Erhards ar amerikāņiem pēckara Vācijā. Prog-

rammā ir likme uz valsts un valsts iedzīvotāju iekšējiem resursiem un līdz ar to uz pakāpeniskumu; atklātumu, uz kvalificētu starptautisko un vēsturisko dokumentu pārzināšanu un izmantošanu, aizstāvoties no Austrumu un Rietumu spiediena. Sevišķi tas ir svarīgi attiecībās ar Austrumiem. Tādēļ komunisti neieredz sociāldemokrātus. Tā ir bijis vēsturiski. Maskavai savas intereses īstenot, līdz ar to nostiprināt paradoksus Latvijā daudz vieglāk ir ar biznesmeņu partiju vai šādu partiju koalīciju, nekā ar Latvijas sociāldemokrātiem, nekā ar konservatīviem vai viņu koalīciju.

Kādēļ tad 1995. gada Saeimas vēlēšanās nebalsoja par šo programmu, t.i., balsoja maz? Tādēļ, ka Latvija jau bija pārvērtusies, saslāņojusies, afektojusies.

Pats galvenais, prese pat neapsprieda labklājības valsts izveides programmu. Centrālie laikraksti to nedarīja, jo tiem jārej pēc saimnieku notīm. Arī rajonu avīzes to nedarīja. Bija jāpasaka, ka tas der, tas neder, šis jāpārstrādā, bet ar to mēs paši galā netiksim utt. Tas viss izpalika, jo kompromisi un līdz ar to atklātums un caurspīdība pēc 1994. gada vairs nebija vajadzīgi. Tie nebija vajadzīgi naudas turētājiem, jauniem īpašniekiem.

Šodien notiek tas pats. Nav nevienas refleksējošas žurnālistes, kas sāktu diskusijas, kā viņa šodien sava viena bērna vietā vēl varēs pabarot un izskolot divus, trīs. Kas viņai, kas valstij jādara, kāds būs īstenošanas mehānisms? Kāds Kurzemē, Rīgā, Latgalē?

Presei nav dzīvesdziņas, nav intereses par attīstību. Ja kaut ko piedāvā, ierosina, tad taču žurnālistu uzdevums ir to kvalificēti apspriest ar visiem: zinātniekiem, ekspertiem un jēdzīgiem cilvēkiem. Rajonu korespondentiem, sevišķi sievietēm, jābūt savai datu bāzei: cik bērnu neiet skolā, cik nepaēdušu, cik ir izmisušu vecāku, ģimeņu, sieviešu? Tas viss jau sen bija jāapzina, jāizpēta, jākontrolē. Kur ir nabadzības apkarošanas programma Latgales novados? Kas novirzīs no limuzīniem naudu uz skolas grāmatu iepirkšanu? Kur vasarā var paēst tie bērni, kas ēd tikai skolā? Mums taču rajonu centros un mazpilsētās vēl nav krišnaītu ēdienvirtuvju.

Žurnālistes, korespondentes, redaktores! Tikai ar sieviešu palīdzību un pirmkārt tieši ar jūsu katras pūlēm un godaprātu varētu panākt, ka mūsu valstī sāktu mazināties paradoksi ekonomikā un sadzīvē. Aiz katra gandrīz paradoksa stāv lauzti likteņi, traģēdijas, bēdas.

Valstī dominē vīriešu domāšana. Pie varas esošo politisko partiju konferencēs un kongresos nepārtraukti dzirdami nolakoti teikumi, cik daudz ir paveikts. Tai pašā laikā cik daudz ir nepaēdušu bērnu, izmisušu sieviešu un ģimeņu, kurām nav darba un līdz ar to līdzekļu, lai ikdienā sarūpētu ēdienu, lai sagatavotu bērnus 1. septembrim, lai vispār sūtītu skolā.

Ceturtās varas pārstāvji! Vienmēr atcerieties, ar ko sāka citas valstis. Neglābjami nabadzīgā toreizējā D. Korejā pie 82 dolāriem gada ienākuma uz cilvēka pirmais uzdevums bija pabarot tautu.

Pēckara Japānā ar 118 dolāriem uz cilvēku gadā sāka ar to pašu. Smagajā 1948.-1949. gada ziemā padomju armija nobloķētajā Rietumberlīnē ar 2,5 miljoniem iedzīvotāju, kad viss pēdējais, ieskaitot maisus ar oglēm un malku, bija jāpiegādā pa vienīgi atstāto gaisa koridoru, varas iestādes par galveno uzdevumu uzskatīja pabarot katru nobloķētās pilsētas iedzīvotāju, sarūpēt siltumu katrā mājā.

Mums ne tikai Dziesmu un Deju svētkos ir Kurzeme, Vidzeme, Latgale, Zemgale. Dievs tās ir devis dažādas, ne tikai lai priecātos svētkos, bet lai izmantotu katra Latvijas iedzīvotāja labā. Kas vienu gadu neizaug Latgalē, izaug Kurzemē un otrādi. Dievs ir devis iespēju paēdināt savu tautu, devis iespēju uzklāt galdu katrā mājā un ģimenē. Ja Latvijā visiem būs maize, atgriezīsies ticība. Būs ticība, pamazām radīsies arī pārticība. Ceturtā vara to visu var sekmēt labvēlīgi un tuvināt katram cilvēkam. Bet vispirms jātiek vaļā no lielām muļķībām un paradoksiem. Tie lien virsū un pa kluso sagrauž vājākos: fiziski, morāli, mentāli. Šeit visa mūsu vēsture nav bez vainas. Mēs nākam no muižām, mēs esam disciplinēti, t.i. pasīvi, lētticīgi, neaktīvi.

Latviešu disciplinētība mudina pakļauties citiem. To mudina ari iedzimtais pasīvisms, zemnieciskums, temperamenta un līdz ar to tempa trūkums sabiedriskās un personīgās dzīves norisēs un reakcijās. Mums raksturīga priekšstrādnieka tipa mentalitāte. Kara laikā tas ir strēlnieka tips. Ceturtās varas pārstāvjiem tas labi jāizprot, jāsaskata un jāņem vērā. Priekšstrādnieka mentalitāte dod ļoti labus rezultātus noteiktos apstākļos, proti, vadībai jābūt godīgai. Priekšstrādnieks, strādnieks pats nejūt un nesajūt, kad viņu sāk citi izmantot. Tādēļ iebraukts šajos paradoksos un nabadzībā. Kādai meitenītei un viņas māsai pusaudzei Latgales mazpilsētā bieži nav ko ēst. Citai pusaudzei tēvs uz Super FM klubiņu atbrauc ar jaunākās markas auto un atved meitai vakariņām varžu kājiņas no franču restorāna.

Šeit lieta jāveido ļoti pragmātiski. Lai uz Super FM klubu brauc kaut ar jaunāko kosmosa kuģa modeli, bet šiem bērniem no Latgales un vispār visiem bērniem Latvijā jābūt paēdušiem.

ASV sen iedibināta un perfekti darbojas «Federālā pārtikas programma» sievietēm ar maziem bērniem. Pati Hilari Klintone seko un rūpējas par šo programmu. Tāda pati programma vajadzīga šodien Latvijai. Sen bija vajadzīga. Kur bija un ir IV vara? Kāpēc klusēja sievietes no PBLA?

Mēs un mūsu nojūdzes

Pierimsimies, mazliet nomierināsimies un pateiksim katrs sev: padomāsim, kur esam, kas ar mums notiek un vēl var notikt. Kamēr vēl neesam kaut ko neizsakāmi lielāku pazaudējuši, kamēr vēl neesam sākuši applūst, kamēr neesam sākuši zaudēt teritorijas...

Pāršķirstīsim dažas vēstures nodaļas. No lēnu muižām un leimaņiem līdz padomju muižām ar partorgiem. Kas bija kopējs un vienojošs? Zeme, Daba, Dziesma.

Nākamā nodaļa: 14. jūnijs, Kurzemes bēgļu katls, 25. marts. Kas šeit kopējs? Nosmelts krējums. Nokrejota tauta. Zuduši zemkopji, virsnieki, rūpnieki, godaprāta cilvēki. Bet katru taču aicināja palikt savā vietā.

Jaunākā vēstures nodaļa: karogu jūra, visatļautības jeb LR likums par valsts uzņēmumu, politiskā vadība, švako galviņu sindroms. Rezultāti: nokrejoti kolhozmuižu un padomjmuižu tauki un tauciņi. Kas palicis? Zeme, Daba, Dziesma.

Ir veikts vēsturisks aplis. Kur bijām, tur esam. Mums gadsimta beigas stāv blakus tā sākumam. Bet ir ari vismaz divas būtiskas atšķirības un abas relatīvi mums par sliktu, par sliktu gadsimta beigām.

Pirmkārt, Rietumi ir nevis turpat līdzās kā gadsimta sākumā, bet par veselu ciklu priekšā. Tādēļ tie var mūs civilizētā kārtā asimilēt, kā svešķermeni ietīt, iekūņot, apvilkt ar savām saistvielām: pārtiku, alkoholu, medikamentiem, visiespējamākām rūpniecības precēm, kultūras produkciju un uzskatiem. Var netīši vai civilizēti nomušīt, kad neredz, ari rotaļīgi pažņaugt, uzveļot un uzgāžot savu labumu, pārpalikumu un atkritumu lavīnu. ES nav mēra sajūtas. Vēl jo vairāk, kad tam strādā arī Latvijas naudas vienība.

Otrkārt, jebkurā impērijā, pat neatkarīgi no īpašuma formām, veidojas mazkonkurētspējīga ekonomika. Padomju impērijā tā bija divtik konkurēt nespējīga, jo izvairījās no jaunievedumiem, tos ignorējot un atgrūžot. Bet pats galvenais, radīja divtik un trīstik bezkonkurences cilvēka tipu. Jā, inteliģentus, bet visumā netehnoloģiskus cilvēkus. Arī neorganizētus un bez prasmes pašorganizēties no savas vides, no apakšas. Tādēļ tagad, kad vairs kavēties nu nekādi nedrīkst, līderiem jābūt, vēlams ari personīgi konkurētspējīgiem. Mūsu izpildvaras līderi ari var būt divtik bārdaini: gan vēsturiski bārdaini harizmātiski, gan ar bārdainu jaunāko jeb neseno notikumu lenti. Bet noteikti un nelokāmi ar ellišķām darbaspējām, ar savu padoto dzelžainu izrīkošanu un spēju atzīt gudrākus par sevi ari citus bārdaiņus citos virzienos un prasmi sadarboties ari ar viņiem.

Visā pasaulē pat visaugstākajos posteņos vienmēr ir atzīts un tiek veicināts cītīgums, kas vienlaikus liecina ari par spējām un talantu.

Treškārt, mums ir liels skaits vecu cilvēku, pensionāru. Pensijas tāpat kā pensionāri nav sākumpunkts, gan kaut kam noslēguma un galapunkts. Proti, noslēguma posms nacionālās tautsaimniecības sistēmai, visai ekonomikai, šīs ekonomiskās sistēmas darbībai. Labas pensijas var būt tikai ilgstoši labi darbojošā nacionālās ekonomikas sistēmā. Mums nav bijis nedz šīs ilgstošās laika darbības, nedz labas tautsaimniecības.

Šodien Austrumeiropas pensionāri, cilvēki, kas pieņēma komunismu, nenoliedzami ir XX gadsimta vēstures upuri, ķīlnieki. Savā jaunībā un brieduma gados viņi tika konfrontēti ar pagātni, tagadni un politiku, tagad – neizbēgami ar pagātni un ekonomiku, jo pagātne neatstāja iekrājumus pensijām.

PSRS ar saviem satelītiem cieta sakāvi «aukstā» karā. Par jebkuriem zaudējumiem karos ir jāmaksā. Ari satelītiem un piespiedu sabiedrotiem. Nevienā valstī uzreiz pēc kara nav bijusi viegla dzīve, jo sevišķi valstī – karā zaudētājā.

Tās visas ir vēsturiskas un it kā objektīvas nojūdzes. Bet ir arī daudz jaunāko laiku nojūdžu. Tās ir subjektīvas, ļoti runā ar sevi. Kā rezultāts nav jeb trūkst tādas elementāras parādības un reizē attīstības priekšnosacījuma kā Harmonijas, kā puslīdz darbīgas saskaņas.

Pretrunas ir kā cērmes, kā kašķa ērcītes organismā. Pretrunas nāk no akadēmiski nepareiziem priekšstatiem, no apriori savtīgiem nolūkiem. Tālākais solis – nepareiza rīcība un darbība un – nav rezultātu vai tie ir vāji.

Mēs katastrofāli nesaprotam, neizprotam simbolus. Nesaprotam izaicinājumus, neprotam tos atšķirt no ikdienas. Šeit ir viens no lieliem tizlumiem un smagām sekām.

Pēc J. Gagarina lidojuma kosmosā 12.04.1961.g. ASV prezidents Džons Kenedijs pieņēma lēmumu: amerikāņiem jābūt pirmajiem uz Mēness. Un tad sākās! Uzreiz mainījās mācību programmas daudzās skolās, koledžās, universitātēs. Desmitiem tūkstoši zinātnieku, analītiķu, ekspertu, politiķu, finansistu, valstisko, nevalstisko un privātorganizāciju sāka tuvināt amerikāņus Mēnesim. 1969. gada jūlijā kosmosa kuģis Apollo-11 arī nogādāja tur jeņķus.

Kad I. Godmanis paziņoja par taupības krāsniņām, viņam būtībā arī vajadzēja rīkoties pēc amerikāņu parauga: paskaidrot un pārliecināt, ka enerģijas problēmas mums nozīmē tikpat daudz un vēl vairāk nekā amerikāņiem izsēšanās uz Mēness. Bija jāpieņem politiskie lēmumi par algu palielināšanu fizikas skolotājiem un pasniedzējiem, par zaļās gaismas iedegšanu Enerģētikas fakultātei RTU, par populāru grāmatu sarakstīšanu, kā siltināt mājas un dzīvokļus, un to nekavējošu izdošanu un iekļaušanu skolu programmās. Bez kādām ierunām un puņķošanās uz valsts rēķina uzreiz bija jānosūta speciālisti, studenti uz ārzemēm studēt enerģētiku. Tas pats bija jādara ar pasniedzējiem. Vēl daudz kas bija jāveic valsts mērogā un to visu varēja izdarīt. Tagad mēs būtu jau citā attīstības pakāpē vai, fizikas valodā runājot, būtu mazāka entropija valstī, t.i., mazāk sociālekonomiska haosa: nebūtu masveida deportāciju no dzīvokļiem, daudz mazāk būtu asaru, ciešanu, pašnāvību, atsvešinātības no valsts, valdības, Atmodas ideāliem. Bija un ir pasaules prakse, no kā mācīties, no kā ņemt pieredzi, ka nevar energoresursus uzreiz izlaist no valsts rokām un kontroles, atdot tos privātkāsējiem un politisko partiju ielikteņiem, bezmugurkaulniekiem un pakaļ skrējējiem.

Nav principiālas atšķirības starp senatni, kad kāda tauta nozuda, aizgāja bojā sava virsaiša nodevības vai kļūdu dēļ, un šodienu, kad līdzīgu iemeslu dēļ tauta tāpat noplok, sarūk, pārstāj vairoties.

Nākamā lielā nojūdze jau cieši skāra tautas mentalitāti. Tautām ar zemnieka tipa psiholoģiju un luterānismu pieņēmušām tautām dažādi sašutumi un pat reakcija uz vislielākām cūcībām un pāridarījumiem neizpaužas spontāni un reaktīvi. Tāda ir ari tipiska latviešu mentalitātes īpatnība. Esot savai valstij, savām organizācijām un pārvaldes struktūrām, sašutums un tieksme pēc taisnīguma tiek veikta revidentu, revizoru, kontrolieru, miertiesnešu un zvērinātu ierēdņu darbības un, protams, ministriju un valsts kontrolēs.

Šāda pieeja, šāds domāšanas veids un darbības nāk no latvju dainām. I. Godmanis nolikvidēja Kontroli. Šā trieciena sekas varēs pa īstam novērtēt tikai vēlāk. Augstākai – padomei nebija tāda intelekta līmeņa, nebija tādas intelekta summas, lai izlabotu šo ļoti rupjo metodoloģisko pārvaldes teorijas, valsts un tautsaimniecības praktiskās pārvaldes kļūdu. Ir arī versija, ka tas viss bija saskaņots un saprogrammēts caur agrāk iemontētām sāpju podziņām – PSKP biedru kartiņām.

Pēc šīm divām galvenajām nojūdzēm ļoti daudzas sievietes un ģimenes, ģimeņu pavardi nokļuva aplenkuma stāvoklī. Bija jāsāk aizstāvēties, ko ikdienā sauc «cīņa par izdzīvošanu». Aplenkuma stāvoklī zvēriem un arī modernizētiem zvēriem – cilvēkiem mazuļi nedzimst. Stratēģiskais mērķis, varbūtējs stratēģiskais mērķis tika ļoti viegli panākts ar savu izpildītāju palīdzību. Ar savu pašu. Tā ir liela māksla. Par to vēl XXI gadsimtā kādiem tiks piešķirti ordeņi, tituli un izpriecu braucieni Kosmosā.

Eiropas rietumos ir citā mentalitāte. Kad Beļģijā un Francijā pirms pieciem gadiem poļi sāka ievest Latvijā, Lietuvā un pašā Polijā lēti uzpirktos liellopus, tad franču un beļģu zemnieki vis nevērsās pie savām valdībām, bet ļoti ātri nobloķēja ar savu tehniku ceļus poļu lopu furgoniem, ar traktoriem tos apgāza un dažus turpat arī sadedzināja.

Un viss. Visiem kļuva skaidrs, kas ir kas. Latviešu valodā to sauc par «Fermeru lēmums 81. panta kārtībā».

Kad pirms diviem gadiem Parīzē ātrās medicīniskās palīdzības valsts transporta pakalpojumus gribēja aizstāt ar privāttransporta pakalpojumiem, valsts šoferi mirklī bija kopā un vienu mašīnu nogremdēja Sēnā. Tāda ir franču mentalitāte. Tāda ir īstā franču tautas Parīze. Rīgā no tās pat smakas nav. Vienīgi žurnālisti nezinīšiem vēl cenšas izdomāt līdzības.

Krievu tautības cilvēki aktivizē Rīgu dažos Parīzes virzienos, tiesa, austrumnieciskā izpildījumā. No latviešu tautas mazliet šai virzienā reizēm darbojas skolotāji. Bet viņiem taču pats Dievs vēlējis būt šodien avangardiskiem.

Ordenis arī ir simbols. Bet kas aiz tā? Ordeņu padomē ir sievietes. Kaut viena būtu uzdevusi elementārus jautājumus, kur laukos pēc 1991. gada var aizņemties 10 latus? Kur laukos var saņemt kredītu – 100 latus? Kāpēc Latvijā nav šādu kredītiestāžu? Kur lauku sieviete var aizņemties pārdesmit latu,

lai nopirktu bērnam jaunu vējjaku nozagtās vietā vai lai savu atvasi aizsūtītu klases ekskursijā pa Latviju vai uz Lietuvu vai Igauniju? Šie elementārie jautājumi nav atrisināti un nerisinās. Bet baņķieri saņem ordeņus. Tātad viss ir kārtībā. Aiz ordeņa faktiski stāv kāda daļa fikcijas, līdz ar to daļēja diskreditācija. Vairs nesaprotam, ka nesaprotam. Bet ir taču Latvijas vēsture ar K. Ulmani. Tur un tajā periodā tie un tādi jautājumi bija atrisināti. Ļoti sekmīgi atrisināti.

Kur meklējama vaina, lasītāj? Ordeņa padomē, priekšsēdētājā vai vispārējā atsvešinājumā no realitātes, no valsts iedzīvotāju konkrētām ikdienas vajadzībām?

XIV nodaļa

Gadsimta izskaņa

Šie tumšie 90. gadi

Tos dēvē arī par Bezpersoniskiem Vienaldzīgiem Deviņdesmitiem. Par tumšiem nosaukti Rietumos, ieviešot sintezējošo jēdzienu par pašlaik notiekošo.

Vairs nav absolūto ētisko vērtību. Modē ir viss un nekas. Ideāli ne tikai nevieno, gandrīz vispār nedarbojas, daudzviet pat sabrukuši, radot apjukumu, neziņu, tukšumu.

Nav ideālu – nav arī ticības. Labākā gadījumā to aizstāj mērens ego, bet visbiežāk nihilisms ar saviem atvasinājumiem. Tas galvenokārt panākts ar masu kultūras uzplaukumu un tās varenām aktivitātēm, ar visaptverošiem sakaru un saziņas līdzekļiem, ar personīgās brīvības triumfu un politisko mūru un koridoru sabrukumu.

Krīze valda domās. Intelekta kopsumma uz Zemes palikusi gandrīz nemainīga, bet lielāko daļu no tās privatizējuši amerikāņi. Tagad viņi ar lieliem un labi atalgotiem intelektuāliem spēkiem dažādos jaunos virzienos uzirdina pa lauciņam, iesēj pa dobītei un uzreiz novāc ražu. Tā maziem solīšiem virzās kaut kur uz priekšu. Citi tai pašā laikā nobloķēti ar karmisko, mentālo, bezintelektuālo un bezfinansu mūri.

Drūmie 90. gadi ir civilizācijas krīzes periods. Viss notiek, attīstība it kā arī, bet koprezultāta nav vai to var raksturot kā bēdīgu. No kurienes tāda kopaina? No dziļas senatnes. Pirms desmit vai pat 12 tūkstošiem gadu radās privātīpašums. Kopš tā laika noris cilvēku pašorganizēšanās, sabiedrības veidošanās un tās pārveide un pilnveidošanās. Tas notiek ar dažādu īpašumu formu dažā-došanos, to konkurenci un atlasi. Trīs faktori: īpašumformu attīstība, zinātnes attīstība un ieviešana un praktiskās darbības un garīgo vērtību kodekss nosaka sabiedrības uzbūvi un virzību. XIX gadsimtā notika pakāpeniska izkaisīto kapitālu savākšana un sasummēšanās. Vārdu sakot, monopolizācija. To sekmēja gan zinātne, gan tādu īpašumformu ieviešana, kā kooperatīvais un akcionārais kapitāls. Radās korporācijas. XX gadsimta sākumā, kas raksturojas ar vispārēju uzplaukumu, korporācijas pārkāpa nacionālo valstu robežas. Lai nesaistītos ar stacionāro un pie ģeogrāfiskām vietām piekalto ražošanu, ar ilgstošiem dabiskiem periodiem lauksaimniecībā un gariem procesiem būvniecības lietās, no kopējām naudas un kapitāla masām atsevišķi nodalās finansu kapitāls. Tas kāpj pāri visām robežām un nacionāliem aizliegumiem, kļūst transnacionāls vai virsnacionāls. Ar tādu kapitālu jau var daudz paveikt: spekulēt, baidīt, ietekmēt, draudēt un šantažēt, grūst cenas augšā un lejā, nopirkt, pārpirkt un viltot, palaist baumas, novākt gudros, iecelt paklausīgos un stulbos, bailīgos un pieglaimīgos, uzpirkt iekārtas grāvējus no pašu ļaudīm, no iekšas, un vēl daudz ko citu. Ar to ari finansu kapitāls nodarbojas XX gadsimta sākumā, līdz ievārīja lielas ziepes – I pasaules karu.

Kad ražošanā ieviesa automātiskās līnijas un robotus, daudzi cilvēki kļuva lieki. Kad praktiskā zinātne un elektronika gāja vēl tālāk un ieviesa kompjūtertehniku, lieko cilvēku daudzums krasi pieauga. Veselas nozares, pilsētas, reģioni un valstis ir kļuvušas liekas.

No kāda viedokļa liekas? Nenes peļņu un tātad nav vajadzīgas lielām starptautiskām finansu korporācijām. Tās izveidojušas savu eliti. Nacionālās intereses tām kļuvušas mazsvarīgas un traucējošas. Paliek tikai divas interešu grupas: personīgās un korporatīvās.

Lielais daudzums lieko un nevajadzīgo cilvēku ir droša pazīme, ka iestājusies sistēmkrīze. Šie tumšie, drūmie 90. gadi ir liecinieki tam, ka paši par sevi nekādi zinātniskie sasniegumi un milzīgie kapitā-

la pieaugumi pasaulē nekādas katastrofas un kataklizmas novērst nespēj. Toties tās izraisīt – cik uziet. Kad lielās pārvaldes sistēmās – korporācijās un valstīs – tiek izsmelti pārvaldes orgānu resursi vai kad mērķi sasniegti un lietas padarītas, kuru īstenošanai tika izveidoti šie pārvaldes aparāti, tad tie sāk kalpot tikai savu vajadzību un interešu izpildei. Viena no šīm pamatinteresēm – saglabāt sevi esošos posteņos un struktūrās. Tā ir sistēmkrīzes iekšēja un nemainīgi droša pazīme. Pasaules praksē to parasti pārvar ar augstāk organizētas sistēmas palīdzību. Parasti valdības.

50. gadu sākumā Forda autoimpērijā sākās krīze ar pāreju sistēmkrīze. ASV valdība malā nestāvēja un nepasludināja, ka neiejaucas, netraucē, nepalīdz. Augstāk stāvošā sistēma – ASV valdība, kurai bija tāds resurss kā smadzenes, – Forda impērijā ieveda prezidenta pārvaldi...

1934. gada notikumi Latvijā zināmā mērā arī bija sistēmkrīzes pārvarēšana ar prezidenta pārvaldes palīdzību. Tikai nebija mēra sajūtas un uz laiku konsolidācijai paņemto varu aizmirsa atdot atpakaļ.

Par drūmiem 90. gadiem liecina statistika no Ņujorkas «Time» ciparu rubrikas.

Trīsdesmit tūkstoši Indonēzijas strādnieku un kalpotāju ir iesaistīti apavu «Nike» ražošanā. Viņu visu kopējā vesela gada algu summa ir mazāka par samaksu, ko saņem Maikls Džordans, reklamējot šīs firmas ražotos apavus.

Vai arī, piemēram, jaunattīstības valstis dažādās parādu saistībās par katru ārzemju palīdzības veidā saņemto dolāru izmaksā 11 dolārus.

Ko teikt? Laba «palīdzība»! Tādas netrūkst arī pie mums. Latvijā 90. gadiem vairāk, šķiet, iederētos apzīmējums «antiilūziju» gadi. Lasītāji paši dos savus apzīmējumus.

Brīvības apdulluma palu ūdeņi ir noskrējuši. Palikušas sanesas un duļķes. Vecais krietni papostīts, daudz ari prom aizrauts.

Redzams daudzais jaunais, neatkarīgais un svaigais, kas saplaucis uz palu sanesumiem. Redzami daudzi pavisam jauni ceļi, ko izrāva straumes un Laiks.

Papilnam arī tumsas. Mākoņainā, vēsā jūnijā Daugava, pilna līdz normai, nes tumšos, lietus savāktos ūdeņus uz jūriņu. Ūdens spēkstacijās viena divas turbīnas pastāvīgi atvienotas. Nav kur likt enerģiju.

Biezos, nekustīgos mākoņos tītas debesis pār pusnakts Rīgu neilgi pirms Saulgriežiem. Tumsu pastiprina sulīgais koku un apstādījumu zaļums. Pustumsa valda pat centrālās ielās. Pārējās visur gaismas tik, cik no mašīnu starmešiem un no maksas autostāvvietām. Absolūti tumšā skvērā un no blakus tādiem pašiem pagalmiem laiku pa laikam griezīgi svilpj, sabļaustās kaimiņvalodā un solās kādam zarnas izlaist, ja nepazvanīs pa mobilo un neatnesīs «baksus».

Īsta tumšo, drūmo 90. gadu sajūta. Situācija kā Āfrikā, Latīņamerikā, pretīga un neadekvāta mūsu iespējām.

Pilnūdenīga Daugava ar divām lielām spēkstacijām. Lielas, izbijušas rūpnīcas stāv dienā, nerunājot jau par naktīm. Turbīnas atvienotas. Cenas un tarifi jāsaglabā. Te nav nekāda sociāldemokrātu Zviedrija vai Somija, kur naktī uz ielas var grāmatas lasīt. Šeit izlāpās ar mēnessgaismu un sniega vizēšanu.

Tumšie 90. gadi – tas nav tikai pārnestā nozīmē. Ir sievietes, kas saviem vīriem pasūtījušas uz dzimšanas dienu uzdāvināt pistoli, lai tumsu kliedētu ar šāvieniem gaisā.

Ja elektrību varētu ievest ar koferiem, konteineriem un cisternām, tad mūsu spēkstacijas jau sen būtu apturētas, pa pusei demontētas kā konkurēt nespējīgas. Tirgotu importa elektrību dažādos iesaiņojumos zem tādas pašas brīvā tirgus filozofijas kā visu pārējo. Daudzas ģimenes vairs nelietotu elektrību. Politiskās partijas kā tagad slavinātu savu intelektu. Mēs patiesi dzīvojam tumšos intelektuālos 90. gados.

Kā Latvijas lauki izskatīsies pēc elektrības privatizācijas, to, lasītāji, apspriediet savās pagastu sapulcēs. Bet šodienu akadēmiķis J. Stradiņš ir fiksējis: «Nesen braucu no Sēlijas – ziniet, vakarā tās atsevišķās uguntiņas tā kā vilku acis pāri sniegotiem laukiem, kā Vecā Stendera laikos ..» («Diena», 18.02.98.)

Jāpiemetina, ka Vecais Stenders kādreiz teicis:

Ozols top no uguns izdilis
Un no brandvīna dilst jauneklis

Un mūsu lauki tagad ir pilni ar tādiem izdilušiem jaunekļiem. Tumšie 90. gadi un Vecais Stenders... Romantika! Ļoti bīstama norieta romantika.

Cik tālu latvieši no amerikāņiem

Principā šāds jautājums nav visai korekts. Sevišķi, ja nezina un neņem verā vēsturi. Bet ja ņem, tad vispirms uzdodams cits jautājums: kad latvieši ir bijuši vistuvāk amerikāņiem?

Jāteic, ja vispār bijuši, tad, protams, tikai kādā no saviem atmodas un pacēluma periodiem. Uz mūsu vai Baltijas mentalitātes fona amerikāņu paši mierīgākie dzīves periodi ir kā mūsu aktīvākie. Tādēļ, pēc mūsu mērogiem, lielākā daļa amerikāņu dzīvo nepārtrauktā pacēlumā. Jo sevišķi no prezidenta Franklina Ruzvelta laikiem. Pēc Pirlharboras «paraugstundas» tas process kļuvis par amerikāņu dzīves ikdienas standartu.

Latvieši vistuvāk amerikāņiem bija, manuprāt, īsā apmēram 15 gadu laika posmā – no 1905. gada līdz 1919. gadam. Arī ārēji tas bija attiecīgi noformēts un materializēts. Mainot daudzu mūsu aktīvāko cilvēku un ģimeņu likteņus. Proti, tā bija tvaikoņu līnija Ņujorka – Liverpūle – Hamburga – Libava – Sanktpēterburga.

Tas bija latviešu ekspansijas vai lielās vēstures zvaigžņu stunda.

Piemērojot amerikānismu šodienas situācijai mūsu valstī, rezultāti uzplaiksnītu pēc gadiem diviem. Svarīgākais būtu nevis rezultāti skaitliskās izteiksmēs, bet gan dažādas un visaptverošas iekšējās virzības. Ja ir virzība, rodas ticība un otrādi. Ja ir ticība, rodas visdažādākās vilkmes. Ne tikai kriminālās, kā tas ir impēriju sabrukuma periodā un jo spilgti izpaužoties visās eksPSRS teritorijās.

Tātad amerikānisms ir gara pacēlums ar civilizētu vilkmi, kas materializējas ikdienā un visā pasaulē dod amerikāņiem dividendes. Tā pamatā ir optimisms, drošsirdība sadzīvē un darbā, likuma imperatīvs jeb virskundzība un visam pāri labdarība, dāsnums un plaša labdarība. Ari Amerikā dzīvojošie latvieši krietni atšķiras, teiksim, no latviešiem, dzīvojošiem Rietumeiropas valstīs un jo sevišķi no mazās valstīs un valstiņās mītošiem. Amerikas latvieši ir turīgāki, dāsnāki, dzīvespriecīgāki, ar plašāku redzesloku, ar lielākām darbaspējām un iekšējām iniciatīvām.

Novirzīsim amerikānismu uz šodienas Latvijas situāciju. Latvijas zemniekiem un fermeriem no kūtīm zog lopus, zagļi tos turpat apkauj un smagām automašīnām mierīgi aizved un nogādā, kur vajag. Amerikas kovboji, fermeri tādus zagļus uz vietas nogalina. Arī Latvijas situācijā apšautu un sakropļotu. Automašīnas iznīcinātu, sadedzinātu. Uzreiz kļūtu maz tādu, kas savu dzīvību atdotu par govs vai teles rumpi.

Vēl tipiskāka situācija, kad kartupeļu laukā rosās trīs svešī vīri. Saimnieks ar pielādētu stroķi zem lietus apmetņa pieiet viņiem klāt un apjautājas, kā auguši kartupeļi.

– Slikti, – skan atbilde.

– Bet šis ir mans lauks, – bilst saimnieks.

– Nu un tad? Pielasīsim katrs pa maisam, un lauks tāpat paliks tavs.

– Samaksājiet un tad ņemiet.

– Ak tā! Mēs tev tādu maksu parādīsim, māju nosvilināsim.

Un saimnieks nolemj, ka nav vērts dažu kartupeļu maišeļu dēļ ielaisties ar laupītājiem, bandītiem.

Bet ko šādā situācijā dara amerikānis? Viņš atklātu tiešu uguni uz laupītājiem un viņu mašīnu. Divi būtu uz vietas nošauti, mašīna paliktu bez stikliem un riepām.

Tas ir neredzamais ikdienas ierindas amerikānis. Par savu īpašumu, par savu intelektuālo ieguldījumu, par dzimtas mantojumu viņš gatavs cīnīties pret zagļiem un laupītājiem, pret negodīgu un korumpētu jebkura līmeņa vadību un valdību, pret mēra sajūtu zaudējušiem darba devējiem utt.

Latvijā, kā zināms, viss ir pa vienam eksemplāram. Ari viens, manuprāt, tipiskais amerikāņu uzvedības cilvēks – Juris Bojārs. Ja Latvijā kādi divdesmit vai pat desmit procenti no aplaupītiem cilvēkiem būtu tik drošsirdīgi kā J. Bojārs, būtu bliezuši virsū zagļiem, laupītājiem un viņu mašīnām, tad laupīšanu un varmācību skaits būtu rēķināms kā kvadrātsakne no viņu šodienas daudzuma.

Likumsakarīgi, ka J. Bojārs ar tādu pašu amerikānisku pieeju – enerģiju un drošsirdību – aizstāv arī Latvijas intereses ārpus valsts robežām. Aizstāvēja no PSRS, tagad no Krievijas un Eiropas spiediena. Tiesa, viņam oficiāli tādas aizstāvības iespējas netiek dotas, jo tad daudzi mūsu spices vīri pārvērtīsies nullītēs.

Iedomāsimies, ka mums ar vienu eksemplāru arī var pietikt. Tiešām pietiktu, ja šis vienīgais eksemplārs būtu mūsu parlaments – amerikāniska Saeima, t.i., amerikāniskā garā pielāgota pēcimpērijas un pēcokupācijas pārejas perioda īpatnībām. Pirmkārt, tad mūsu kaimiņi lietuvieši un igauņi būtu sabiedrotie arī ikdienā gan reformu veikšanā, gan kopējo jūras robežu noteikšanā un jo sevišķi cīņā pret noziedzniekiem.

Amerikāniska Saeima sen būtu pieņēmusi likumus, ka autozagļiem un vispār zādzību dalībniekiem, zagto mašīnu pārdevējiem un pārpircējiem uz mūžu tiek atņemtas autovadītāju tiesības un aizliegts tās atjaunot vai vispār iegūt, ja tādu nav bijis. Ja šādi autozagļi tomēr vēl sēstos pie stūres, tad amerikāniskā Saeima garantētu viņiem 30-50 gadiņu ieslodzījumā. Un nevajag nekādu augstāko soda mēru. Tā vietā vienkārši mūža ieslodzījums.

Kur tad valdība liks šos daudzos mūža ieslogotos tūkstošus? Pirmkārt, zagļu skaits saruktu pēc kvadrāta un pat pēc kuba saknes funkciju skaitļojumiem. Otrkārt, var sarunāt un vienoties ar dienvidu kaimiņiem, kuriem pašiem noziedznieku krietni vairāk nekā mums, un vērsties, teiksim, pie DĀR valdības, ka Baltijas valstis uz gadiem 30-50 aizdos samērā civilizētus savus baltādainos noziedzniekus un zagļus dažādu darbu veikšanai bez atlīdzības vai par simbolisku samaksu.

Amerikāņu administrācija Rietumvācijā taču dispečerēja, uz kuru valsti kādus bēgļus no Vācijas darba, gūstekņu un bēgļu nometnēm nosūtīt. Ja toreiz varēja latviešus aizvest līdz Austrālijai un tad likt 6-8 mēnešus katram aizvestam par brīvu atstrādāt smagos, netīros darbos, lai atmaksātu savu pārvešanu, tad tagad nogādāt līdz Āfrikai būtu nieka lieta. Ik pēc pāris gadiem no Liepājas un Klaipēdas atietu nofraktētais militārais transporta kuģis. Un nekādus nāves sodus un diskusijas par to. Mēs ar vienu rāvienu aizietu pat Amerikai priekšā, jo tur daudzos štatos saglabājas nāves sods. Pat ASV prezidents pagaidām nav spējīgs pašrocīgi mainīt štatu likumdošanu.

Gadsimta uzvarētāji, pastarīši un vaininieki

Amerikāņiem kā šā gadsimta absolūtiem uzvarētājiem nevar neticēt un nav pamata neticēt. Viņi var mums nepatikt, no viņiem var just nākam lielāku vai mazāku diskomfortu, bet viņus nevar necienīt. Aiz augstām tehnoloģijām, kas nāk no ASV, stāv augstas metodoloģijas, elitāra domāšana. Tieši ar tām amerikāņi ir uzvarējuši visus un visur. Tas ir līdzeklis, kā ari mums pārvarēt šos tumšos 90. gadus.

Pirms iedibināt augstas metodoloģijas, jāsāk ar vienkāršo, pieejamo – ar intelekta un resursu summēšanu un konsolidēšanu visā valstī un visos līmeņos. Laikmeta vēsturiskā brīža un šo tumšo 90. gadu viena no īpatnībām ir, ka valstij vajadzīgs ne tikai pats par sevi augsts intelekts, bet gan savienojumā ar zināmu drošsirdību un godprātību. Ko līdz ļoti gudri, ļoti aktīvi un viltīgi biznesmeņi, advokāti un deputāti ministri, ja viņi ir gļēvulīgi un neizlēmīgi, klaji savtīgi, savās mājās haiziviski rijīgi, visur iesaistījušies un ielīduši un līdz ar to korumpēti un aizklāti vai mazākā krīzes situācijā pat atklāti nodevīgi, vai Latvijas variantā munterkirhenšteiniski.

Iedomājieties, kas būtu noticis ar Izraēlu, ja tur būtu tikai gudri valstsvīri, bet nebūtu drošsirdīgi. Pastāvīgas un nacionālas Izraēlas valsts jau sen nebūtu. Inku valsts, kur netrūka pasakainu bagātību, bet trūka drosmes un varonības, ir ļoti bēdīgs vēsturisks piemērs. Lielo inku impēriju iekaroja 400 konkistadoru jeb avantūristu. Šos notikumus neviens vēstures skolotājs neiztirzā no tautas gara un mentalitātes īpatnībām. No metodoloģijas viedokļa, senatnē inki bija tauta, kas pieņēma komunismu.

Lai šajos tumšajos 90. katram grūtos apstākļos un bezcerībā nonākušam valsts iedzīvotājam kaut kur priekšā iedegtu uguntiņu, visai tautai nepieciešams stumt kopā, bīdīt vienkopus un celt uz augušu kompetentos, godprātīgos un drošsirdīgos intelektuāļus. Mēs nedrīkstam ignorēt ari ļoti darbīgos un aktīvos, bet reizē mazdūšīgos un *sasmērētos* biznesmeņus. No viņiem, no tādiem jāmēģina, jācenšas notēst, nospolēt nost visu valsts interesēm nepieņemamo un atstāt tikai produktīvi godprātīgo.

Bet vispirms fiksēsim apziņā un vienmēr paturēsim prātā, ka uz Latviju, uz jauno valsti, uz tuvo pierobežu un mūsu tautu skatās caur šādām metodologemām.

1. Viņi nav tik gudri, lai zinātu vēsturiskos faktus, vēsturiskās un ekonomiskās kopsakarības un izprastu šodienas norises.
2. Viņi nav tik gudri, lai mācētu, un tik drošsirdīgi, lai spētu izmantot šos faktus un likumsakarības savai aizstāvībai starptautiskā mērogā.
3. Viņi nav tik vienoti, lai nevarētu viņus ar pašu rokām skaldīt un pār viņiem slepeni valdīt.
4. Ar aziātiem mēs agri vai vēlu vienosimies un iedosim viņiem teritorijas, reizes piecas lielākas par jūsējām.
5. Jo mazāk visur valsts līdzdalības, valsts kapitāla un valsts īpašuma daļas, jo vieglāk to pārņemt, iegūt mūsu valdījumā.

Mūsu nedraugiem, naidniekiem un dziļi vienaldzīgiem cilvēkiem šīs metodologemas ir tikpat kā ķīniešiem viņu stratogemas. Katru no minētām var izvērst, attīstīt un strādāt pie to īstenošanas. Un tas viss notiek.

Tādēļ progress un tautas labklājība Latvijā nav iespējama bez intelekta un drošsirdības. Protams, ka labklājība nav iespējama bez ikdienas melnā darba, bez lielām darbaspējām un bez spējām nepārtraukti mācīties un izzināt kopsakarības. Bet valstiski izglītotus, nekorumpētus un drosmīgus cilvēkus var saskaitīt uz vienas rokas pirkstiem: Juris Bojārs, Ilga Kreituse, Visvaldis Lācis, Jānis Ādamsons, Kārlis Čerāns, Viktors Dinevičs, Guntars Krasts, Mihails Gavrilovs...

Ar biznesmeņiem politiķiem ir savādāk. Principā un pēc būtības savādāk. Biznesā valda korporatīvās intereses un internacionāls gars. Viss pārējais, t.sk. ari nacionālās un valstiskās intereses, ir pakārtots korporatīvismam un profītam. Tādēļ no politiķiem biznesmeņiem, kas māk strādāt, māk citus rosināt un piespiest strādāt, ir *jānospolē* nost kādi trīsdesmit procenti: aklais liberālisms, savtīgums, varaskāre, un ar pārējo tad tiešām var arī kaut ko paveikt Latvijas valsts labad.

Kas tad *nospolēs*, ierobežos un pieregulēs? Protams, Saeima. Ja politiķis biznesmenis tam nepiekrīt, tad viņa patriotiskām runām un vēlmēm pēc būtības nav seguma, jo uz Saeimu vai valdību viņš ir nācis pēc varas, pēc savas ietekmes paplašināšanas vai arī ar norīkojumu, ko saņēmis no kādām augstāk un viņam aizmugurē stāvošām sistēmām.

Ar 7. Saeimas vēlēšanām ir «jāsaspiež» situācija, jāizbrīvē enerģija un jāsummē drošsirdība. Citādi no šiem tumšiem 90. neizkulties.

Katram pilsonim vēlētājam jāsāk ar sevi. Proti, neviens un neviena nedrīkst pazaudēt savu balsi. Jābalso par grupējumiem ar drošsirdīgiem politiķiem, par pārbaudītām vērtībām un idejām: nacionālkonservatīvām, sociāldemokrātiskām, kristīgi demokrātiskām, ekoloģiskām.

Vēlētāji! Balsojot par pārbaudītām vērtībām un drošsirdīgiem cilvēkiem, mēs turpmāk atradināsim no šķelšanās un no sašķeltības, no jaunu partiju dibināšanas, jo tas viss ietilpst minētās mums nedraudzīgās metodologemās.

Viens no svarīgākiem šīs grāmatas uzdevumiem ir parādīt, kā tika veiktas reformas citās valstīs un, galvenais, kāds intelekta un izpratnes līmenis nepieciešams, lai reformas būtu sekmīgas. Bet pie mums intelekts ir deficīts. Tie paši cilvēki, kuri iepriekšējos gados pielaiduši milzums kļūdu, tagad dibina jaunas partijas. Viņi nesaprot, ko dara un uz ko iet, jeb vai nesaprot, ka nesaprot, vai arī pilda pasūtījumus no metodologemām.

Ko gan noteikti vajadzētu, tas ir, Jaunatnes partiju, jo tur ir un būs resurss. Bet pasaules praksē aktīvā jaunatne lielākoties sāk ar Zaļo kustību. Tur iegūst pieredzi un tad izfiltrējas pa citiem virzieniem.

Pašreiz redzams, cik daudzi Saeimā turas tikai varas dēļ un cik nesagatavoti cilvēki no dažādām partijām ir ar mieru uzreiz ieņemt augstus amatus izpildvarā. Tai pašā laikā neviens varas apsēstais, intelektā ierobežotais un drošsirdībā nomazinātais nav pieprasījis vēlēšanu likumu un līdz ar to vēlēšanu sistēmas pārmaiņu, elementāru likumu plašas ražošanas kooperācijas attīstībai laukos un visā valstī un tikpat plašu KAS sistēmas izveidi, valsts īpašuma paketes paturēšanu stratēģiskās nozarēs, kamēr nav nomainījušās komunistiskās paaudzes, valsts pārtikas programmu sievietēm ar maziem bērniem un vientuļiem pensionāriem.

Šeit vainojama ir vīriešiem raksturīgā ambiciozā, augstprātīgā, bet faktiski aprobežotā un totalitārisma novājinātā domāšana un vienaldzīgā attieksme par ārpus Rīgas notiekošo.

Visi Latvijas pilsoņi ir atbildīgi un līdzvainīgi, ka jau divas Saeimas nav politiski līdzsvarotas un līdz ar to sazēlusi korupcija, plosās naudas terors, tauta nepaēdusi un notiek deportācijas no mājokļiem. Ar *Latvijas ceļa* saimniekiem ienācis III pasaules apakšvariants. Tādēļ neviena balss nedrīkst vairs pazusti

Vai iespējams progress? Es to redzu vispirms kļūdu labošanā un uzticības atgūšanā. Līdzsvarota 7. Saeima, mazliet pa kreisi vai ruzveltiski kreisi iecentrēta valdības politika un sieviete Valsts prezidenta amatā. Pirmā sieviete Valsts prezidente visā eksPSPS telpā un Austrumeiropā. Sieviete simbolizē atdzimšanu un iemieso nemainīgas, neaizstājamas vērtības. Pretēji vīrietim, viņa nebaidās no gudriem padomniekiem un ekspertiem. Lai izkļūtu no tumšiem 90. vajadzīgs tieši Sievietes prāts un intuīcija.

Lasītāji un vēlētāji! Balsošanas urnas demokrātijas sistēmās vienmēr stāv krustcelēs. Jaunāko krustceļu būtību mums šogad skaidrojis profesors Viktors Dinevičs savā grāmatā «Krustcelēs. Laikmeta pārdomas». Grāmata veicina šodienas izpratni. Tā dod tuvās pagātnes un šodienas mācību nākotnei, un tā jāņem vērā, pirms doties pie balsošanas urnas. Krustceles māca:

– balso par cilvēkiem, kuri neraus sev, bet rūpējas par labumu tautai;
– vislielākais ir ļaunums, ja kāda tauta nesaista vairs cerības pati ar sevi;
– ja viens kaimiņš slīcina otru, tad visbiežāk noslīgst abi;
– divi suņi kopā noķers vairāk zaķu nekā četri suņi atsevišķi;
– ir bīstami veikliem cilvēkiem automātiski piedēvēt gudrību. Tikai ar veiklību apveltīti cilvēki drīkst būt biznesā, bet nedrīkst būt pie valsts stūres;
– nepieļaujama politiķu un zinātnieku savstarpēja atrautība. Gan vieniem, gan otriem jāizprot sava sūtība, pienākumi un atbildība par Latvijas un Baltijas pamattautu attīstību.

Sājos tumšajos 90. gados Latvijā trūkst dienišķās maizes un siltuma mājokļos. Latvijas radio 16.8.96. ziņoja, ka pirmā pusgadā ar tuberkulozi saslimuši 890 cilvēku vai par 14% vairāk nekā pērnā pusgadā. Visvairāk bērni saslimuši Madonas, Gulbenes, Dobeles rajonos. Tās ir sekas vienreizējai ēšanai dienā, aukstiem, drēgniem dzīvokļiem, guļamvietām bez gultas veļas, sava ķermeņa un apģērbu nemazgāšanai, jo nav siltā ūdens un pastāvīgi trūkst ziepju un mazgājamo līdzekļu. Tas ir III pasaules standarta pirmais etaps Eiropas mērenā klimata joslā. Sie dati par tuberkulozi ir novēloti, jo tie ļoti labi būtu iederējušies «Latvijas ceļa» partijas konferencē, kur viņu runasvīri cildināja sevi, savu intelektu un sasniegumus.

Latvijā iedzīvotājiem trūkst maizes, medikamentu un higiēnisko līdzekļu, bet netrūkst dziesmu, netrūkst politisko partiju, kas startē uz 7. Saeimas vēlēšanām. Un visās ir tik daudz intelekta, izpratnes un drošsirdības, lai stūrētu valsti! Lielai partiju daudzskaitlībai ir vismaz viens vienojošs un kopējs cēlonības faktors – atsvešinātība no valsts. Iedzīvotāju atsvešinātību no valsts iekulti vēja Augstākā Padome un 5.Saeima ar savām valdībām. Nākamais valdības vadītājs A. Šķēle tikai apzinājās stāvokli, nosauca to, kā tas īstenībā saucas, un sāka bremzēt iepriekšējo valdību uzņemto nepareizo gaitu un šīs gaitas inerci. G. Krasta valdība lēni un pamazām sāka pievērsties, taustīties tautas interešu virzienā.

Atsvešinātību un līdz ar to sašķeltību un neuzticību rada politiskās un saimnieciskās spices cilvēki. Vieniem vajadzīgas Briseles un Eiropas Kopienas uzslavas, citiem – ievilkt Latviju NVS zonā.

Kad Brisele, Pasaules Banka, Starptautiskais Valūtas fonds slavē Latvijas Bankas prezidentu un ievieto presē un medijos viņa portretu, tad metodoloģijas ziņā tas ir identiski tam, kā Maskavas impērijā laiku pa laikam vadošās avīzēs «Pravda» un «Izvestija» tika ievietoti uzticamo Latvijas tautas dēlu Augusta Vosa un Andreja Janoviča Pelšes portreti. Viņus slavēja un cildināja par Latvijas PSR izpildītām centrālām piegādēm, par pārpildītiem dzīvokļu celtniecības plāniem Rīgā un Daugavpilī, par aizvērtām skoliņām laukos un jaunatvērtām Rīgā utt.

Kā lai Brisele necildina Latvijas Banku, ja iekšzemes kopprodukts uz vienu iedzīvotāju Latvijā ir vairāk kā 10 reizes zemāks nekā Holandē un Dānijā, ja Latvijas Banka un līdz ar to komercbankas ar saviem lobijiem Saeimā un valdībā nevar, negrib un nesekmē krāj aizdevumu sabiedrību masveidīgu un ražošanas kooperāciju Latvijas lauksaimniecībā, līdz ar to uzturot stabilu ES lauksaimniecības produktu plūsmu uz Latviju. Kur tad vēl tik labvēlīgi mākslīgs lata kurss. Par to vien visai ES jābūt pateicīgai Latvijai un Latvijas lata krusttēviem.

Šādi finansisti, politiķi un biznesmeņi sevi vairs nesaista ar pamattautas interesēm. Tādēļ kardināli jānomaina politisko zīmju simbolika. Jaunas simbolikas centrā Sieviete – Latvijas Valsts prezidente. Tikai tā mēs pamazām varētu sākt atjaunot ticību valstij, varai, valdībai. Sieviete politikā un ģeopolitikā ienesīs šodienas un rītdienas primārās, noteicošās vērtības: ģeovēsturi, ģeokultūru, ģeohumānismu. Vīriešiem politiķiem postkomunisma telpā šīs vērtības nav dominējošās, izņemot vienīgi Čehijas prezidentu Vaclavu Havelu.

Vēstures un Dieva dotais brīdis mums atkal ir labvēlīgs. Parasti pēc septiņiem /1992 + 7/ krīzes gadiem, pēc pasaules prakses vērojumiem, gandrīz vienmēr nāk atplaukums un uzplaukums. Taču Latvijā tūliņ izbeigsies lielu pretrunu, cerību un ilūziju periods, kuru, manuprāt, varētu arī nosaukt «No Ulmaņa līdz Ulmanim». Šeit viss ir bijis. Tagad, kad esam daudz ko izjutuši un sapratuši, mums jākļūst citādākiem. Daudzi arī izjūt un sajūt jaunas tieksmes un vēlmes. Bet jaunais sākas ar jaunu simboliku.

Treškārt, Dievs Latvijai šai vēsturiskā mirklī ir devis ari šādu Sievieti – politiķi. Kurš gan vairāk par I. Kreituses kundzi ir atmaskojis partijas «Saimnieks» politiskās intereses? Balsojot par «Okupācijas deklarāciju», skaidri bija redzama šīs partijas un sevišķi Z. Čevera kunga nostāja. I. Kreituses kundzei bija jāatstāj Saeimas priekšsēdētāja postenis.

I. Kreituses kundze vairakkārt norādījusi, ka pašlaik Latvijas lielāko partiju politiķi nav ieinteresēti savākt vienkopus visus starptautiskos dokumentus, kurus paši varētu izmantot sarunās ar Krieviju un

Rietumu komisāriem. Tiesa, bez politiskas gribas un vēlēšanās patiesi un profesionāli aizstāvēt Latvijas intereses šeit vēl vajadzīga augsta kultūra un izglītības līmenis. Vajag arī mācīties. Bet mācās tikai tie, kas to darīja un prata darīt jau pirms nākšanas uz Saeimu un valdību. Vārdu sakot, turpmāk nevar ļaut cilvēkiem, kas nemācās, iesēsties augstos krēslos. Nedrīkst to darīt, jau sākot ar Valsts prezidentu.

Arī M. Tečere, nākot pie varas 1979. gadā, uzreiz pabeidza daudzus aizsāktus projektus, jo tie nebija pa spēkam britu vīriešiem politiķiem. Vēsturei taču labpatīkas atkārtoties.

Mūsu mazajā valstī vēlēšanās piedalās divas atsevišķas sieviešu partijas. Tas liecina par lielu nestabilitāti, sakaru un vienotības trūkumu. Ārzemēs sievietes iesācējas politikā parasti sāk, teiksim, ar «Zaļo partiju», pēc tam pieņemas gudrībā un enerģijā un tad sāk domāt par patstāvīgiem lidojumiem.

Mums blakus ir Krievija kā lielu paradoksu, ekonomisko nejēdzību, impērisko ambīciju, asiņaino pāridarījumu un vienlaikus kopējo šodienas tirdzniecisko un saimniecisko darījumu zeme. Krievu inteliģence un zinātnieki paši ir nesapratnē par savu valsti. Proti, astoņu gadu laikā no Krievijas uz ārzemēm izvests vairāk nekā 200 miljardu dolāru kapitāla, naudas mahinācijās apmuļķoti desmitiem miljonu cilvēku, Čečenijā nogalināti 100 000 cilvēku un neviena vainīgā, pat nav mēģinājumu kādu saukt pie atbildības.

Faktiski Krievijā pie varas ir finansu oligarhija – likumīgie miljardieri, likumīgie un ēnu biznesa miljonāri. Šo sabiedrības modeli un paradoksa elementus Krievija intensīvi piedāvā saviem kaimiņiem un sadarbības partneriem. Proti, tiem, kas to ļaujas, kas nepretojas, kas neprot aizstāvēties. To sekmē gan piespiedu kopējā pagātne, gan liela skaita krievu tautības cilvēku klātbūtne Latvijā. Latvija kļuvusi par Krievijas apakšmodeli vai modeli miniatūrā. Lietuva un Igaunija šajā ziņā tālu «atpalikušas».

Šeit mūsu zemnieku tautas psiholoģijai piemītošais lēnīgums un tolerance ar tradicionālo domāšanu «gan jau būs labi», «dzīvosim – redzēsim» utt. vairs neder, jo neizbēgami novedīs pie asimilācijas un izzušanas. Tādēļ jāmaina domas, attieksme, uzvedība. Lai tas notiktu vieglāk, vispirms jānosauc vai jādefinē kaut kas no mūsu nākotnes ideāliem vai kāda zīmīga vērtība. Nekur nav teikts, ka tai obligāti jākopē vai jāsakrīt ar Rietumu civilizācijas vērtībām.

Ar ko sākt? Protams, ar mūsu romantisko pagātni starp pasaules kariem. Bet pievērsīsimies tikai divām atziņām.

Nemainīga pagātne, ja tā tiek adekvāti, t.i., pareizi izvērtēta, rada priekšnoteikumus sekmīgai nākotnei. To mēdz saukt arī par vēstures loģisko fatālismu. Vācieši pareizi izvērtēja savu pagātni un Vācija uzplauka. Tiesa gan, to sekmēja Rietumu sabiedroto administrācijas un armijas klātbūtne. PSRS neizvērtēja adekvāti pagātni un sabruka. Krievijā krievi arī nekādi nespēj izvērtēt pagātni un pārdzīvo dziļus satricinājumus. Latvija kā Krievijas apakšmodelis arī līdz galam nespēj izvērtēt pagātni un tādēļ pa dziļiem paradoksiem it kā nemanāmi, bet būtībā neatvairāmi slīd un virzās sava pamatmodeļa vai slazdu virzienā. Process ir miermīlīgs, likumīgs un velnišķīgi bīstams.

Neizvērtējot adekvāti pagātni, t.i., komunistisko pagātni un priekšvēsturi ar visām personālijām ministriem, tiesnešiem un prokuroriem, neizvērtējot krievu un vāciešu staigāšanu pa Latviju un Latvijas postīšanu, nenosaucot vainīgos un viņu šodienas izpalīgus un līdzskrējējus, neinternacionalizējot krievu un vāciešu asiņainos nodarījumus Latvijai, Latvija paliks par peramo zelli, par kaujamo upurjēru arī turpmāk. Krievu un vācu politiķi un masonu vadītie mēra sajūtu zaudējušie ES komisāri šodien ievelk Latviju arvien lielākā paradīzes katlā. Katlā, kur lēni, pamazām jānozūd jaunās Eiropas ideālu vārdā.

Latvija paliek apriori vainīga, vainīga pirmsākumos. Izsenis vainīga Krievijas, Vācijas un tagad vēl Eiropas Savienības priekšā. Latvija ir vainīga, ka šeit pāri vēlās pasaules karu frontes, vainīga Molotova-Ribentropa pakta noslēgšanā, vainīga, ka bija Kurzemes katls, ka 19. divīzija, izmisīgi cīnoties, sedza vāciešu atkāpšanos uz savu faterlandi. To apliecināja «leģendārās troikas» – Jeļcina-Kola-Širaka tikšanās 1998. gada aprīlī pieņemtā rezolūcija un intervijas. Bijušo impērisko tautu – krievu, vācu, franču – šodienas vadītāji paša XX gadsimta nogalē ļoti viegli vienojās par Latvijas vainu. Un viņiem draudzīgi pirms un pēc tam piebalsoja ES komisāri.

Var pienākt brīdis, kad Kola pēctecis ieradīsies Krievijā un vienosies ar moderniem, jauniem pie varas esošiem krieviem, ka Latvijas valsts vispār ir nelikumīgs veidojums, ka latviešu brīvības cīņas pret vācu baroniem un krievu kņaziem, pret vācu un krievu virsniekiem bijušas nelikumīgas un aizskārušas krievu un vācu kopīgās intereses un centienus Baltijā.

Tad latvieši būs vainīgi ne tikai par Kurzemes katlu, bet arī par Ziemsvētku kaujām, par krievu 12. armijas sabrukumu, par Bavārijas kājnieku apturēšanu Rīgas frontē. «Troikas» vai «Dvoikas» vēsturiskām fantāzijām un ES komisāru aprobežotībai nav robežu.

Vēstures loģiskais fatālisms var iestāties īslaicīgi, bet pats par sevi tas automātiski neīstenosies. Vēstures pareiza izvērtēšana un pasniegšana pasaulei rada priekšnoteikumus sekmīgai pareizai nākotnei. Vēl ir vajadzīgas vismaz divas obligātas lietas.

Pirmkārt, tautas spējas pašorganizēties. Tirgus saimniecības apstākļos, kad valsts daudzos virzienos kļūst pārāk liberāla un līdz ar to bezspēcīga, kad valsts korumpējas un nevar tikt vaļā no daudziem traniem un kangariem, tad tautas pašorganizācija burtiski ir dzīvības jautājums.

Svarīgas un vajadzīgas jebkuras pašorganizācijas formas: kooperācija tirdzniecībā un ražošanā, krājaizdevumu sabiedrības, pašpalīdzības kases, privātie palīdzības fondi, privātie pensiju fondi, privātās skolas, nozaru arodbiedrības, politiskās partijas, nevis atsevišķu ambiciozu cilvēku privātpartijas, zemessargi, jaunsargi, mazpulki, skauti, gaidas un viņiem līdzīgas organizācijas formas, labdarības organizācijas, visdažādākās sieviešu organizācijas, ieskaitot veselīga seksa propagandas un AIDS pretpropagandas organizācijas, kā tas ir Dānijā,

Zviedrijā, vajadzīgas spēcīgas baznīcas draudzes un to atbalstītāji, nevalstiskās organizācijas, amatniecības kameras.

Spējās pašorganizēties ir pašvērtību rādītājs. Visa pasaulē vienmēr aktīvi organizējas un pašorganizējas noziedznieki. Ar pašorganizāciju iegūstam jaunu resursu – sinenerģētiku – kopēju un līdz ar to pastiprinātu dabā, cilvēkos un sabiedrībā darbojošos un cirkulējošo enerģiju.

Pašorganizācija palīdz atraisīt pašmotivāciju, bet tā savukārt jau ir talanta pazīme.

Otra pirmās nepieciešamības lieta loģiskā fatālisma īstenošanā ir katra indivīda un visas tautas griba pašaizsargāties, pie tam visdažādākās formās. Jānosargā taču sava kultūra, valoda, vēsture, robežas, tautsaimniecība, materiālās vērtības, apkārtējā vide, bioloģiskie un finansu resursi, visu veidu īpašumi, intelektuālo ieskaitot, kā arī noosfera. Un ne tikai jānosargā, bet ari mērķtiecīgi jāatražo esošie, jāveido jauni resursi. Ja tautā nav šādas gribas, ja tās pirmkārt nav likumdošanas un izpildvaras spices cilvēkos un ja vēl nav arī spēju un tieksmes pašorganizēties, tad būtībā šāda tauta ir norakstīta. Norakstīta, izbrāķēta savas valsts veidošanai kā vēstures konkursu neizturējusi.

Krievijas faktors – tas ir sevišķs faktors vai fenomens. Tas saspiež laika telpā, saīsina Latvijas vēstures iespējamo loģisko fatālismu. Krievijas konfrontācija ar kaimiņu tautām ir vēsturiski ieprogrammēta vismaz līdz impēriska cikla starpposmam, kurš varētu būt ari noriets, t.i., līdz 2025. gadam.

Krievi paši apzinās, ka savā etniskā dzimtenē viņi ir vāji identificēti. Vāji – tas nozīmē apmēram kā zivs cita no citas milzīgā zivju barā. Par sevi krievu intelektuāļi mēdz teikt: «Mēs tikai tad zinām, kas esam, kad saprotam, pret ko uzstājamies.» Tātad konfrontācijas paradigma kalpo pašidentitātes noteikšanai un pastiprināšanai. Konfrontācijas tieksmes krievu cilvēkiem kā padomju cilvēku vistipiskākiem pārstāvjiem joprojām stabili nāk no šādiem avotiem: no impēriskām un virskundzības ambīcijām, no militārās domāšanas, no padomju sistēmas, kas visur saskatīja ienaidniekus, un pati šī sistēma nepārtraukti konfrontēja ar Rietumu pasauli, no katastrofiska elementāru vēstures zināšanu trūkuma. Piemēram, Kaļiņingradas apgabala krievi un jo sevišķi militāristi un viņu ģimenes locekļi svēti ticēja un joprojām tic, ka līdz 1945. gadam, līdz krievu kolonizācijai tur nav bijis ne tautsaimniecības, ne kultūras.

Tagad vairs nav šo lielo konfrontējošo sistēmu, toties ir cita veida nesamierināmās opozīcijas: Rietumi - neRietumi, Krievija – neKrievija, mūsējie – nemūsējie, godīgums – negodīgums. Pēc 1998. gadā Krievijā veiktajām socioloģiskām aptaujām, 75% respondentu atzinuši, ka reāli pastāv trīs galvenie ienākumu un bagātību avoti: tuvums varai, tuvums resursiem, negodīgums. No šejienes ari izriet konkrēta iniciatīva un rīcība. Tas pats, tikai attiecīgi mazākos mērogos notiek Latvijā kā Krievijas apakšmodelī. Krievijas kaimiņtautas un jo sevišķi Latvija, izejot no konfrontācijas paradigmas uzvedības modeļa, vienmēr būs vainīga, gan ka atrodas blakus Krievijai, gan ka šķir robežlīnija, vainīga, ka Latvijā dzīves līmenis un sakoptības līmenis ir augstāks nekā tik dabas bagātā un plašā Krievijā, vainīga, ka mums ir dažādas vēstures un dažādas valodas, vainīga, ka vairs nav Krievijas impērijā, ka dzīve Latvijā grūta, un tā līdz bezgalīgai bezkaunībai. Krievi vienmēr un visur ir respektējuši tikai stingru nostāju. Sadzīviski politiskā līmenī krievi Latvijā sev par ļoti neērtiem atzīst J. Bojāru, K. I. Kreitusi, V. Lāci un ļoti labi jūtas pie tādiem politiķiem kā G. Ulmanis, A. Gorbunovs, V. Birkavs.

Kamēr neattīrīsim, neuzlabosim Latvijas noosfēru, šeit uzplaukums nav gaidāms. A. Solžeņicins vienmēr atgādina savai tautai, ka Vācijas Federatīvā Republika ietinās grēksūdzes mākoņos, pirms tur sākās saimnieciskais un kultūras uzplaukums. Kamēr Krievija neizies caur šādu grēksūdzi un savu katarsi, tikmēr attīstības tajā nebūs.

Ārzemnieki ar bažām konstatē, ka Maskavā jaunās paaudzes juristu izmeklētāju kabinetos atkal uzradušies Dzeržinska un pat Staļina portreti, bet pie jaunās paaudzes diplomātiem – Molotova portreti. Minēti tiekot divi galvenie attaisnojumi: šo ģēniju nomelnošana ir demokrātu un ebreju izdoma, bet galvenais arguments – viņi radīja lielvalsti.

Uz šā fona Latvijas naivuļi – deputāti un ministri, tiesneši un prokurori –, kas neko neredz, nedzird, nesaprot vai arī izliekas par tādiem, ir vislabākā dāvana kaimiņzemes ārpolitikas veidotājiem.

Esi pērkams! *Budj prodažen*! Tas jau vienreiz pār Latviju ir nācis. Vai nav mūsu pirmskara un pārējā pieredze likumsakarīgi jau pārtapusi farsā?

Neatvairāmi tuvojas

Līdz ar padomju represīvās impērijas sabrukumu izbeidzas II pasaules kara beigās iedibinātā divpolu pasaules kārtība. Tā vietā nāk policentrisms jeb daudzcentrisms. Līdz ar to mainās Eiropas loma. Līdz šim tā dominēja kultūrā, bija noformējies eirocentriskais pasaules uzskats ar Rietumu civilizācijas kultūrparametriem un protestantisma ētiku vai vismaz šīs ētikas elementiem.

Tagad veidojas jauns planetāras civilizācijas modelis, kuru caurauž un vieno nepārtrauktas informācijas un kapitālu plūsmas. Pasaules lielo reliģiju izplatības reģionos formējas savi kultūras centri un eksistē līdztekus eirocentram. Pie eirocentriskā modeļa un pasaules uzskata kā vienīgā un vispareizākā zemes civilizācija vairs nekad neatgriezīsies. Tas izriet no termodinamikas otrā likuma. Sabiedriskās sistēmas ir pakļautas šā likuma iedarbībai, bet tas notiek neatgriezeniskā laikā. Tas nozīmē, ka viss notiekošais kultūrvēsturē noris vienu vienīgo reizi un vairs neatkārtosies.

Aizejošā industriālā perioda simbols ir enerģijas rezervuārs, enerģijas bundulis, kura saturs pastāvīgi draud iztukšoties. Pasaule darbojas kā milzīga krāsns. Tā deg, enerģija nepārtraukti izsējas, bet pēc enerģijas nezūdamības likuma jābūt uzpildes avotiem un iespējām.

Tas pats attiecināms ari uz sabiedrisko sistēmu garīgo enerģiju, tikai līdz šim skaitliski to neizdodas uzmērīt. Pagaidām tikai lieto skalu «Kristus – antikrists vai dievišķais – sātaniskais».

H. Ortega-Hassets šo enerģiju nosauca par «bioloģisko vitalitāti, dzīvīguma spēku» vai konkrētāk par «garīgo stihiju». Tā noteica sabiedrības spēju pašorganizēties, attīstīties, pašaizsargāties. Ja šī «garīgā stihija» apsīkst, ja neatrod jaunus enerģijas papildinājumus, sabiedrība sevi izsmeļ, sadalās. Pienāk laiks mirt. Šādas sabiedrības cilvēki, kas līdz šim bija vēstures elementi, noderīgi vēsturei, jo varēja papildināt enerģijas rezervuārus, tagad kļūst par vēstures materiālu, tikai vairs par materiālu. Tas viss notiek pakāpeniski. Erozējas ideāli vai, savādāk saucot, sabiedrības sistēmveidojošas vērtības. Pakāpeniski sāk uzkrāties iekšējā nespēja. Kādu laiku to kompensē vai daļēji kompensē neierobežotās dabas bagātības, ja tādas vispār ir. Bet krīze agri vai vēlu iestājas. Krīze var būt arī jaunā sākums, radību mokas, bet var būt ari tikai vecā noriets.

Zemes civilizācija iet caur periodiem: agrāro, industriālo, informatīvo... Kāds periods valda Latvijā? Kāds periods ir apgūts? Lai saprastu, jāskatās, kas notiek citur. Dzelzs priekškars sabrūkot reizē nozvanīja, ka industriālais gadsimts, industriālā ēra beigusies. Industrija nevarēja sagraut šo priekškaru, to izdarīja informācija. Reizē ar to atkal daudz kas ir nezināms. Attīstītās valstis un to sabiedrības aizgājušas līdz zināmai robežai un atdūrušās pret kādu sienu, pret neredzamu brandmūri apziņā. Un tas pagaidām noformulēts šādi: «Bez kardinālām, ļoti būtiskām izpratnes pārmaiņām par ekoloģiju, naudu un ekonomiku neviena sabiedrība un nācija neizdzīvos.»

Neizdzīvos nozīmē, ka mazās tautas dabiskā ceļā izšķīdīs, jo dzims mazāk nekā mirs. Būs Karmas liegums. Lielās tautas strauji atpaliks, degradēs kopā ar savām teritorijām, uz visiem laikiem zaudēs savas pozīcijas. Šie Karmas liegumi, izrādās, ir arī Bībelē. Tie ir vieni un tie paši. Tagad, kad cilvēce pāriet no piektās uz sesto rasi, šie liegumi vai Bībeles postulāti notiek ļoti aktīvi, konsekventi un paātrināti.

Situācija ir savāda un nebijusi. Visai vienisprātis, ka laiks rit ļoti ātri. Astronomi teic, ka no 1914. gada Zeme nokļuvusi tai pretim traucošas zvaigznes izstarojumu zonā, kurš ar katru gadu paātrina uz Zemēs notiekošos procesus. Lai šo paātrinājumu izmantotu, laiks ir jāstrukturizē vai vēl labāk jāprivatizē. Kurš to darīs? Tas, kurš ir tam sagatavojies. Ir arī piemērs, kā privatizēt laiku. To mazliet var veikt ar interneta tīkla palīdzību. Atkal priekšā tie amerikāņi... Atkal intelekta diktatūra... Atliek vairot intelektu.

Industriālā laikmeta norietu pagaidām vislabāk raksturojis filozofs V. Sorokins.

«Mēs dzīvojam un darbojamies vienā no cilvēces vēstures pagriezienmomentiem, kad viena sabiedrības un kultūras forma (jutekliskā) izzūd, bet cita tikai veidojas.»

Pašlaik kultūrā, mākslā, sadzīvē un ikdienā notiek visu juteklisko formu un avotu apzināšana, izpēte un maksimāla izmantošana. Jāstrādā visiem jutekļiem. Jādomā globāli, viss obligāti katram pašam un ikvienam jāizjūt lokāli, bet ar globālu piegaršu. Globāli – tas nozīmē neatvairāmi.

Neatvairāmi tuvojas pārmaiņas, varbūt pat daļēja cilvēces bojāeja. Tādēļ arī jutekliskums tādā plaukumā, tādā kulminācijā tieši tagad, pirms sava norieta, pirms atdod savu vietu kaut kam citam.

Ja vēlas panākt lielāku iedarbību un ietekmi, tam ir šovs, skandāls, šoks, sabiedriskā grēksūdze, skaļu solījumu došana un to skandaloza neizpilde. Neviena kino, estrādes un rokzvaigzne nav uzlēkusi bez skandāliem, šoviem, neatvairāmas seksualitātes un ģimenes skandālkomēdijām... Visai pasaulei ir jāzina, cik kinozvaigznēm vajadzīgi vīrieši nedēļā un kāds ir viņu orgasmu grafiks darbdienās un brīvdienās. Mūsu Čaka iela savu iespēju un mācēšanas robežās arī cenšas dzīvot līdzi lielās juteklības uzplūdu laikmetam.

Par lielo pārmaiņu briešanu liecina arvien jaunas un jaunas informācijas plūsmas, zinības, parādības. Bet cilvēces intelekta summa pieaug daudz lēnāk nekā informācijas apjomi. Līdz ar to apziņā nepārtraukti ieplūst arvien vairāk jauninājumu, tie ir nesaprotami, netiek apzināti. Līdz ar to apziņa sāk pulsēt nevienmērīgi, zūd tās iepriekšējā viengabalainība, tā kļūst pasķidrināta.

Tas nozīmē zaudēt iepriekšējo līdzsvaru un noteiktību, notikumu un uzvedības prognozējamību. Līdz ar to rodas nedrošības izjūta, kas, pārmaiņām pieaugot, pāriet bailēs no tām. Un šeit cilvēku darbība sazarojas. Vienus pārmaiņas, ārējie izaicinājumu un triecieni spārno, liek viņiem saņemties un izraisa enerģiju, kuras nav un pietrūkst mierīgos apstākļos. Citus turpretim, un tādu ir absolūts vairākums visos laikos, pārmaiņas un ārējie triecieni izved no ierindas, paralizē un līdz ar to noraksta vēstures zudumos.

Kā ar to cīnīties, ko tam visam likt pretim, ko pretstatīt? Vispirms jau visur un vienmēr intelektu, tad saikni ar Dievu, ar Kosmosu vai vienkāršāk - ar ekoloģiju un dabu. Un līdzsvars tiks viegli atgūts. Tātad trīsvienība DIEVS, SAPRĀTS, EKOLOĢIJA ir līdzeklis pāriešanai uz 6. rasi.

Maz optimisma šajos tumšajos 90. gados. Aiz muguras dramatiskie 50. gadi, jautrie, izaicinošie 60. gadi, vieniem respektablie, otriem stagnātiskie 80. gadi. Un tagad – vieniem postindustriālie, citiem noplakuma un nesaskaņas gadi.

Izaugušas posthipiķu un posthumāniķu paaudzes – kultūras un intelektuālisma samudžinājums. Intelektuālisms aptvēris daudzas izziņas metodes un virzienus: socioloģiju, metodoloģiju, semiotiku, etnogrāfiju, freidismu, žurnālistisko izmeklēšanu, salīdzinošo vēsturi...

Daudzās vietās tas viss pārliets ar amerikānisma mērci un klāt pielikts novērtējums un reizē pamācība:

PROGRESS IR VISUR IESPĒJAMS. GALVENĀ PANĀKUMU ATSLĒGA VALDĪBAS, VADĪBAS UN DARBINIEKU SMADZENĒS UN ROKĀS.

Kā savākties

Agrāk to mēdza darīt ar nacionālās idejas palīdzību. Un arī ne visi, bet tie, kas prata. Šodien ir sarežģītāk. Manuprāt, ir trīs lietas, kuras jādabū zem paņemama kopsaucēja.

Pirmkārt, valsts nav mononacionāla, tādēļ nacionālā ideja jānomaina ar tautas ideju.

Otrkārt, valstī vieni dzīvo nabadzīgi un stipri nabadzīgi. Citi – turīgi un pat grezni. Tādēļ par pamatu jāņem trūcīgo un nabadzīgo cilvēku vajadzības, nevis kaut kādi virsmērķi.

Treškārt, lielākai daļai valstī dzīvojošo cilvēku ir liels pagātnes slogs. Pie tam dažāds, ar dažādu izpratni, izjūtām un atmiņām par šo pagātni. Līdz ar to dažāds ir pagātnes novērtējums.

Tautas idejai jābūt samērā vienkāršai un reāli izpildāmai, jo postsociālisma cilvēks bieži, vismaz savās domās bieži nav pietiekami tikumisks, tā vietā toties atsaucīgs, bieži nav skaidrā prātā un bieži arī nemāk kārtīgi strādāt.

Ņemot to visu vērā un apvienojot šodienu ar pagātni, Tautas ideja varētu būt:

UZKLĀSIM PĀRTICĪGU GALDU UN IZGAISMOSIM TO AR MŪSU KATRA LABĀKO LAIKU SIMBOLIKU

Galds vieno, noņem niknumu un stresus. Galds samierina. Mēs esam ļoti dažādi un lai dažāda ir simbolika. Šeit būs situācija, kad dažādība vairs nav šķērslis, jo galvenais ir galds un kas uz galda.

Lai visiem būtu uzklāts galds, jāstrādā, jādod, jārod iespējas strādāt visiem. Maršala plānu īstenojot, L. Erhardam nacionālā ideja bija ļoti vienkārša – Labklājība visiem. Mums savā tautas idejā caur simboliku tiek atzītas un ņemtas vērā pagātnes problēmas.

Tālāk lietas jāvirza ļoti pragmātiski un reizē vienkārši. Jāuzdod daži jautājumi.

Kas un kurš palīdzēs, sekmēs, daļēji pat spiedīs katrai ģimenei katrā mājā un dzīvoklī uzklāt sev pārticīgu galdu? G. Krasts, A. Šķēle, vēl kāds?

Kas un kurš palīdzēs atvairīt melus, demagoģiskus uzbrukumus Latvijai, nepieļaut cūcības un nejēdzības valstī? J. Bojārs, J. Ādamsons, J. Dobelis, I. Kreituse?

Kas līdz šim slikti sekmēja galda klāšanu katrai ģimenei vai pat pretojās tai? Kas pastūma nost sievietes?

Tad kādā veidā galu galā savākties cilvēkiem, ģimenei, tautai? Ar pareizas reformu ideoloģijas un Tautas idejas palīdzību, ar to izpildi katra konkrēta cilvēka un ģimenes līmenī.

Ar to vēl nepietiek. Latvijā ir vajadzīgs viens kopējs, visus vienojošs radošs darba un svētku pasākums. Vienojošs neatkarīgi ne no kā. Un ir viena tāda diena gadā – 1. septembris. Latvijas valsts ir dibināta zem Jaunavas zīmes. Jaunava un izglītība labi korelējas. Septembris ir jaunās modernās Latvijas mēnesis. Jaunavas Zodiaka īpašības ir raksturīgas latviešu arhetipam. Bet tas arī ir jāmodernizē.

Nav mums lietišķākas un tālejošāki svarīgākas dienas par pirmo skolas dienu. Tā ir resursu vai mūsu iespēju skate. No otras puses, tā ir ģimeņu un vecāku, tā ir pašvaldību, valdības un valsts darbības demonstrējums paša svarīgākā resursa attīstības nodrošināšana. Ta ir daudzpusīga skate: skolnieki, skolas, skolotāji, studenti un mācību spēki.

Šai dienai arī jākļūst par pirmās izglītības pakāpes skati, jo parādīs, kas tad ir iegūts pirmskolas izglītības posmā, kā tad dažādu tautību ķipari runā valsts valodā.

Cerams, ka 7. Saeima lems loģiskāk, t.i., atzīs pirmskolas posmu par ļoti svarīgu posmu un nenovels tā finansēšanu tikai uz pašvaldībām. Tieši šai posmā ir jāmāca valsts valoda.

Pirmskolas posmā katrs mēnesis ir svarīgs un nekādas liberālisma un pašplūsmas metodes šeit nav pieļaujamas, ļaujot katram ķiparam pašam izvēlēties, ko darīt un mācīties. Šeit slēpjas lieli resursi, kas ir viegli apgūstāmi. Tikai I. Kreituses kundze to ir sapratusi, bet līdz deputātiem šī atziņa vēl klīst kaut kur ceļā.

1. septembra otra dienas puse jāveltī vēl perspektīvākiem resursiem – ieņemtiem bērniem. Šogad un nākamgad ieņemtie būs tie, kas 2018. gadā beigs ģimnāzijas.

Šodien vismajestātiskākā persona ir jauna, pašpārliecināta sieviete ar apaļu punci. Mums ari šī skate jāorganizē, jāuzmundrina, jānovērtē, kā veicies ar auglību seksa druvās, kas ieņemts, kā jūtas «meitenes», kā viņas nodrošinātas, kā un ar ko viņām jāpalīdz, kas un kā to darīs. Mums ir pietiekami iespēju un cilvēku, kas var palīdzēt. Vajadzīgs tikai sākt un darīt.

1. septembris ir iespēju un Atdzimšanas diena. Nepieciešams modernizēt Draudzīgo aicinājumu atdzimšanas garā. Proti, aicināt bankas un firmas katru gadu nomainīt savas kompjūteru sistēmas un lietotos kompjūterus dāvināt lauku skolām, vispirms jau Latgalē. Ja neizdodas uz 1. septembri, tad uz pirmo Adventi. Un ja nu galīgi iekavēts, tad jau nu gan uz 1. aprīli. Bankas nav vienotas ar tautu. Toties bērni var būt vienoti ar bankām un firmām. Un lai šī jaunā tradīcija jaunā modernā Latvijā iesakņotos, banku un firmu prezidenti un priekšsēdētāji atkarībā no savām rakstura īpašībām, situācijas novērtēšanas un izpratnes kādā no trijiem datumiem - 1. septembrī vai pirmā Adventē, vai 1. aprīlī lauku skolām prezentēs savu izbijušo datortehniku, kopēšanas aparātus un vēl varbūt kaut ko. Preses priesterienes par to lai laikus brīdina un atgādina.

Tiešā saikne starp bankām un bērniem būs godīguma žests, atveseļošanās, solidaritāte, iecietība ar naudas bruņu pakausēšanu un ieguldījumu nākotnē. Saorganizējoties, savācoties starp šiem tik atšķirīgiem līmeņiem, mums izdosies ari saklāt visiem labu galdu, pamazām tikt līdz trim bērniem ģimenēs un uz valsts simtgadi sacelt savas ģimenes mājas.

Šodien palīdzot citiem un vājākiem, mēs katrs palīdzam sev. Darbojoties, solidarizējoties ar citiem un darbojoties citu labad, mēs darbojamies Latvijas labad.

1998. gada jūlijā

Pēcvārds

Politiskais neizšķirts

«Tautas partija» 7. Saeimas vēlēšanās varēja uzvarēt ar lielu pārsvaru. Tas nebija grūts, vairāk gan intelektuāls uzdevums.

Ja salīdzina ar šaha partiju, tad atklātni TP bija labi nospēlējusi. Pozīcija bija attīstīta un daudzsološa. Tempa zaudējumu nebija. Tālāk notikušais bija pamācošs. Tas pierādīja un praksē konkrēti apstiprināja zīmīgu fenomenu: domāšanas līmenis vai, pēc U. Ģermāņa teiktā, *funktierēšana* nav latviešiem pietiekami attīstīta. Lai to labāk izskaidrotu, jāsāk ar atkāpēm.

Ieejot jebkuras politpartijas birojā vai centrālajā štābā un pajautājot, kāda ir partijas filozofija un kas ar to nodarbojas, situācijas uzreiz kļūst neveikli mulsīgas. Darbinieces un kas ar to nodarbojas sāk cits citu izprašņāt, kā tur ir ar to filozofiju un kas ar to varētu nodarboties vai vismaz kaut ko pateikt.

Jebkuram komandierim savā planšetē jābūt nospraustam kursam. Šis kurss planšetē – tas tieši var būt saistīts ar partijas vai korporācijas filozofiju. Proti, metodoloģiski apstrādātu un pavērstu vajadzīgā plaknē. TP labi aizsāktā politiskā šaha partija 7. Saeimas turnīrā savam sekmīgam turpinājumam prasīja labu, iedarbīgu un tautai saprotamu filozofiju.

Kur tādu lai ņem? Bija, kur ņemt. No komandiera planšetes, tikai vajadzēja mācēt. Bet uzreiz jābrīdina: tie, kas katru dienu sēž Saeimā, valdībā, brauc pie vēlētājiem, tiekas ar ārzemniekiem, rīko preses konferences un uzstājas TV, personīgi nav spējīgi izstrādāt filozofiju un metodoloģiju. Viņiem taču jāstrādā, viņiem nav laika domāt. Tādiem cilvēkiem nepārtraukti jāraugās sev zem kājām, lai neiekristu bedrē, lai nepakluptu uz kādas citpartijas priekšā aizliktas kājas, lai nenoveltos no ļodzīgā amata krēsla. Turpretim filozofijas jautājumi ir vēršanās tālumā un mēģinājums sazīmēt notikumus aiz horizonta. Tam ir speciālas domu darbības formas. Ar tām nodarbojas eksperti, metodologi, padomnieki.

Bet atgriezīsimies pie mūsu politšaha partijas apskates. Pēc atklātnes pozīcija bija priecējoša. To sekmēja vismaz divi galvenie faktori.

Pirmkārt, partijas līdera kredītreitings vai, finansu valodā runājot – kredīta vēsture. Atcerēsimies, kādu ārkārtīgu pretestību Krievijas Domes deputāti savā laikā izrādīja pret S. Kirijenko iecelšanu premjera amatā. Viens no galvenajiem pretargumentiem bija šāds: kandidātam nav nekādas kredītvēstures. A. Šķēlem šeit viss bija kārtībā ar novērtējumu starp «labi» un «teicami».

Otrkārt, pats nosaukums «Tautas partija» zināmā mērā suģestēja. Arī daudzi domājošākie krievu tautības pārstāvji pilsoņi saausījās: varbūt beidzot būs kārtība, varbūt beidzot arī tautai pienāks tie laiki...

Pa to laiku atklātne pārgāja vidusspēlē, bet jau vairāk pēc inerces, pēc šablona, bez laba turpinājuma. Tiesa gan, labie gājieni un spēcīgie turpinājumi apkārt nemētājās un pretim neskrien. Vārdu sakot, nav acīm redzami. Tādēļ bija jādomā, bija jā veras gan tepat apkārt, gan Eiropā un pasaulē.

M. Gaiļa «Varas tehnoloģija» metodoloģiski bija perfekts lasāmgabals un mācībviela, lai veidotu stratēģiju pret LC. Tajā grāmatā visiem ir vietas – ierēdņiem, politiķiem, nomenklatūristiem, avantūristiem, monopolistiem. Tikai ne tautai. Tauta tur neeksistē. Kādu vēl pateicīgāku materiālu varēja vēlēties «Tautas partija». Bet tas vēl nebija viss. Pats galvenais «Tautas partijas» trumpis palika ncizspēlēts un, šķiet, pat neapzināts. Neizspēlēts vairāku iemeslu dēļ. Vispirms jau tādēļ, ka citām partijām tieši tāda trumpja nebija. Tādēļ nebija pat ko pieminēt un cilāt. Bet galvenais, to neparedzēja arī partijas filozofija, jo tas nebija ielikts vai iezīmēts komandiera planšetē. Šis trumpis bija jāizspēlē vidusspēlē un jāpalielina pārsvars. Šeit jau tas varēja kļūt nospiedošs.

Trumpi nenoformēja, neaktivizēja, neizspēlēja. Līdz ar to temps bija zaudēts, kas ļāva aktivizēties sāncenšiem, meklējot pretspēles iespējas. Bet ar tām bija grūti. Pretspēles iespējas dod paveiktais darbs, pats galvenais – sasniegtais tautas labklājības līmenis. Bet tauta nabadzīga. Pie tam nabadzībā iedzīvojusies kā utīs. No tām nekur tik ātri vaļā netiek. Tādēļ šādos apstākļos TP varēja krietni iegūt pat ar sīkākiem trumpjiem.

Pasaules prakse ari bija par labu TP Piemēram, ASV prezidentam B. Klintonam nav mazums trumpju. Otrreiz viņu ievēlēja, lielā mērā labi un plaši izspēlētā tieši tāda paša trumpja dēļ, kas bija ari TP rīcībā. Tas darbojas joprojām, un, ja ASV Konstitūcija pieļautu trešo prezidentūras laiku, tad, manuprāt, B. Klintons uzvarētu vēlreiz.

Vai «Tautas partiju» jeb «Tautas partija» kādu citu var vainot šajos minētos notikumu scenārijos? Manuprāt, nevar, jo principā un būtībā tas viss nāk no padomju sistēmas dzīlēm. Postpadomju cilvēki savā būtībā ir kūtri, ļoti vienpusēji un šabloni izglītoti vai mazizglītoti, nav zinātkāri, toties lētticīgi un kašķīgi. Vienu no iemesliem TP līderis jau nosaucis agrāk. Proti, viņa izteikums par tizliem pedagogiem – tas, manuprāt, nekādā ziņā nav apvainojums.

Pirmkārt, tas nāk no zemapziņas, no dziļumiem kā protests un tā vairumā domā tauta. Otrkārt, tiesa kas tiesa, šis teikums netika iemests pareizā kastītē. Tas bija jāmet blakuskastītē. Tizla, neattīstīta bija izglītības sistēma kopumā. Un skolotāju, pedagogu vaina vai loma ir tai apstāklī, ka viņi ir šīs sistēmas neapstrīdama sastāvdaļa.

Izglītības sistēma gatavoja cilvēkus vienkāršotām, ierobežotām un galvenais nemainīgām lietām un notikumiem. Ārzemēs masveida vai tautas izglītības sistēmas dara to pašu. Bet vienlaikus un paralēli tām visām tur sen iedibinātas privātās un elitārās mācību iestādes. Tajās ir cita domāšanas sistēma, cita domu darbības metodoloģija un līdz ar to kultūra. Šīs elitārās mācību iestādes nepārtraukti producē cilvēkus, kuru domas ir piemērotas lielu pozitīvu pārmaiņu, sekmīgu reformu plānošanai un īstenošanai dažādos vadības līmeņos. Līdz ar to šāda izglītības sistēma spējīga nodrošināt savas valsts iedzīvotāju labklājības līmeņa celšanos. Nepieciešamības brīžos pie krīzēm, reformām, dziļām struktūrpārveidēm, modernizācijām, diversifikācijām, privatizācijām un globalizācijām – ir no kurienes ņemt sagatavotus, saprotošus, piemērotus cilvēkus.

Šai kopsakarā A. Šķēlēs izteikums pār pedagogiem savā būtībā bija sarūgtinājuma izpausme. Šī sistēma arī viņam nebija devusi labas zināšanas, nebija sagatavojusi reformu veikšanai. Tagad pa īstam nāca gaismā, kļuva ikdienā izjūtams un sāpīgi izpaudās. Vēl jo vairāk tādēļ, ka pie viņa darbaspējām un izteikta interešu loka bērnībā un jaunībā vajadzēja mācīties elitārās mācību iestādēs. Tādām lietām gatavojas laikus. Ja ari ne tieši, atklāti un plaši deklarēti, tad zemapziņā noteikti. Pienāk laiks un situācijas un pienāk pieprasījums pēc tāda mēroga un kalibra cilvēkiem. Šai ziņā mūsu tautai ir ļoti labs piemērs – Kārlis Ulmanis, cilvēks, kurš sevi laikus gatavoja valstsvīra darbam un reformu veikšanai.

Šodien, cik zināms, Latvijas Universitātē un Lauksaimniecības universitātē daudziem studentiem ir tikai 1-2 lekcijas dienā, pēdējā kursā LLU brīvas ir 3-5 dienas nedēļā. Viņi plāno, ka pēc LLU beigšanas ies uz angļu valodas, uz kompjūteru kursiem utt. Izglītības sistēma ar pēdējiem spēkiem turpina sevi atražot, producējot *švako* galviņu vairumu Latvijā.

Tā politiskās šaha partijas vidusspēlē 1998. gada vasaras otrā pusē TP neatrada spēcīgo savai attīstībai atbilstīgo turpinājumu. Līdz ar to pretinieki sāka uzspiest savu spēles stilu. Šaha valodā runājot, TP nezin kādēļ neveica rokādi, bet pieņēma sāncenšu spēles stilu – koncentrēt spēkus pie vienas vai otras vaļā parautas vertikāles un nepārtraukti manevrēt ar smagām figūrām saspiestā pozīcijā.

Vertikāles – tās vispirms ir kompromitējošie vai kvazikompromitējošie un biogrāfiskie spices personu materiāli un dati, naudas šķiešana, izlietošana tālām no tautas vajadzību lietām, braukšana ar limuzīniem pa Latviju utt.

Tāda veida spēkošanās deva tikai minimālu pārsvaru, kas praktiski bija līdzvērtīgs neizšķirtam. Bet pie neizšķirta iznākuma iniciatīvu patur un noteikumus diktē tie, kuriem iepriekšējais stāvoklis politiskās spēles tabulā bija labāks.

Kas pie tā visa vainīgs? Vainīgo tiešā nozīmē nav. Katrs var tik, cik viņš var. Ja ikdienā strādā un nodarbojas ar steidzamiem tā brīža jautājumiem un problēmām un vēl brīvā brīdī paskatās Latvijas TV, tad noteikti līmenis būs tāds, kā ir – ikdienišķs un piezemēts. Un nekādi nevar vainot Jurģi Liepnieku, ka TP neizmantoja vai šoreiz neizmantoja svarīgas nianses no pēdējām divām ASV prezidenta vēlēšanu kampaņām, ka netika izmantota vienkāršā un tautai saprotamā Romāna Prodi vēlēšanu kampaņas produktivitāte Itālijā. Jurģa Liepnieka vecumā to visu vēl nevar zināt. Un Latvijas Universitātē ari to nemāca un nemācīs.

Savulaik es strādāju kopā ar metodologu, tieši 12 gadus vecāku par J. Liepnieku, dzimušu 1960. gadā un ari februāra otrā pusē. Astrologi sapratis šīs paralēles un lielās potences. Es zinu viņa izaugsmi un tādēļ varu salīdzināt Šādus ruzveltiska tipa domājošus cilvēkus ar milzīgām darba un koncentrēšanās spējām, meklējot politiskos un sociālekonomiskos analogus un risinājumus. Līdz ar to mēs tomēr atradām vainīgo, kādēļ TP neuzvarēja ar lielu pārsvaru 7. Saeimas vēlēšanās. Vainīga bija viena tukšā mūsu oficiālās izglītības sistēmas neaizpildīta vieta. Un tikai. Tiešām – tikai. Un tiešām taisnība bija A. Šķēlēm, kad viņš, kā zvaigznēs, kā ūdenī noskatījies, paziņoja, ka sistēma ir slikta vai pareizāk tizla. Pēc divarpus gadiem tik svarīgā lietā un brīdi sistēma viņu ari pievīla. Tā mēdz būt un notiek ar ta-

lantiem. Bet lielie talanti mēdz arī sākt cīņu ar šādām sistēmām. Un šeit var būt turpinājumi – dažādi daudzsološi varianti.

Karš ar superieroci

Ekonomisko krīžu izraisīšana kļuvusi par vismodernākā kara veidu. Protams, krīzes sākšanās daudziem ir negaidīta parādība, un, galvenais, tā ari tas tiek pasniegts ar masu komunikācijas un saziņas līdzekļiem, ar valdību un parlamentu paziņojumiem un naivām mācību grāmatām.

Šodien, vakar un jau labi sen aiz katras ekonomiskās krīzes stāv pasūtītāji, režisori, tehniskie izpildītāji (biržu spekulanti, finansu korporācijas), psihozes ģenerētāji un propagandētāji un visbeidzot masu psiholoģijas un apziņas manipulatori (mērķreklāma, prezentācijas ar baumu un baiļu formēšanu).

Pēdējā stihiski radusies un neprognozējama bija 1929. – 1933. gada ekonomiskā krīze. No tā laika un, precīzāk, no Pirlharboras svētdienas rīta nekas pasaulē vairs nenotiek bez amerikāņu ziņas vai vadības. Amerikāņi tieši ar to atšķiras no citām tautām, ka vairs nav tik naivi, lai neizdarītu kompleksus secinājumus, nav tik pavirši kā eiropieši un aziāti, lai nerespektētu pārmantojamības faktora milzīgo nozīmi, un, pats galvenais, lai neizmantotu tās plašās iespējas un pārmaiņas, kas nāk līdzi ekonomiskiem un finansu satricinājumiem.

Palasot, atceroties un pārdomājot Rietumu rakstnieku sociālos romānus, kurus gadu desmitiem tik bagātīgi publicēja žurnālā «Inostrannaja Literatūra» un daudzos citos PSRS Rakstnieku savienības izdotos biezos literāros izdevumos, daudz saprotamākas kļūst pēdējās desmitgades norises Latvijā, Austrumeiropā un vispār pasaulē. Romānos aprakstīts, kā 30. gadu krīze, kā pēckara ekonomiskās depresijas sagrāva vājāko cilvēku psihi, kā izira ģimenes, paaudzes, dinastijas. Bija vajadzīgi 8-10 gadi, lai attaptos no krīzes sekām. Daudzi vispār vairs nespēja pozitīvi domāt un kaut ko mainīt savā vai ģimenes dzīvē. Ne mazums bija tādu, kas psiholoģisko traumu dēļ vairs nespēja uzsākt uzņēmējdarbību. Tikai II pasaules kara sākums, vienlaikus būdams arī spēcīgs ārējais dzinulis, atkal deva iespēju un ari lika cilvēkiem savākties un koncentrēties, atkal atrast skaidru un saprotamu dzīves jēgu.

Tiesa, liberālisms māca, ka šī *savākšanās* katram jāveic ar saviem iekšējiem dzinuļiem. Bet, ja to nav... ja vienkārši nav radušies no dzimšanas, nav pārmantoti no iepriekšējām paaudzēm, jo nav bijis, ko pārņemt...

Tātad ekonomiskās krīzes miera apstākļos ir spēcīgs ģimeņu un tautu graušanas ierocis.

Ko tad vēl vairāk vajag? Tikai uz priekšu! Sen zināma ābečpatiesība: ja grib graut sabiedrību un valsti, jāsāk ar ģimeņu graušanu.

Šodien visas un jebkur notiekošās krīzes sagatavo, plāno, virza un galvenais mērķtiecīgi izmanto to sagatavotāji savā labā.

1973. gada naftas krīze, manuprāt, tika labi sagatavota toreizējās izpratnes līmenī. Un viens no mērķiem bija tehnoloģiski vājināt PSRS, kavēt šīs militārās lielvalsts tālāko tehnoloģisko attīstību. Lielie pastāvīgie dabas resursu ekspluatētāji dzīvo ilūziju varā un viņi nespēs sekot mainīgām modernām tehnoloģijām un pārvaldes procesiem.

Naftas krīze ievērojami palielināja energoresursu eksportu no PSRS. Tā bija šūpļadziesma ar miega zālēm. Toties šīs krīzes izraisītāji – ASV un Japāna – jau ieņēma zemā starta pozīcijas. Protams, ārēji cieta arī tās. Vismaz sākumā. Vēlākā periodā – jau it kā cieta. Bez šaubām, mērķtiecīga propaganda centās šīs lielvalstis nolikt vienādā cietēju rindā ar afrikāņiem. Bet šo valstu smadzeņu un tehnoloģiskos centros jau laikus bija sagatavojušies jaunam uzrāvienam. Zinātnieki, metodologi, inženierpētnieciskais personāls bija sagatavoti un aprobēti jaunu ideju un virzienu praktiskai īstenošanai. Tam vēl tikai pretojās sabiedriskā doma, dzīves un ieradumu inerce. Bija vajadzīgs kāds efektīvs ārējs biedēklis un reizē paātrinātājs. Un naftas krīze bija bubulis īstā laikā un vietā.

Kas notiek ar valstīm, tautām un sabiedrībām, kuras negatavojas un nav gatavas šādām krīzēm? Tās vienkārši kļūst par ekonomisko karu upuriem. Šeit nav tiešas ieroču agresijas un līdz ar to nav par ko atbildēt.

No morāles viedokļa ekonomiskās krīzes izraisītāji par šī superieroča lietošanu neatbild. Vainas apziņas vietā – tīrā nevainība. Bet kādi rezultāti! Kāda paralīze! Tās pārvarot – kāds prestižs, imidžs un pasaules novērtējums!

Pagāja kādi nepilni desmit gadi pēc 1973. gada naftas krīzes, un visa biznesa pasaule to Vien darīja, kā runāja un sajūsmināja par Japānas brīnumu. Tiekoties PSRS un Japānas rūpnieku un tirgotāju de-

legācijām, pēdējie bez kautrēšanās paziņoja: jūs esat atpalikuši – un vēlāk nāca lakoniskas piebildes un skaidrojumi: atpalikuši no mums uz visiem laikiem.

Nu, sakiet, mīļie ļautiņi! Kā un kur japāņi, kaut arī visi viņi būtu samuraju kārtā iecelti, tiešās militārās sadursmēs un ieroču šķiru kaujās varētu izcīnīt tādu uzvaru pār savu izseno lielo agresīvo kaimiņu. Tikai un vienīgi ar superieroci, ko sauc par ekonomisko krīzi.

Bet vai Latvijā ir savādāk? Ja līdz 1994. gada 1. septembrim, vēl labāk līdz 1994. gada 7. oktobrim (6 gadu jubileja LTF lielai Manifestācijai Mežaparkā) būtu sagatavots detalizēts pārskats par stāvokli Latvijas lauksaimniecībā salīdzinājumā, teiksim, ar 01.01.1990. gadu, tad veselam saprātam tur maz kas būtu izprotams. Liellopu un cūku skaita neaptverama izzušana, neapstrādāti tīrumi, organisko mēslojumu negatavošana un nemēslota aramzeme utt. rada postošu kopainu. Pēc šiem skaitļiem pasaulei varēja ziņot, ka mums uzbrucis nežēlīgs ienaidnieks, jo mājlopi pazuduši, laikam jau naidnieks sev līdzi aizdzinis. Daudzos novados trūkst 20% un pat 50% no ganāmpulkiem. Un ne tikai lopus aizdzinis. Pat fermas un mājlopu novietnes izpostījis.

Mežoņi, aziāti! Daudzās fermās karotāji pat durvis nolaupījuši, logus ar visiem rāmjiem izcēluši, izlauzuši, barības virtuves izpostījuši, katlus un caurules līdzi paķēruši.

Kur tad vēl Latvijas iedzīvotāju skaitliskie zaudējumi. Vārdu sakot, īsta karadarbība. Tikai nav saprotams, kādēļ pasaules sabiedriskā doma nenosoda iebrucējus, kādēļ nav atsūtīti militārie korespondenti un ANO nav pieņemta rezolūcija par postījumiem Latvijā. Skaitļi taču apliecina zudumus, zaudējumus un pamestībai nolemtos.

Uz Latvijas zemes, Latvijas mācību iestādēs izauguši savi tēvzemes postītāji. Viņi neuzradās pēkšņi, nenolaidās negaidīti no debesīm. Katram šim postītājam šeit dzīvo mamma ar vecomammu, ir skolas ar klases audzinātājām un mācību daļas vadītājiem, mazliet dziļāk atrodami ari viņu atestāti un izraksti no eksāmenu un ieskaišu grāmatiņām.

Krīze ir kā slimība, kā vīruss, bet būtībā – masveida iedarbības ierocis. Kāpēc saslimis organisms, ģimene, tauta un valsts – tie ir iekšējie jautājumi. Kas pielaidis, ievazājis, pārnēsājis šo vīrusu? Kāpēc nav rūdījušies, gatavojušies, pārbaudījušies un izvairījušies? Tie visi ir iekšpolitikas, iekšējās kultūras un sadzīves jautājumi. Pēckara Eiropā, teiksim, tiem pašiem vāciešiem šai ziņā bija daudz vieglāk. Viņus ārstēja un uzraudzīja, audzināja un pāraudzināja amerikāņi.

Ekonomiskā krīze ir entropijas vai iekšējā haosa pieaugums kādā sistēmā. Šā procesa pamatā zināšanu un informācijas trūkums, profesionāla nemākulība, slinkums atrast piemērus no pasaules prakses, savtība, bezatbildība un korupcija, nokavētu reakciju un nepaveiktu darbību summēšanās un beidzot šo faktu lavīnveida kopiedarbība kāda iekšēja vai ārēja spēka ietekmē un katalizācijā.

Ekonomiskā krīze ir nopietnāka par pretinieka militārām operācijām, jo tās visiem ir acīm redzamas un saprotamas. Tātad pret tām daudz vieglāk var visu tautu un valsti organizēt un saliedēt.

U. Ģērmanis ļoti prātīgi un līdz ar to sāpīgi konstatē, ka latviešiem maz ir savu domātāju un teorētiķu...

Impērijas nogales gados Rīgas krievu metodologi apskatīja mākslīgas krīzes un minikrīzītes kā efektīvu sabiedrības ietekmes un vadības līdzekļus un metodes. Lielā spriešana notika izejamās un svētku dienās, kad darba vietās nekas netraucēja, kad latviešu kolēģi skrēja pa saviem dārziem, laukiem, tēvu mājām.

Spriešana nereti sacēla strīdus. Teorētiķi labi saprot, ka principā jebkuriem tādiem strīdiem galavārdu var teikt tikai tiešā prakses vai arī Rietumu kapitālisma bagātīgā pieredze. Un viens no tādiem dziļūdens domātājiem, paziņojot par disertācijas materiālu savākšanu un sagatavošanu, nolēma startēt no visdienišķākās tā laika ikdienas. Jāpiebilst, ka dzīves praktiskā puse – nauda, amati, pilsonība – viņu neinteresēja. Kā sociologs metodologs zinātnisko materiālu viņš jau bija savācis kādam pusducim disertāciju. Viņu interesēja tikai domāšanas un refleksijas procesi, tajos atklātās likumsakarības un to izvērtēšana.

Tā pavisam nesen bija, dzīvoja, strādāja vienkāršs padomju inženieris. Labs, sirsnīgs, izpalīdzīgs cilvēks. Par politiku, robežām, nacionāliem jautājumiem neinteresējās. Viņam bija profesija, kuru labi vērtēja toreizējos apstākļos. Bet bija piemeties ari kāds nelāgs hobijs, kas bieži traucēja viņua iziet savā inženierdruvā, kas bija diezgan neparasta – elektronu skaitļojamās mašīnas lielas vissavienības apvienības skaitļošanas centrā. Mašīnītes mēdza niķoties. Ja laikā tās neatniķoja, visu lielo apvienību sāka drebulēt.

Šādiem labiem cilvēkiem parasti ari uzmācas tie sliktie hobiji. Tā ari šoreiz viss bija banāli vienkārši. Padomju inženieri dancināja glāzītes. Daudzas reizes jau grasījās viņu atlaist, bet... tomēr labs cilvēks un parasti tikai viņš krīzes situācijās mācēja atrast un novērst mašīnniķus. Spriedēji iesaucās – tā ir evrika. Vajadzīga laba metodoloģija. Uz priekšu!

Un tā lieta aizgāja. Gan ar glāzītēm, gan bez tām ESM ik pa laikam stājās. Skaitļošanas centra apstāšanās tracināja uzņēmumus, un tie savas vibrācijas tālāk pārnesa uz sagādēm, ministrijām un citām nozarēm. Dabiskos apstākļos tika radītas dabiskas minikrīzītes. Vajadzēja tikai apsekot rezultātus, padomāt dziļāk un pēc vajadzības izvirzīt konkrētus mērķus, ko ar to visu grib panākt.

Izstrādājot un palaižot pārdomātas, mērķtiecīgas puspatiesības un baumas un aprēķinātās situācijās paralizējot skaitļošanas centru un līdz ar to informācijas un direktīvu plūsmu, tika panāktas lietas, norises un novirzes, kas parasti nebija acīm redzamas un normālos apstākļos īstenojamas. Rezultāti bija daudz iespaidīgāki par projektētiem, dažreiz notikumi pat sāka apsteigt laiku. Tika nomainītas daudzas galvenās personas, kuras principā nebija vainīgas un nesaprata, kas īsti notiek. Tika mainīti un atcelti komandējumi, pārkārtoti atvaļinājumu grafiki, daudziem tos vairs vispār neplānoja, radot nenoteiktību un neapmierinātību. Ar šiem noteikumiem centās formēt un mainīt amatpersonu uzskatus arī Maskavā. Process bija sācies. Metodologi izstrādāja labu metodoloģiju, lai šo procesu varētu modulēt un attiecīgi izmēģināt lielākos mērogos – ministrijā, nozarēs, reģionos. Vai tad mēs neesam mācījušies no amerikāņiem? – uzmundrināja sevi metodologi. Ar robežu atvēršanos un vispārēju lejupslīdi visā eksPSRS viņi šeit kļuva nepieprasīti. Bija spiesti meklēt darbu pie... amerikāņiem un arī tur atrada.

Pāriesim pie praktiskajiem rezultātiem, pajautājot, kādas valstis tad no ekonomiskām krīzēm pēdējās desmitgades laikā ir ieguvušas. Baltijas reģionā pirmā vietā un visiem krietni priekšā atrodas Zviedrija. Latvijā par zviedriem pieņemts domāt tikai labu. Bet jebkurā gadījumā variants «tikai labi» nozīmē zināmu vienpusību, tātad aprobežotību.

Vai zviedri ir mainījušies? Ir un uz naudas raušanas pusi. Lai nu kurš, bet zviedri no PSRS impērijas sabrukuma ieguva pasakaini. Tikai neviens par to atklāti un tieši nerunā.

Vispirms jau izzuda garā jūras robeža ar militāro monstru. Tagad starpā nostājas Baltijas valstu ūdeņi un teritorijas.

Kur tad vēl lēto izejvielu plūsma no Austrumiem! Agrāk tāda pat sapņos nerādījās. Vai tad varēja iedomāties, kāds zelta lietus nolīs pār zviedru papīrniekiem! Viena lieta, kad milzīgai rūpnīcai Husumā, kas pieder Modo koncernam, mežu ieveda no Kanādas un pat no Čīles. Un arī Padomju Savienības ārējās tirdzniecības monopolisti Maskavā nekādu liberālismu šeit nepieļāva un nepiekopa.

Bet tagad kā pasakā, kā aizrautīgā karuselī! Lielās un Baltās Krievijas lielmeži – bez nekāda ierobežojuma. Kur tad vēl Baltijā desmitiem tūkstoši sīkmežu un mežiņu īpašnieku, kur katrs sev ir ārējās tirdzniecības monopols un ministrs. Vēl neskaitāmās cirsmu izsoles valsts mežos.

Zviedrijas ostas sasniedzamas vienas līdz trīs četru diennakšu laikā. Ik dienu desmitiem kuģu no Rīgas, Liepājas, Ventspils, Rojas, Mērsraga, Salacgrīvas, Skultes, Pērnavas, Paldiski, Tallinas, Mugas, Kundas, Loksas, no Sanktpēterburgas, Viborgas, Kaļiņingradas, Klaipēdas piestāj pie zviedru papīrrūpriīcu steķiem un daudzo ostu piestātnēm ar piekrautām tilpnēm un obligātām meža kravām uz tilpņu vākiem. No kurienes un kad vēl ir bijusi tik mežonīga apaļkoku plūsma uz šo karaļvalsti?

Kādām ekvivalentā jābūt zviedru militārām operācijām Baltijas jūras austrumu piekrastē, lai Latvijas, Igaunijas zemniekus masveidā piespiestu izcirst savus mantojumā saņemtos un komunistu laikos neaiztiktos mežus, piespiestu uz ātrāko turpat mežā atdot tuvākam kokuzpircējam.

Kādiem jābūt draudiem, lai zem lētas papīrmalkas un kurināmās malkas prečzīmes un zīmoga piespiestu izvest baļķus un baļķēnus.

Bijušās Livonijas un Kurzemes zemnieki vakar un šodien to dara un spiesti darīt, lai uz šo baļķīšu rēķina vismaz spētu sūtīt bērnus skolā, lai varētu iegādāties kaut ko no lietotas lauku tehnikas, lai sadzītu latiņus vecāsmātes vai vecātēva bērēšanas izdevumiem.

Ekonomiskā krīze Austrumbaltijā kļuva par varenu peļņas avotu zviedru papīrniekiem. Peļņas lielums tieši proporcionāls krīzes dziļumam,

Daudzi šodien ar meža eksportu saistītie latvieši strādā kā modernos klaušu laikos. Zviedru firmu meitu uzņēmumu darbinieki Latvijā nezina, kas ir pusdienas laiks darbā, kas ir *coffee time*, kas ir normāls atvaļinājuma laiks, kuru var pavadīt kopā ar ģimeni, kura laikā varētu izbraukt no Latvijas.

Kādam gan jābūt represiju aparātam, lai vieniem atņemtu darbu, iztiku, nedotu iespēju strādāt, bet citus sadzītu firmās un firmiņās ar ierobežotu atbildību un piespiestu strādāt bez izejamām un svētku

dienām, bez atvaļinājumiem, bez slimību pabalstiem, bez darba līgumiem un kontraktiem, bez... bez... bez...

Jauni puiši, augstskolu absolventi, 24-30 gadu vecie, nakšņo mašīnās un vagoniņos, braucot no cirsmas uz cirsmu, no ostas uz ostu, no krautuvēm uz piestātnēm un otrādi. Turpat pie stūres viņi kaut ko ieēd, mājās ieskrien tikai pārģērbties, paķert kādus papīrus un drāžas tālāk. Tie ir pēcimpērijas klaušu laiki Latvijā. Šis klaušu vīrietis praktiski nevar nodibināt ģimeni. Pasarg Dievs, veltīt vēl laiku tai. Zviedri tai pusē to necietīs un nepieļaus. Kad šādam puisim saka, ka visā Zviedrijā ik pēc katrām divām trijām stundām ir vai nu *cofee time*, vai lenčs, vai pusdienlaiks, vai otrais lenčs, un tā visu diennakti, tad viņš vai nu izbrīnīts, vai kā jau kalps nopūšas – mums kontraktā nekas tāds un nekādas brīvdienas nav paredzētas.

Šāds klaušu latvietis nav balsojis par 7. Saeimu. Toreiz viņam, sestdien, svētdien 3.-4. oktobri, vajadzēja obligāti nosūtīt uz Zviedriju kārtējo kuģi ar apaļkokiem, jo pirmdien pēc grafika jau bija gaidāms nākamais «malkas jancis». Un meža kalpam bija gan piestātne jāatbrīvo, gan jāorganizē un jākontrolē jaunas kravas pievešana. Viņa saimniekam Zviedrijā Latvijas parlamenta vēlēšanas nozīmē tikpat, *cik mencas pirdiens viņa dzimtā Botnijas jūrā*.

Zviedrijas rūpnieki un visa zviedru tauta ieguva un iegūst no ekonomiskās krīzes, stagnācijas un atpalicības Austrumbaltijā un Krievijā. Nekādi vecie ledusskapji, ne gāzes un elektriskās plītis, ne veļas mazgājamās mašīnas, ne autoriepas, ne pat vecās mēbeles sen vairs nav jāved uz izgāztuvēm. Zviedrijas mājsaimnieces par savu nolietoto virtuves un sadzīves tehniku saņem Amerikas dolārus. Valsts tiek attīrīta no atkritumiem, tiek veicināts iekšējais patēriņš. Kas var būt svētīgāks par ekonomisko krīzi un atpalicību pie viņiem Austrumos.

Lai dzīvo šādi bežšķiras patērētāji, kas attīra karaļvalsti no nolietotām, novecojušām mantām un vēl samaksā par to pirmās šķiras valūtā. Tādi noteikti ir jākultivē, jāvairo vai vismaz jānotur esošā līmenī. Tādēļ jāsaglabā mazas aldziņas kopuzņēmumos strādājošiem latviešiem, jāiekonservē iedibinātā kārtība, kad viņpus jūras strādā bez izejamām dienām, bez Latvijas Valsts svētku dienu atzīmēšanas, bez kompensācijām par to visu un tā tālāk un tā joprojām.

Zviedru papīrrūpnieku peļņa augusi fantastiski. 1994.-1996. gadā Zviedrijas radio ziņoja, ka papīrniekiem gada peļņa pieaugusi gan par 27%, gan par 37% gadā. To pasniedza kā normālu kāpumu, no Čīles, Kanādas un padomju mežiem šāds noslaukums bija ārpus visslimīgākās fantāzijas robežām. Toties Livonija, Kurzemīte-Dievzemīte, lielā Krievija un baltā Krievzeme šādu fantāziju pārvērta īstenībā.

Ja te vēl kāds jautās un tincinās, kāpēc Latvijā līdz šim nav sava celulozes un papīra kombināta, kam un kuriem tas izdevīgi, ka tā nav un vispār nebūs, tad viņam neviens neatbildēs. Naudas plūsmas pieprasa klusumu, bet ļoti lielas vai globālas plūsmas mēdz nopirkt klusumu pārdesmit gadu uz priekšu.

Skumīga ir latvju zeltene. Viņa jau vairākus gadus draudzējusies un cerējusies ar sava vecuma puisi – zviedru meitas uzņēmuma darbinieku vai šodienas meža kalpu. Viņš labi ja divreiz nedēļā var ieskriet savā nolaistajā dzīvoklītī.

Par kāzām, par kopdzīvi domāt – jūs tā kā maziņie... Visi šai krastā *ir saīsināti*, atstāts tikai retais un tas pats, protams, bez kontrakta, bez tiesībām uz personīgo dzīvi, jo uzveltais darba apjoms nav izpildāms 24 stundu laikā. XX gadsimta nogales Latvijas mežu kalps kā senais ēģiptietis ceļ piramīdu – Zviedrijas karaļvalsts sociāli ekonomiskā attīstības modeļa labklājības piramīdu.

Un skumīgā, gaidošā latvju zeltene ari pieliek roku piramīdas celšanā. 7. Saeimas vēlēšanās viņa tāpat kā viņas mamma un abas tantes – mātesmāsas nobalsoja par «Latvijas ceļu», par to pašu ceļu, kas pavēra totālu liberālismu ārzemniekiem un lielkapitālam. «Latvijas ceļš» nekur neiejaucas, netraucē, tikai novēro trajektorijas. Tādēļ darba devēji rausīgi var darboties, neslēdzot koplīgumus, kontraktus un kur nu vēl veikt obligātos algu paaugstinājumus inflācijas kāpuma apmērā.

Ekonomiskai krīzei pārņemot Latviju, iedibināti jauni postimpērijas klaušu laiki. Vēl jo vairāk – tie ir pat iebalsoti. Lielkungu un pilskungu vietā ir lielkapitālisti, un viņu izvēlētais un lobētais ceļš saucas Latvijas vārdā.

Zviedri ir vietējā vai Skandināvijas mēroga uzvarētāji labumu gūšanā no ekonomiskām grūtībām Austrumeiropā. Pasaules mēroga uzvarētāji, protams, ir amerikāņi. No komunisma sabrukuma izraisītām krīzēm ekonomikā, no mākslīgi un mērķtiecīgi izraisītām pēdējos gados finansu krīzēm Dienvidaustrumāzijā un Krievijā absolūtos un relatīvos, no tā visa noslaukumus un labumus saņēma un turpina

saņemt, baudīt un izmantot ASV iedzīvotāji. Viss brīvais kapitāls pārsvarā aizceļoja, aizbēga uz ASV bankām, biržām, finansu korporācijām un fondiem, samazinot kredītlikmju procentus, veicinot ražošanu, eksportu un iekšzemes patēriņu.

Benzīnam ASV tagad ir smieklīga cena – 0,25 USD par vienu litru. Tādu fenomenu šodienas amerikāņi savā vēsturē neatceras. Akciju cenas amerikāņu uzņēmumiem pēdējo divu gadu laikā nepārtraukti mainās tikai uz augšu. Tāpat aug ģimeņu ienākumi, ražīgi briest jau tā milzīgie un daudzie pensiju fondi. Inflācija 1,6 – 1,8 procenti gadā. Bezdarba līmenis ap 4,3%, kas ASV mērogos praktiski nozīmē pilnu valsts iedzīvotāju nodarbinātību. Sācies arī vēl milzīgs celtniecības bums. Tikai viena mēneša laika – 1999. gada janvārī – celtniecības nozarē radušās 100 000 jaunas darba vietas. Šodien tur trūkst darba roku. Un pirmo reizi ASV vēsturē uzsākta sieviešu apmācība masveida darbiem celtniecībā.

Tikai astoņās no astoņpadsmit visizplatītākajām un šodien vispieprasītākajām profesijām nepieciešama augstākā vai koledžas izglītība. To izmanto jaunekļi, lai pēc skolas beigšanas uzreiz mestos cīņā par dolāru ieguvi. Tādēļ koledžās tagad meiteņu īpatsvars sniedzas līdz 65%. Tas viss tuvākā nākotnē sola jaunu sieviešu ofensīvu Amerikas vēsturē.

Secinājums var būt šāds: jāmāk, jāmāk radīt krīzes, jārada tās un jānovāc pēc tam raža.

1998. gada novembrī

Nobeigums

Vēsturiskam posmam beidzoties

Ar Latvijas Valsts prezidentes inaugurācijas runu 1999. gada 8. jūlijā beidzās mūsu vēsturiskais posms, kuru, manuprāt, varētu dēvēt vai apzīmēt «No Ulmaņa līdz Ulmanim». Tam bija jābeidzas pēc iespējas ātrāk, jo tajā šodien mēģinājām dzīvot ar XX gadsimta pirmās puses bagāžu un pusnoslēgta vīriešu kluba psiholoģijas pavadībā. Tautai tās bija mazsaistošs, bet Rietumu sabiedrība to nosauca atklātā tekstā, proti, par varas korumpētību.

Kā izskatās pasaule un Latvija šai svarīgajā brīdī? Vienīgajā reālajā superlielvalstī ASV finansu analītiķi tagad tikai pa īstam izvērtē un slavina Glassa-Stigala likumu par bankām. Tas sekmējis un vairojis masveida turību un bagātību valstī un nav ļāvis pārņemt valsti finansu oligarhiem, kā tas noticis Latīņamerikā un tagad arī Krievijā.

Topošajā superlielvalstī Ķīnā apmēram 40 miljoni ģimeņu ir gatavas pārcelties uz citām zemēm un jaunām teritorijām, lai izrautos no šausmīgās saspiestības un zemju trūkuma. Ķīniešu zemnieku ģimenei 30 hektāri zemes izraisa tādu pašu eiforiju kā latviešu ģimenei 30 miljoni USD.

Irākā pie Sadama Huseina režīma valsts ierēdņa vidējā mēnešalga ir 5 USD.

Rietumu finansu speciālists, kvalificēts mākleris, sēžot mājās pie kompjūtera un piedaloties nepārtrauktās biržu spekulācijās, nopelna mēnesī 400 000 USD. Viņa mīļais runcis, pastaigājoties pa galdu un nejauši nospiežot klaviatūras taustiņu, nopērk 750 akciju, kuras saimnieks nemaz nedomāja iegādāties.

Krievijā miljardieris Boriss Berezovskis noformulējis šā brīža būtību «Kapitāls ... pieņem darbā, algo varu. Algošanas forma saucas «vēlēšanas».»

Bet Latvijā? Prezidenta vēlēšanās kapitāls jau uzstājās atklāti. Vēl tikai vajadzēja mazliet, mazliet, proti, lai sociāldemokrāti būtu pērkami un pārdodami, un tad LV prezidenta amatā būtu kāds «gribulītis» no LC. Vēsturiskā perioda nomaiņas brīdī vara Latvijā tiek raksturota šādi:

– Kāpēc šis deputāts tik bagāts?
– Viņam ir savs bizness!
– ???
– Viņš pārdod tos, kas pērk viņu (NRA, 12.07.99.)

Kapitāls algo varu, saplūst ar varu un pieprasa pildīt savus noteikumus. Esi pērkams un pārdodams visdažādākos veido, un situācijās, un tu pildīsi mūsu metodologēmās un stratēģiskās nostādnes. Vēl

1999. gadā ne visur uz Latvijas robežas ir svari, bet jau kopš 1992. gada Latvijas augstākās amatpersonas braukā uz Davosu, uz pasaules ekonomikas līmeņa saietiem.

Ja tu atklāti nevari un nemāki graut to Latviju, tad izmanto situāciju, kamēr esi labā amatā pie varas un teikšanas un pērc par valsts naudu superdārgu un principā nevajadzīgu vāģi. Tad valsts līdzekļi neaizies svaru iegādei un kārtības ieviešanai uz robežas, neaizies izmisušām ģimenītēm, sievietēm un bērniem un tu palīdzēsi vājināt Latvijas auru un valsti, kas, pēc mūsu nostādnēm, ir nelikumīgs veidojums.

Ja tu citu. neko neproti un nevari, tad vismaz atstāj mašīnā svarīgus slepenus dokumentus, un tev centrs ieliks ķeksīti par Latvijas interešu nodevību, vismaz par nodevības mēģinājumu.

Ja esi iekļuvis Saeimā, valdībā vai tuvu tām, tad šūpo tās un nodarbojies nevis ar valsti, bet ar sevi. Vērsies pret cilvēkiem, kas strādā pie Latvijas vēstures un vēsturisko dokumentu internacionalizācijas. Apšaubi cilvēkus, kas strādā pie Eiropas Savienības lietām un projektiem, kas sadarbojas ar starptautiskām finansu institūcijām. Nedod Dievs, ka viņi iegūs pieredzi un šos latviešus pēc tam vēl ievēlēs vai iecels kādos amatos Eiropas Savienības pārstāvniecībās un struktūrās. Centrs nepieļauj šādu izaugsmi pierobežas valstīm un tādēļ pret to jācīnās totāli – no pērnā gada kūlas aizdedzināšanas un ēku nosvilināšanas līdz eirolietu ministru padzīšanai.

Esi pērkams un pārdodams visos līmeņos, vairo netaisnību, nelikumības, muļķības un pesimismu, cīnies pret sievietēm svarīgos valsts posteņos, un tu vairosi un sekmēsi Latvijas ģimeņu, tautas un valsts sairumu. Centrs visam seko, visu redz un paredz.

Grūti Latvijas pilsonim. Nepilsonim daudz vieglāk, jo viņš ignorē vai gandrīz ignorē visu, kas ir saistībā ar Latvijas valsti, un nevienam netic. Bet pilsonis grib būt lojāls, labsirdīgs un iecietīgs, grib kaut nedaudz ticēt un paļauties uz politiķiem. Taču, visu redzot, gribas būt vienaldzīgam un visam atmest ar roku, bet remdens taču nedrīkstot būt. Vienīgā izeja – būt naivam, lētticīgam, neko neatcerēties, vārdu sakot, mankurtam.

Nu kā lai ciena politiķus no LC, kad saliek kopā visu, ko teicis A. Panteļejevs, I. Bērziņš pirms V. Krištopana izvirzīšanas un pēc V. Krištopana valdības krišanas un jaunas koalīcijas veidošanas. Ja vēl atceras, kā viņi slavināja M. Gaili kā premjeru, kamēr Saeima vēlēja M. Grīnblatu, Z. Čeveru, A. Šķēli. Nekādas mēra, ne saprāta izjūtas. Bet, ja neciena politiķus, valdību, tad arī valsts aura ir slikta, novājināta, tā nesekmē attīstību.

Ir ģimenes, kur pie televizoriem piekārts sudraba svārstiņš. Uzstājas politiķis ar negatīvu auru, runā nepatiesību, pats netic saviem vārdiem – svārstiņš to visu parāda. Un ķipars, uz poda sēžot, pēkšņi pielec kājās un, saukdams «Mamma, mamma, atkal melo!», ar pliku dibenu aizļepato pie mātes uz virtuvi. Kā lai ciena politiķus, kā lai atveseļo valsti.

Esi pērkams un pārdodams! Un Repše ar Rimševicu atkal neko nezināja par Rīgas Komercbanku, kamēr naivie ļautiņi deva latiņus Brīvības pieminekļa atjaunošanai. Tagad skolotājas ar asarām acīs taisnojas skolēnu un vecāku priekšā, ka viņu savāktā naudiņa pazudusi. Ja Prezidents būtu tiešām Prezidents un Saeimas spīkers būtu kaut nedaudz patriots, tad viņi sen būtu izsaukuši uz Prezidenta pili un uz Jēkaba ielu Repši un Tverijonasu un pieprasījuši vismaz morālu atbildību par katru Latvijas banku sistēmā noguldīto tautas ziedojumā savākto latu. Amerikāņi pastāvīgi atgādināja Erhardam un Adenaueram, ka viņi atbild par katru dolāru, ko Māršala plāna ietvaros amerikāņu nodokļu maksātāji piešķīruši Vācijai. Kādēļ tad G. Ulmanis brauca uz Maršala plāna atceres pasākumu? Kā lai ciena LV prezidentu un Saeimu? Kā lai krievi ciena latviešus un Latvijas valdību, ja krievu prese šeit smalki ironizē par pazudušo naudu Mildas restaurācijai?

Lasītāj, grāmata ir stipri nokavējusies. Tā jau bija gandrīz pabeigta pirms 6. Saeimas vēlēšanām. Neviens to nevēlējās iespiest. Jau krietni pirms tam A. Tarvids, M. Zālīte, E. Hānbergs savos periodiskos izdevumos atteicās ievietot atsevišķus fragmentus, jo esot sarežģīti un neaktuāli. Vajadzēja izdot vēlākais pirms 7. Saeimas vēlēšanām, bet nebija naudas. Neviena sievietes biznesmene, sākot ar G. Alijevu un N. Jakovļevu un beidzot ar M. Romanovskas kundzi, nevēlējās kaut nedaudz piešķirt naudiņu tirāžas palielināšanai un līdz ar to cenas pazeminašanai. Bija arī desmitiem vīriešu. Tikko ieminējos, ka aicinu un iestājos par sievieti LV prezidenta amatā, tā jebkuras sarunas uzreiz izbeidzās. Personīgi atteica A. Šlesers, A. Šķēle. Latvijas labad tomēr nav viņu partiju labad.

Un tomēr ir kvalitatīvs pavērsiens uz augšu. Līdz ar sievieti LV prezidenti tiek atjaunots vissvarīgākais resurss – Ticība. Jāsaka, ka pirms tam jau parādījās daži maziņi godaprāta un mēra sajūtas kupucīši no intelektuālu vides: vispirms Krievijā J. Jevtušenko atteicās no ordeņa, tad A. Solžeņicins atteicās

pieņemt ļoti augstu valdības apbalvojumu. Virsmācītājs R. Feldmanis darīja to pašu. R. Pauls arī saprata, ka viņam nav šā prezidenta resursa. Tā ir vislielākā atzinība viņam un viņa kundzei. Metodoloģiski tas bija viņu ļoti spēcīgs gājiens. Tam nebūtu un nebija spējīgs neviens LC vadošais deputāts, jo tā ir kluba partija, kurā kluba, partijas un personīgās intereses apriori stāv augstāk par Latvijas valsts interesēm.

Daudzi politiķi nesaprot, ka Latvija ir uzmodelēta kā šķirtene, lai ieinteresētie varētu labāk izprast un redzēt, kā šo šķirteni pazemot, ierobežot, norobežot. Ir Austrumu un Rietumu jauktās un korporatīvās struktūras, kuru mērķi attiecībā uz Latviju kā šķirteni ir līdzīgi. Vieni vēlas šo šķirteni atgūt. Pati Latvija grib nokļūt jaunā sabiedrībā, bet tur ir konkurence un savi nelabvēļi, kas teic: pūrs par mazu, māja patukša, netīrīga un mājas iemītnieki negodīgi, pērkami un savstarpēji neiecietīgi. Kā pie jebkuras šķiršanās, radinieki vai šai gadījumā Latvijas iedzīvotāji arī ir sadalījušies grupās. Vieni aizstāvēja un joprojām aizstāv izbijušo, uzspiesto, varmācīgo laulību, otri iestājas un cīnās par jaunu savienību.

Šķirtenes modelis nepieļauj, ka tai būtu lieli uzņēmumi un korporācijas, nepieļauj elitāras starptautiskas nozīmes mācību iestādes, zinātniekus un politiķus. Šis modelis nepieļauj, lai šķirtenei paliktu Aviācijas institūts (paldies PSKP Politbirojam, ka te vēl neierīkoja Raķešu institūtu). Likvidēšanas iemeslam var kalpot jebkāds iegansts – pat nemazgāti logi un netīras tualetes. Galvenais, lai šķirtene savā vientiesībā, mazdūšībā un tuvredzībā atsakās no moderno tehnoloģiju iedīgļu centra. Un, nedod Dievs, ka tā šo savu valsts mācību iestādi vēl sāks attīrīt no cilvēkiem, kas īsteno šo šķirtenes modeli, un pieaicinās savus ārzemju zinātniekus un zinātnes menedžerus.

Pēc G. Ulmaņa Latvijai ir radušās cerības. Sievietei LV prezidentei attiecībā par Latviju šķirteni apriori ir citi uzskati, pēc Dabas likumiem, labestīgāka, stingrāka un humānāka pieeja nekā vīrietim prezidentam.

Palīdzēsim, ziedosim, atveseļosimies

Ziedosim Latvijas bada fondam (LBF). Un ne citādi, kā sauksim to par bada fondu. Bez nožēlas, bez vilcināšanās. Kur ir mūsu nevalstiskās organizācijas, kas to praktiski īstenotu?

Kādi mūsu valstī ir žurnālisti, korespondenti, redaktori, ka nevienā centrālā avīzē un žurnālā nevar ielikt krāsainus attēlus ar badā mirušiem un pašnāvniekiem, nevar parādīt izģindušos, skrandainos, pakārušos bērnus un pusaudžus. Reiz taču tautai, ja tā ir tauta, jānošausmināš un jānokaunas no sevis. Sākot no prezidenta līdz cietumniekam.

Tagad citēsim Dr.ing. Uldi Vijumu no Latvijas Sociāldemokrātiskās strādnieku partijas laikraksta «Brīvība» Nr.2-1999.

«Nesen Cēsu apriņķī kāda māte bezdarbniece, nespēdama paēdināt sevi un savu mazo puisīti, izdarīja pašnāvību un, drebēdama par puisīša likteni, nolēma viņu ņemt līdzi. Dieva žēlastība, zars, kurā pakāra puisīti, neizturēja un viņš palika dzīvs. Mazuli ievietoja bērnunamā, bet vēl tagad viņš neļauj ap kaklu aplikt šallīti».

Tādas ir XX gadsimta beigas Latvijā. Kādi vēl var būt iebildumi pret steidzamu Latvijas bada fonda izveidi? Kuram un kuriem tie var būt? Varbūt tiem, kas Titānikballi organizēja Zemgalē?

Tas viss ir Latvijas iekšējais tēls. Un daudzās vietās tas ir drausmīgs. Politiķi pucē ārējo tēlu, nesaprotot, ka tie abi ir savienotie trauki, ka Karma ir kopēja.

Liksim valdību mierā. Ir pienācis pēdējais brīdis palīdzēt citiem, līdz ar to palīdzēt valstij. Kā to darīja dienvidkorejieši, ģimenes un mājas dārglietas vācot valsts labā un labad.

Ir tāds metodoloģiskais paņēmiens – sabaidīt sevi, nošausmināties par sevi un izraisīt kaunu un neveiklības izjūtu sevī, kaut vai diskomforta izjūtu par savu nevērīgo attieksmi pret vājākiem, pret cietējiem un bojā ejošiem.

Ja tauta un vispirms jau tās turīgākā, bagātākā daļa tam spējīga, spējīga no sava pārticības galda pasniegt arī kaut ko cietējiem, tiem, kas ir dziļi zem galda, tad rodas cerība, ka vēl dzīvojam, ka kopējiem spēkiem izķepurosimies no karmiskās bojāejas.

Tādēļ varam ziedot, privāti iedot LBF vismaz vienu latu pusgadā. Lai nu kā, bet bada fondam taču divus latus gadā neatteiks nedz banku darbinieki, nedz kuģu un lidmašīnu apkalpes, nedz Latvijas Jūras administrācijas vīri, nedz Trīszvaigžņu ordeņa padome.

Vai Tautas partija atteiks vai AVE LAT grupa? Lai dod graudā par saviem darbiniekiem ar Latvijas preci: zivju konserviem, cukuru utt.

Bada fonds – tā ir katarse, grēku nožēla, sākums attīrīšanās procesam. Reizē ari cerība, ka nepazudīs Latvija pa vienam, tā klusi pa vienam vien! Izmisumā nonākušām sievietēm, grūtniecēm, pusaudžiem un sirmgalvjiem jāzina, ka viņiem palīdzēs, ka nāks palīgā šis speciālais fonds. Un, ja ir cerība, tad var ļoti daudz izturēt, paveikt un pēc tam arī sasniegt.

Bet tagad, nevalstiskās organizācijas, pie darba. Jūsu darba augļus ļoti daudzi gaida un uz tiem cer. Griezties, apelēt pie turīgiem, bagātiem Latvijas iedzīvotājiem. Katrā rajonā un katras Rīgas pašvaldības ietvaros ne vairāk kā divus šādus ziedojumu vācējus. Lai visi viņus zina un pazīst, jo viņi ieies vēsturē. Speciālas apliecības, speciālas izziņas ziedojumu sarakstam, kurās katrs ziedotājs ar savu roku jebkurā valodā ieraksta sevi vai savu ģimeni, ziedoto summu ar cipariem un vārdiem un neatkārtojami parakstās. Katru aizpildīto lapu, cerams, kāda avīze būs ar mieru bez maksas nopublicēt.

Maz ticams, ka kāds biezais, kāds krievu jaunkapitālisma pārstāvis atteiksies ziedot Latvijas bada fondam.

Ja grūti ar iztēli, tad lai katrs iedomājas, kā no bada izmisusi sieviete mēģina pakārt savu dēliņu kādā no kokiem pie Ministru Padomes vai Saeimas ēkas, vai Trīszvaigžņu ordeņa padomes rezidences, vai pie Zemkopības ministrijas, vai Prezidenta pils.

Esam nogājuši līdz sava veida kliņķim vai absurdam, līdz klusai sektiskai pašiznīcībai. Mūsu ierēdņiem algas var būt Ls 900 mēnesī, bet mums nav līdzekļu, lai mātei bezdarbniecei nopirktu auzu pārslu maisu Ls 9, lai par Ls 1,30 iegādātos cūkas pusgalvu taukvielām un kādu pusduci piena litru mēnesī. Šķiet, Latvijas zeme to pārstājusi ražot, ka arī šīs ēdamvielas jāieved Latvijā. Minētais pārtikas daudzums par nieka Ls 11,50 savā naturālā izteiksmē bada cietējam ir liela bagātība.

LBF varētu jūtami palīdzēt dzīves superpabērniem. Un priekšā taču ir 2001. vai Čūskas gads, kad dzimst gudri cilvēki, jo sevišķi sievietes. Un vēl svarīgāks būs 2002. vai Zirga gads. Tas ir likteņgads vīriešiem, jo tajā dzimušiem no dabas piemīt liela enerģija, darbaspējas, pasionārisms. Mums laikus jāgatavojas šiem diviem gadiem, sievietēm jāatkopjas un jāatveseļojas. Bet vispirms viņas ir jāpaēdina, jāatbrīvo no nepamatotiem ikdienas stresiem un bailēm no nākamās dienas rūpēm. Un tādēļ ziedosim, palīdzēsim un centīsimies atveseļoties vispirms sevis un līdz ar to Latvijas labad.

1999. gada jūlijā

Par autoru

Jānis Teteris dzimis 1945. gadā Valkas apriņķa Cirgaļu pagastā. 1949. gadā ģimene ar četriem bērniem tika izsūtīta uz Tomskas apgabalu. 1957. gadā atgriezās tikai četri no septiņiem ģimenes locekļiem.

Pēc Smiltenes vidusskolas absolvēšanas1971. gadā pabeidz kuģu vadītāju fakultāti Kaļiņingradas zivjrūpniecības institūtā, 1985. gadā turpat neklātienē – ekonomikas fakultāti.

Strādājot Rīgas refrižeratoru flotē no 1971. līdz 1977. gadam, «uzbrauca» no kapteiņa ceturtā līdz vecākajam palīgam. Nebūdams PSKP biedrs, konfliktē ar varas un ideoloģijas apoloģētiem un viņu ielikteņiem kuģu apkalpēs.

1981. – 1085. g. Strādā uz bāzes kuģiem Angolas ūdeņos. 1986. -1987. g. Bāzes priekšnieka vietnieks ekonomikas jautājumos. Par necieņu pret kompartijas un padomju valdības cīņu pret bezstrādes ienākumiem, pret ārzemju un nacionālo simboliku un šo pasākumu ignorēšanu1987. gadā tiek aizvērta 1970. gadā atvērtā pirmā vīza, motivējot ar ārzemēs kopš pirmā pasaules kara dzīvojošiem sievas vecāsmātes māsām.

1987. – 1990. g. Strādā Vissavienības zivjrūpniecības ekonomikas un projektēšanas institūtā un mācās aspirantūrā Maskavā. 1990. gada aprīlī nozares zinātnieku un tautsaimnieku konferencē Piemaskavā organizē domubiedrus un atsakās apspriest 1991. – 1995. g. Piecgades plāna projektu. 1990. g. Jūnijā atsakās izstrādāt, vadīt projektu par R/A Latribprom akcionēšanu pēc PSRS likumdošanas un kļūst nevēlams institūtam un aspirantūrai.

1990. – 1991. g. Vecākais speciālists valdības administrācijas ekonomisko reformu grupā. Piedalās noteikumu izstrādē pirmo valsts uzņēmumu R/A Latvija, Saiva, un Latribprom celtniecības pārvaldes sakcionēšanai šo eksperimentālo pasākumu īstenošanai. 1991. gadā.

1991. – 1992. g. Rīgas traleru un refrižeratoru flotes pārvaldnieks. Sākot organizēt Jūras banku, lai koncentrētu izkaisītos jūrniecības nozaru kapitālus, sastopas ar Jūras lietu ministrijas atšķirīgiem viedokļiem.

Kopš 1992. gada strādā par kuģa vadītāju uz tirdzniecības flotes kuģiem.

==========